OPERUM PARS QUARTA

OPERA HISTORICA.

PHOTII

PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI

EPISTOLARUM LIBRI TRES

NOVO ORDINE DISPOSITI.

LIBER PRIMUS.

CONTINET EPISTOLAS AD ROMANOS PONTIFICES, AD PATRIARCHAS, AD EPISCOPOS, AD IMPERATORES ET AD PRINCIPES.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ.

Τῷ τὰ πάντα ἁγιωτάτῳ, ἱερωτάτῳ ἀδελφῷ, καὶ συλλειτουργῷ Νικολάῳ πάπᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, Φώτιος ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης.

(Jager, *Histoire de Photius*, 433. — Lat. Baronius ad ann. 869.)

EPISTOLA PRIMA.

In omnibus sanctissimo, sacratissimo reverendissimo comministro Nicolao papæ senioris Romæ Photius episcopus Constantinopoleos novæ Romæ.

Ὅτε τῆς ἱεραρχίας κατὰ νοῦν τὸ μέγεθος ἀναλήψομαι, καὶ πολλῷ τὴν ἀνθρωπίνην εὐτέλειαν τῆς ἐκείνῃ προσούσης ἀπολείπουσαν τελειότητος, καὶ τῆς ἐμῆς δυνάμεως ἀναμετρεῖν ἐπελεύσομαι τὴν ἀσθένειαν, καὶ οἷος ἐμοὶ λογισμὸς πρὸς τὸ τῆς τοιαύτης ἀξίας ὕψος ἀεὶ ἐνετέθραπτο, θαυμάζειν καὶ ὑπερεκπλήττεσθαι παρασκευάζων τοὺς ὅσοι ποτὲ τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς, ἵνα μὴ λέγω τοὺς πρὸ ἡμῶν, τὸν φρικτὸν τῆς ἀρχιερωσύνης ζυγὸν ἀνεδέξαντο, ἄνθρωποι τελοῦντες, καὶ σαρκὶ συνδεδεμένοι, καὶ αἵματι, καὶ τὰ τῶν ἀσωμάτων Χερουβὶμ ἔργα διαπράττειν παρακινδυνεύοντες, ὅτε ταῦτα βασανίζων, καὶ πολυπραγμονῶν, ἐφ' οἷς ἑτέρους ὁρῶν ἐθορυβούμην, τοῖς αὐτοῖς γε νῦν ἐμαυτὸν ἐαλωκότα καθορῶν, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οἵοις ἀλγήμασι βάλλομαι, καὶ οἵαις ἀθυμίαις διακαρτερῶ συνεχόμενος. Εἰ γάρ μοι καὶ φροντὶς ἦν ἐκ παιδὸς συναυξομένη τε, καὶ συμπαραθέουσα βιωτικῶν πραγμάτων καὶ θορύβων ἀπηλλαγμένον ἡ εὐχὴ, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπισκοποῦντα διατελεῖν (δεῖ γὰρ πρὸς τὴν ὑμετέραν ὁσιότητα γράφειν ἀπαρξάμενον, τάληθὲς εἰπεῖν), εἰ καὶ βασιλικῶν ἀξιωμάτων τὴν ὁρμὴν καθέλκουσαν ἐφ' ἑτέρας μετατρέπειν ἐγχειρήσεις κατηνάγκαζον ἀλλ' οὖν οὐδέποτε θάρσος ἐπῆει φορητὸν ἐμοὶ τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ὑπεισελθεῖν ἐργαζόμενον ἄξίωμα. Ἦν γὰρ, ἦν ἐμοὶ διὰ παντὸς αἰδέσιμόν τε καὶ φοβερὸν, μάλιστά γε τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων διαμνημονεύοντι Πέτρου, ὅς γε πολλὰ τεκμήρια τῆς εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν

Cum mihi pontificatus magnitudo in mentem venit, cumque cogito longe hominis vilitate ab ea quæ illi inest, perfectione abesse, ac mearum virium imbecillitatem metior, subitque animum sublimitatis talis dignitatis mecum enutrita consideratio, quæ faciebat, ut eos admirarer, et obstupescerem quotquot unquam sæculi nostri, ne dicam superiorum ætatum, tremendum pontificatus jugum susceperunt, cum homines essent, carnique et sanguini devincti, periculose aggrederentur incorporeorum Cherubim opera peragere. Cum hæc ex animo et curiosius perscrutor, et quo in statu alios videns perturbabar, eodem me nunc captum intueor; dici non potest, quibus doloribus incessar, quoque mœrore detineri perseverem. Quamvis enim hæc mihi cogitatio et cura fuerit, a puero simul augescens et comitans, liberum ab hujus vitæ negotiis ac tumultibus quiete, acres meas contuentem perserverare (nam oportet me, qui ad sanctitatem vestram scribere incepi, verum dicere) regiarum dignitatum administrationes deorsum trahentes voluntatem, ad alia convertere cogebant. Verum me nunquam incessit fiducia, quæ faceret, ut mihi esset tolerabile pontificatus honorem subire. Erat enim mihi perpetuo venerabilis et tremendus, præsertim recordanti principis apostolorum Petri, qui quidem cum multa argumenta in Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum nostrum

ostendisset, ac multum undique specimen dilectionis in eum dedisset: quasi coronidem rerum præclare ab eo gestarum et peractarum pascendi ministerium dignatione magistri suscepit. Et vero servo scio concredi talentum, eumque propter meum Dominicæ severitatis occultantem, nec unde sibi quod creditum erat, excidens diriperetur, ac propterea talentum et qui dederat multiplicatum non reddidit, rationem ab eo reposci, eumque ignis ac gehennæ condemnationem subire.

A ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπιδεδειγμένος πίστεως, καὶ πολλὴν πανταχόθεν τὴν πεῖραν τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης δεδῶκὼς, ὥσπερ τινὰ κορωνίδα τῶν πρόσθεν αὐτῷ καλῶς πεπραγμένων τε καὶ διηνυσμένων, τὴν ποιμαντικὴν πρὸς τοῦ διδασκάλου ἠξιοῦτο λειτουργίαν ἀναδέξασθαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ δοῦλον οἶδα καταπιστευόμενον τάλαντον, καὶ δι' εὐλάβειαν τῆς Δεσποτικῆς αὐστηρίας κατακρύπτοντα, ἵνα μήποθεν αὐτῷ τὸ ἐμπιστευθὲν διαπεσὸν ἀνάρπαστον γένηται, καὶ ὅτι μὴ τὸ τάλαντον τῷ δεδωκότι πλειστηριάσας ἀπέδωκεν εὐθύνας εἰσπραττόμενον, καὶ πῦρ καὶ γέενναν τὴν καταδίκην ὑφιστάμενον.

Verum cur hæc a me scribuntur, et gliscit dolor, et molestia intenditur, et turbatio investigatur? Nam memoria rerum anxiarum malum acrius efficit, ac sublevari non sinit mœrorem. At enim hanc ob B causam eorum quæ acciderunt tragœdia quasi in scena acta est, ut vestris orationibus, nescio quomodo creditum nobis gregem pulchre, videntes agi et gubernari officientem nobis difficultatis nubem discutiamus, et inertiæ caliginem effugiamus. Novit enim, novit gubernatori secundo vento navis currens, ac egregie gubernaculis recta lætitiam afferre, et Ecclesiæ cœtus pietate, virtutibusque exuberans præfectum et pastorem afficere voluptate, et efficere, ut incertæ mentis, inopiæque consilii nebulam abstergat.

Ἀλλὰ τί ταῦτά μοι γράφεται, καὶ τὸ ἄλγημα αὔξεται, καὶ τὸ λυπηρὸν ἐπιτείνεται, καὶ τὸ διοχλοῦν ἀνιχνεύεται; μνήμη γὰρ τῶν ἀνιαρῶν ὀξύτερον τὸ πάθος ἀπεργάζεται, καὶ κουφίζεσθαι τὴν ῥᾳθυμίαν οὐκ ἐνδίδωσιν. Ἀλλὰ γὰρ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας τῶν συμβεβηκότων ἡ τραγῳδία διεσκηνοποίηται, ὡς ἂν ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς τὸ, οὐκ οἶδ' ὅπως εἰπεῖν, ἐμπιστευθὲν ἡμῖν ποίμνιον καλῶς ὁρῶντες ποδηγούμενόν τε καὶ κυβερνώμενον, τὸ ἐπιπροσθοῦν ἡμῖν τῆς ἀμηχανίας νέφος ἀποσκευασώμεθα, καὶ τὴν ἀχλὺν τῆς ῥᾳθυμίας ὑπεκφύγοιμεν. Οἶδε γὰρ, οἶδε καὶ κυβερνήτῃ καλῶς τὸ σκάφος οὐριοδρομοῦν τε καὶ πηδαλιουχούμενον εὐθυμίας καθίστασθαι πρόξενον, καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας πλήρωμα εὐσεβείᾳ καὶ ἀρεταῖς εὐθηνούμενον τὸν ἐφεστηκότα καὶ κριθέντα ποιμαίνειν, εὐφραίνειν τε, καὶ τὸ τῆς ἀμηχάνίας ὁμιχλῶδες παρασκευάζειν ἀποτρίψασθαι.

Nuper itaque cum is, cui ante nos sacerdotio fungi obtigerat, eo honore abiisset: nescio quomodo impulsi magna me vi aggrediuntur, et qui censebantur in clero, et episcoporum metropolitanorum conventus, et ante hos, cumque iis pietate præstans Christumque diligens imperator, in omnes quidem benignus et æquus et humanus (quid enim? verum dicendum non est?) nec quemquam eorum qui ante ipsum imperarunt æquitate parem habens; mihi vero tum inhumanus quidem visus ac violentus, admodumque formidandus. Is enim una cum commemorato sacerdotum cœtu nihil remittebat de vi et impressione mihi facienda, sed quamobrem me dimissurus non esset, excusatione utebatur consentientis sacerdotum voluntatis et studii; seque etiam si vellet, non posse postulatum meum perficere. Ad sacerdotes autem ac cæterum clerum (magnus enim numerus convenerat) ne obsecrationis quidem meæ verba clare perveniebant: si quibus vero ea incidebant, non recipiebant; cum hoc unum et meditati essent, et dicere instituissent, me omnino vel nolentem hoc præfecturæ onus suscipere oportere.

C Ἄρτι τοιγαροῦν τοῦ πρὸ ἡμῶν ἱερατεύειν λαχόντος, τῆς τοιαύτης ὑπεξελθόντος ἀξίας, οὐκ οἶδ' ὅπως ὁρμηθέντες ἐπιτίθενταί μοι κραταιῶς, ὅσοι τε κλήρῳ κατειλεγμένοι ἐτύγχανον, καὶ τῶν ἐπισκόπων τε καὶ μητροπολιτῶν τὸ ἄθροισμα, καὶ πρό γε τούτων καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ φιλευσεβὴς καὶ φιλόχριστος βασιλεὺς πᾶσι μὲν χρηστὸς ὢν καὶ ἐπιεικὴς, καὶ φιλάνθρωπος, καὶ (τί γὰρ οὐ χρὴ λέγειν ταληθές;) οὐδ' ἔχων ἄλλων τῶν πρὸ αὐτοῦ βεβασιλευκότων τῇ ἐπιεικείᾳ ἐξισούμενον, ἐμοὶ δ' ἀφιλάνθρωπός τις ἐδόκει τότε, βίαιός τε, καὶ λίαν φοβερός. Οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ μικρὸν ἦν ἐνδιδοὺς τῆς ἅμα παντὶ τῷ προειρημένῳ τῶν ἱερέων πληρώματι ἐπιθέσεως. Ἀλλ' ὁ μὲν πρόφασιν τοῦ μὴ μεθήσειν ἐποιεῖτο τὴν ὁμόψηφον τῶν ἱερέων ὁρμὴν καὶ σπουδὴν, καὶ ὡς οὐκ ἂν δύναιτο καὶ βουλόμενος ἐκτελέσαι τὴν αἴτησιν. Τοῖς δ' ἐπεὶ πολὺ πλῆθος συνείλεκτο, οὐδ' οἱ τῆς παρακλήσεως ἡμῶν λόγοι καθαρῶς αὐτοῖς προσεφέροντο. Οἷς δ' ἂν καὶ προσέπιπτον; οὐ προσίεντο. Ἓν δὴ τοῦτο καὶ μελετήσασι, καὶ λέγειν ἐξασκήσασιν, τὸ δεῖν ἐμὲ πάντως καὶ μὴ βουλόμενον τὸ φορτίον τῆς ἐπιστασίας αὐτῶν ἀναδέξασθαι. Ἐπεὶ δέ μοι πανταχόθεν αἱ ὁδοὶ τῶν ἐν τοῖς λόγοις παρακλήσεων ἀπεφράττοντο, προεπῄδα τὰ δάκρυα, καὶ ἡ τῆς ἀπορίας ἀχλὺς τὰ ἔνδοθεν πάντα πληρώσασα τῆς συγχύσεως, καὶ μέχρις αὐτῶν γε τῶν ὀμμάτων προσαράξασα εἰς ῥεῖθρον μετεσκευάζετο.

Postquam vero omnes mihi viæ precum verbis faciendarum obstructæ sunt; prosiliebant lacrymæ, ac desperationis caligo cum omnia interiora confusione implesset, et in ipso usque oculos irrupisset, in rivum mutabatur. Nam cogitatio (desperata

Καὶ γὰρ ἐφάπαξ ὁ λογισμὸς τῆς ἐκ λόγων ἀπειρηκὼς σωτηρίας εἰς ἱκετηρίαν τὴν φύσιν αὐτὴν, καὶ τὰ δάκρυα προὐβάλλετο, βοηθείας τινὸς καὶ ἐπικουρίας δι' αὐτῶν ἐλπίσας τυχεῖν, εἰ καὶ διεψεύσθη τοῦ βουλήματος. Οὐδ' οὕτω γὰρ ἀνῆκαν οἱ βιαζόμενοι, μέ-

χρις ἂν ὅπερ ἐμοὶ μὲν ἀβούλητον, ἐκείνοις δὲ ὅπερ ἦν εὐχῆς ἔργον διεπέπρακτο. Καὶ οὕτω λοιπὸν εἰς μέσους τοὺς θορύβους, οἷς ὁ πάντα εἰδὼς κρίμασιν ἐπίσταται, διακαρτερῶ καθιστάμενος, ἀλλὰ, Δρυὸς μὲν ἄλις, εὔκαιρον εἰπεῖν τὴν παροιμίαν.

A semel salute verbis consequenda) naturam ipsam ad supplicationem et lacrymas excitabat, his sperans auxilium et opem nancisci se posse, quamvis voluntate ac proposito suo deciderit. Nec enim sic remiserunt se, quin vim faciebant ; quoad contra voluntatem meam, illorum vero ex sententia res perfecta est. Sic in mediis de cætero tumultibus, iis judiciis, quæ scit qui novit omnia, toleranter dego, sed satis quærens tempestivum est dicere proverbium.

Ἐπεὶ δὲ πασῶν ἀρίστη κοινωνία ἡ κοινωνία τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης, τοῦτο δή τὸ αἰτιώτατον, ὡς ἂν τὸν πρὸς τὴν ὑμετέραν ὁσιότητα καθαρόν τε καὶ ἀδιάσπαστον δεσμὸν ἐργασώμεθα, χρῆναι καὶ τὰ τῆς ἡμῶν καὶ ὑμῶν πίστεως ὡς ἐν βραχέσι στηλογραφῆσαι διεγνώκαμεν, ἐντεῦθεν τάς τε ὑμετέρας εὐχὰς θερμότερον ἐπισπώμενοι, καὶ τὴν ἡμετέραν πρὸς ὑμᾶς διάθεσιν ἀναπτύσσοντες.

Quoniam vero omnium optima est fidei communio, maximaque omnium causa veræ dilectionis: ut id cum vestra sanctitate purum et insolubile vinculum faciamus : censuimus nostram, vestramque fidem breviter tanquam in columna scribendam. Inde orationes vestras fervidius, promptiusque attrahentes, nostrumque in vos affectum explicantes.

B

Πιστεύω τοιγαροῦν εἰς ἕνα Θεὸν, τέλειον, τελειοποιὸν Πατέρα, Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, οὐ κατατέμνων τῇ τῶν ὑποστάσεων ἑτερότητι, καὶ τὴν φύσιν (ἐκτεμνέσθω γὰρ ἡ Ἀρείου κατατομή), ἀλλὰ τῇ ταυτότητι τῆς φύσεως τὴν τῶν ὑποστάσεων διαφορὰν δοξάζω. Συναναιρείσθω γὰρ παραπλησίως καὶ ἡ τοῦ Σαβελλίου συναίρεσις. Τριάδα παναγίαν, παντουργὸν, παντοδύναμον, συνάναρχον μὲν αὐτὴν ἑαυτῇ, ὡς χρονικῆς ἁπάσης ἀρχῆς ὑπεράναρχον, ἀρχῆς δὲ καὶ αἰτίου λόγον ἐν αὐτῇ τοῦ Πατρὸς ἀναπληροῦντος. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς χρονικῆς ἐννοίας ὁμοτίμως ἡ Τριὰς ὑπεριδρυθήσεται, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ Πατρὶ, ἐξ οὗπερ ὁ μὲν ἀῤῥεύστως καὶ ἀῤῥήτως γεγέννηται, τὸ δὲ ἐκπεπόρευται, θεολογικῶς ὑμνολογηθήσεται. Τριάδα παναγίαν, ὑπερούσιον οὐσίαν, τὸ μὲν, ὅτι πάσης οὐσίας θεοπρεπῶς ὑπεραναβέβηκε, τὸ δὲ, ὅτι πᾶσι τοῖς οὖσιν αὐτόθεν ἡ μετοχὴ τοῦ εἶναι. Ὑπεράγαθον ἀγαθότητα, τὸ μὲν, ὅτι πηγὴ ἀγαθότητος, τὸ δὲ, ὅτι τοῖς ἀγαθοῖς ἐκεῖθεν τὸ ἀγαθύνεσθαι, τοῦτο ἡμῖν ὡς ἐν βραχέσιν ἡ τῆς καθ' ἡμᾶς θεολογίας ἀδιάβλητος μυσταγωγία.

Credo igitur in unum Deum, perfectum, et perfectionis efficientem Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, non dividens personarum distinctione etiam naturam (dividat enim Arrii divisio) sed in identitate naturæ personarum differentiam credo. Tollatur enim pariter et Sabellii contractio. Trinitatem sanctissimam omnium opificem, omnipotentem ; ipsam sibimet simul exsistentem sine principio, ut omne temporale principium excedentem, et initio carentem, principii autem et causæ rationem in Patre implente : sic enim et super temporalem cogitationem pari honore Trinitas stabilitur ; et ejusdem substantiæ cum Patre, ex quo hic quidem sine fluxione et ineffabiliter genitus est, hic vero procedit theologice, hymnis celebrabitur. Trinitatem sanctissimam, supersubstantialem substantiam, hoc quidem, quod omnem substantiam Deo decente supergreditur ; hoc vero quod inde omnibus entibus participatio est essendi super omne bonum bonitatem, hoc quidem quod fons bonitatis, hoc vero quod bonis illinc est, quod bona sunt, hoc nobis est (ut in brevibus) theologiæ nostræ inculpabilis disciplina.

C

Τὸν δὲ Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐκ τῆς Ἀειπαρθένου καὶ ὑπερενδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου προελθεῖν μετὰ σαρκὸς ἐμψυχωμένης ψυχῇ νοερᾷ τε καὶ λογικῇ, τουτέστι τέλειον ἄνθρωπον ἀνειληφέναι, καὶ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ μὴ κατὰ φαντασίαν, οὐ προσωπικῶς, οὐδέ τινα τῶν καθ' ἕκαστα ἰδικῷ καὶ ἀφωρισμένῳ χαρακτῆρι περιοριζόμενον, ἀλλ' ὅλον τὸν ἄνθρωπον, ὃν καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἀτομώσαντα τε ὑποστάσει, καὶ ὑποστήσαντα σῶσαι τὸ ἀνθρώπινον γένος, σεσωμένας τε ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς Χριστοῦ τὰς φύσεις θεότητος, καὶ ἀνθρωπότητος, ἡνωμένας μὲν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἑνώσει, ἀλλ' οὐ πεφυρμένας τῇ κατ' οὐσίαν ἀλλοιώσει. Μίαν μὲν ὑπόστασιν Χριστοῦ, δύο δὲ φύσεις, καὶ ἑκατέρᾳ αὐτῶν τὸ ἴδιον ἀπονέμω θέλημα. Δύο γὰρ θελήματα ἐπὶ Χριστοῦ ἀμείωτα, ὅτι καὶ δύο ἐνέργειαι. Τὸν αὐτὸν παθητὸν καὶ ἀπαθῆ, φθαρτὸν καὶ ἄφθαρτον, γραπτόν τε καὶ ἄγραπτον, τὰ μὲν οἰκειούμενος τῇ θεότητι, τὰ δὲ προσάπτων τῇ ἀνθρωπότητι. Σταυρωθέντα ἑκουσίως ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ πρόξενον ἡμῖν τῆς τοῦ θανάτου καταλύσεως τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ προσκυνητὸν

D

Filium vero et Verbum Dei et Patris in ultimis diebus ex semper Virgine et supergloriosa Domina nostra Deipara processisse cum carne animata anima intelligenti et rationali, id est, perfectum hominem assumpsisse veritate, non phantasia : non personaliter, neque aliquem in singulis proprio ac determinato charactere circumfinitum, sed totum hominem, quem in sua hypostasi individuum subsistere fecit, ut genus humanum salvaret. Servatas etiam in eodem et uno Christo naturas divinitatis et humanitatis, unitas quidem unione secundum hypostasim, sed non confusas substantias alterificatione ; unam quidem hypostasin, duas vero naturas ; et utrique earum propriam tribuo voluntatem. Duas enim voluntates in Christo non minutas, quia et duæ operationes : eumdem passibilem et impassibilem ; corruptibilem et incorruptibilem ; circumscriptibilem et incircumscriptibilem ; alia approprians divinitati, alia humanitati attribuens ; crucifixum voluntate pro nobis. Et qui nobis præbuit honorabilem et venerandam Crucem, destructionis mortis causam : sepultum eumdem ac in mortuis

connumeratum. Qui tertia die juxta ipsius deiloquam vocem a mortuis resurrexit : quique visus est discipulis, et cum illis edendo ac bibendo, omnem ambiguitatem ac phantasiæ opinionem ab eis submovit. Deinde et ascendit una cum assumpta, sive cum animata anima intelligenti et rationali ipsius propria carne. Et iterum pariter venturus est ad judicandum vivos et mortuos. Sic enim dicit divina Scriptura : « Veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. »

A παρασχόμενον. Ταφέντα τε τὸν αὐτὸν καὶ νεκροῖς συναριθμηθέντα, καὶ τριήμερον κατὰ τὴν αὐτοῦ θεόφθεγκτον φωνὴν ἐκ τῶν νεκρων ἀναστάντα, καὶ τοῖς μαθηταῖς ὀφθέντα, καὶ τῷ συμφαγεῖν αὐτοῖς καὶ συμπιεῖν πᾶσαν ἀμφιβολίαν καὶ φαντασίας ὑπόληψιν τέλεον αὐτῶν ἀπεσκευακότα. Εἶτα καὶ ἀναληφθέντα μετὰ τοῦ προσλήμματος, ἤγουν μετὰ τῆς ἐμψυχωμένης ψυχῇ νοερᾷ τε καὶ λογικῇ οἰκείας αὐτοῦ σαρκὸς, καὶ πάλιν ὡσαύτως ἐρχόμενον εἰς τὸ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. « Οὕτως γὰρ, φησὶ τὸ ἱερὸν Λόγιον, ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. »

Sic sentiens et confitens incommutabiliter eam fidem, quæ in catholica et apostolica Ecclesia stabilitur et prædicatur, sanctas et œcumenicas septem synodos recipio. Primam quidem, utpote quæ B Arium, et eos qui cum eo sentiebant, una cum eorum abominanda creaturæ adoratione disrupit ac evertit. Secundum vero, quæ læsæ mentis Macedonium ab ecclesiastica communione exterminavit, et abscidit, qui pari atque Arius insania laborabat. In creaturis enim hic quoque sanctissimum, et omnium opificem ponens Spiritum, creaturam adorare non erubescebat. Verumenimvero et tertiam, quæ deposuit impium Nestorium, ac evertit innovatam ab eo Deo exosam superstitionem : hic enim indivise, et secundum hypostasin unitum Deo Verbo totalem hominem audacter et dementer a divina Verbi abstrahens hypostasi, in propria eum hypostasi esse, monstrose dicebat et imaginabatur. Ac idcirco nudum hominem eum qui carne apparuerat, Filium C et Verbum Dei somnians, consequenter hic infelix appellare sanctissimam Dei Genitricem Deiparam proprie abnegavit. Quartam autem, ut quæ Eutychen, dystichen, id est, infelicem ac scelestum Dioscorum elisit, atque anathematizavit una cum eorum imaginativa dementia, eorumque omni caterva. Domini enim carnem non esse nobis consubstantialem, delire asserebant, sed ex duabus quidem naturis unionem factam esse, in unam vero naturam post unitionem consumptam fuisse neutrius conservantem proprietates, nec divinæ, nec vero humanæ. Quintam etiam, quæ excidit ac penitus exstinxit ea quæ in perniciem auctorum suorum suscitabantur, scelerata dogmata, et partus impii Nestorii, qui regiæ urbis sine Deo pontifex fuerat, D et Theodori, qui Mopsuestiæ, magis etiam sine Deo, episcopatum gesserat ; tum eos, tum omnes, qui eadem qua illi vana sententia ægrotabant ; quin etiam et quæ dilaceravit et demessuit Origenem, Didymum, Evagrium, qui ratione cum gentilibus congruente ac insipiente sententia in ultimum profundum Deo adversariæ persuasionis inciderunt. Cum enim gradus et inferiores sedes Deitatis confinxissent, et animarum præexsistentias, ac effluxus et decidentias respectionis earum ad Deum in seipsis constituentes, easque in diversa et multiformia corpora transvasantes, et transmutantes ; et finem suppliciorum, ac dæmonum restitutionem, e ventre (sicut dicitur) eructantes, libero et aperto,

Οὕτω φρονῶν, καὶ διομολογῶν ἀπαρατρέπτως τὴν ἐν τῇ καθολικῇ τε καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐφιδρυμένην τε καὶ κηρυσσομένην πίστιν, τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ συνόδους ἀποδέχομαι· τὴν μὲν πρώτην, ἅτε δὴ Ἄρειον καὶ τοὺς ὁμοφρονοῦντας αὐτῷ ἅμα τῆς βδελυκτῆς αὐτῶν κτισματολατρείας διαῤῥήξασάν τε καὶ καθελοῦσαν· τὴν δὲ δευτέραν, ὡς τὸν φρενοβλαβῆ Μακεδόνιον τῆς ἐκκλησιαστικῆς χοροστασίας ἐξοστρακίσασάν τε καὶ ἐκτεμοῦσαν Ἀρείῳ παραπλησίαν τὴν μανίαν ἐκμεμηνότα. Ἐν κτίσμασι γὰρ καὶ οὗτος τὸ πανάγιον καὶ παντουργὸν τιθεὶς Πνεῦμα, κτισματολατρεῖν οὐκ ἠσχύνετο. Ἀλλὰ γε δὴ καὶ τὴν τρίτην καθαίρεσιν οὖσαν τοῦ δυσσεβοῦς Νεστορίου, καὶ τῆς αὐτῷ καινοποιηθείσης θεοστυγοῦς δεισιδαιμονίας. Οὗτος γὰρ τὸν ἀδιαιρέτως καὶ καθ' ὑπόστασιν ἑνωθέντα τῷ Θεῷ Λόγῳ ὁλικὸν ἄνθρωπον τολμηρῶς καὶ ἀφρόνως τῆς θεϊκῆς τοῦ Λόγου διασπῶν ὑποστάσεως, ἰδιοϋπόστατον αὐτὸν ἑτερατολόγει τε καὶ ἐφαντάζετο. Διὸ καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν σαρκὶ ἐπιφανέντα Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ ὀνειρώξας, ἀκολούθως ὁ τρισάθλιος καλεῖν τὴν παναγίαν Θεοτόκον, Θεοτόκον κυρίως, ἀπηρνήσατο. Τὴν δὲ τετάρτην, ὡς τὸν δυστυχῆ Εὐτυχῆ, καὶ Διόσκορον τὸν ἀλάστορα καταράξασαν καὶ ἀναθεματίσασαν μετὰ τῆς φαντασιώδους αὐτῶν φρενοβλαβείας, καὶ πάσης αὐτῶν τῆς συμμορίας. Τὴν γὰρ τοῦ Κυρίου σάρκα μὴ εἶναι ἡμῖν ὁμοούσιον ἐληρῴδουν, ἀλλ' ἐκ δύο μὲν φύσεων τὴν ἕνωσιν γενέσθαι, εἰς μίαν δὲ μετὰ τὴν ἕνωσιν συναναλωθῆναι φύσιν, μηδετάρας ἀποσώζουσαν τὰ ἰδιώματα, μήτε τῆς θεϊκῆς, μήτε μὴν τῆς ἀνθρωπίνης. Καὶ τὴν πέμπτην δὲ, ὡς ἐκτεμοῦσάν τε καὶ ἀποτεφρώσασαν τέλεον τὰ ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν γεγεννηκότων ἀναῤῥιπιζόμενα μιαρὰ δόγματά τε καὶ κηλματα τοῦ δυσσεβοῦς Νεστορίου τοῦ τῆς βασιλίδος ἀθέως ἱεραρχήσαντος, καὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας ἀθεώτερον ἐπισκοπήσαντος, αὐτούς τε, καὶ πάντας τοὺς τὴν αὐτὴν αὐτοῖς ματαιοφροσύνην ἐκνοσήσαντας. Οὐ μὴν ἀλλά γε δὴ καὶ ὡς διασπάσασάν τε καὶ ἐκθερίσασαν Ὠριγένην, Δίδυμον, Εὐάγριον Ἑλληνόφρονι λογισμῷ καὶ ἀσυνέτῳ γνώμῃ εἰς ἔσχατον βυθὸν ἀθεότητος ἐμπεπτωκότας. Βαθμοὺς γὰρ καὶ ὑποβάσεις θεότητος ἀναπλάσαντες. καὶ ψυχων προϋπάρξεις, καὶ τῆς πρὸς τὸ θεῖον αὐτων νεύσεως ἀποῤῥοίας τε καὶ ἀποπτώσεις ἐν ἑαυτοῖς ὑποστήσαντες, εἰς διάφορά τε καὶ πολυειδῆ σώματα μεταγγίζοντες ταύτας, καὶ μεταβάλλοντες, καὶ τέλος κολάσεων, καὶ δαιμόνων ἀποκατάστασιν, τὸ δὴ λεγόμενον ἀπὸ κοιλίας ἐρευγόμενοι ἀθυροστό-

μως ἐμυθολόγησαν καὶ ἐρράψῳδησαν· ἀλλὰ καὶ τὴν ἕκτην ὡς ἀπορρίψασάν τε καὶ κατασπάσασαν τοὺς ἀμφὶ Ὀνώριον, καὶ Σέργιον, καὶ Μακάριον, τοὺς τερατολόγους καὶ παράφρονας ἅμα αὐτοῖς, καὶ τοὺς τὴν αὐτῶν δυσσέβειαν ἀκρατῶς ἐναπομαξαμένους μετὰ τῆς ἐκφύλου καὶ ἀλλοκότου αὐτῶν πλασματολογίας· ἓν γὰρ θέλημα, καὶ μίαν ἐνέργειαν τῷ ἐκ δύο ἀπαρατρέπτων φύσεων πεφυκότι Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν κακῶς οἱ δείλαιοι ἐπεγράφοντο· ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον ἱερὰν καὶ μεγάλην σύνοδον τοὺς Εἰκονομάχους καὶ διὰ τοῦτο Χριστομάχους καὶ ἁγιοκατηγόρους ἀποσκυβαλίσασάν τε καὶ καταβαλοῦσαν, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ τὴν βδελυκτὴν καὶ Μανιχαϊκὴν αὐτῶν αἵρεσιν· τὸ γὰρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμοούσιον ἡμῖν ἅγιον σῶμα γράφειν εἰκονικῶς ἐμυσάττοντο, τὸ ἄγραπτον καὶ περίγραπτον αὐτοῦ καταβακχεύοντες, καὶ διὰ τοῦτο μὴ εἶναι ἡμῖν ὁμοούσιον μανικῶς συμπεραίνοντες. Ταῦτας οὖν τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ συνόδους ἀποδέχομαι, ἀναθεματίζων μὲν, οὓς ἀνεθεμάτισαν, κατασπαζόμενος δὲ καὶ μεγαλύνων, οὓς ἐπευφήμησαν.

Αὕτη μου ἡ τῆς πίστεως, καὶ τῶν εἰς ταύτην ἀνηκόντων καὶ περὶ αὐτὴν ὑφισταμένων ὁμολογία, καὶ ἐν ταύτῃ ἡ ἐλπὶς, οὐκ ἐμοὶ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ὅσοις εὐσεβεῖν μεμελέτηται, καὶ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀκιβδήλου δόξης τῶν Χριστιανῶν θεῖος ἔρως, προσπέφυκεν ἔχεσθαι. Ταύτην οὖν ἡμῶν τὴν ἔγγραφον τῆς πίστεως ὁμολογίαν ὑποστήσαντες, καὶ τῇ ἡμῶν πανιέρῳ ἱερότητι τὰ καθ' ἡμᾶς ὡς ἐν πίνακι διαχαράττοντες τοῖς λόγοις ἀνιστορήσαντες, ὅπερ δὴ πολλάκις ᾐτησάμεθα, τῶν ὑμετέρων ἐπιδεόμεθα προσευχῶν, Θεὸν μὲν ἵλεων καὶ εὐμενῆ ἐφ' οἷς τε πράττομεν, καὶ διεπραξάμεθα, ἡμᾶς ἐφευρεῖν, πᾶσαν δὲ σκανδάλων ῥίζαν, καὶ πέτραν προσκόμματος, ἐκ ποδῶν γεγενημένα τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας καθαρᾷν· ποιμαίνεσθαί τε καλῶς τὸ ὑπήκοον, μὴ τῷ πλήθει τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων τὴν ἐκείνων ἐπ' ἀγαθῷ προκοπὴν ἀνακόπτεσθαι, ὡς ἐντεῦθεν ἡμῖν πολλαπλάσιον τὸ ἁμάρτημα καταγράφεσθαι. Ἀλλ' εἴην μὲν αὐτοῖς ἔγωγε καὶ ποιῶν καὶ λέγων ἐν διδασκαλίᾳ τὰ δέοντα, εἴησαν δὲ καὶ αὐτοὶ εὐπειθῶς τε καὶ εὐηνίως πρὸς τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν ἀναγόμενοι, καὶ Χριστῷ τῇ πάντων κεφαλῇ προσφυῶς συναρμολογούμενος, τῇ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ χρηστότητι. Ὧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος ἅμα τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῇ ζωαρχικῇ καὶ ὁμουσίῳ Τριάδι νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A nullis claustris, ore fabulati sunt, et commenta sua consuerunt. Sed et sextam, ut quæ abjecit ac demolita est, Honorium (2) et Sergium, et Macarinm, monstruosi homines sermonis ac dementes, unaque cum ipsi eos qui eadem impietatem ad se duxerunt et expresserunt, cumque alienis eorum et absurdis commentis: unam enim voluntatem, et unam operationem Christo Deo nostro, qui ex duabus inconversis naturis est, mali miseri ascribebant. Præterea et eam, quæ Nicææ iterum facta est, sacram et magnam synodum, quæ iconomachos, id est, imaginum oppugnatores, ac propterea Christomachos, id est, Christum oppugnantes, et sanctorum obtrectatores, ut purgamenta eliminavit ac dejecit. Cum iis autem et detestandam æque Manichaicam B eorum hæresim : Domini enim nostri Jesu Christi consubstantiale nobis sanctum corpus pingere in imagine abominabantur : pingi non posse, et incircumscriptum esse debacchando asseverantes, ac ideo nobis consubstantiale non esse, insano more concludentes. Has igitur sanctas et œcumenicas synodos recipio, anathematizans quos anathematizaverunt, et amplectens et magnificans, quos laudibus celebrarunt.

Hæc est fidei meæ, eorum quæ ad ipsam pertinent, et circa eam subsistunt, confessio, et in ea spes; nec mihi vero soli, sed et omnibus quibus meditatum est pie vivere, quibusque divinus amor innatus est, puram et sinceram Christianorum sen- C tentiam retinendi. Hanc igitur in scriptis fidei confessionem statuentes, et vestræ sacratissimæ sanctitati res nostras ut in tabula exprimentes, et sermone commemorantes; quod sæpe petivimus, indigemus orationibus vestris, ut Deum propitium ac benignum in his quæ gerimus, inveniamus: omnem vero scandalorum radicem, et petram offensionis ex ecclesiastico ordine sublatam intueamur, ac bene pasci subditos, nec multitudine nostrorum delictorum, illorum in bono profectum ita retardari, ut inde nobis multiplex peccatum ascribatur; sed ego quidem ipsis faciam et dicam in doctrina quæ oportet; ii vero obedienter et tractabiliter ad suum ipsorum salutem ducantur, et Christo omnium capiti inhærenter coagmententur, ejus humanitate et benigni- D tate, cui gloria et imperium cum Patre, et sancto Spiritu, vitæ principi et consubstantiali Trinitati, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

EPIST. II.

EHIΣT. B'

Ἡ ἀπολογητικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Φωτίου πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον, ἐν οἷς ἐμέμψατο αὐτῷ διὰ τὴν πρὸς τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως ἀναβίβασιν.

Τῷ τὰ πάντα ἁγιωτάτῳ, ἱερωτάτῳ ἀδελφῷ, καὶ συλλειτουργῷ Νικολάῳ πάπᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, Φώτιος ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης.

In omnibus sanctissimo sacratissimo fratri et commi-nistro Nicolao Papæ senioris Romæ Photius episcopus Constantinopoleos novæ Romæ.

Jager, l. c. 439. — Baronius ad ann. 861.

Ἀγάπης μὲν ὡς ἀληθῶς οὐδὲν κτῆμα σεμνότερον οὐδὲ τιμιώτερον καὶ ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις ἀνωμολό-

Charitate vere nihil venerabilius esse, nec pretiosius, et communibus sententiis confessum

NOTÆ.

(2) Falso accusans Honorium; nec sine dolo potuit prætermisisse Pyrrhum et Paulum Constantinopolitanos patriarchas hæresis auctores et propugnatores. De Honorio vide tom. VIII *Annal.*

est, et sacris eloquiis testatum. Per eam enim separata conjunguntur, et pacificantur pugnantia [1]; et juncta, domesticaque magis consociantur, seditionibus, contentionibusque aditum non præbentia. Ipsa enim non cogitat malum, sed omnia suffert, omnia sperat, omnia sustinet, nec unquam (juxta bonum Paulum) excidit. Ipsa et famulos qui offenderunt, dominis reconciliat, naturæ eumdem honorem ad defensionem lapsus opponens. Ipsa et dominorum sævientem furorem leniter ferre ministros edocet, fortunæ imparilitatem consolans ex eorum qui eadem patiuntur similitudine. Et patrum in filios iracundiam mitigat atque exhilarat; et mussitationem filiorum in parentes, sine dolore accipere hortatur, naturalem habitum et affectum mutuum armans contra eam disjunctionem quæ a natura abhorret : et amicis rixam incidentem facile repellit, ut communes sales æque ac naturam revereantur adhortans : et eos qui in eadem de Deo, rebusque divinis sententia sunt, quamvis sint locorum intervallo disjuncti, et oculis inter se nunquam viderint, conjungit et sententiis conglutinat, et veros facit amicos; ac si forte alteruter ad incusationes inconsiderantius venerit, casui illi medetur, omniaque redintegrat, firmum conjunctionis vinculum conservans.

Hæc et nostræ mediocritati persuasit, non graviter objurgationes ferre, quæ a vestra paterna sanctitate jaculorum instar emissæ sunt ; ac fecit, ut arbitrarer, perturbati animi hos fetus non esse, nec mentis offensionum et inimicitiarum cupidæ verba ; sed potius affectus veri ac nihil fingentis, et ecclesiasticum ordinem subtiliter examinantis, atque ad summum accurata diligentia ducere nitentis. Nam si propter summam benignitatem non concedit malum ut malum cogitare : quomodo sinet, malum esse, pronuntiare? ea enim ratio benignitatem esse novit, quæ eousque progreditur, ut eos etiam qui dolorem dant beneficio afficiat. Quoniam vero nihil prohibet, quominus et fratres cum fratribus, et cum Patribus filii in vero dicendo libertatem obtineant (nihil enim amicius veritate) licet et nobis libero sermone uti ac scribere non contradicendi studio, sed defendendi voluntate. Oportuisse nempe vestram in virtute perfectionem, ante alia omnia considerantem invitos nos ad hoc jugum tractos esse, non increpare, sed misereri ; nec despicere, sed condolere. Misericordia enim et humanitas iis quibus affertur vis, debetur, non objurgatio aut contemptus. Vim enim subiimus; quantam autem, Deus cui omnia etiam occulta aperta sunt, ipse simul scit, inviti detenti sumus ; in custodia æque ac sontes habiti, custodiis observabamur ; suffragium de nobis, nobis renuentibus, latum : creati sumus flentes, querentes, ipsi nosmetipsos ferientes, et afflictantes. Sciunt hæc omnes : non enim in angulo facta sunt ; at impressionis et, ut ita dicam, obtrectationis magnitudo historiam ad omnes pertulit.

[1] I Cor. XIII, 7, 8.

A γηται, καὶ τοῖς θείοις Λογίοις ἐπιμαρτύρεται. Δι' αὐτῆς γὰρ τὰ διεστῶτα συνάπτεται, καὶ εἰρηνοποιεῖται τὰ μαχόμενα, καὶ τὰ οἰκεῖα μᾶλλον συσφίγγεται, ταῖς στάσεσι, καὶ ταῖς φιλονεικίαις, πάροδον οὐ παρεχόμενα· αὕτη γὰρ οὐ λογίζεται τὸ κακὸν, ἀλλὰ πάντα στέργει, πάντα ὑπομένει, καὶ οὐδέποτε, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἐκπίπτει· αὕτη καὶ θεράποντα ἐξημαρτηκότα δεσπόταις καταλλάσσει τὴν ὁμοτιμίαν τῆς φύσεως εἰς ἀπολογίαν προβαλλομένη τοῦ ὀλισθήματος· αὕτη καὶ δεσποτῶν ἀγριαίνοντα θυμὸν πράως φέρειν τοὺς ὑπηρετουμένους παιδεύει, τὴν τῆς τύχης ἀνισότητα παραμυθουμένη ἀπὸ τῆς τῶν τὰ αὐτὰ πασχόντων ὁμοιότητος. Καὶ πατρὸς ἐπὶ τέκνοις παροργισμὸν ἱλαρύνει, καὶ γογγυσμὸν τέκνων τοῖς πατράσιν ἀλύπως παρακαλεῖ καταδέχεσθαι, τὴν φυσικὴν σχέσιν κατὰ τῆς παρὰ φύσιν λύσσης ὁπλίζουσα· καὶ φίλοις ἔριν ἐμπεσοῦσαν ῥᾳδίως ἀπώσατο, τοὺς κοινοὺς ἅλας ἴσα φύσεως δυσωπεῖσθαι παραινέσασα. Καὶ τοὺς τὴν αὐτὴν πάλιν περὶ τὸ θεῖον δόξαν κρατύνοντας, κἂν ὡς πορρωτάτω παροικοῦντες ὦσιν, κἂν ὀφθαλμοῖς ἀλλήλων οὔπω ὡράθησαν, εἰς ἕνωσιν ἄγει, καὶ γνώμαις συνάπτει, καὶ φίλους ἀληθεῖς ἀπεργάζεται. Κἄν που τύχοι θάτερον εἰς ἀπερισκέπτους μέμψεις θατέρου κατολισθῆσαι, τὸν μὲν μὴ λογίσασθαι, τὸν δὲ μεταμελεῖσθαι παρασκευάσασα, ῥᾷστα τὸ συμβὰν ἀνεσώσατο, τὸν τῆς ἑνώσεως δεσμὸν ἀῤῥαγῆ συντηρήσασα.

B Αὕτη καὶ τὴν ἡμετέραν μετριότητα ἀνεπαχθῶς οἴσειν τὰς ἐπιτιμήσεις, αἳ παρὰ τῆς ὑμῶν πατρικῆς ὁσιότητος βολίδων δίκην ἠφέθησαν, ἔπεισεν. Οὐ γὰρ ἐμπαθείας ταῦτα κινήματα, οὐδὲ γνώμης φιλαπεχθήμονος ῥήματα, ἄπλαστον δὲ μᾶλλον διαθέσεως, καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν εἰς ἄκρον ἀκριβολογούσης λογίζεσθαι παρεσκεύασεν. Εἰ γὰρ οὐδὲ τὸ κακὸν δι' ὑπερβολὴν χρηστότητος ὡς κακὸν λογίζεσθαι δίδωσιν, ὅπερ οὐδ' ἀπὸ κακίας ἴσως προάγεται, εἰ καὶ λυπεῖ, καὶ πλήττει, καὶ ἀνιᾷ, πῶς ἐάσει κακὸν ἀποφαίνεσθαι ; ἐκείνην γὰρ ὁ λόγος οἶδε χρηστότητα, ἥτις κἂν ταῖς τῶν λυπούντων εὐεργεσίαις ὑπερεκτείνεται. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν κωλύει καὶ ἀδελφοῖς ἀδελφοὺς, καὶ πατράσι τέκνα ἐν τῷ ἀληθεύειν παῤῥησιάζεσθαι (οὐδὲν γὰρ τῆς ἀληθείας φιλαίτερον), ἔξεστι καὶ ἡμῖν παῤῥησιασαμένους εἰπεῖν οὐκ ἀντιλογίαν γράφοντας, ἀλλ' ἀπολογίαν προίσχοντας, ὡς ἐχρῆν τὴν ὑμετέραν ἐπ' ἀρετῇ τελειότητα, πρὸ τῶν ἄλλων μὲν ἁπάντων, τὸ ἄκοντας ἡμᾶς εἰς τὸν ζυγὸν τοῦτον ἑλκυσθῆναι διασκοποῦσαν μὴ ἐπιτιμᾷν, ἀλλ' ἐλεεῖν, μηδ' ὑπερορᾷν, ἀλλὰ συναλγεῖν· ἔλεος γὰρ καὶ φιλανθρωπία τοῖς βίαν παθοῦσιν, ἀλλ' οὐκ ἐπιτίμησις ἢ παρόρασις ἐποφείλεται· βίαν γὰρ ὑπέστημεν, καὶ ἡλίκην, Θεὸς, ᾧ πάντα καὶ τὰ κρύφια πεφανέρωται, αὐτὸς συνεπίσταται. Συνεσχέθημεν ἄκοντες, κακούργοις ἴσα καθειρχθημεν, ἐτηρούμεθα φυλασσόμενοι, ἐψηφίσθημεν ἀνανεύοντες, ἐχειροτονήθημεν κλαίοντες ὀδυρόμενοι, κοπτόμενοι, ἴσασι ταῦτα πάντες· οὐδὲ γὰρ ἐν γωνίᾳ ἐγένετο, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐπηρείας τὴν ἱστορίαν εἰς πάντα ἐξήνεγκεν.

C

D

Εἶτα τί δεῖ τοῖς πολλὰ καὶ δεινὰ πεπονθόσιν ἐπεμβαίνειν, ἐπιπλήττειν, διαλοιδορεῖν, ἢ οἰκτείρειν, καὶ παραμυθεῖσθαι ὅση δύναμις; Ἐξέπεσον εἰρηνικῆς ζωῆς, ἐξέπεσον γαλήνης γλυκείας, ἐξέπεσον δὲ καὶ δόξης (εἴπερ τισὶ καὶ κοσμικῆς δόξης ἔφεσις), ἐξέπεσον τῆς φίλης ἡσυχίας, τῆς καθαρᾶς ἐκείνης καὶ ἡδίστης μετὰ τῶν πλησίον συνουσίας, τῆς ἀλύπου, καὶ ἀδόλου, καὶ ἀνεπιπλήκτου συναναστροφῆς. Οὐδεὶς ἦν ὁ δίκην ἐγκαλῶν ἐμοί. Οὐκ ἐνεγραψάμην ἄλλον ἐγὼ, οὐ τῶν ἐπηλύδων, οὐ τῶν ἐγχωρίων, οὐδὲ τῶν ἀσυνήθων, μή τί γε τῶν φίλων· οὐχ οὕτως ἐλύπησα πώποτέ τινα, ὡς ὕβριν εἰς ἡμᾶς ἐκπτύσαι, πλὴν εἰ μήπω τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας κινδύνους ἐθελήσει τις ἐπισκοπεῖν· οὐδ' οὕτως ἥμαρτεν ἄλλος ἐμοὶ, ὡς καὶ μέχρι τῆς εἰς αὐτὸν ὕβρεως τὴν γλῶσσαν ἐξολισθῆσαι. Οὕτως ἦσαν ἡμῖν ἅπαντες χρηστοὶ, τὸ δὲ ἡμέτερον αὐτοὶ, κἂν μὴ λέγω, κεκράγασιν· ἠγαπώμην τοῖς φίλοις ὑπὲρ τοὺς συγγενεῖς, ἄμφω δὲ τοῖς συγγενέσιν ἐλογιζόμην, καὶ τῶν συγγενῶν ὁ φίλτατος, καὶ τῶν μάλιστα φιλούντων ὁ συγγενής.

Ἡ δὲ περὶ ἐμὲ τῶν πλησίον φήμη τῆς σπουδῆς, καὶ τοὺς ἀγνῶτας εἵλκεν εἰς ἔρωθα θεῖον καὶ φιλίας δεσμὸν, ἴσως δ' ἂν ἐκεῖνοι καὶ ἀμεταμέλητον εὑφημήσωμεν. Ἀλλὰ πῶς οἷόν τέ ἐστιν ἀδακρυτὶ ταῦτα παρελθεῖν; οἴκοι μὲν γὰρ μένοντι ἡ χαρίεσσα τῶν ἡδονῶν περιεπλέκετο τέρψις τῶν μανθανόντων ὁπῶντι τὸν πόνον, τὴν σπουδὴν τῶν ἐπερωτώντων, τὴν τριβὴν τῶν προσδιαλεγομένων, δι' ὧν ἡ πρὸς τὸ ῥᾷστα παράγεσθαι καταρτίζεται γνώμη, τῶν ταῖς μαθηματικαῖς σχολαῖς λεπτυνομένων τὴν διάνοιαν, τῶν ταῖς λογικαῖς μεθόδοις ἰχνευόντων τὸ ἀληθὲς, τῶν τοῖς θείοις Λογίοις ἰθυνομένων τὸν νοῦν πρὸς εὐσέβειαν, ὃ τῶν ἄλλων ἁπάντων ὑπάρχει πόνων ὁ καρπός, Τοιοῦτος γὰρ χορὸς τῆς ἐμῆς οἰκίας ἦν ὁ χορός.

Ἐξιόντι δὲ πάλιν πρὸς τὴν βασίλειον πολλάκις αὐλὴν αἱ προπεμπτήριοι τῶν εὐχῶν, καὶ τοῦ μὴ βραδύνειν ἡ προτροπή. Ἦν γάρ μοι καὶ τοῦτο γέρας ἀφωσιωμένον ἐξαίρετον, τὸ μέτρον ἔχειν τὴν βούλησιν τῆς ἐν τοῖς βασιλείοις διατριβῆς. Ἐπανιόντι δὲ πάλιν πρὸ πυλῶν ἱστάμενος ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ὑπήντα χορός. Ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐνεκάλουν τὴν βραδυτῆτα, οἷς καὶ θαῤῥεῖν τι τῶν ἄλλων πλέον δι' ὑπερβολὴν ἀρετῆς ἐκεχάριστο· τισὶ δὲ καὶ προσειπεῖν ἦρκει, ἄλλοις δὲ καὶ τὸ δεῖξαι μόνον ὅτι μεμενήκασι· καὶ τοῦτο κύκλῳ ἐγένετο οὐκ ἐπιβουλαῖς λυόμενον, οὐ φθόνῳ κοπτόμενον, οὐκ ὀλιγωρίᾳ μαραινόμενον.

Καὶ τίς ἂν τοιούτου βίου παθῶν ἐπανάστασιν ἐκὼν τὴν μεταβολὴν καὶ θρήνων ἐκτὸς ὑπενέγκοι; Τούτων ἁπάντων ἐξέπεσον, ὑπὲρ τούτων ὠδυρόμην, τούτων ἀποσπωμένῳ πηγαὶ δακρύων ἀνεστομοῦντο, καὶ λύπης ἀχλὺς περιεκέχυτο. Ἤδειν γὰρ καὶ πρὸ τῆς πείρας τὸ πολυτάραχον καὶ πολυμέριμνον τῆς καθέδρας ταύτης· ἤδειν τὸ δυσάρεστον καὶ δυσήνιον τοῦ μιγάδος ὄχλου, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἔριν, τὸν φθόνον, τὰς στάσεις, τὰς ἐπαναστάσεις, τὴν κατὰ τῶν παρεστηκότων ὕβριν, καὶ τὸν γογγυσμὸν, ὅταν μὴ

A Quid igitur oportet in eos, qui multa gravia et acerba passi sunt, invehi, objurgare, conviciis appetere potius quam misereri, et pro viribus consolari? Decidi e vita pacem habente; decidi a tranquillitate dulci et placida; decidi de gloria (si tamen quibusdam mundanæ gloriæ amor est (excidi e chara quiete, e pura illa et jucundissima cum iis qui mihi proximi erant, consuetudine, et conversatione doloris experte et doli et reprehensionis. Nemo erat qui me incusaret, nec alium quemquam ergo accusavi vel advenarum vel indigenarum, nec vero hominum minus familiarium, nedum amicorum. Non ego sic unquam dedi alicui dolorem, ut contumeliam in nos exspueret: nisi forte velit quis suscepta pro pietate pericula intueri: nec quis- B quam in me ita peccavit, ut usque ad contumeliam in ipsum lingua laberetur. Adeo erant omnes erga nos benigni: nostra vero ratio, quæ fuerit, illi, quamvis taceam, clamant. Me amici magis diligebant quam consanguineos suos: at vero cognatis meis existimabar et cognatorum charissimus et cognatos omnium amantissimus.

Fama vero studii erga me proximorum meorum, ignotos quoque ad divinum amorem trahebat, et ad amicitiæ vinculum: nec eos fortasse laudum de me habitarum unquam pœnitebit. At hæc quomodo sine lacrymis commemorari possunt? Nam domi manentem grata voluptatum complectebatur oblectatio, cum discentium laborem intuerer, stu- C dium interrogantium, alloquentium exercitationem; quibus rebus informatur sententia, ne facillime possit decipi: eorum præterea, quorum mens scholis mathematicis exacuebatur, vel qui logicis methodis verum investigabant, vel quorum sensus divinis Eloquiis ad pietatem dirigebatur: qui aliorum omnium laborum est fructus: talis enim chorus, domus meæ chorus erat.

Ad regiam rursus aulam sæpe adeunti præsto erant posequentium vota, hortatione morarer: nam præterea qui satisfacere animo meo omnes vellent, hic honor mihi habebatur eximius, ut voluntatem haberem, modum in Regia commorandi. Redeunti rursus ante portas stans chorus ille sapiens occurrebat: quibus propter virtutis præstantiam major quam cæteris fiducia concessa D erat; alii contenti erant salutem dixisse; alii ostendisse tantum exspectationem suam. Atque hoc in orbem fiebat, nec occultis consiliis prohibitum, nec invidia intermissum.

Ecquisnam tali vita submotus libens mutationem, ac sine lamentis ferat? His omnibus excidi super his ingemiscebam. Hæc cum abstraherentur, fontes lacrymarum profluebant, ac doloris caligo circumfundebatur. Sciebam enim cum nondum essem expertus, multiplicem hujus sedis turbationem et sollicitudinem, sciebam fastidium et contumaciam promiscuæ turbæ, lites inter ipsos, invidiam seditiones, mutuos impetus, contumeliam in præfectos, et mussitationem si quando

quibus egent, qui petunt, non adipiscuntur, et quando ad horum voluntatem illi se non conformant, nec accommodant : despicientiam rursus et contemptum cum ad postulatum adduxerint, et detraxerint ad voluntatem suam ; non enim in voluntaria gratia, sed in violento jussu deputant optati sui eventum. Ac vulgus potestatem nactum imperii in eum qui rerum potitur, tum sibi, tum rectori perniciem creat. Navis etenim facile mergetur, cum nautæ gubernatore depulso, simul omnes gubernant. Et exercitus funditus interibit, cum eorum quisque nulli duci obtemperans, sibi adversus alterum officium ducis arrogat. Cur autem quis singula prosequatur ? Nam sæpe necesse est præfectum colorem oris sui in tristitiam mutare, cum non ita afficiatur animus : ac rursus interdum, animo dolente lætum præbere os : et irasci nonnunquam cum iratus non sit : et subridere dum angitur : talis enim scena eorum est, qui multitudinis præfecturam suscipere adjudicati sunt. Antea vero qualis est ? amicus amicis non gravis : qualis affectio est, talis species.

Nunc autem est, ubi acerbe necesse est increpare amicos, et propter mandatum cognatos spernere ; et peccantibus apparere gravem. Invidia undique, licentia diuturnitate temporis confirmata. Quid me oportet cætera commemorare ? qualia perpetior insectans Simonem ? Quales quotidie tentationes sustineo, mundanam licentiam sermonis a sacro conventu prohibens, et contemptum potiorum rerum, et diligentiam vanarum ? Hæc providebam, et animus mordebatur : nec vero meæ est opis, hæc convellere. Fugiebam suffragium, deprecabar orationem, præfecturam ingemiscebam ; verum declinari non potuit quod erat præfinitum.

Sed cur hæc scribo et scripsi prius ? ac siquidem credita sunt ; nunc injuriam accipio, a misericordia desertus. Sin iis non est creditum, rursum afficior injuria, qui vera scribam nec fidem faciam : sic undique miser sum. A quibus sperabam doloris nacturum me sublevationem, inde increpor : a quibus exhortationem et consolationem, inde ad dolorem dolor adjungitur. Te non oportebat, inquiunt, affici injuria, hoc dicito iis qui intulerunt. Non oportuit tibi afferri vim. Egregia sane lex, sed qui objurgandi ? nonne qui vim fecerunt ? Misericordia quinam digni ? Nonne ii qui vim subierunt ? At si quis eos sinit, a quibus est illata vis ; increpat autem eum qui vim passus est : sperabam tuæ justitiæ posse me in eum judicium implorare. At canones, inquit, violati sunt, quod ad pontificatus fastigium e laicorum ordine ascendisti. Sed quis violavit ? Is qui vim irrogavit, an qui per vim et invitus attractus est ? sed resistere oportuit. Quousque ? restiti enim, et plus quam oportuit. Quod si sic non providissem infestorum ventorum procellas sæviores fore, restitissem etiam usque ad ipsam mortem. Quales autem canones hi, quorum asseritur prævaricatio ? quos ad hunc usque diem Con-

A τύχωσιν ὅσων δέονται, καὶ ὅταν μὴ τυπῶνται καὶ σχηματίζωνται, καθ' ὃν τρόπον οὗτοι βούλονται· τὴν ὑπεροψίαν πάλιν καὶ καταφρόνησιν, ἐπειδὰν ἑλκύσωσι πρὸς τὴν αἴτησιν, καὶ συγκατασπάσωσι τῷ σφετέρῳ βουλήματι· οὐ γὰρ ἑκουσίου χάριτος, ἀλλὰ βιαίου προστάγματος τοῦ θελήματος αὐτῶν ἐκλογίζονται τὴν τελείωσιν. Καὶ κράτος λαβὼν ὄχλος ἄρχειν τοῦ κρατοῦντος ἑαυτῷ τε καὶ τῷ διέποντι ὀλέθριος γίνεται. Καὶ ναῦς γὰρ δύσει ῥᾳδίως, ὅταν οἱ ναῦται τὸν κυβερνήτην παρωσάμενοι πάντες ἅμα κυβερνήσωσι· καὶ στρατὸς ἄρδην ὀλεῖται, ἐπειδὰν ἕκαστος αὐτῶν ἀστρατήγητος ὑπάρχων καταστρατηγεῖν τοῦ πλησίον ἀλαζονεύοιτο. Καὶ τί ἄν τις κατὰ μέρος διεξίοι ; ἀνάγκη γὰρ τὸν ἐφεστηκότα πολλάκις καὶ ὑπαλλάσσειν τὸ χρῶμα τῆς ὄψεως εἰς τὸ σκυθρωπὸν τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτω διακειμένης, καὶ πάλιν ἔσθ' ὅτε ταύτης ἀλγυνομένης τὸ πρόσωπον παρέχειν φαιδρὸν, ὀργίζεσθαι δ' αὖ πάλιν μὴ ὀργιζόμενον, καὶ μειδιᾷν ἀνιώμενον. Τοιαύτη γὰρ ἡ σκηνὴ τῶν πλήθους προστασίαν ἀναδέξασθαι καταδικασθέντων. Τὰ δὲ πρὶν, ποῖα ; φίλος τοῖς φίλοις ἀνεπαχθὴς, ἐχθρὸς δὲ οὐδενός· οἷος τὴν διάθεσιν, τοιοῦτος καὶ τὸ φαινόμενον.

B Νῦν δὲ ἔσθ' ὅτε καὶ πικρῶς ἐπιτιμᾷν ἀνάγκη τοῖς φίλοις, καὶ τοὺς συγγενεῖς ὑπὲρ ἐντολῆς παροράν, καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι φαίνεσθαι βαρὺς, φθόνος πανταχόθεν, ἀταξία χρόνῳ κρατυνθεῖσα. Τί με χρὴ τὰ λοιπὰ καταριθμεῖν οἷα πάσχω διώκων τὸν Σίμωνα ; οἵους καθ' ἑκάστην ὑφίσταμαι πειρασμοὺς τὰς κοσμικὰς παῤῥησίας τοῦ ἱεροῦ περικόπτων συλλόγου, τὴν ὀλιγωρίαν τὴν περὶ τὰ κρείττονα, τὴν ἐπιμέλειαν τὴν περὶ τὰ μάταια, ἃ βλέπων καὶ πρὶν, καὶ δακνόμενος τὴν ψυχὴν, καὶ μὴ τῆς ἐμῆς ἰσχύος εἶναι τὸ ταῦτα περιελεῖν. Ἔφευγον τὴν ψῆφον, παρητούμην ἣν χειροτονίαν, ὠδυρόμην τὴν ἐπιστασίαν. Οὐκ ἦν δὲ ἄρα φυγεῖν τὸ προορισθέν.

C Ἀλλὰ τί γράφω ταῦτα ; ἐγράφη καὶ πρότερον, καὶ εἰ μὲν ἐπιστεύθησαν, ἀδικοῦμαι μὴ ἐλεούμενος· οἱ δὲ μὴ ἐπιστεύσησαν, ἀδικοῦμαι πάλιν ἀληθῆ γράφων, καὶ ἀπιστούμενος. Οὕτως ἐγὼ πανταχόθεν δυστυχὴς, ἀφ' ὧν ἐλπίζω τῆς λύπης εὑρεῖν παραψυχὴν, ἐκεῖθεν ἐκπλήττομαι· ἀφ' ὧν παράκλησιν καὶ παραμυθίαν, ἐκεῖθεν ἐπὶ τῷ ἀλγήματι προστίθεται ἄλγημα. Οὐκ ἔδει σε, φησὶν, ἀδικηθῆναι. Πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας τοῦτο εἰπέ. Οὐκ ἔδει βιασθῆναι. Καλή γε ἡ νομοθεσία, ἀλλὰ τίσιν ἡ ἐπιτίμησις ; οὐχὶ τοῖς βιασαμένοις ; τὸ ἔλεος δὲ τίσιν ; οὐχὶ τοῖς βίαν ὑποστᾶσιν ; ἂν δέ τις τοὺς βιασαμένους μὲν ἐᾷ, τὸν δὲ βιασθέντα ἐπιτιμᾷ, τὴν D σὴν ἤλπιζεν ἐπ' αὐτὸν δικαιοσύνην καλέσαι κριτήν. Ἀλλὰ κανόνες, φησὶ, παρεβάθησαν, ὅτι πρὸς τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ὕψος, ἀπὸ λαϊκοῦ προῆλθες τοῦ σχήματος. Καὶ τίς ὁ παραβάς, ὁ βιασάμενος, ἢ ὁ βίᾳ καὶ ἄκων ἀνελκυσθείς ; Ἀλλ' ἐχρῆν ἀντισχεῖν. Μέχρι τίνος ; ἀντέσχον δὲ καὶ πέρα τοῦ δέοντος. Εἰ δ' οὕτω μοι προῄδειν τὸ κλυδώνιον τῶν πονηρῶν πνευμάτων μέλλειν ἐπιτραχύνεσθαι, ἀντέσχον ἂν καὶ μέχρις αὐτοῦ θανάτου. Ποῖοι δὲ κανόνες ὧν ἡ παράβασις, οὓς μέχρι καὶ τήμερον ἐν Κωνσταντινουπολιτων ἐκκλησίᾳ οὐ παρείληφεν ; ἐκείνων λέγεται παράβασις, ὧν ἡ φυλακὴ παραδέδοται. Ἃ δὲ μὴ παραδέδοται,

οὐδὲ μὴ φυλασσόμενα παραβάσεως φέρει ἔγκλημα.

Ἀλλ' ἐμοὶ μὲν καὶ τὰ ῥηθέντα ἀποχρώντως ἂν εἶχεν, ὡς τοῦ προσήκοντος εἰρημένα πλέον. Οὐ γὰρ δικαιολογίας ἑαυτοῦ συνιστᾷν προσήχθην· πῶς γάρ; ὅς γε εὐχῆς ἔργον ποιοῦμαι πολυτρόπως τῆς ζάλης ταύτης ἀπαλλαγῆναι, καὶ τὸ φορτίον ἐλαφρυνθῆναι· οὕτως ἐγὼ τοῦ θρόνου ἐφίεμαι, καὶ οὕτως σφόδρα ἀντέχομαι. Οὐ γὰρ ἀρχομένῳ μὲν βάρος ἦν ὁ θρόνος, προϊόντι δὲ δι' ἐπιθυμίας ἐγίνετο· ἀλλ' ὥσπερ ἄκων εἰσῆλθον, οὕτως ἄκων καθέζομαι, καὶ τοῦ βιασθῆναι πρὸς τὴν εἴσοδον μετὰ τῶν ἄλλων ἐναργὴς ἀπόδειξις, τὸ μέχρι τοῦ νῦν ἀπ' ἀρχῆς, τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐθέλειν ἐξίστασθαι. Καὶ εἰ χαριέντως ἔγραφεν ἐμοὶ, οὐκ ὤφειλε γράφειν, τὰ μὲν ἄλλα πάντα χρηστὰ, καὶ ἐπαινετὰ, καὶ δεχόμεθα καὶ τερπόμεθα, καὶ χατιστηρίους ἄδομεν Θεῷ τῷ πανσόφως οὕτω τὴν ἐκκλησίαν ἰθύναντι. Τὸ δὲ ἀπὸ λαϊκῶν, οὐκ ἐπαινετόν. Διὸ τέως ἐν ἀμφιβόλῳ καθιστάμεθα, τὴν τελεωτάτην συναίνεσιν εἰς τὴν τῶν ἀποκρισιαρίων ἡμῶν ὑποστροφὴν ἀναθέμενοι. Ἀλλ' ἔδει γράφειν, οὐ συναινοῦμεν ὅλως, οὐ καταδεχόμεθα· οὐδὲ μὴ εἰς τὸν αἰῶνα καταδεξαίμεθα τὸν προσδραμόντα, τὸν ἐμπορευσάμενον τὴν ἀρχὴν, τὸν ἀψήφιστον, τὸν τὰ πάντα κακόν. Ἔξιθι τοῦ θρόνου, ὑποχώρησον τοῦ ποιμαίνειν, οὕτως ἂν ὁ γφάφων ἔγραφεν ἐμοὶ προσφιλῆ, εἰ καὶ τὰ πλείω ψευδῆ. Ἔδει γὰρ, ὡς ἔοικε, τὸν ἀδικηθέντα τὴν εἴσοδον ἀδικηθῆναι πάλιν τὴν ἔξοδον, καὶ τὸν ἀποτόμως ὠθισθέντα, καὶ ἄκοντα ἀποτομώτερόν τε καὶ νεανικώτερον ἀπωσθῆναι; Τῷ δ' οὕτως ἔχοντι καὶ λογιζομένῳ οὐ πολλὴ φροντὶς τὰς διαβολὰς ἀποτρίψασθαι, ὧν τὸ κῦρος τοῦ θρόνου ἀφαίρεσις. Καὶ ἥρκει μὲν, ὡς εἴρηται, τὰ ῥηθέντα.

Satis erant quæ jam exposui, ac multo etiam plura quam conveniebat. Nec enim ad hæc adductus sum ut me juxta defensione commendarem. Quomodo enim aliter esse posset, cum optabile mihi esset omnimodis hac procella liberari, et hoc levari onere? Sic ergo sedis appetens sum, sic vehementer eam retineo. Non enim a principio quidem oneri thronus fuit, progressu vero temporis expetitus est: sed quemadmodum ingressus sum invitus, sic invitus sedeo. Quod autem initio mihi vis facta sit, cum ex aliis, tum ex hoc demonstratur, quod a principio usque adhuc velim cedere hac sede. At si mihi grata scribenda erunt; non oportuit benigna, cæteroqui et laudabilia scribi: Accepimus, lætamur, et gratia agimus sapientissimo Deo, qui Ecclesiam gubernat. Hoc vero ex laicorum ordine, laudabile non est: idcirco ambigui adhuc sumus, et perfectum assensum in apocrisiariorum nostrorum reditum distulimus. Verum scribi debuit, omnino non assentimur, non probamus, non accipimus, nec vero unquam accipiemus; qui accurrit, qui præsulatum nundinatus est, qui non est justis suffragiis factus: in omnibus improbum. Abi hac sede, et de pastoris munere. Qui ita scripsisset, mihi scripsissel jucunda, quamvis falsa pleraque. An vero oportebat, qui in ingressu affectus erat injuria, in egressu itidem injuriam accipere? et qui aliena protervia invitus ad hæc inciderat; magis etiam præcise ac proter ve expelli? Qui sic affectus est, quique hæc cogitat, non valde curat, nec laborat de calumniis propulsandis, quarum hæc potestas sola est, ut ei thronus adimatur. Satis ergo, ut dixi, hæc fuerant.

Ἐπεὶ δὲ δι' ἡμᾶς σὺν ἡμῖν καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν ἅγιοι καὶ μακάριοι Πατέρες συνδιαβεβλῆσθαι κινδυνεύουσιν, ὡς Νεκηφόρος καὶ Ταράσιος (ἐκ λαϊκοῦ γὰρ καὶ οὗτοι τοῦ σχήματος εἰς τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἄκρον προέβησαν, οἳ τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς ἀειφανεῖς λαμπτῆρες, καὶ τῆς εὐσεβείας διαπρύσιοι γεγόνασι κήρυκες, βίῳ καὶ λόγῳ κρατύναντες τὴν ἀλήθειαν), τὰ λείποντα τῷ λόγῳ προσθεῖναι χρεών ἡγησάμην πάσης αἰτίας κρείττους, καὶ πάσης διαβολῆς ἀνωτέρους τοὺς μακαρίους ἐκείνους ἀνδρας ἐπιδεικνύς. Εἰ δ' οὐδ' ἄλλοι τινὲς τούτους ὑπαιτίους τολμῶσι φάναι, τὸ ἐκ λαϊκῶν δὲ πρὸς ἱερωσύνην ἐλθεῖν κρατύνουσι πρόσκομμα, μέμφονται μὲν οἷς οὐ μέμφονται. Ἐκ λαϊκῶν γὰρ καὶ οὗτοι προσήχθησαν. Οὓς δὲ πάλιν τιμῶσι, καὶ τεθήπασι, τὸ ψέγειν οὐ φεύγουσιν. Ἀλλ' οὗτοι (Ταράσιος ἦν καὶ Νικηφόρος) ἐν κοσμικῷ βίῳ ἀστέρων δίκην διαλάμποντες, καὶ πρὸς ἱερατικὴν ἀρχὴν γεγονότες ἀπόλεκτοι παρὰ κανόνα καὶ τύπον τὸν ἐκκλησιαστικὸν τῆς Ἐκκλησίας προέστησαν. Μή μοι γένοιτο τοιαύτην ἀφεῖναι φωνὴν, μηδ' ἄλλου λέγοντος ἀκοῦσαι· οὗτοι γὰρ τῶν κανόνων ἀκριβεῖς φύλακες, τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχοι, τῆς δυσσεβείας κατήγοροι, φωστῆρες ἐν κόσμῳ κατὰ τὸ θεῖον λόγιον, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. Εἰ δ' ὅτι κανόνας οὓς οὐκ ἤδεισαν

At quoniam propter nos nobiscum qui ante nos fuere, sancti ac beati Patres periclitantur in calumniam et crimen venire, ut Nicephorus et Tarasius (nam hi quoque ex ordine laico ad pontificatus fastigium pervenerint, qui memoriæ nostræ clarissima lumina, pietatisque egregii præcones, veritatem et vita et verbis confirmarunt): existimavi quæ restant, orationi oportere adjungi; dum ostendo beatos illos viros crimen omne vincere, et calumniam omnem superare. Quod si ne alii quidem hos in crimen vocare audent, quod autem e laicis ad pontificatum ascenderint, in offensione et scandalo ponunt; reprehendunt sane quos nec reprehendunt: nam hi quoque laici sunt producti, quos rursum in honore habent et admiratione, eorum non fugiunt vituperationem. At hi, Tarasius et Nicephorus, in sæculi vita astrorum instar collucentes, in sacerdotum ordinem allecti contra regulam et formam ecclesiasticam Ecclesiæ præfuerunt. Absit a me, ut hanc emittam vocem, aut alium hæc dicentem audiam. Hi enim regularum accurati fuere custodes, propugnatores pietatis, impietatis accusatores, orbis terræ lumina, ex divinis eloquiis verbum obtinentes vitæ. Quod vero

regulas, quas non norunt non servarunt : nemo eos jure reprehendere potest. Sed quod eorum quæ accepere, custodes fuerunt, idcirco a Deo glorificati sunt. Nam ea quæ tradita sunt, conservare, stabilis est mentis, ac novitatis studium repudiantis. At de iis quæ non acceperis, legem, usu non hortante, ferre, aut custodiam inducere præproperum studium est animi res novas molientis, atque errabundi. Propria enim quisque mensura ac regula continetur et dirigitur. Multi canones aliis traditi sunt, aliis ne noti quidem sunt. Qui accipit et violat, dignus qui in judicium indicatur : qui vero non novit, nec recipit, quomodo obnoxius est ? Multæ quoque leges ab iis quibus impositæ erant, custoditæ sunt, ac demonstrarunt Dei famulos eos esse qui custodierunt : qui vero non acceperunt, ideoque animum ad ea non adverterunt, nihilominus Deo amabiles esse cogniti sunt.

Atque in manibus sunt exempla. Abraham circumcisus, incircumcisus Melchisedech, qui ad similitudinem Filii Dei, et principium ortus sui et finem habuit incognitum. Enimvero Abrahæ custodiam circumcisionis probans Deus ; nusquam apparet ipsi Melchisedech transgressionis inferens exprobrationem. Nec vero quisquam hunc legis violatæ unquam accusabit, aut illum, quod facinus circumcisionis ausus sit. Qui eos insimulare velit, redarguetur. Atque prognatis ex Abraham, qui eam legem in sinum acceperat suum, mortis pœna proposita erat, si quis transgressus esset, quæ non ab hominibus modo inferebatur, sed etiam vehementi ipsorum angelorum interminatione. Et cum in eo Abraham et Melchisedech dissiderent, gratam iu communem Dominum mentem ac pietatem et consimilem inter se cultum servabant. Ex quibus neutri ab altero vituperatio impingebatur ; sed in potissimis rebus constantissima inter eos, et in rerum novarum studio aliena societas non sinebat cæterarum rerum discrimen curiosius intueri. Nam revera communia omnibus sunt, quæ omnes custodire necesse est, et ante alia quæ de fide habemus, ubi vel paulum declinare, est mortifero se piaculo obstringere. Quædam proprie alios consequuntur, quorum prætermissio eis multam affert quibus illa tenenda sunt : qui vero non acceperunt, hi propterea quod non observaverunt, minime condemnantur. Et quæ œcumenicis et communibus præcepta sunt suffragiis convenit ab omnibus custodiri : quæ vero Patrum aliquis exposuit, auctoralis definivit synodus, eorum qui servant, non efficis superstitiosam mentem : qui autem non acceperunt, ea præterire sine periculo possunt. Sic tonderi aliis patrium est, aliis synodica etiam definitione abjiciendum.

Bonis enim verbis hæc dici oportebat, ut et nos diximus. Quod si eum canonem, qui in (3) Sida

οὐκ ἐφύλαξαν, οὐδεὶς ἂν δίκαια ποιῶν ἐπιμέμψοιτο · ἀλλ' ὅτι φύλακες ὧν παρέβαλον ἐχρημάτισαν, ἐν τούτῳ παρὰ Θεοῦ ἐδοξάσθησαν. Τὸ μὲν γὰρ τὰ δοθέντα συντηρεῖν γνώμης ἐστὶ σταθερᾶς, καὶ τὴν καινοποιὸν ἀποπεμπούσης προαίρεσιν, τὸ δ' ἂν μὴ παρείληφε, χρείας μὴ καλούσης νομοθετεῖν, ἢ φυλάττειν ἐπιχειρεῖν, νεωτεροποιοῦ διανοίας καὶ ῥεμβομένης ἐστὶ περισσεύματα. Μέτρῳ γὰρ ἕκαστος οἰκείῳ, καὶ κανόνι συνέχεται τε καὶ κατευθύνεται. Πολλοὶ κανόνες ἄλλοις μὲν παραδέδονται, ἑτέροις δὲ οὐδὲ γνώριμοι. Ὁ παραλαβὼν καὶ ἀθετῶν, δίκης ἄξιος . ὁ δὲ μηδ' ἐγνωκὼς, ἢ μὴ παραδεξάμενος, πῶς ὑπεύθυνος ; Πολλαὶ δὲ καὶ νομοθεσίαι, οἷς μὲν ἐτέθησαν ἐφυλάχθησαν, καὶ Θεοῦ θεράποντας τοὺς φύλακας ἐπεδείξαντο. Οἱ δὲ μὴ παρειληφότες, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ τὸν νοῦν πρὸς αὐτὰ ἐπιστρέψαντες, οὐδὲν ἧττον Θεοφιλεῖς ἐγνωρίσθησαν, καὶ κατὰ χεῖρας τὰ παραδείγματα.

Ἵνα δὲ τὰ ἄλλα ἐάσω, ὁ μὲν Ἀβραὰμ ἐμπερίτομος, τὴν περιτομὴν ἐξ ἐντολῆς θείας εἰς νομοθεσίαν δεξάμενος, ἀπερίτμητος δὲ ὁ Μελχισεδὲκ, ὃς εἰς ἀφομοίωσιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως, καὶ τὸ τέλος ἔσχεν ἄγνωστον. Ἀλλὰ τὴν τοῦ Ἀβραὰμ τῆς περιτομῆς φυλακὴν ἀποδεχόμενος ὁ Θεὸς, οὐδαμοῦ φαίνεται τῷ Μελχισεδὲκ παραβάσεως ἐπιφέρων ὀνειδισμὸν, ἀλλὰ κἄν πού τιν αὐτὸν παρανομίας γράψοιτο γραφὴν, αὐτὸν μᾶλλον, ἢ ἐκεῖνον (ὅτι τοῦτο τολμῶ) ἐξελεγχθήσεται γεγραφώς. Καίτοι γε τοῖς ἐξ Ἀβραὰμ γεγεννημένοις, καὶ τουτονὶ τὸν νόμον ἐγκολπωσαμένοις, θάνατος ἦν ἢ ζημία τῷ παραβάντι, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων μόνον ἐπαγόμενος, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῶν ἀγγέλων σφοδρῶς ἀπειλούμενος. Ἀλλ' ἔν γε τούτῳ Ἀβραάμ τε καὶ Μελχισεδὲκ διαφερόμενοι, τὴν εἰς τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐγνωμοσύνην τε καὶ λατρείαν παραπλησίως ἀλλήλοις διέσωζον, ἐξ ὧν οὐδετέρῳ παρὰ θατέρου μῶμος προσῆπτετο. Ἀλλ' ἥγε ἐν τοῖς καιριωτάτοις σφοδρά τε καὶ ἀκαινοτόμητος κοινωνία, τὴν ἐν τοῖς λοιποῖς οὐκ εἴα σκοπεῖν τε καὶ πολυπραγμονεῖν ἑτερότητα. Καὶ γάρ ἐστιν ὄντως κοινὰ πᾶσιν, ἅπαντα φυλάττειν ἐπάναγκες, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τὰ περὶ πίστεως, ἔνθα καὶ τὸ παρεγκλῖναι μικρὸν, ἁμαρτεῖν ἐστιν ἁμαρτίαν τὴν πρὸς θάνατον. Ἔστι καὶ ἰδιαζόντως τισὶ παρεπόμενα, ὧν ἡ παράβασις, οἷς μὲν ἐδόθη κατέχεσθαι, ἐπιζήμιος · οἷς δ' οὐ παρείληπται, καὶ τὸ μὴ συντηρεῖν, ἀκατάκριτον. Καὶ τὰ μὲν οἰκουμενικαῖς καὶ κοιναῖς τῦπωθέντα ψήφοις, πᾶσι προσήκει φυλάττεσθαι. Ἃ δέ τις τῶν Πατέρων ἰδίως ἐξέθετο, ἢ τοπικὴ διωρίσατο σύνοδος, τῶν μὲν φυλαττόντων τὴν γνώμην οὐ παρίστησι δεισιδαίμονα. οὐ μὴν τοῖς γὲ μὴ παραδεξαμένοις τὸ παρορᾶν ἐπικίνδυνον. Οὕτων ξυρᾶσθαι μὲν ἄλλοις πάτριον, ἑτέροις δὲ καὶ συνοδικοῖς ὅροις ἀπόβλητον.

Εὐφήμως δὲ τὸν λόγον εἰπεῖν ἔδει, καὶ εἴπομεν · εἰ δὲ καὶ τὸν ἐν Σίδῃ κανόνα προσέθεμεν, βαρεῖς ἂν

NOTÆ.

(3) Videtur obscure orare, ut misericordi indulgentia et dispensatione sedis apostolicæ episcopi nomen obtineat et dignitatem, cum suspicaretur Ignatium restitutum iri. Sic concilium Ephesinum de

καὶ λίαν φορτικοὶ κατεφάνημεν. Οὕτω πλὴν τοῦ ἑνὸς τὰ ἄλλα Σάββατα συντηρεῖν ἡμῖν ἐπιλήψιμον, ἑτέροις δὲ καὶ τοῦ ἑνὸς πλείω νηστεύεται. Καὶ φεύγειν τὴν μέμψιν ἡ παράδοσις οἴεται τῷ ἔθει κατακρατεῖν τοῦ κανόνος ἐκνικήσασα. Καὶ νομίμῳ γάμῳ γυναικὶ συναφθέντα οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἐν Ῥώμῃ πρεσβύτερον, ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς μονογαμίᾳ τὸν βίον ῥυθμίζοντας εἰς πρεσβυτέρου φέρειν βαθμὸν ἐδιδάχθημεν, καὶ τούς γε διακρινομένους ἐξ αὐτῶν λαβεῖν τοῦ Κυριακοῦ σώματος τὴν μετάληψιν πανταχόθεν ἀποκλείομεν ἐξ ἴσου, τούς τε πορνείαν νομοθετοῦντας, καὶ τοὺς γάμου νόμον ἀναιροῦντας λογιζόμενοι. Πάλιν ἄν τις παρ' ἡμῖν τὴν τοῦ πρεσβυτέρου παρελθὼν χειροτονίαν τὴν τοῦ ἐπισκόπου τῷ διακόνῳ περιθείη, ὡς εἰς τὰ καίρια ἐξημαρτηκὼς κατακρίνεται. Τισὶ δὲ παραπλήσιον ἀπὸ πρεσβυτέρου προάγειν ἐπίσκοπον, καὶ ἀπὸ διακόνου τὴν μέσην τάξιν ὑπεραλλόμενον εἰς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἁναρπάζειν ἀξίωμα, καίτοι γε ἡλίκον καὶ ὅσον τὸ μέσον ἐν τούτοις; Ἄλλαι μὲν γὰρ καθ' ἑκάστην τάξιν καὶ βαθμὸν εὐχαὶ, ἄλλαι δὲ τελεταὶ, καὶ ὑπουργίαι πάλιν ἕτεραι, ἄλλαι δὲ καιρῶν παραφυλακαὶ, καὶ δοκιμασίαι τρόπων ἕτεραι. Ἀλλ' ὅπερ τις νομοθεσίαν οὐ παρεδέξατο τοῦ μὴ συντηρεῖν ἀπολογίαν τὸ μηδὲ παρειληφέναι προβαλλόμενος, οὐκ ἂν εὐθύνας ἀπαιτηθήσεται· εἰ δέ τις παρ' ἡμῖν τοῦτο δεδρακὼς ἐξελήλεγκτο, οὐδεὶς ἂν αὐτῷ συγγνώμης οὐδὲ ῥανίδα επέσταξε. Τῶν γὰρ ἐλαττόνων νόμων ἡ παράβασις, ἀτιμώρητος πρὸς τὴν τῶν μειζόνων ἐπιτρίβει καταφρόνησιν. Ἄλλοις ἅπαξ μονάσασιν ἡ κρεοφαγία οὔ τί γε βδελυσσομένοις, ἀλλ' ἀσκουμένοις μέχρι τέλους ἀπρόσιτος, ἑτέροις δὲ ἐπὶ πολὺ παρατηρήσιμος. Ἐγὼ δὲ καὶ λόγον παρὰ ἀνδρῶν πρὸ πολλοῦ τιμώντων ἤκουσα τὴν ἀλήθειαν, ὡς τὸν τὴν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν ἐφορᾷν μέλλοντα, καὶ λόγον ὑποσχεῖν ἐκδιάζονται, ἀπό τινος ἐπιχωρίου περιπετείας τούτου κρατήσαντος, μὴ ἄν ποτε τῆς κρεοφαγίας ἀφίστασθαι· καὶ σχῆμα μὲν τοῦ μονάσαντος οὐκ ἄν τις παρ' ἡμῖν εἰς κληρικοῦ μετασχηματίσειεν, ἔνιοι δὲ ἐπειδὰν πρὸς ἐπισκοπῆς ὕψος τὸν μοναστὴν ὑψοῦν ἐθελήσωσι, τοῦτον περίτροχα κείροντες, τὸ πρότερον μεταμείβουσι σχῆμα. Οὕτως ἐν οἷς οὐκ ἔστι πίστις τὸ ἀθετούμενον, οὐδὲ κοινοῦ τε καὶ καθολικοῦ ψηφίσματος ἔκπτωσις. Ἄλλων παρ' ἄλλοις ἐθῶν τε καὶ νομίμων φυλαττομένων, οὔτε τοὺς φύλακας ἀδικεῖν, οὔτε τοὺς μὴ παραδεξαμένους παρανομεῖν, ὀρθῶς ἄν τις κρίνειν εἰδὼς διορίσαιτο.

Καίτοι γε τὸ νομισθὲν ἡμῖν εἰς ἐπίκλημα πρὸς ἔνια τῶν κατηριθμημένων οὐδ' ἐν συγκρίσει τὸ ἀνεύθυνον ἀποφέρεται, ἀλλὰ τὰ μὲν εἰς τὴν τῶν ἐκθέσμων καὶ βδελυκτῶν ἀπελαύνειν χώραν, αὐτὸ δὲ τῆς τῶν ἐπαινετῶν καὶ καλλίστων μερίδος ἐξήρτηται. Καὶ τὸ μὲν καὶ πεπρᾶχθαι, καὶ διαπράττεσθαι, μέχρι νῦν πεπαῤῥησιασμένη καὶ φωνῇ, καὶ γνώμῃ, καὶ προσώπῳ κηρύσσεται. Πῶς γὰρ οὐκ ἂν σεμνολογηθείη

A proposuissemus; graves atque importuni fuissemus. Ita præter unum, alia Sabbata observare, nobis reprehensione non caret, aliis vero plura uno jejunantur, ac traditio putat se effugere vituperationem, quæ consuetudine canonem pervicit, eoque potior fuit. Legitimis nuptiis presbyter Romæ uxori conjunctus non invenitur : nos vero eos qui unico conjugio vitæ suæ moderati sunt, edocti sumus in presbyteri gradum efferre, eosque qui hoc in discrimine ponunt, ac se secernunt, ne ab his Domini corporis participationem capiant, undique excludimus, eodem loco ducentes eos qui legem aut fornicationis sanciunt, aut nuptiarum tollunt. Item si quis apud nos presbyterii consecrationem præteriens, episcopi honore diaconum effecerit, utpote B qui maxime deliquerit condemnatur : quibusdam vero pari ducitur loco, e presbytero provehere episcopum, et e diacono, medium transilientibus ordinem, ad episcopi abripere dignitatem. Et quidem inter hæc quantum interest? Aliæ enim in unoquoque ordine et gradu orationes, aliæ cæremoniæ, alia item ministeria, aliæ et observationes temporum et morum probationes. Verum quod quis in legis loco non accepit, ejus non observati defensionem hanc objiciens, quod non receperit : ab eo ratio nulla poscetur. Sin quis apud nos convinceretur hoc fecisse, nemo ei ullam veniæ guttam instillaverit : minorum enim legum inulta violatio, tritiores homines ad majorum contemptum facit. Aliis semel factis monachis esus carnium non exsecrantibus, C sed se exercentibus usque interdicitur : ab aliis vero non diu hoc observatur. Ego et hominum audivi sermonem veritatem magno in honore habentium, cum nempe occasione ejus qui Alexandrinorum Ecclesiæ præsul futurus erat, hanc rationem subire cogi ; quod ex aliquo iis in locis casu constitutum est : se nunquam ab esu carnium abstinere. At apud nos monachi habitum nemo unquam in clerici commutarit : nonnulli autem, cum voluerint monachum ad episcopi fastigium attollere, eum orbiculariter tondentes, priorem habitum immutant. Ita, ubi nulla est prævaricatio fidei, nec communis et catholici decreti eversio ; cum aliis apud alios mores et leges custodiantur ; nec custodes injuste agere, nec eos qui non acceperunt, contra legem facere, is qui recte judicare norit, definiat. D

Et vero quod a nobis in crimine ponitur, si cum nonnullis quæ admemorata sunt, conferatur, recti et veri existimationem habebit : et alia quidem nefariorum et exsecrabilium loco ducuntur, hoc vero laudi est, et putatur esse pulcherrimum, hoc usque adhuc et factum esse, et fieri, libera voce et sententia, et vultu prædicatur. Quomodo enim non summis laudibus quis efferatur, quod nondum sa-

Eustachio ad sacram quæ est in Pamphylia synodum Sidæ collectam. Sidæ quidem Pamphyliæ est Metropolis, vel (quod non minus verisimile est) ex eo orat, ne restitueretur Ignatius, sed tantum sit con-

tentus nomine episcopi frui dum viveret, sic astutus homo, quod maxime velit, haud admodum se curare demonstrat.

cerdotum ordinem assecutus, ita vitam suam immoderatus est, ut et aliis, quibus sacerdotium obtigit, et ab omni reliquo cœtu ad pontificatum aliis præferatur? Quædam vero ne ab iis quidem qui delinquunt (quod quidem sciam) quod fiunt, laudantur ob summam fortasse absurditatem, aut nescio quid dicam, iis qui fecerunt, inficiationem veritati anteponentibus. Quis enim sabbatizare, qui in Christianis censeatur, etiamsi millies his succumbat, non ejuret? Quis se conjugium, exsecrari legitimum, nisi quis impiorum ac sine Deo hominum sententiam opifici proponat, et ei hypostasi, quæ inde per bonitatem exstitit? Quis autem Domicorum et paternorum, et synodalium decretorum (ne sigillatim dicam) non revereatur confiteri, se moliri contemptum? Ex laicis sane eum qui sacrum vitæ genus susceperit, ad pontificatum promoveri, valde consequens esse divinis Patribus, non verbis pronuntiatum, sed re ipsa gestum, magnæ utilitatis sponsæ Christi Ecclesiæ causa, in pluribus demonstratum est.

Ad hæc, aspice, si vis, et ministeriorum varietates quæ in orationibus, quæ in invocationibus, in ordine et consequentia, in temporis diuturnitate et brevitate, in multitudine et paucitate. Et quidem in iis (o miraculum) communis panis in corpus Christi mutatur, et commune vinum sanguis ejus sit, qui eum in redemptionem nobis de proprio latere cum aqua effudit; et horum discrimen ac varietas uniformem, Deificamque Spiritus gratiam multipliciter, et invariabiliter suscipi ab iis propter quæ hæc geruntur, non prohibuit. Quin etiam testes apud nos et regulis nostris ad tres numeramus: qui si cæteroqui vitio careant, satis sunt ad fidem veritati faciendam, quamvis in episcopi crimen asciscantur: apud alios vero nisi testium numerus superet septuaginta quasi populum, qui accusatur, quantumvis in re ipsa fuerit deprehensus, omni crimine liber absolvitur. Satis quæ dicta sunt esse duco hominibus æquis, quique non malint, quam intelligere, redargui. Quid autem figura capillorum, ac temporis prorogatio ad sacerdotium suscipiendum potest? Mores enim hominem ante sacerdotii figuram dignum ostendunt, tametsi nondum quis ei manum imponat, nondum didicit preces. Multi vero, quos mores fugiunt, habitu venerandi, in habitu consistunt; etenim capillorum resecatio signum est conversationis a mortuis operibus puræ. Et qui ita est, quamvis signi tuba nondum insonet, vitam ejus prædicans puram, hic in nihilo mihi eo inferior virtute est, qui signum gerit.

Atque hæc dicemus non nos ipsos commendantes. Absit! æque enim nos a moribus atque ab habitu abfuimus, tantumque abest, ut hæc de meipso dicam, ut verius, si qui nos velint risu ac dicteriis incessere, possint magis ex moribus sacerdotio di-

A τις, ὅτι μήπω λήξεως ἱερωμένων τυχών, οὕτως τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν ἐρύθμισεν, ὥστε καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν κεκληρωμένων τὴν ἱερωσύνην, καὶ παντὸς τοῦ ἄλλου πληρώματος εἰς ἀρχιερέα προκρίνεσθαι; Τὰ δὲ οὐδ' ὅτι πράττεται, ὅσα ἐμὲ γινώσκειν, συνωμολόγηται τοῖς ἁμαρτάνουσι τῇ ὑπερβολῇ τοῦ ἀτοπήματος ἴσως ἢ οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ εἴπω, τῶν δεδρακότων μᾶλλον τῆς ἀληθείας τὴν ἄρνησιν. Τίς γὰρ σαββατίζειν ἐν Χριστιανοῖς τελῶν, κἂν μυριάκις ὑπενεχθείη τούτοις οὐκ ἂν ἐξομόσαιτο; Τίς δὲ γάμον βδελύττεσθαι ἔνθεσμον, εἰ μὴ τὰ τῶν δυσσεβῶν καὶ ἀθέων ἐπιπροσθείη καὶ τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀγαθοειδῶς οὐσιωθείσης ὑποστάσεως; Τίς δὲ τῶν Δεσποτικῶν καὶ Πατρικῶν καὶ συνοδικῶν δογμάτων (ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον λέγω), οὐκ ἂν αἰσχυνθείη καὶ πράττων ὁμολογῆσαι τὴν ἐξουδένωσιν; Ἐκ μέντοι λαϊκῶν ἱερὰν πολιτείαν ἐπανῃρημένον εἰς ἀρχιερέα προάγεσθαι, ἀκόλουθον ἄγαν, καὶ Πατράσι θείοις οὐ λόγοις καθωμιλημένον, ἀλλ' ἔργοις αὐτοῖς διαπεπραγμένον, ἐπὶ μεγάλῳ κέρδει τῆς νύμφης Χριστοῦ Ἐκκλησίας κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐπιδέδεικται.

B

Ὅρα δὲ, εἰ βούλει, πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ τὰς τῶν λειτουργικῶν ἑτερότητας τὰς ἐν ταῖς εὐχαῖς, τὰς ἐν ταῖς ἐπικλήσεσι, τὰς ἐν τάξει καὶ ἀκολουθίᾳ, τὰς ἐν τῷ τοῦ χρόνου μήκει, καὶ τῇ βραχύτητι, τὰς ἐν πλήθει καὶ ὀλιγότητι, καίτοι δι' αὐτῶν, ὦ τοῦ θαύματος! ὁ κοινὸς ἄρτος εἰς σῶμα Χριστοῦ μεταβάλλεται, καὶ ὁ κοινὸς οἶνος αἷμα χρηματίζει τοῦ λύτρου ἡμῖν ἐξ οἰκείας πλευρᾶς τοῦτο σὺν ὕδατι βλύσαντος. Καὶ ἡ τῶν εἰρημένων ἑτερότης τε καὶ παραλλαγὴ τὴν ἐνοειδῆ καὶ θεοποιὸν χάριν τοῦ Πνεύματος ἀπληθύντως τε καὶ ἀπαραλλάκτως ὑποδέξασθαι τὰ ἐφ' οἷς ταῦτα τελεῖται οὐ διεκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ μάρτυρες μὲν παρ' ἡμῖν καὶ τοῖς παρ' ἡμῖν κανόσι μέχρι τριῶν ἀριθμούμενοι ἂν ἄλλως ἀδιάβλητοι τύχωσιν, ἱκανοὶ πιστώσασθαι τὴν ἀλήθειαν, κἂν εἰς ἐπισκόπου ληφθῶσιν ἐπίκλημα· παρ' ἄλλοις δὲ ἂν μὴ τὸν ἑβδομήκοντα δῆμον τὸ τῶν μαρτύρων ὑπερεκπέσῃ πλῆθος, ἀνέγκλητος ὁ καθηγούμενος, κἂν ἐπ' αὐτοφώρῳ ληφθῇ ἀπολύεται. Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα τὰς τοιαύτας διαφορὰς ἐπιλέγοντα, ἀρκεῖν δ' ἡγοῦμαι καὶ τὰς εἰρημένας τοῖς εὐγνώμοσι, καὶ οἷς μὴ μᾶλλον ἐράσμιον τοῦ συνιέναι τὸ διελέγχεσθαι. Τί δέ καὶ σχῆμα τριχῶν, καὶ χρόνου παράτασις εἰς ἱερωσύνης ἀντίληψιν δύναται; ὁ μὲν γὰρ τρόπος τὸν ἄνδρα καὶ πρὸ τοῦ σχήματος τῆς ἱερωσύνης δείκνυσιν ἄξιον, κἂν μή πώ τις αὐτῷ τὴν χεῖρα ἐπιτιθῇ, κἂν μὴ ἐπιλέγῃ τὴν εὐχήν. Πολλοὺς δὲ φυγὼν ὁ τρόπος ἐπὶ σχήματος μένειν τοὺς σχήματι σεμνυνομένους ἐγκατέλιπεν. Ἡ μὲν γὰρ τῶν τριχῶν περικοπὴ, σημεῖόν ἐστι πολιτείας καθαρευούσης ἔργων νεκρῶν. Ὁ δὲ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀκηλίδωτον ὅση δύναμις συντηρῶν, κἂν ἡ τοῦ σημείου σάλπιγξ οὔπω ἠχήσῃ τὸν βίον αὐτοῦ κηρύττουσα καθαρὸν, οὗτος οὐδὲν ἐμοὶ τοῦ φέροντος τὸ σημεῖον ἐνδεέστερος εἰς ἀρετήν.

C

D

Καὶ ταῦτά φαμεν οὐχ ἑαυτοὺς ἀποσεμνύνοντες, μή τι γένηται. Ἐπίσης γὰρ ἡμεῖς τῶν τε τρόπων, καὶ τοῦ σχήματος ἀπελιπόμεθα, καὶ τοσοῦτον δεῖν ταῦτα λέγειν περὶ ἐμαυτοῦ, ὥστε καὶ εὐλογώτερον εἶναί φημι τοῖς βουλομένοις ἐπισκώπτειν ἡμᾶς ἀπὸ

τῶν τρόπων μᾶλλον τῶν τῆς ἱερωσύνης ἀξίων, ἢ ἀπό γε τοῦ φχήματος ἐπανίστασθαι. Οὐχ ὑπὲρ ἡμῶν οὖν ταῦτα, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν καὶ πρόσθεν ἔφημεν γράφεται. Πατέρων γὰρ κακῶς ἀκουόντων δέδοικα τὸ μὴ ὑπεραγωνίζεσθαι. Τί γὰρ, σιγᾷν παρὸν, ὑπεραγωνίζεσθαι, καὶ τὸ τῆς κωμῳδίας ἀπάρχεσθαι οὐ κατὰ πολὺ τὸ διάφορον; τὸ δὲ πατραλοίας ὑπέχειν γραφὴν καὶ ἡ φύσις μυσαττεται. Οὔκουν Ταράσιος, ἢ Νικηφόρος ὑπαίτιοι, οἳ τὸν βίον τοῦ θρόνου καὶ πρὸ τοῦ σχήματος ἐπεδείξαντο ἄξιον. Οὐδ' Ἀμβρόσιος κακῶς ἀκούσει, καὶ δυσωπήσει, εὖ οἶδ' ὅτι καὶ Λατίνων εἰ μήτις ἄλλος, Ἀμβρόσιος Λατινίδος ὑπάρχων καλλώπισμα, καὶ Λατίνων γλώσσῃ πολλὰ καὶ ψυχωφελῆ συγγραψάμενος. Οὐδὲ μὴν Νεκτάριος ὑπὸ μῶμον πεσεῖται. Σύνοδον γὰρ ἔσχεν οἰκουμενικὴν κυροῦσαν αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς τὸ ἀξίωμα, ὃν εἴ τις ἐνδιασῦραι πειράσοιτο, οὐκ αὐτὸν, ἀλλὰ τήν γε σύνοδον ὑπὸ δίκην μᾶλλον ποιεῖ, καίτοι τούτων ἑκάτερος οὐκ ἐκ λαϊκοῦ μόνον ἐπὶ τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης προῆλθε τελείωσιν, ἀλλὰ κἀν τοῖς ἀμυήτοις ἐξεταζόμενοι ὁμοῦ τε τῆς δωρεᾶς τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῆς ἀρχιερατικῆς ἠξιώθησαν χάριτος. Εἰ δὲ τούτων οὐδέτερον, οὐδεὶς ἂν ἐν εὐθύναις λογίζεσθαι τολμᾷ, οὐδ' εἰ πάντα θρασὺς εἴη, οὐδὲ Ταράσιον τὸν ἡμέτερον πατρόθειον, οὐ δέ γε Νικηφόρον τὸν καὶ τοῦ γένους καὶ τοῦ θρόνου, καὶ τῶν τρόπων ἀξίως διάδοχον. Ἐῶ δὲ τανῦν τὸν τοῦ Θεολόγου Γρηγόριον, καὶ τὸν Καισαρείας Θαλάσσιον, καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων τὸν θίασον, οἳ κατὰ τὴν ὁμοίαν τάξιν τε καὶ ἀκολουθίαν τὰς τῶν Ἐκκλησιῶν ἁπάσης κρείττους ἐγένοντο.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑπὲρ ὧν προσῆκον ἦν ῥηθῆναι καὶ εἴρηται. Ὑπὲρ ἡμῶν δὲ ἓν εἴρηται, καὶ εἰρήσεται, ὡς ἄκοντες καὶ εἰσήχθημεν, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὡς κατεχόμενοι καθεζόμεθα. Ἐν πᾶσι δὲ τὸ πειθήνιον τῇ πατρικῇ ὑμῶν ἐπιδεικνύντες ἀγάπη, ἔτι δὲ σαφῶς παριστῶντες μὴ φιλονεικίας χάριν τὰ ῥηθέντα, τῆς δὲ τῶν μακαρίων Πατέρων ἡμῶν ἀθωώσεως εἰρῆσθαι συνοδικῶς ἐκφωνηθῆναι συνευδοκήσαμεν, μηκέτι τοῦ λοιποῦ πρὸς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ὕψος ἀθρόως ἀνάγεσθαι τοὺς ἐκ λαϊκῶν, ἢ μοναχῶν ψηφιζομένους, εἰ μὴ διὰ τῶν ἐφεξῆς ἱερατικῶν βαθμῶν διοδεύσωσιν. Ἐν οἷς γὰρ σκανδάλου νόσος τοῖς ἀδελφοῖς ἐπιφύεται, ἂν μὴ μέγα βλάπτῃ τὸ ἰάσασθαι, ἐπεὶ καὶ ἄφετε αὐτοὺς, ἐδιδάχθημεν σκανδαλίζεσθαι. Ὅταν τινὲς ἑκόντες τῷ φθόνῳ τυφλώττωσιν, ἕτοιμοι λύειν ἡμεῖς τοῦ σκανδάλου τὴν πρόφασιν, καὶ ῥᾴστην παρέχειν τῇ ἀφαιρέσει τοῦ συνταράσσοντος, τὴν θεραπείαν τοῦ ἀῤῥωστήματος. Τὸ μὲν οὖν ἐπὶ τῶν προγεγενημένων ἀποδέχεσθαι τὴν συλλουλὴν, καὶ τὸν παρ' ὑμῖν κανόνα κρατεῖν ἀξιοῦν, κατὰ Πατέρων ἦν τὴν ὕβριν ἀναμετρεῖν, καὶ τοὺς μηδὲν ἠδικηκότας δίκην ἀπαιτεῖν· τὸ δ' εἰς τοὺς ἔπειτα γενησομένους συγχωρεῖν καὶ παραπέμπειν κρίσει πολλῶν, οὔτε Πατράσιν ὕβριν ἐμποιεῖ, οὔτε ποινὴν ἄδικον, ἀλλ' οὐδὲ ζημίαν ἐπάγει τισί. Δεῖ γὰρ τὰ τεθέντας φυλάσσειν, καὶ πατράσι τέκνα δίκαιόν τε καὶ ὅσιον πειθαρχεῖν.

A gnis, quam ex figura in nos insurgere. Non igitur pro nobis hæc, sed pro iis quos ante diximus, scribuntur. Patribus enim male audientibus pro iis non decertare metuo : nam tacere cum defendendi potestas sit, et comœdiis incessere non multum distat : a parricidii vero crimine ipsa quoque natura abhorret. Non igitur Tarasius aut Nicephorus in crimen adducendi, qui vitam throno etiam ante habitum præbuerant dignam. Neque Ambrosius male audiat, quinimo Latinis (sat scio) incutiet pudorem ; nisi forte alius exoriretur Ambrosius, Latinitatis, decus quique Latino sermone multa, eaque utilissima scripsit. Nec vero Nectarius in reprehensionem incidet, cui synodus universalis confirmavit episcopi dignitatem ; cuique si quis obtrectare conatur, non eum, B sed synodum potius in jus vocat. Et quidem eorum uterque non e laico solum ad episcopatus progressus est consummationem, sed cum nondum essent initiati, simul et baptismatis munus ad pontificalem gratiam meruerunt. Quod si horum neutrum quisquam ad reddendam rationem accersere audet, etiam valde confidens, non Tarasium quidem nostrum proavunculum, nec Nicephorum illius et generis et sedis et morum dignum successorem. Prætermitto in præsens et Theologi parentem Gregorium, et Cæsareæ Thalassium, et pontificum vitam reliquorum, qui consimili ordine et ritu suscepto præsulatu Ecclesiarum, omni vituperatione et calumnia caruerunt.

προστασίας ἀναδεξάμενοι παντὸς ψόγου καὶ διαβολῆς

C Atque hæc pro quibus dici conveniebat, dicta sint. De nobis autem unum dictum est, ac dicetur. Inviti huc adducti sumus : usque adhuc retinentur, et sedemus. Demonstrantes autem nos obtemperare paternæ vestræ charitati, aperteque ostendentes, non contentionis causa hæc dicta esse, sed beatorum nostrorum Patrum purgationis : assensi sumus ut synodice (4) promulgaretur, ne posthac ad episcopatus sublimitatem confestim extollerentur, qui e laicis vel monachis crearentur, nisi per sacros deinceps gradus procederent. Nam ubi offensionis morbus Patribus exoritur, nisi forte medicina lædat (quandoquidem nonnullos vitio suo effendi sumus edocti, cum sponte propter invidiam cæcutiunt parati sumus occasionem tollere offensionis et scan- D dali, facillimamque præbere, sublato eo quod turbabat, ægritudinis curam. Quamobrem de rebus præteritis consilium accipere, et postulare ut ea quæ apud vos est, regula teneat, Patribus erat contumeliam admetiri, et ab iis qui nihil deliquissent, pœnas expetere. In posterum vero id concedere, et permittere multorum judicio nec Patribus contumeliam affert, nec cuiquam pœnam injustam, ac ne damnum quidem irrogat. Quæ enim constituta sunt, custodire oportet ; et patribus filios jus fasque est obedire.

NOTÆ.

(4) Can. 17, repetitus in octava synodo Photiana inferius sub Joan. pap. octavo habita.

Idcirco alterum quidem non accepimus, sed repulimus, et aliis ut repellerent, suasimus, atque suadebimus ; alterum vero et ascivimus, et synodaliter egimus. Atque utinam pridem Constantinopolitana Ecclesia regulam hanc servasset ! Sic enim fortasse intolerabilis violentiæ, et influentium in me opprimentiumque incommodorum turbam effugissem. Verum aliis quidem ob salutem et curarum liberationem regula ea scripta est : mihi vero crebri laborum, ægritudinumque influxus quæ liberatio, quæve ratio et via inveniri poterit ? Quod instabiles stabilire oporteat, ignaros edocere, ineruditos erudire, et ratione ac sermone eos aggredi, qui ægre convertuntur, et flagris protervos reprimere, ignavos excitare, avaris persuadere pecuniarum despicientiam, atque pauperum amorem ; refrenare ambitiosos, itaque assuefacere, ut honorem expetant qui honorabiliorem, divinioremque animam efficiat; superbos deorsum trahere, eosque ad modestiam hortari, et ad modice de se sentiendum ; impuros ac libidinosos et fornicarios comprimere, et ad temperantiam conformare ; prohibere injurias, hominesque ad juste agendum adducere ; lenire et mansuefacere iracundos, pusillanimes consolari ; ac ne cætera sigillatim enumerem, consuetis passionibus et improbitate et nequitia quæ tum animas in servitutem redigunt, tum corpora sordidant, studere vel invitos eos liberare qui iis tenentur, eosque Christo veros famulos offerre. Et qua ratione quisquam cui tot tantarumque rerum cura sit imposita, non ademptionem magis quam administrationem hujus principatus requirat ?

In circuitu rursus impii : alii imaginem Christi conspuentes et ipsi Christo in ea obtrectantes ; alii naturas in eo confundentes, aut abnegantes, et alii novæ naturæ inductione priores exterminantes, et quartam synodum innumerabilibus maledictis incessantes, adversum quos nobis bellum excitatum et multo tempore gestum, multos in obedientiam Christi captivavit. Ecquis mihi det, ut omnes captivos videam ? Vulpes rursus ex latibulis suis prodeunt, eosque qui multis simpliciores sunt et prave faciles, per fraudem ut pullos devorant. Schismaticas dico vulpes, quarum abscondita est malitia, multo iis infestior, qui aperte insidiantur. Nam ingredientes in domos, juxta divinum Apostolum decipiunt [2] mulierculas oneratas peccatis, quæstum sibi esse ducentes ingluviei et vanæ gloriæ, et cæteræ omnis voluptatis atque impuræ libidinis, artificiosam in sanctam Ecclesiam insurrectionem.

Solent enim, ut plurimum, vulgi mores propter infirmitatem et instabilitatem mentis, novitatibus, novisque factionibus magis studere, quam bonis institutis niti. Quorum omnium quamvis audaciæ et contumeliæ flamma exstincta sit (5), synodico decre-

Διὸ τὸ μὲν οὐ προσηκάμεθα, ἀλλ' ἀπεδοκιμάσαμεν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀποδοκιμάζειν συνεβουλεύσαμέν τε ταὶ συμβουλεύσομεν. Τὸ δὲ καὶ προσωκειωσάμεθα, καὶ συνοδικῶς διεπραξάμεθα, καὶ εἴθε πάλαι ἡ Κωνσταντινουπολιτῶν Ἐκκλησία τὸν κανόνα τοῦτον φυλάττουσα κατεφαίνετο. Οὕτω γὰρ ἂν ἴσως ἐγὼ τῆς ἀφορήτου βίας, καὶ τῶν ἐπιῤῥεόντων μοι καὶ συμπνιγόντων πειρατηρίων τὸν ὄχλον ἐξέφυγον. Ἀλλ' ἑτέροις μὲν ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ ἀπαλλαγῇ φροντίδων ὁ κανὼν ἀναγέγραπται, ἐμοὶ δὲ τῆς ἀλλεπαλλήλου τῶν πόνων τε καὶ καμάτων ἐπιῤῥοῆς τίς μηχανὴ τῆς ἀπαλλαγῆς εὑρεθήσεται ; τοὺς ἀστηρίκτους στηρίξαι, τοὺς ἀμαθεῖς ἐκδιδάξαι, τοὺς ἀπαιδεύτους παιδεῦσαι, καὶ τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι, οἳ μόλις ἐπιστρέφονται καὶ ταῖς μάστιξι · τοὺς θρασεῖς ἑλκῦσαι, τοὺς βλακώδεις ἀνδρῶσαι, τοὺς φιλαργύρους πεῖσαι χρημάτων ὑπερφρονεῖν, καὶ φιλοπτώχους εἶναι, τοὺς φιλοτίμους χαλιναγωγῆσαι, καὶ τιμῆς ἐρᾶν ἐθίσαι, ἥτις τιμιωτέραν καὶ θειοτέραν ψυχὴν ἀπεργάζεται · τοὺς ὑπερηφάνους κατασπᾶσαι, καὶ μετριοφρονεῖν παρορμῆσαι · τοὺς ἐκπορνεύοντας ἀνακόψαι, καὶ σωφρονεῖν καταρτίσαι · τοὺς ἀδικοῦντας κωλῦσαι, καὶ δικαιοπραγεῖν παρασκευάσαι · τοὺς ὀργίλους ἡμερῶσαι, τοὺς ὀλιγοψύχους παραμυθήσασθαι, καὶ τί δεῖ τὰ κατὰ μέρος ἀριθμεῖν ; τῶν ἐθίμων παθῶν τε καὶ κακιῶν, ἃ ψυχὰς ἐδούλωσε, καὶ σώματα κατερῥύπωσε, καὶ ἀκόντων τῶν κατεχομένων σπεύδειν ἀπαλλάξαι, καὶ Χριστῷ παραστῆσαι γνησίους θεράποντας. Καὶ πῶς ἄν τις τηλικούτων τε καὶ τοσούτων πραγμάτων φροντίζειν τεθεὶς οὐ τὴν ἀφαίρεσιν μᾶλλον, ἢ τὴν ἐγχείρησιν τῆς ἀρχῆς ἐπιζητήσειε ;

Κύκλῳ πάλιν οἱ ἀσεβεῖς, οἱ μὲν τὴν εἰκόνα Χριστοῦ διαπτύοντες, καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐν ταύτῃ διασύροντες, οἱ δὲ τὰς ἑαυτῶν φύσεις συγχέοντες, ἢ ἀπαρνούμενοι, ἄλλης φύσεως καινοτέρας ἐπεισαγωγηταὶ προτέρας ἐξορίζοντες, καὶ τὴν τετάρτην σύνοδον μυρίαις ταῖς βλασφημίαις καθυποβάλλοντες, πρὸς οὓς ἡμῖν ὁ πόλεμος ἀναῤῥιπισθεὶς, καὶ χρόνῳ συχνῷ συγκροτηθεὶς, εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ πολλοὺς ᾐχμαλώτευσε. Τίς δέ μοι δοίη καὶ τὸ πᾶν ἰδεῖν αἰχμαλωτιζόμενον ; Αἱ ἀλώπικες πάλιν τῶν φωλεῶν ὑπεκδύνουσαι, καὶ τοὺς τῶν πολλῶν ἀφελεστέρους, ἢ εὐηθεστέρους, ὀρνιθίοις ἴσα δι' ἀπάτης κατεσθίουσαι, τὰς σχισματικὰς ἀλώπεκας λέγω, ὧν ἐν κρυπτῷ ἡ κακία, καὶ ἡ βλάβη πολὺ τῶν προφανῶς ἐπιβουλευόντων χαλεπωτέρα. Καὶ γὰρ εἰσιόντες εἰς τὰς οἰκίας κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον ἐξαπατῶσι γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, πορισμὸν αὐτοῖς γαστριμαργίας, καὶ κενοδοξίας, καὶ τῆς ἄλλης ἁπάσης ἡδυπαθείας, καὶ ἀκαθαρσίας, τὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιτεχνώμενοι ἐπανάστασιν.

Φιλεῖ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ τῶν ἀγελαίων ὁ τρόπος διὰ τὸ τῆς γνώμης ἠῤῥωστηκὸς καὶ ἀστήρικτον ταῖς καινοτομίαις τε καὶ ταῖς νεωτεροποιίαις προσκεχηνέναι μᾶλλον, ἢ τοῖς καθεστηκόσι καὶ καλῶς κειμένοις προσεπερείδεσθαι, ὧν ἁπάντων εἰ καὶ τὸ πῦρ

[2] II Tim. III, 6.

NOTÆ.

(5) Can. 151 oct. synod. sub Phot.

τοῦ θράσους καὶ τῆς παροινίας τῇ συνοδικῇ κατ- A
εσβέσθη ψήφῳ, τῆς ὑμῶν πατρικῆς ὁσιότητος διὰ τῶν
τιμιωτάτων αὐτῆς τοποτηρητῶν τὴν κατ' αὐτῶν ἐπι-
κυρούσης ἀπόφασιν, ἀλλ' οὖν ὁ καπνὸς ἔτι δάκνει,
καὶ ἀνιᾷ τοὺς ἐπισκοπεῖν ἐμμελῶς τὸ ποίμνιον
προαιρουμένους, καὶ τὸ μικρὸν τῶν ποιμαινομένων
ἁμάρτημα, μεγάλην σφῶν λογιζομένους ζημίαν, ἴσως
δὲ τοῖς τυπωθεῖσι κανόσιν, οἷς ὁλόκληρος ἡ Ῥωμαίων
Ἐκκλησία συντετήρηται, σχισματικαῖς οὐ μεριζομένη
μανίαις, καὶ ὁ καπνὸς διασκεδασθῇ, καὶ τὸ ζοφῶδες
ἐκριπισθῇ, καὶ ἡμῖν τῆς ἀθυμίας ἀναψυχὴ ποισθή-
σεται. Οὐ γὰρ μόνος ὁ προῤῥηθεὶς κανὼν κατὰ τὴν
ὑμετέραν παραίνεσιν φυλάττεσθαι δεδικαίωται, ἀλλὰ
γε δὴ συνευδοκούντων ἁπάντων καὶ ἕτεροι παρα-
δέδονται, ὧν τὸ κράτος καὶ πολλὴν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν
εἰρήνην βραβεύει, καὶ τὴν ὀφειλομένην τιμήν τε καὶ B
δόξαν εἰς τοὺς πάλαι μὲν παρειληφότας, νυνὶ δὲ καὶ
μεταδόντας διαβιβάζει, καὶ οὐδεὶς ἂν τῶν ὑπὸ τῆς
ὑμῶν θεομακαρίστου πατρότητος διορισθέντων τυ-
πωθῆναι παραλέλειπτο, εἰ μή τις βασιλικὴ ἀνάνευσις
πλέον ἰσχύσασα τοῦ ἡμετέρου θελήματος, περὶ τῶν
λοιπῶν ἀποθεσπίσαι οὐ παρεχώρησε. Δι' ὃ ἅμα τῶν
τιμιωτάτων τοποτηρητῶν συμφέρον ἡγησάμενος, μὴ
ἐν τῇ ἐπιζητήσει τοῦ παντὸς συναπολέσαι τὸ πᾶν,
ἐν τῇ ἀπολήψει τῶν πλειόνων τὴν ἐν τοῖς ὑπολοίποις
ζημίαν γε ἂν ὑπέστημεν. Ἄριστον μὲν γὰρ ὧν τις
ἐφίεται μηδενὸς ἐκπεσεῖν· ἀπρονόητον δὲ πλειόνων
διδομένων περὶ τῶν οὐ διδομένων πολυπραγμονεῖν,
καὶ φιλονεικοῦντα περὶ τούτων πάντων ἑαυτὸν ἀπο-
στερεῖν. Δι' ὃ περὶ ὧν ἡ γνώμη σύμφωνος ἐξενή-
νεκται, συνοδικῶς τούτους ἐξεθέμεθα, οὓς ἐν τῷ
γραμματίῳ μετὰ τῶν προεκτεθέντων ὑφ' ἡμῶν συνυπετάξαμεν.

Περὶ δέ γε τῶν τὰς χειροτονίας αὐτόθεν πάλαι C
λαμβανόντων, ἐκοινολογήσαντο ἡμῖν οἱ τῆς ὑμῶν
ὁσιότητος τοποτηρηταί, ὡς χρεὼν εἴη τούτους ἐπ-
αναστραφῆναι, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν παλινδρομῆσαι
προμήτορα, Ἀλλ' εἰ μὲν ἐν ἡμῖν τὸ τοῦ βουλήματος
κῦρος ἔκειτο, καὶ μὴ συνεμεμέριστο τῇ βασιλείᾳ ἡ
πρᾶξις, οὐκ ἂν ἀπολογίας ἔδει, αὐτὸ δὲ τὸ ἔργον
κρεῖττον ὂν τῆς ἀπολογίας ἐδείκνυτο. Ἐπεὶ δὲ τὰ
ἐκκλησιαστικὰ, καὶ μάλιστά γε τὰ περὶ τῶν ἐνοριῶν
δίκαια ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατείαις τε καὶ διοική-
σεσι συμμεταβάλλεσθαι εἴωθεν, ἡ τῆς ὑμῶν ὁσιότη-
τος εὐγνωμοσύνη τὸ ἡμῶν ἐπὶ τὸ συνευδοκεῖν εἰς τὸ
παρασχεῖν ἀποδεχομένη θέλημα, τὸ μὴ λαβεῖν, τῆς
πολιτικῆς, ἀλλ' οὐχ ἡμέτερον λογιζέσθω ἔγκλημα·
Ἐγὼ γὰρ οὐχ ἃ πάλαι ὑπ' ἄλλους ἐτέλει μετὰ τοῦ
δικαίου, καὶ τῆς φίλης εἰρήνης ἀναστρέφειν πρόθυ- D
μος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνέκαθεν τῷ θρόνῳ τούτῳ προσ-
ανατιθεμένων, εἴ τις ἰσχύων ἐπιτροπεύειν ἠξίου, ἑτοί-
μως ἂν παρεχώρησα τῷ δυναμένῳ μᾶλλον πλειόνων
ἀντέχεσθαι. Καὶ γὰρ ὁ μὲν ἐμοί τι τῶν οὐ προσόντων
προστιθεὶς οὗτος τὸ βάρος πλέον ἐστὶν ὁ ἐπιτιθείς·
μερίμνης γὰρ αὔξησιν ποιεῖ· ὁ δὲ καὶ τῶν προ-
ὑπαρχόντων τινὰ σὺν ἀγάπῃ λαβεῖν ἐπιζητῶν, μᾶλ-
λον ἐμοὶ χάριν διδόντι, ἢ αὐτῷ λαμβάνοντι κέρδος

A to palernæ vestræ religionis, sententia in eos sua per venerabiles vicarios suos opitulantis : attamen fumus eos adhuc mordet et angit, qui gregi accommodate præesse volunt, ac exiguum eorum, qui pascuntur, peccatum, magnum suum damnum esse ducunt. Ac fortasse his canonibus constitutis, quibus integra Romanorum Ecclesia conservata est, insanis schismatibus non divisa, dissipabitur fumus et caligo discutietur, ac nobis mœroris præbebitur consolatio. Non enim tantum canon præfatus juxta exhortationem vestram custodiri jussus est; sed et alii, vestris vicariis assentientibus, sunt traditi : quorum vis et robur, et multam Ecclesiæ pacem afferet, et debitum honorem gloriamque iis dabit, qui dudum quidem acceperunt, nunc vero imperti-
B verunt. Nec ulla regularum a beatissima in Deo paternitate vestra definitarum quin sanciretur prætermissa esset, nisi quædam imperatoria refragatio plusquam voluntas nostra pollens, de reliquis non sanciendis intercessisset. Idcirco una cum venerabilibus vicariis in rem esse arbitrati, non, dum omnes canones expetuntur, summam rei amittere, complures obtinendo, reliquorum damnum in præsens subiimus. Optimum enim est quidem eorum quæ quis expetat, nullo excidere : at desperantis est, nec satis sanæ mentis, cum plura dantur de iis quæ non dantur, nimis esse curiosum, ac de his contendentem, omnibus seipsum privare. Ideoque eos, de quibus sententiæ consonæ dictæ sunt, synodaliter exposuimus, unaque in litteris cum iis quæ a nobis prius exposita fuerant, subjecimus.

C De iis vero, qui ordinationes (6) ex se, et arbitrio suo pridem accipiunt, nobiscum communicarunt sanctitatis vestræ vicarii ; oportere eos reverti, et ad propriam recurrere eam, quæ prius fuit, matrem. Verum si quod volebamus in nostra fuisset potestate situm, nec negotium cum imperio divisum fuisset, dicenda causa non esset, sed ipsa res, quæ causæ dictione ac omni defensione est potior, esset exhibita. Quoniam vero ecclesiastici et maxime jura quæ de regionibus sunt et finibus, solent cum reipublicæ potestate ac administratione mutari ; vestræ religionis æquitas, nostram ad concedendum assensionem probans, id non obtinuisse, reipublicæ administrationis, non nostrum putet esse crimen. Ego enim non modo, quæ pridem in alio-
D rum ditione erant, cum jure et amica parte studeo reddere ; sed etiamsi quorumdam ex iis quæ antea huic sedi dicata erant aliquis viribus pollens procurationem deposceret, paratus eram petenti potius cedere, quam plura retinere. Nam qui mihi aliquid eorum quæ non habeam addit, is plus imponit oneris ; curam enim et sollicitudinem a me postulat : qui vero eorum quæ mihi erant, aliquid in se transfert, gratiam a me init ; levius enim mihi præfe-

NOTÆ.

(6) Hos Græci αὐτοχειροτονήτους.

cturæ pondus facit. Quod si, qui mea cum charitate accepit, ei gratiam habeo, et qui propria quærit, quomodo non dabit quis lætus si modo nemo impediat? tanto præsertim Patri, quique hoc per tales, et per Deo amabiles optimosque viros postulavit. Hi enim reveva vestræ paternæ perfectionis vicarii prudentia et virtute et multa rerum experientia fulgent, nec propria conversatione minus quam Christi discipuli eum qui misit honorant. Quibus complura eorum quæ dici ac scribi debuerant, exposuimus, cum persuasum nobis esset, et dicere eos posse quam vera essent, ac multo magis quam alios dignos esse quibus fides haberetur.

A προξενεῖ· ἐλαφρότερον γάρ μοι τὸ φορτίον τῆς ἐπιστασίας ἀποτελεῖ. Εἰ δ' ὁ τὰ ἐμὰ λαμβάνων σὺν ἀγάπῃ καὶ προσκαταβάλλειν χάριν ἀνωμολόγηταί μοι τῷ τὰ οἰκεῖα ζητοῦντι, πῶς ἄν τις οὐ δώσει χαίρων μηδενὸς ὑπάρχοντος ἐμποδὼν, μάλιστά γε τηλικούτῳ Πατρὶ, καὶ διὰ τοιούτων θεοφιλῶν καὶ σπουδαίων ἀνδρῶν ποιησαμένῳ τὴν αἴτησιν; ἄνδρες γὰρ ὡς ἀληθῶς οἱ τῆς ὑμῶν πατρικῆς τελειότητος τοποτηρηταὶ, συνέσει τε, καὶ ἀρετῇ, καὶ πολυπειρίᾳ διαπρέποντες, καὶ οὐδὲν ἧττον διὰ τῆς οἰκείας πολιτείας, ἢ οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ τιμῶντες τὸν ἀποστείλαντα, οἷς τὰ πλείω τῶν ὀφειλόντων καὶ ῥηθῆναι, καὶ γραφῆναι προσανεθέμεθα, ἅτε δὴ πεπεισμένοι καὶ λέγειν αὐτοὺς τάληθῆ δυνατοὺς, καὶ πολὺ πλέον τῶν ἄλλων ἀξίους πιστεύεσθαι.

Ac volueram quidem nihil de nobis scribere, cum præsertim paterna vestra religiositas non per litteras, sed per proprios vicarios se certiorem fieri oportere decrevisset. Atne principio, nihil velle scribere, negligentia existimaretur: ideo per excursum res nostras exposuimus; cum multa sint, ac multum otium requirentia, quæ prætermissa sunt. Cum autem Dei cultores vicarii complura ipsi viderint atque audierint, possunt aperte docere, si prudentia vestra, magno prædita ingenio, velit percontari.

B Καὶ ἐβουλόμην μὲν ὅλως μηδὲν γράψαι περὶ ἡμῶν, μάλιστά γε τῆς ὑμῶν πατρικῆς ὁσιότητος οὐ διὰ γραμμάτων, διὰ δὲ τῶν οἰκείων τοποτηρητῶν πληροφορηθῆναι κρινάσης, ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐθέλειν γράφειν παροράσεως αἴτιον νομισθῇ τούτου χάριν ἐν ἐπιδρομῇ τὰ καθ' ἡμᾶς διεξήλθομεν, πολλῶν ὄντων, καὶ σχολῆς πολλῆς δεομένων τῶν παραλελειμμένων. Αὐτόπται δὲ καὶ ἐπήκοοι οἱ θεοσεβέστατοι τοποτηρηταὶ τῶν πλειόνων γεγονότες δύναιντ' ἂν ἅπαντα σαφῶς ἀναδιδάξαι, τῆς ὑμῶν μεγαλοφυεστάτης συνέσεως διαπυνθάνεσθαι βουλομένης.

Quod autem dici oportet, ac pene me effugit, hoc cum addidero, finem faciam, Canonum custodia a quovis bono debetur, magis vero ab iis qui divinæ Providentiæ dignatione alios regunt, omnium sane maxime quibus in horum numero primitus obtigit: quanto enim aliis præstant, tanto diligentiores legum custodes debent esse; nam celerius illorum delictum utpote in sublimitate positorum omnibus nuntiatur, atque inde alios oportebit ad virtutem reduci, vel ad vitia retrahi ac pessumdari. Quare vestra debet amabilis beatitudo ecclesiasticam di-

C Ὃ δὲ ῥηθῆναι δέον μικροῦ με παρέδραμε, τοῦτο δὴ καὶ προσθεὶς καταπαύσω τὸν λόγον, τῆς ἐπιστολῆς εὐλαβούμενος τὸ μῆκος. Ἡ τῶν ἀληθῶν κανόνων φυλακὴ, σπουδαίῳ μὲν ἐποφείλεται παντὶ, πολὺ δὲ πλέον τοῖς ἀπευθύνειν [(7) τὰ τῶν ἄλλων ὑπὸ τῆς προνοίας ἠξιωμένοις· καὶ τούτων ἔτι μάλιστα, τοῖς ἐν αὐτοῖς τούτοις πρωτεύειν λαχοῦσιν· ὅσῳ γὰρ ὑπερέχουσι, τοσούτῳ νομοφυλακεῖν ὀφείλουσι· θᾶττόν τε γὰρ τὸ ἐκείνων ἐλάττωμα, οἷα δὴ κειμένων ἐν ὕψει, εἰς πάντας περιαγγέλλεται, κἀκεῖθεν τοὺς ἄλλους δεήσει πρὸς ἀρετὴν ἐπανάγε-

NOTÆ.

(7) Uncis inclusa supplevit Ang. Maius *Bibl. nov.* IV, p. 50: — « Utrum, inquit, schismaticorum item fraudi tribuendum sit, necne, quod adhuc sum dicturus, æqui lectores judicabunt. Photii longam epistolam ad Nicolaum papam ob impetrandam sui in patriarchatu confirmationem, edidit Latine tantum, Petro Morino interprete, card. Baronius ad an. 861, n. 54: sed ea Græce demum vulgata fuit ab Anthimo schismatico Remnicii episcopo in Valachia an. 1706, quem rursus textum prelo nuper in Gallia subjecit vir cl. Jagerus in sua præclara de Photio Græci schismatis auctore historia, p. 439. Ego vero Græcum ibi textum legens, statim agnovi (p. 452) fine esse mutilatum, id quod illic tum hiulca sententia, et vocabula corrupta satis suadent, tum integra atque continua apud Baronium interpretatio plane demonstrat. Jam vero in Græca ante hanc diem parte inedita, Photius disertis verbis fatetur Romani pontificis primatum, dum ait illum inter Christianorum rectores πρωτεύειν λαχόντα et ὑπερέχειν, principem supremumque locum tenere. Fatetur item Photius vigentem consuetudinem Christianorum confugiendi appellandique undique ad Rom. sedem, ut pontificalium pedum fruerentur osculo, ut ad apostolorum limina orarent, et peccatorum veniam consequerentur. Tantum postulat, ne id sine commendatitiis patriarchæ epistolis fieret: quo astu Photius Romana peregrinatione et appellatione iis volebat interdicere, qui ne cum obtruso patriarcha, id est secum, communicarent, Romam confugiebant, ubi etiam Photii crimina revelabant; ideoque callide iis maledicit. Jam vero tota hæc Photianæ epistolæ pars Græce excidit, ut in Valachorum atque etiam in Jageri editione videre est, qui sane vir doctus editionis defectum agnovit, neque tamen potuit Græce supplere. Displicuisse autem editori Anthimo hunc epistolæ Photii tractum, in quo papam Rom. ceu sibi superiorem adhuc reveretur, et de appellationibus ad apostolicam sedem loquitur, nil mirum est; nam totus ille Anthimi tomus schismaticis opusculis, Romanæ præsertim auctoritati adversantibus, scatet. Tum vero Valachos, calogeris suis auscultantes, alieno plerumque animo a Romanis partibus exstitisse, disco ex historia nupera quam de illa regione edidit Berolini vir doctus Mich. Kogalnitchanus tom. I, pag. 237. Haud ergo temeraria fortasse suspicio est, partem illam epistolæ dedita opera typis fuisse seclusam. Quod si quis mitius judicare velit, et Anthimi editionem Valachicam culpa potius codicis, fortasse mutili, mancam existimare; adhuc quærendum superest quis lacunam in illo codice fecerit, casusne aliquis, an schismatici hominis priscus dolus? Sed utcunque se ista habent, en demum hæc epistola a nobis ope duorum codicum Vaticanorum Græce completur. »

σθαι, ἢ πρὸς κακίαν ὑποσύρεσθαι· διὸ δεῖ καὶ τὴν ὑμετέραν πολυέραστον μακαριότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας ἐν πᾶσι φροντίζουσαν, καὶ τῆς κανονικῆς ἀντεχομένην εὐθύτητος, τοὺς ἄνευ συστατικῶν γραμμάτων πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν ἐντεῦθεν ἀπαίροντας, μὴ ὡς ἔτυχεν ὑποδέχεσθαι· μηδὲ φιλοξενίας προσχήματι, μισαδελφίας παραχωρεῖν καταβάλλεσθαι σπέρματα· τὸ μὲν γὰρ καθ' ἑκάστην πρὸς τὴν ὑμῶν πατρικὴν ὁσιότητα τοὺς βουλομένους παραγίνεσθαι, καὶ τῶν τιμίων αὐτῆς ἀπολαύειν ἰχνῶν, τοῦτο λίαν ἐμοὶ προσφιλὲς, καὶ πρὸ πολλῶν ἄλλων τιμώμενον· τὸ δὲ χωρὶς τῆς ἡμετέρας εἰδήσεως, καὶ συστατικῶν γραμμάτων ἄνευ, ἀποδημίας ἀτάκτους ποιεῖσθαι, οὔτε ἡμῖν οὔτε τοῖς κανόσιν, ἀλλ' οὐδὲ τῇ ὑμῶν ἀδεκάστῳ κρίσει εὐπαράδεκτον· ἐῶμεν γὰρ τ' ἄλλα ἃ συμβαίνειν εἴωθε, μὴ κατὰ τὸν κανόνα τὰς ἀποδημίας ποιουμένων, τῶν ἀποδημούντων τὰς μάχας, τὰς στάσεις, τὰς ἔριδας, τὰς φιλονεικίας, τὰς διαβολὰς, τὰς ἐπιβουλὰς, τὰς ἐπαναστάσεις, ἀλλὰ τό γε νῦν ὁρώμενόν τε καὶ πραττόμενον ἐρῶ· ἐπειδὰν γὰρ ἐνταῦθά τινες διὰ τῆς παθοποιοῦ ῥᾳστώνης τὸν βίον καταῤῥυπώσωσι, τῶν δὲ πλημμελημάτων εὐθύνας ἀπαιτεῖσθαι ὧσι προσδόκιμοι, μετὰ σεμνῆς τῆς ἐπωνυμίας φυγάδες γίγνονται, προσευχῆς ὄνομα τῇ φυγῇ περιθέμενοι, καὶ πρᾶξιν αἰσχρὰν ὀνομασίᾳ χρηστῇ συγκαλυψαντες· ὧν οἱ μὲν ἀλλοτρίους γάμους διώρυξαν, οἱ δὲ κλοπαῖς ἐαλώκεσαν, ἢ ταῖς μέθαις προεπόθησαν, ἢ ταῖς ἀκολασίαις ἐδουλώθησαν· ἄλλοι δὲ καὶ τῶν ταπεινοτέρων αὐτόχειρες ἐφωράθησαν, καὶ ἄλλοι ἄλλοις πάθεσιν ἀκαθαρσίας συνεσχέθησαν· οἳ ἐπειδὰν κατ' αὐτῶν τὴν δίκην ἀφιεμένην, ὥσπερ ἔφημεν, συναίσθωνται, ὁμοῦ πάντα κυκήσαντές τε καὶ συνταράξαντες, δρασμῷ τὰς ἐπὶ τοῖς αἰσχρουργηθεῖσι καὶ τολμηθεῖσι διακρούονται κολάσεις· μήτε ταῖς ἐπιτιμήσεσι σωφρονιζόμενοι, μήτε ταῖς τιμωρίαις θεραπευόμενοι, μήτε τοῦ πτώματος ἀνορθούμενοι, ἀλλ' αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις διατελοῦντες ὀλέθριοι· ἐξ ὧν τῷ βουλομένῳ πάθεσι τρυφᾶν ἡ πύλη πλατεῖα τῆς ἀπωλείας ὑπανοίγνυται· ἔχουσι γὰρ τῆς δίκης ἀποφυγεῖν τὴν ἐπὶ προφάσει προσευχῆς ἐπὶ Ῥώμην κάθοδον· ὧν τὴν κακότεχνον μηχανὴν ἡ ὑμετέρα παθοκτόνος καὶ θεοχαρίτωτος ἀνασκοποῦσα κεφαλὴ, ἄχρηστον αὐτοῖς καὶ ἀτελεσφόρητον τὸν δόλον καὶ τὴν μηχανορράφον ἀποφαινέτω προαίρεσιν· τοὺς ἄνευ συστατικῶν παραγινομένους γραμμάτων, μετ' ἐπιμελείας ἐκεῖσε πάλιν ἐπαναστρέφουσα, ὅθεν κακῶς καὶ ἀτάκτως ἐξέφυγον· οὕτω γὰρ ἂν αὐτῶν τε ἐκείνων ἡ σωτηρία πραγματεύοιτο, κοινή τε ἡ φροντὶς πᾶσιν ἐπ' ὠφελείᾳ ψυχῆς τε καὶ σώματος πρυτανεύοιτο.]

A sciplinam ac modestiam in omnibus curæ habens, et canonicam tenens rectitudinem, eos qui sine commendatitiis litteris ad Romanam Ecclesiam hinc proficiscuntur, non temere ac fortuito recipere, nec sinere hospitalitatis specie odii fraterni jaci semina. Nam quotidie ad vestram paternam sanctitatem eos, qui velint, adire, et pretiosis ejus frui vestigiis, hoc mihi valde amabile est, ac multis aliis rebus anteponendum : at sine nostra scientia, et absque commendatitiis litteris peregrinationes nullo ordine suscipi : id nec nobis, nec canonibus, nec vero vestro integerrimo judicio est acceptabile. Omitto enim alia quæ evenire solent iis qui hinc discedunt, iter ac peregrinationes non juxta canonem habentibus pugnas, seditiones, rixas, contentiones, B calumnias, insidias, insurrectiones. Sed quod nunc videtur, ac fit, dicam ; cum enim hic nonnulli per impuram nequitiam vitam contaminarint ac sordidarint : sit vero exspectatio, de iis criminum pœnas expetitum iri : speciosa nuncupatione fugitivi fiunt, orationis ac voti nomen fugæ suæ indentes, ac turpe flagitium appellatione proba contegentes. Quorum alii aliena conjugia perfoderunt, alii furti damnati sunt, aut vinolentiæ se propinarunt, aut lasciviæ, libidini et intemperantiæ servierunt ; alii vero tenuiorum hominum percussores et homicidæ deprehensi sunt ; alii aliis passionibus immunditiæ se immerserunt. Qui cum in seipsos jus emitti, ut diximus, persentiscunt, simul omnia miscentes et conturbantes, flagitiorum ac facinorum suorum C pœnas fuga amoliuntur, nec objurgationibus castigati, nec suppliciis curati, nec se a lapsu erigentes, sed sibi atque aliis usque perniciosi. Ex quibus ei qui velit passionibus delicias facere, lata exitii porta subaperitur. Habent enim pœnæ effugium. Romam sub orationis obtentu proficisci. Quorum male artificiosa molimina considerans, vestrum passiones interficiens et Deo gratissimum caput, inutilem iis, et vanum et sine effectu ostendat dolum, et voluntatem multa nequiter machinantem, et varie consuentem, eos qui sine commendatitiis litteris adveniunt, diligenter illuc redigens, unde male, ac nullo ordine effugerunt. Sic enim et illorum salus procurabitur, et regularis modestia et ordo custodietur, et firmabitur amor fraternus, et D communis sollicitudo omnibus ad salutem animæ et corporis impendetur.

EPISTOLA III.

Ad Orientales Patriarchas et OEconomum Ecclesiæ Antiochenæ (8).

ΕΠΙΣΤ. Δ'. EPIST. IV.

Βάρδᾳ, Μαγίστρῳ, Πατρικίῳ καὶ Κουροπαλάτῃ. *Bardæ, Magistro, Patritio et Curopalatæ.*

Edita a Montacutio (ep. 3, p. 65.)

Ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων μου προστίθεσθαι ἄλγημα, τῆς μὲν ἐμῆς ἴσως ἀθλιότητος ἄξιον, τῆς Dolorem dolori meorum vulnerum superaddere, dignum fortassis mea miseria fuit; indignum autem

NOTÆ.

(8) Exstat in opere cui titulus Τόμος χαρᾶς, editum *Bucharest* an. 1705. Hoc frustra huc usque quæsivimus

plana commiseratione vestra, et affectu illo quo in me animari debeas. Quod si quis sibi persuaserit contra vestram obvenire nobis ista voluntatem, is cum videat ista nos pati, te potestatem et vim pulsandi possidente, mutet omnino sententiam suam. Decepti sumus, affecti contumeliis, dedecore et injuriis, insuper et in nos conspirabatur; sed tamen plagas, aiunt, non accepimus : imo autem accepimus, et quod gravius est, haud in corpore ; illud enim in oculos incurret omnium, et lacessentem redarguet, et in intuentium et commiserantium condolentia, quamdam habet consolationem ; sed in anima plagas tulimus, per animam morbis affligitur corpus : hic qui affligit, veluti nihil faciens injuriæ, non pudefit ; is autem qui vapulat pœnæ quoddam additamentum habet, quod cum doleat, ejus non miserentur alii, quod pati eum ignorant. Enimvero plerosque latet istiusmodi punitionis species, qua et magis oblectatur qui plagam infert, et in id adducitur, ut ne pœniteat facti ; afflictum vero magis atterit, utcunque majorem ei retributionis mercedem procurat.

Cæterum et ista nos propter Christum et divinas leges toleravimus antea ; et gracias Deo agimus, qui, cum angimur, quod celantur ærumnæ, et sic inglorie patimur, mercedem majorem accumulavit. Intelligebam probe, ab inito primum certamine me hæc passurum ; exspectabam quoque ante perpessionem et certamen (si vera non loquar, patiar ego adhuc iis quæ perpessus sum graviora), exspectabam quidem, prout dixi, ea quæ passus sum, angor nihilominus animi quod sub talibus patior : Finis mihi a Deo destinatus est, et lubens ebibo quodcunque mihi propinatur poculum.Nec propter illa quæ patior, succenseo ; imo etiam et illa desidero quæ me adhuc pati oportet utcunque sine sensu dolorifico pati ista nequeam ; homines enim ita comparati ut sine doloris sensu pati nequeant : et ita me animo affectum debere esse intelligo erga illa quæ me jampridem invaserunt, et deinceps sunt invasura. Te autem potius optarim ego ultorem eorum qui me injuriis afficiunt, quam causam et initium dedisse injuriarum : sed ea quæ me pati debere statutum est, effugere nequeo ; qui nec cæterorum optionem vel judicium contra voluntatem ipsorum mutare possum.

Atque prius quidem tot et tanta patiebamur; sed tanquam non satis ingestum nobis malorum esset, excogitatur modus alius injuria afficiendi me, ut mea causa etiam alii malis afficiantur : Fame clerus strangulatur, et qui mihi subsunt, illustriores quique, in eum finem, ut cum loquuntur et recordantur se meam ob causam hac calamitate pressos in meum demum caput et exprobrationes et exsecrationes ejaculentur. Mitto illud dicere, quod mihimetipsi portio exhibetur ad dimensum, quod dimidia parte privor jurisdictionis meæ : certe præclara ratio inita est per auferentes, qui sic artificiosam in me persecutionem concitarunt.Quod si, ut meum expleant mihi desiderium (hoc est, ut isto jugo atque onere expediar), hæc perpetrarunt (utcunque mecum ludere visum in istis est), gratias certe de ablatis sum habiturus : et grave mihi est quod residui quidquam

A δ' ὑμετέρας συμπαθείας, καὶ περὶ ἡμᾶς διαθέσεως, ἀνάξιον. Καὶ εἴ τις πεισθείη μὴ κατὰ γνώμην ὑμῶν ταῦτα συμπεσεῖν ἡμῖν· ἀλλά γε τὸ ὑμῶν ἐξουσιαζόντων καὶ ἰσχυόντων, ταῦτα πάσχειν ἡμᾶς, ἐπεὶ τοῦτο βλέπει, οὐδ' ἂν μεταπεισθείη. Παρελογίσθημεν, ἐξυβρίσθημεν, ἠτιμώθημεν, ἐπηρεαζόμεθα, ἐπιβουλευόμεθα· ἀλλὰ πληγὰς οὐκ ἐλάβομεν· ἐλάβομεν· καὶ τὸ χαλεπώτερον, οὐκ ἐπὶ σώματος, ὃ καὶ πᾶσι φαίνεται, καὶ τὸν ἀδικοῦντα ἐλέγχει, καὶ πολλὴν παραμυθίαν, τὴν ἀπὸ τῶν ὁρώντων καὶ οἰκτειρόντων εἰσάγει συμπάθειαν· ἐλάβομεν πληγὰς ἐπὶ ψυχὴν αὐτήν, δι' ἣν καὶ τὸ σῶμα νόσῳ μαστίζεται· καὶ ὁ τύπτων, ὡς μὴ ἀδικῶν, οὐκ αἰσχύνεται· καὶ ὁ τυπτόμενος προσθήκην δέχεται τιμωρίας, ἐπὶ τῇ τῶν πληγῶν ὀδύνῃ, τὴν ἀπὸ τοῦ λανθάνειν ἀσπλαγχνίαν. B Λανθάνει γὰρ τοὺς πολλοὺς τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς κολάσεως, ὃ καὶ τὸν κολάζοντα πλέον εὐθυμεῖ, καὶ ἀμετανόητον ἀποτελεῖ· καὶ τὸν κολαζόμενον μᾶλλον δαπανᾷ, εἰ καὶ τὸν μισθὸν μείζω προξενεῖ.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑπὲρ Χριστοῦ, καὶ θείων νόμων ὑπέστημεν ἔμπροσθεν· καὶ γε χάρις Θεῷ, τῷ πλέον αὔξοντι τὸν μισθὸν, ἐν τῇ τοῦ λανθάνειν ἀθυμίᾳ, καὶ τῇ τῶν παθῶν ἀδοξίᾳ. Καὶ ἥδειν μὲν ἐμαυτὸν ταῦτα παθεῖν, εὐθὺς ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος, ἤλπιζον δὲ καὶ πρὸ τοῦ πάθους, καὶ πρὸ τοῦ ἀγῶνος (εἰ δὲ μὴ τάληθῆ λέγω, πάθοιμι παρ' αὐτῶν ὧνπερ ἔπαθον, χείρονα, ἤλπιζον μὲν, ὡς ἔφην, ἅπερ ἔπαθον, λυποῦμαι δὲ πάσχων ὑπὸ τοιούτων· τὸ μὲν γὰρ C ἐμὸν τέλος Θεῷ ὥρισται· καὶ δέχομαι χαίρων ὁποῖον ἂν ᾖ τὸ ποτήριον· καὶ οὐχ ὑπὲρ ὧν πάσχω ἀγανακτῶν, ἀλλ' ὧν με δεῖ παθεῖν καὶ τὰ λείποντα ἐπιζητῶ, εἰ καὶ χωρὶς ἀλγηδόνος ταῦτα φέρειν ἀδυνασῶ· ἀνθρωπίνη γὰρ φύσις ἀναλγήτως πάσχειν οὐ πέφυκε· καὶ περὶ μὲν τῶν ἐπισκηψάντων, ἢ καὶ ἐπισκηψόντων ἔτι ἐμοὶ, οὕτω με δεῖ φρονεῖν, καὶ λογίζομαι. Τιμωροὺς δὲ τῶν ἀδικούντων, ἀλλ' οὐκ ἀρχηγοὺς τῶν ἀδικημάτων, ὑμᾶς εὐχόμην εὑρεῖν. Ἀλλ' οὔτε ἐμὲ φυγεῖν ἔστιν, ἅ με δεῖ παθεῖν· οὔσε τὴν ἑτέρων εὐχὴν, ἑτέρων γνώμην μεταβαλεῖν.

Καὶ τοσαῦτα μὲν πεπόνθαμεν ἔμπροσθεν· ὥσπερ δὲ λείποντος τοῦ κακοῦ, προσεπινοεῖται καὶ τρόπος ἄλλος κακώσεως, καὶ κακοῦνται δι' ἡμᾶς ἕτεροι. καὶ λιμαγχονεῖται κλῆρος, καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα τὸ ἐπισημότερον· ἵν' ἐφ' ἡμῶν ὑποστῆναι τὴν συμφορὰν καὶ λέγοντες καὶ μνημονεύοντες, τὸν ὀνειδισμὸν καὶ τὴν ἀρὰν ἐπὶ κεφαλὴν ἡμῶν ἀναφέρωσιν. Ἐῶ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἡμῖν ἡ μᾶξα μέτρῳ προσρίπτεται, καὶ ἀφαιρεῖται ἀφ' ἡμῶν τὸ ἥμισυ τῆς ἀρχῆς· καλῶς γε ποιούντων τῶν ἀφαιρούντων, καὶ τέχνῃ τὸν καθ' ἡμῶν διωγμὸν ἐπινοούντων. Ἀλλ' εἰ τὴν ἡμετέραν πληροῦντες αἴτησιν (λέγω δὴ τὸ ἐλευθερωθῆναι ἡμᾶς τοῦ ζυγοῦ καὶ τοῦ φορτίου τούτου) ταῦτα πεποιήκασιν (ἴσως γὰρ καὶ τοῦτο παίζουσι καθ' ἡμῶν), χάρις μὲν αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν ἀφεῖλον· λυποῦσι δὲ ὑπὲρ ὧν κατέλιπον, καὶ βραδύνοντες πρὸς τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ λοιποῦ, πλέον ἀνιῶσιν· ὥσπερ οἱ κα-

ταλιμπανοντες τὸν ὑπ' αὐτὸν [c] ἀναιρούμενον, ἡμιθανῆ καὶ ἡμίτομον, ἢ οἱ ἀθρόως ἀναιροῦντες· ἑκάτερος μὲν γὰρ αὐτὸν ἀναιρεῖ, ἀλλ' ὁ μὲν τῆς ὀδύνης οὐ παρατείνων τὴν αἴσθησιν, ὁ δὲ ζημίαν ὥσπερ ἡγούμενος, εἰ θανάτῳ μόνῳ παραπέμψει τὸν ἄνθρωπον, μὴ πολλὰ πρότερον στρεβλώσας τε καὶ μελίσας, καὶ πολλαπλοῦν αὐτῷ τῇ δριμύτητι τῶν ἀπὸ τῆς κολάσεως ἀλγηδόνων κατασκευάσοι τὸν θάνατον. Τοιοῦτον ἔστιν ὁρᾶν καὶ τὸ ἡμέτερον. Τιμωρούμεθα καθ' ἑκάστην, καὶ πληττόμεθα, νυνὶ δὲ καὶ ἡμίτομοι γεγόναμεν· καὶ ὡς ἔοικεν, ὅτι τὸ ὅλον ἂν ἀποθέσθαι ἠτησάμεθα, τούτου χάριν τὸ ἥμισυ ἀφῃρήμεθα· καὶ εἰ τὴν διαίρεσιν τῆς ἀρχῆς ἐζητήσαμεν, εἰς τὸ ὅλον ἂν εἰσηκούσθημεν. Ἀλλ' οὔτε τὸν ἡμίτομον ζῆν ἔστι δυνατόν· οὔτε ἡμᾶς ἐνταῦθα μένειν, οὕτω διαιρεθέντας· αἰσχύνη καὶ ὄνειδος, οὐ τοῖς πρὸ ἡμῶν γεγενημένοις, ἀλλά γε καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς, εἴπερ ἄρα καὶ εἶεν ὅλως τινὲς ἡμῶν ἀθλιώτεροι, οἳ μεθ' ἡμᾶς ἀνθ' ἡμῶν τουτονὶ τὸν ζυγὸν ὑπελεύσονται. Ἐξερχόμεθα τοῦ τόπου· παυέτω φθόνος· εἰ δὲ μή, λυποῦμέν τινας· μᾶλλον δὲ εἰ μή, κἂν τούτῳ γραφόμεθα. Καὶ τὸν πονηρὸν ἐκτινάσσοντες, ἀποτιθέμεθα τὸν θρόνον· ἀποτιθέσθωσαν τὸν καθ' ἡμῶν δόλον, τὰς ἐπιτηρήσεις, τὰς ἐνέδρας, τὰς ἐπιβουλάς. Ὦ δίκη, καὶ νόμοι, καὶ Θεοῦ κριτήρια! ὅτι μὴ πατοῦμεν ὑμᾶς, ἀδικοῦμεν· καὶ ὅτι στέργομεν, οὐ φιλούμεθα· καὶ ὅτι ὑπὲρ ὑμῶν ἱστάμεθα, διχαζόμεθα· καὶ πλάττονται λόγοι, καὶ ὁ καθ' ἡμῶν τι καινότερον ἐπινοῶν, οὗτος ὁ νουνεχὴς καὶ δραστήριος· ὁ δὲ συλλυπούμενος, ἐχθρὸς καὶ παραβάτης νόμων εἰσάγεται, κἂν ἀδελφὸς ᾖ, καὶ τὴν φύσιν ἔχῃ κινοῦσαν πρὸς ἔλεον. Ποῖόν τις ὑπενέγκει [d] ῥᾳδίως, ὅτι κριτὰς ἔχομεν τοῦ βίου, τοὺς πρὶν ἐπαινέτας, καὶ οὓς χάριν ὡμολόγουν, εἰ μὴ παρ' ἡμῶν κατεκρίνοντο· ὅτι τῶν φίλων χωριζόμεθα, ὅτι τῶν ἀδελφῶν ἀποσπώμεθα· πρὸς ποῖα τούτων τίς ὑποστήσεται;

A reliquerunt, quoque tardius incedant ad eorum ablationem, eo mihi sunt molestiores; quemadmodum qui relinquunt semimortuum et semisectum reum quem volebant occidere, potiusquam qui penitus privarunt vita; hominem hic uterque interficit, sed alter cruciatum non per moras extendit, alter forte ratus detrimento se affici, si mera morte hominem hinc amandet, multis eum imprimis excarnificatum tormentis et dissectum membratim, non simplici morte affectum, per horrores et cruciatus dolorificos e vita trahit. Nec abludentem videre est nostram conditionem. Quotidie plectimur et afficimur plagis, in præsenti semisecti constituimur; videtur autem per partes tolli a nobis illud, quod simul et semel ut deponamus flagitant: quod B si principatum partiri voluissemus, exauditi fuissemus in toto. Verum cum semisectum vivere possibile non sit, nec nos hic subsistere ita diminuto principatu: dedecori enim et exprobrationi facti fuissemus, non quidem prædecessoribus nostris, sed successoribus post futuris, si tamen futuri aliqui aliquando sint, nobis miseriores, qui post nos pro nobis jugum istud subire velint. Loco quin cedimus; cesset invidia. Quod si non facimus, quosdam afficimus mœrore, potius et ob hoc ipsum in jus rapiemur: excusso pulvere, sedem deserimus, quocirca dolos deinceps in nos construere et meditari desistant, ne observent, insidientur, impressiones faciant. Heu justitia, leges Dei, tribunal! Quod nequaquam vos conculcamus, iujuria afficimus; propterea quod C diligimus, non amamur; eo quod pro vobis stamus, a nobis fit dissidium. Comminiscuntur mendacia, et qui contra nos maximam proditionem finxerit, prudens habetur et actuosus; qui vicem nostram dolet, ut hostis et legum violator accusatur, frater licet fuerit, et natura ipsa moveatur ad compassionem. Quomodo quis, quæso, tolerare posset, quod de vita judices et censores habemus eos, quos prius laudatores, et qui bene secum agi putassent si nostro judicio non condemnarentur; quod ab amicis divellamur, a germanis abstrahamur? Ecquis est qui horum aliquid possit?

Ἀλλ' ἐρεῖ τις, μὴ δεῖν ἀθυμεῖν. Χριστοῦ πάθη, καὶ Χριστὸν αὐτὸν εἰς μέσον ἄγων, καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ μάρτυρας· ἄν μοι καὶ τὸν προδότην δείξῃ, καὶ τὴν κουστωδίαν, καὶ τοὺς τυράννους, πολλὴν οὗτος τὴν εὐθυμίαν χαρίσεται· μέχρι δ' ἂν μὴ φανῶσιν οὗτοι, λόγῳ πλάττων τὴν ὁμοιότητα, ἀσθενῆ τὴν παραμυθίαν παρέξεται. Εἰ μὲν οὖν πλειόνων ξεσμάτων ἔτι καὶ χωνευτηρίων ὁ ἡμέτερος ἀνδριὰς πρὸς κάθαρσιν δεῖται, καὶ ξυέσθω καὶ τηκέσθω καὶ χωνευέσθω. Χριστοῦ διδόντος ὑπομονήν, καὶ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως τὴν βάσανον συμμετροῦντος. Εἰ δ' ἡ ὑπερβολὴ τῶν κολάσεων φθάνει δαπανῶσα τὴν δύναμιν (οὐκ ἐμὸν γὰρ εἰπεῖν εἰ κεκάθαρται) ὁ πλάστης ῥυέτω τὸ πλάσμα τῆς βασάνου, καὶ μηδεὶς ἡμῶν ἕνεκα ὀφθήτω μήτε προδότης, μήτε κουστωδία, μήτε τύραννος· εἶησαν δὲ πάντες ἐκλεκτοὶ Θεοῦ καὶ τῆς ἄνω δόξης ἐπάξιοι.

Sed dicetur, despondendum non esse animum; Christi mihi passiones, Christi exemplum repræsentabit, et martyrium qui propter illum tolerarunt. Certe si mihi proditorem hic exhibeat, si custodiam, si tyrannos, multam ille largietur consolatio- D nem. At quandiu nusquam apparent isti, qui similitudinem sermone suo affingit infirmum solatium exhibebit. Quod si autem nostra ista statua pluriesfariam adhuc radenda fuerit, aut, ut purior fiat, liquefacienda sit; radant, liquefaciant, conflent, si velint, dummodo Christus suppeditet patientiam, et secundum proportionem naturalis nostræ infirmitatis tentationem admensuret. Quod si pœnarum excessus patientiam anticipet et absumat (in me haud est situm affirmare quod purgatur), fictor figmentum de tormentis liberet, neque quisquam optarim mea causa exsistat proditor, custodia nulla, nullus tyrannus; sint autem omnes a Deo electi, et digni qui supernam assequantur gloriam.

VARIÆ LECTIONES.

[c] Ἴσ. αὐτῶν. [d] l. ὑπήνεγκοι.

EPIST. V.

Eidem, Deprecatio pro Christodulo a secretis qui periclitabatur.

ΕΠΙΣΤ. Ε'.

Τῷ αὐτῷ, Πρεσβεία ὑπὲρ Χριστοδούλου ἀσηκρήτις κινδυνεύσαντος.

Edita a Montacutio (l. c, ep . 4, p. 68).

Utcunque molestus esse videor, et ultra mensuram frustra misericors, non tamen quod potero præstare diffugiam, fortassis acrem lacessens et frustra laborans : nam hoc me facit cogitare, quod spe dejectus aliquoties exciderim ; in quantum vero potuerim, debitum persolvam. Pauper quidem jocans, antiquum suum obtinuit ; jocatus est, et comico more, licet non in quos, aut qualiter oportuit. Erat ebrietas primipilus : hac autem abrepti homines plurimum solent delinquendo labi. Dedit autem pœnas de lasciviente lingua, acerbiore multatus punitione, corpore vehementius cæsus et mutilatus. Ulterius ne progrediatur. Sacrum et sanctum est Dei templum, a nullo Christiano violandum ; ad hoc confugit iste : intercedit pro illo Antistes templi ; intercedit et culpæ tenuitas ; et si adhuc pateris illud : *Dimittite, et dimittetur vobis*[3] ; vel: *Qua mensura mensi estis, eadem vobis metietur*[4].

Εἰ καὶ νῦν ὀχληρὸς εἶναι δόξω, καὶ περιττὸς τὸ φιλάνθρωπον, ἀλλὰ τόγε ἐμαυτοῦ ποιεῖν οὐκ ἀφέξομαι, ἴσως μὲν εἰς ἀέρα δέρων, καὶ μάτην πονῶν. Ταῦτα γάρ με λογίζεσθαι, τὸ πολλάκις διαμαρτεῖν τῆς ἐλπίδος, παρεσκεύασεν· ὅσον δι' εἰς ἐμὴν ἰσχὺν ἦκε, τὸ χρέος πληρῶν. Ἄνθρωπος πένης παίζων, ἔπραξε τὰ συνήθη αὐτῷ· ἔπαιξε γὰρ, εἰ καὶ μὴ πρὸς οὓς ἔδει, μηδ' οἷα, κωμικευσάμενος. Μέθη κορυφαῖος ἦν, ᾧ τὰ πολλὰ περιπίπτοντες ἄνθρωποι, σφάλλονται. Ἔδωκε τῆς ἀκολάστου γλώσσης δίκας, κόλασιν πικρὰν ὑποστὰς, τοὺς ἐν τῷ σώματι σφοδροὺς αἰκισμούς. Στήτω μέχρι τούτου τὰ τῆς τιμωρίας. Ὁ τοῦ Θεοῦ ναὸς, ἱερὸς, καὶ πᾶσι τοῖς εὐσεβέσιν ἄσυλος, πρὸς ὃν οὗτος κατέφυγε· πρεσβεύει ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ τοῦ ναοῦ ἱερεὺς, τὸ τοῦ πταίσματος εὐτελὲς, εἰ βούλει δὲ καὶ τὸ, Ἄφετε καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν· καὶ τὸ, Ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν.

EPIST. VI.

Bardæ Magistro Patritio et Curopalatæ pro clerico Blasii in periculis constituto.

ΕΠΙΣΤ. ς'.

Βάρδᾳ Μαγίστρῳ Πατρικίῳ καὶ Κουροπαλάτῃ, περὶ κληρικοῦ τοῦ Βλασίου κινδυνεύσαντος.

Edita a Montacutio (l. c. ep. 6, p. 69).

Noveram ego quidem, nondum expertus, indignum me fuisse cum gradu et dignitate archiepiscopali, tum pastoralis cujuscunque functionis, atque eam ob causam actus et attractus moleste eam rem ferebam ; atque utinam me prius mors invaserit antequam hac violenta, intolerabili potius, electione arriperer ! Nequaquam tot et tantorum malorum fluctus animam meam quotidie abluissent, quorum spes et exspectatio (est enim natura hominum apprime comparata ad futuras difficultates prævidendas, præsertim ubi propriæ ipsius causa agitur) concussum me et conturbatum tunc temporis habuit : istis ego exagitatus et acerbe vexatus ploravi, deprecabar, nihil non potius id me admisissem quam ut in suffragia eorum irem, qui me compellebant ; ut poculum illud multarum et multiplicium curarum a me transferatur atque tantationum, intercedebam. Nunc siquidem res ipsæ me docent, et meam satis redarguunt dignitatem ; nec ulterius me metus exspectando, sed dolor accepti lethalis vulneris torquet, singultus, suspiria et desperatio tenuere. Cum afflictos intuear universos et singulos sacerdotes ob unicum admissum, verberibus, vinculis male tractatos, etiam excisis linguis (ignosce peccatis, quæso, nostris, Domine), cur non beatos prædicem defunctos, potius quam meipsum ? cur non hoc onus mihi impositum reputem in meorum peccatorum redargutionem ? indigens homo et sine patrono, sed nec mente sana præditus (quæ sunt ejus generis ut misericordia potius quam indigna-

Ἤδειν ἐγὼ, καὶ πρὸ πείρας, ἀνάξιον ἑαυτὸν e.f, καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ βαθμοῦ, καὶ τῆς ποιμαντικῆς ἐγχειρήσεως· διὰ τοῦτο γὰρ ἀγόμενος καὶ ἑλκόμενος, ἀπεδυσπέτουν πρὸς ταῦτα· ὡς εἴθε θάνατός με τῆς τότε προβολῆς, μᾶλλον δὲ τῆς ἀφορήτου βίας, προανήρπασεν. Οὐ γὰρ ἂν τοσούτων καὶ τηλικούτων κακῶν κύματα τὴν ἐμὴν, καθ' ἑκάστην, ἐβάπτιζον, ἐπικλύζοντα τάλαιναν ψυχήν· ὧν ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ προσδοκία (δεινὴ γὰρ ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις τὰ μέλλοντα συνιδεῖν δυσχερῆ, ἂν ἐπ' αὐτὴν ἡ χαλεπότης μάλιστα φέρηται:) συνετάρασσέ με τότε καὶ συνέσχεν· ὑφ' ὧν βαλλόμενος καὶ πικρῶς ἀλγυνόμενος, ἔκλαιον, ἐδυσώπουν, πάντα μᾶλλον ἐποίουν, ἢ τοῖς ψηφιζομένοις καὶ βιαζομένοις συγκατένευον, παρενεχθῆναι τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ, τῶν πολλῶν καὶ πολυτρόπων φροντίδων καὶ πειρασμῶν ποτνιώμενος· νῦν δὲ αὐτὰ μεταδιδάσκει τὰ πράγματα, καὶ τὴν [ἐμὴν] ἐλέγχει ἀναξιότητα· καὶ οὐκέτι φόβος προσδοκίας, ἀλλ' ὀδύνη στεριζομένη περὶ τὰ καίρια, καὶ στεναγμὸς, καὶ ἀμηχανία, ἐπὶ τοῖς ἤδη καταλαβοῦσιν. Ὅτε γὰρ ἱερεῖς, ὁποῖοι ἂν καὶ εἶεν, ὁμοῦ πάντας ἐπὶ ἑνὶ πταίσματι πάσχοντας ὁρῶ, τυπτομένους, δημευομένους, φαυλιζομένους, τὴν γλῶσσαν ἐκτεμνομένους (φεῖσαι, Κύριε, τῶν ἁμαρτῶν ἡμῶν), πῶς οὐ μακαρίσω τοὺς τετελευτηκότας ὑπὲρ ἐμέ ; πῶς οὐ το φορτίον τὸ ἐπιτεθέν μοι, οὐκ εἰς ἔλεγχον τῶν ἐμῶν ἁμαρτημάτων λογίσομαι ; ἄνθρωπος ἄπορος, ἀπροστάτευτος, οὐδὲ τὸν νοῦν ἔχων ἀπαθῆ (οἷς ἔλεος μᾶλλον, οὐκ ἀγανάκτησις ἕπεται) ἔπαθεν ἅμα τοσαῦτα κακά· ἐπράθη, ἐτύφθη, ἐφυλακίσθη· τὸ ἀπαραμύθη-

[3] Luc. VI, 37. [4] Matth. VII, 2.

VARIÆ LECTIONES.

e-f Ἴσ. ἐμαυτόν.

τον, ἀπετμήθη τὴν γλῶσσαν, καὶ ταῦτα ἱερωσύνην φορῶν, ὑπὲρ οὗ πολλάκις ἐπρέσβευσα, ὑπὲρ οὗ πολλάκις ἐδυσώπησα, ὑπὲρ οὗ ὁ μάταιος ἐγὼ καὶ ῥήματα ἀπαθείας ἔλαβον, καὶ οἱ ἰδόντες ἐπίστανται. Εἰ δὲ καὶ ἐπελάθοντο οὗτοι, τὸ Θεῖον οὐκ ἐπελάθετο. Ποία λοιπὸν ἐλπὶς πρὸς τὰ ἄδηλα, ὅτε περὶ τῶν φανερῶν καὶ ὑπ' ὄψιν κειμένων οὕτως ἀποτυγχάνω καὶ διαπαίζομαι; πῶς ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, καὶ ὑμῶν, καὶ τοῦ λαοῦ, πρεσβεύσας ἐξιλάσομαι, ὅτε πρὸς ὑμᾶς ὑπὲρ ἑνὸς πρεσβεύσας οὕτως ἐξέπεσα, οὕτω παρεκρούσθην; Ταῦτα δακρύων αἵματι ἔγραψα· ἐν σοὶ δὲ ἐστὶ τὸ λοιπὸν, ἢ πρώτην, ἢ τελευταίαν, τήνδε τὴν ἐπιστολὴν δέξασθαι. Ἐγὼ γὰρ κατ' ἐνώπιον Κυρίου λέγω, ὡς εἰ οὕτως ἐστὶν ὑμῖν σκοπὸς ἐν ταῖς εὐλόγοις ἡμῶν ἱκεσίαις καὶ παρακλήσεσιν παρακρούεσθαι ἡμᾶς καὶ ἀποπέμπεσθαι· καὶ εἴ μή τις γένηται τῷ ἀθλίῳ ἐκείνῳ τὸν δυνατὸν τρόπον παραψυχὴ καὶ παράκλησις, οὔτε γράψω, οὔτε ἄλλως πως ἐνοχλήσω, ἀλλ' ἡσυχάσω, ἐμαυτὸν ἐπισκοπῶν, καὶ τὰ ἐμαυτοῦ ὀδυρόμενος. Εἰ γὰρ μετὰ τῶν καθημερινῶν, τῶν ἔξωθεν ἡμῖν ἀναφυσωμένων πειρασμῶν καὶ περιστάσεων, καὶ τὴν ἀθλίαν μου προσαπολέσω ψυχὴν, ἀθλιώτερος ἂν εἴην πάντων ἀνθρώπων.

A tione digna habeantur) multas simul aggestas miserias pertulit: venditus, et verberibus cæsus est, in carcerem demum conjectus, et, quod nullum solatium admittit, lingua illi exscindebatur, quodque magis est indignum, cum sacerdos esset; pro illo sæpius intercessi, sæpius adhibui preces, in cujus causa verba tantum accepi ego vanus sine condolentiæ sensu, quod videntes intelligebant. Qui si horum obliti sint, at non divinum Numen oblivisceturi. Cum in rebus tam perspicuis et sub oculos positis ita spe dejiciar, et risui exponar, quæ relicta erit spes mihi de incertis? Quomodo pro peccatis et vestris et populi intercedam, et illa expiabo, cum pro vel uno apud te intercedens, adeo excidi derim exspectatione, adeo fuerim deceptus? Ista quidem lacrymans cum sanguine exaravi. Penes te B est deinceps ut hanc vel primam vel postremam epistolam a me habeas. Domino etenim teste denuntio, quod si id tibi propositum sit ut deceptos nos ableges et contemptos, ubi tam rationabiles offerimus supplicando admonitiones, ita ut, cum possit fieri non difficulter, miser ille nullam invenerit consolationem aut refocillamentum nequaquam deinceps scripturum, aut molestiam tibi creaturum, sed rebus meis consulens, et meam vicem deplorans, obmutescam. Si enim post quotidianas illas quæ a foris quotidie in me concitantur tentationes et exigentias, miseras quoque animam meam in eo sim ut disperdam, ultra omnes mortales deploratissimus essem.

ΕΠΙΣΤ. Ζ'.

Βάρδᾳ Καίσαρι.

EPIST. VII.

Bardæ Cæsari.

Edita a Montacutio (l. c. ep 8, p. 71).

Χαίρομεν ἐπηρεαζόμενοι· ἀλγοῦμεν δὲ, ὅτι τοὺς C ἐπηρεάζοντας ὑμᾶς ἔχομεν, παρ' ὧν ἡμῖν καὶ προστασίας ἐλπίδες, ἄλλων ἴσως ἐπιτιθεμένων, ἐκρέμαντο, καὶ τὸ βαρύτατον, ὅσι ἄδικα πάσχοντες, ἀδικεῖν ἐγκαλούμεθα· καὶ δόλους ῥάπτειν γραφόμεθα ὑφ' ὧν αὐτοὶ πολλοὺς καθ' ἑκάστην ὑπομένομεν. Χάρις οὖν πάντων ἕνεκα, τῷ Σωτῆρι ἡμῶν Θεῷ. Καὶ εἰ μὴ τὸν παρόντα βίον πειρατήριον ἤδειμεν, σφόδρα ἂν ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν ἀπωλοφυράμεθα. Σὺ δὲ, εἴ μή τι ἄλλο τῶν παλαιῶν παραδειγμάτων ἐπὶ νοῦν ἀναλαβεῖν ἐθέλοις, ἀλλὰ τόν γε Ἡρώδου οἶκον, καὶ τοὺς Ἀντιπάτρου τρόπους ἐπισκοπεῖν διανάστηθι. Ὅπως, ὁ μὲν πολλαῖς μηχαναῖς τὸν ἄνδρα, καίτοι γε καὶ ἀγχίνουν ὄντα, κατὰ τῶν φιλτάτων, περιῆλθεν· ὁ δὲ τοῖς ἔξωθεν πᾶσι περιῤῥεόμενος ἀγαθοῖς, καὶ εὐτυχέστατος εἶναι νομισθεὶς, δυστυχέστατός τε καὶ ἀθλιώτατος γέγονεν· ὅτι φθόνῳ καὶ διαβολαῖς ἀνατάσας τὰ ὦτα, γένους ἅμα καὶ φίλων, καὶ αὐτῆς γονῆς, τὸν οἶκον ἔρημον ἔδειξεν. Εἴ τι οὖν σοι καὶ ἡμεῖς ἐν φίλων καὶ οἰκείων τάξει λελογίσμεθα, ὅρα μήποτε τοῖς συκοφάνταις ἑαυτὸν χειροήθη παραστησάμενος, τὸν σὸν οἶκον φίλων καὶ οἰκειοτάτων ἐξερημώσεις. Εἰ δέ τίς ἐστι καὶ δίκης ὀφθαλμὸς ἐνταῦθα, μὴ νόμισε τοῦτον διαπαντὸς καθευδήσειν. ἡμᾶς δὲ πάσχειν ἀδίκως καὶ τὰ ἔσχατα παρεσκευασμένους, οὐ νῦν, ἀλλά γε καὶ πάλαι, τοῖς θείοις ἐντραφέντας, ἴσθι, προστάγμασι· καὶ χάριν ὁμολογεῖν εἰδέναι, εἴ τις ἡμῖν ἐπιτομωτέραν πρὸς τὴν ἐκεῖθεν πολιτείαν τὴν πορείαν συσκευάσοιτο.

Contumeliis affecti gaudemus; ægre tantum feri- C mus quod tu scis qui sic afficis, spes erat ut, si quis alius nos aggrederetur, tute te patronum interponeres. Adhuc magis ægre est quod, cum injuste patimur, injuriam tamen dicimur inferre; dolos consuere; et illi hoc scribunt, qui nos multifariam quotidie dolis petunt. De cunctis Servatori Deo gratias agimus. Quod si autem hanc vitam non profiteremur tentatorium, certe quæ nobis accidunt vehementer doleremus. Tu autem, si e vetusta memoria nullum aliud exemplum recolere volueris, tamem excita temet ut recolas Herodis domum, et Antipatri mores: Quomodo Antipater, virum, utcunque solertem, contra amicissimos con- D citavit, multis circumventum machinamentis. Herodes cum externis bonis omnibus diffluueret, et beatissimus habebatur, infelicissimus, exstitit et miserrimus; invidiæ siquidem et calumniis patefactis auribus, domum progenie, amicis, liberis vacuarit. Quod si nos in aliquo amicorum ac familiarium ordine annumeras, vide, quæso, ne te committas circumducendum sycophantis, atque ita tuas ædes quoque spoliatas amicis et familiaribus reddas. Quod si oculus rebus nostris intersit justitiæ, nolito putare perpetuo illum somno sopitum: ea nos autem, non nunc primum, sed jam pridem injuste vel extrema pati paratos, utpote divinis innutritos præceptis, cognoscas. Certe gratias illi habituri sumus qui viam nobis maxime compendiariam, licet præcipitantem, ad cœlestem monstraverit conversationem.

EPIST. VIII.

Photii sanctissimi patriarchæ Constantinopolitani Epistola ad Michaelem Bulgariæ principem; de officio principis (6).

ΕΠΙΣΤ. Η'.

Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας (7) ἐπιστολῆς, Τί ἐστιν ἔργον ἄρχοντος.

Edita ab Henrico Canisio (*Ant. lection.*, t. II, p. II, edit. Basnagii, pag. 382), et a Montacutio (ep. 1, pag. 1).

1. Alia quidem dona, illustrissime ac nobis dilecte fili, exiguam plane eamque non diu adeo duraturam utilitatem iis afferunt in quos conferuntur. Quæcunque vero illa conditione naturali prædita sunt, ut animam nobis reddant meliorem, dum ab errore et pravis affectibus repurgant, luce vero et splendore virtutum ipsiusque veritatis collustrant, hæc jam verissima dona nobis data dicenda sunt; utpote quæ menti, divinæ cuipiam rei et immortali, magna nec unquam emoritura largiuntur emolumenta : divitias autem illismodi ei comparant negotiando, quæ cum sint cœlestes non possunt sacrilege compilari. Primas inter ista et principatum tenet illud quod nos manu velut apprehensos sine ulla aberratione ad Deum perducit et salutem. Hoc ipsum autem imprimis, quin potius sola, præstat fides nostra Christianas, purissima illa ac ideo inculpata, cum mysteria ejus edocti edidicerimus.

α'. Αἱ μὲν ἄλλαι χάριτες, περιφανέστατε καὶ ἠγαπημένε ἡμῶν υἱὲ, μικρὰς καὶ προσκαίρους, οἷς προσάγονται, τὰς ὠφελείας παρέχουσιν· ὅσαι δὲ πεφύκασι ψυχὴν βελτίονα ἀπεργάζεσθαι, πλάνης μὲν καθαίρουσαι καὶ παθῶν, τὴν αἴγλην δὲ καὶ λαμπρότητα τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς ἀληθείας διαυγάζουσαι, αὗται δὲ ἄρα χάριτές εἰσιν, ὡς ἀληθῶς, μεγάλα κέρδη καὶ ἀθάνατα ἀθανάτῳ καὶ θεοειδεῖ πράγματι χορηγοῦσαι, τῇ ψυχῇ, καὶ τὸν ἄσυλον αὐτῇ καὶ οὐράνιον ἐμπορευόμεναι πλοῦτον, ὧν ἡ τιμιωτάτη καὶ τῶν ἄλλων πρωτεύουσα χάρις ἡ πρὸς τὸ θεῖόν ἐστιν ἁπλανὴς καὶ σωτήριος χειραγωγία. Ἥν πρώτη καὶ μόνη χαρίζεται τῆς καθαρᾶς καὶ ἀμωμήτου πίστεως ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν, ἡ μάθησις καὶ μυσταγωγία.

2. Hæc enim homines, postquam ab errore multiformi liberatos expediverit, illiusque tenebras omnino dispulerit, facultatem illis præbet in Divini cultus pulchritudinem oculis defixis intuendi. Atque ita per istam, ad essentiam illam quæ superat intellectum, rerum scilicet omnium causam et opificem subvecti, Trinitatis illius uniformem et trans-

β'. Αὕτη γὰρ τῆς πολυμόρφου πλάνης τὸν ἄνθρωπον· (8).... τῷ κάλλει τῆς λατρείας καθαρῶς ἐνατενίζειν παρέχεται· δι' ἧς εἰς τὴν ὑπὲρ νοῦν οὐσίαν καὶ πάντων αἰτίαν καὶ δημιουργὸν ἀναγόμενοι, τὴν ἐνοειδῆ καὶ ὑπέρθεον τῆς Τριάδος θεότητα καθ' ὅσον ἐστὶν ἀνθρώπῳ δυνατὸν, ἐνοπτριζόμεθα. Τῆς τηλικαύτης τοίνυν χάριτος καὶ δωρεᾶς τὴν ἔμφρονά σου

NOTÆ.

(6) *Epistola ad Michaelem Bulgariæ principem, de officio principis.* Hic est titulus a librariis, non opinor, ab auctore præfixus : quanquam ne sic quidem constat inscriptio. Nam in scriptis erat, non ἐπιστολή, sed ἐκ τῆς ἐπιστολῆς. Ut videatur non tam integra epistola, vel liber potius, et quidem satis magnus, quam repræsentamus, quam ex illa excerpta quædam continere, ab aliquo lectore, vel fortassis ipso Photio (qui delectabatur epitomis) in numerum atque ordinem coactus. Est autem, sive erat liber integer, sive epistola νουθετική et διδακτική, per omnia conformata Isocratis illi scripto ad Nicoclem, cujus scopus ad inscriptione exhibetur. Τί ἔργον ἄρχοντος. Itaque inscribit ipse titulum, Πρὸς τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας, *Ad principem gentis Bulgarorum.* Ita enim vocabantur gentis illius, et omnium fere Barbarorum, ductores, sive duces, sive principes ; non autem erant reges, ut semper in Baronio, per errorem interpretis sui, nominatur hic ἄρχων. Guillelmus Bibliothecarius ad finem *Vitæ Anastasii* ait, *Dominus Michael, princeps Bulgarorum*, et in excerptis apud ipsum Baronium, e *Menologio*, ex historiis Basilii Cilicis et Theophanis, vel *dux*, vel *princeps* nominatur : sed imprimis Baronii versionem refellit, quod apud illum Bibliothecarium legitur, quod *principes Bulgarorum et litteras eis et dona per Petrum aliosque direxerint.* Neque sane *princeps* absolute, vel solus erat ; fortassis erat cæteris eminentior, sed cum aliis, princeps. Ait enim *principes Bulgarorum.* Multos illi principes, ut et aliæ e Septentrione gentes, habuere familiis distinctos, et familiis præfectos ; sed plerumque unum, ex illorum numero, de communibus suffragiis electum, cæteris, imprimis bello gerendo, et cœtus convocando, præficiebant : quales apud illos commemorantur Chrunnus, Zocus, Tetricus, qui relicto principatu Constantinopolin abiit, ubi factus Christianus patricius item creatur, ad annum Domini 777. Præsens autem princeps, nomine Michaelis, ab origine prima, inter suos, vel in patria, *Bogaris* non *Michael* dicebatur : verum conversus ad fidem Cristianam, et baptismo illustratus, qui fuit in paganismo Bogaris, ab episcopo baptizante, qui ab eum missus fuerat Constantinopoli baptizandum, de nomine mittentis imperatoris, Michaelis tertii, seu Porphyrogenitæ, Michael et ipse dicebatur : hanc historiam Baronius fusius exsequitur, ad annum 845, e Joanne Curopalata. MONTACUT.

(7) Βουλγαρίας. Erant Bulgari, aut Bulgæ, gens barbara, effera, pagana. Aquilonaris, qnæ postrema pene omnium ab Aquilone, unde omne malum in Romanum imperium inundavit, post alias e Scythia proluvies, irruperunt, et Romanum imperium, a Constantino divisum, in partes dissectum, præsidiis destitutum, in ruinam dederunt, quos primus Constantinus Copronymus bello vicit ; sed non ita pessumdedit, quin resumptis viribus postea Nicephorum imperatorem profligatum occiderent, et caput ejus abscissum ludibrio exponerent. Cum primum irrumperent, Dardaniam occupabant : sed deinceps Macedoniæ et Illyrici partes possederunt. De illis, ad religionem nostram conversis, deinde certatum est inter Romanam et Constantinopolitanam sedem, cujus subessent jurisdictioni. De quo certamine Photius alicubi in epistolis : qui vehementius ea de re contendebat ; unde imprimis odio atque invidia apud Romanos laborabat. Bulgari dicebantur, a Bolga, sive Volga flumine ingenti, etiam hodie notissimo ; cujus erant accolæ cum irrumperent in imperium. MONTACUT.

(8) Hiatus erat et defectus in nostro codice post ἄνθρωπον : fortassis supplenda lacuna ad hunc modum, ἐλευθερώσασα, καὶ πᾶσαν ἐκείνης ἀχλὺν ἀποσκεδάσασα, δύναμιν αὐτῷ τῷ κάλλει, etc.

ψυχὴν εὑρηκότες ἀξίαν (ἐρᾷν γάρ σε ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας πεπείσμεθα), τῷ φιλουμένῳ δώρῳ καὶ μεγαλοπρεπεῖ δεξιούμεθα. Ἐν ᾧ, τῆς ἀχράντου καὶ καθαρᾶς ἡμῶν πίστεως τὸ ἱερὸν καὶ θεόσοφον ἐντάξαντες μάθημα, τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ συνόδους, οἱονεὶ χάρακάς τινας καὶ περιβόλους οὔσας τοῦ θείου τούτου καὶ ὀρθοδόξου μαθήματος, σαφεῖ τε καὶ συντόμῳ λόγῳ συμπαρατιθέμεθα· οὐδ' ὅσα βίον ἰθύνει, καὶ μαρτυρεῖ τῆς πίστεως τὴν ὀρθότητα, παντελῶς ἀποσιγήσαντες. Ὥσπερ γὰρ τὸ πάντα, καταρχὰς πειρᾶσθαι λέγειν, ἀπειρόκαλον· οὕτω καὶ τὸ μηδὲν εἰπεῖν, ἀφιλόκαλον.

A cendentem divinitatem, quatenus illam homines, assequi poterimus, tanquam in speculo contuemur. Istiusmodi ergo gratia atque dono dignum et capacem prudentem tuum animum agnoscentes (virtutem te siquidem ac pietatem amare persuasum habemus) munis ad te tibi gratum futurum, in se magnificum, afferimus. Cui quidem fidei nostræ incontaminatæ et defæcatæ, et divinam et a Deo edoctam inserentes disciplinam, sacris septem universalibus synodis, non aliter quam vallo quodam et sepimento, doctrinam hanc cœlestem et orthodoxam, communivimus, quas perspicua et brevi oratione, una cognoscendas, adjunximus. Nec interea, quæ ad vitam recte instituendam pertinent, fideique rectitudini testimonium perhibent, prorsus silentio præteribimus. Certe sicut omnia sigillatim ab initio velle dicere, ineptum est ; ita nihil omnino dicere, turpe et inhonestum est.

γ'. Δεῖ δὲ τὰς ἀρετὰς τῇ πίστει παραπεπηγέναι, καὶ δι' ἀμφοῖν τὸν σπουδαῖον καταρτίζεσται (9). Καὶ γὰρ δογμάτων μὲν εὐθύτης πολιτείας προβάλλεται κοσμιότητα, πράξεων δὲ καθαρότης τῆς πίστεως ἀπαγγέλλει θειότητα· ὧν ἑκάτερον χωρὶς τοῦ ἑτέρου ῥᾷον εἴωθεν ὑποῤῥεῖν καὶ παρασύρεσθαι, μὴ ἀνεχόμενον καταμόνας ψυχαῖς ἀνθρώπων ἐγκατοικίζεσθαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων καὶ ὕστερον. Νῦν δέ σοι τὸ ἱερὸν καὶ θεόχρηστον τῆς ἱερᾶς ἡμῶν λατρείας ἀνατιθέμεθα μάθημα.

B 3. Oportet autem virtutes et bona opera a fide non divelli, sed utrinque virum bonum perfici et consummari : fides enim recta mores producit honestos ; et operum puritas fidem esse divinam plane probat : istorum vero alterum sine altero facile diffluere solet et aliorsum rapi : neque enim possunt sejuncta et divulsa in animis hominum sedem figere. Sed de istis videbimus in sequentibus. In præsenti sacram et divino oraculo fusam sacrosanctæ nostræ religionis doctrinam repræsentamus.

δ'. Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐξ οὐρανῶν· καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα. καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφὰς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός· καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον καὶ ζωοποιὸν τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ προσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν. Εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

C *Deo vero ; genitum, non factum ; Patri consubstantialem, per quem omnia facta sunt : qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cœlis ; incarnatus ex Spiritu sancto et Maria Virgine ; et homo factus est, crucifixusque pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus ; et resurrexit tertia die secundum Scripturas ; et ascendit in cœlos ; et sede, a dextris Patris : et iterum venturus est cum gloria, judicaturus vivos atque mortuos ; cujus regni non erit finis : Et in Spiritum sanctum Dominum et auctorem vitæ qui procedit a Patre ; qui cum Patre ac Filio adoratur et glorificatur ; qui locutus est per prophetas : In unam catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma, in remissionem peccatorum. Exspecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi sæculi. Amen.*

ε'. Οὕτω τοιγαροῦν φρονῶν καὶ πιστεύων, κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ᾧ καλὸν ἄγαλμα τῶν ἐμῶν

D 5. Ad hunc ergo modum sentiens ac credens ut secundum traditionem sanctæ catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ, o laborum meorum eximium orna-

NOTÆ.

(9) Δι' ἀμφοῖν τὸν σπουδαῖον καταρτίζεσθαι. Ignatius in illa ad Ephes. Ἀρχὴ ζωῆς, πίστις τέλος δὲ, ἀγάπη· τὰ δὲ δύο, ἐν ἑνότητι γενόμενα Θεοῦ ἄνθρωπον ἀποτελεῖ· τὰ δὲ ἄλλα πάντα εἰς καλοκαγαθίαν ἀκόλουθά ἐστιν· οὐδεὶς πίστιν ἐπαγγελλόμενος ὀφείλει ἁμαρτάνειν, οὐδὲ ἀγάπην κεκτημένος μισεῖν τὸν ἀδελφόν. Ubi τέλος non est tam *finis* ut vertunt interpretes, quam τελείωσις *perfectio*. Idem beatus martyr iterum ait : Οἱ ἐπαγγελλόμενοι Χριστοῦ εἶναι, οὐκ ἐξ ὧν λέγουσι μόνον, ἀλλὰ ἐξ ὧν πράττουσι γνωρίζονται· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται. Ἀμεινόν ἐστι σιωπᾷν καὶ εἶναι, ἢ λαλεῖν καὶ μὴ εἶναι.

mentum, sacras et œcumenicas septem synodos, partim tanquam pietatis magistras, partim ut propugnatrices, suscipe et amplectere : Per illas etenim et illarum ope omnis innovatio, hæresis omnis repellitur ; et quod orthodoxum est, puro et ab antiquis tradido intellectu conservatur, atque in piorum mentibus, dubitatione exclusa, collocatur. Harum ego synodorum narrationem aggredior instituere ; locum simul, numerum, multitudinem, præsides porro singularum, una cum actionibus, quo res melius intelligantur, descripturus.

6. Prima ideo synodus universalis apud Nicæam Bithyniæ civitatem coacta fuit. Convenerant eo trecenti decem et octo Dei sacerdotes : de veritate judicium latum. Erant istius cætus principes, Alexander Constantinopolitanum archiepiscopalem thronum sortitus administrandum (erat ille vir profunda quidem canitie, et consimili prudentia, venerabilis ; plurimam porro possidens apud Deum fiduciam, propter vitæ splendorem, anima sanctimoniam, et accuratam fidei professionem) : sed et insuper Silvester atque Julius insignes illi celeberrimique Romanæ Ecclesiæ præsules, neuter tamen eorum personaliter præsens, aderant : sed uterque sua vice, sui pontificatus tempore, Vitum et Vincentium, communi illi consessui adesse jusserunt, homines virtute præditos, quique ad presbyteratus dignitatem ascenderant : cum quibus et Cordubæ episcopus (Hosius) sociabatur ; qui per Paganorum persecutiones nomen sibi veraciter impositum declaraverat : Hosius enim (i. e. sanctus) nominatus puram et sanctam professionem a cultu idololatrico conservarat.

7. Aderat etiam et Alexandriæ episcopus Alexander, vir rebus sancte et præclare gestis eximius. Adduxit ille secum colluctatorem et Athanasium, qui tunc diaconorum primicerius erat, post paulo

A πόνων (10), τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ συνόδους, τὰς μὲν ὡς διδασκάλους, τὰς δὲ ὡς προμάχους τῆς εὐσεβείας ἀποδέχου καὶ περίεπε. Δι' αὐτῶν γὰρ πᾶσα καινοτομία καὶ αἵρεσις ἀπελαύνεται · τὸ δὲ τῆς ὀρθοδοξίας ἀκήρατον καὶ ἀρχαιοπαράδοτον φρόνημα ταῖς εὐσεβούντων ψυχαῖς εἰς ἀδίστακτον σεβασμιότητα καθιδρύνεται, Ὧν ἀπάρχομαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ τόπον, καὶ ἀριθμὸν τοῦ πλήθους, καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς ἑκάστης, χάριν εὐμαθίας, ταῖς οἰκείαις συνυποτυπούμενος ε πράξεσιν.

ς'. Ἡ τοίνυν πρώτη καὶ οἰκουμενικὴ ἁγία σύνοδος, ἐν τῇ κατὰ Βιθυνίαν Νικαίᾳ συνεκροτήθη · ἐκτὼ καὶ δέκα δὲ τριακόσιοι (11), θείων ἀρχιερέων ὁμήγυρις, τὴν τῆς ἀληθείας κρίσιν ἐνεχειρίζοντο. Ὧν ἦσαν προέχοντες, Ἀλέξανδρός τε, ὁ τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιερατικὸν θρόνον λαχὼν διευθύνειν · ἀνὴρ βαθείᾳ μὲν πολιᾷ, παραπλησίῳ δὲ φρονήματι, σεμνυνόμενος, βίου δὲ λαμπρότητι καὶ ὁσιότητι γνώμης καὶ πίστεως ἀκριβείᾳ τὴν εἰς τὸ θεῖον παῤῥησίαν πολλὴν οἰκειούμενος · καὶ δὴ καὶ Σίλβεστρος, καὶ Ἰούλιος, τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας (12) ἐπίσημοί τε καὶ διαβόητοι πρόεδροι · αὐτῶν μὲν οὐδέτερος παραγεγονώς. Βίτωνα δὲ καὶ Βικέντιον, ἑκάτερος ἀνθ' ἑαυτοῦ, κατὰ τὸν οἰκεῖον τῆς ἀρχιερατείας χρόνον, τῇ κοινῇ παρεῖναι συνελεύσει προβαλλόμενοι, ἀνθρώπους ἀρετὴν τιμῶντας, καὶ εἰς τὸ τοῦ πρεσβυτερίου ἀξίωμα παραγγέλλοντας. Οἷς καὶ ὁ Κορδούβης Ἐπίσκοπος συνετέτακτο · ὃς κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς διωγμοὺς τὴν κλῆσιν ἐπαληθεύουσαν ἔδειξεν. Ὅσιος γὰρ ὀνομαζόμενος ἀβέβηλον αὐτοῦ τὴν ὁμολογίαν τῆς εἰδωλικῆς λατρείας διετήρησεν.

ζ'. Ὁ μέντοι Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος, αὐτός τε παρῆν ἱεροῖς ἐν διαπρέπων καθορθώμασιν · ἦγε δὲ συναγωνιστὴν ἑαυτῷ καὶ Ἀθανάσιον, ὃς τότε μὲν τοῦ τάγματος τῶν διακόνων ἡγεῖτο · μετ' οὐ πολὺ δὲ,

VARIÆ LECTIONES.

ε Ἴσ.... νους.

NOTÆ.

(10) Ὦ καλὸν ἄγαλμα τῶν ἐμῶν πόνων. Simile est illud, et plane genuinum, in fine παρακινέσεως istius ὦ τῶν ἐμῶν πνευματικῶν ὠδίνων εὐγενὲς καὶ γνήσιον γέννημα. Quasi Photio prædicante Bogaris ille Bulgarorum princeps ad fidem conversus fuisset. Quod non ita, sed illo fortassis procurante modum conversionis. Refert enim Joannes Curopalates apud Baronium (nam penes me liber non est), hoc modo : *Principis soror captiva Contantinopolin adducta, fit Christiana ; et postea domum reversa, fratri Christianorum mysterium commendat, et fidei semen in ejus cor spargit.* Cumque deinceps Bulgari ob ingenti fame premerentur, ad Deum Christianorum per preces princeps confugit, idque genti sibi subditæ, ut facerent, imperat. Impetrato auxilio, fit Christianus, et per episcopum, ob id missum, baptizatur. Quod cum Photii auspiciis, et per ejus auctoritatem fieret, utpote quod esset P. C., illum ita vocat, tum γέννημα, tum ἄγαλμα, tum θρέμμα suum.

(11) Legendum, ὀκτὼ καὶ δέκα καὶ τριακόσιοι. Tot enim, quod notissimum est, episcopi convenerant in concilio Nicæno.

(12) Καὶ δὲ καὶ Σίλβεστρος τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Vult concilium Nicænum sub Silvestro et Julio celebratum : quod est falsissimum. Julius enim successit Silvestro : at Silvester concilio supervixit plures annos. Verum non Photius solus hunc errorem erravit, sed et auctor Synopsis synodorum per Hœschelium editus. Et illum errorem altero insigniori auget, qui decimo Constantini anno affirmat concilium celebratum. Hæc enim ait : Καὶ ἡ μὲν πρώτη σύνοδος γέγονεν ἐν Νικαίᾳ τῷ δεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὃς ἐβασίλευσεν ἔτη λη'. Quod utrumque falsum est, ὑπῆρχον δὲ πατέρες τ'. ι'. η'. Synodo principem locum obtinuisse ibi dicuntur Silvester Romanus, Alexander Constantinopolitanus, Alexander Alexandriæ, Eustathius Antiochiæ, et Macarius Hierosolymitanus, episcopi : Sozomen, lib. I, cap. 16, Julium suggerit. Quod et ipsum falsum est. Ibidem, Βίτωνα καὶ Βικέντιον. Vult Vitum et Vincentium : sed Græci facile errare solent in nominibus Latinis. Apud Sozom. legimus, Ἰούλιος δὲ ὁ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος, διὰ γῆρας ἀπελιμπάνετο, παρῆσαν δὲ ἀντ' αὐτοῦ Βιτωτῶ Βικέντιος, τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας πρεσβύτεροι. Inepta lectio est Βιτωτῶ ; legendum Βίτωντε.

καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου κατέστη διάδοχος. Ναὶ δὴ καὶ ὁ κλεινὸς Εὐστάθιος συμπαρῆν, τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας τὸ ἐγκαλλώπισμα, πίστεως μὲν ἐναστράπτων καθαρότητι, λόγων δὲ καὶ νοημάτων σωφροσύνῃ θαυμαζόμενος. Μεθ' ὧν καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Μακάριος, πολλαῖς ἰδέαις ἀρετῶν ἐνευθυνούμενος· ἄλλοι τε πλεῖστοι ἀποστολικοῖς χαρίσμασι καὶ μαρτυρικοῖς παθήμασι διαλάμποντες. Ὧν Παφνούτιος, καὶ Σπυριδίων, Ἰάκωβός τε, καὶ Μάξιμος, ἀγαθοῦ καὶ θαυμασίου συστήματος ἀγαθοὶ καὶ θαυμάσιοι πρωτοστάται ἐγνωρίζοντο, Ἐφ' οἷς ἅπασιν, καὶ ὁ μέγας καὶ ἀξιάγαστος Κωνσταντῖνος, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἰθύνων τὰ σκῆπτρα, διέπρεπε, τήν τε σύνοδον ἀθροίζων, καὶ λαμπροτέραν τῇ παρουσίᾳ ἀπεργαζόμενος.

A autem in archiepiscopali throno successor. Una quoque aderat et illustris ille Eustathius, decus Antiochenæ Ecclesiæ singulare, qui propter fidei puritatem celebris habebatur, propter orationis et judicii castitatem erat omnibus admirationi. Cum illis aderat et Macarius Hierosolymitanus multis virtutum generibus recte conformatus. Sed et alii ab istis multi, donis apostolicis et martyrum passionibus conspicui : inter quos censebantur Paphnutius, et Spyridion, Jacobus, et Maximus, qui præstantis illius et admirandi conventus præclari quidam et admirandi ductores et principes agnoscebantur. Cum istis porro omnibus magnus ille et merito dignus admiratione Constantinus, qui tum Romani imperii sceptra moderabatur, præsens eminebat. Ille autem et synodum illam convocarat, et sua ipsius præsentia, ut honoratior esset, effecit.

η'. Ἀλλ' ἐκ τοσούτων μὲν καὶ τοιούτων ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος συνίστατο σύλλογος. Ἄρειόν τινα νεωτεροποιὸν δυσσεβείας δίκας εἰς πραττόμενος, καὶ τὸ ἀποστολικὸν καὶ θεῖον κρατύνοντες κήρυγμα. Ἦν δ' οὗτος ὁ δείλαιος ἕλκων μὲν τὸ γένος ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρου, εἰς κλῆρον δὲ καταλεγεὶς τῆς ἐκεῖσε Ἐκκλησίας, καὶ εἰς πρεσβυτέρου βαθμὸν ἀνελθών, πρότερον μὲν κατὰ τοῦ ἰδίου ποιμένος ὑπερήφανον ἀνέλαβε φρόνημα, ἐκεῖθεν δὲ κατὰ τοῦ κοινοῦ ποιμένος καὶ Δεσπότου παρέτεινε τὴν ἀπόνοιαν· τὸν γὰρ Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ (ὦ τῆς τολμηρᾶς ἐκείνης καὶ γλώττης καὶ διανοίας!) εἰς κτίσμα καὶ ποίημα κατεβίβαζεν, οὐδὲ τοῦτο συνιδεῖν ἐθέλων, κοινὸν ὑπάρχον πᾶσι καὶ αὐτοδίδακτον ὁμολόγημα, ὡς ἅπας Υἱὸς τῆς αὐτῆς ἐστι τῷ γεγεννηκότι οὐσίας καὶ φύσεως· καὶ ὁ τὸν Υἱὸν τάττων ἐν κτίσμασι, καὶ τὸν Πατέρα κτίσμα προανηγόρευσεν· ὥσπερ ὁ τὸν Πατέρα δημιουργικῆς οὐσίας καὶ ἀϊδίου φύσεως εἰδὼς, τῆς αὐτῆς εἶναι καὶ τὸν Υἱὸν συνανομολογήσειεν. Ποῦ δ' ἂν εἴη τὸ γνήσιον τῆς υἱότητος, ἄλλης μὲν οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἑτέρας δὲ τοῦ Υἱοῦ χρηματίζοντος; Πῶς δ' οὐ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης ἀνακύψει τὸ πολύθεον, εἰς ἐλάττω καὶ μείζω οὐσίαν τεμνομένης τῆς θεότητος, καὶ τῆς μὲν εἰς πρῶτον καὶ δημιουργὸν καὶ πρεσβύτερον Θεὸν ἀφοριζομένης, τῆς δὲ εἰς δεύτερον Θεὸν διακρινομένης καὶ ὑπουργὸν καὶ νεώτερον; ταῦτα γὰρ τῆς τοῦ Ἀρείου πονηρᾶς σπορᾶς τὰ γεννήματα. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν, ὡς χείλη βλάσφημα κατὰ τοῦ πεποιηκότος ὁπλισάμενον, τῆς ἱερωσύνης ὁ ἱερὸς ἀπεγύμνωσεν ὅμιλος· τὴν δὲ δυσσεβεστάτην καὶ θεομάχον αὐτοῦ αἵρεσιν τῷ ἀναθέματι καθυπέβαλεν· ὁμοούσιον δὲ, καὶ ὁμοφυῆ, καὶ συναΐδιον τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ τῷ γεγεννηκότι Πατρὶ, καὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας καὶ κυριότητος, ὡς οἱ θεῖοι χρησμοὶ, καὶ τῶν εὐσεβούντων τὰ κοινὰ δόγματα, ἱερολογήσαντες διετράνωσαν· καλῶς εἰδότες, ὅτι ὥσπερ τὸ εἰς ἓν συγκλείειν πρόσωπον τὴν τριαδικὴν μοναρχίαν καὶ κυριότητα Ἰουδϊκόν ἐστι καὶ μισόχριστον, οὕτω καὶ τὸ κατατέμνειν εἰς ἀνίσους φύσεις καὶ ἀνομοίους οὐσίας τὴν ὑπερούσιον καὶ ὑπερφυῆ καὶ ἐνιαίαν θεότητα Ἑλληνικὸν ὑπάρχει καὶ πολύθεον. Ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πρώτη Σύνοδος.

8. E tot igitur et tam egregiis viris sacra illa synodus cum constaret, ab Ario quodam rebus innovandis dedito pœnas hæreticæ pravitatis exigebat; apostolicam ac divinam tum retinendo tum confirmando doctrinam. Erat autem miser ille maledictus Arius Alexandrinus ortu : qui cum in clerum illius Ecclesiæ fuisset cooptatus, et ad presbyteri gradum ascendisset, primum insolentius se contra proprium suum pastorem efferebat; ut ita deinceps fastum suum et insaniam ad communem pastorem et Dominum porro protenderet : Filium namque ac Verbum Dei (o audacissimam tum linguam tum etiam mentem!) ad creaturarum usque et rerum productarum statum et conditionem dejiciebat. Ac ne illud quidem, quod tamen omnes per se intelligunt et communiter in confesso ponunt, volebat videre, quod nimirum quilibet filius ejusdem sit essentiæ ac naturæ cum suo genitore; et quod is qui filium inter creaturas collocat, patrem eo ipso quoque, et quidem prius, creaturam statuat : uti et is qui Patrem essentia Creatoris præditum esse intelligit, et natura æterna, una simul et eadem opera et Filium ejusdem naturæ ac essentiæ esse confitetur. Ubi autem erit filialitatis (ut sic loquar) veritas, si unius essentiæ exsistat pater, alterius autem dicatur esse filius. Imo autem, quomodo non paganici erroris illa deorum multiplicitas sese exseret, si in substantiam majorem et minorem Divinitas discindatur : atque illa ipsa quoque in primum, creatorem, et seniorem Deum dispertiatur; necnon in secundum, in substitutum et juniorem Deum discerpatur? Hæc sunt enim impii illius Ariani seminis genimina. Hominem autem istum, utpote contra Creatorem suum labia blasphema armantem sua, sanctus ille cœtus privavit sacerdotio : impiam porro et Deo bellum inferentem hæresim anathemati subjecit. Ejusdem autem substantiæ exsistere, naturæ ejusdem velut coæternum, Filium atque Verbum Dei, suo genitori, pari præditum potestate, Domino exæquatum, quod divina statuunt oracula, et secundum ea recte omnium sentientium sententiæ, quas in unum collegerant, verum esse perspicue satis declarabant. Illud enim optime cognoscebant,

quod quemadmodum Judaicum et Christi odium præ se fert, monarchiam et dominatum Trinitatis in unicam personam conclusam retinere, ita quoque et in naturas inæquales ac substantias dissimilares omnem substantiam excedentem, omnem naturam exsuperantem unam, unicam, et unientem Deitatem dividere, paganorum proprium est multitudinem deorum subintroducentium. Atque in istis illa sancta universalis prima synodus versabatur,

9. Secunda porro sancta œcumenica synodus urbem regiam (nimirum Constantinopolim) sacrarum deliberationum consiliis locum sacrum, destinatum velut museum referebat. Eo namque congregati fuerunt centum quinquaginta sacrati viri. Principes inter illos erant, Timotheus, qui sedem archiepiscopalem Alexandrinam ; spectabilis Meletius, qui Antiochenam ; Cyrillus, qui Hierosolymitanam administrabat Ecclesias. Certe quidem Nectarius ibi, qui non ita pridem de catechumenorum grege separatus divino lavacro sordes suæ vitæ abluerat, mundus factus mundissima pontificatus dignitate convestitur : de sententia illius synodi generali, per manum vero prædictorum præsulum impositionem, ita ut simul regiæ urbis episcopus et synodi præses nominaretur. Aderat et istis Gregorius, Nyssæ in Cappadocia episcopus, et qui *Theologi* ex operibus nomen habebat. Cum quibus conspirare agnoscebatur Damasus Romanus episcopus, dum synodi istius acta, eamdem cum ipsis sententiam fovens, confirmaret.

A

B

θ'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ δευτέρα σύνοδος τῶν μὲν ἱερῶν φροντισμάτων τὴν βασιλίδα πόλιν ἱερὸν ἐδείκνυ φροντιστήριον (13) · εἰς πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν ἄνδρας ἱεροὺς συνηγείρετο ἐξάρχους ἔχουσα Τιμόθεόν τε [h] τὸν Ἀλεξανδρείας, καὶ τὸν ἀξιοθαύμαστον τῆς Ἀντιοχείας Μελέτιον. Κύριλλόν τε τῶν Ἱεροσολύμων, τοὺς ἱεραρχικοὺς θρόνους ἰθύνοντας · καὶ δὴ καὶ Νεκτάριον, ὃς ἄρτι τῆς τῶν κατηχουμένων ἀγέλης ἀφορισθεὶς, καὶ τῷ θείῳ λουτρῷ τὸν τοῦ βίου ῥύπον ἀποπλυνάμενος, καθαρὸς ἤδη, τὸ καθαρώτατον τῆς ἱεραρχίας ἄξίωμα περιβάλλεται, ψήφῳ μὲν κοινῇ τῆς συνόδου, χειροθεσίᾳ δὲ τῶν προκρίτων · καὶ ἅμα τε τῆς βασιλευούσης ἐπίσκοπος, καὶ τῆς συνόδου ἐχρημάτιζεν ἔξαρχος. Μεθ' ὧν Γρηγόριος, ὅ τε τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Νύσσης ἐπίσκοπος, καὶ ὁ τῆς Θεολογίας ἐξ ἔργων ἐπώνυμος. Οἷς, οὐ πολὺς χρόνος καὶ Δάμασος, ὁ τῆς Ῥώμης, τὰ αὐτὰ κρατύνων, ἐγνωρίζετο, σύμφωνος τοῖς προλαβοῦσι καθιστάμενος.

10. Sacratissimus porro chorus iste Macedonium quemdam, qui sedem quondam Constantinopolitanam arreptam invaserat, juste censuit pœnas dare debuisse, eo quod in sanctissimum Spiritum vitæ fontem blasphemus exstiterat. Sicut enim Arius contra Filium, ita et iste contra Spiritum sanctum armis instructus prodierat in aciem : cujus dominium supremum et principatum excellentem ad servilem et subjectitiam redigat conditionem. Quanquam facile poterat, si in id intendere voluisset, infelix et improbus iste animadvertere, quod ut illi qui Filium compingunt in ordinem creaturarum, contumelia nihilominus afficiunt Patrem, ita et qui sacrosanctum ejus Spiritum annumerant creaturis, simili prorsus et æquali modo blasphemi in eumdem sunt. Nam si Spiritus creatura est, certe et ille creatura fuerit, cujus spiritus est. Quod si istius impietatis excessum aures nostræ ferre nequeant, unde factum ut miser ille non intellexerit, omni modo illud declinandum sibi esse unde

C

ι'. Οὗτος δὴ οὖν ὁ ἱεροφάντης χορὸς Μακεδόνιόν τινα, τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ἅρπαγμα πάλαι ποιησάμενον, ὅτι τὸ πανάγιον καὶ ζωαρχικὸν ἐδυσφήμει [i] Πνεῦμα, εὐθύνας ἐδικαίου δοῦναι. Ὡς γὰρ Ἄρειος κατὰ τοῦ Υἱοῦ, οὕτω καὶ αὐτὸς κατὰ τοῦ παναγίου παρατattόμενος Πνεύματος, εἰς δούλους καὶ ὑπηρέτας τὴν δεσποτικὴν καὶ ὑπερκειμένην αὐτοῦ συνέταττε κυριότητα. Καί τοι ῥᾴον ἦν, εἴπερ ἐβούλετο, τῷ ἀθλίῳ συνορᾶν, ὅτι, καθάπερ οἱ τὸν Υἱὸν εἰς κτίσμα τάττοντες, τὴν ὕβριν οὐδὲν ἧττον προσάπτουσι τῷ Πατρὶ, οὕτω καὶ οἱ τὸ πανάγιον αὐτοῦ Πνεῦμα τοῖς ποιήμασιν ἐναριθμοῦντες, τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν βλασφημίαν ἀφιᾶσι κατ' αὐτοῦ. Εἰ γὰρ τὸ Πνεῦμα, κτίσμα, κἀκεῖνος οὐ τὸ Πνεῦμα, μετὰ τῶν κτισμάτων. Εἰ δὲ καὶ ἀκοαῖς ἀφόρητον ἡ τῆς ἀθεότητος ταύτης ὑπερβολὴ, πῶς οὐ συνῆκεν ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνο φεύγειν, δι' οὗ πρὸς τούτους ἀνάγκη πεσεῖν τοὺς θεομάχους λογισμούς ; Ἀθετεῖς τὸ Πνεῦμα εἶναι Θεόν ; (14) πῶς ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, κρύφιον ἀπ' αὐτοῦ ; πῶς ἐστιν ἄλλος παρά-

VARIÆ LECTIONES.

[h] Ἴσ. Τιμόθεον τότε. [i] Ἴσ. ἐβλασφήμει. [j] Ἴσ, ἀγνίζει.

NOTÆ.

(13) Φροντιστήριον. Vult, quod verum est, secundam synodum universalem Constantinopolitanam in urbe illa regia convenisse. In qua synodo, ut Synopsis habet, ἡγοῦντο Δάμασος Ῥώμης, Νεκτάριος Κωνσταντινουπόλεως, Κύριλλος Ἱεροσολύμων, etc. Quos Ἐξάρχους vocat Photius. Sed Damasus non adfuit, ne quidem per legatos ; nec Timotheus, nisi continuata synodo, turbo et flabellum illius tempestatis, qua dejectus throno Gregorius Nazianzenus, qui hic, Θεολογίας ἐξ ἔργων ἐπώνυμος, dicitur. Nazianzeni causam ita breviter et vere expedit Synopsis. *Gregorius Theologus obtinens thronum Constantinopolitanum, qui cum in illa sancta synodo divisio oriebatur, sponte sua in synodo throno renuntiavit. et habita oratione, qua cum fidem profiteretur, tum abitum pararet, in præsentia Patrum illorum centum et decem excessit synodo, et migravit, Nazianzum.* In cujus locum impii illi, qui amotionis causa exstiterant, Nectarium laicum, illum cujus meminit Photius, contra canones intruserunt.

D

(14) Lego et distinguo, πῶς ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, κρύφιον ἀπ' αὐτοῦ. Nam alludit ad illud Apostoli, I Cor. II, 10

κλητος; πῶς συντάττεται Πατρὶ καὶ Υἱῷ; Πορευθέντες γὰρ, αὐτός φησιν ὁ Υἱὸς, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἴ ἕν τι τῶν τριῶν κτισμα, ἐν οἷς φωτιζόμεθα, οὐδὲ τὰ λοιπὰ καθαρεύσει τῆς ὕδρεως. Ἀλλ' εἰ κτίσμα, πῶς κτίζει; πῶς ἁγιάζει ; πῶς ζωοποιεῖ; πῶς διαιρεῖ χαρίσματα; πῶς δὲ Θεός; ἀλλὰ τούτων οὐδὲν ἐκεῖνος ὁ φρενοβλαβὴς ἐπὶ νοῦν βαλλόμενος, τῆς μοναρχικῆς αὐτὸ καὶ μιᾶς ἀδιαιρέτου θεότητος διασπᾷν τὸ Πνεῦμα ἐτόλμα καὶ ἀπεθρασύνετο. Διὸ καὶ τῆς ἀσεβείας ἐπάξια εἴληφε τὰ ἐπιχείρια, αὐτός τε ἀφαιρέσει τῆς ἱερωσύνης ζημιωθεὶς, καὶ πάντες ὅσοι τῆς αὐτοῦ θεομαχίας τὸ ἀνιάτον παρεζήλωσαν. Καὶ ὡς ἐκεῖνος τὸ πανάγιον Πνεῦμα τῆς τριαδικῆς μιᾶς θεότητός τε καὶ κυριότητος ἀλλοτριοῦν ἐγρυάττετο, οὕτως αὐτὸν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς τῶν πιστῶν μερίδος καὶ συναυλίας οἷα δεύτερον ἠλλοτρίωσεν Ἄρειον. Τὸ δὲ πανάγιον καὶ ζωαρχικὸν Πνεῦμα, ἅ τε δὴ ὁμοφυὲς καὶ ὁμοούσιον, ἰσοσθενές τε καὶ παντα δύναμον, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συμπροσκυνεῖσθαι καὶ συνδοξολογεῖσθαι, κατὰ τὰς πατρικάς τε καὶ θεολογικὰς φωνὰς, ἀνεκήρυξαν· ἐκθεμένοι τέλεον καὶ εἴ τι τῆς Ἀρειανῆς σπορᾶς ζιζάνιον ὑπεφύετο. Τηνικαῦτα δὲ τὰς τῆς βασιλείας ἡνίας ὁ μέγας ὡς ἀληθῶς καὶ μεγάλης εὐφημίας ἄξιος περιεζώννυτο Θεοδόσιος, πρόμαχος καὶ αὐτὸς τῆς εὐσεβείας γνωριζόμενος. Ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν καὶ αὕτη ἡ ἁγία σύνοδος.

A fieri omnino debuit ut in istiusmodi impias et cum Deo pugnantes opiniones recidat? Concedere non vis Spiritum esse Deum? at quomodo profunda Dei scrutatur, ab ipso abstrusa? quomodo erit *alius* Paracletus? unde factum ut cum Patre et Filio componatur ? *Euntes enim*, ait ipsemet Filius, *in mundum universum, docete omnes nationes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* [2]. Quod si autem e tribus istis, in quorum nominibus baptizati illuminamur, unus erit creatura, certe quidem nec cæteri ab injuria hac et contumelia immunes fuerint. Quod si creatura sit, quomodo quidquam creat? quomodo sanctificat, vel vivificat? quomodo distribuit charismata? quomodo Deus? Nihil autem istorum delirus ille apud animam suam reputans cogitabat ; B sed ausus est homo importunus, insolenter a monarchica unica, indivisa Deitate dividere Spiritum. Quocirca dignam sua molitione impia mercedem recepit. Nam et sacerdotio privatus multabatur ; et una cum eo quotcunque incorrigibiles eamdem hæresim in Deum blasphemi sectabantur. Et quemadmodum ille sanctum Spiritum alienum a Trina una Deitate et Dominatione jactitabat, ita illum sancta et universalis synodus, tanquam alterum Arium, a sacerdotio et fidelium sodalitio ac portione declaravit alienum. Sanctissimum porro et vitæ Auctorem principalem Spiritum, juxta Patrum et theologorum sententias, publico præconio demonstravit, una cum Patre ac Filio adorandum et C simul glorificandum, utpote ejusdem existentem cum illis naturæ substantiæque, pari præditum vi, potentia, facultate. Quin et si quod zizaniorum adhuc de semine Arii suppullulaverat, et illud stirpitus evellebant. Imperii porro tunc temporis frena moderabatur magnus ille et magno laudum præconio celebrandus Theodosius ; qui religiosæ pietatis propugnator egregius existebat. Atque ad hunc modum habuit se ista synodus.

ια'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ τρίτη σύνοδος ἐν μὲν τῇ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἐφέσῳ συνεκροτήθη· εἰς διακοσίους δὲ ἐπληθύνετο. Ἐν οἷς ἡγεμόνες ἐγνωρίζοντο, Κύριλλός τε ὁ ἐν πατράσι περιώνυμος, ὃς δι' ἀρετὴν καὶ σοφίας πλοῦτον τῆς Ἀλεξάνδρου μεγαλοπόλεως ἐθύνων τὸν θρόνον, καὶ τοῦ Ῥώμης Κελεστίνου τὴν καθέδραν ἀνεπλήρου καὶ τὸ πρόσωπον. Μεθ' ὧν καὶ Μέμνων, ὁ τῆς Ἐφεσίων ἐκκλησίας ἐμπεπιστευμένος τοὺς οἴακας· καὶ δὴ καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων, Ἰουβενάλιος. Οἵτινες σὺν παντὶ τῷ τῆς συνόδου πληρώματι, τὸν δυσσεβῆ Νεστόριον, ὧν ἠσέβει, δίκας εἰσεπράττοντο. Ὃς ἐκ τῆς Ἀντιόχου, τῆς πρὸς τῷ Ὀροντῃ, ὁρμώμενος, τὸν Κωνσταντινουπόλεως Θρόνον οὐκ εὐαγῶς ἐγκεχείριστο (15). Ἀλλ' ὅγε ταλαίπωρος οὗτος, ἐκ τῶν (16) Διοδώρου καὶ

11. Tertia autem sancta et universalis synodus Ephesi in Asia congregabatur, numero ducenario completa. Principes porro ferebantur, Cyrillus ille inter Patres nominatissimus, qui et virtute et prudentia instructissimus magnæ illius Alexandri urbis thronum insidebat : necnon Cœlestini Romanæ urbis episcopi obibat et peragebat vices. Aderat et Memnon, qui ad clavum Ephesinæ Ecclesiæ sedebat : Juvenalius quoque Hierosolymorum. Isti, una cum totius synodi consessu cætero, ab impio Nestorio impietatis suæ pœnas reposcebant. Ille autem Antiochia ortus ad Orontem flumen sita, atque inde D profectus, solium Constantinopolitanum haud sane legitime conscenderat. Infelix iste homo de lutulentis Diodori et Theodori impietatum scaturiginibus,

[2] Matth. XXVIII, 18-20.

NOTÆ.

(15) Οὐκ εὐαγῶς ἐγκεχείριστο. Inauspicato, alioquin perperam haud ascendit episcopatum, sed per canonicam, si quis alius, electionem. *Post excessum Sisinnii*, inquit Socrates, lib. VII, cap. 27, *visum est imperatori propter homines inanium rerum appetentes, neminem ex ista Ecclesia, licet aliqui Philippum, complures Proclum designatum cuperent, ad episcopatum illum eligere, sed advenam Antiochia arcessere*. Deinde hominem accersitum ita describit : *Erat illic Nestorius ex Germania oriundus, voce imprimis sonora, lingua diserta, et ob eam causam tanquam ad docendum populum admodum accommodatus*. Accersitus igitur, et canonice electus inthronizatur. Qualis autem ille postea in episcopatu exstiterit, notum est.

(16) Ἐκ τῶν Διοδώρου καὶ Θεοδώρου. Intelligit

ubi potaverat ipse, et mente ebrius esse cœperat, ad perniciem gregis sui, absurdas et abhorrendas quasdam voces multorum auribus ingerebat. Christum etenim, Dei Filium unicum, Deum nostrum verum, qui propter nos et salutem nostram carnis atque sanguinis nostri, similis nobis factus participavit, et in seipsum nostram suscipiens et substituens massam, unus e duobus contrariis conflatus dicebatur : Deus nempe idem atque homo exsistens, unus Christus, Filius unus, idem desursum e Patre sine matre, qui deorsum erat e matre sine Patre : ipse et non alius, eadem persona, hypostasis una : Hunc scilicet unum Dominum nostrum Jesum Christum infelicissimus ille nihil veritus in duas hypostases dissecare et dividere, alteram merum et purum hominem confinxit in sua propria hypostasi subsistentem, separatim a Verbo assumente, alteram vero divisim Deum assumento omni corporeo denudatum : veritus fortassis, qua fuit stultitia, ne quid pateretur Deus, dum propter amorem erga homines inexplicabilem suam ipsius subiit creaturam, ut illam refingeret et persanaret. Neque illud animadvertit, quod eo ipso in quo naturam humanam ab hypostasi Verbi separavit, eamdem plane insanabilem atque incurabilem prædicaverit ; ipseque adeo suam propriam salutem aversetur, eam plane abnegando. Sed et ulterius, quasi ratio ipsi penitus fuisset expectorata a perversis hisce opinionibus suis, pati noluit matrem ejus secundum carnem, sanctissimam nempe Virginem, quæ veraciter quidem a peculiari suo modo Deum Verbum incarnatum pepererat, Deiparam nominari : sed uti Filium privarat deitate, ita parentem ejus a titulo Deiparæ alienam fecit.

12. Quorcica hunc, prout meritus fuerat per hanc suam insaniam et linguam blasphemam, sacer hic beatorum Patrum confessus omni sacerdotio denudavit, et, una cum ipsius propria et detestanda sententia, sempiterno subjecit anathemati. Dominum vero nostrum Jesum Christum, in una et eadem hypostasi, more veteri et a Patrum traditione accepto, prædicandum et adorandum decrevere : Nec non, prout consequens erat, immaculatam et semper virginem ejus Matrem proprie et vere nominandam et prædicandam Deiparam prodidere. Eo enim ipso quod Deum Verbum, in carne dignatum nasci, peperit, Deiparam nec injuria et dici et coli et par et sanctum est. Atque hisce ita determinatis finem suscepit et ista synodus quo tempore Theodosium

Θεοδώρου θολερῶν τῆς ἀσεβείας ἐκροφήσας ναμάτων, καὶ εἰς φρενῶν μέθην ἐμπεσών, ἀπηχεῖς καὶ ἐκτόπους φωνὰς, ἐπὶ λύμῃ τοῦ ποιμνίου, πολλῶν ἀκοαῖς ἐναπηρεύξατο. Χριστὸν γὰρ, τὸν ἕνα Θεοῦ Υἱὸν (17), τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, ὃς δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκὸς, ἡμῖν παραπλησίως, κοινωνήσας καὶ αἵματος, καὶ εἰς ἑαυτὸν τὸ ἡμέτερον ὑποστησάμενος φύραμα, εἷς ἐκ δύο ἐχρημάτισε τῶν ἐναντίων, Θεὸς ὁ αὐτὸς ὑπάρχων καὶ ἄνθρωπος· εἷς Χριστὸς, εἷς Υἱὸς, ὁ αὐτὸς ἄνω ἐκ Πατρὸς ἀμήτωρ, καὶ κάτω ἐκ μητρὸς ἀπάτωρ· ὁ αὐτὸς καὶ οὐκ ἄλλος· ἓν πρόσωπον, μία ὑπόστασις. Τοῦτον δὴ τὸν ἕνα, Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, εἷς δύο τέμνειν καὶ διαιρεῖν ὑποστάσεις, ὁ τρισάθλιος ἐκεῖνος οὐ πεφρικὼς, τὸν μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον, καὶ χωρὶς τοῦ προσλαβόντος Λόγου, κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν, ἔπλαττε, τὸν δὲ Θεὸν ἀνὰ μέρος, καὶ γυμνὸν τοῦ προσλήμματος· ὥσπερ δεδοικὼς ὁ ἀνόητος, μή τι Θεὸς πάθοι, τὸ οἰκεῖον πλάσμα δι' ἄφατον φιλανθρωπίαν, εἰς θεραπείαν, καὶ ἀνάπλασιν ὑποδυόμενος. Οὐδὲ τοῦτο συνιδὼν, ὡς οἷς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῆς τοῦ Λόγου ἐδίχαζεν ὑποστάσεως, ἀνίατον αὐτὴν καὶ ἀθεράπευτον ἀνεκήρυττε, καὶ τῆς ἰδίας ἔξαρνος σωτηρίας ἐγίγνετο. Ἀλλὰ γὰρ k, τοὺς λογισμοὺς ὅλως ἐκ τούτων διαστραφεὶς, οὐδὲ τὴν αὐτοῦ κατὰ σάρκα μητέρα, τὴν παναγίαν Παρθένον, τὴν κυρίως καὶ ἀληθῶς τὸν Θεὸν Λόγον σεσαρκωμένον τεκοῦσαν, οὐδὲ ταύτην καλεῖν Θεοτόκον ἠνέσχετο· ἀλλ' ὥσπερ τὸν Υἱὸν ἀπεστέρει τῆς θεότητος, οὕτως ἠλλοτρίου καὶ τὴν γεννησαμένην τῆς Θεοτόκου κλήσεως.

ιβ'. Δι' ὃ τοῦτον, ἀξίως τῆς τηλικαύτης ἀπονοίας καὶ τῆς βλασφήμου γλώσσης, τῶν μακαρίων πατρῶν ὁ σύλλογος πάσης τε ἱερωσύνης ἐγύμνωσε, καὶ σὺν τῷ οἰκείῳ καὶ βδελυρωτάτῳ φρονήματι τῷ αἰωνίῳ παρέπεμψαν ἀναθέματι. Τὸν δὲ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ὑποστάσει πατροπαραδότως καὶ ὁσιοπρεπῶς προσκυνεῖσθαι καὶ κηρύττεσθαι δογματίσαντες, ἀκολούθως καὶ τὴν παναχραντον αὐτοῦ καὶ Ἀειπαρθένον μητέρα κυρίως καὶ ἀληθῶς καλεῖσθαι καὶ ἀνευφημεῖσθαι Θεοτόκον παραδεδώκασιν. Οἷς γὰρ τὸν Θεὸν Λόγον, σαρκὶ γεννηθῆναι καταδεξάμενον, τέτοκεν, Θεοτόκος ἐνδίκως δοξολογεῖσθαι καὶ ὀνομάξεσθαι ἐξωσίωται. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις μὲν καὶ αὕτη τὸ τέλος ἔσχηκεν, ἡνίκα τὸν νέον Θεοδόσιον ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία γαληνοῖς

C

D

VARIÆ LECTIONES.

k Ἴσ. ὡς καί.

NOTÆ.

Mopsuestenum et Tarsensem episcopos, qui et doctissimi et orthodoxi erant, aut habebantur, præcipue Diodorus, et a Basilio, Chrysostomo ac aliis laudantur, nec nisi mortui in suspicionem hæreseos venere, et sequiorum sæculorum calamis punguntur, qui mihi non persuadent fuisse hæreseos labe infectos.

(17) Χριστὸν γὰρ τὸν ἕνα Θεοῦ Υἱόν. Ita legendum. Nam statim ait, τοῦτον δὲ τὸν ἕνα· sed addendum est Θεοῦ, hoc modo, Χριστὸν γὰρ τὸν ἕνα Θεοῦ Υἱόν, *Christum unicum Dei Filium*. Statim repono, ὡς καὶ τοὺς λογισμούς. Et mox, τὸν νέον Θεοδόσιον, quem alii μικρὸν vocant, hoc est, *juniorem*, qui regnavit annos 42. In hac synodo, ex æmulatione et ambitione, certatum est usque ad anathematismos, inter Cyrillum Alexandrinum, et Joannem Antiochenum, a cujus partibus stabat doctissimus Theodoretus, hoc est inter episcopos Orientales et Ægyptiacos.

ἐώρα ὀφθαλμοῖς τὴν πατρῴαν καὶ βασίλειον ἀρχὴν ἐκ τριγονίας διανύοντα.

ιγ'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ τετάρτη σύνοδος, τὸν ἐν βασιλεῦσιν εὐσεβέστατον Μαρκιανὸν συμπαρόντα καὶ συμπνέοντα ἔχουσα, τῶν ἀληθινῶν μὲν δογμάτων ἀκροατήριον (18) ἀνιέρου τὴν Χαλκηδόνα, πόλιν Βιθυνίας οὖσαν ἐπίσημον. Ἐν τριάκοντα δὲ καὶ ἑξακοσίοις τὸν ἀριθμὸν ἐξετείνετο. Ἧς λογάδες ἐχρημάτιζον Ἀνατόλιός τε ὁ τῆς βασιλίδος πόλεως τοὺς ἱεραρχικοὺς θεσμοὺς ἐγκεχρισμένος (19) [l] · καὶ δὴ Πασχασῖνός τε καὶ Λουκίνσιος, ἐπισκοπικῷ διαπρέποντες ἀξιώματι, σὺν Βονιφατίῳ πρεσβυτέρῳ, τὸν τόπον ἐπέχοντες Λέοντος τοῦ ἁγιωτάτου πάπα Ῥώμης. Οὗ κλέος μέγα, καὶ πολὺς ὁ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ζῆλος. Μεθ' ὧν Μάξιμός τε ὁ Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος. Οἵτινες Εὐτυχῆ τε τὸν δυστυχῆ καὶ τὸν προασπιστὴν αὐτοῦ τὸν ἀλαζόνα Διόσκορον δυσσεβημάτων εἰς πράξεις ἀπήτησαν. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι, τὴν ἐκ διαμέτρου Νεστορίῳ πλάνην οἰκειωσάμενοι, εἰς τὴν ὁμοίαν ἐκείνῳ ἐξέπεσον ἀθλιότητα. Τὸν γὰρ ἕνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος γνωριζόμενον, καὶ ἐν ταύταις ταῖς δυσὶ προσκυνούμενον φύσεσιν, εἰς μίαν φύσιν τολμηρῶς καὶ ἀφρόνως ἀνεκρίνων καὶ συνέχεον. Ἐξ ὧν, τῆς τε πατρικῆς οὐσίας ἑτερόφυλον, καὶ τοῖς ἀνθρωποις ἑτερόφυλον, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἑτεροφυᾶ, οὐ συνίεσαν οἱ δείλαιοι συμπεραίνοντες. Εἰ γὰρ μία ἡ τοῦ Χριστοῦ φύσις, ἢ θεία πάντως ἢ ἀνθρωπίνη ἔσται. Ἀλλ' εἰ μὲν μόνη θεία, ποῦ τὸ ἀνθρώπινον ; εἰ δ' ἀνθρωπίνη [m], πῶς οὐκ ἔξαρνοι τῆς θεότητος ; εἰ δ' ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα (τοῦτο γὰρ ὑπολείπεται, καὶ πρὸς τοῦτο μᾶλλον αὐτῶν νεύει τὸ φρόνημα), πῶς οὐχ ἑτεροφυὴς αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ τοῦ Πατρός καὶ ἡμῶν ἀναπλασθήσεται ; οὐ τί ἂν δυσσεβέστερον, ἢ ἀφρονέστερον ; ἄνθρωπον γενέσθαι φάσκειν τὸ τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ Θεὸν, ἐπί τε φθορᾷ τῆς ἰδίας θεότητος, καὶ ἐπὶ ἀναιρέσει τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος ; Τοῦτο γὰρ ἕπεται πάντως τοῖς μηδετέρας φύσεως, ἀλλ' ἑτέρας παρὰ ταύτας, τὸν Χριστὸν εἰπεῖν ἐκτολμήσασι.

ιδ'. Διὸ καὶ τῆς τοσαύτης δυσσεβείας οἱ τῶν χριστομάχων τούτων δογμάτων εἰσηγηταὶ, ἀξίαν τὴν δίκην δεδωκότες, ἀφῃρέθησάν τε τῆς ἱερωσύνης, καὶ ἀπὸ πάσης τῆς Ἐκκλησίας γεγόνασιν ἀνάθεμα· συναπελαθείσης αὐτοῖς καὶ τῆς χριστομάχου αἱρέσεως. Τὸ δὲ ὀρθὸν καὶ ἀπαράτρωτον τῆς ὀρθοδοξίας φρόνημα ἔτι μᾶλλον τῖς γραφικῖς τε καὶ πατρικαῖς

A juniorem Romana respublica oculis serenis intuebatur, regnum a Patre acceptum suo, tertio jam ordine generis, gubernantem.

13. Sancta et œcumenica quarta synodus religiosissimum principem Marcianum præsentem vidit et conspirantem, quæ veritatis dogmatum auditorium Chalcedonem Bithyniæ urbem celebrem consecravit. Ad sexcentos et triginta numerus pertingebat convenarum. Quorum præcipui dicebantur Anatolius, qui in sacerdotale regiæ urbis solium fuerat inunctus : Paschasinus quoque et Lucentius episcopali dignitate fulgentes, una cum presbytero Bonifacio, locum Leonis sanctissimi papæ Romani obtinebaot, cujus Leonis ingens gloria et multus pro pietate zelus. Aderant præterea Maximus Antiochiæ, et Juvenalius Hierosolymorum. Isti Eutychen infelicem et insolentissimum illum ipsius protectorem Dioscorum rationes reddere de impietate coegerunt. E diametro isti contrarium Nestorio errorem sibi appropriaverant ; unde in parem cum illo impietate proruerant. Unicum enim Dominum nostrum Jesum Christum a divina natura agnitum et humana, atque in utraque natura adoratum, summam per audaciam et stultitiam in unam naturam commiscentes, confuderunt. Nec miseri ut erant intelligebant, quod per hanc irritam rationem illum alienigenam, a paterna substantia diversum, necnon differenti ab hominibus natura constantem, definirent. Nam si unica tantummodo sit natura Christi, vel divina prorsus ea fuerit, vel humana. Quod si mere divina sit, ubi tunc humana ? quod si tantum humana, fieri non potest quin negetur divina. Quod si quid diversum ab utraque natura fuerit (nam hoc in hac causa unicum iis relinquitur, et eo videntur propendere), quomodo non erit apud ipsos Christus alterius cujusdam et diversæ naturæ cum a suo Patre tum a vobis ? quod quid magis impium aut delirum magis fingi potest ? asserere nimirum Verbum Dei, Deum, hominem factum in eum finem, ut cum divinitas destrueretur propria, etiam assumpta humanitas in nihilum redigeretur. Hoc enim ita plane consequetur, si quis tueri ausus fuerit Christum non alterius istarum, sed præter istas alius naturæ participasse.

14. Quocirca dignum sua impietate supplicium subiere, qui dogmatum istorum, per quæ Christo bellum indicitur, auctores fuerant, sacerdotio nempe dejecti, et per omnes Ecclesias anathemati subjecti, cum quibus et ipsa hæresis expellebatur. Recta autem et orthodoxa sententia, nullis vulneribus confossa, majorem in modum testimoniis et e Scriptura

VARIÆ LECTIONES.

[l] Leg. ἐγκεχειρισμένος. [m] Ἴσ. μόνη.

NOTÆ.

(18) Ἀκροατήριον. Ita prius vocavit, ob eamdem causam, Constantinopolin φροντιστήριον, propter loci nobilitatem, a viris eruditione celebribus celebratam.

(19) Θεσμοὺς ἐγκεχρισμένος. Annotarat doctissimus D. Lindsell, ὁ μακαρίτης, legendum sibi videri ἐγκεχειρισμένους, apposite quidem, et magis ex usu linguæ. Sed Photius solet interdum καινοτομεῖν et καινοφωνεῖν. Quocirca codicis scripturam admitto, ut sit ἐγκεχρισμένος, *inunctus*. Ad finem sectionis forte legendum et distinguendum σαφῶς τε καὶ ἀναντιῤῥήτως λέγω, etc.

et e Patribus deductis confirmatur, præconiis celeberrima clarescebat. Unum enim Christum, id est, unicam ejus hypostasin, naturam vero duplicem, divinam nempe et humanam, inconfusim et indivisim consideratam, per beatissimos hosce sacerdotes et theologos, in mundum universum et mundi extremos terminos, confessione et prædicatione agnoscendam, clare, perspicue et sine hæsitatione propagabant. Hinc quoque liquet, quod cum claudis gressus confirmarentur, et cæcis cæcitas in efflorescentiam oculorum succresceret, cum mortui ab inferni portis retraherentur, et in vitam denuo transmitterentur, necnon cum et aliæ divinæ virtutes, quas non est facile enumerare, perpetrarentur, et in conspectu omnium propalarentur, divinæ naturæ dignitas et eminentia evidenter demonstrabatur. Rursus per id, quod defatigationem, laborem, sitim, famem sustinuerit et paupertatem, atque his similia et congenita, proprietas humanæ substantiæ manifestabatur. Quædam istorum ut Deo dignum erat, alia pro conditionis humanæ modo, idem et unus Christus, verus Deus noster, cum operaretur et perficeret, certe unam et unitate consistentem hypostasin suam, duas autem et diversas naturas in unione illa inconfusa, perspicue clara nec ullo pacto contradicenda ratione tum exhibuit tum confirmavit. Atque hactenus de quarta synodo.

A μαρτυρίαις ἀνεκηρύχθη καὶ διέλαμψεν· Ἕνα τὸν Χριστὸν, ἤτοι μίαν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν, καὶ δύο τὰς φύσεις, θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα, ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως ἐνθεωρουμένας, τῶν τρισμακαρίστων ἀρχιερέων περιφανῶς θεολογησάντων καὶ παραδεδωκότων ἀδιστάκτως ὁμολογεῖν καὶ κηρυσσειν εἰς πάντα τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. Δῆλον δὲ κἀντεῦθεν, ὡς δι' ὧν μὲν χωλοῖς αἱ βάσεις ὠρθοῦντο, καὶ τυφλοῖς τὸ πάθος εἰς ὀμμάτων βλάστην ὑπεφύετο, νεκροί τε τῶν πυλῶν ἀνεσπῶντο τοῦ ᾅδου, καὶ πρὸς τὸ ζῆν μετετάττοντο, αἵ τε ἄλλα θεοσημεῖαι, ἃς οὐ ῥᾴδιον ἀριθμεῖν, ἐπετελοῦντο καὶ ἐπεδείκνυντο, τῆς θείας φύσεως ἐναργῶς παρεδηλοῦτο τὸ ἀξίωμα. Δι' ὧν δὲ κόπους, καί πόνους καὶ δίψαν καὶ πεῖναν, καὶ πενίαν, καὶ τὰ τούτοις ὑφίστατο συγγενῆ καὶ παραπλήσια, τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας ἐτρατο (sic) τὸ ἰδίωμα. Ὧν τὰ μὲν θεοπρεπῶς, τὰ δὲ ἀνθρωποπρεπῶς ὁ αὐτὸς Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν ἐπιτελέσας καὶ διαπραξάμενος, μίαν μὲν αὐτοῦ καὶ ἐνιαίαν τὴν ὑπόστασιν, δύι δὲ καὶ διαφερούσας τὰς φύσεις, ἐν ἀσυγχύτῳ ἑνώσει, σαφῶς τε καὶ ἀναντιῤῥήτῳ λόγῳ παρέστησε καὶ ἐπιστώσατο. Ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ τὰ τῆς τετάρτης συνόδου.

B

15. Sancta universalis quinta synodus sequitur. Cui conveniendæ sacrabatur, tanquam septum sacrum, magna Constantini civitas. Obtinuit autem vim et confirmabatur per præsentiam et concursum quinque sexaginta centum episcoporum. Horum duces et tanquam lumina fuerunt, Mennas quidem ab initio, tum Eutychius successor, qui clavum regiæ istius et archiepiscopalis sedis moderabatur. Vigilius aderat (qui et ipse Romam susceperat procurandam) apud urbem quidem, synodo tamen non interfuit, eo quod nolebat sponte se ad illum aggregare conventum. Ille autem nihilominus, quod minime volebat sacri illius consessus sodalitio interesse, fidem communi Patrum suffragio editam, libello suo dato, confirmavit. Hisce aderant Apollinarius Alexandriæ, et Domnus dignitate Antiochenæ Ecclesiæ archiepiscopali præditi. Aderant Didymus et Evagrius, locum tenentes Eustochii Hierosolymitani archiepiscopi. Per id temporis Justinianus maximus imperator, Romani principatus curam manibus gubernabat, et cum ecclesiasticis dogmatibus conspirabat. Hæc itaque sancta et universalis synodus impura Nestorii dogmata repullulascentia penitus iterum demessuit, una cum zizaniorum ipso seminatore : Et post eum, Theodorum at-

ιε'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πέμπτη σύνοδος, τέμενος μὲν ἱερὸν αὐτῇ ἡ (20) Κωνσταντίνου μεγαλόπολις ἀφιέρωτο. Πέντε δὲ καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν θεοφόρων πατέρων παρουσίᾳ καὶ συνδρομῇ ἐκρατύνετο. Ὧν ἡγοῦντο καὶ προέλαμπον, Μηνᾶς μὲν τὴν ἀρχὴν, εἶτα δὲ καὶ Εὐτύχιος, τῆς αὐτῆς βασιλίδος, ἐκ διαδοχῆς, τοὺς ἀρχιερατικοὺς πηδαλιουχήσαντες οἴακας· καὶ Βιγίλιος (21) ὁ τῆς Ῥώμης τὴν ἱερὰν λαχὼν ἐφορίαν, παρὼν μὲν τῇ πόλει, οὐ παρὼν δὲ τῇ συνόδῳ· ὅς καὶ μὴ πρόθυμος εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς ἱερᾶς ὁμηγύρεως κατέστη, ἀλλ' οὐδὲν ἔλαττον ὅμως τὴν κοινὴν τῶν πατέρων πίστιν ἐπεκύρου λιβέλλῳ. Σὺν οἷς Ἀπολινάριός τε ὁ Ἀλεξάνδρειας, καὶ Δόμνος ὁ Ἀντιοχείας, τῷ ἀρχιερατικῷ ἀξιώματι κεκοσμημένοι. Καὶ δὴ καὶ Δίδυμος καὶ Εὐάγριος, Εὐστοχίου τοῦ Ἱεροσολύμων ἀρχιερέως τὸν τόπον ἀνατληροῦντες. Τηνικαῦτα δὲ καὶ Ἰουστινιανὸς ὁ κράτιστος ἐν βασιλεῦσι, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς τὰς φροντίδας ἐχείριζεν, καὶ τῷ ἐκκλησιαστικῷ συνεφώνει φρονήματι. Αὕτη τοιγαροῦν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος Νεστορίου πάλιν τὰ μιαρὰ παραφυόμενα δόγματα εἰς τὸ παντελὲς ἐξεθέρισεν, ἄλα αὐτῷ ἐκείνων τῷ σπορεῖ τῶν ζιζανίων. Μεθ' ὃν, Θεόδωρον καὶ Διόδωρον· ὧν ὁ μὲν Ταρσοῦ πόλεως, ὁ δὲ Μοψουεστίας ἐπεσκόπησεν. Οἳ, Νεστορίου πρότερον,

C

D

NOTÆ

(20) Legendum αὐτῇ, non αὐτή. Est autem τέμενός, quod ait Hesychius, πᾶς ὁ μεμερισμένος τόνος τινὶ εἰς τιμήν. Idem quod Latinis *Templum*, locus non solum sanctus sed et sacer, ut sepulcrum. Recentiores Græci sic ecclesiam nominant, sed nunquam vetustiores.

(21) Βιγίλιος τῆς Ῥώμης. Vigilius papa Constantinopolin adiit, vocante Justiniano et synodo interfuit. Sed cum acta non probaret, secessit Chalcedonem, sed ab imperatore hæretico et imperioso exagitatus, atque in exsilium missus, tandem elanguit et subscripsit, Statim lego non ἐκείνῳ, sed ἐκείνων, hoc est, ξιζανίων, pro ληθοῦσι, reposuit Dominus Herefordensis ληροῦσι, quod rectum est.

τὴν τοιαύτην ὠδίνοντες αἵρεσιν, καὶ ἔγγραφον ἀπολελοίπασι, τῆς νόθου διανοίας τὰ νόθα καὶ ἔκφυλα κυήματα. Ἔτι δὲ κατεδίκασε καὶ ἀνεθεμάτισεν Ὠριγένην, Δίδυμον, Εὐάγριον, παλαιὰ τῶν πιστῶν ἀῤῥωστήματα, ἄνδρας τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ παρεισενεγκεῖν φιλονεικήσαντας. Προϋπάρχειν τε γὰρ οὗτοι τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων ἐληρῴδουν, καὶ πολλὰ σώματα τὴν αὐτὴν μετενδύεσθαι· δόγμα μιαρὸν καὶ κατάπτυστον καὶ μόνων, ὡς ἀληθῶς, ἐκείνων τῶν ψυχῶν ἄξιον. Καὶ τέλος δὲ τῆς ἀτελευτήτου κολάσεως ἐψηφίζοντο. Ἄλλη, τοῦτο, παράκλησις πρὸς ἁμαρτίαν πᾶσαν καὶ ἀπώλειαν. Καὶ τοῖς πονηροῖς δαίμοσι τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα ἐχαρίζοντο, ἐπαναδραμεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν ἄνωθεν δόξαν ἐξ ἧς ἐξέπεσον, ἀναπλάττοντες, Ἔτι δὲ, οὐδὲ τὰ σώματα ταῖς ψυχαῖς ἐβούλοντο συνανίστασθαι· γυμνὰς δὲ αὐτὰς σωμάτων ἀνιστῶσιν· οὐκ οἶδ' ὅ, τι καὶ καλοῦντες ἀνάστασιν, εἴπερ τοῦ πεπτωκότος καὶ θανόντος ἡ ἀνάστασις, οὐχὶ δὲ τοῦ ἀεὶ ἑστῶτος καὶ ἐν ἀφθαρσίᾳ διαμένοντος, οἷόν πέρ ἐστιν ἡ ψυχή, οὐδὲ τοῦτο δυσωπηθέντες οἱ ἄθλιοι, ἡλίκον οἷον ἀδίκημα, δι' ὧν ληθοῦσι [n], τοῦ δικαίου Κριτοῦ κατηγοροῦσι. Πῶς γὰρ οὐκ ἐσχάτην ἀδικίαν αὐτοῦ καταμαρτυροῦσι, τὰ μὲν συναθκήσαντα σώματα ταῖς ψυχαῖς τοῖς κατ' ἀρετὴν πόνοις τῶν κοινῶν ἐπάθλων ἀποστερεῖν αὐτὸν βλασφημοῦντες· τὰ δ' αὖ πάλιν συνεξαμαρτόντα, τῆς κοινῆς αἰτίας καὶ πράξεως ἀνεπιτίμητα καταλιμπάνειν, μόνας δὲ τὰς ψυχὰς, χωρὶς τῶν συνδιαπραξαμένων σωμάτων, ἢ διπλῆν εἰσπράττειν τιμωρίαν, ἢ διπλῆς ἀξιοῦν μισθαποδοσίας.

A que Diodorum : quorum iste Tarsi civitatis, ille autem Mopsuestiæ episcopus erat. Isti enim Nestorio priores illam ipsam hæresim parturiebant, et post se defunctos, scriptis traditos reliquere spuriæ sententiæ spurios partus. Condemnavit insuper et anathemate feriit Origenem, Didymum, Evagrium, ab antiquis temporibus in fide languidos, quippe qui in Ecclesiam Dei subintroducere Paganorum fabulas tentaverant. Delirabant enim, animas ante corpora præexstitisse, nec non, unam et eamdem animam multa corpora subingredi Impium dogma et conspuendum, nullis dignum præter ipsis fautoribus. Finem quoque et terminum supplicii interminabilis constituebant : quæ est maxima omnium ad peccandum illecebra et præcipitium in ruinam ducens. Sed et B impiis dæmonibus suum antiquum locum et dignitatem largiebantur : nam regressum illis ad cœlestem gloriam patefactum iri docebant, unde olim exciderant. Sed nec corpora cum suis animabus conjuncta resurrectura fingebant, sed nudas animas sine corporibus. Nescio quam rem interea commiscentes resurrectionem, siquidem resurrectio illius est quod ciderat et moriebatur, non ejus quod jugiter consistebat et incorruptibile permanebat, cujusmodi animæ status est, nec intelligebant miseri aut reverebantur, quam magna injustitia justum interea Judicem onerabant. Nam quomodo non contra illum perhibent de summa injustitia testimonium, qui blaspheme pronuntiant, corpora illa quæ una cum animabus in stadio virtutis decertaverant, præmiis illorum laborum communibus privanda : aut ut quæ peccaverant, ab omni reatu et pœna pro actibus solverentur ; animæ autem solæ et solitariæ ac semotæ a corporibus una operantibus, vel duplici pœna, vel duplicata mercede, retributionem solitariæ haberent ?

ις'. Οὐ μόνον δὲ τὰ τοιαῦτα τῶν δυσφημιῶν ὁ ἱερὸς οὗτος τῶν πατέρων χορὸς ἀπεκήρυξεν, ἀλλὰ καὶ πρός γε τούτοις (22) (οὐ πολλῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ) κπαθεῖλε καὶ ἀνεθεμάτισεν Ἀνθιμόν τε τὸν Τραπεζούντιον, τὸ Εὐτυχοῦς ὑποθάλποντα φρόνημα, καὶ Σεβῆρον, Πέτρον τε τὸν ἀπ' Αμείας ο, καὶ Ζωρᾶν, καὶ πᾶσαν τὴν πονηρὰν ἐκείνην καὶ πολυκέφαλον διασπορὰν καὶ συμμορίαν. Ἀγαπητοῦ μὲν μάλιστα, τοῦ Ῥώμης, τῆς εὐαγοῦς προκατάρξαντος πράξεως· συμψήφων δὲ καὶ συνεργῶν ἀναφανέντων τῶν περιωνύμων ἀρχιερέων· ὧν ὁ μὲν Εὐφραίμιος (ὁ κλεινὸς τῆς Ἀντιόχου δὲ οὗτος), τῶν Ἱεροσολύμων δὲ Πέτρος ὁ ἱερὸς ἐπετρόπευεν. Τούτους οὖν ἅπαντας τὸ θεῖον τῶν ἀρχιερέων συνάθροισμα ἐκκηρύξαντές τε καὶ ἀποβαλλόμενοι, τὰ ἁπλανῆ καὶ θεῖα τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐκράτυνάν τε

C 16. Neque istiusmodi solum blasphemias sanctus ille Patrum illorum concessus proscripsit, sed et insuper sede sua deposuit et anathematizavit Anthimum, qui non ita tum pridem Trapezuntiorum episcopus fuerat, qui tacite apud animum fovebat Eutychetis sententiam, et una cum illo, Severum, Petrum Apameæ episcopum, Zooran, et universam illam impiam, multicipitem, dispersam varie societatem. Principes in hoc negotio sancto patres Agapetus Romæ episcopus obibat ; conspirantibus autem et conjunctas operas conferentibus celeberrimis illis antedictis archisacerdotibus. In quorum dein numero censebantur Euphraimius inclytus Antiochiæ, et sanctus Petrus Hierosolymorum episcopi. Sanctus istorum archisacerdotum concessus illos D supra omnes ejectos ex Ecclesia publicavit : dum

VARIÆ LECTIONES.

[n] ληροῦσι. [o] Ἀπαμείας.

NOTÆ.

(22) Ἀλλὰ καὶ πρό γε τούτων. Recte, si includantur parenthesi. Paulo post repone Ἀπαμείας. Nam divulsio exscriptoris et ἀπ' Ἀμείας inepta est. At πρό γε τούτων, quod ait, non est verum de illa synodo, nedum de Vigilio. Nam, quod habetur in sequentibus, Agapetus, qui Silverium prædecessorem Vigilii antecessit. Anthimum Trapezuntis episcopum. Theodora Augusta procurante, Constantinopolin translatum, et hæreticum, extra synodum quintam œcumenicam deposuit, cum ad Justinianum Augusta a Theodato Gothorum rege, et Italiæ domino, ablegaretur.

certa infallibilia divina Catholicæ Ecclesiæ dogmata confirmant et corroborant. Atque ita se habuit quinta synodus quæ fuit universalis.

17. Sacrum œcumenicum sextum concilium, et ipsum in urbe regia habebatur ; ibi enim mysticis spectaculis peragendis sanctum theatrum figebatur. Ubi centum et septuaginta divini viri certamen subiere, et splendidam veritati victoriam reportavere. Hujus concilii principes, utpote digni judicati qui cæteris præessent, erant Georgius, cui regiam urbem legibus moderari episcopalibus concredebatur; Theodorus et Georgius, qui in sacerdotali ordine constituti, et Joannes diaconus pro Agathone sanctissimo papa Romano aderant, inter primores Patrum allecti. Locum magnæ urbis Alexandriæ episcopi Petrus monachus supplebat. Cum quibus aderat missus a sede Hierosolymæ Georgius monachus et presbyter. Qui una cum cætis sanctis Patribus Sergium, Pyrrhum, Paulum Constantinopolitanum, Honorium Romanum, Cyrum Alexandrinum, et Theodorum Pharan, implicatilem mendacii catenam contexentes diripuerunt. Justæ quinetiam condemnationi subjecerunt Macarium episcopum Antiochiæ, una cum hæresis suæ discipulo Stephano, et misero quodam sene Polychronio, superioribus conjunctos, et patrocinium ipsorum impietatis suscipientes : dum voluntatem unam, unam operationem in Christo Deo nostro vero, e duabus naturis subsistente sine omni ratione cum impietate constitutam sententiam promunt. Imprudentes nimium, qui cogitatione illud non revolvunt quod facile cuivis obviam venire potest. Non esse unius et ejusdem operationis, claudum per potentiam rectificare, et fatigationem contrahere ex itinere : non ejusdem facultatis esse cæcis visum reddere, et sputo, digitorum ope, terram commiscere, lutum coagulare, oculis imponere ; neque mortuos suscitare, et vita functum plangere. Ita nec ejusdem fuit voluntatis,

καὶ ἐπεκύρωσαν δόγματα. Καὶ τὰ μὲν τῆς οἰκουμενικῆς πέμπτης συνόδου, ἐν τούτοις.

ιζ'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἕκτη σύνοδος, ἐν τῇ βασιλίδι μὲν τῶν πόλεων καὶ αὐτὴ τῶν μυστικῶν τῆς ἀληθείας θεαμάτων τὸ ἱερὸν ἐπήγνυτο θέατρον. Ἑβδομήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν θεοφόροις ἀνδράσι τὸν ἀγῶνα ὑποδυομένη P, λαμπρῶς νικῶσαν ἀπεδείκνυ τὴν εὐσέβειαν. Ταύτης ἀρχηγοὶ καὶ τῶν ἄλλων προνομεύειν ἐκρίνοντο ἄξιοι, Γεώργιός τε, ᾧ τῆς βασιλίδος πόλεως ὁ ἀρχιερατικὸς θεσμὸς ὑπῆρχεν ἐγχειρισμένος, καὶ Θεόδωρος, καὶ Γεώργιος (23) q, ἐν πρεσβυτέρων ἀξιώματι κατειλεγμένοι, ἅμα διακόνῳ Ἰωάννῃ, οἱ ἀντὶ Ἀγάθωνος, τοῦ ἁγιωτάτου πάπα Ῥώμης, εἰς τὴν τῶν ἐξάρχων τάξιν ἠριθμοῦντο · καὶ τοῦ τῆς Ἀλεξάνδρου δὲ μεγαλοπόλεως θρόνου Πέτρος μοναχὸς τὸν τόπον ἀνεπλήρου. Μεθ' ὧν καὶ Γεώργιος μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος, εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἀρχιερατικῆς τῶν Ἱεροσολύμων παρήγγειλε καθέδρας · οὗτοι δὲ, σὺν τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς καὶ ἁγίοις πατράσι, Σέργιον, Πύῤῥον, Παῦλον, Κωνσταντινουπόλεως κατάρξαντας, καὶ Ὀνῶριον Ῥώμης, Κῦρόν τε Ἀλεξανδρείας, καὶ Θεόδωρον τὸν τῆς Φαρὰν, τὴν ἀλληλόπλοκον τοῦ ψεύδους σειρὰν διαῤῥήξαντες · οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Μακάριον Ἀντιοχείας, ἅμα Στεφάνῳ τῆς αἱρέσεως μαθητῇ, σὺν γέροντί τινι ἀθλίῳ τοὔνομα Πολυχρονίῳ, ἐπιπλακέντας αὐτοῖς, καὶ τῆς ἐκείνων δυσσεβείας ὑπερμαχεῖν μελετήσαντας, ὑπὸ δικαίαν καταδίκην ἐποιήσαντο · ὅτι μίαν θέλησιν καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ ἐκ δύο πεφυκότος φύσεων, δυσσεβεῖ καὶ ἀλόγῳ φρονήματι ἐτόλμησαν ἀποφήνασθαι, μηδὲ τοῦτο λογισμοῖς ἀναλαβόντες οἱ ἀσύνετοι, ῥᾴδιον ὂν καὶ πρόχειρον εἰς κατάληψιν, ὡς οὐκ ἔστι, τῆς αὐτῆς ἐνεργείας, χωλὸν κατ' ἐξουσίαν ὀρθῶσαι · καὶ κόπους ὁδοιπορίας μετέρχεσθαι · οὐδὲ τυφλοὺς ὀμματῶσαι, καὶ γῆν σιάλῳ δακτύλων ἔργοις φυρᾶσαι, καὶ πηλὸν ποιῆσαι καὶ ἐπιβαλεῖν τοῖς ὄμμασιν

VARIÆ LECTIONES.

P... μένοις. q ἄλλος.

NOTÆ.

(23) Θεόδωρος καὶ Γεώργιος. Forsan addenda vox ἄλλος, ad distinguendum hunc Georgium ab alio prænominato, qui cum patriarchatu Constantinopolitano fuit. Synopsis Græca septimarum synodorum imperfecta est. Nam præter Georgium Constantinopolitanum, Theophanem Antiochenum, et Petrum monachum, non nominat alium convenarum. Sed et Photius negligentior fuit, qui Theophanem prætermisit, et Petrum quasi τοποτηρητὴν episcopi Alexandrini citat, cum per illa tempora vacaret sedes. Erat igitur ab Ecclesia missus, et non episcopi τοποτηρητής. De legatis Romanæ sedis pleniora sunt quæ in præambulis sextæ synodi leguntur, ex litteris Pogonati imperatoris ad Georgium P. C. *Agatho sanctissimus, nuper ordinatus papa in apostolica sede prædictæ antiquæ Romæ, hujusmodi nostros pios suscipiens apices destinavit in præsenti propriam ejus indutos personam Theodorum et Georgium Deo amabiles presbyteros, et Joannem Deo amabilem diaconum; ex persona autem totius ejus concilii Joannem et Abundantium et Joannem venerabiles episcopos cum cæteris clericis et monachis.* Intelligit autem concilium Romæ habitum per Agathonem, anno 680, contra Monothelitas, ubi convenerant episcopi 125. Ibid. Σέργιον. Cui synopsis addit Petrum. Hic maxima lis vertitur de Honorio papa, an fuerit Monothelita. Rem tractat omnium accuratissime doctissimus Raynoldus, in dissertatione cum Harto. Ibid. Διαῤῥήξαντες, *dirumpentes*. Quinam vero erant ? an intelligit prænominatos ? at illi nullam impietatis catenam diruperunt. Saltem scriberetur, διαῤῥήξαντας, ut mox ἐπιπλακέντας. Quod si legamus διαῤῥήξαντες, referenda vox est ad ἐποιήσαντο, per immane quoddam hyperbaton : et illa, οὐ μὴν ἀλλὰ usque ad μελετήσαντας, sunt parenthesi includenda. Est autem Pharan, cujus loci Theodorus episcopus dicitur, Πόλις, Stephano auctore, μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας. De Polychronio, singulare est quod relatum in synopsi, Σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ Πολυχρόνιον, τὸν νηπιόφρονα γέροντα, τὸν νεκροὺς ἐγεῖραι ἐν τῇ τοῖς ταύτῃ πλάνῃ τῆς αἱρέσεως μεγαλοφρονήσαντα, ἀδείας τετυχόντα, καὶ ἐν τῷ μὴ ἐγεῖραι μειζόνως τὴν βλασφημίαν τῆς τοιαύτης αἱρέσεως θριαμβεύσαντα. Erat ergo Polychronius ille impostor mirabiliarius, quales multi apud sequiores.

οὐδὲ νεκρὸν ἀναστῆσαι, καὶ δακρύειν ἐπὶ τελευτήσαντι. Οὐ μὴν οὐδὲ τῆς αὐτῆς ἐστι θελήσεως, παρελθεῖν αἰτεῖσθαι τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου, καὶ δόξαν αὐτῷ[r] καλεῖν πάλιν, καὶ βούλεσθαι τὸ ἀθέλητον. Ἀλλὰ πῶς οὐχὶ συνήσθοντο διὰ τούτων, καὶ τῶν φύσεων τὴν διαφορὰν ἐξαρνούμενοι; πᾶσα γὰρ φύσις πηγὴ ἐνεργείας, καὶ ταῖς διαφόροις ἐνεργείαις αἱ φυσικαὶ θελήσεις συνδιασχίζονται. Καὶ εἰ, κατὰ τὴν ἐν αὐτοῖς πλάνην, ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ θέλησις μία, καὶ ἡ φύσις πάντως ἐξ ἧς ταῦτα, μία. Εἰ δὲ δύο αἱ φύσεις (οὔπω γὰρ εἰς τοῦτο μανίας ἐξώκειλαν, ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχοντες τὴν διασποράν τῶν καταιξάντων καὶ ἀπώλειαν), πῶς οὐχὶ ἑκατέρα πηγάσει τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν καὶ τὴν θέλησιν; Ἀλλ' οὗτοι μὲν τῆς αὐτῶν καὶ δυσφήμου δόξης οὐδὲν προτιμήσαντες, σὺν αὐτῇ ἐκείνῃ, τῷ αἰωνίῳ κατεδικάσθησαν ἀναθέματι. Δύο δὲ θελήσεις φυσικὰς καὶ δύο ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τῶν θεοφόρων Πατέρων ἱερολογήσας ὁ σύλλογος, ταῖς ἁπανταχοῦ Ἐκκλησίαις τὸ διπλοῦν ὁμολογεῖν καὶ κηρύσσειν, ὥσπερ τῶν φύσεων, οὕτω καὶ τῶν ἐνεργειῶν καὶ θελήσεων, ὀρθοδόξως παραδεδώκασι. Κωνσταντῖνος δὲ τηνικαῦτα, ὁ ἀπόγονος Ἡρακλείου, τὸν προγονικὸν τῆς βασιλείας κλῆρον ἐχρημάτιζεν ἀναδεδεγμένος. Τά τε ἄλλα συμπράττων τῇ συνόδῳ, καὶ τὸ ὀρθὸν τῆς Ἐκκλησίας φρόνημα πρεσβεύων. Ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν καὶ ἡ ἕκτη.

ιη'. Ἡ δ' ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἑβδόμη σύνοδος, Νικαίαν μὲν, τῆς Βιθυνῶν μητρόπολιν οὖσαν, καὶ τῶν ὀρθῶν δογματικὸν δικαστήριον πάλαι γεγονυῖαν, καὶ αὐτὴ (24) τῆς εὐσεβείας κριτήριον ἔδειξεν, ἑπτὰ μὲν καὶ ἑξήκοντα καὶ τριακοσίων ἱερῶν ἀνδρῶν τῷ πλήθει πλατυνομένη, ταξιάρχους δὲ καὶ πρωτοστάτας τῆς ἱερᾶς αὐτῶν καὶ μεγάλης φάλαγγος προβαλλομένη, Ταράσιόν τε τὸν ἐν ἀρχιερεῦσι Θεοῦ περιβόητον (θεῖος οὗτος καὶ πανάριστος ἀνὴρ, καὶ τῆς βασιλίδος πόλεως τοὺς ἱεραρχικοὺς οἴακας, εἴπερ τις ἄλλος, περιάγειν ἄξιος), καὶ δὴ καὶ Πέτρον τὸν εὐλαβέστατον, πρωτοπρεσβύτερον τῆς κατὰ Ῥώμην ἁγίας Ἐκκλησίας, καὶ Πέτρον ἄλλον, πρεσβύτερον καὶ αὐτὸν, καὶ τῆς ἐκεῖσε μονῆς ἡγούμενον τοῦ ἁγίου Σάββα· οἱ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας διεκληροῦντο τὸν τόπον, Ἀδριανοῦ τότε τὸ ἀρχιερατικὸν κοσμοῦντος ἀξίωμα. Ἅμα δὲ τούτοις, Ἰωάννην καὶ Θωμᾶν, ἄνδρας μοναδικῇ πολιτείᾳ περιωνύμους, καὶ ἱερατικῇ τιμῇ διαλάμποντας, καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἁπάσης διοικήσεως τῶν ἀποστολικῶν καὶ μεγάλων θρόνων τοποτηρητὰς, καὶ τὸ τῶν ἀρχιερέων προνόμιον ἔχοντας· λέγω δὴ Ἀπολιναρίου τε, καὶ Θεοδωρήτου, καὶ Ἡλίου· ὧν ὁ μὲν Ἀλεξανδρείας, ὁ δὲ Ἀντιοχείας, καὶ ὁ λοιπὸς δὲ Ἱεροσολύμων, ἱεροπρεπῶς τε καὶ παντόφως προειστήκεισαν. Τότε Κωνσταντῖνος καὶ Εἰρήνη, ὀρθοδοξίας στεφάνῳ κο-

A deprecari ut transeat mortis poculum, et eamdem rursus glorificationem dicere, atque ita velle non volitum. Qui fieri potuit ut non perciperent se naturarum tollere, his sublatis, differentiam? Est enim operationis cujuscunque fons, natura: et juxta diversas naturales operationes voluntates naturales dispertiuntur. Quod si, secundum illorum hæresin, operatio unica sit et voluntas, certe et natura quoque unica fuerit necessario unde illæ oriuntur. Quod si dederint naturas duas (neque enim hoc insaniæ eruperunt, utpote habentes ante oculos dispersionem et perditionem eorum qui ita docuere primi), quomodo non utraque natura propriam emittet operationem et voluntatem? Verum dum suam pro-

B priam et blasphemam sententiam omni modo præferunt, anathemate æterno condemnantur. Duas porro voluntates, duas operationes in uno Christo Deo nostro, dum sanctus divinorum Patrum cœtus statuit, ubivis terrarum positis Ecclesiis orthodoxam confessionem et prædicationem duarum cum voluntatum tum operationum tradidere. Erat autem eo tempore Constantinus Heraclii proles cum regia majorum sorte constitutus: qui et suam alias operam synodo contulit, et orthodoxam Ecclesiæ sententiam tuebatur. Atque ita sexta synodus fuit.

18. Sancta universalis septima synodus metropolin BithyniæNicæam, olim illud tribunal sanorum

C dogmatum, et nunc demum pietati judicandæ destinavit. Implebatur porro synodus numero ter centum sexaginta septem virorum, quorum primi fuerant ductores et sacrosanctæ ac numerosæ phalangis principes, Tarasius, inter Dei sacerdotes illustris, divinus plane et optimus omnimodo vir, dignus certe (si quis alius) qui regiæ urbis clavum gubernaret; Petrus deinceps archipresbyter sanctæ Romanæ Ecclesiæ piissimus; et Petrus quoque alter aderat ipse quoque presbyter, qui monasterii, quod ibi est, sancti Sabbæ præfectus vel archimandrita fuit. Isti sortiebantur locum cathedræ apostolicæ, cui tum dignissime præerat Adrianus, archipræsul. Aderant una cum istis Joannes et Thomas, viri celebres in professione monachatus, et honore fulgentes sacerdotali, qui quidem locum tenebant

D universæ orientalis, apostolicæ, et magnæ diœcesis et archiepiscoporum ejusdem dignitatem habebant, Apolinarii nempe, Theodoreti et Heliæ: quorum primus Alexandriæ, secundus Antiochiæ, tertius Hierosolymorum Ecclesias prudenter, et ut sacerdotes decebat, gubernabant. Eo tempore Constantinus et Irene, orthodoxiæ corona redimiti, Romani imperii purpure vestiebantur. Ista porro

VARIÆ LECTIONES.

[r] γρ. αὐτό.

NOTÆ.

(24) Αὐτή. Nempe *synodus*. Sed malim, αὕτη *hæc ipsa synodus*; nisi forsan utraque lectione melior αὖθις, id est *secunda vice*. Ibid. legendum in plurali, ἐστολίζοντο. Nam Irene regnabat cum Filio.

sancta et magna synodus barbaram quamdam hæresin, tunc nuper ab impiis et profanis hominibus introductam, communi suo et divinitus gubernato suffragio condemnabat, ejusdemque auctores et propugnatores iisdem sententiis damnatos subjecerunt. Miseri autem isti Christum Deum verum ore non ausi vel confessione sua blasphemare, operibus tamen suis quoquo modo contumeliis affecerunt, et licentiose blasphemantibus viam adinvenerunt. Immediate ipsum insectari conviciis, et nudo ore, sine velo cum non audeant, voluntatem suam omnem adimplerunt, et Christo oppositam mentem et sententiam per venerandam ejus imaginem dehonestatam demonstrarunt. Idolum venerandam Christi imaginem (o nimis audacem impiæ linguæ sonum, et cordis atheistici boatum !) appellant, per quam idololatricus error eliminatur : hanc conviciis et omnibus dehonestamentis fœdatam per compita, forum et plateas pedibus proculcant, distrahunt varie, igni demum comburendam tradunt. Spectaculum Christianis deplorandum, dignum paganorum in Christum odio! Talismodi et in cæteras imagunculas sacras pedibus citi ad fundendum sanguinem exstiterumt : quas manibus sacrilegis, labris profanis fœdarunt. Neque exsatiari voluerunt alastores ad hunc modum insaniendo et furiendo. Neque certe minus quam paganorum exsecranda facinora, si non forte magis, Christianorum sacra signa et repræsentationes odio perciti conspuerunt : adeo ut bellum videantur internecinum contra Christum et ipsius sanctos susceptum indixisse.

19. Patet quippe cunctis, quod imaginibus honor habitus, eorum honor sit qui repræsentatur; quemadmodum et infamia atque dedecus transit ab imagine in imaginatum. Isti autem, nupera Judæorum, Christi hostium, progenies, in eo quod venerandam Christi imaginem illiusque sanctorum inhonorant, quod in ipsorum atavis desiderabatur, adimplerunt: nam usque ad audacia Judæorum facinora delati feruntur ; imo id agunt contentione summa, ut progenitores suos longe supergrediantur voluntate. Porro, cum in medio Christianorum siti, labiis non audent abnegare Christum, ab ipsa Judaica avitaque invidia minime recedere convincuntur : sed et spuriam eorum imitationem expressisse, licet neutiquam sibi constare queant, sed hæretico quodam stupore huc illuc incerti aguntur et feruntur. Christianos se appellant; verum effrenes contra Christum pergunt : Judæorum titulum non admittunt, et tamen per hanc contra imagines pugnam non solum imitati sunt, sed et supergressi illorum contra Christum malitiam. Cum nomen aversentur idololatriæ, nihilo tamen tolerabilius quam idololatræ in divina et intemerata Christianorum mysteria insaniunt. Ideo autem propter istos omnes qui non id agunt, ut degenerem hanc, adulteram, variam et confusaneam doctrinam aversentur et declinent, sancta hæc et universalis synodus, tanquam prolem spuriam, ejectitiam, et ab omni fidelium nobilique

A σμύμενοι, [καὶ] τὴν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς πορφυρίδα ἐστολίζετο. Αὕτη τοιγαροῦν ἡ ἱερὰ καὶ μεγάλη σύνοδος, ἀρτιφανῆ τε καὶ βάρβαρον αἵρεσιν, ὑπὸ δυσσεβῶν τε καὶ ἀνιέρων ἀνδρῶν παρεισαχθεῖσαν, θεοκρίτῳ καὶ κοινῷ ψηφίσματι κατεδίκασε, καὶ τοὺς εἰσηγητὰς καὶ προμάχους αὐτῆς τῷ αὐτῷ συνυποβάλλουσα κρίματι. Οὗτοι γὰρ οἱ δείλαιοι Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν βλασφημεῖν οὐχ ὁμολογοῦντες τοῖς ῥήμασι, διὰ τῶν ἔργων πᾶσαν ἐπενόουν ὕβριν καὶ βλασφημίαν καὶ ἀτέλειαν· καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον δυσφημεῖν ἀμέσως καὶ χωρίς τινος παραπετάσματος οὐ θαῤῥήσαντες, διὰ τῆς σεπτῆς εἰκόνος τὸ πᾶν αὐτῶν τῆς Χριστομάχου γνώμης ἐξεπλήρουν θέλημα. Εἴδωλον γὰρ (ὢ τολμηρᾶς καὶ
B ἀθέου γλώττης καὶ διανοίας ἀπήχημα !) τὴν προσκυνητὴν εἰκόνα Χριστοῦ, δι' ἧς εἰδώλων πλάνη διώκεται, καθυβρίζοντες, καὶ πάταις αὐτὴν ἀτιμίαις περιβάλλοντες, ἀνὰ τὰς ἀγορὰς καὶ τὰς λεωφόρους ποσὶ κατεπάτουν, περιέσυρον, πυρὶ παρεδίδοσαν. Θέαμα Χριστιανοῖς ἐλεεινὸν, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Χριστομαχίας μόνης ἄξιον. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἱερῶν εἰκονισμάτων, ποσὶ ταχεινοῖς ἐχθέαι αἷμα, χερσί τε παλαμναίαις καὶ βεβήλοις χείλεσιν ἐνησέλγαινον. Καὶ κόρον οὐδένα τῆς τηλικαύτης μανίας καὶ παραπληξίας οὐδαμῶς ἐλάμβανον οἱ ἀλάστορες. Ἀλλὰ τῶν Ἑλληνικῶν βδελυγμάτων οὐδὲν ἔλαττον, εἰ καὶ μὴ μᾶλλον τὰ Χριστιανῶν ἱερὰ σύμβολά τε καὶ ἐκτυπώματα, διὰ μίσους ἄγοντες, ἐβδελύσσοντο· δι' ὧν αὐτοῖς καὶ ὁ ἄσπονδος πόλεμος κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγίων συνεκροτεῖτο καὶ ἐκραC τύνετο.

ιθ'. Δῆλον γὰρ ἅπασιν, ὡς ἡ τιμὴ τῶν εἰκονισμάτων τιμὴ γίνεται τῶν εἰκονιζομένων· ὥσπερ καὶ ἡ ἀτιμία εἰς αὐτὰ διαβαίνει τὰ εἰκονιζόμενα. Ἀλλ' οὗτοι τὰ νέα τῶν Χριστομάχων Ἰουδαίων γεννήματα, δι' ὧν μὲν τὴν σεπτὴν εἰκόνα Χριστοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγίων ἐνύβριζον, τὸ προγονικὸν ἀνεπλήρουν ὑστέρημα, εἰς τὰ τῶν Ἰουδαίων τολμήματα ἐκφερόμενοι, καὶ νικᾶν φιλονεικοῦντες τῇ ὑπερβολῇ τῆς προθυμίας τοὺς γεννήτορας. Δι' ὧν δὲ, Χριστιανῶν ἐν μέσῳ, οὐκ ἔσχον τολμᾶσαι τὸν Χριστὸν καὶ χείλεσιν ἀπαρνήσασθαι, καὶ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ πατρῴου ζήλου ἠλέγχοντο διαπίπτοντες, καὶ νόθον καὶ ταύτην αὐτῶν δεικνύντες τὴν μίμησιν, καὶ μηδαμοῦ στάσιν ἔχοντες, ἀλλ' ὥσπερ τῷ κακῷ κἀρωθέντες τῆς αἱρέσεως, ὧδε κἀκεῖσε διερρίπτουντο καὶ
D παρεφέροντο. Χριστιανοὺς μὲν γὰρ ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες, κατὰ Χριστοῦ ἐφρυάττοντο· καὶ τὴν Ἰουδαίων κλῆσιν οὐ προσιέμενοι, τὸ Χριστομάχον αὐτῶν παρεζήλουν διὰ τῆς εἰκονομαχίας καὶ ὑπερέβαλλον. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς εἰδωλολατρείας ἐκκλίνοντες ὄνομα, οὐδὲν εἰδωλολατρῶν ἀνεκτότερα εἴς τε Χριστιανοὺς αὐτοὺς καὶ εἰς τὰ τῶν Χριστιανῶν θεῖα καὶ ἄχραντα μυστήρια ἐπεδείξαντο. Δι' ὃν τούτους μὲν, ὅσοι μὴ τῆς μοιχαλίδος ταύτης καὶ πολυσπόρου καὶ συμπεφυρμένης δόξης φυγεῖν ἠθέλησαν τὴν δυσγένειαν, ὡς νόθα γένη καὶ ἔκφυλα τῆς τῶν πιστῶν εὐγενείας, ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ διακρίνασα συνοδὸς, δεσμοῖς ἀλύτοις τοῦ ἀναθέματος καθυπέβαλε·

τὴν δὲ εἰκόνα Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, κατὰ τὰς ἀνέκαθεν ἀποστολικάς τε καὶ Πατρικὰς παραδόσεις, καὶ τὰς τῶν ἱερῶν Λογίων ἐκφαντορίας ἐπὶ τιμῇ καὶ σεβασμιότητι τοῦ εἰκονιζομένου, προσκυνεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι, ψήφοις ἁπάσαις ἐπεκύρωσέν τε καὶ ἐπεσφραγίσατο· τῆς προσκυνήσεως καὶ τιμῆς δηλονότι προφσαγομένης, καθ' ὃν τρόπον καὶ τοῖς ἄλλοις ἱεροις τύποις καὶ συμβόλοις τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης λατρείας προτερχόμεθα. Οὐ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἱστῶμεν καὶ συμπεριλείομεν τὴν τιμὴν καὶ προσκύνησιν, οὐδ' εἰς ἑτερόφυλα καὶ διάφορα τέλη (25) σχιζόμεθα· ἀλλὰ διὰ τῆς φαινομένης διαφόρου καὶ μεριστῆς αὐτῶν θεραπείας καὶ προσκυνήσεως, ἱεροπρεπῶς τε καὶ ἀδιαιρέτως εἰς τὴν ἀμέριστον ἐκείνην ἐνοειδῆ τε καὶ ἑνοποιὸν θεότητα ἀναγόμεθα.

A societate excludendam, vinculo anathematis indissolubili innodavit : Christi autem veri Dei nostri imaginem, juxta traditiones priscas Patrum et apostolorum et sacrorum oraculorum declarationes, in honorem et cultum repræsentati adorandam et honorandam, communibus suffragiis sanciit et confirmavit ; cultu nimirum et honore sic habito, quomodo quoque signa et symbola sanctissimi nostri cultus solemus celebrare. Neque enim in iisdem ita insistimus ut cultum et honorem debitum ibidem circumscribamus, sed nec in alienos a pietate fines et diversos diffindimur ; sed per conspicuam, differentem et divisam eorum venerationem atque cultum, modo quodam sacro et divino ac indiscreto, ad illam, quæ est indivisa, unica, unita et unionem
B procurans divinitatem deducimur.

κ'. Οὕτω τὸν τίμιον σταυρὸν προσκυνοῦμεν· ἐν ᾧ τὸ Δεσποτικὸν ἐξετανύσθη σῶμα, καὶ τὸ τοῦ κόσμου καθάρσιον ἀνέβλυσεν αἷμα· καὶ ἡ τοῦ ξύλου φύσις ταῖς ἐκεῖθεν ῥοαῖς ἀρδευθεῖσα τὴν ἀγήρω ζωὴν ἐβλάστησεν ἀντὶ τοῦ θανάτου. Οὕτω τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ προσκυνοῦμεν, δι' οὗ δαιμόνων ἐλαύνεται στίφη, καὶ πάθη θεραπεύεται ποικίλα· τῆς ἅπαξ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ χάριτος καὶ δυνάμεως ἐνεργηθείσης, καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν τύπων, μετὰ τῆς ὁμοίας ἐνεργείας συμπροϊούσης. Τούτων τοιγαροῦν ἕκαστον, τήν τε Χριστοῦ εἰκόνα φημί, καὶ αὐτὸν τὸν σταυρὸν, καὶ δὴ καὶ τοῦ σταυροῦ τὸν τύπον, παραπλησίως τῇ σεβασμιότητι καὶ προσκυνήσει ἑξομοιοῦντες, οὐκ ἐν αὐτοῖς περιγράφομεν καὶ περιορίζομεν τὴν τιμὴν καὶ τὸ σέβας, ἀλλ' εἰς τὸν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα
C πλούτῳ φιλανθρωπίας ἀφάτῳ, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπονειδιστον θάνατον ἑκουσίως ὑπενεγκόντα, ταύτην ἀναφέρομεν καὶ ἀνιεροῦμεν. Οὕτω δὴ καὶ ναοὺς ἁγίων, καὶ τάφους, καὶ λείψανα, πιστοῖς βρύοντα ἰάσεις[s], πιστῶς προσκυνοῦμεν, τὸν αὐτοὺς [t] δοξάσαντα Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν μεγαλύνοντες καὶ ἀνευφημοῦντες· καὶ δὴ καὶ εἴ τι τούτοις, κατὰ τὰς μυστικὰς καὶ ἁγίας ἡμῶν τελετὰς, ἐστὶ παραπλήσιον, διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς ἐνεργουμένης δωρεᾶς τε καὶ εὐεργεσίας [u], τὸ ἀρχικὸν τε καὶ πρωτουργὸν αἴτιον ἐπιγινώσκομέν τε καὶ δοξολογοῦμεν. Δι' ὃ καὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων καὶ ἱερῶν ἀνδρῶν ἡ θεοφόρος καὶ ἁγία πανήγυρις οὐ μόνον τὴν εἰκόνα Χριστοῦ, καθάπερ ἔφημεν, ἀλλά γε δὴ καὶ τῆς παναχράντου καὶ ἀειπαρθένου Δεσποίνης [v] ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ
D πάντων τῶν ἁγίων τὰς ἱερὰς εἰκόνας, κατ' ἀναλογίαν τῆς τῶν πρωτοτύπων ὑπεροχῆς καὶ σεβασμιότητος, τιμᾶσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι, κοινῶν θεσπισμάτων ὅροις ἐπεσφράγισέ τε καὶ ἐπεκύρωσε. Καὶ γὰρ καὶ δι' αὐτῶν εἰς ἑνοποιόν τινα καὶ σύναγωγὸν ἀναγό-

20. Ad hunc modum et venerabilem crucem adoramus, in qua Domini corpus extendebatur, unde sanguis ille ebulliit quo mundus mundabatur: ligni autem natura illius stillicidiis irrigata pro morte vitam haud senescentem egerminavit. Ad hunc modum crucis adoramus effigiem, per quam agmina dæmonum effugantur, morbi autem varii persanantur, nimirum illa gratia et potentia quæ prima vice operata est in exemplari, usque ad imagines et repræsentationes cum eademmet vi et operatione progrediente. Singula igitur ista, hoc est, Christi imaginem, et ipsammet crucem, et figuram crucis, pari modo reverentia et adoratione consecrantes, non tamen ita cultum circumscribimus, et adeadem terminamus, sed ad illum referimus, et illo sacrate statuimus, qui per et propter humani generis amorem abundantissimum et inexplicabilem incarnatus fuit, et sponte sua et voluntate maledictam illam mortem nostra causa subiit. Ad eumdem morem sanctorum basilicas, sepulcra, reliquias, fidelibus curationes exuberantia, fideliter veneramur; Christum nimirum Deum nostrum, qui sic eos glorificavit, honorantes et laudibus prosequentes. Quod si solemnes nostræ et sacræ festivitates et sacrificia mystica aliquid hisce simile in se complectuntur, per virtutem illius gratiæ quæ inibi operatur, in eo ipso originalem et principalem beneficii causam tum recognoscimus tum glorificamus. Atque hanc ob causam sacer ille et Deo plenus sanctorum Patrum et beatorum consessus, non modo (quod diximus) Christi, verum etiam intemeratæ, semper, virginis Dominæ nostræ Deiparæ, et sanctorum omnes imagines, juxta gradum et proportionem excellentiæ et venerationis prototyporum, coli et adorari, communi suo suffragio et dictamine ratum

VARIÆ LECTIONES.

[s] γρ. ἰάσεσι. [t] γρ. αὐτά· [u] γρ. χάριτος. γρ. [v] Μαρίας καὶ θεσπ.

NOTÆ.

(25) Τέλη. Verti, *fines* ; fortassis auctor intellexit ordines, turmas, ut sint στρατιωτικὰ τάγματα, veritatem, quasi prælio conserto, oppugnantia. Erudite usum imaginum docet, et mentem illius septimi concilii aperit contra Iconoclastas, quas extra invitationem non processit.

et firmum veluti futurum consignarunt. Etenim per ipsas ad contemplationem quamdam unientem et compaginantem sursum ducimur, et per easdem digni fimus qui cum summo desideratorum omnium per divinam et supernaturalem copulationem aduniamur. Hæc autem sapienter admodum et secundum Dei beneplacitum decernens synodus determinavit : atque ita depulsis hæreseos morbis et immunditia a grege ratione prædito, nobis Ecclesiam repræsentavit in recuperato suo ornatu et pulchritudine conspicuam, et tanquam sponsam, non quidem bullis aut clavis ornatam aureis, sed sacris et redimitam et resplendescentem imagunculis, a Christi sponsi dextris constitutam, universæ fidelium multitudini lætis et jucundis oculis aspiciendam et lustrandam exhibuit.

A μεθα θεωρίαν, καὶ τῆς πρὸς [x] τὸ ἀκρότατον τῶν ὀρεκτῶν δι' αὐτῆς ἀξιούμεθα θείας καὶ ὑπερφυοῦς συναφείας. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν σοφῶς τε καὶ θεαρέστως τελεσαμένη (26), διώρισεν· πᾶσαν δὲ αἱρετικὴν νόσον καὶ πᾶσαν ἀκοσμίαν τῆς λογικῆς ἀγέλης ἀπελάσασα, τὸν οἰκεῖον κόσμον καὶ τὸ κάλλος τὴν Ἐκκλησίαν ἐπαναλαβοῦσαν ὑπέδειξε [y], καὶ οἷα δὴ νύμφην, οὐκ ἐν χροσσωτοῖς χρυσοῖς, ἀλλ' ἐν ἱεροῖς [z] ἐξωραίσθεῖσαν εἰκονίσμασιν, ἐκ δεξιῶν τοῦ νυμφίου Χριστοῦ παραστήσασα, ἱλαροῖς καὶ χαίρουσιν ὀφθαλμοῖς καθορᾶσθαι καὶ ἐναγλαίζεσθαι παντὶ τῷ τῶν πιστῶν πληρώματι παρεσκεύασεν.

21. Est hæc nostra Christianorum pura, defæcata et inculpabilis fidei confessio: est hæc a divina sapientia profecta mystagogica institutio immaculati et sinceri nostri cultus, et venerandorum quæ eo tendunt mysteriorum : secundum istam ad occasum usque et exitum vitæ nostræ sentientes, credentes, conversantes, ad usque orientem solem intelligibilem incedimus : quo pervenientes, multo evidentius et perfectius radiorum splendore et claritudine, sine ullo occasu, perfruemur. Hanc porro fidei confessionem, et vestram, par est, a Deo custoditam prudentiam, dum nostram pietatis sortem intuetur, sincero affectu, recto judicio, fide inconcussa nec vacillante, susceptam semel adamare, nec ab ea vel latum unguem, ad dextram vel sinistram, declinare. Hanc siquidem prædicarunt apostoli, hanc universales synodi censuerunt observandam. Atque ideo non te tantum oportet in hac versari sententia, ad hunc modum Deum magnificare, sed et illos qui tibi parentes subsunt, ad eamdem veritatem amplectendam quasi manuducere, in eadem fide perfectos consummare oportet, nec quidquam hac cura et cogitatione prius vel antiquius habere. Spectat enim revera ad officium principis, non sui ipsius tantum salutis habere rationem, verum et pari cura et providentia populo sibi concredito prospicere, ut ad ejusdem Dei eamdem cognitionem et perfectionem manu perducta devocetur. Noli igitur committere, ut nos spe nostra excidamus, ad quam tua nos inclinatio in virtutem et obedientia facile invitavit. Noli, quæso, labores illos et certamina, frustra nobis suscepta redarguere, et inanes reddere, quos summo cum gaudio in tua salute procuranda exantlavimus. Noli incipere cum alacritate summa divini præconii voces suscipere, et cum te

B κα'. Αὕτη τῆς πίστεως ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἡ καθαρὰ καὶ ἀμώμητος ὁμολογία· αὕτη τῆς ἀχράντου καὶ εἰλικρινοῦς [a] ἐλατρείας ἡμῶν, καὶ τῶν περὶ αὐτὴν σεπτῶν μυστηρίων, ἡ θεόσοφος μυσταγωγία· κατὰ ταύτην, μέχρι βίου δυσμῶν, καὶ φρονοῦντες καὶ πιστεύοντες καὶ πολιτευόμενοι, πρὸς τὴν ἀνατολὴν τοῦ νοητοῦ ἡλίου ἐπειγόμεθα, τῆς ἐκεῖθεν ἀνεσπέρου αὐγῆς καὶ λαμπρότητος τρανοτέρου τε καὶ τελειοτέρου ἀπολαύσοντες. Ταύτην προσήκει καὶ τὴν ὑμετέραν θεοφρούρητον σύνεσιν ἤδη, πρὸς τὸν ἡμέτερον κλῆρον τῆς εὐσεβείας ἀφορῶσαν, εἰλικρινεῖ διαθέσει, καὶ γνώμης εὐθύτητι, καὶ ἀδιστάκτῳ πίστει ἀποδέχεσθαι καὶ στέργειν, καὶ μήτε δεξιᾶ μήτε ἀριστερᾷ, μηδὲ ἐπὶ βραχύ, ταύτης ἀποκλίνειν. Τοῦτο γὰρ τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, τοῦτο τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων τὸ φρόνημα. Διὸ οὐ μόνον σεαυτὸν φρονεῖν οὕτω δεῖ καὶ [τὸ] δοξάζειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ σὲ τεταγμένους εἰς τὸ αὐτὸ τῆς ἀληθείας φρόνημα χειραγωγεῖν, καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν καταρτίζειν πίστιν, καὶ μηδὲν τῆς τοιαύτης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἡγεῖσθαι τιμιώτερον. Ἄρχοντος γὰρ ὡς ἀληθῶς, μὴ τῆς ἰδίας μόνον σωτηρίας ποιεῖσθαι φροντίδα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμπιστευθέντα λαὸν τῆς ἴσης ἀξιοῖν προνοίας, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τῆς θεογνωσίας χειραγωγεῖν τε καὶ προσκαλεῖσθαι τελειότητα. Μὴ τοίνυν τῶν ἐλπίδων ἡμᾶς διαψευσθῆναι ποιήσῃς, ἃς ἡ σὴ περὶ τὰ καλὰ ῥοπή τε καὶ εὐηκοΐα παρέσχε προβάλλεσθαι· μηδὲ τοὺς πόνους καὶ τοὺς ἀγῶνας, οὓς ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας [σωτηρίας] ἀνεδεξάμεθα χαίροντες, ματαίους ἐλέγξῃς· μηδ' ἄρχεσθαι μὲν προθυμίᾳ τοῦ θείου κηρύγματος ὑποδέχεσθαι τοὺς λόγους, αὐτὸν ἐπιδείξῃς, εἰς ῥᾳθυμίαν δὲ τὴν προθυμίαν καταλύσεις [b]. ἀλλ' ὅμοιον μὲν τῇ ἀπαρχῇ τὸ τέλος, σύμφωνον δὲ τὴν πολιτείαν τῇ πίστει, κοινὸν δὲ ἀγαθὸν καὶ γένους καὶ πατρίδος τὴν σὴν διδοὺς ἐξουσίαν

VARIÆ LECTIONES.

[x] γρ. καὶ πρός. [y] γρ. ἀπέδειξε. [z] γρ. νοεροῖς. [a] Leg. εἰλικρινοῦς. [b] Leg. καταλύσῃς.

NOTÆ.

(26) Post τελεσαμένη, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ subintelligenda *synodus*, quæ vox rectius adderetur σαφηνείας gratia. Κροσσωτοῖς χρυσέοις. Alludit ad *Psal.* XLV, 13 : Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς βασιλέως ἔσωθεν ἐν κροσσωτοῖς χρυσέοις περιβεβλημένη. Quæ postrema vox hic deesse videtur.

καθοράσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι, τὴν ἐμὴν ἐπὶ σοὶ χαρὰν καὶ εὐφροσύνην διατήρει ἀνεξάλειπτον.

A talem præbueris aliquantisper, illud tuum studium convertere in ignaviam : verum finis initio correspondeat ; vitæ conversatio fidem exprimat, et dum tuam potestatem omnium oculis et linguis usurpandam exhibes, in communem et generis et patriæ utilitatem, meum de te gaudium et animi solatium semper indeletum custodito.

κβ'. Ἀλλ' ὅρα δή μοι λοιπὸν, φιλόχριστε καὶ πνευματικὲ ἡμῶν υἱὲ, καὶ εἴ τι ἄλλο κλεινὸν καὶ καλὸν καὶ στοργῆς ἄξιον ὄνομα, ὅρα τοιγαροῦν ὅσας παρατάξεις ὁ πονηρὸς κατὰ τῆς εὐσεβοῦς καὶ μόνης ἀληθινῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας ἐπαλαμήσατο, αἱρέσεις διαφόρους, καὶ στάσεις, καὶ μάχας, καὶ πολέμους ἐπινοῶν. Ὅρα δὲ καὶ τοῦτο, ὅπως ἁπάσας αὕτη κατεστρέψατο, καὶ λαμπρὰ τὰ κατὰ πάντων ἀνέστησε τρόπαια. Καὶ μηδὲν θαυμάσῃς τὰς κατ' αὐτῆς λογιζόμενος ἐπινοίας καὶ ἐπιβουλάς. Πρῶτον μὲν γὰρ, οὐκ ἂν οὕτω περιφανὴς καὶ κραταιὰ καὶ ἐπίσημος διὰ τῆς νίκης ἐγίνετο, εἰ μηδὲν αὐτῇ πολέμιον συνεπλέκετο. Ἔπειτα δὲ καὶ συνοράᾳν ῥᾴδιον, ὡς ἔνθαπερ ὁ πονηρὸς σφοδρότερον πολεμεῖται, ἐκεῖ καὶ αὐτὸς σπουδαιότερον τὰ τῆς κακίας αὐτοῦ βέλη πέμπει, καὶ τὰ μηχανήματα ἵστησιν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν, ἐπεὶ μηδείς ἐστιν αὐτῷ σφοδρὸς πόλεμος, διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτὸς κατ' ἐκείνων ὁπλίζεται · ὁ δὲ Χριστώνυμος τοῦ Θεοῦ λαὸς, τὸ ἅγιον, τὸ βασίλειον ἱεράτευμα, ἐπεὶ καθ' ἑκάστην κραταιούμενοι τῇ πίστει, κατὰ τῶν πονηρῶν αὐτοῦ πράξεων καὶ ἐπιτηδευμάτων ἀνδρίζονται, διὰ τοῦτο κἀκεῖνος μυρίαις ἐπιβουλαῖς [c] καὶ πάσαις μεθόδοις τινὰς ἐξ αὐτῶν ὑποσκελίζειν τεχνάζεται, καὶ ἀντιλυπεῖν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ ἀγωνίζεται, εἰ καὶ εἰς αἰσχύνην αὐτῷ οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ πονηρεύματα καταστρέφουσιν · ἀλλ' ὥστε [d] δὲ τὰ μὲν ἄλλα τῶν ἐθνῶν ἀδιάκριτα καὶ συγκεχυμένα τὰ ἐν δόγμασιν ἔχει φρονήματα, καὶ οὐδὲν καθαρὸν οὐδ' εἰς ἀκρίβειαν δεδοκιμασμένον, διὰ τοῦτο ἐν ἐκείνοις οὔτε τὸ διεστραμμένον φαίνεται. Ἐν δὲ τῇ καθαρωτάτῃ, καὶ ἁγιωτάτῃ, καὶ πολὺ τὸ ἀκριβὲς ἐχούτῃ πίστει τῶν Χριστιανῶν, διὰ τὸ λίαν αὐτῆς εἰλικρινὲς καὶ εὐθὲς καὶ ἐξῃρημένον καὶ ἀκήρατον, ἐπειδάν τις καὶ μικρόν τι διαστροφῆς ἢ καινοτομίας παρεισενεγκεῖν ἐπιχειρήσῃ, αὐτίκα τὸ διεστραμμένον καὶ κίβδηλον τῇ παραθέσει τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καταφαίνεταί τε καὶ διελέγχεται, καὶ οὐδ' ἐπὶ βραχὺ τὸ νόθον γέννημα οὐδ' ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν εἶναι, τῶν εὐσεβῶν δογμάτων οὐδαμῶς ἀνέχεται ἡ εὐγένεια. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν κάλλει διαφερόντων σωμάτων καὶ μικρά τις ἐπιγενομένη κηλὶς θᾶττον συνοράται καὶ περιώραται τῇ παραθέσει τῆς λοιπῆς ἐν τῷ σώματι ὡραιότητος, τοῖς δ' αἰσχροῖς τὴν ὄψιν οὐκ ἂν ἐξελεγχθείη ῥᾳδίως τὰ τῆς ἀσχημοσύνης πάθη ἐπισυνιστάμενα (ὑπολανθάνει γὰρ τῆς ἀμορφίας τῷ συγγενεῖ καὶ τῇ ὁμοιότητι) · οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν ὡραιοτάτης ὡς ἀληθῶς καὶ ὑπερλάμπρου θρησκείας καὶ πίστεως, κἂν τὸ βραχύτατόν τις αὐτῆς παρατρέψῃ, μεγάλην ἀσχημοσύνην ἐργάζεται · τὰ δ' ἄλλα τῶν ἐθνῶν δόγματα, πολλῆς ἀκοσμίας καὶ ἀσχημοσύνης γέμοντα, οὐδεμίαν ἔχειν τοῖς οἰκείοις ἐρασταῖς συν-

22. Sed vide demum, quæso te, o tu mihi dilecte in Christo et spiritualis fili, et si quid aliud eximium usurpari potest et excellens nomen dignum paterno illo quo te amplector affectu ; vide, inquam, et adverte quot adversus acies malus ille dæmon contra pium, solum verum Christianismi cultum instruxerit : hæreses nimirum plurimas, tumultus, pugnas, contentiones, prælia concitavit. Vide autem quemadmodum Christiana pietas ista omnia fudit fugavitque, et clarissimum inde triumphum reportavit. Nec te subeat admiratio, dum mente revolvas contra illam susceptas machinationes et insidias. Imprimis enim nequaquam victoriam tam illustrem, potenter partam et gloriosam reportasset Christiana pietas, si cum nullo congrederetur adversario. Deinde et illud facile intelligitur, quod ubi validius malus ille bello petitur, ibi et ipse sua iniquitatis tela fortius emittit, et machinas adaptat suas. Et certe inter alias gentes, eo quod nequaquam serio contra ipsum bellatur, nec ipse in adversum armatus adeo tendit. At populus qui a Christo sortitur nomen, natio illa sancta, regale sacerdotium, eo quod per fidem prævalentes, quoti diecontra improbos ipsius actus et instituta decertant, et ipse quoque sexcentas insidias, diversas vias excogitat et machinatur, ut vel saltem nonnullos supplantare atque ita Christi Ecclesiam mœrore afficere et tristitia posset : utcunque tandem incepta omnia et impia illa machinamenta in ipsius dedecus conversa desinent. Sed et aliæ nationes dogmata sua et doctrinam indistinctam et confusam habent, nec quidquam apud illos defæcatum reperitur aut cum cura exasciatum. Hinc est quod nihil videatur inter illas distortum. Verum in illa mundissima, sacratissima et accuratissima Christianorum fide, propter summam ipsius puritatem et impermistam simplicitatem, propter rectitudinem et delectum quo præfertur cæteris, si quis vel tantillum in ea a rectitudine declinans, innovatum aliquid subintroduxerit, continuo quod obliquum est et adulteratum, si ad rectam veritatis rationem exigatur, et apparet et convincitur. Neque certe pati potest generosa illa indoles doctrinæ sanæ, ut spuria dogmata vel tantillum temporis sub uno secum nomine delitescerent. Quemadmodum enim in corpore pulchro vel minima labecula aut macula quæ adhæserit, cerni potest et citius animadverti, eo quod a reliqua discrepet pulchritudine, si ad eam componatur : ast in deformibus et visu turpibus, quæ turpicula sunt, non tam cito et facile deprehenduntur ; nam per deformitatis similitudinem et congenerem formam latent : ita quoque et

VARIÆ LECTIONES.

[c] ἐπιβουλαῖς. [d] γρ. ἄλλως τε.

in Christianæ religionis et fidei splendore ac pulchritudine accidit : si quis vel tantillum in illa immutatum perverterit, magnam operatur deformitatem, quæ ipsa et statim deprehenditur ; cum cæterarum gentium doctrina, utpote dedecore multiplici referta et turpitudine, nullum plane sensum ipsius sequacibus admissæ turpitudinis vel notitiam suggerat. Quod ipsum eodem modo animadvertere licet in cæteris omnibus, etiam artibus et scientiis : nam in iis quæ constant exactissime vel minima aberratio facile discernitur ; cum in vulgaribus multa negligantur, et nec in errorum censu reputentur. Ita se res quoque habet et in principibus, et in dignitatis gradu super alios constitutis, eoque magis quo pluribus imperitaverint : illi enim si vel leviter cespitaverint, exaggeratur, et magnum flagitium admisisse omnium judicio denotantur : cum tamen subditi et inferioris ordinis, si multoties similia plane admiserint, nulla notitia notantur, neque id egisse animadvertuntur, sed quidquid fecerint, una cum parvitate et contemptu admittentis, et ipsum celatum atque occultatum penitus evanescit.

A αἰσθησιν δίδωσι τῆς ἐπιγιγνομένης αἰσχρότητος. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πασῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τὸ αὐτὸ κατιδεῖν ἔστιν. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἀκριβεστάταις καὶ τὸ βραχύτατον τῶν ἁμαρτημάτων ῥᾷστα κατάφωρον γίνεται· ἐν δὲ ταῖς τυχούσαις πολλὰ παροράται, καὶ οὐδ' εἰς ἁμάρτημα κρίνεται. Εἰ βούλει δὲ, καὶ ἐν μὲν τοῖς ἄρχουσι, καὶ τῶν ἄλλων τῇ ἐξουσίᾳ προέχουσι, μάλιστα δὲ οἷς κατὰ πλειόνων το κράτος, καὶ τὸ μικρὸν τῶν πταισμάτων εἰς μέγεθος αἴρεται, καὶ πᾶσι γίνεται περιβόητον· ἐν δὲ τοῖς ἀρχομένοις καὶ ταπεινοτέροις πολλὰ τῶν παραπλησίως διαμαρτηθέντων οὐδ' ὅτι ἐπράχθη συνεγνώσθησαν, ἀλλ' ἐναπεκρύβη καὶ ἔλαθε, τῇ σμικρότητι καὶ εὐτελείᾳ συναποσβεσθέντα τοῦ ἁμαρτήσαντος.

23. In quantum igitur magnitudine, potentia, pulchritudine, accuratione, puritate, et omnimoda alia perfectione Christianorum fides et religio paganorum superat et transcendit pietatem, in tantum malus ille bellum contra illam furiosius concitatum gerit ; in tantum etiam stolidorum et insipientium hominum delicta, ad id quod rectum est apposita, discernuntur ; nec fieri potest ut vel tantillo temporis spatio obvelentur, aut modum clam et secreto ingrediendi sortiantur. Verum, quod in antedictis positum est a nobis, catholica et apostolica Dei Ecclesia omnia diaboli machinamenta nulli usui nec actioni esse et inservire declarat, quin et in ipsum machinatorem eadem convertit ; ita hæreticorum blasphemias facile refutat, impudentiam pudore afficit, contra omnes et omnia potestatem inexsuperabilem et invictam habens, triumphis in salutem mundi ductis, gloriosissime exaltatur.

B κγ'. Ὅσον οὖν μεγέθει, καὶ κράτει, καὶ κάλλει, καὶ ἀκριβείᾳ, καὶ καθαρότητι, καὶ τῇ ἄλλῃ πάσῃ τελειότητι, τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι δοξασμάτων ἡ τῶν Χριστιανῶν πίστις καὶ λατρεία ὑπερανέστηκε καὶ ἐξήρται, τοσοῦτον ὅ τε πονηρὸς εἰς τὸν κατ' αὐτῆς ἀνερεθίζεται πόλεμον· καὶ τοσοῦτον πάλιν τὰ ἐξ ἀφρόνων καὶ κακοβούλων ἀνδρῶν ἁμαρτήματα ἐκ τοῦ εὐθέος καταφαίνεται, μηδ' ἐπὶ βραχὺ χώρην τοῦ λαθεῖν ἔχοντα, μηδέ τινα παρείσδυσιν ἐφευρίσκοντα. Ἀλλ' ὅμως ἡ τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ὡς καὶ φθάσαντες ἔφημεν, καὶ τοῦ πονηροῦ πάντα τὰ μηχανήματα, σαθρὰ καὶ ἄπρακτα διελέγχουσα, μᾶλλον δὲ κατ' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ μηχανουργοῦντος ἐπαναστρέφουσα, καὶ τῶν αἱρετιζόντων ῥᾳδίως ἀποσκευαζομένη τὸ βλάσφημον, καὶ καταισχύνουσα τὸ ἀναίσχυντον, κατὰ πάντων ἄμαχον τὸ κράτος καὶ ἀήττητον ἀναδέχεται, καὶ καλοῖς καὶ σωσικόσμοις διαπαντὸς θριάμβοις ἐγκαλλωπίζεται.

C

24. Tu ideo (o quote nomine designem, ut meum explicem in te animi affectum et desiderium?) divini Spiritus splendore mentem habens irradiatam, et ad lucem sublatus rectæ pietatis ; et opus ejusmodi operatus quo ad Constantini illius Magni actiones subveharis, imitare adhuc primitias illas mentis, consilii, sapientiæ tuæ : consiste validius super petram fidei, in qua pulchre per Dominum fundatus fuisti : superædificato actiones bonas, emendatæ vitæ gravitatem, super fidem orthodoxam : noli superstruere ligna, fenum, stipulas, materiem peccati combustibilem ac conflagrationi tantum, nulli autem usui præterea, inservientem ; sed aurum, argentum ædifices, et pretiosas recte factorum res. Hæc siquidem per tribulationes explorata puriora redduntur, et pretiosiora apparent.

κδ'. Σὺ τοίνυν (ὦ τί σε προσειπὼν ἀξίως εἴπω τοῦ πόθου ;) τῇ αἴγλῃ τοῦ θείου Πνεύματος τὴν ψυχὴν αὐγασθείς, καὶ πρὸς τὸ τῆς εὐσεβείας φέγγος ἀναχθείς, καὶ ἔργον ἐργασάμενος, δι' οὗ πρὸς τὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου πρᾶξιν ἀνυψώθης, κατὰ μίμησιν ἔχου τῆς ἀπ' ἀρχῆς σου γνώμης καὶ βουλῆς καὶ συνέσεως· στῆθι στερρῶς ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως, ἐν ᾗ καλῶς ὑπὸ Κυρίου τεθεμελίωσαι· ἐποικοδόμει τῇ ὀρθῇ σου πίστει πράξεις ἀγαθὰς καὶ βίου σεμνότητα, μὴ ξύλα καὶ χόρτον, μηδὲ καλάμην, εὔφλεκτον τῆς ἁμαρτίας ὕλην, καὶ πρὸς καῦσιν μόνην, πρὸς οὐδὲν δὲ χρησιμεύουσαν ἕτερον· ἀλλὰ χρυσὸν καὶ ἄργυρον, τῶν καταρθωμάτων τὰ τίμια. Ταῦτα γὰρ καὶ περὶ [e] πειρασμῶν δοξαζόμενα, καθαρώτερα καὶ τιμιώτερα διαδείκνυται.

D

25. In mandatis Christus communis Dominus noster et magister hoc dedit, fructus nimirum virtutis proferre, nec fidem per opera pudefacere. Ad

κε'. Οὕτω Χριστὸς ὁ κοινὸς Δεσπότης ἐγκελεύεται καρποὺς προβάλλειν, καὶ μὴ καταισχύνειν τὴν πίστιν διὰ τῶν πράξεων. Οὕτω Παῦλος ὁ μέγας τῆς Ἐκ-

VARIÆ LECTIONES.

[e] ἱγ. παρά.

κλησίας συμβουλεύει διδάσκαλος. Οὕτω Πέτρος ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν οὐρανίων πυλῶν τὰς κλεῖς ἐμπεπιστευμένος καὶ τὴν εἴσοδον· οὕτω τῶν λοιπῶν ἀποστόλων ὁ θεῖος χορὸς τὴν οἰκουμένην ἐμαθήτευσεν· οὕτως ἡμῶν οἱ Πατέρες παρειλήφασιν, οὕτως ἡμῖν, τοῖς μετ' ἐκείνους, παραδεδώκασιν· οὕτω καὶ ἡμεῖς σοι παραινοῦμεν καὶ συμβουλεύομεν, ἀρεταῖς κοσμεῖν τὴν πίστιν, καὶ τῇ πίστει τὰς ἀρετὰς λαμπροτέρας ἀπεργάζεσθαι. Ἐβουλόμην αὐτὸς ἐγώ σοι παρεῖναι, καὶ ταῖς πράξεσιν ἑστάναι, ἵνα τῶν μὲν καλῶν ἔργων αὐτεπάγγελτον διὰ τῆς ὄψεως λαμβάνων τὴν γνῶσιν, ἔτι μᾶλλον ἐν εὐθυμίᾳ καὶ χαρᾷ διακείμενος εἴην· εἰ δέ τι καὶ παράλογον συνέῃ, μεθέλκειν ἔχοιμι ῥᾳδίως καὶ μεθαρμόζειν, ἐκ τοῦ παραχρῆμα, πρὸς διόρθωσιν. Ἐπεὶ δὲ ἡ βούλησις τῆς δυνάμεως χωρεύει, καὶ πολλὰ τὴν ὁρμὴν ἀνακόπτοντα κωλύει, ὅ μοι λοιπόν ἐστι δυνατόν, γραφῇ τυπῶσαι τὰς παρακινέσεις, ὡς καὶ καταρχὰς ὑπεσχόμην, ἤδη πειράσομαι.

A hunc modum Paulus magnus ille magister Ecclesiæ consilium dat; ita suadet Petrus apostolorum coryphæus, cui claves et ingressus portarum cœlestium concreduntur; sic et reliquus apostolorum chorus orbem terrarum informavit: hoc Patres nostri traditum susceperunt; ad hunc modum nobis posteris tradiderunt: hoc tibi nos suademus, et consilium damus, nempe ut fidem illustres per actiones, et fide reddas actiones speciosiores. Vellem ego quidem iu rem præsentem esse tibi, et tuarum actionum regimen in me suscipere, eo fine ut per oculos bonorum tuorum operum cognitionem actu ipso usurpans, majori gaudio repletus sim et jucunditate; et si præter rectam agendi rationem aliquid tibi excideret, retrahere continuo et reformare B possem, nullo negotio correctionem adhibens: verum cum voluntati non respondeat possibilitas aut facultas, et impetum multa sint quæ interceptent atque reprimant, quod unicum mihi relictum est ut præstare possim, scripto, quod pollicitus sum ab initio, admonitiones conabor delineare.

κζ'. Ὅτι μὲν οὖν χρὴ τὸ Θεῖον εἰλικρινῶς ἀγαπᾷν καὶ θεραπεύειν, καὶ τὸ ὁμόφυλον ὡς ἑαυτὸν στέργειν καὶ φιλεῖν, ἔμφυτός πως τοῖς ἀνθρώποις ἡ γνῶσις καθέστηκεν· ἡ βούλησις δὲ μὴ συντρέχουσα τῇ γνώσει, εἰς θέσπισμα καὶ νόμου ἀναγραφῆναι τὴν κοινὴν ἐξεβιάσατο γνώμην. Ὅτι δὲ ὁ τοῦ Θείου εἰλικρινὴς ἔρως, καὶ ἡ τοῦ πλησίον στοργὴ καὶ τελεία ἀγάπη, τῶν ἄλλων ἐντολῶν ἐν ἑαυταῖς περιέχουσι τὰς πράξεις, οὐ χαλεπὸν μὲν καὶ αὐτόθεν κατανοῆσαι. Παρίστησι δὲ τοῦτο καὶ ὁ Δεσποτικὸς λόγος, ἐν οἷς φησι περὶ αὐτῶν, Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος κρέμαται, καὶ οἱ προφῆται. Καὶ γὰρ ὁ τὸν θεῖον ἔρωτα ἐνστερνισμένος, καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν στέργων καὶ φιλῶν, πατέρα μὲν καὶ μητέρα διαφερόντως ἀγαπήσει, καὶ τιμῆς τῆς πρώτης, μετά γε Θεόν, ἀξιώσει· αἱμάτων δὲ ἐμφυλίων καὶ φόνων οὐ μόνον τὰς χεῖρας καθαρὰς φυλάξει, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς λογισμοὺς μελέτης τοιαύτης· οὐ μὴν οὐδὲ κλέψειεν οὗτος· οὐδεὶς γὰρ ὃν ὡς ἑαυτὸν φιλεῖ καὶ φυλάττει, τούτου κλέπτης ἐφωράθη. Ἀλλ' οὐδὲ ἀλλοτρίους γάμους διορύξει. Οὐδ' ὅρκον ἐπίορκον ὀμόσει, οὐ μὲν οὖν οὐδὲ μαρτυρίαν ψευδῆ κατὰ τοῦ πλησίον μαρτυρήσει. Καὶ ὅλως, οὐ χειρῶν ἀδίκων ἄρξει, τύπτειν ἢ προπηλακίζειν ἐπιχειρῶν, ἢ τύραννος (27) ἐραστὴς τῶν, ὅσα τῷ πλησίον ὑπάρχει, γινόμενος. Ὁ γάρ τι τούτων κατατολμῶν, αὐτόθεν λυμαίνεται ἄμφω, καὶ τὸν ἔρωτα τὸν θεῖον καὶ Δεσποτικόν, καὶ τοῦ ὁμοφυοῦς τὴν στοργήν. Τῷ μὲν ἐπιβουλεύων καὶ περιβάλλων κακοῖς, τὸν δὲ παρὰ φαῦλον ποιούμενος καὶ ὑπερορῶν. Ἐξ ὧν εἰς οἵας ἀπαραιτήτους καὶ πικρὰς τιμωρίας ἐμ-

C 27. Deum esse sincero affectu adamandum atque colendum, diligendum nobis congenerem hominem et amplectendum, quasi insita quædam hominibus cognitio suggerit: dum autem voluntas cum cognitione non conspirat, necessario factum est ut notitia illa communis tanquam legis dictamen scripta traderetur. Porro, quod in Deum sincerus amor, et dilectio proximi, et illa quidem perfecta, cæterorum mandatorum in se contineant actiones, haud certe difficulter e re ipsa intelligi potest. Sed et docet hoc insuper verbum illud Domini, quo censebat: *In duobus hisce præceptis tota lex suspenditur et prophetæ*[5]. Qui enim divinum sibi amorem impectoravit et vicinum diligit sicut ipse se, patrem quidem et matrem excellentiori quodam modo complectetur, et post Deum præcipuo honore prosequetur; a sanguine porro et cædibus consanguineorum puras sibi manus conservabit, sed et linguam porro et cogitationes ab ejusmodi omni dispositione mundas: adhuc, nec furabitur qui talis est, neque enim unquam illum spoliasse invenitur aliquis quem diligit, cui custos apponitur; sed nec alienum irrumpet thalamum; nec falsum jurabit D juramentum, nullum dicet falsum testimonium contra vicinum suum, neque dabit initium injuriarum; non pugnis cædere, non conspurcare maledictis aggredietur; non tyrannice concupiscet ea quæ pertinent ad vicinum suum. Qui enim quid istiusmodi attentaverit, uno actu utrumque violat, amorem nempe in Deum et Dominum, et erga cognatum sibi affectum: hunc enim adoritur ex in-

[5] Matth. XXII, 40.

NOTÆ.

(27) Ἢ τύραννος. Aut delendum ἤ, aut legendum τυραννεῖν, et non τύραννος· ubique τύραννος ἐραστής, non sunt ἀσυνδέτως copulandi.

sidiis, et malis circumscribit; illum vero despectum et contemptum habet. Patet autem omnibus, quibus se pœnis, quam gravibus subjicit et ineluctabilibus. Si enim qui mandata transgreditur humana, et imperium despicit sibi præsidentis, condemnationem non effugiet, sed et capite quandoque peccatum luit ; is profecto qui per vim oblatam et insidias structas in conservum suum, omnium rerum Dominum, regem et opificem inhonorat et nihili facit, verum leges ab eo latas ludibrio habet et lubentiæ exponit, qualem, par est, ut subeat pœnam? Oportet igitur omni modo, omni cura et diligentia, hæc mandata una cum inculpata pietate et sincera religione conservare. Neque enim aliter partem habere possimus cum fidelibus et Deo charis, nec regni cœlorum digni judicabimur.

A βάλλει ἑαυτὸν πᾶσιν ἐστι φανερόν. Εἰ γὰρ ὁ τῶν ἀνθρωπίνων προσταγμάτων καὶ τῆς ἐπιστατούσης ἀρχῆς ὑπερόπτης οὐ διαφεύγει τὴν δίκην, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ζῆν πολλάκις τὸν κίνδυνον ἔχει, ὁ τὸν Δεσπότην τῶν ὅλων καὶ Βασιλέα καὶ Δημιουργὸν διὰ τῆς εἰς τὸν ὁμόδουλον παροινίας καὶ ἐπιβουλῆς ἀτιμάζων καὶ ἐξουθενῶν, καὶ τοὺς αὐτοῦ νόμους διαπαίζων, καὶ χλεύην δεικνύς, ἡλίκην τινὰ τὴν τιμωρίαν θώσει; Διὸ πρόσκειται παντὶ τρόπῳ καὶ πάσῃ σπουδῇ, μετὰ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀμωμήτου ἡμῶν θρησκείας, καὶ ταύτας διαφυλάττειν τὰς ἐντολάς. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι, χωρὶς αὐτῶν, οὔτε τῆς τῶν πιστῶν καὶ φιλοθέων μερίδος γενέσθαι, οὔτε τῆς τῶν οὐρανῶν ἀξιωθῆναι βασιλείας.

28. Enimvero cuilibet mortalium hoc incumbit, ut omnem exhibeat suam et quidem extremam potentiam in his conservandis. Spectat hoc ad principem æque ac ad subditos, juvenes et ætate provectiores, divites et pauperes : nam communis est natura omnibus, communia hæc mandata dantur, communi cura et sollicitudine custodienda. At quæ spectant ante alia ad informandos principes, quæ magis par est ut tua observet potestas, unde tibi major accrescet experientia, illa tibi in procinctu sum suggesturus. Principem enim oportet multiplici præditum esse probitate, cum alia tum imprimis illa quæ morum spectat pulchritudinem, unde illud adagium dicitur : Magistratus virum indicat. Et : Quemadmodum aurum probat acies lapidea, ita et humanam mentem actiones cum imperiales, tum subditorum dispositiones discernunt.

B κη'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀνθρώπῳ παντὶ πάσῃ δυνάμει παραφυλακτέον, ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, νέῳ καὶ πρεσβύτῃ, πλουσίῳ καὶ πένητι. Κοινὴ γὰρ ἡ φύσις, καὶ κοινὰ τὰ προστάγματα, καὶ κοινῆς τῆς παραφυλακῆς καὶ ἐπιμελείας δεόμενα. Ἃ δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν τῶν ἀρχόντων ὁρᾷ παιδαγωγίαν, καὶ τῇ σῇ φυλάττειν ἐπιτηδειότερα ἐξουσίᾳ, καὶ ἐξ ὧν ἔσται σοι καὶ περὶ τῶν ἄλλων πλείστη ἐμπειρία, ἐκεῖνά σοι νῦν εἰρήσεται. Καὶ γὰρ πολλῆς τῷ ἄρχοντι δεῖ καλοκαγαθίας, τῆς τε ἄλλης, καὶ τῆς ἐν ἤθεσιν εὐκοσμίας. Δι' ὃ καὶ φασιν « Ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι · » καί, ὅτι « Ὥσπερ ὁ χρυσὸς ἐν ταῖς λιθίναις ἀκόναις δοκιμάζεται, οὕτως ὁ ἄνθρωπος νοῦς ἐν ταῖς ἀρχικαῖς ἐργασίαις καὶ ταῖς τῶν ἀρχομένων διανοίαις ἐξετάζεται. »

C

29. At tu mihi sedulus auditor adsis, nec auditor tantum, sed et operator actionum bonarum et admiratione dignarum. Principium porro a Deo et divinis arcessemus. Oratio igitur connectit Deo hominem, eiqae familiarem reddit. Est autem illa cum Deo colloculio et congressus quidam intellectualis, qui est omnium rerum pulcherrimus et pretiosissimus. Ab illo emanat substantia omnis et consistentia ; ab illo providentia et bonorum exhibitio; perfectio omnis, et affectuum omnis emundatio. Quocirca si ab oratione nulla alia utilitas egrederetur, istud tamen unicum apud homines Deum diligentes et videndi curiosos instar omnis alterius oblectamenti, omnis quæ in vita contingere potest beatitudinis et felicitatis, esset abunde suffecturum. Ast cum per eamdem peccatorum obtinemus remissionem, et quidquid nobis conducibile sit recipimus, donis donati optimis, et perfectos facientibus recipientes, necnon in se speciosissimis ; ad operandum ea advocamur quæ inexplicabilia omnia nobis conferre solent : per gratiarum porro actionem, quam in precibus expedimus, benefactorem quasi remuneramus, et tanquam quasdam illi primitias offerimus, præsentes animi nostri affectiones et motus, doxologias quoque ab intelligibili nostra et rationali natura resultantes. Cum igitur tot et tanta per orationem procurentur, quomodo non æquum sit ut nos alacriter in illa extendamus, eam vehementius depereamus et omni modo amplectamur.

κθ'. Σὺ δέ μοι μάλιστα πρόσεχε, ἵνα μὴ μόνον ἀκροατὴς, ἀλλὰ καὶ ποιητὴς γένῃ καλῶν καὶ ἀξιαγάστων πράξεων. Ἀρχὴ δὲ ἡμῖν, κἂν τούτοις, ἀπὸ τῶν θείων. Εὐχὴ μὲν οὖν Θεῷ συνάπτει καὶ οἰκειοῖ, ὁμιλία τις ἔνθεος οὖσα, καὶ συνουσία νοερὰ τοῦ πάντων καλλίστου καὶ τιμιωτάτου · ἐξ οὗ πᾶσα μὲν οὐσίωσις καὶ συνοχὴ, πᾶσα δὲ πρόνοια καὶ χορηγία τῶν ἀγαθῶν, πᾶσα δὲ τελειότης καὶ διακάθαρσις τῶν παθῶν. Ὥστε εἰ καὶ μή τι ἄλλο κέρδος ἐκ τῆς εὐχῆς ἀνεφύετο, αὐτὸ δὴ τοῦτο μάλιστα τοῖς φιλοθέοις καὶ τοῦ ἀγαθοῦ φιλοθεάμοσιν ἀντὶ πάσης εὐροστύνης ἥρκει, καὶ πάσης τῆς κατὰ τὸν βίον μακαριότητος καὶ εὐδαιμονίας. Ὅτε καὶ τῶν ἡμαρτημένων ἄφεσιν λαμβάνομεν δι' αὐτῆς, καὶ τῶν ἄλλων αἰτημάτων ὅσα συμφέρουσι τὰς ἀγαθοειδεῖς καὶ τελεσιουργοὺς δωρεὰς, προκαλούμεθα, ἀξιούμεθά τε τῶν ἀράτων περὶ ἡμᾶς ἔργων καὶ δώρων διὰ τῆς ἐν αὐτῇ εὐχαριστίας τὸν εὐεργέτην ἀμείβεσθαι, καὶ δὴ καὶ οἵας ἀπαρχάς τινας αὐτῷ προσφέρειν, τὰς κατ' ἐκείνην τοῦ νοῦ κινήσεις καὶ δοξολογίας, τῆς νοερᾶς ἡμῶν καὶ λογικῆς οὐσιώσεως · ὅτε τοίνυν, τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τῇ εὐχῇ περιείληπται, πῶς οὐ χρὴ πρὸς ταύτην προθύμως ἐπεκτείνεσθαι, καὶ ταύτης ἐρᾷν σφόδρα καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι.

D

λ'. Σὺ τοίνυν προσεύχου μὲν εὐχὰς ἰδίας διαπαν- A τὸς καὶ καθ' ἑαυτὸν τῷ Θεῷ. Προσεύχου δὲ καὶ ἅμα τῷ πλήθει, καὶ ἐν τῷ φανερῷ· δι' ἑκατέρου μὲν γὰρ θεοφιλῶς πραττομένου, τὸ ὅσιον ἔστιν ἀποδιδόναι. Ὅσον δὲ τὸ πρότερον εἰς καθαρότητα διανοίας πλεονεκτεῖ, τοσοῦτον τὸ δεύτερον εἰς μίμησιν τοὺς ὁρῶντας παρακαλεῖ. Καὶ τὸ μὲν εἰς οἰκεῖον κέρδος συντελεῖ· τὸ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους οἶδεν ὠφελεῖν· ὧν ἡ σωτηρία καὶ ἡ προκοπὴ, μεγάλη πάλιν τῆς ἀρετῆς ἐστι τοῦ ἄρχοντος μαρτυρία.

30. Orato igitur indesinenter privatim et apud te Deum : sedet palam et una cum multitudine orato. Certe per utrumque orandi modum, ut Deum amantem decet, observatum sanctificatio habetur. In quantum vero prius illud ad mentis tuæ conducit puritatem, in tantum id quod ponitur secundo loco, intuentes in imitationem vocat. Et alterum quidem privatis commodis inservit, alterum insuper conducit et alienis. Illorum porro salus et in virtute progressus illustre admodum testimonium virtuti imperantis perhibet.

λα'. Ναοὺς ἐπ' ὀνόματι Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγίων κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς οἰκοδόμει, καὶ τούτοις τὸν λαὸν ἐκκλησιάζεσθαι ἔθιζε· ἵνα κοινῇ τὸ Θεῖον ἐξιλεούμενοι, καὶ κοινὴν τὴν δοξολογίαν προσ- B ἀγοντες, εἰς κοινήν τε μᾶλλον ὁμόνοιαν συνελαύνωνται, καὶ κοινὴν καρπῶνται τὴν σωτηρίαν καὶ ὠφέλειαν.

31. Templa Deo et sanctis ejus secundum leges ædifica ecclesiastica : eo populus convenire in cœtus assuescat, in eum finem ut communibus votis Deum propitium facientes, et communiter doxologiam ei offerentes, ita magis cum in communem concordiam coalescant, et communem referant cum salutem tum etiam alias utilitates.

λβ'. Αἱ θυσίαι μὲν τῆς ἱερᾶς ἡμῶν λατρείας τοῖς ἱερεῦσιν ἀνάκεινται οἷς ὑπηρετῶν προθύμως καὶ προσφέρων, πολλῆς τῆς διὰ τούτων ἀπολαύσεις καὶ εὐεργεσίας καὶ χάριτος. Δύναιο δ' ἂν καὶ σὺ, βουληθείς, κάλλιστον αὐτουργῆσαι Θεῷ θῦμα καὶ ἁγιωτατον, βίον αὐτῷ καλλιερούμενος καθαρὸν, καὶ διανοίας ὀρθότητα.

32. Sacrificia sacrata nostræ religionis spectant ad sacerdotes : quibus si libenter te accommodabis, et oblationes tuas dederis, et benevolentiam ex eo facto, et simul gratiam inde non vulgarem reportabis. Poteris autem, modo animus adsit, et tute per te pulcherrimum Deo offerre sacrificium et delectabile, si vitam ipsi puram et animum rectum pulchre obtuleris.

λγ'. Εἰδὼς δὲ ὡς μεγάλη ῥοπὴ πρὸς τὴν τῶν ἄλλων διοίκησιν, ῥώμη καὶ τάχος διανοίας, μηδὲ ταύτης ἀφίστασο τῆς ἐπιμελείας. Ἀγχίνουν μὲν γὰρ οὐκ ἔστι γενέσθαι τὸν μὴ φύσει τοῦτο πεφυκότα· μελέτη δὲ καὶ πραγμάτων πεῖρα, πρόχειρον ἐμποιοῦσαι τὴν C γνῶσιν, πολλάκις ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις ὀξύτερον ἔδειξαν τὸν ἐγγεγυμνασμένον, ἢ τοὺς ταύτης τῆς δυνάμεως κατὰ φύσιν μετεσχηκότας. Δι' ὃ φρονήσιν ἀσκεῖν προσήκει διὰ βίου· αὕτη δὲ παραγίνεται μελέτῃ μὲν καὶ μνήμῃ πράξεων πρεσβυτέρων, ὁμιλίᾳ δὲ καὶ συνουσίᾳ τῶν περιόντων ἀνδρῶν φρονίμων, καὶ ἐμπειρίᾳ δὲ τῶν κατὰ τὸν βίον πρακτέων. Πρᾶξις γὰρ μιμήσει καὶ βουλῇ καὶ διαχειρίσει κράτος συλλαβοῦσα, τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς οὐκ ἀντιπρατούσης, εἰς συμφέρον τέλος ἀποβαίνει.

33. Ad rei vero totius publicæ administrationem cum intelligas plurimum conferre mentis valentiam et agilem dexteritatem, noli curam hanc obire negligentius. Et certe prudentiam in procinctu non habebit ille qui non est a natura ad illam comparatus. Meditatio sedula, experientiaque rerum, quæ cognitionem ad manum suppeditant, non raro virum usu exercitatum faciunt multo acutius in procinctu videre quam alios quibus a natura hæc facultas concessa est. Quocirca providentiam decet exercere per totum totius vitæ cursum. Acquiritur illa autem dum recolimus et meditamur res olim gestas, dum congressum affectamur et familiarem sermonem prudentium in vita exsistentium, dum rerum quotidianam experientiam colligimus. Actio enim acquirit vires per imitationem, consilium et operationem, atque ita divino non adversante auxilio in finem commodum conducit.

λδ'. Μηδὲ τῶν περὶ τὸ σῶμα δὲ ἡμῶν καὶ σχημάτων καὶ κινήσεων, ὡς εὐτελῶν, ὑπερόρα. Καὶ γὰρ καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς ἀρίστη τάξις καὶ κατάστασις οὐκ D ἐλάχιστον μέρος φρονήσεως ἔδοξεν εἶναι· καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι μὴ συνιδεῖν εἰσιν ἐκ τοῦ ῥᾴστου δεινοὶ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ δύναμιν καὶ τὸ κάλλος, οὗτοι τοῖς ἔξωθεν θεάμασι ξεναγούμενοι, καὶ τῶν ἀδήλων ἐρασταὶ καὶ ἐπαινέται καθίστανται. Διὰ τοῦτο δεῖ καὶ προσώπου διαθέσει, καὶ κόμης ἀσκήσει, καὶ περιβολῇ ἐσθῆτος κόσμιον ὁρᾶσθαι καὶ σεμνὸν, μήτε εἰς τὸ βλακῶδες καὶ περίεργον ἐκφερόμενον, μήτε πάλιν πέρα τοῦ μετρίου πρὸς τὸ ἠμελημένον καθειλκόμενον. Ἑκάτερον γὰρ ἀπρεπὲς καὶ εὐκαταφρόνητον, καὶ ἀρχικῆς πολιτείας ἀλλότριον. Καὶ βαδίσματος δὲ πρέπει τῷ ἄρχοντι εὐταξία, μήτε

34. Habitum, figuram, motum corporis noli tanquam vilia contemnere. Ordo enim in illis qui est optimus observatus, et dispositio præclara, non minima videtur esse prudentiæ portio. Illi autem quibus non est positum in proclivi vim, facultatem, pulchritudinem in animo delitescentem intueri, facile ducuntur externis spectaculis, et rerum oculis non subjectarum exinde amatores exsistunt et præcones. Ideo decet vultu bene disposito, coma exornata, vestitu et amictu gravitatem præ se ferre et decorem : non ad mollitiem vel curiositatem deviare nec ultra quam par est ad neglectum transferri. Dedecet enim utrumque et contemptum parit, et abhorret a principis viri ratione et statu. Sed et principem decet incessus bene compositus : nam nec

moveri debet dissoluto et muliebri motu, neque rursus novitatem affectare per confertum, perturbatum, disparem ingressum, omnis autem corporis motio ordine omnino disponatur.

35. Cavenda est et in sermone velocitas. Est autem illa forsitan alicujus usus in contentiosis et cristicis congressibus, nec virum dedecet generosum : sed stulta est et periculosa, adhibita si sit in colloquiis familiaribus : in mandatis dandis, politicis præsertim et rem spectantibus communem, humilis est et nullius pretii. Exaccurate dicere, celeriter perficere actibus, sermonibus, motibus, cum decore versari, divinæ sortis illum esse et ultra communem arguit qui ita comparatus est. Verum raro admodum et difficulter contingit ut simul omnia in unum conspirent : moderatio ornata, gravitas visu digna, cum pondere quodam et cautione conjuncta, ea possidentem conspicuum cum jucunditate quadam, et ornatum reddit ad imperandum, et, si quid vulgus quod optimum censetur adamare queat, placitum. Volubilitas vero sine ulla dispositione vel ordine furiosum quiddam et insanum videtur : sæpius aberrat a recto, etiamsi aliquando prodesse poterit vehementer. Tarditas cum confusione stultum quid, imbelle : aberrare videtur plerumque, et quidem in magnis, licet interdum aliquid perficiat boni : sed illud tenue et nullius pretii, quodque non aliter habeatur bonum, quam collatum ab cæteras ejus actiones.

36. Risu disrumpi, cum deformitate vultus et morum dedecore, constantiam et gravitatem contumelia afficit.

37. Immunis sit cum auditus tum etiam lingua a turpiloquio. Quæcunque cum voluptate quis audire gestit, illa eadem effari non pudefit ; et quæ quis dicere non erubescit, certe nec erubescet perpetrare, cujus rei ila edidit demonstrationem. Omnino caveas ne lingua prolabaris, sæpe enim vel levissimo sermone lapsa, ingens intulit detrimentum, et certo de capite periclitata est, jecitque aleam.

38. Aures præbe patulas injuria affectis, clausas contra ad afficientium injuria lenocinia et probabiles inductiones.

39. Labia accusatoria et sycophantica aspernere : nam non raro et liberos furere in parentes, et parentes in liberos, adegerunt, vitæ vincula et connexiones disruperunt, et in se invicem consanguineos excitarunt. Quid autem illa minora commemoro ? vel unica sycophantæ vox civitates et domos integras subvertit sæpe.

40. Ne sis in amicitia ineunda velox ; initam vero omni modo nexu conserva indissolubili, totum in te proximi derivans onus, nisi forte cum periculo tuæ animæ jungatur. Certamina et discordiæ inter amicos in contemptum adducunt universum hominum propositum et dispositionem : nec culpæ tantum obnoxii, sed et sine culpa qui sunt, in eamdem suspicionem trahuntur. Illorum fruere amicitia qui cum aliis sine fuco sinceram semper amicitiam custodierunt ; qui nec oculo invido intuiti sunt florentes, nec positos in adversis neglexerunt. Exsti-

A εἰς τὸ θηλυπρεπὲς καὶ ἔκλυτον ἀσχημονοῦντι τὴν κίνησιν, μήτε μὴν εἰς τὸ ἀθρόον καὶ τεταραγμένον καὶ ἀνώμαλον ταύτην ἐκνεωτερίζοντι · καὶ ὅλως, πᾶσα κίνησις τάξει κοσμείσθω.

λε. Δεῖ δὲ καὶ τὸ ἐν λόγοις τάχος εὐλαβεῖσθαι. Ταχυλογία γὰρ, ἐν μὲν ἀγωνιστικαῖς διαλέξεσι καὶ ἀμίλλαις, οὐκ εὐκαταφρόνητον ἴσως, οὐδὲ ἀγενές · ἐν δημηγορίᾳ δὲ, ἀνόητον καὶ ἐπισφαλές. Ἐνδὲ προστάγμασι, καὶ μάλιστα τοῖς πολιτικοῖς, καὶ κοινοῖς εὐτελὲς καὶ ταπεινόν. Ἐντελέστερον δ' εἰπεῖν, ταχύτης ἐν πράξει καὶ λόγοις καὶ κινήμασι, σὺν εὐταξίᾳ, θεῖον μέν τινα καὶ ὑπερφυῆ ἀποφαίνει τὸν ἔχοντα. Σπάνιον δὲ, καὶ συνελθεῖν ἅμα πάντα χαλεπώτατον. Τὸ δὲ ἐν τούτοις σύμμετρον σὺν εὐταξίᾳ, σεμνόν τε καὶ

B ἀξιάγαστον, καὶ μεστὸν ὄγκου καὶ σὺν εὐλαβείᾳ, ποθεινὸν ὁρᾶσθαι παρασκευάζει, καὶ ἄρχειν ἐπιτηδειότερον, εἴπερ καὶ ἐν τοῖς ἀρίστοις ἔστι τι τῷ πλήθει ἐρασμιώτερον. Ταχύτης δὲ σὺν ἀταξίᾳ, ἔμπληκτον καὶ μανικὸν, καὶ παραδιορθοῦν ἐνίοτε μεγάλα, καὶ σφάλλον ὡς τὰ πολλὰ παραπλήσια. Ἡ δὲ σὺν ἀταξίᾳ βραδύτης, νωθρὸν καὶ ἠλίθιον, καὶ σφάλλον μὲν ἐνίοτε καὶ μεγάλα, κατορθοῦν δὲ ἐλάχιστα, καὶ ταῦτα λίαν ταπεινὰ, καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ἐκείνου πράξεις μόνον παραμετρούμενα, κατορθώματα.

C λς'. Τὸ πρὸς γέλωτας διαθρύπτεσθαι, μετὰ τοῦ ἀσχημονεῖν τὴν μορφὴν, καὶ τοῦ ἤθους ἐστὶν ἐξυβρίζειν τὴν εὐστάθειαν.

λζ'. Αἰσχρορρήμοσύνης δὲ πάσης καὶ ἀκοὴ καὶ γλῶσσα καθαρευέτω. Ἃ μὲν γάρ τις ἀκούων ἥδεται, ταῦτα καὶ λέγειν οὐκ αἰσχύνεται, ὅτι καὶ πράττειν οὐκ αἰσχυνθήσεται, μεγάλην παρέσχεν ἀπόδειξιν. Δι' ὅλου δὲ, γλώσσης φυλάσσου παρολισθῆσαι. Ῥήματι γὰρ βραχυτάτῳ πολλάκις ὑποσφαλεῖσα, μεγάλην ἤνεγκε ζημίαν, αὐτοὺς τοὺς περὶ τοῦ ζῆν ἐσχάτους ἀναῤῥίψασα κύβους.

λη'. Ἔχε τὰ ὦτα τοῖς μὲν ἀδικουμένοις ἡνεῳγμένα, πρὸς δὲ τὰς τῶν ἀδικούντων ἐπαγωγὰς καὶ πιθανολογίας ἀποκεκλεισμένα.

λθ'. Χεῖλη δὲ κατήγορα, καὶ συκοφαντίας ἀποστρέφου · πολλάκις γὰρ παῖδας κατὰ πατέρων, καὶ πατέρας ἐξέμηνε κατὰ παίδων, καὶ βίον ἔσχισε συζυγίας καὶ συγγενεῖς ἐπανέστησε κατ' ἀλλήλων. Καὶ τί λέγω ; πόλεις ὅλας καὶ οἰκίας ἀνέτρεψε μία φωνὴ συκοφάντου.

D μ'. Μὴ ταχὺς ἧσθα ξευγνύειν εἰς φιλίαν · συζεύξας δὲ, παντὶ τρόπῳ τὸν δεσμὸν ἄλυτον συντήρει, ἅπαν τοῦ πλησίον ἀνέχων τὸ βάρος, πλὴν εἰ μήπω ψυχῆς κίνδυνον ἐπάγει · αἱ γὰρ πρὸς τοὺς φίλους διαστάσεις τὴν ὅλην προαίρεσιν ἐκφαυλίζουσι τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐ τὸν ὑπαίτιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀναίτιον εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόνοιαν κατασπῶσιν. Ἐκείνοις δὲ κέχρησο φίλοις οἳ πρὸς ἑτέρους κατὰ πάντα καιρὸν ἄδολον διεσώσαντο τὴν φιλίαν, καὶ μήτε εὐπραγοῦσι βασκανίας ἐπέβαλον ὀφθαλμὸν, μήτε ἠμέλησαν δυσπραγούντων. Πολλοὶ γὰρ κακῶς μὲν πράττου-

σιν ἐπεκούρησάν τε καὶ συνήργησαν τοῖς φίλοις, εὖ δὲ φερομένων, ὁρᾷν οὐκ ἤνεγκαν τὴν εὐημερίαν· καὶ οὓς οὐκ ἠλεγξε καιρὸς συμπαθείας, τούτους ἐφώρασε τὸ πάθος τοῦ φθόνου. Κτῶ τοίνυν φίλους, μὴ τοὺς φαύλους, ἀλλὰ τοὺς ἀρίστους. Ἐκ γὰρ τῶν φιλουμένων ὡς τὰ πολλὰ κρίνεται τὰ ἤθη τῶν φίλων· καὶ διὰ μὲν τῶν σπουδαίων ῥᾴστον ἄν τις, καὶ παρασφαλεὶς [f], ἐπαναχθείη· οἱ φαῦλοι δὲ καὶ τὴν προσοῦσαν λυμαίνονται καλοκαγαθίαν· καὶ οἱ μὲν καὶ τὸ λεῖπον εἰς ἀρετήν, δι' ἑαυτῶν ἐπιτειχίζοντες, ἀνελλιπὲς φαίνεσθαι ποιοῦσιν· ἡ δὲ πρὸς τοὺς φαύλους ἐπιμιξία, καὶ ὅπερ ἐστὶν ὑπόλοιπον ἀρετῆς, νόθον ἀποφαίνει. Μὴ ζήτει δὲ παρὰ φίλων ἀκούειν τὰ ἡδέα, ἀλλὰ τὰ ἀληθῆ μᾶλλον· εἰ γὰρ ἐχθροῖς μὲν, οὐδ' ἀληθεύουσι, πιστευτέον, φίλοις δὲ διέφθορε τὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ ἡδὺ λέγειν ζητοῦσι κἀκεῖνοι, πόθεν ἡμῖν ἀλλαχόθεν ἡ τῆς ἀληθείας ἔσοιτο [g] γνῶσις, καὶ ἡ ἐπιστροφὴ (28), τῶν [h] οὐκ εὐαγῶς ἐνίοτε παρ' ἡμῶν λεγομένων ἢ πραττομένων [i]; Διὸ μέγιστον ἡγοῦ φίλους κολάκων διαῤῥεῖν. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ πρόσωπον ἐπαινοῦντες, σέ τε τῶν, ὡς εἰκὸς, ἁμαρτανομένων συναίσθησιν λαβεῖν οὐκ ἐῶσι, καὶ μείζω ταῦτα πρὸς τοὺς ἄλλους ταῖς διαβολαῖς ἀποτελοῦσιν· οἱ δὲ καὶ σὲ, τῷ διὰ φιλίας ἐλέγχω, συνιδεῖν τὸ παρανομηθὲν μᾶλλον δυναμοῦσι, κἄν τι δέῃ πρὸς τοὺς ἔξω λέγειν, ἀντὶ κατηγορίας ἀπολογίαν τοῦ πραχθέντος ἐκμηχανῶνται. Ὅσον οὖν τοῦ ἐπὶ κακίαν προκόπτειν τὸ ἀρετὴν ἀσκεῖν δεινήνοχε, καὶ τοῦ διαβάλλεσθαι ἐν τοῖς ἀρχομένοις τὸ τὰς διαβολὰς διαλύειν, τοσοῦτον δεῖ παρὰ σοὶ τοὺς εὐνους πλέον ἔχειν τῶν κολάκων.

μά'. Τῶν ἀποῤῥήτων, ἃ μὲν τὴν σὴν ἀρετὴν αὐξάνει, κοινώνει τοῖς φίλοις· ἃ δὲ τὴν γνώμην φαυλίζει, μήτ' αὐτὸς μετέχου, μήτε τοῖς φίλοις ἀνατίθει. Ἄριστον μὲν γὰρ τοῦτο καὶ χωρὶς αἰτίας ἑτέρας· Πλὴν γε δή, καὶ εἰς κόρον, οἷα πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα, τοῦ φίλτρου τραπέντος, μᾶλλον τῆς παραινέσεως τὸ χρήσιμον καθορᾶται· τὸ μὲν γὰρ φαῦλον τῶν κρυφίων, τότε μάλιστα τοὺς λογισμοὺς τοῦ συνεγνωκότος ὑποτρέχον καὶ διακνημαῖνον, θᾶττόν τε, καὶ σὺν οὐδενὶ ὄκνῳ, τῆς ἀγάπης ἀποστήσει, καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν ἰδεῖν οὐκ ἐάσαι· σοί τε διαβολὴν βαρεῖαν, ἔκφορον γεγονὸς, ἐποίσει, καὶ πρὸς τὸν ἐξειπόντα χαλεπώτερον διαθήσει. Τὸ δὲ χρηστὸν τὸν τε συνεγνωκότα ῥαγῆναι τῆς φιλίας ἐπικατασχέτει, δεσμῷ κρατίστῳ, τῇ ἀρετῇ, βιαζόμενον, καὶ εἰς ἔπαινον τῆς σῆς σπουδαίας γνώμης ἐπὶ νοῦν ἐρχόμενον, διαναστήσει, καὶ σὲ δηλονότι ταῦτα συνορῶντα, οὐκ

A tere multi qui tulerunt opem afflictis et auxiliati sunt amicis, at felicitatem in prosperis eorum ferre nequivere : quos neutiquam redarguit oblata commiserandi occasio, illos affectus invidiæ palam fecit. Habe ergo tibi amicos non malos sed optimos. Certe qui in amicos eliguntur, mores et dispositiones propalant ipsos eligentium. Per probos et honestos, si quis in aliquo lapsus sit, tacite in amissum locum reducetur : improbi bonitatem qua quis præditus est depopulantur. Probi, si quid desit de virtutis mensura, e suo penu supplendo, defectum tollunt et resarciunt : sed cum improbis conversatio, quidquid boni sit reliquum, declarat esse adulterum. Noli ab amicis libenter ea quæ delectent audire, potius autem cum veritate juncta : si enim B inimicis ne verum quidem dicentibus fides adhibenda, et id quod verum est ab amicis deperiit, eo quod id quod dulciter arridet tantum proloqui voluerint unde erit ut in veritatis cognitionem, ad illam conversi, deducamur? unde ut ab iis discedamus quæ nos parum pie interdum dicimus vel facimus? Existima idcirco plurifariam differre assentatores ab amicis. Illi coram laudantes et in os, nullo sensu te affici permittent eorum quæ sunt a te minus recte gesta ; apud alios autem calumniando, majora esse quam sunt revera clamabunt : amici vero, reprehensione sua amica, peccatum ut videre possis melius, efficient ; quod si opus sit apud alienos de eo verba facere, non illi accusationem sed apologiam meditantur. In quantum igitur virtutis C exercitium progressum in malis antecedit, et satius est apud subjectos criminibus absolvi quam accusari, in tantum te oportet benevolos omnibus adulatoribus anteferre.

41. De secretis, illa quibus in te virtutis studium augeatur amicis imperti. Sed quæ judicium depravant, illa nec actites, nec apud amicos deponas. Est hoc quidem optimum factu sine ullo alio respectu. Quod si, ut fit in humanis rebus, amicorum satietas te ceperit, hic scio id quod utile est admonitioni præferes. Malum enim si quid in secretis fuerit, tunc imprimis mentem et cogitationem hominis conscii alicujus subiens, tumultu implet, quantocius certe nec gravate recedit ab amicitia, ita ut nec admittat revertendi aut respiciendi animum. Propalam vero idem factum magno tibi futurum est dedecori, et in eum qui palam fecit, implacabiliorem faciet. Bonum vero quidvis illum qui D est conscius non patitur ab amicitia divelli, cum virtutis fortissimo vinculo constringatur : et ad laudem optimæ tuæ et præclaræ voluntatis, animo

VARIÆ LECTIONES.

[f] κἂν παρασφαλῇ. [g] ἔσεται. [h] ἢ τῶν [i] ἴσ. ...νων ἀποστροφή ;

NOTÆ.

(28) Ἡ ἐπισροφή. Puto legendum, ἢ τῶν οὐκ εὐαγῶς, etc. ἡ ἐπιστροφή. Id enim requirit veritas cognita, ut ad ipsam revertamur, quæ mirabiles sui amores solet excitare.

cum sit repræsentatum, excitabit adhuc magis, A neque tu qui tibi scilicet eorum conscius es, ægre persuadeberis illum, si quid perperam commissum est, ad familiarem iterum congressum et fruitionis desiderium admittere. De amicis igitur semper optime loquaris et persuasus sis, absentibus præsertim, idque coram aliis : ita et suspicionem adulandi evitabis, cum nec vel leviter impressum apud te vestigium illius vitii residere persuasum dabis, et amicis quæ grata et accepta sunt facies. Præsentes enim opinabuntur te eumdem erga ipsos futurum alias, quem agnoverint ipsi erga absentes te fuisse.

ἀηδῶς ἀναλαβεῖν, εἴ τι παρημέθης, τήν τε πρὸς αὐτὸν ὁμιλίαν καὶ τὴν ἐν τῷ πόθῳ σχέσιν ἀναπείσει. Ἀεὶ μὲν οὖν φίλους εὐλόγει μάλιστα δὲ τοὺς ἀπόντας ἐπὶ τῶν παρόντων. Οὕτω γε γὰρ καὶ τὸ τῆς κολακείας διαφύγοις, οὐδ' ἴχνος αὐτῆς ἐν σοὶ φαίνεσθαι παρασκευάζων, καὶ τοῖς φίλοις ἔσῃ πράττων κεχαρισμένα, τοιοῦτον σεαυτὸν εἶναι τοῖς παροῦσι πιστώσας, οἷος αὐτοῖς περὶ τῶν ἀπόντων ἐγνώσθης.

42. Ad hunc modum ubi te amicis communiveris, eris in illos qui contra alios tum etiam in rempublicam deliquerint, implacabilis : sed commisericors in eos qui te offenderint. Ita enim fiet, ut recte in republica procedant leges, et bene cognita et perspecta erit illa cura et sollicitudo quam B erga subditos geris. Ita quoque fiet, ut intelligatur quam humanus sis, et bene animatus, qui mores regem cum deceant, in te erunt prædicabiles. Tyranni plerumque negligunt et insuper habent injurias communitati hominum atque aliis irrogatas, sed suas ipsorum proprias rigidissime solent vindicare : regem vero, qui secundum justitiam imperium administrat, decet suas injurias humaniter condonare, sed communes et aliis irrogatas cum justitia reformare et disponere.

μβ'. Οὕτω δὲ σεαυτὸν φιλίᾳ περιφράξας ἔσῃ τοῖς μὲν εἰς ἑτέρους καὶ εἰς τὰ κοινὰ πλημμελοῦσιν ἀπαραίτητος, τοῖς δὲ εἰς σὲ ἁμαρτάνουσι συμπαθέστατος. Λιὰ μὲν γὰρ ἐκείνου εὐνομία ἔσται τῇ πολιτείᾳ, καὶ ἡ σὴ περὶ τοὺς ἀρχομένους ἐπίδηλος σπουδὴ καὶ κηδεμονία· διὰ δὲ τούτου τὸ φιλάνθρωπον τῆς γνώμης καὶ ὁ βασίλειος ὡς ἀληθῶς ἀνακηρύττεται τρόπος. Οἱ μὲν γὰρ τύραννοι τὰ κοινὰ τῶν ἀδικημάτων καὶ τὰ εἰς ἀλλήλους πολλάκις ὑπερορῶσι, πικρῶς δὲ τὰ εἰς ἑαυτοὺς ἐξετάζουσι· βασιλέως δέ ἐστι καὶ ἀρχῆς ἐννομωτάτης ἔργον, τὰ μὲν εἰς ἑαυτὸν φιλανθρώπως φέρειν, τὰ δὲ εἰς κοινὰ καὶ εἰς ἀλλήλους δικαίως εὐθετεῖν καὶ διεξάγειν.

43. Ut magnam is meretur laudem, qui cum summam habeat lædendi potestatem, justum tamen se exhibet ; ita multo vituperio dignus, qui cum nulla re indigeat necessaria, manus tamen rebus C alienis injicit. Indigenti siquidem excusatio est paupertas, licet non admittenda, si deliquerit contra justitiam : sed qui, cum potestatem habeat, nec ulla re indigeat, injuriam facit, prorsus est sine omni excusatione.

μγ'. Ὥσπερ πολλῶν ἐπαίνων ἄξιος, ὁ μεγάλην ἐξουσίαν τοῦ ἀδικεῖν λαβών, καὶ τὰ δίκαια πράττων· οὕτω πολλῶν ὑπεύθυνος ψόγων, ὁ μηδενὸς ἐνδεὴς τῶν ἀναγκαίων, καὶ εἰς τὰ ἀλλότρια τὰς χεῖρας ἐκτείνων. Ἀνδρὶ μὲν γὰρ πενομένῳ πρόφασις, εἰ καὶ παράλογος, τοῦ ἀδικεῖν, ἡ πενία· ἀνὴρ δὲ δυναστείαν ἔχων, καὶ ἀπορίαν οὐκ ἔχων, ἀναπολόγητον ἔχει τὴν ἀπὸ τοῦ ἀδικεῖν ἁμαρτίαν.

44. Quanto quis majorem potestatem obtinet, tanto majori virtuti debet is præcellere. Qui contra facit, tria simul admittit improbissima : se perdit ipsum ; intuentes ad peccandum allicit ; Deum facit blasphemari, qui tam improbo tradidit potestatem. Quocirca decet unumquemque malum declinare ; sed ante alios, eos qui sint cum imperio.

μδ'. Ὅσῳ δέ τις προέχει τῇ ἀρχῇ, τοσούτῳ χρεωστεῖ πρωτεύειν καὶ τῇ ἀρετῇ. Ὁ δὲ τοὐναντίον ποιῶν, τρία ἅμα, καὶ κάκιστα, ἐπιτελεῖ· ἀπόλλυσιν ἑαυτὸν· τοὺς ὁρῶντας εἰς κακίαν παρακαλεῖ· βλασφημεῖσθαι παρασκευάζει τὸν Θεὸν, ὅτι τοιούτῳ τηλικαύτην ἐνεχείρισεν ἀρχήν. Διὰ τοῦτο παντὶ μὲν ἀνθρώπῳ φευκτέον ἡ κακία, μάλιστα δὲ τοῖς ἐν τῇ ἀρχῇ.

45. Ita ergo subditis tuis impera, ut nequaquam tyrannidi, sed eorum confidas benevolentiæ. Est enim benevolentia et longe excellentius et multo D tutius firmamentum quam metus. Illud autem acquiritur virtutem possidendo, et labores curamque erga subditos impendendo. Ita fiet ut vitam vere vitalem et regiam agas ipse, atque illos dum tutos et incolumes præstas ab insidiis et calamitatibus præter jus illatis, gloriam tibi paratam immortalem conservabis.

με'. Ἄρχε τοίνυν τῶν ὑπηκόων, μὴ πεποιθὼς τυραννίδι, ἀλλὰ τῇ τῶν ἀρχομένων εὐνοίᾳ. Εὔνοια γὰρ μεῖζον ἀρχῆς βάθρον καὶ ἀσφαλέστερον, ἢ φόβος. Τοῦτο δὲ ἀρετῶν τε κτῆσις ποιεῖ, καὶ οἱ περὶ τὸ ὑπήκοον πόνοι καὶ φροντίδες. Οὕτω δὲ αὐτός τε ὡς ἀληθῶς βασιλικῶς καὶ ἡδέως βιώσεις, κἀκείνοις ἐλευθέραν ἐπιβουλῆς καὶ συμφορῶν ἀλογίστων τὴν πολιτείαν συντηρήσας, ἀείμνηστον σαυτοῦ κλέος τὸν ἅπαντα χρόνον καταλείψεις.

46. Leges exactissime latas laudato et amplectere. Illas porro intuendo, vitam tuam dirige : noli autem juxta illarum legum calculos pœnas inexorabiles subditis tuis irrogare ; potius autem clementioribus institutis illos eruditos rege. Ita fiet ut, dum exactam in teipso rationem inis, metuendus videbe-

μς'. Νόμων τοὺς ἀκριβεστάτους ἐπαίνει καὶ ἀποδέχου· καὶ πρὸς ἐκείνους βλέπων, τὸν σεαυτοῦ ῥύθμιζε βίον· μὴ μέντοι κατὰ τὰς ἐκείνων ψήφους τὸ ὑπήκοον ἀπαραιτήτους εἰσπράττου τὰς τιμωρίας, ἀλλὰ διὰ τῶν φιλανθρωποτέρων μᾶλλον παιδαγώγει· οὕτω τε γὰρ φοβερὸς, δι' ὧν σεαυτὸν ἀκριβολογεῖς,

τοῖς ἁμαρτάνουσιν εἶναι δόξεις, καὶ ἀνεπαχθὴς τοῖς ὑπηκόοις.

μζ'. Δεῖ δὲ ἐγκρατῶς ἄρχειν, οὐ τῷ κολάζειν, ἀλλὰ τῷ δοκεῖν κολαστικὸν εἶναι. Τοῦτο δὲ ἦθος εὐσταθὲς ποιεῖ, καὶ ἡ τῶν οἰκείων τρόπων σεμνότης καὶ ἐπιμέλεια. Ὀργίλων δὲ μᾶλλον ἀνθρώπων ἢ φρονίμων, αἱ κολάσεις· οἵτινες ἀπορίᾳ τοῦ δημαγωγεῖν σωφρόνως, ἐπὶ τὸ κολάζειν τρέπονται ῥᾳδίως. Καὶ τὸ μὲν καὶ ὁ τυραννικώτατος πράξειεν ἄν· τὸ δὲ, μόνος ὁ ἀρχικώτατος· εἴπερ ἄρχοντος ἀρετὴ μὴ φθείρειν, ἀλλὰ πλείους καὶ βελτίονας ποιεῖν τοὺς ἀρχομένους.

μη'. Ἄρχοντος μέν τινες ἔφησαν ἀρετὴν, ἐκ μικρᾶς μεγάλην πόλιν ποιῆσαι· ἐγὼ δὲ μᾶλλον ἂν φαίην, τὸ ἐκ φαύλης σπουδαίαν παρασκευάσαι. Τοῦ μὲν γὰρ καὶ καιρῶν πολλάκις φορὰ γέγονε παραιτία. Τὸ δὲ οὐκ ἔστι μὴ οὐχὶ παρὰ τοῦ ἄριστα διοικοῦντος γενέσθαι. Ὃν σὺ παραζηλῶν, δι' ὧν κατορθοῖς, ἀρετῇ τὴν τῶν ἀρχομένων αὔξεις πολιτείαν.

μθ'. Ὥσπερ τεῖχος σαθρὸν, κἂν οἰκίας ἔνδον ἔχῃ λαμπρὰς, καὶ ἀέρων εὐκρασίαν, καὶ ὠνείων ἀφθονίαν, ὅμως τὴν πόλιν ἐξευτελίζει· οὕτως οἱ περὶ τὸν ἄρχοντα φαῦλοι, καὶ τὸν ἐκείνου συνδιαβάλλουσι τρόπον. Οἱ γὰρ ἐκείνων τῆς πονηρίας λαμβάνοντες πεῖραν, καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν δορυφορούμενον παραπλήσιον ὑπολαμβάνουσιν εἶναι.

ν'. Μηδενὸς παρανομίαν, κἂν δοκῇ δι' αὐτῆς εὐημερεῖν, ἐπαινέσῃς. Ἐκεῖνόν τε γὰρ μᾶλλον εἰς κακίαν ὑπαλείψεις, καὶ σεαυτὸν εἰς παραπλησίαν πρᾶξιν καιρὸν ἐπιζητεῖν ἀπελέγξεις. Ὁ γὰρ πρὸ καιροῦ ταῦτα, δι' ὧν ἐπαινεῖ, προθυμούμενος καὶ τιμῶν, τί ἂν οὐ ποιήσαι τοιούτου παραπεπτωκότος;

να'. Ὁ τῶν ἀρχόντων τρόπος, νόμος γίνεται τοῖς ὑπὸ χεῖρα. Εἴ τι οὖν τὸ πλῆθος ἐξαμαρτάνει, εἰς τὸν ἄρχοντα τὴν αἰτίαν ἀναπέμπει, πόσον οἴει σαυτὸν ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, καὶ χρεωστεῖν ἀεὶ ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐγρηγορέναι;

νβ'. Πάσης πράξεως βουλὴ προηγείσθω. Αἱ γὰρ ἀνεπίσκεπτοι πράξεις, ὡς τὰ πολλὰ σφαλεραί· καὶ τὸ κατορθούμενον, δικαίως ἂν αἰτίας ἄλλης ἔργον νομισθείη μᾶλλον, ἢ τῆς τοῦ πολλάκις παρασφαλέντος ὁρμῆς καὶ περιπετείας.

νγ'. Ἄπειρ χεῖρες πολλῶν, καὶ πολλάκις, οὐκ εἰργάσαντο, ταῦτα βουλὴ μία καὶ ἐφάπαξ κατεπράξατο. Δι' ὃ εὐβουλίαν προτίμα πολυχειρίας.

νδ'. Προνοίας ἐπίκουρος ἡ μετάνοια, ἃ τοίνυν ἐκείνην διέλαθε καὶ ἐκπίπτει, αὕτη ταῦτα ἐπανελομένη διορθούσθω καὶ διασωζέτω.

νε'. Ὁ φθόνος, πάσῃ μὲν ψυχῇ μεγάλη νόσος· μεγίστη δὲ, μάλιστα τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ. Ἀνάγκη γάρ, οἷς συνεργοῖς μέλλει χρῆσθαι καὶ βίου καὶ πόλεως πρὸς εὐδαιμονίαν, τούτους ὁρᾷν ὡς ἐχθρούς, διὰ τὴν ἐνοῦ-

A ris delinquentibus, neque tamen subditis intolerandus.

47. Vim imperii obtinere oportet non puniendo, sed opinionem fovendo severitatis. Hanc morum procurat stabilitas, gravitas et sedula observantia. Pœnas infligere frequentiores iracundi potius quam prudentis est. Illi enim facile ad puniendum descendunt, cum per defectum moderationis mulcere homines nesciunt. Quorum alterum tyrannus, alterum is solus qui imperio dignus faciet : cujus virtus est præcipua, non perdere, sed meliores reddere suos subditos.

48. Sunt qui pronuntiant ad officium regis imprimis pertinere, rempublicam e parva magnam facere : mihi potius videtur, ex improba probam

B constituere. Illud enim interdum occasionis cursus præstat : hoc nullo modo contingere potest nisi per optime imperantem. Hunc tu si imitatus fueris, tuis præclaris factis rem subditorum communem virtute promovebis.

49. Mœnia sicut ruinam minitantia, urbem in contemptum ducunt, licet alias pulchre ædificatam interius, aeris salubritate, et rerum venalium ubertate præstet : ita quoque et impii apud principem, una cum ipsorum, et ejus etiam vitam vituperari faciunt : nam quisquis illorum nequitiam experitur, eum in cujus sunt satellitio, ipsis omnino similem arbitrabitur.

50. Nullius improbitatem commendes, licet inde videatur felix esse : nam hoc modo ad majorem

C improbitatem provocabis, et suspicionem creabis probabilem te tantum opperiri occasionem ut illi similis fias. Certe qui nondum data justa occasione affectum se ostendit erga illa quæ commendat, nihil ille non effectum dabit ut primum occasio justa inciderit.

51. Mores principum legis vice sunt apud subditos, quocirca cum delinquant homines, causam rejiciunt in imperantem. Quo te ergo nexu obstrictum teneri putas, ut omni ope operaque virtutem colas, et bonis factis agendis invigiles?

52. Actionem quamcunque consilium præcedat. Sunt enim lubricæ et periculosæ, quæ sine consilio peraguntur. Quod si quid forte successerit bene,

D nec quidem injuria aliunde censebitur evenisse potius quam ab impetu et fortuita ejus operatione qui plerumque solet aberrare.

53. Quæ multorum manibus, et continuo operantibus, haud perficiuntur, illa unico consilio unius et semel actu eventum sortiuntur. Itaque rectum consilium multorum manibus prætuleris.

54. Adjuvassit pœnitentia providentiam. Si quæ igitur illum latuerint et effugerint, hæc resumpta et recollecta resarciat et conservet.

55. Est invidia cujuscunque animæ morbus ingens, sed præ aliis viri cum principatu exsistentis. Necesse enim habet illos tanquam hostes intueri, propter innatam ipsis virtutem, et ex insidiis velut

hostes adoriri, quos vult et debet adhibere cooperantes ad suam ipsius et reipublicæ felicitatem constituendam. Quo quidem nihil vel perniciosius vel stultius esse queat.

σαν ἀρετήν, καὶ ἐπιβουλεύειν ὡς πολεμίοις. Οὔ τι ἂν εἴη ὀλεθριώτερον ἢ ἀφρονέστερον;

56. In quantum vitanda est invidia, in tantum annitendum ut invideamur. Et hoc imprimis principi convenit, quem non est proclive malevolis ut lædant. Quod si autem comprimenda sit invidia (est enim bellua audax imprimis et versipellis), impressiones ejus eludere oportet, non virtutem minuendo, sed moderatione animorum, et per quamdam diminutionem subtractionemque ostentandi potestatem, et declarandi superioritatem in rebus non nimis necessariis.

νς'. Ὅταν δὲ δεῖ φυγεῖν τὸ φθονεῖν, τοσοῦτον δεῖ ὠκεῖν τὸ φθονεῖσθαι (29). Ἄρχοντι δὲ μάλιστα πρέπει, ᾧ μηδ' ἐξ ἑτοίμου ἡ ἀπὸ τῶν φθονούντων φέρεται βλάβη. Εἰ δεῖ δὲ ὅμως τὸν φθόνον περιστέλλειν (πολυμήχανον γὰρ καὶ πάντολμον τὸ θηρίον), οὐκ ἀρετῆς ἐλαττώσει, μετριότητι δὲ φρονήματος, καὶ ἀφαιρέσει καὶ περικοπῇ τῆς ἐν τοῖς οὐκ ἀναγκαίοις ἐπιδείξεως καὶ πλεονεξίας, τὰς αὐτοῦ βολίδας διακρουστέον.

57. Cum sibimetipsi quis imperaverit, tum se suis subditis imperare putet cum effectu. Ubi enim illi viderint eum qui ipsis præest, affectibus suis imperantem, voluptatibus dominantem, libenter se et cum desiderio subjicient imperio ejus : quod si voluptatibus et affectibus suis servire viderint, servo subesse non patientur.

νζ'. Ὅταν τις ἄρχῃ ἑαυτοῦ, τότε νομιζέτω καὶ τῶν ὑπηκόων ἄρχειν ἀληθῶς. Ὅταν γὰρ ἴδωσι τὸν ἐφεστηκότα ἄρχοντα παθῶν καὶ κρατοῦντα ἡδονῶν, τότε πόθῳ καὶ ἑκόντες καὶ αὐτοὶ ὑποταγήσονται· ἂν δὲ ἀνδράποδον ἴδωσιν ἡδονῆς καὶ παθῶν, ἀφόρητον ἡγήσονται ἀνδραπόδῳ δουλεύειν αὐτοί.

58. Judicem illum optimum arbitrare, qui justitiæ naturam et conditionem celerrime valet animo apprehendere, et intellectam ordine producit in apertum ; qui celer ad opitulandum accedit injuria affectis, delinquentes tardius punit ; qui non corrumpitur auro, nec inflatur potestate; qui vincit iracundiam, nec clementia vincitur; qui affinitatem solam, amicitiam, popularem auram non aliter agnoscit quam cum justitia judicando, solum injustitiam a se alienam, inimicam sibi et ignominiosam arbitratur.

νη'. Ἄριστον νόμιζε δικαστήν, ὃς τάχει μὲν λογισμῶν τὴν τοῦ δικαίου φύσιν θηρεύει, θηρεύσας δὲ σὺν ὀρθότητι πράττει· καὶ πρᾶξαι μὲν ἄνεσιν τοῖς ἀδικουμένοις ὀξύς, βραδὺς δὲ κολάσαι τοὺς ἁμαρτάνοντας· καὶ κρείττων μὲν χρυσίου, οὐκ ἐλάττων δὲ δυναστείας· καὶ κρατῶν μὲν ὀργῆς, οὐχ ἡττώμενος δὲ συμπαθείᾳ· καὶ μόνην μὲν συγγένειαν καὶ φιλίαν καὶ δόξαν οἶδεν, ἐν τῷ δικάζειν, τὴν δικαιοσύνην· μόνην δὲ ἀλλοτρίωσιν καὶ ἔχθραν καὶ ἀδοξίαν, τὴν ἀδικίαν.

59. Erga cognatos et affines noli esse abalienato animo, levi de causa et incerta. Nam utcunque subesse possunt latentes causæ quæ jure excusent abalienatum, illi tamen quibus sunt incognitæ, non in illos conjicient culpam abalienationis, sed tuam accusabunt omnino levitatem et mentis infirmitatem.

νθ'. Μηδὲν τῆς πρὸς τὸ ὁμόφυλον διαθέσεως εὐχερῶς καὶ χωρὶς ἐμφανοῦς αἰτίας μεταβάλλοις. Εἰ γὰρ καὶ ὑπολανθάνουσαι παρ' αὐτῶν αἰτίαι τὴν πρὸς αὐτοὺς μεταβολὴν δικαίαν ποιοῦσιν, ἀλλ' οὖν οἱ ταύτας μὴ συνορῶντες, οὐκ ἐκείνους αἰτιάσονται τῆς σῆς περὶ αὐτοὺς ἀλλοιώσεως, σοῦ δ' ὀρρωστίαν καὶ εὐχέρειαν κατηγορήσουσι γνώμης.

60. Principem non tam excolit virtus bellica et salvum præstat, quam benignitas et pius in compatriotas affectus. Multi, rebus bellicis præclare administratis, domi propter truculentiam per suos interierunt, multi per suos servati redierunt, quos bene captivos fecerunt hostiles copiæ, neque enim vitam illi suam principis saluti prætulerunt.

ξ'. Οὐχ οὕτως ἡ ἐν πολέμῳ ἀνδρεία τὸν ἄρχοντα κοσμεῖ καὶ σώζει, ὡς ἡ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους εὐμένεια καὶ φιλανθρωπία. Πολλοὶ γὰρ πολεμίων κρατήσαντες, ὑπὸ τῶν οἰκείων δι' ὠμότητα διεφθάρησαν· καὶ πολλοὶ παρὰ μικρὸν ἁλῶναι πολεμίοις κινδυνεύσαντες, ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων διεσώθησαν, οὐδ' αὐτὸ τὸ ζῆν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας προτιμησάντων τοῦ ἄρχοντος.

61. Illos oportet cum magistratu constituere qui virtutum omnium copia instruuntur : quod si non omni virtute, justitia saltem instruantur. Quid-

ξα'. Ἄρχοντας δεῖ καθιστάναι, μάλιστα μὲν πάσαις πλουτοῦντας ταῖς ἀρεταῖς· εἰ δὲ μή, πάντως γε δικαιοτάτους. Καὶ γὰρ ἃ τοῖς ἄρχουσι παραμονεῖται,

NOTÆ.

(29) Τὸ φθονεῖσθαι. Hoc est, ea agere, quæ nec odium, nec miserationem, sed invidiam procurant, nimirum res præclaræ et illustres. Καὶ γάρ τοι ὅστις τούτοις φθονεῖ, inquit Lysias, οὓς οἱ ἄλλοι ἐλεοῦσι, τίνος ἂν ὑμῖν οἱ τοιοῦτοι ἀποσχέσθαι δοκεῖ πονηρίας; Apposite Statius Papinius,

Quisnam impacata consanguinitate locavit
Fortunam invidiamque? Deus qui jussit iniquus
Æternum bellare Deas? nullamne notavit
Illa domum, torvo quam non hæc lumine figat
Protinus, et sæva perturbet gaudia dextra.

ταῦτα τὸ μῖσος καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ πλήθους εἰς τὸν προχειρισάμενον ἀναφέρει.

A quid enim deliquerint magistratus, odium et ira a populo concepta, eapropter in illos redundat per quos erant constituti.

ξβ'. Πολλαχόθεν δεῖ τὸν ἄρχοντα θηρεύειν τῶν ὑπηκόων τὰς γνώμας, καὶ οὕτω κοινωνοῖς χρῆσθαι φιλίας καὶ ἀρχῆς καὶ βουλευμάτων· πρῶτον, ἐξ ὧν αὐτὸς τὰ κατὰ τὴν αὑτοῦ οἰκίαν οἰκονομεῖν δεύτερον, ἐξ ὧν γυναικί τε καὶ παισὶ καὶ δούλοις συνδιατίθεται· τρίτον, ἐξ ὧν κέχρηται τοῖς φίλοις· τέταρτον, ἐξ ὧν πρὸς τοὺς ἐκ γειτόνων διάκειται· καὶ πέμπτον, ἐξ ὧν ἔχθρας τε ἀναδέχεται καὶ ἀμύνεται, καὶ πάλιν, οἷς κατατίθεται καὶ διαλύεται. Ἱκανὰ γὰρ ταῦτα φύσιν ἀνδρὸς τεκμηριῶσαι, καὶ δεῖξαι γυμνὸν προσωπείου, καὶ τοῖς ἐπὶ σκηνῆς (30) ὑποκρίσεως τὸν ἄνθρωπον θεωροῦσι.

62. Multis modis principem oportet subditorum mentes explorare, ut participes eos ita adhibeat cum amicitiæ, tum imperii, ac etiam consiliorum suorum : eorum scilicet imprimis quibus in sua ipsius privata familia ordinanda utitur ; secundo, quibus ipse cum uxore, liberis et servis se impertit ; tertio, quibus utitur erga amicos, quarto, quibus cum vicinis agit ; quinto, quibus inimicitias exercet, et vim illatam depellit, vel pacem stabilit et reconciliationem. Sufficiunt autem ista ad naturam hominis cujuscunque patefaciendam, ad demonstrandum, nihil in illo prætextus, nihil
B hypocriseos esse, cujusmodi in scena solent observari.

ξγ'. Τότε κριτὴς ἄριστος ἔσῃ τῶν ἄλλων, ὅτε τὰς αὐτοῦ j ἐπισκοπῶν, λόγον ἑκάστης πράξεως ὑπὸ συνειδότι κριτῇ δίδως, καὶ διόρθωσιν ἐπινοεῖς τῶν ἡμαρτημένων. Ἐπεὶ πῶς τοὺς ἄλλους ἐπιτιμῶν οὐκ ἐρυθριάσεις, ἐφ' οἷς αὐτὸς τὰ ὅμοια ἐξαμαρτάνεις; πῶς δὲ ἐκείνους οἴει σοι διατεθῆναι, ἡνίκα ἐν οἷς ὑπεύθυνόν σε καθορῶσιν, αὐτοὶ δίκας εἰσπράττεσθαι δικαιοῦνται ;

63. Tum judicium optime in alios exercebis, cum tuas ipsius actiones contemplatus, sub judice propria conscientia uniuscujusque actus rationem exegeris, et peccatorum institueris correctionem. Siquidem enim alios si redargueris, cum iisdem ipse criminibus tenearis, necesse est ut erubescas. Quomodo rursus illos affectos iri putas, cum te qui nulli rationem reddere teneris obstrictus, severe tamen exercentem judicium intuebuntur ?

ξδ'. Ἐπαίνει τὰς ἀρίστους πράξεις· ἐπαίνει δὲ, μὴ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ δι' ὧν αὐτός τε μάλιστα τὰ ὅμοια πράττοις, καὶ δι' ὧν τοὺς μιμητὰς τῶν λοιπῶν προκρίνων, ἐντίμους ἀποδεικνύοις. Τὸ μὲν γὰρ καὶ τῶν τυχόντων, τὸ δὲ τῶν ἄρχειν ἀξίων.

64. Præclare gestas res collaudato, nec verbis tantum collaudato, sed ipse res pariles operando, et illos aliis anteferendo honorandosque declarando qui talia imitantur : quorum alterum cuicunque
C homini, alterum competit ei qui digne imperat.

ξε'. Προνόει πάντων, τῶν μὲν ἐπιεικῶν, ὡς ἂν ἄριστοι γένωνται, καὶ τῆς ὀφειλομένης αὐτοῖς ἀπολαύσωσι τιμῆς καὶ τοῦ προνομίου· τῶν δὲ μὴ τοιούτων, ὡς ἂν βελτιωθῶσι τὰς γνώμας, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν νόμων ῥυσθῶσιν ἀτιμίας. Τοῦτο γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀρχῆς ἐννόμου καὶ ἐπιστασίας ἔργον.

65. Omnium omnino curam adhibeto moderatorum hominum, ita ut commendatissimi sint, et digno ipsis honore præmiisque fruantur; minime autem talium, in eum finem ut ad bonam frugem deveniant, et immunes sint a pœnis per leges infligendis, nec infamia notentur. Hoc enim revera spectat ad officium ejus qui secundum leges cupiat imperare.

ξς. Τὰς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀρχομένων ἔρεις εἰς τοὺς πολεμίους τρέπων, ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶσι μετατίθει· τυράννων μὲν γὰρ, στασιάζειν τὸ πλῆθος· ἐν γὰρ τῇ κοινῇ φθορᾷ καὶ διχοστασίᾳ ἡ τυραννὶς τὴν ἀσφάλειαν ἔχει· ἄρχοντος δὲ καὶ βασιλέως, ἀστασίαστον συντηρεῖν τὴν ὁμόνοιαν τῶν ὑπηκόων· ἐν γὰρ τῇ τῶν ἀρχομένων σωτηρίᾳ τὸ βάθρον αὐτοῖς πέπηγε τῆς ἐξουσίας.

66. Subditorum lites in hostes diverte, atque ad certamina pro patria subeunda transfer; tyrannicum est populum ad seditiones concitare, cum securitatem suam tyranni statuant in discordia et interitu populari : regium est autem, subditorum concordiam immotam conservare, cum in salute
D subjectorum potestatis eorum fulcrum statuatur.

ξζ'. Ὥσπερ δεῖ τὸν ἄρχοντα φοβερὸν εἶναι τοῖς ἀδικοῦσιν, οὕτω φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν τῶν μηδὲν ἀδικούντων, ἀλλὰ κατὰ τοὺς νόμους πολιτευομένων.

67. Princeps ut adversus injustos terribilis esse debet, ita custodiam suscipere innocentum oportet, et eos qui secundum leges vivunt sartos tectos præstare.

ξη'. Τρία ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις, τιμωρία, ψόγος,

68. Tria sunt quæ tangunt homines, pœna,

VARIÆ LECTIONES.

j l. τὰ σαυτοῦ.

NOTÆ.

(30) Καὶ τοῖς ἐπὶ σκηνῆς. Inepta lectio. Legendum et distinguendum, καὶ τῆς ἀπὸ σκηνῆς ἀποκρίσεως τὸν ἄνθ., etc. Sequenti sect. restituendum, Οτε τὰς ἑαυτοῦ ἐπισκοπῶν πράξεις λόγον ἑκάστης ὑπὸ συνειδότι, etc.

vituperium, laus, sed et insuper, si placet, beneficentia. Pœna digni sunt inimici; vituperio, cives qui exorbitant in quibusdam; laudandi et beneficiis cumulandi, qui rebus bene gestis inclaruere. Quod si quis eo progreditur, ut quæ hostes facerent, et ipse audeat, eosque imitetur, hostium ille pœnam in se transfert. Quod si quis mutaverit ordinem suum et locum in quo constituitur, ultra etiam hostes inimicus habendus reipublicæ. Proditor est, qui beneficiis hostem afficit. Civitatem perdit, qui laudibus improbos attollit; nam cives ad male agendum stimulat. In quam ipsam deformitatem civitatem et is adducit qui recte incedentes inhonorat.

A ἔπαινος, εἰ βούλει δὲ, καὶ εὐεργεσία· ἀλλά τῆς μὲν οἱ πολέμιοι ἄξιοι· ψόγου δὲ, οἱ μέτριοι τῶν πολιτῶν ἁμαρτάνοντες· ἐπαίνου δὲ καὶ εὐεργεσίας, οἱ διαφέροντες κατορθώμασι. Εἰ δέ τις εἰς τὴν τῶν πολεμίων τόλμαν καὶ μίμησιν ἐξαχθείη, αὐτὸς καὶ τὴν ἐκείνων ποινὴν εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει. Ὁ δέ τι τούτων ἀμείβων, καὶ τὴν διάταξιν ἐπαλλάσσων, οὗτος ἐχθρὸς τῆς πολιτείας πλέον ἢ οἱ πολέμιοι. Ὅ τε γὰρ τοὺς πολεμίους εὐεργετῶν, προδότης· ὅ τε τοὺς φαύλους ἐπαινῶν, τὴν πόλιν ἀνατρέπει· ἐπὶ κακίαν γὰρ παρακαλεῖ τοὺς πολίτας· καὶ ὁ τοὺς κατορθοῦντας μὴ τιμῶν, εἰς τὴν αὐτὴν ἀκοσμίαν τὴν πολιτείαν καταστρέφει.

69. Difficile quidem metum amori immiscere. Amantes enim omnino sunt absque metu: qui timore percelluntur, amare nolunt. At tu tamen divide: teque ita compara ut ames optimos; neque enim hic opus est ullo metu. Reliquos necesse est metu terreas, ut a male agendo se abstineant. Metuent porro, si te videant semota iracundia punientem, et tanquam parentem informantem; si te animadvertant minime libenti animo punientem, rebus autem adversis et infortuniis sine aliquo prætextu, sincere, opem ferentem.

ξθ'. Χαλεπὸν μὲν φόβου ἀγάπῃ κεράσαι. Οἱ γὰρ B φιλοῦντες ὡς ἐπίπαν τὸ δέος οὐκ ἔχουσι, καὶ οἱ δεδιότες φιλεῖν οὐκ ἐθέλουσι. Σὺ δὲ δίελε· καὶ τοὺς μὲν ἀρίστους φιλεῖν παρασκεύασον· οὐδὲν γὰρ δεῖ δέους ἐπὶ τοῖς τοιούτοις. Τοὺς δ' ἄλλους ἀνάγκη φοβεῖν, ἵνα τῶν φαύλων ἀπέχονται [k]. Φοβήσονται δὲ χωρὶς μίσους ἂν μὴ μετ' ὀργῆς ὁρῶσι κολάζοντα, ἀλλ' ὡς πατέρα παιδεύοντα, καὶ ἐν μὲν τοῖς ἁμαρτήμασιν οὐχ ἡδέως τιμωρούμενον, ἐν δὲ ταῖς συμφοραῖς καὶ τοῖς δυστυχήμασιν ἀπροφασίστως ἐπικουρεῖν προθυμούμενον.

70. Qui naturæ dona in improbitatem convertunt, et non ad auxilium vicinorum, cum naturam spernunt, tum creatoris erga ipsos munificentiam in contumeliam ingrati pervertunt.

ο'. Οἱ χρώμενοι τοῖς ἐκ φύσεως πλεονεκτήμασιν εἰς πονηρίας ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὴν τῶν πλησίον εὐεργεσίαν, οὗτοι καὶ τὴν φύσιν φαυλίζουσι, καὶ τῷ Δημιουργῷ τὴν περὶ αὐτοὺς φιλοτιμίαν εἰς ὕβριν καὶ ἀχαριστίαν περιτρέπουσιν.

71. Quemadmodum turpe est et sordidum, plane plebeculis ad voluntatem obsecundari, et nimis familiariter se gerere: ita lubricum est et periculosum, superciliosum semper et tumidum apparere. Extremitatem ergo utramque fugere oportet, et medium tanquam virtutem consectari, suas partes cuique tempori congruas tribuendo.

C οα'. Ὥσπερ αἰσχρὸν καὶ ταπεινὸν, πρὸς ἡδονὴν ὁμιλεῖν τῷ πλήθει, οὕτως ἐπικίνδυνον καὶ σφαλερὸν, ἀεὶ σοβαρεύεσθαι καὶ ὑπέρογκον ὁρᾶσθαι. Δεῖ τοιγαροῦν ἑκάτερον ἄκρον φυγόντα, ὡς ἀρετὴν, τὴν μεσότητα διώκειν, καὶ καιροῖς ἰδίοις τὸ πρόσφορον ἀπονέμειν.

72. Juramentum proclive, perjurium est stans in procinctu. Certe nec mores bene constitutos nec animum decet generosum, jurare. Vir etenim gravis et magnanimus pudefiet, si verba sua fidem non mereantur absque juramento, et conversationi suæ injuriam inuri: ita ut conjunctum sit cum utilitate et nostra cura, quod lege divina prohibeamur omnino jurare.

οβ'. Προπετὴς ὅρκος, πρόχειρος ἐπιορκία. Ἄλλως τε δὲ καὶ τὸ ὀμνύειν ὅλως, ἤθους οὐκ εὖ βεβηκότος, οὐδὲ φρονήματος εὐγενοῦς· ὁ δὲ εὐσταθὴς καὶ μεγαλόψυχος ἀνὴρ αἰσχυνθήσεται τοὺς λόγους ὅρκῳ πιστοὺς ἀποφαίνειν, καὶ τὴν διὰ τῶν οἰκείων τρόπων πίστιν ἀτιμάζειν. Λίαν ἄρα συμφερόντως καὶ κηδεμονικῶς [καὶ] ὁ Δεσποτικὸς νόμος τὸν ὅρκον κωλύει.

73. Beneficiorum semper memor esto; quæ beneficeris statim oblivioni trade. Illud enim bonitatem et probitatem animi indicat, hoc autem magnitudinem et puritatem; dum purum etiam præstat beneficium.

D ογ'. Ἃ μὲν εὖ πάθοις, ἀεὶ μέμνησο· ὧν δι' ἂν εὖ ποιήσαις, θᾶττον ἐπιλανθάνου. Τὸ μὲν γὰρ χρηστότητος καὶ εὐγνωμοσύνης, τὸ δὲ καθαρᾶς μεγαλοψυχίας, καὶ καθαρὰν φυλάττει τὴν εὐεργεσίαν.

74. Beneficia exprobrari vel infortunium alicui, et levitatem indicat et inhumanitatem.

οδ'. Εὐεργεσίας καὶ συμφορὰς ὀνειδίζειν, τῆς αὐτῆς εἶναι νόμιζε κουφότητος καὶ ἀπανθρωπίας·

75. Fraus semper profitetur imbecillitatem: sed eadem erga amicos adhibita extremam indicat nequitiam et summam improbitatem: adhibita in hostes et inimicos, etiam improvidos, non longe abit a stratagemate. Tractatu autem habito de

οε'. Ἀπάτη μὲν παντοίου ἀσθενείας ὁμολογία. Ἀλλ' εἰ μὲν ἐν φίλοις, κακόν τε ἔσχατον, καὶ ὑπερβαλλούσης μοχθηρίας· εἰ δὲ πρὸς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους, μηδὲν μὲν προειδότας, οὐ πόρρω στρατηγίας. Κοινολογίας δὲ γενομένης, καὶ ταύτην οὐκ

VARIÆ LECTIONES.

[k] Leg. ἀπέχωνται f. ἠπείγρωνται.

ἀθετοῦντας, πόρρω ἀριστείας καὶ ἀνδραγαθίας· δι' ὃ μηδὲ τοὺς πιστεύοντας σοι πολεμίους ἀπάτῃ μετέρχου. Εἰ γὰρ καὶ πολέμιοι, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἔλαττον ἀπατεὼν καὶ πλάνος, ὁ τοὺς πεπιστευκότας ἐξαπατήσας.

A fœderatione, si ab illa non abhorreant adversarii, a fortitudine et probitate alienum est, fraudem adhibere. Quocirca qui fidem tibi adhibeant, ne si sint hostes, noli circumvenire: utcunque enim hostes sunt, is tamen qui fidem sibi adhibentem fallit, deceptor est et planus plane.

ος'. Προδότην ὡς τὰ πολλὰ οἱ ἄνθρωποι προδιδόντα μὲν φιλοῦσι, προδεδωκότα δὲ μισοῦσι. Σὺ δὲ ἐπισκόπει, κἂν μὲν ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ τῶν οἰκείων καὶ χαλεπῶν παθῶν (31) προὔδωκεν, οὐκ ἀνέλπιστόν ἐστι φιλὸν καὶ καλὸν γενέσθαι· ἂν δὲ μηδὲν, καὶ σαυτοῦ μηδὲν ἔλαττον νόμιζε προδότην. Τὸ μὲν γὰρ ἀμείψασθαι κακοῖς τοὺς λελυπηκότας, ἀνθρώπινον πάθος· τὸ δὲ τηλικαύτης ἄρξαι κακουργίας, ἀνιάτου μοχθηρίας.

76. Proditorem dum prodit plerumque amant mortales; ubi autem prodiderit, odio habent. Tu autem inquire, an insidiis is petitus et circumventus a suis intrinsecis et urgentibus passionibus, proditor exstiterit. Si enim ita sit, non est desperandum quin vir probus et honestus exsistere possit: quod si nihil tale sit, eum et tui proditorem futurum arbitrare. Est enim humanum, eos qui nobis injuriosi exstiterint velle ulcisci; sed sine causa rem B tam impiam exordiri, insanabilis cujusdam est improbitatis.

οζ'. Χρυσὸς ἅπαντα τὰ ἀνθρώπινα στρέφει. Φύλαττε τοιγαροῦν τὸ τῆς πατρίδος ἀνύβριστον ἔθος· ἄχρηστον καὶ νομίζων καὶ πᾶσιν ἐπιδεικνὺς, τὸν τοῖς φιλοῦσιν ἰσχυρὸν ἐπίβουλον, χρυσόν.

77. Aurum quaqua versum res humanas ducit. Quocirca mores patrios inculpatos observa: nec non id age, ut omnes videant et intelligant aurum, præpotentem illum insidiatorem, nihil apud te posse, contra amicos.

οη'. Δεῖ τὰ μὲν ἴδια συμπίπτοντα εὐχαρίστως καὶ γενναίως φέρειν· τὰ δὲ τῶν ὑπηκόων, συμπαθῶς καὶ οὐκ ἀναλγήτως. Τὸ μὲν γὰρ καρτερίας καὶ φρονήματος ἀνδρείου· τὸ δὲ ὀλιγωρίας (32) καὶ ἀνάξιον ἀρχικῆς προνοίας καὶ ἐπιστασίας.

78. Quæ tibi ipsi acciderint, forti et grato erga Deum animo tolerare decet: subditos autem si quid male habuerit, noli esse sine sensu, sed cum compassione una cum illis tolerato. Illud enim tolerantiæ et animi fortis est: hoc incuriam arguit, nec dignum est imperatoria cura et providentia.

οθ'. Ἐχθροὺς ὁμοφύλους (33) μὴ ἀμύνασθαι, ἔστι μὲν θεῖος καὶ φιλάνθρωπος νόμος, ἔστι δὲ καὶ πολὺ τὸ χρήσιμον ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασι παρέχων· ὁ μὲν γὰρ ἀμυνόμενος ἔχει πάλιν χαλεπώτερον ἐχθρὸν, ὁ δὲ εὐεργετῶν ἢ φίλον παρεσκεύασεν ἀντὶ ἐχθροῦ, ἢ πάντως πραότερον ἐχθρόν.

76. Lex divina et erga homines charitas jubet, ut congeneres nobis tanquam hostes ne ulciscamur: C sed et magna exinde rebus nostris utilitas accessura est. Nam si vindictam sumpseris, plus in te hostem irritaveris; cum qui beneficio afficiet, vel pro hoste amicum reddiderit, aut saltem modestiorem hostem.

π'. Μηδὲν ὧν ἄλλοις ἔγνως ἐπαγγέλλειν, φαίνου παραβαίνων. Ἡ γὰρ ἔν τισι ψευδολογία τὸν ὅλον τρόπον ἄπιστον δεικνύει. Καὶ τοῖς διαψυεσθεῖσιν οὐκ ἔστιν αἰσχύνη μὴ ἀμείβεσθαι τοῖς ὁμοίοις. Παντὶ μὲν οὖν ἀνθρώπῳ διὰ τοῦτο φευκτέον τὸ ψεῦδος, μάλιστα δὲ τοῖς ἐν δυναστείᾳ. Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἔσθ' ὅτε γίνεται ἀπολογία, ἡ ἀδυναμία· τοῖς δὲ οὐκ ἔστι καταφυγὴ μὴ οὐχὶ παντὶ τρόπῳ μοχθηροὺς τὰς γνώμας ἐλεγχθῆναι.

80. Si quid aliis promiseris, ne videaris velle non implere. Quod si enim infidus vel in qnibusdam reperiaris, in universum tuis moribus diffidere facies alios: et quos sic fuco facto illuseris, ad par pari referendum armabis. Quocirca decet omnes mendacium vitare, præsertim vero qui cum potestate sunt. Alii enim se ab impossibili, vel alio quovis modo, excusabunt: principes autem natura mala præditi esse existimabuntur, nec remanebit alia ipsis excusatio.

πα'. Τὰς μετὰ σφοδρότητος ὑποσχέσεις εὐλαβεῖσθαι χρή. Εἴτε γὰρ παράσχοις, τὴν πλείστην προαφεῖλες χάριν τῇ σφοδρότητι τῆς ἐπαγγελίας, ταύτην D

81. Vehementiori cum asseveratione noli aliquid polliceri. Si enim steteris promissis, plurimum decessit de gratitudine per illam vehementem pol-

NOTÆ.

(31) Χαλεπῶν παθῶν. In margine annotatum erat, nescio an e libris aut conjectura, χαλεπά, hoc modo, ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ τῶν οἰκείων, καὶ χαλεπὰ παθῶν προὔδωκεν, sed omnino male. Legendum est ut edidimus et vertimus. Ibid. Πατρίδος ἔθος. Nam Bulgari, ut barbari plerique omnes, et nostris temporibus nuper inventi occidentales Indi, aurum non curabant, τὸ ἀρχαῖον ἔθος aureæ illius et antiquæ, ac fabulosæ ætatis, ut in plerisque illibatum custodientes. Itaque in pace plerumque erant. Χρυσὸς enim ἅπαντα τὰ ἀνθρώπινα στρέφει. Tibull. Lib. I. Eleg. 10.

Divitis hoc vitium est auri; nec bella fuerunt
Faginus astabat cum scyphus ante dape:
Non acies, non vallus erat, somnumque petebat
Securus varias dux gregis inter oves.

(32) Τὸ δὲ ὀλιγωρίας. Imo non est συμπαθῶς φέρειν, sed ἀναλγήτως. Ad illud ergo, non ad prius referenda ἀπόδοσις.

(33) Ἐχθροὺς ὁμοφύλους. Hoc verum est. Nam ἐχθροὶ sunt homines; ergo ὁμόφυλοι· Legerem tamen libenter, ὡς ὁμοφύλους, hoc est *tanquam domesticos*, nam id divina lex præcipit.

licitationem tuam ; nam dispertitam ab initio atque ita deminutam illam gratiam reddidisti : quod si non steteris, dupliciter inde verecundaberis : eo nimirum nomine quod tam attestanter promiseris, et eo quod nihil præstiteris eorum quæ pollicebare : atque ita pro amico videberis inimicus, eo quod de spe dejectos eluseris. Alioqui certum est promissa tam violenta et asseverantia illos decere quibus fides haud bene adhibetur ; et certe non tam indigentiam quam curam et patrocinium susceptum redarguunt, et eo nomine referendas gratias.

A προκαταμερίσας καὶ εἰς δύο τὴν μίαν δωρεὰν κατασμικρύνας· εἴτε μὴ παράσχοις, διπλῆν ἀπήνεγκας τὴν αἰσχύνην, ὅτι τε σφοδρῶς ὑπέσχου, καὶ ὅτι μηδὲν ὧν ὑπέσχου παρέσχες· καὶ δυσμενὴς ὤφθης ἀντὶ φίλου· ἀφείλες γὰρ ὃ παρέσχον αἱ ἐλπίδες. Ἄλλως τε δὲ καὶ αἱ σφοδραὶ ὑποσχέσεις ἁρμόζουσι τοῖς οὐ λίαν πιστευομένοις· ἐλέγχουσι δὲ καὶ ὡς οὐ κηδεμονίας μᾶλλον ἢ χρείας ὑποτεινόμεναι χάριν.

82. Gratia dignus est qui naturam gratiæ et nomen veneratur, quique omnem cogitationem suam contendit conferre ut remuneret : beneficio autem veluti indignus est, qui bene merentem ingratiis remunerat ; ita et dignus est cui excellenter bene- B ficiat, qui bene illis fecerit a quibus retributionem non exspectaverit.

πβ'. Ἄξιος χαρίτων ὁ εὐλαβούμενος αὐτῆς καὶ τὴν φύσιν καὶ προσηγορίαν, καὶ μὴ παυόμενος μελετᾷν ἕως ἂν [αὐτὴν] ἀνταποδῶσῃ. Ὥσπερ δὲ ἀνάξιος χαρίτων, ὁ ἀχαριστίᾳ γνώμης ἀμείβων τὸν εὐεργέτην, οὕτως ἄξιος τοῦ τῆς εὐεργσίας ἀξιώματος, ὁ χαριζόμενος ἐφ' ᾧ μὴ ἀνταπολαβεῖν τὴν χάριν.

83. Ne quidem amicis contra æquum aliquid elargitor. Nam si homines bene morati sint, odio te habebunt potius quod leges violaveris, quam ob beneficium collatum exosculabuntur : si vero mali sint, duplici dispendio afficieris : nam et improbis benefecisti, et odium apud probos incurristi. Sed utcunque his carueris, gaudio privato et temporali æternum opprobrium permutasti, quod stultum plane esset.

πγ'. Μηδὲν παράνομον μηδὲ φίλοις χαρίζου. Ἂν μὲν γὰρ ἐπιεικεῖς ὦσι, μισήσουσι μᾶλλον παρανομοῦντα, ἢ φιλήσουσι χαριζόμενον· ἂν δὲ φαῦλοι, διπλῆν ζημίαν ὑπέμεινες, κακοὺς εὐεργετῶν, καὶ ἀγαθοῖς ἀπεχθανόμενος. Καὶ χωρὶς δὲ τούτων, τέρψει προσκαίρῳ καὶ ἰδιωτικῇ ἀίδιον ὄνειδος ὑλλάξασθαι καὶ κοινὸν, μεγάλης ἀνοίας.

84. Gratiæ per procrastinationes, temporum extensiones, velut ad senectutem quamdam devergentes, propria deflorescunt pulchritudine : excusso etenim promptitudinis flore, qui cum adesset splendidam quamdam et immensam pulchritudinem repræsentabat, nullo modo ne ad horam possunt oblectare.

πδ'. Αἱ χάριτες ταῖς ἀναβολαῖς καὶ παρατάσεσι τοῦ χρόνου, ὥσπερ εἰς γῆρας ἐλθοῦσαι, τὸ οἰκεῖον μαραίνονται κάλλος· τὸ γὰρ ἄνθος ἀποβαλοῦσαι τῆς προ- C θυμίας, μεθ' ἧς ἁμήχανόν τινα καὶ λαμπρὰν ἐποιοῦντο τὴν τέρψιν, οὐ καθωρὰν [1] φέρουσι τὴν εὐφροσύνην

85. Gratiæ dimidiatæ nequaquam gratiæ sunt : erunt autem consummatæ ubi fuerint. Qui per partes tantummodo gratiam facit, ipsummet se damno afficit, nec accipienti gratiam facit : nam plus ille de eo quod desideratur dolebit, quam lætabitur de accepta dimidiata portione.

πε'. Αἱ χάριτες ἡμιτελεῖς, οὖσαι οὐκ ἐθέλουσι χάριτες εἶναι· ἔσονται δὲ, ἐπειδὰν τετελειωμέναι ὦσιν· ὁ δὲ ταύτας ἐξ ἡμισείας κατατιθεὶς, ἑαυτὸν ἐζημίωσε, καὶ τὸν λάβόντα οὐκ εὔφρανεν. Ὁ γὰρ ἡμίτομον τὴν χάριν ἀπειληφὼς, οὐχ οὕτω τῷ ἡμίσει εὐφρανθήσεται, ὡς ὑπὲρ τοῦ ἀφαιρέματος ἀνιάσεται.

86. Qui gratiam alicui factam exprobrat, similis est colono qui libenter seminat, sed porcos et feras in sementem immittit. Perdit ille semen, et fructum e semine ; perdit iste ea quæ contulit, et gratitudinem sibi ex iis efflorescentem.

πς'. Ὁ τὰς χάριτας ὀνειδίζων, ὅμοιός ἐστι τῷ γεωργῷ, σπείροντι μὲν προθύμως ἐπαφέντι δὲ χοίρους καὶ θηρία τῷ σπόρῳ. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος καὶ τὸ σπέρμα καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ λυμαίνεται καρπὸν, οὕτω καὶ οὗτος καὶ τὰ καταβληθέντα καὶ τὴν βλαστάνουσαν αὐτῷ προσαπόλλυσιν εὐχαριστίαν.

87. Si ab initio beneficio affeceris, quos deinceps neglectu habes, noli putare eos sic beneficio affectos velle benevolentiam priorem conservare. Multos egomet expertus cognovi, qui multis et magnis suis collatis beneficiis confisi, nullam prorsus curam eadem deinceps continuare habuerunt : persuaserant enim sibi exhibitam ab initio liberaliter benevolentiam sufficere debere ad obstringendum perpetuo beneficiis affectos, nec temporis diutur- D

πζ'. Μηδὲ κατὰ πρώτας εὐεργετῶν, ἔπειτα δὲ ἀμελῶν, νόμιζε τὴν ἐξ ἀρχῆς σοι εὔνοιαν τοὺς εὐεργετηθέντας διαφυλάττειν. Πολλοὺς γὰρ αὐτὸς ἐγὼ πείρᾳ διέγνων, ὅτι θαῤῥήσαντες τῷ πλήθει καὶ μεγέθει τῆς καταρχὰς εὐεργεσίας, οὐδὲν ἐν τοῖς ἑφεξῆς ἐφρόντισαν ἐπιδείξασθαι τοιοῦτον· ἀρκέσειν γὰρ τοῖς εὐεργετηθεῖσι πρὸς τὴν διὰ βίου εὐχαριστίαν τὴν καταρχὰς ἤλπισαν φιλοτιμίαν, καὶ χρόνον οὐδένα ἂν ἐγγενέσθαι λήθης τοῖς εὖ πεπονθόσι τῆς ἀγαθουργίας, τὸ

VARIÆ LECTIONES.

1 *Ἴσ.* καθαράν, vel, καθ' ὥραν.

δὲ οὐ μόνον οὐ κατὰ τὰς αὐτῶν ἐλπίδας ἀπέβη, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὐναντίον ἐτράπη. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν φαύλων τὴν προαίρεσιν οὐδὲν θαυμαστόν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι, οὐδὲ ῥεούσης αὐτοῖς εἰς χεῖρας ἴσως τῆς εὐεργεσίας, οὐδὲ τότε γλώσσαις ἀνοθεύτοις ἠμείβοντο τὰς εὐεργεσίας, πλὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τοὺς μὲν καλοκαγαθίας ἐπιμελουμένους ἦν ἰδεῖν, ὡς εἶχον μὲν μνήμην ὧν ἔτυχον ἀπολελαυκότες, καὶ εὐλογεῖν οὐκ ἐξίσταντο τὸν εὐεργέτην· ὅμως δὲ μὴ τῶν ὁμοίων τυγχάνοντες, οὐδ' αὐτοὶ καθαρὰν καὶ ἀκήρατον τὴν ἀρχαίαν διέσωζον εὐγνωμοσύνην, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ τὴν χάριν (οὐ γὰρ εἶχον ἐπιῤῥοήν) ὑπομαραινόμενοι, τὸ σφοδρὸν καὶ ὡραῖον ἀπηνθίζοντο τοῦ φίλτρου· οἱ δὲ μέσης νομιζόμενοι διαθέσεως, εὐεργετούμενοι μὲν εὐχαρίστως διέκειντο· ἀμεληθέντες δὲ, οὐδ' αὐτοὶ τὴν προτέραν διάθεσιν εἰς τοὐναντίον μεταβαλεῖν ἐνῃσχύνθησαν· μάλιστα, βλέποντες ἑτέρους φιλοτιμιῶν ἀπολαύοντας. Οὐ γὰρ ἃ προπεπόνθασιν αὐτοὶ, καίτοι δέον, ἐλογίσαντο· οἷς δ' εὖ πάθοιεν οἱ πλησίον, ἐπητένιζον· καὶ τούτοις παρακνιζόμενοι τὴν εὐφημίαν εἰς ἀχαριστίαν ἔτρεπον. Πολλῷ ἄρα λυσιτελέστερον ἄρχοντι, καὶ ἐν πολιτείᾳ, κατὰ μέρος, καὶ διὰ βίου, ταῖς δωρεαῖς ἢ ἀθρόον καὶ ἐφάπαξ οἰκειοῦσθαι τὸ ὑπήκοον. Τὸ δὲ πλῆθος καὶ βάρος τῶν χαρίτων ἁρμόζει μᾶλλον τοῖς ὑπέρογκόν τι καὶ παράδοξον ἐπὶ κοινῇ σωτηρίᾳ κατωρθωκόσιν, ἢ τοῖς εἰς τὸ σπανιώτατον τῆς ἡμῶν ἐπικουρίας δεῖσθαι νομισθεῖσι,

A nitatem debere oblivionem collatorum beneficiorum a semel bene de se meritis procurare. Qua in re spe delusi exciderunt, re in contrariam partem procedente. Neque mirum sane malos sic affectos esse animo: tales enim, ne quidem dum in manus ipsorum beneficia depluerent, linguis sincerioribus bene merentes de se remunerari volebant. Sed et alioquin apud eos quibus etiam probitas curæ est, videre possumus memoriam eorum quibus fruebantur, haud retinere: et utcunque benemeritis dum afficiuntur, benefactoribus grati exsistant, verumtamen si deinceps non pari modo afficiantur, priorem illam suam animi promptitudinem nequaquam retinent sinceram et illibatam; verum temporis decursu (cum influxu de novo non B supplerentur) gratiam emarcidam habentes, quod in amore vehementius et splendidius habebatur, avulsum et deflorescens admittunt. At qui medio quodam more tenebantur, beneficiis affecti ad gratitudinem disponebantur; neglecti autem, ne quidem ipsi pudore deterrentur quo minus priorem animi affectum convertant in contrarium; eoque magis si alios viderint sibi dignitate prælatos. Nam nequaquam solent recordari eorum quibus ipsi prius bene erant affecti beneficiis, quanquam redamare eos par fuerat; sed quibus fruuntur vicini, solent ea contueri, quibus irritati gratias in C ingratias solent commutare. Conducibilius quocirca cuicunque principi est, cum in republica administranda tum in privata vita, subditos sibi suos demereri donis collatis particulatim, sed quandiu sint in vivis, potius quam semel, neque id profusiori modo. Sed par est ut gratiarum multitudo magnitudoque iis potius irrogetur, qui pro salute communi ingens aliquod et excellens facinus perpetraverint, quam ut in eos impendatur qui rarissime nostra ope et auxilio indigere videntur.

πη'. Θυμός ἐστιν ἔκστασις ἑκούσιος, καὶ τῶν ἰδίων φρενῶν ἀλλοτρίωσις· ἃ γὰρ οἱ διαπαντὸς μελαγχολῶντες κατεργάζονται, παραπλήσια τούτοις καὶ οἱ τῷ θυμῷ πληγέντες κατ' ἐκεῖνο καιροῦ διαπράττονται.

88. Ira est voluntaria quædam ecstasis, et mentis a statu suo abalienatio: quæ enim furiosi quotidie peragunt, similia plane perpetrant per illud tempus illi qui percelluntur iracundia.

πθ'. Ὥσπερ τὸ πῦρ τὴν τρέφουσαν ὕλην ἀφανίζει, οὕτω καὶ ὁ θυμὸς τὴν ἔχουσαν ψυχὴν κατεσθίει, πολλάκις δὲ καὶ φθορὰν ὁλόκληρον εἰργάσατο τοῦ ζώου.

89. Ignis veluti nutrientem se materiam annihilat, ita et iracundia animam exedit quam obsedit, quin et non raro consummatam totius animalis perD ditionem operatur.

ς'. Μηδαμῶς μηδένα μηδὲ δικαίως θυμῷ κολάσῃς. Ὡς γὰρ ἂν ὁ πάσχων τὴν δίκην ὑφέξῃ, αὐτὸς ὅμως οὐδὲν ἔλαττον ἐξελεγχθήσῃ, σφαλερῶς τῇ πράξει κεχρημένος. Διὸ καὶ κάλλιστά τις τῶν ἀρχαίων ἀπεθέσπισε πρὸς ἡμαρτηκότα, Ἐκόλασα ἄν σε, εἰ μὴ ἐθυμούμην.

90. Iratus neminem, ne quidem justo licet, suppliciis afficito. Utcunque enim tulerit ille qui punitur, tu nihilominus vituperium incurres, quod improvide negotium illud obiveris. Quocirca perbelle dictum ad antiquorum aliquo fuit erga delinquentem: *Certe te punirem, si non irascerer.*

ςα'. Τυφλόν ἐστι πάθος ὁ θυμὸς, καὶ κρίνειν οὐκ ἔχων ἀπὸ τοῦ χείρονος τὸ κρεῖττον. Διὸ οὐδεμία ὄνησις, παραίνεσις ὀργιζομένῳ. Πεπαυμένῳ δὲ, τὴν διὰ τῶν ἐλέγχων θεραπείαν προσενεκτέον κεράσαντι ἐπιεικείᾳ. Οὔτε γὰρ τὰ δριμύτερα τῶν φαρμάκων ἄνευ μέλιτος τοῖς κάμνουσι προσάγειν ἐγνώκασιν οἱ ἰατροὶ, οὔτε τοὺς ἀκράτους ἐλέγχους ἡ τῶν ἀπαιδεύτων δέχεται ψυχή.

91. Cæca quædam passio furor est, nec discernere potest utile ab inutili. Irato nihil proderit admonitio: postquam vero deferbuit ira, adhibeatur medicina per correctionem, ita ut comitate condiatur. Nam nisi melle illita pocula medicantia ægris exhibere paulo amariora non solent medici; ita nec insipientium animæ redargutiones admittunt meraciores.

ςβ'. Ὥσπερ ταχὺν ἐν ταῖς ἀξίων εὐεργεσίαις εἶναι προσῆκεν, οὕτω βραδὺν ἐν ταῖς τῶν αἰτίων τιμω-

92. Quemadmodum celeritatem adhibere par est in remunerandis iis qui digni sunt, ita tardum esse

decet in delictorum pœnis infligendis. Gaudentem oportet bonos honorare, condolentem vero supplicio afficere obnoxios.

ρίαις, καὶ χαίρειν μὲν τιμῶνται [m] τοὺς σπουδαίους, ἀνιᾶσθαι δὲ κολάζοντα τοὺς ὑπευθύνους.

93. Illi qui tibi fidem adhibet diffidere noli. Si enim credentibus infidi erimus, qualesnam aliis videbimur esse, aut cum quibusnam suaviter et sine metu versabimur ?

ϛγ'. Μηδενὶ μηδέποτε πιστεύσαντί σοι ἄπιστος ὀφθείης. Ἂν γὰρ ἄπιστοι γενώμεθα τοῖς πεπιστευκόσι, τίνες τοῖς ἄλλοις δόξομεν ; καὶ μετὰ τίνων δὲ λοιπὸν ἀδεῶς καὶ ἡδέως βιώσομεν ;

94. Esse et opinione usurpari non coincidunt. Quocirca apud quos opinionem sui obtinere videris, exsulare ibidem actionem reputa et essentiam realem abesse.

ϛδ'. Οὐκ ἐθέλει τὸ εἶναι μετὰ τοῦ οἴεσθαι συνεῖναι. Δι' ὃ ἐν οἷς ἂν τὴν οἴησιν ὁρᾷς, τὴν πρᾶξιν ὑπερόριον νόμιζε, καὶ διαπεφευγέναι τὸ εἶναι.

65. Turpe est illum qui viris imperat succumbere mulieribus, et voluptatibus subditum inveniri. In illa femina tantummodo non delinquit aliquis, quam vitæ, secundum leges, adjutricem sortitur. Cælibatus quidem divina quædam res est, naturam superans, majus quiddam virtute politica et recta legum observantia. Univiratus humanæ naturæ opus est, cum ad successionem generis continuandam, tum ad societatem civilis et humanæ vitæ, et conversationis recte institutæ. Polygamia res turpissima et detestabilis, quæ belluarum convenit et impuritati et lasciviæ.

ϛε'. Αἰσχρόν ἐστιν ἀνδρῶν ἄρχοντα καὶ δεσπόζοντα, γυναικῶν ἡττηθῆναι, καὶ δοῦλον ἡδονῶν ὀφθῆναι. Ἂν δέ τις νόμῳ βοηθὸν ἐκτήσατο βίου, ταύτῃ συνοικῶν οὐχ ἁμαρτάνει. Ἀγαμία μὲν θεῖον πρᾶγμα, καὶ ὑπερφυὲς, καὶ μεῖζον πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ εὐνομίας. Μονογαμία δὲ, φύσεως ἀνθρωπίνης ἔργον, εἴς τε γένους διαδοχὴν, καὶ εἰς κοινωνίαν ἡμέρου καὶ φιλανθρώπου βίου, καὶ πολιτείας εὐνομουμένης. Πολυγαμία (34) δὲ, ὑπέραισχρον καὶ μιαρὸν, καὶ τῆς τῶν ἀλόγων ἀκολασίας καὶ ἀκαθαρσίας.

96. Alexander Macedo dominatum Asiæ bello acquirens, Persicas mulieres oculorum jacula dicebat esse: vir autem vere temperans et divinorum mandatorum sedulus observator non modo Persicarum, sed et omnium omnino feminarum intuitum, tanquam letiferum animæ telum et nimis velox, fugiet et aversabitur. Vocis quidem sonus aures ferit, et per aures passio animæ insculpitur: attrahit oculum corporis pulchritudo, et per eum modum captivum vinculis constrictum tenens rationem, sui prius juris et imperii, in servitutem simul redegit.

ϛϛ'. Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν, Ἀσίας κύριος δόρατι γεγονὼς, τὰς Περσίδας ἔλεγεν βολίδας ὀμμάτων εἶναι· ὁ δὲ σώφρων ὡς ἀληθῶς ἀνὴρ, καὶ Δεσποτικῶν φύλαξ ἐντολῶν (35), οὐ τὰς Περσίδας μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσης γυναικὸς ὄψιν, ὡς ὀξὺ ψυχῆς βέλος καὶ θανατηφόρον, φεύξεται καὶ ἀποστραφεῖται. Ἦχος μὲν φωνῆς ἔπληξεν ἀκοὴν, καὶ δι' αὐτῆς ἐνετυπώθη τὸ πάθος τῇ ψυχῇ· κάλλος δὲ σωμάτων εἵλκυσεν ὀφθαλμὸν, καὶ δι' αὐτοῦ δέσμιον λαβὼν, κατεδουλώσατο τὸν αὐτοδέσποτον λογισμόν.

97. Quemadmodum impossibile est ut is qui mare navigat sit sine tempestate et turbato salo, ita fieri nequit ut is extra pericula et fluctus consistat qui corporalem sectatur paulo curiosius pulchritudinem. Oportet igitur initia passionum et causas declinare: quod et utilitatem afferet, neque sane difficulter præstabitur. Cum vero semel rationalem partem hoc malum invaserit, ita ut imaginem desideratæ rei eidem impresserit, difficulter hæc passio abjicitur, et vix est ut ab illa se expediat aliquis.

ϛζ'. Ὥσπερ ἀδύνατον ἐν θαλάσσῃ πλέοντα, ταραχῆς καὶ ζάλης ἀπείρατον διαμεῖναι, οὕτως ἀμήχανον τὸν κάλλη σωμάτων ἐπισκοποῦντα καὶ περιεργαζόμενον, τῶν ἐκεῖθεν κυμάτων καὶ κινδύνων ἐκτὸς καθεστάναι. Δι' ὃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας ἐκτρέπεσθαι χρὴ τῶν παθημάτων. Τοῦτο γὰρ καὶ συμφέρον, καὶ οὐ χαλεπόν. Ἐπειδὰν δὲ τοῖς λογισμοῖς τὸ κακὸν ἐνσκήψῃ, καὶ τὸ εἴδωλον αὐτοῖς τῆς ἐπιθυμίας ἐντυπώσῃ, δυσαπόβλητον γίνεται τὸ πάθος, καὶ χαλεπὸν ἀπαλλαγῆναι.

98. Sunt qui amatores pronuntiant in alienis corporibus suas animas habere: conjunctius opinor cum ratione dicitur, eos in corporibus alienis et mentem et animam perdidisse.

ϛη'. Τινὲς τοὺς ἐρῶντας ἔφησαν ἐν ἀλλοτρίοις σώμασι τὴν ψυχὴν τὴν ἰδίαν ἔχειν· εὐλογώτερον δ' οἶμαι λέγειν, αὐτοὺς ἐν ἀλλοτρίοις σώμασι τὸν νοῦν τῇ ψυχῇ συναπολωλεναι.

VARIÆ LECTIONES.

[m] Leg. τιμῶντα.

NOTÆ.

(34) Πολυγαμία. Retinui vocem, quia est ambigua. Sed hoc in loco putem, non significare pluribus simul uxoribus uti, ut Jacob, David, Herodes, alii olim utebantur, sed ad tertias quartasve nuptias progredi. Rem mali ominis et nominis in Ecclesia; sed, proh pudor, ab iis usurpatam, qui καθαρότητα affectant hodie.

(35) Δεσποτικῶν ἐντολῶν. Intelligit illud Domini de intuitu mulieris ad illam concupiscendam, quod alibi in epistolis explicat. Ἐκ γὰρ τοῦ ὁρᾷν, γίνεται τὸ ἐρᾷν. *Ut vidi, ut perii ! ut me malus abstulit error !* hic oculi dicuntur δαδοῦχοι ἔρωτος, *amoris lampadiferi*. Hinc illud Philemonis, Ὁρῶσι πάντες πρῶτον, εἶτ' ἐθαύμασαν, εἶτ' εἰς ἐλπίδα ἐνέπεσαν, οὕτω γίνεται ἐκ τούτων ἔρως.

ϛθ'· Μέθην καὶ τρυφὴν τῶν ἀρχόντων, ναυάγιον A νόμιζε τῶν ἀρχομένων. Ὅτε γὰρ ὁ κυβερνήτης καταποντίζεται τῇ πλησμονῇ καὶ τῷ οἴνῳ, πῶς οὐχὶ μυρίοις κύμασι καὶ κλυδῶσιν ἐσχάτοις ἡ κυβερνωμένη προσαρράξει πολιτεία, καὶ τῇ τοῦ κυβερνήτου συγκαταποθήσεται ἀπωλείᾳ ;

ρ'. Μηδένα μηδέποτε ἀνθρώπων, μηδὲ τῶν τυχόντων, εἰς ἀπόγνωσιν συνελάσῃς. Ἰσχυρὸν γὰρ καὶ ἄμαχον ἀπόγνωσιν ὅπλον, καὶ πολλάκις ἀνάγκη στρατηγήσασα πράξεων παραβόλων, ἀνελπίστους μεταβολὰς ἐξειργάσατο, καὶ πρὶν ἢ γενέσθαι, μύθους νομιζομένας.

ρα'. Ἄριστον μὲν ἀνθρώπῳ μὴ διαμαρτεῖν, μηδὲ τῆς ὀρθῆς κρίσεως ἀποσφαλῆναι· συνετοῦ δὲ, καὶ πεσόντα θᾶττον ἀναστῆναι, καὶ χρῆσθαι τῷ πταίσματι, πρὸς τὸ μὴ πάλιν πεσεῖν παραγγέλματι.

ρβ'· Τὸ περὶ τοὺς πόνους ἑκούσιον, τῶν ἀκουσίων ἀφαιρεῖται τὸ ἀφόρητον καὶ χαλεπόν· δι' ὃ χρήσιμος ἡ ἐν τοῖς ἀκουσίοις τριβὴ καὶ μελέτη.

ργ'. Ἀρχικῆς ἀρετῆς καὶ τελείας, μὴ μόνον τὸ πλῆθος αἰσχύνεσθαι πρὸς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν πρὸ τοῦ πλήθους.

ρδ'. Ἡ διὰ λόγων ὕβρις τοῖς ἐλευθέροις οὐ πολὺ παραλλάσσει τῆς διὰ πληγῶν καὶ μαστίγων. Χρὴ οὖν παραφυλάττεσθαι τὸ προπετὲς τὸ ἐν τούτοις. Οὐ μέγα γὰρ δοκοῦν, μεγάλας φέρει ζημίας.

ρε'. Πολλοὺς ἔβλαψεν εὐτραπελία· ἀπὸ γὰρ γνώμης διεκπεσοῦσα παιζούσης, καιρία πληγὴ γέγονε τοῖς διαπαιχθεῖσι· καὶ βραχείᾳ τέρψει τῶν ἐπιτυχόντων, μεγάλας ἔτεκεν ἔχθρας τῶν σπουδαίων. Ἦν παντὶ μὲν ἔμφρονι παραφυλακτέον, ἄρχοντι δὲ μάλιστα τῶν ἄλλων· ὅτι καὶ χυδαῖον, καὶ καταφρονεῖσθαι μᾶλλον, ἢ χαριεντίζεσθαι, παρασκευάζει.

ρϛ'. Εὐεργετῶν τὸ ὑπήκοον περιφρούρει, ὡς τῆς ἀρχῆς νεῦρα καὶ οἰκεῖα μέλη. Ἐκείνων γὰρ διασπασθέντων, κίνδυνος καὶ τὴν σὴν συγκαταλύεσθαι ἐξουσίαν.

ρζ'. Τὰς μελετωμένας [n] στάσεις, ὅσαι μὴ σβέσαι ῥᾴον, ἄμεινον ἀγνοίας ὑποκρίσει δοῦναι, καὶ λήθῃ καλύψαι, ἢ θριαμβεύσαντα ἐπεξιέναι. Τὸ μὲν γὰρ ἔσθ' ὅτε καὶ πλέον ἀνῆψε τὴν φλόγα, καὶ χαλεποὺς ἤνεγκε κινδύνους, καὶ πολλῇ καὶ τὸν διασωθέντα περιέβαλε ζημίᾳ· τὸ δὲ, πραέως κοιμίζειν, καὶ μετὰ τοῦ ἀκινδύνου, τὸ φιλάνθρωπον καὶ συνετὸν καὶ ἀζήμιον περιέχει.

ρη'· Δεῖ τὸν ἄρχοντα, φερομένων μὲν αὐτῷ κατὰ ῥοῦν τῶν πραγμάτων καὶ εὖ συνεστώτων, ὡς σαλευομένων ἀσφαλίζεσθαι καὶ ἐπιμελεῖσθαι. Ἀνατρεπο-

99. Ebrietatem principum atque luxum naufragium esse existima subditorum. Quando enim vino atque crapula gubernator, tanquam mari, demergitur, necesse est ut respublica ejus gubernationi credita, sexcentis fluctibus et alluvionibus allisa agitetur, imo et una cum gubernatore demerso, pari quoque interitu male pereat.

100. Neminem mortalium, ne quidem obscurissimorum, ad desperationem adigas. Est enim desperatio robustum quoddam et inevitabile telum. Quin sæpe accidit, ut progressa in aciem necessitas, rerum præter exspectationem mutationes una induxerit inexspectatas, quas loco fabularum habere volueris, antequam actu compleantur.

101. Optimum est ut homo nec omnino aberra- B ret, nec a sani judicii norma excederet ; sed prudentis est, quantocius ut collapsus resurgat, et lapsum sic suum instituat ne deinceps labatur.

102. Voluntas in laboribus suscipiendis prompta, involuntariorum illud durum telum et intolerandum frangit. Optimum est igitur de voluntariis meditari, et in iisdem inhærere.

103. Ad virtutem et perfectionem principis spectat, tum turbam promiscuam, tum imprimis seipsum pudore a peccatis abstinere.

104. Contumelia verbis ingesta apud homines liberos parum differt a plagis acceptis et verberibus. Cavendum est ergo ne proclivis feraris ad conviciandum, siquidem id quod haud creditur magnum, magna damna procurat.

105. Multos urbanitas læsit : ab animo siquidem C ludenti profecta, aliquando vulnus lethale illusis infligit: quæ per admodum brevem oblectationem cuicunque obvio impensam, inimicitias etiam graves inter prudentes excitavit. Hanc ideo quisque prudens evitabit, princeps imprimis ; cum res sit, quæ contemptum potius parit, quam gratiam vel acceptationem aliquam.

106. Beneficiis subditos circumvallato, tanquam nervos imperii, et tua ipsius membra. Nam si illa discerpantur, periculum tibi interitus incumbet, et imperii ruinæ.

107. Seditiones conspirationesque quas facile non licet exstinguere, conduceret per dissimulationem et prætensam ignorantiam oblivioni tradere, D quam publico quasi triumpho propalare. Ita enim fieri solet ut flamma magis ex eo accendatur et pericula non levia creentur ; quin et nonnisi male multatus salutem sibi quis comparaverit. E contrario vero, moderatione sopitur malum, et præterquam quod sine periculo sit, misericordiæ, prudentiæ, utilitatisque rationem subit.

108. Principem oportet, cum statu secundo res ipsi succedant et in tuto sitæ esse videantur, non secus tamen quam in tempestate procurare, et salu-

VARIÆ LECTIONES.

[n] Leg. μεμελετημένας.

tis habendæ rationem gerere ; conturbatis autem rebus, et in se collisis, omni consilio et cogitation incumbere, ut in statum redigantur, et bene stabiliantur. Nam quæ ita comparata sunt, ut in partem utramlibet ferantur, ipsa experientia docente, desperari non debent. Sed interdum factum fuit ut secura negligentia, quamvis tantilla, principatus magnos et excellentes pessumdederit, quos ita deturbatos diligens cum recto consilio industria, in magnitudinem eximiam reductos, restauravit.

A μένων δὲ, καὶ συρρηγνυμένων, ὡς ἂν ἐπαναχθείησαν καὶ ἑδρασθεῖεν, βουλεύεσθαι καὶ φροντίζειν· οὐδέτερον γὰρ τῶν ἐπὶ τἀναντία φερόντων ἡ πεῖρα δείκνυσιν ἀνέλπιστον. Ἀλλὰ πολλάκις μικρὰ ῥᾳστώνη μεγάλας ἀρχὰς καὶ ὑπερόγκους κατήνεγκεν, καὶ πάλιν σπουδὴ σὺν εὐβουλίᾳ, εἰς μέγα δυνάμεως ὕψος τοὺς κατενεχθέντας ἐπανήγαγεν.

109. Prudentes et moribus compositi viri rebus prosperis non inflantur, sed moderata quadam de se opinione felicitatis suæ mensuram exornant, qua et invidorum quique malevolentiam asperatam lenire solent. Quod si cespitaverint, fortiter illud ferunt, in argumentum virtutis suæ, id, quod contigit, trahentes, cujus potestate mentem sibi suam roborant, et desperationem omnem ab animo procul amoliuntur. Intelligunt enim esse res humanas omnes versatiles, instabiles et minime firmas : levitatis porro et insipientiæ esse, imo et pusillanimitatis, rebus secundis attolli et inflari, adversis autem valde dejici, et mœrore turpiter macerari.

ρθ'. Οἱ ἔμφρονες καὶ εὐσταθεῖς τῶν ἀνθρώπων, κατορθοῦντες μὲν, οὐ φυσιοῦνται, ἀλλὰ μετρίῳ φρονήματι τῆς εὐπραγίας κοσμοῦσι τὸν ὄγκον, καὶ τῶν φθονούντων διαπραΰνουσι τὸ φλεγμαῖνον. Περιπταίοντες δὲ, φέρουσι γενναίως, καὶ τὸ συνε[εν]χθὲν, ἀρετῆς ὑπόθεσιν ποιούμενοι, τῷ κράτει ταύτης δυναμοῦσι τὴν γνώμην, καὶ τὸ ἀθυμοῦν ἐξορίζουσι τῆς διανοίας. Ἴσασι γὰρ τὸ ἐφ' ἑκάτερα τρεπτὸν, καὶ ἄστατον, καὶ ἀβέβαιον τῶν ἀνθρωπίνων. Ἀφροσύνης δὲ καὶ κουφότητος καὶ ἀπειροκαλίας, τό τε ἐν ταῖς εὐπραγίαις ἐπαίρεσθαι καὶ τὸ ἐν ταῖς δυσπραγίαις σφόδρα κατατίπτειν καὶ ἐνασχημονεῖν τῇ ἀθυμίᾳ.

110. Prudentibus convenit adversa prævidere, eademque per consilium sanum opportune semovere. Nec minus convenit, quæcunque acciderint, optime composita ferre, et in rem suam vertere.

ρι'. Ἀνδρῶν μὲν συνετῶν, προνοῆσαι τὰ δυσχερῆ καὶ ἀπώσασθαι δι' εὐβουλίας· οὐκ ἐλαττόνων ο δὲ, καὶ τὰ συμβεβηκότα καλῶς διαθέσθαι καὶ οἰκονομῆσαι.

111. Novi ego confertim incurrentes rerum moles, inexspectato adventu, homines terrefactos et consternatos reddere, etiam spectatores, et qui tranquillius aliquanto ferrent ea, adeo ut, nec adversus futura stantes in procinctu, onus illud possint a se excutere ; atque ita etiam cum damnum inde dimanans non adaugetur, verum potius remittatur, per mores alioqui modestiores. Vidi, inquam, vidi quasdam res ita compositas, ut per consuetam familiaritatem, paulatim progrediendo, alleviatæ, in omnis molestiæ carentiam evanuerint ; alias vero interdum e contrario, eos etiam qui ita vivebant, ut auderent, curarent nihil, tanquam stimulis e somno punctos, excitasse. Quisque enim inexspectato et subitaneo rerum adventu excitatus, et quasi prurigine impulsus ad agendum accedit, ita ut ne quidem ad unius diei spatium potuerit resistere novitas : cum sint aliæ res, nec ipsæ assuetæ, quæ paulatim se subinferunt, et illapsæ quieto nec tumultuoso sensum omnem innovationis effugiunt, quæ sine labore illabuntur, nec novitatis alicujus accessoriæ vel memoriam relinquunt, ne quidem apud experientiam edoctos. Quædam vero cum ad

ρια'. Οἶδα (36) πράξεις ἀθρόον ἐπιστάσας, καὶ τῷ ἀδοκήτῳ τοῦ συμβεβηκότος ἐκπλαγέντας, τοὺς τεθεαμένους, καὶ ἡσύχως ἐνεγκόντας τὰ συνενεχθέντα, καὶ οὐδ' εἰς τὸ ἔπειτα διαναστάντας, ἀποσείσασθαι τὸ βάρος· μάλιστα δὲ τῆς ἐξ αὐτῶν οὐ συναυξομένης βλάβης, ἀλλὰ καὶ τρόποις ἄλλοις προαστέροις ὑποχαλωμένης. Ἰδὼν γὰρ ἴδον ἐνίας οὕτως οἰκονομηθείσας, καὶ τῷ συνήθει, κατ' ὀλίγον, ἐπὶ πλέον συνεπικουφιζομένας, εἰς τὸ ἀλυπώτατον ἀποκριθείσας· ἄλλας δὲ τουναντίον, καὶ τοὺς πρὸς ἀμέλειαν καὶ ἀτολμίαν ζῶντας, κέντρου δίκην, ὡς ἐξ ὕπνου, διεγηγερκυίας. Τῷ γὰρ παραλόγῳ καὶ ἐξαιφνιδίῳ τῶν προστυχόντων, ἕκαστος ἀνηρεθισμένος, πᾶς ἀνὴρ τοῖς πράγμασιν ἐγεγόνει· καὶ οὐδὲ ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας ἀντέσχεν ἐπισχεῖν τῇ καινοτομίᾳ p· ἄλλαι δὲ, καὶ αὗται τῶν οὐκ ἐξ ἔθους, κατὰ μικρὸν ὑπεισιοῦσαι, καὶ τῷ ἡρεμεῖ καὶ ἀταράχῳ συνδιακλέπτουσαι τὴν συναίσθησιν τῆς καινοτομίας, παρεισέδυσάν τε οὐ σὺν πόνῳ, καὶ οὐδ', εἰ καινότερόν τι συνέβη, μνήμην ἔδωκαν, οὐδὲ τοῖς πεπειρασμένοις. Τινὲς δὲ, τὸν ὅμοιον τρόπον ἐπιχειρήσασαι παρεισδύνειν, καὶ τῷ μὴ τυραννίδι μηδ' αὐτοδεσπότῳ κράτει, καὶ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς, ὥσπερ ἐπισκήπτειν, δειλίαν καταγνω-

VARIÆ LECTIONES.

o ἔλαττον. p *γρ.* ἡ καινοτομία.

NOTÆ.

36 Confusa est hæc et hians, ut alias quoque oratio, per totam hanc sectionem. Hoc autem vult se scire ubi πράξεις ἀθρόον incubuere eos qui inexspectato terrefacti sunt, non tantum quibus incubuerant, sed et etiam spectatores, cum quiete ferrent, excussisse onus. Illa porro, ἀλλὰ δὲ τουναντίον, vel corrupta sunt, vel certe σόλοικα, ut ἕκαστος et πᾶς ἀνήρ. Mihi sine libris melioribus hæc sunt conclamata : sensum et εὐρυθμίαν extundat qui potest.

σθεῖσαι, θᾶττον ἀνετράπησαν ὑπὸ τῶν ἐπιτυχόντων. Τῷ γὰρ καθ' ἑαυτὰς εὐλαβεστέρῳ, εἰς θράσος ἄσχετον καὶ παράβολον τόλμαν ἐξοπλίσασαι, καὶ τοὺς πρὸ τούτου δόξαντας ἐπιεικεστάτους, αὐτῇ συνεφθάρησαν τῇ ἐπιχειρήσει. Πῶς οὖν ἔστι τυχεῖν τοῦ σκοποῦ; τἀναντία γὰρ διὰ τῶν αὐτῶν ὁρᾶται συντετελεσμένα. Ἄμεινον μὲν μηδ' ἀπάρχεσθαι τῶν τοιούτων. δειναὶ γὰρ αἱ καινότητες, καὶ χωρὶς ἑτέρου λυπηροῦ, θορυβεῖν καὶ πλήττειν διανοίας, καὶ εἰς διαβολὴν καὶ ὕβριν ἐκκαλεῖσθαι τὸ πλῆθος.

A eumdem modum subinferre se attentaverint, nec per tyrannicam quamdam vel arrogatam potestatem, et vim manifestariam, impressionem fulminis in modum facere, tamen sub prætextu timiditatis facillime, etiam ab obviis, subvertuntur. Dum enim naturaliter sibi insitam timiditatem ad audaciam intolerabilem, et præter omnem exspectationem exarmant, etiam eos qui multo moderati prius habebantur, ad primum inceptum perdiderunt. Adeo quæri potest qua ratione finem quis propositam assequatur, cum per easdem causas effectus progignuntur contrarii. Præstitisset certe, ne quidem ab istis incepisse: sunt enim novitates, non accedente aliunde molestia aliqua, ita quodammodo a se compositæ, ad mentem turbandam et de statu suo movendam, ad vulgus hominum inducendum ad calumnias et convicia ingerenda.

ριβ'. Ἐπεὶ δ' ἔσθ' ὅτε χρεία κατεπείγει, καὶ δεῖται πράξεως ὁ προεστηκὼς καινοτέρας, ἂν μὲν μέγα ὄφελος καὶ εὐφροσύνην ἐξ αὐτῆς τὸ κοινὸν εὑρίσκῃ, οὐδὲν δεῖ σκέψεως καὶ μελέτης· ἂν δ' ἄλλως, καὶ λυπηρὰ εἴη, λόγῳ μὲν διελθεῖν, ὅπως ἂν ὡς ἄριστα διανυσθείη, οὐ ῥᾴδιον οἶμαι. Τὰ γὰρ κατά τινας ἰδικωτάτας ἐπακολουθοῦντα περιστάσεις, οὐκ ἔνεστιν ἀκριβῶς κοινοτέρῳ λόγῳ, καὶ τῶν ἔργων πόρρωθεν, θηρᾶσαι. Πλὴν ὅ γε καλῶς, ἐν τοῖς προειρημένοις ἐγγεγυμνασμένος, καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα τὴν ἄνωθεν ῥοπὴν ἐπίκουρον ἔχων, μεγάλην εἴσεται δύναμιν συνειλεγμένος.

B 112. Cum interdum necesse sit ut is, qui rebus administrandis præest, aliquid innovet, non est sollicitius exquirendum, utrum inde aliquid vel utilitatis, vel jucunditatis communitati hominum acquiretur. Quod si per molestum id fuerit, non est, opinor, proclive rationem explicare, ut quam optime transigatur. Quæ enim specialiores consectantur rerum instantias, non possunt accurate communi quodam sermone explicari, nec indagari eo qui recesserit longius ab operibus. Verumtamen qui cum laude versatus est in antedictis, et divinum in rem præsentem auxilium præsto habet, magnam facultatem afferet ad illud peragendum.

ριγ'. Ὅπλων καὶ ἀνδρείας καὶ στρατηγίας κραταιότερον καὶ ἀσφαλέστερον νόμιζε τὴν εὔνοιαν τῶν ἀρχομένων. Ταύτης μὲν γὰρ παρούσης καὶ στρατηγούσης, κἀκεῖνα χρήσιμα, καὶ μεγάλην ῥοπὴν πρὸς πάντα παρέχει. Ἀνῃρημένης δὲ τῆς εὐνοίας, ἄμεινον συναναιρῆσθαι κἀκεῖνα. Θᾶττον γὰρ ἐπὶ τὴν μισουμένην ἀρχὴν, ἢ κατὰ τῶν πολεμίων ἐθέλει ταῦτα κινεῖσθαι.

C 113. Armis, fortitudine, exercitu quovis prævalentiorem et tutiorem subditorum benevolentiam arbitrare. Hæc si adfuerit, et agmen duxerit, illa erunt utilia: ista autem sublata, præstaret et illa quoque una tolli. Nam multo citius contra principem invisum, quam contra hostes movebuntur.

ριδ'. Λόγους μὲν ἤλεγξαν δόρατα πολλάκις. Ἥβλυνε δὲ πολλαχοῦ καὶ λόγων ἰσχὺς, ὀξύτατα πολέμου, καὶ μεγάλων ὁρμὴν διέλυσε στρατευμάτων. Χεῖρες ἄρα μετὰ λόγου, διπλοῦν τρόπαιον. Πόνους ἐλπίδες νευροῦσι, καὶ πόνοι τίκτουσιν ἐλπίδας. Σὺ δὲ ἐξιλεούμενος τὸ Θεῖον, μηδενὸς ἀμέλει τῶν πρακτέων, καὶ καλὰς καὶ μεγάλας ἐλπίδας θερίσεις.

114. Plurifariam consilium hastis cedit, sæpenumero etiam et rationis vis belli procinctus exercitusque hostiles magnos elusit: sint ergo manus cum consilio junctæ, duplex tropæum. Laborem spes roborat, et spem labores progignunt. Tu autem rite Deum veneratus, noli aliquid omittere quod agendum est; ita spem tibi metes et magnam et amplam.

ριε'. Ἐπικουρεῖν ἐν οἷς ἕκαστος ἔχει χρείαν, ἀρχικῆς καὶ ἐχέφρονος διανοίας· μάλιστα δὲ τοῖς ἐν συμφοραῖς περιπεσοῦσι Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων, καὶ ἀείμνηστον συντηρεῖν εἰώθασι τὴν εὐεργεσίαν.

115. Subvenire cujuslibet necessitatibus, animum regium decet et prudentem, ante alios iis qui in calamitates inciderunt. Solent enim illi, ad cætera, æternam beneficii collati memoriam conservare.

ρις'. Ἡ εὐδαιμονία τῶν ὑπεξουσίων, ἄκραν ἀνακηρύττει σύνεσιν καὶ δικαιοσύνην τῆς ἐξουσίας.

D 116. Subditorum felicitas summam principis dedicat cum prudentiam, tum justitiam.

ριζ'. Περὶ ὧν ἂν εὖ πράξῃς, εἴτε ἐν τῷ οἰκείῳ βίῳ, εἴτε ἐν τῷ κοινῷ τῆς πολιτείας, τῷ Θεῷ ἀνατιθέναι δικαίου τὴν αἰτίαν. Οὕτω γὰρ μᾶλλόν τε αὐτὸν ἐπίκουρον ἕξεις, καὶ θεοφιλὴς εἶναι δόξεις, καὶ κοῦφον σεαυτὸν καὶ ἀλαζονικὸν οὐκ ἐλέγξεις, καὶ τοῦ φθόνου δείξεις περιτεθραυσμένας τὰς ἀκίδας.

117. Deo causam ascribere æquum est eorum quæ prospere gesseris, seu in privata, sive in publica vita. Fiet enim ita ut illum habeas libentiorem, auxiliatorem, et ut Deo dilectus videaris: nec redarguere te quisquam possit, vel levitatis vel superbiæ; sed et invidiæ quasvis acies retusas et anfractas reddes.

ριη'. Ταῦτά σοι ἐκ πολλῶν ὀλίγα (ὦ τῶν ἐμῶν πνευματικῶν ὠδίνων εὐγενὲς καὶ γνήσιον γέννημα) τῆς περὶ σὲ φιλίας καὶ υἱοθεσίας, οἱονεί τινα θεῖα συμβόλαια καὶ ἀρετῆς ἀρχετύπους ἀνατίθημι πί-

118. Hæc e multis pauca, apud te (o tu partus mei spiritualis verum et genuinum gennema) amicitiæ et filiationis tanquam a Deo quædam symbola et virtutis tabulas archetypas, depono, ut dum ad

illas oculos converteris, et te ad ipsas conformaveris et composueris, non difficulter intueri possis et animadvertere, qualesnam illæ sunt actiones, quæ in animo tuo facient puchritudinem efflorescere ; quæque itidem eamdem, veluti maculæ quædam et sordes, in turpem et deformem effigiem solent alterare. Illas dum eluis, has dum inscribis, imaginem tute temet vere vivam et eximiam conversationis secundum Deum ordinatæ exhibebis : quam et ego lubentissime, et pii etiam omnes, cum et oculis velimus, tum etiam sermone usurpare. Ea propter manus in cœlum extendens, et meum erga te amorem, labores susceptos, divinamque exinde resultantem gloriam suppliciter Deo offerens, votis omnibus postulo, ut secundum spes de te conceptas opere ipso adimpleas admonitiones nostras, et fideliter easdem custodias, ita ut per species singulas præclarorum operum illustris et excellens conspiciare : ut prudentia summa polleas, memoria valeas, fias suavis affatu, moribus suavior, congredientibus amabilis, magis adhuc autem comitibus et amicis : ut de re præsenti quæcunque prudenter valeas statuere, ordinare, et futurum acute prospicere : cautus ad custodiendum, promptus et expeditus ad res magnas aggrediendum, easdemque consummatas possis et eodem statu conservare : ut quod e re tua fuerit, studiose occultes, nec latebris extrahare, sed speculatores et vim facturos discooperias : sis terribilis hostibus, subditis desiderabilis, apud utrosque habeas et venerationem et admirationem : voluptates vincas temperantia, iræ dominere. Sis amicus mansuetudinis, celer in justitia indaganda, impartiarius in distribuendo, constans sententia, promissis fidus, generoso animo in terroribus, meticulosus ad omne contra leges : noli socordiam vel remissionem animi aliquam præferre laboribus et patientiæ justis : sis ad benefaciendum promptus, tardus ad puniendum, amator amicitiæ, inimicitiarum hostis, misericordiæ fons : opinionem de te magnam ne concipias, humilitate te minorem judica, divitias contemne, pauperibus auxiliator, veritatem colito, fœdus cum mendacibus ferire noli : ne dejiciaris animo, si gloriam non assequaris; sin autem assequeris, noli elatior esse: linguam coerce, aures custodi, tactui et cæteris sensibus moderator assistas non dimovendus, passioni nulli te victum trade, nec prurigine orexium delinitus sis : et ut uno verbo complectar omnia, omnigenæ virtutis et pietatis te exemplar exhibe et delineationem ; neque tuis solum subditis, sed universo mortalium generi, qui vel post te futuri sunt, ut rerum magnarum et præclare gerendarum habeant te egregium admonitorem. Ita autem tibi regnum illud cœlorum in æternum et inexplicabile, in sortem hæreditatis haud auferendæ, in tabernaculum sine successore possidendum, in voluptatem et gaudium supra naturam, planeque divinum, nulla non æternitate perfruendum concedetur.

A νακας· εἰς οὓς ἀφορῶν, καὶ πρὸς ἐκείνους σεαυτὸν σχηματίζων καὶ διαμορφῶν, οὐ χαλεπῶς ἕξεις συνορᾷν, τίνες τε τῶν πράξεων ἀνθεῖν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ παρασκευάζουσιν ὡραιότητα, καὶ τίνες αὐτὴν, ὥσπερ σπῖλοι καὶ ῥυτίδες, εἰς αἰσχρὰν ὄψιν καὶ ἀσχήμονα μετασκευάζουσιν. Ὧν τὰς μὲν ἀπαλείφων, τὰς δὲ ἐγγραφόμενος, ἔμψυχον, ὡς ἀληθῶς, καὶ κάλλιστον θεοφιλοῦς πολιτείας σεαυτὸν ἐπιδείξεις ἄγαλμα, καὶ ἡδιστον ἐμοὶ καὶ πᾶσιν εὐσεβέσι καὶ θέαμα καὶ διήγημα. Δι' ὃ καὶ τάς χεῖρας εἰς οὐρανοὺς ἐξαπλώσας, καὶ τὴν περὶ σὲ στοργὴν καὶ τὸν πόνον, καὶ τὴν εἰς Θεὸν ἀναφερομένην δόξαν, ἀνθ' ἱκετηρίας αὐτῷ προτείνας, ἐπεύχομαί σε, τῶν ἐλπίδων καὶ παραινέσεων ἐργάτην δόκιμον, καὶ πιστὸν φύλακα γενέσθαι· καὶ εἴης μοι δι' ἁπάσης ἰδέας κατόρθω-
B μάτων ἐπίσημος καὶ περίβλεπτος, ἄκρος μὲν σύνεσιν, μνήμην δ' ἀσφαλής· ἡδὺς ἐν λόγοις· τοὺς τρόπους ἡδύτερος· ἐράσμιος ἐντυχεῖν· τοῖς ἀεὶ ἐπουσιν ἐρασμιώτερος· κράτιστος τὸ παρὸν κρῖναι, καὶ ἀγαγεῖν εἰς διάταξιν· ὀξὺς τὸ μέλλον ἰδεῖν· προμηθὴς φυλάξασθαι· ἕτοιμος μεγάλας αὐτουργῆσαι πράξεις· ἑτοιμότερος τὸ κατορθωθὲν διασώσασθαι· δεινὸς μὲν τὸ συμφέρον κρύπτειν, κρειττων δὲ λανθάνειν, δεινότερος δὲ φωρᾶσαι τοὺς ἐπηρεάζοντας· φοβερὸς μὲν τοῖς πολεμίοις· ποθεινὸς δὲ τοῖς ὑπηκόοις· ἀμφοῖν δὲ κοινὸς τὸ αἰδεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι· κρείττων ἡδονῶν· ἥττων σωφροσύνης· ὀργῆς κύριος· πραότητος φίλος· ταχὺς θηρεῦσαι τὸ δίκαιον, ἀδέκαστος διανεῖμαι· γνώμην εὐσταθής· ταῖς ὑποσχέσεσι βέβαιος· γενναῖος ἐν φόβοις· ἄτολμος πρὸς
C πᾶσαν παρανομίαν, καὶ μηδεμίαν ῥαστώνην καρτερίας καὶ καλῶν πόνων ἀνταλλασσόμενος· εὐεργετεῖν πρόθυμος· κολάζειν ὀκνηρός· φιλίας ἐραστής· ἔχθρας πολέμιος· ἐλέους πηγή· οἰήσεως μείζων· ταπεινοφροσύνης ἐλαττούμενος· ὑπερόπτης πλούτου· πενίας ἐπίκουρος· ἀλήθειαν τιμῶν· ψεύδει μὴ σπενδόμενος· ἀταπείνωτος οὐκ εὐδοκιμῶν, εὐδοκιμῶν δὲ οὐ φυσιούμενος· γλώσσης αὐτοκράτωρ· ἀκοῆς φύλαξ· ἁφῆς, καὶ τῆς ἄλλης αἰσθήσεως, ἀδυσώπητος ἐπιστάτης, καὶ μηδενὶ πάθει ἐνδιδοὺς μηδὲ τοῖς ἐρεθισμοῖς κηλούμενος τῶν ὀρέξεων· καὶ σύμπαν εἰπεῖν, εἴης μοι πάσης ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας, οὐ τοῖς ὑπὸ σὲ μόνον ὑπογραμμὸς καὶ παράδειγμα, ἀλλὰ καὶ τῷ μετὰ σὲ παντὶ τῶν ἀνθρώπων γένει, καλὴ καὶ μεγάλη, καὶ καλὰ καὶ μεγάλα κατερ-
D γαζομένη, παραίνεσις. Δι' ἃ σοι μάλιστα καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν ἀνέκφραστος καὶ ἀΐδιος βασιλεία, εἰς κλῆρον ἀναφαίρετον, καὶ κατασκήνωσιν ἀδιάδοχον, καὶ ὑπερφυῆ καὶ θείαν τρυφὴν, καὶ ἀπόλαυσιν μὴ λυομένην, παρασχεθήσεται.

—

ANGELO MAI MONITUM

De duabus epistolis sequentibus Photii patriarchæ ad Zachariam Armeniorum patriarcham et ad Asutium ejusdem gentis principem, et de variis inter Græcos et Armenios pro religiosa concordia tractatibus.

1. Ut Photii duas ad Zachariam Armeniorum patriarcham, atque ad Asutium ejusdem gentis supremum principem epistolas in hoc volumine divulgarem, causa mihi Nicolai mystici epistola 139 fuit, in qua hi Photii cum Armeniis tractatus, ut vidimus, commemorantur. Epistolæ quidem ad Zachariam testis est etiam Samuel Aniensis, a me olim et a cl. Zohrabo Mediolani editus, in suo *Chronico* ad Christi annum 878 his verbis : *Constantinopoli patriarcha erat Photius, qui nuper ad Zachariam patriarcham nostrum consortii ineundi causa epistolam scripserat.* Quo loco nos editores adnotavimus : *hæc Photii prolixa epistola exstat in codicibus Armeniacis collegii Veneti Sancti Lazari* (1). De altera vero contemporanea Photii epistola ad Assutium principem, verba facit Serposius *Comp. hist.* t. II, p. 44. Hoc ego triplici testimonio admonitus Nicolai, Samuelis, atque Serposii, de Photiani utriusque scripti non exsistentia solum, verum etiam, in aliena saltem lingua, conservatione (etenim Græce neque in Montacutii epistolarum Photii edictione hæ duæ leguntur, neque a me in Hellenicis unquam codicibus observatæ fuerunt) rogavi RR. Patres Mechitaristas, utsi ipsorum commodo ac libito fierit posset, Photianas mecum epistolas communicarent : hique tantam præ se tulerunt benignitatem, ut illarum statim apographum, cum Italica P. Eduardi Hormutii, perdocti viri mihique amicissimi, interpretatione utendum concesserint. Quo accepto munere, nolui equidem occasionem omittere sociandi Photium cum Nicolao, qui familiaris ejus et cathedræ successor fuit : quodque magis interest, gestivi protinus, novum hoc Ecclesiasticæ historiæ additamentum ad publicam notitiam perferre. Est enim hic unus ex tot tractatibus, quibus Græca Ecclesia cum Armeniis instaurare concordiam fideique religiosæ unitatem conata est.

2. Profecto disputationum omnium, quæ inter duas Ecclesias habitæ sunt, seriem non contexam : id enim ad generalem potius religionis historiam pertinet. Video tamen principem fere omnium in hanc aleam descendisse sanctum Proclum, qui sæculo quinto, et quidem ante Chalcedonense concilium vixit, scripta ad Armenios dogmatica epistola, qua illos contra falsas doctrinas communivit. Superest adhuc ipsa epistola inter Procli opera, rei vero historia exponitur apud Galanum t. I, p. 69 et seq. Trullani canones sæculo septimo editi, ob emendandam præsertim Armeniorum liturgiam ac disciplinam, notissimi sunt. En autem octavo sæculo sanctus Germanus I, patriarcha Byzantinus zelum suum pro Armeniorum orthodoxia exprompsit, datis ad eos litteris, ut duplicis in Christo naturæ confessionem, et Chalcedonensis synodi admissionem suaderet : quæ litteræ non exstant quidem, sed carum certa notitia legitur in Armeniorum ipsorum menologio apud Galanum p. 78, nec non in Tarsensi concilio apud eumdem p. 341 (2). Germano tunc omnino consensisse dicuntur Armenii op. cit. p. 77, præsertim quia hunc inter divos numerant. Nunc Photius sequente sæculo curiose narrat quoties Armenii episcopi Chalcedonensem fidem susceperint, atque aliis œcumenicis synodis interfuerint ac subscripserint. Pauloque post Nicolaus mysticus epistolam suam ad Armenios misit, cujus nos Latinum quoque summarium in præfatione n. 14 scripsimus. Utriusque tentaminis exitus nullus fuit, ut de Nicolao nos diximus, de ipso autem Photio Nicolaus ep. cit., quæ valde contradicunt narratis a Serposio t. II, p. 46. Secutæ sunt duodecimo sæculo, post annum 1170, regnante apud Græcos Manuele Comneno, celebres duæ ad Armenios ob religiosam concordiam legationes ac disputationes Theoriani philosophi cum Nersete Claiensi patriarcha, quarum priorem Leunclavius, posteriorem nos in codicibus saltem quinque inventam edidimus. Harum tamen felix exitus patriarchæ morte corruptus videtur : donec quinquennio post res iterum in concilio Tarsensi acriter ventilata ac prope confecta, Manuelis imperatoris similiter obitu, Deo sic permittente, rursus corruit.

3. Sed enim præter hactenus dicta, nova mihi quædam in mss. comperta sunt, quæ integre quidem in alia monumentorum veterum sylloge, ut spero, daturus sum ; nunc tamen summariam ipsorum notitiam delibabo. Etenim circa Christi ann. 1240, regnante Constantinopoli postremo Latinorum imp. Balduino. Nicææ imperatore Græco Joanne Duca Vatatze, renovatum a Græcis tentamen est dogmaticam copulandi cum Armeniis pacem. Scripsit ergo Germanus II, tunc patriarcha Græcus, epistolam ad Constantinum eodem tempori Armeniorum patriarcham, quam ego in codicibus vaticanis legi hoc titulo et initio : Τῷ ὑψηλοτάτῳ καθολικῷ πάσης τῆς Ἀρμενιακῆς Ἐκκλησίας, τῆς κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, καὶ σοφίᾳ καὶ συνέσει κεκοσμημένῳ κυρῷ Κωνσταντίνῳ, Γερμανὸς ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Incipit : Ἀγαλλιάσθω ὁ οὐρανὸς, καὶ εὐφραινέσθω ἡ γῆ σήμερον, κ. τ. λ. In ea Germanus commemorat primo Tiridatis et Constantini contemporales domi-

(1) Ab hac Photii dogmatica epistola prorsus distinguenda est Johannis Nicæni episcopi ad eumdem Zachariam epistola, a Combefisio in Auctario B. PP. t. II, p. 297 edita, quæ nonnisi de festorum celebratione agit.

(2) Ergo Germanus I permutari nequit cum Germano II, qui pariter ad Armenios pro concordia scripsit, ut mox videbimus. Etenim Tarsense concilium, in quo verba fiunt de Germano, ante Germanum secundum fuit.

nationes : atque hunc miraculo visæ crucis conversum, et a beato Silvestro per baptismatis aquas lepra mundatum, illum vero prædicatione S. Gregorii e vitiorum cœno vitaque belluina ereptum : atque hos ambos reges religionis communione concordes, suis unumquemque populis orthodoxam Christi doctrinam tradendam curasse Et Armenios quidem prioribus tribus œcumenicæ auctoritatis conciliis assensum suum præbuisse : deinde tamen diaboli fraude deceptos in pestiferam hæresim incidisse, qua unicam in Christo naturam ex deitate et humanitate concretam affirmantes, universam incarnationis œconomiam pessumdederunt. Sic enim Christus neque æterno Patri suo qui nihil humanitatis habet, neque Virgini Matri quæ vicissim deitatis est expers, foret consubstantialis. Frustra autem Armenios objecisse orthodoxis Christi in duos divisionem : hanc enim Nestorii esse blasphemiam, quem hominem Judæi instar abominatur Ecclesia. Sic autem separatis a catholico corpore Armeniis, alias subinde pravas consuetudines, ecclesiasticæ traditioni contrarias, inter eos, ut fit, obrepsisse. Hæc nos breviter diximus, quæ in Græco textu paulo copiosius scribuntur sic : *Διέστησεν (ὁ διάβολος) ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων τοὺς Ἀρμενίους ἀδελφὰ φρονοῦντας τὸ πρότερον, οὐ διάστασιν σωματικήν (μικρὸν γὰρ τουτὶ τὸ ἀδίκημα), ἀλλὰ ψυχικήν· συνδιέστησε δὲ καὶ ἀπὸ Χριστοῦ, οὐχ ὅτι διιστῶσιν αὐτοὶ εἰς Χριστοὺς δύο τὸν ἕνα Χριστὸν (τοῦτο γὰρ τὸ δόγμα τσῦ ἀντικειμένως ἔχοντος πρὸς αὐτοὺς Νεστορίου, ὃν καὶ ἡμεῖς ὁλοψύχως ἀναθέματι αἰωνίῳ καθυποβάλλομεν, ὡς ἕνα τῆς τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆς), ἀλλ' ὅτι τὰς δύο φύσεις εἰς μίαν συγχέουσι τολμηρῶς· ὡς μήτε τῷ προαιωνίῳ Πατρὶ, μήτε τῇ ὑποχρονίῳ Μητρὶ ὁμοούσιον νοεῖσθαι καὶ συμφυῆ τὸν Υἱόν· οὔτε γὰρ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ὁ Πατὴρ, οὔθ' ἡ Μήτηρ τοιαύτη· δεῖ δὲ τοῖς ὀρθῶς φρονοῦσιν ὁμοφυῆ τοῦτο κηρύττειν τῷ Πατρὶ καὶ ἡμῖν· οὐ κηρυχθήσεται δὲ οὕτως, εἴπερ αἱ δύο φύσεις εἰς μίαν κραθεῖσαι συνηνέχθησαν, ἀλλ' εἰ σώζοιντο ἀσύγχυτοι ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἑνὶ Χριστῷ· αὕτη μὲν πρώτη αἰτία τῆς διαστάσεως· καὶ τῆς κοινῆς ὁλομελίας τὸ καλὸν τοῦτο μέλος τῶν Ἀρμενίων ἀποκοπὲν μακρὰν ἀπερρίφη· μέλος δὲ πᾶν τῆς ὁλότητος ἐκτμηθὲν, πολλοῖς περιστοιχίζεται μετὰ τὴν ἐκτομὴν τοῖς κακοῖς, μελαίνεται, σήπεται, δυσωδίας ἐκπέμπει, σκώληκας ἀναβράττει· οὐ γὰρ ἐπὶ μόνῃ τῇ πρώτῃ αἱρέσει ἡ τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησία παραμεμένηκεν, ἀλλὰ καὶ ἕτερα προσεξεύρηκεν ἔθνη ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἐναντιούμενα παραδόσεσι.*

4. Transit mox Germanus ad Haitonis Armeniorum regis, nec non patriarchæ eorumdem Constantini laudes, qui de instauranda fidei concordia sincero, ut sperat, affectu laborabant, missis ad Græcos legatis Theodoreto hegumeno, et Bssilio monacho : qua ex re speque Germanus (sede sua tunc pulsus et errans) plus gaudii se percepisse affirmat. quam si Constantinopolis Latinorum per id tempus tyrannide, ut ait, oppressa, ad Græci Cæsaris jus reversa fuisset. Porro tantam se suscepisse de Armeniorum conversione fiduciam dicit, ut, etsi nullas a Catholico receperat litteras, ipse tamen fretus Antiocheni patriarchæ testimonio, qui ejus rei obses erat, nec non Theodoreti monachi affirmatione, negotium occepisset, misso ad Armenios Melitenes metropolita ; quem nunc ad se cum aliquot ejus gentis episcopis remitti postulat, ut de Catholici regisque circa rem tantam voluptate certior fiat.

5. Acceptis Germani litteris respondit Constantinus Armenius, perscripta fidei suæ formula seu libello, qui etsi in diverso Vat. longeque dissito exemplari legitur Armeniace atque Latine, eum nihilominus ad hanc tractationem pertinere, manifestum ex titulo fit, qui ita se habet : *Confessio brevis Armeniorum fidei, tradita a sanctis Patribus et recepta ; scripta vero ad sanctogenitum patriarcham Constantinopolitanum. præcepto Constantini catholici Armenorum.* Versatur hæc confessio in expositione mysteriorum sanctissimæ Trinitatis, et Christi Jesu incarnationis, vitæ, mortis, resurrectionis, atque in cœlum reditus. Est autem universa locutio hujusmodi, ut catholico passim sensu intelligi posse videatur : quanquam duarum diserte naturarum, nedum definitionis Chalcedonensis, mentionem omnino vitat, et quibusdam præterea particulis æquivoca fortasse sententia subest. Cæteroqui Constantinus passam et mortuam Christi humanitatem dicit, immortalem divinitatem : Spiritum sanctum a Patre procedentem : corpus Christi datum nobis in cibum, et ejus sanguinem hostiam pro peccatis : Athanasii magni auctoritatem bis laudat, ad symbolum ejus, ut plane apparet, respiciens. Certe hic Constantinus apud Romanum pontificem Gregorium IX habitus est orthodoxus, qui pallium et alia ornamenta ad eum misit cum pacificis litteris, quæ sunt apud Rainaldum ad Christi annum 1239, n. 82.

6. Antequam hic Constantini libellus fidei ad Græcos perveniret, mortem cum vita Germanus I[1] patriarcha commutavit : itaque nonnisi a patriarchali clero et episcoporum cœtu suscipi potuit, qui eo lecto, epistolam vacante sede rescripserunt, in codice Vaticano superstitem, hoc titulo et initio : *Γράμμα ἀποστολικὸν πρὸς τὸν λίβελλον τῆς τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίας, τὸν ἐκ προσταγῆς τοῦ καθολικοῦ τῆς τοιαύτης Ἐκκλησίας κυροῦ Κωνσταντίνου γραφέντα πρὸς τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην κῦριν Γερμανὸν, ἐκτεθὲν μετὰ τὴν ἐκείνου πρὸς Κύριον ἐκδημίαν παρὰ τῶν ὑποκειμένων τῷ θρόνῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιερέων. — Ὁ τὴν ῥηγικὴν ἀνεζωσμένος ἀρχὴν τῆς τῶν Ἀρμενίων γενεᾶς, κ. τ. λ. Responsio ad libellum Armeniacæ Ecclesiæ jussu catholici ejusdem Ecclesiæ domini Constantini scriptum ad sanctissimum patriarcham dominum Germanum. Facta est autem hæc responsio post illius ad Dominum transitum, a subjectis Constantinopolitanæ sedi episcopis.* Incipit: *Qui regalem dignitatem apud Armeniorum gentem obtinet*, etc. Et libellum quidem Armenii patriarchæ allatum sibi aiunt Græci a Gregorio metropolita Isauriæ, eumdemque paulo fortasse obscurum et sensuum profundidate abstrusum, verumtamen charitati scrutanti pervium, appellare videntur. Quamobrem ipsi vicissim recitata mox sua luculenta fidei professione, ad eamdem Armenios invitant, atque ad omnimodam concordiam dogmatum stabiliendam. Ergo septem synodorum (inter quas Chalcedonensis) sum-

mam exponunt a quibus tanquam totidem tubis sacerdotalibus profanæ Hierichuntis, id est hæreseum, mœnia prostrata fuisse aiunt. Deinde gratulantur quod jam in libello sic loquantur Armenii, ut appareat eos a Chalcedonensi synodo non dissidere : Οἴδατε γὰρ καὶ ὁμολογεῖτε τρανῶς μεθ' ἡμῶν τὴν ἐκ δύο φύσεων, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, συντεθεῖσαν μίαν ὑπόστασιν Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ δοξάζετε ἕνα Υἱὸν καὶ Θεὸν, ἑνωθέντα σαρκὶ ἐμψύχῳ, νοερᾷ τε καὶ λογικῇ κατὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, καὶ ἀσυγχύτους τὰς φύσεις, καὶ ἔτι μένειν τὰς συνελθούσας καὶ ἀποτελεσάσας τὴν μίαν ὑπόστασιν τοῦ Χριστοῦ· ἡμεῖς γὰρ τὸν φρενοβλαβῆ Νεστόριον δυάδα υἱῶν φληναφήσαντα, καὶ τὴν Ἀειπαρθένον Θεοτόκον, Χριστοτόκον καλέσαντα, καθυποβάλλομεν ἀναθέματι· ἀλλ' εὖ γε ὑμῖν, ἀδελφοί, ὅτι καὶ τοὺς τῆς τετάρτης συνόδου καρποὺς, οὓς τὸ πρὶν ὡς ὄμφακας ἀπεπτύετε, νῦν ὡς ὡρίμους καὶ ἡδυτάτους προσίεσθε· εἶθε δὲ καὶ ὑπὸ τὴν τοῦ δένδρου σκιὰν τοῦ ἐκβλαστήσαντος τοὺς τοιούτους καρποὺς ἴδοιμεν καθημένους ὑμᾶς σὺν ἡμῖν· τὸ γὰρ ἀσύγχυτον τῶν ἐπὶ Χριστῷ δύο φύσεων συνελθουσῶν, καὶ το ἐνικὸν τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἐν τῷ λιβέλλῳ ὑμῶν γραφόμενον εὕρομεν, καὶ θαῤῥοῦμεν ὅτι καὶ τὴν κρᾶσιν, καὶ τὴν φύρσιν, καὶ τὴν σύγχυσιν τὴν τὰς δύο φύσεις εἰς μίαν συγκιρνῶσαν φύσιν, μεθ' ἡμῶν καλῶς ἀποβάλλεσθε· καὶ αὐτοὺς τοὺς ταύτην παραδιδάξαντας, τόν τε ἄνουν Διόσκορον καὶ τὸν Εὐτυχέα τὸν δυστυχῆ, οὓς ἡ ἐν Χαλκηδόνι δ' σύνοδος τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα Πατέρων, σὺν τῷ ἁγίῳ πάπᾳ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης Λέοντι τῷ θεόφρονι, τῷ ἀναθέματι παραδέδωκε. Constat autem, Armeniorum errores in quarta præsertim, quinta, sextaque synodo fuisse damnatos, quæ contra Monophysitas, Synusiastas, Synchyticos et Monothelitas celebratæ fuerunt. Et quidem Græci diserte adnotant a sexta synodo quartam fuisse firmatam. Ergo quia jam Armenii quartæ synodi fructus se gustasse, quos antea respuebant, confessione sua demonstrarunt, hortantur eos Græci ut sub ipsius arboris umbra, id est sub ejus synodi auctoritate, requiescere demum velint : quo dicto innuunt, nondum Armenios publicum et manifestum Chalcedonensi synodo assensum præbuisse ; quæ est prope æterna ejus gentis calamitas et miseria; gentis dico quatenus est schismatica, et monophysismo laborans; partem enim ipsius catholicam, et cum Romano pontifice consentientem, semper excipio. Deinde epistola non sine causa attingit septimam quoque contra Iconomachos synodum ; namque Armenios hac etiam hæresi fuisse aliquando afflatos, narrat Nicetas Choniata in *Historia* lib. II, 3. Renovata postremo ad plenam nullo articulo excepto orthodoxiam adhortatione (εἰ οὖν ἀδελφὰ καὶ ὑμεῖς φρονεῖτε ἡμῖν, τὴν κατὰ Χριστὸν ἡμετέραν ὁμοίωσίν τε καὶ μόρφωσιν, ἐν πᾶσι τοῖς ἡμετέροις θεοπαραδότοις θεσπίσμασι καὶ ἱεροῖς ἔθνεσιν ἑαυτοὺς ἀναμορφώσατε, καὶ πᾶν τὸ ἐλλεῖπον ἀναπληρώσατε, καὶ τὸ περιττεῦον καλῶς περιέλετε), aiunt Græci mitti ab se ad Armenios Joannem Melitenes episcopum, cum Joanne altero Constantinopolitanæ Ecclesiæ logotheta, qui verbis Græcæ synodi coram agant pro demortuo nuper Germano, cujus in sedem nemo adhuc successerat.

7. Tertia demum epistola missa est anno 1248 ad Haitonem Armeniæ regem a Manuele II patriarcha, qui post trimestre Methodii II regimen, Byzantinam cathedram insederat. En epistolæ titulum et initium : Ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα παρὰ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ Μανουὴλ πρὸς τὸν ῥῆγα Ἀρμενίων κῦριν Χεττούμιον, καὶ πρὸς τὸν σφῶν καθολικὸν κῦριν Κωνσταντῖνον, καὶ πρὸς ἅπασαν τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῶν, πάλιν ἐκ τρίτου, περὶ τῆς μεθ' ἡμῶν ἑνώσεως τῶν Ῥωμαίων, ἔτους, ϛψυϛ'. ν' ϛ', id est Græcorum anno 6756, Latinorum 1248, indictione sexta. Incipit autem : Πανευτυχέστατε, πανευγενέστατε, πανενδοξότατε, πατυψηλότατε, περιώνυμε ῥὴξ τοῦ ἀνδρικωτάτου καὶ μεγαλοδυνάμου γένους τῶν Ἀρμενίων, τρίτον ἤδη γράμμα τῇ μεγαλουργοτάτῃ ῥηγικῇ σου ἐπιστέλλομεν ἐξουσίᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς εὐγενεστάτοις, κ. τ. λ., τῷ τε σοφίᾳ, κ. τ. λ., ὑπερυψήλῳ καθολικῷ τῆς τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίας, κ. τ. λ. Ipse autem patriarcha Manuel (ut supra Germanus) ita epistolæ subscribit : Μανουὴλ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. *Manuel miseratione divina archiepiscopus Constantinopoleos, novæ Romæ, et œcumenicus patriarcha.* Prolixa est hæc quoque epistola in qua primo preces ad Deum fiunt ut Armeniorum regem sua gratia illuminet, quo is pariter genti suæ facem præferat ad dignoscendam fidei orthodoxiam ; quæ verba, ut reor, denotant nondum regem ejusque gentem ad plenam veritatis lucem venisse. Monophysismi quoque et monothelismi denuo fit confutatio, cum lucida ac theologica incarnationis Dominicæ et vitæ expositione. Memorantur patriarchæ Antiocheni Græci (erat enim Armeniorum Ecclesia in patriarchatus Antiocheni jure) litteræ ad Græcum imperatorem et ad Germanum II olim patriarcham, quæ negotium concordiæ urgebant ἀπεριέργως πάντη καὶ ἀδόλως *sine ulla tergiversatione aut dolo* faciendæ : quas Antiocheni litteras attulerant monachi Theodoretus et Blasius. Exin præteritorum tractatuum historia contexitur; nempe quod Germanus, acceptis iis litteris, Melitenensem metropolitam in Armeniam legatum ire jussisset; quodque Armenii vicissim suæ fidei libellum misissent, mortuo interim patriarcha Germano. Tum vacantis ecclesiæ clerum et imperatorem, libello lecto, misisse in Armeniam iterum Melitenensem episcopum, cum prælato alio, et cum illis litteris quas nos secundas diximus, et paulo ante summatim retulimus. Quid inde porro secutum sit, dicit nunc Manuel patriarcha, nempe Armenios vana verba legatis dedisse, scilicet nihil confieri posse, quia patriarcha eorum procul aberat in arce Romela ad Euphratem, sine cujus simulque gentilis synodi auctoritate perfici unio non poterat. Igitur post hanc alteram legationem, ac futile Armeniorum responsum, aliquot annos decurrisse (nimirum ab anno circiter 1241 usque ad 1248) ; donec iterum Armenii ad Græcum imperatorem scripsisse videntur de negotio concordiæ: quam Græci ut absque diuturniore mora conficerent, tertiam nunc legationem mittunt, nempe Melitenensem prædictum, et Philadelphiæ metropolitam Phocam,

ad firmandum denique, si fieri posset, religiosum fœdus, ita tamen ut de quibusdam capitulis Armenios antea interrogarent, quæ valde intererat utrum ipsi admitterent necne. Hortatur denique Manuel patriarcha Haitonem regem ejusque gentem, ut memores orthodoxi Tiridatis et veterum Armeniæ episcoporum qui tribus prioribus conciliis interfuerant, in fidei unitatem cum catholica antiquitate conspirent.

8. Ex his, quæ hactenus disputavimus, perspicue constat præcipuam Armeniorum hæresim in hoc verti, quod *neque duas in Christo naturas profiteri volunt, neque synodum Chalcedonensem, epistolamque sancti Leonis PP., quæ id dogma definiit, admittere.* Quatuordecim igitur jam prope sæcula effluxerunt, ex quo pars Armeniorum maxima in prædicta secta doctrinæque perversitate versatur; Græcorum autem ad insinuandam orthodoxiam, revocandamque concordiam conatus plerumque irritos vidimus. Latinorum tamen paulo feliciores tractatus cum Armeniis fuisse scimus: ecce enim gentis ejus mediocris numerus, Dei gratia electus, abjecta illa quam designavimus hæreseos tessera, cum Romano pontifice, id est cum catholica Ecclesia, unitatem fovet. Qui utinam fortunatarum Deoque dilectarum animarum numerus magis magisque in dies augeatur! quam rem haud inani fortasse neque infirma spe nos auguramur.

EPISTOLA IX.

Ad Zachariam patriarcham Armeniorum.

Edita ab Ang. Maio (Specileg. Rom. t. X, p 449-459).

Illustri atque omni genere virtutum fulgenti, dilectissimo domino nostro Zachariæ, viro apostolico, et magni Thaddæi apostoli ac beatissimi sancti Gregorii sedem tenenti, magistro atque inspectori regionis Ararat, populi borealis primati, magno pastori exercituum Ascenez (3), *in pontificali eminentia constituto, et pignus futuræ inter angelos remunerationis habenti, Photius archiepiscopus Constantinopoleos, novæ Romæ, salutem sanctitati vestræ dicit.*

1. Plurimas Deo gratias egimus, cujus beneficio nobis contigit, ut sanctitatis vestræ epistolam, quæ catholicæ vestræ fidei nuntia est, reciperemus; atque ut in ea, tanquam in theologiæ sole, verbis quidem parca, sed doctrinis ubere, spiritalis concordiæ studium cerneremus. Quod autem de concilio Chalcedonensi scribitis vos dubitare, ipsumque suspectum habere, propterea quod fama dicta sit, id cæteris orthodoxis conciliis adversari; ita tamen ut subjungatis, vos omnino neque Jacobi Zanzali, a quo Jacobitæ, neque Juliani Halicarnassensis, neque Petri Antiocheni, neque Eutychis discipulos esse, sed sancti Gregorii martyris et confessoris ac borealium omnium populorum illuminatoris, id, inquam, magna nos lætitia cumulavit. Cum enim tanti doctoris alumni sitis, prorsus non decet, vos mentis vestræ consilia sequi, sed illam potius amplecti sententiam, quam sacræ Litteræ suadent; neque illorum falsam cavillationem pensi habere, qui Scripturam sacram pro sua opinione depravant, inconstantibus hominum animis fucum facientes; veluti olim pseudoprophetæ, qui ex suæ mentis arbitrio, non ex Dei voluntate loqui solebant.

2. Age vero nos diligenti vestigatione comperimus, anno adamussim quinto decimo post sancti Isaaci ex hac vita ad Christum Jesum discessu, coactum fuisse Chalcedonense concilium; quo anno sanctus Vardanus cum exercitu suo in Ardacensi provincia martyrium fecit, sedem episcopalem tenente Josepho ex Leontii (4) sodalibus uno. Quam ob rem Armenii Persarum incursione vexati, ei concilio interesse non potuerunt; atque hinc accidit, ut verax concilii ejus relatio ad eos non devenerit. Nihilo tamen minus Armenii concilio illi non sunt adversati, imo auctoritatem ejus agnoverunt usque ad Devinense conciliabulum, per annos 106 (5), nempe a secundo Marciani anno usque ad Justiniani decimum, et Nersetis catholici Ascitaracensis sextum, qui Devinense prædictum concilium congregavit (6), Persis in Armenia

(3) Si Ascenez sunt Armenii, ut apparet etiam ex Hieremia II. 27, vana est conclusio disputationis Calmeti ad Genes. x, 3, qui Ascenez definit esse populos Ascanticos circa Tanaim. Gravius adhuc allucinatur Combefisius in adnotationibus ad Joannis Nicæni epistolam (de qua nos retro p. 441) qui vocabulum *Azat* de Armeniis dictum, existimat interpretandum esse ἀσκητάς, *religiosæ vitæ homines*; cum contra *Azat* Armeniace significet *liberæ conditionis homines* seu *optimates*.

(4) Leontius insignis apud Armenios illius temporis sacerdos, qui cum cæteris necem illam gloriosam a Persis passus est, quam luculenta historia narravit Armenius Elisæus.

(5) Cod. mendose 74.

(6) Galanus quidem, Villottus, et Lequinius, freti historicis Armeniis aliquot, quorum notitia ad eos pervenit, Devinense conciliabulum in Nersetis Ascitaracensis patriarchatu collocant. Sed tamen veraciores et graviores historiæ nostræ scriptores, rem illam in Abraham I patriarchatu peractam dicunt; qui anno 554 electus fuit, et Cyrioni Iberorum patriarchæ adversari cœpit Chalcedonensis concilii defensori; ideoque prædictum conciliabulum celebravit, ut Cyrionem excommunicaret, atque unam esse decerneret Christi Jesu naturam, et denique trisagii notissimum illud additamentum canijuberet. Constat insuper librorum hæreticorum apud Armenios interpretationem, quam Photius in epistola memorat, sub Abrahamo patriarcha fuisse curatam, Syrum vero Abdiscium a Nersete haud quidem Ascitaracensi sed Scinogho fuisse consecratum, qui nonnisi anno 640 ordinatus fuit, et pseudosynodum Devini convocavit. Quia ergo, prout sana chronologia tradit, Chalcedonense concilium anno 451 habitum est, quo adamussim anno Vardani sociorumque ejus martyrium contigit, sequitur ut Devinense conciliabulum ad annum post Chalcedonense 144 referendum sit. E. HORMUTIUS.

regnantibus, decimo quarto Chosrois imperantis anno ; usus ad eam rem ministro Abdiscio Syro, qui de Sassane monasterioque Sareptæ cum sociis advenerat : hique ordinati sunt a Nersete episcopi, admiseruntque Dioscorum, et Flavianum civitatis Nabuchi (7) episcopum, ac Timotheum Alexandrinum cognomento Ælurum : iidemque libros varios in Armeniacam linguam transtulerunt, insertis multis contra Chalcedonense concilium calumniis (8). Hi idcirco postremorum interpretum titulo indigitantur.

3. Ergo Armenii istorum doctrina imbuti unam Jesu Christi hominis ac Dei naturam agnoverunt, et trisagio verba *qui crucifixus es* addiderunt; quod studiose fecerunt, ut Chalcedonensi concilio et quinque patriarchis contradicerent : atque ita a Græcorum communione, indicto his anathemate, recesserunt. Ea res Persarum regem magno gaudio affecit, quia nempe Armenios a Græcorum auctoritate recessisse videbat : quare collaudato Nersete, filium suum, prout promiserat, in adoptionem ei tradidit, et Armeniacæ provinciæ vectigalia administrationi ipsius et faventium ei episcoporum permisit. Attamen anno 16 æræ Armeniacæ (9) Vardanus Mamiconensis Surenam interfecit, provinciæ Armeniacæ pro Persarum rege præfectum, injuriæ impatiens, quam Surenas optimatibus intulerat, ablatas his dignitates ad episcopos transferendo : quo patrato facinore, ipse cum suis cognatis multisque opibus ad Græcos profugit.

4. Justiniani imperantis anno 17 (10), dum is sanctæ Sophiæ templum exstrueret, ipso sanctissimæ Crucis festo die, Vardanus communicare Græcorum sacris recusavit, dicens eam sibi rem per institutores suos non licere (11). Tunc imperator multorum episcoporum magistrorumque convocari concilium jussit, centumque et triginta homines Constantinopoli convenerunt. Hoc quintum concilium dicitur ; cui Armenii quoque interfuerunt, et Chalcedonense concilium se admittere scripto testati sunt. Præterea cum Musceghus Mamiconensis Græcorum Armeniorumque copiis sociatis, Chosrois Persarum regis potentiam fregit, atque ab ipso rege non sine honore dimissus ad Mauricium imperatorem rediit, oborto forte de rebus sacris sermone coram imperatore, hic novum concilium indixit, ad quod episcopi Armenii 21, Græci autem 160 (12) concurrerunt ; idque sextum concilium appellatur : in quo rursus Armenii, quæstione instituta, Chalcedonense concilium scripto suffragio comprobaverunt sub Mose gentis catholico.

5. Postremo cum Heraclius imperator relata de Persis victoria Carinam (quæ est Erzerum) venit, Armeniorum catholicus Esdras multos gentis suæ episcopos, nec non Syros complures convocavit ; a quibus ventilata accurate controversia triginta diebus, denuo consenserunt Armenii sponte sua, cogente nemine, ut concilium Chalcedonense scripto firmarent (13). Quod vero ad Johannem Mairacomensem attinet, is quidem Sabellii Petrique Antiocheni morbo correptus, mentes omnium furore conturbabat. Quam ob rem regnante Constantio Heraclii filio, patriarcha Nersete qui dicitur Scinoghus, Diodoro autem Restunio principatum Armeniorum tenente, hujus improbi hominis candente ferro frons signaculo vulpis notata fuit, atque ita infamatus ad Caucasi cautes relegatus est. Verum is post Nersetis obitum reversus in Armeniam, voti sui compos est factus, præcipue post conversum in Armeniacam linguam Juliani Halicarnassensis librum (14) Sergii opera in synodo Manazacertæ. Atque hinc doctrina sua confirmata, aligero prope cursu universam regionem vestram pervasit.

6. Jam vero vestra prudentia plane intelligit, quod si tantus episcoporum numerus Chalcedone convenit ut errores confirmarent, haud ipsi tantummodo forent vituperandi, verum et orbis totus qui ipsorum sententiæ assensus est. Attamen vos pro virtute vestra cavete ne decipiamini. Namque infirmi quidem homines instabiles atque rudes, credulitate laborare solent et fraudibus decipi ; sapientes vero fallacias hujusmodi auribus aversantur.

Postea Photius Christianæ religionis origines et incrementa paulo fusius narrat, Græcam gentem præcipue dilaudans ob variam humanarum litterarum scientiam, quæ veræ recipiendæ religioni viam stravit; atque ob tot ejus doctores catholicos, quos appellat : nominatimque Constantinopolim celebrat tuanquam novam Jerusalem. Cæteroqui de patriarchatuum aliquot origine malitiose et procul omni veritate loquitur. Hanc nos epistolæ Photianæ partem, nulla rerum novitate utilem, ob arctatum libri nostri spatium non invit, omittimus : atque ad controversiam cum Armeniis properamus, quæ et tunc et omni tempore duplex fuit de admittenda videlicet Chalcedonensis concilii auctoritate, et de credenda verbisque profitenda duplici in

(7) An *Nabachi?* Certe apud Assemanum Bibl. orient. t. II, p. 244, legimus, Dioscori Nabachæi opera catholicum Libani ducem, gente Maronitam, Jacobiticis erroribus infectum fuisse.

(8) De plurimis inter Armenios propagatis erroribus diu multumque loquitur Isaacus ipsorum catholicus apud Combefisium *Auct.* B. PP. p. 318-415.

(9) Initium æræ Armeniacæ, apud Samuelem Aniensem in *Chronico*, sumitur a Christi anno 554.

(10) Corruptas sæpe in hac epistola numerales notas comperimus. Vir cl. Invernitius in *magni Justiniani vita* p. 122 seq. narrat ab hoc imperatore impensam fuisse operam templo sanctæ Sophiæ ædificando vel potius instaurando, annis sui imperii secundo et quinto, et undecimo demum solemni ritu dedicatum.

(11) Contraria his referuntur in Armeniorum historiis, nempe Vardanum sub Justiniano II, seu Rhinotmeto, venisse Constantinopolim, ibique in sanctæ Sophiæ templo cum sociis suis Græcorum sacra frequentasse. E. Hormutius.

(12) Minor veritate numerus hic videtur, culpa, ut reor, amanuensis.

(13) Confirmatur hoc a *Chronico Armeniaco* apud Galanum t. I, p. 186.

(14) Intellige præcipue opus pro hæresi Incorrupticolarum, quod Juliani scriptum refutat Severus Antiochenus apud nos in hoc ipso volumine. Sergii autem interpretis meminit ill. et rev. Suniæ archiepiscopus in suo egregio *Conspectu histoiær litter. Arm.* p. 40.

Christo natura. Quod enim Armenii heterodoxi Chalcedonense concilium ad hanc usque diem respuunt, in causa jam non est facti historici ignorantia aut error, sed ipsa potius hæresis monophysitica, quam a concilio damnatam ipsi retinent a majoribus suis traditam ac propugnant, dum unam pertinaciter in scriptis et confessionibus suis Christi dicunt ; reclamantibus omnibus, qui adversus eos quovis tempore disputarunt, Chalcedonensis synodi defensoribus, ut et in his Photii aliorumque Græcorum epistolis : et in evulgatis aliis a me veterum libris sæpe videre est. Sic ergo pergit Photius.

7. Nunc cum a Domini nostri Jesu Christi nativitate (15) usque ad annum Marciani imperantis secundum anni effluxerint 451(16) ; et deinde post concilium Chalcedonense usque ad nos, anni 424 (17), mirum est ac prope portentosum, credi a vobis posse, quod populus sanctus, electus atque acceptabilis, qui annis 451 (18) recto cum dogmate Evangelium conservavit, quo veluti copioso fonte perpetuoque flumine orbis terrarum irrigatus est, subito errore abripi se permiserit ; cum is potius hæreticos omnes semper refutaverit, fidemque orthodoxam servaverit. Præterea exploratissimum est omnes homines a prædictis doctoribus (19) evangelicam veritatem hausisse : etenim sanctorum doctorum quos supra laudavimus libri per orbem diffusi fuere, qui Christi divinitatem aperte asserunt. Ergo a sancto Nicæno concilio initium capiamus, cujus breviter argumentum exponemus, et cum Chalcedonensi conferemus, ut appareat num cum illo hoc consentiat, ejusque vestigiis insistat, an adversetur potius vel repugnet.

8. Beatus Epiphanius octoginta recenset hæreses, viginti quidem ante Domini nostri incarnationem, post hanc autem sexaginta. Attamen haud opus fuit universali concilio ob illas exstinguendas, quia videlicet sancti Ecclesiæ doctores omni tempore, una cum nonnullis episcopis, eas profligaverant, ac veritatis oraculis tanquam lapidibus obruerant. Igitur impius ille princeps, qui deitatem ambiens, thronum suum supra nubes statuere dixit, seque Altissimo parem esse, cum Evangelium citato cursu per quatuor mundi plagas, nemine obstante, pervagari cerneret, livore tactus, currum ipse quoque sibi machinatus est quadriformem, contra evangelicam quadrigam, quatuor scilicet rotas ex hæresibus quatuor componens, quarum duæ adversus sanctissimam Trinitatem blasphemias evomunt, reliquæ duæ contra Servatoris incarnationem, sicuti scriptum est : *Posuerunt in cælum os suum, et lingua eorum transivit in terra* [6]. Scilicet convicium sacrosanctæ Trinitati fecerunt, Verbumque ob mundi salutem in terras delapsum, atque ejusdem incarnati œconomiam calumniati sunt. Causa autem illis erroris perniciosi fuit, ipsorum stultitia affirmantium unam naturam, unamque hypostasim, id est personam. Reapse Sabellius Libycus etsi unam sacratissimæ Trinitatis naturam profitebatur, personas tamen in unum confudit, seque in barathrum perditionis conjecit, quia confusionem mistionemque invexit atque alterum Judaismum. Arius contra Alexandrinus, æque ac tres in sanctissima Trinitate personas, naturam quoque subdividere nisus est in tres diversas differentesque substantias ; consequenterque a veritate devius, creatum a Patre Filium dixit non genitum.

9. Cum sic igitur a Sabellio et Ario Ecclesia Dei turbaretur, anno post Domini nostri Jesu Christi magni Dei nativitatem 325 (20), Constantini imperantis 19 (21), sancti Patres convenerunt Nicææ, adfueruntque ibi patriarchæ, Romæ quidem Silvester (22), Alexander Alexandriæ, Eustathius Antiochiæ, Alexander Constantinopoleos, (23) Macarius Hierolosymorum, Aristaces (24) quoque Armeniorum sancti Gregorii locum tenens : hique simul cum 318 episcopis, Ecclesia cum anathematibus expulerunt Sabellium atque Arium, confessique sunt Filium de Patre genitum et radium substantiæ ejus. Mox de Arianorum secta Macedonius exstitit, Spiritus sancti hostis, quem creatum, non autem emissum neque procedentem a Patre aiebat. Montanus vero aliique Sabellii alumni, majore adhuc impietate sanctissimam Trinitatem ad unicam personam redegerunt. Igitur annis 56 (25) post Nicænum concilium decursis, anno magni Theodosii imperantis III (26), sancti Patres Constantinopoli sunt congregati. Aderant patriarchæ Damasus Romæ (27), Nectarius Constantinopoleos, Timotheus Alexandriæ, Cyrillus Hierosolymorum, Meletius Antiochiæ, sanctusque Nerses

[6] Psal. LXXII, 9.

(15) Photius ait a *gloriosisissima resurrectione*. Usus sum hac libertate æram variandi ; secus enim, totus temporum calculus corrueret, vel certe a communi supputatione descisceret.

(16) Cod. 462, quæ fortasse amanuensis Armenii menda sunt hic et alibi. Et quidem anni etiam apud Chronicon Samuelis immaniter variant.

(17) Cod. 484. Atqui Zacharias patriarcha multo ante ann. 896 obierat (quot conficiuntur ex 462 et 434), teste Samuele Aniensi in editione nostra Mediolanensi p. 65, quo in loco idem Samuel memorat hanc Photii epistolam ad Zachariam extremo ejus viventis tempore missam.

(18) Cod. rursus 462.

(19) Apostolis, evangelistis, Justino, Irenæo, Athanasio, Gregoriis tribus Græcis, Gregorio item Armenio, Cyrillis duobus, Ambrosio, Dionysio, Joan. Chrysostomo, Epiphanio, Proclo ; namque hæc nomina recitat Photius in parte epistolæ omissa.

(20) Cod. 315, *a resurrectione*.

(21) Ita recte codex.

(22) In epistola ad Michaelem Bulgarum Photius rectius dicit Silvestrum adfuisse Nicææ, non ipsum per se, sed per legatos suos.

(23) Omittit hunc recte S. Germanus apud nos in *Spicil.* t. VII, p. 19. Photius autem vana ambitione et contra omnem historiæ veritatem, facit hunc patriarcham Constantinopoleos ante Nicænum concilium.

(24) Aristaces hic dicitur Arethas in Nicænorum Patrum catalogo Theodori lectoris apud nos Script. vet. t. X, p. 38, col. 2.

(25) Cod. 74.

(26) Cod. 25.

(27) Nimirum per suos legatos. Pro Damaso mendose prorsus scribitur *Cœlestinus* apud S. Germanum in *Spicil.* t. VII, p. 33. Neque enim Cœlestini ætas id patitur.

Armeniorum, qui simul cum episcopis 150 exturbaverunt Ecclesia non sine anathematibus Macedonium et Sabellii asseclas. Atque hæc duo sancta concilia duas contriverunt tartarei currus rotas, duas videlicet impias hæreses, quarum altera sacratissimam Trinitatem pessime dividebat, altera vero non sine scelere confundebat. Ab his duabus synodis edocemur personæ a natura distinctionem : etenim tres personæ, tres veluti facies et aspectus, tres proprietates, tres hypostases sacrosanctæ Trinitati insunt, Pater, Filius, et Spiritus santus: una vero natura est, una essentia, una substantia, una dominatio, una immensitas : distinguitur enim Trinitas secundum personalitatem, unitur autem secundum naturam : quippe cum sit una in tribus Deitas, distincta est tamen in singulis personalitas : unusquisque autem ex sua proprietate dignoscitur.

10. Ecce intelleximus diversam esse a natura personam : est enim distincta persona, natura vero adunata et singularis : nam et humana natura mente intelligitur, persona sensu percipitur Etenim natura his definitionibus constat, nempe animal, rationale, mortale : persona vero ex accidentibus consurgit, videlicet colore nigro, albo, flavo, calvitie, oculis glaucis ; ita ut accidentia quidem augeri minuique queant, natura non item. Natura cunctis hominibus est communis, persona est peculiaris et in aliqua re subsistens. Etenim beatissimæ Trinitatis infinita natura æque pertinet ad singulas tres personas, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum : at vero proprietates distinctæ sunt in unaquaque persona et hypostasi. Quippe a natura communiter habent ut sint Dominus, Deus, omnipotens, providentissimus, creator, intellectui impervius, incomprehensibilis sine qualitate aut quantitate, neque loco, neque tempore definitus, sine initio, sine fine. Quod vero ad proprietates attinet, Patris quidem proprietas est, ut sit genitor, et causa, utque careat principio, ipse autem illorum qui ab ipsomet sunt principium sit, idem tamen nunquam inceptus ; idem mittens, non a quoquam genitus, neque a semet vel quovis factus. Filii autem proprietas est ut sit Filius, Verbum, genitus, lux, forma, sapientia, radius, imago, typus atque character. Denique Spiritus sancti proprietas est, ut procedat, ut sit veritatis spiritus, consolator, instaurator, rectus, bonus. A Patre sunt Filius et Spiritus sanctus ; neque tamen hi appellantur fratres ; neque ambo filii sunt : veluti ab Adamo tum Seth tum Eva provenerunt, quin tamen vel fratres sint, vel ambo filii. Siquidem Pater est generans, Filius genitus, Spiritus sanctus procedens. Hinc Filius sedere ad Patris dexteram dicitur, Spiritus vero sanctus ad dexteram Filii. Etenim in psalmo cix ait Pater Filio : *Dixit Dominus Dominomeo : Sede a dextris meis*[7]. Et mox idem Pater ait Filio : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, Dominus a dextris tuis* [8].

11. Cæteroqui neque majus neque minus in Trinitate sanctissima comperitur ; etenim majus et minus, grave et leve, multum vel parum, a temporibus pendent et horis. Atqui ubi neque tempora esse queunt nec horæ, ut in divina natura usuvenit, ibi nihil est majus vel minus. Majorem autem dixi aliquando Patrem (28), ceu genitorem videlicet atque causam : neque id tamen absque metu dixi, debilitatem veluti ei attribuens, atque ipso obsequio meo lædens. Quippe Patri non est gloriosum, si minores ii sint qui ab ipso proveniunt: est enim infirmitas quædam, si Filium gignere nequeat, neque Spiritum emittere, sibi æquales. Nam gloriosissimam Patris potentiam decet, ut æque gloriosi sint qui de ejus natura promanant. Non est ergo genitus neque procedens Pater ; non est genitor neque procedens Filius ; non est genitor neque genitus Spiritus sanctus, quia perpetuo procedit. Lætatur Pater gloria Filii, gaudet Filius ob honorem Patris ; Spiritus demum sanctus Patrem Filiumque glorificat ; quippe qui de illorum substantia accipiens, creaturas renovat, ab ipsoque omnia facta sunt in cœlis et super terra, visibilia et invisibilia, sensilia et insensilia, corporalia et incorporea.

12. Hanc fidei professionem acceperunt Armenii a magno Gregorio, et a sancto Aristace, beatoque Nersete, qui illis eam attulerunt a duobus sanctis conciliis Nicæno et Constantinopolitano : qui duo consessus duas currus tartarei, ut diximus, rotas fregerunt, Sabellium videlicet atque Arium. Sed Diodorus quidam Tarsensis, qui primo Arianus, postea ad orthodoxam fidem conversus, Filium Patri gloria æqualem confessus fuerat ; cum indecorus ei videretur divini Verbi descensus in sanctæ Virginis uterum, commentus est Jesum Christum hominem tantummodo fuisse creatum in Virginis sinu, Virginemque ipsam dixit templum fuisse veluti et altare, ita ut in ipsa, tanquam in ara, divinum Verbum habitaverit : ideoque haud Deiparam fatebatur Mariam, sed hominis genitricem, duos censens esse filios, alterum natura, alterum secundum gratiam (29). Hujus alumnus fuit Theodorus Mopsuestenus : atque ab horum exsecrandis scriptis cæcatus Nestorius, cum hujus nostræ metropoleos cathedram inscendisset, corruptum suum patefecit animum, quem eatenus caute celaverat, cœpitque Ecclesiam Dei conturbare, et orthodoxos episcopos in exsilium pellere.

13. Igitur quinquagesimo (30) post Constantinopolitanum concilium anno, Theodosii vero junioris 23 (31), sancti Patres Ephesi concilium celebrarunt, quos inter præcipui patriarchæ erant Cœlestinus

[7] Psal. cix, 1. [8] ibid. 4.

(28) Legatur Græcæ Ecclesiæ synodus sub Manuele Comneno ob locutionis Dominicæ, *Pater major me est*, difficultatem et controversiam celebrata, apud nos Script. vet. T. IV.

(29) Merito ergo nos reprehendimus in præf. p. xxv, Montacutium Anglum, qui valde ἀμούσως secum fecit Diodori hujus ac Theodori protectorem.

(30) Cod. 43.

(31) Cod. 15.

Romanus (32), Cyrillus Alexandrinus, Ioannes Antiochenus, Juvenalis Hierosolymitanus, qui simul cum ducentis (33) episcopis impium Nestorium anathemate perculsum ab Ecclesia exterminarunt. Cyrillus autem Alexandrinus, et Proclus Cyzicenus litteris ad sanctum Isaacum in Armeniam missis (34), causam celebrati concilii eum docuerunt : sanctus vero Isaacus concilii auctoritatem admisit, et Nestorio dixit anathema. Hæc fuerat rota tartarei currus tertia.

14. Posthinc apparuit scelestus Eutyches, Sabellianæ sectæ surculus, qui unam esse dixit deitatis et corporis Jesu Christi naturam : opinabatur enim factam unionem ante sæcula, et corpus de cœlo delatum, non autem ex Virgine captum. Nestorius divinum Verbum negavit natum esse de Virgine, negavit Eutyches Verbum naturam nostram sumpsisse de matre, ac ratione ineffabili et mira cum sua deitate copulavisse. Porro Flavianus nostræ metropoleos patriarcha, re cognita Eutychem jussu Leonis Romani patriarchæ sacerdotio statim atque Ecclesiæ communione privavit. Hic tamen primarium eunuchum, quem sua pestilentia afflaverat, Chrysaphium (35) rogavit, ut pro se ad Alexandrinum Dioscorum scriberet: quod reapse eunuchus præstitit, datis ad Dioscorum litteris, a quo Eutyches in Ecclesiæ gremium fuit receptus. Mox tamen ipse Dioscorus conscientiæ morsibus ictus, timens Ecclesiæ canones (36) et legem excommunicationis, propterea quod depositum ordine hominem et anathemati subjectum recepisset, absque mora postulavit a præcipuo illo in aula eunucho, ut concilium Ephesi indiceretur, haud sane divinæ voluntati conforme, nec Ecclesiæ utile, sed ut patratum a se crimen velaret. Neque vero illic synodico jure se gessit Dioscorus, sed eunucho et militaribus copiis fultus, exsilio et nece Flavianum multavit, Leonis patriarchæ Romani epistolam sprevit, Domnum patriarcham Antiochenum excommunicavit, qui scelus ejus improbaverat : Juvenalem æque patriarcham Hierosolymitanum aspernatus est, prælato his Eutyche, quem uti orthodoxum in honore habuit. Cognita Dioscori fraude, mœsti episcopi dicesserunt in suam quisque regionem atque stationem, mansitque tantum Dioscorus cum Eutyche et paucis aliis, ceu corvus in nido suo, ceu stryx in maceriis, ceu denique titio ardens in nemore. Ergo a magni Cyrilli ætate, et a priore Ephesi sancto concilio usque ad Dioscori conciliabulum anni effluxerunt 18 (37) ; ab hoc autem ad Chalcedonense anni duo (38).

15. Quippe junior Theodosius, tumultu audito quem in Ecclesia Dioscorus concitaverat, cujus late perturbatio propagabatur ; dum magnopere ob eam rem æstuaret, litteras a Leone patriarcha Romano tempestive accepit, qui rogabat imperatorem, ut œcumenicum concilium contraheret, ob firmandam sanctorum veterum Patrum traditionem. Mandavit ergo imperator, ut episcoporum conventus fieret. Sed cum ipse eodem anno obiisset, caruit effectu decretum. Mox tamen successor ejus Marcianus primo quidem anno imperium ad obedientiam composuit, altero autem prædictum propositum exsequendum curavit.

16. Concludendum est igitur, prout jam supra arguimus, nempe quod si cunctæ ecclesiæ annis 451 post salutiferam incarnationem (39) usque ad Chalcedonense concilium in vera religione fideque orthodoxa perstiterunt, et nutricis instar lac in Christo ceu parvulis præbuerunt orbi terrarum, per doctores inclytos de evangelico fonte manans, quæ res toti mundo manifesta est, qui fieri potuit ut a recto tramite, quem semper tenuerant, aberraverint ? Quis credat, quinque patriarchas ad eamdem falsam sententiam atque concilium potuisse divertere ? Quod si hi reapse a vera fide descivissent, sine dubio a Deo derelicti sanctisque locis fuissent depulsi, haud secus quam populus Israeliticus Deo rebellis gloria sua spoliatus est.

17. Nunc jam orthodoxam doctrinam cum illa conferamus Jacobitarum acephalorum, Dioscori Eutychisque alumnorum, qui Christi Dei et hominis unam contenderunt esse naturam, unamque rem putarunt personam esse atque naturam. Certe ex illorum sententia consequitur, ut sanctissima Trinitas non exsistat : nam si Trinitatis natura una est, uti revera est, unam quoque personam esse opus est : atque ita cum Sabellio conspirant, et cum Petro Fullone, ac Joanne Mairacomensi (40). Secus vero, si unum quid sunt persona atque natura, sequitur ut, quia tres sunt sanctissimæ Trinitatis personæ, necessario tres quoque naturæ sint, prout vestratium insana sententia postulat, qui hoc pacto cum Ario, Eunomio, et Macedonio consentiunt.

18. Adde quod contraria contrariis excluduntur, veluti bonum malo pellitur, visum cæcitas perimit ; tenebræ lucem non patiuntur. Ita prorsus in re nostra arguendum est. Si Chalcedonense concilium priora tria non admittit, ergo illis repugnat, eademque abolet. Secus vero si ut a Constantinopolitano concilio

(32) Imo Cœlestinus per Cyrillum præfuit, uti exploratum est, atque ut nos ipsi emendavimus in S. Germano lib. cit. p. 37.

(33) In fragmentis Tusculanis dicuntur CCXL.

(34) Procli antea electi Cyziceni postea Constantinopolitani episcopi exstat dogmatica epistola ad Armenios ; Cyrlili non item, nisi forte est una ex encyclicis.

(35) De Chrysaphii eunuchi cubicularii gratia apud Theodosium juniorem legantur etiam fragmenta Tusculana *Spicil.* t. II.

(36) Confer canonem apostolicum 13, et Nicænum 3, apud nos *Spicil.* t. VII, p. 205, 207.

(37) Cod. 28.

(38) Cod. *quinque.*

(39) Cod. *annis* 472 *post salutiferam resurrectionem.*

(40) Joannis Mairacomensis crassos errores ab ipsis Armeniis scriptoribus fuisse refutatos, narrat ill. ac rev. archiepiscopus Suniæ op. cit. p. 29, et 42, nec non vir summus I. B. Aucherus in præf. et adn. ad orat. Joan. Ozn.

receptum fuit Nicænum, ita Chalcedonense tria priora reveritum est ; perspicue apparet hoc cum illis consentire, ac nullatenus esse contrarium. Præterea leges, regulæ, canones, et instituta vel conciliis confirmata fuerunt vel miraculis. Miraculis quidem v. gr. Moysis in Ægypto atque in Erythræo, vel Domini nostri Jesu Christi ægros sanantis, mortuos suscitantis, etc. ; conciliis autem, veluti illo 318 Patrum, et illo 150, quæ unam esse in Trinitate naturam, personas tres, definiverunt, Sabellioque et Ario anathema dixerunt. Ephesi autem Patres docuerunt Mariam Virginem esse Deiparam, Nestoriumque excommunicarunt. Denique in quarto concilio divinum Verbum de Virgine Maria incarnatum affirmarunt, ac Dioscorum cum Eutyche communione Christiana removerunt. Age vero Dioscorus atque Eutyches, cum duo sunt, concilium certe non conflant, neque miracula ediderunt, neque eos quisquam prodigiorum auctoriate fultos vidit ut Eliam atque Elisæum. Cur ergo liceat, omissis 680 episcopis Chalcedonensis concilii auctoribus, quorum multiconcilio quoque Ephesino interfuerant, duobus tantum hominibus fidem adjungere ? Summa hæc certe stultitia foret.

19. Calumniantur præterea prædictum concilium, quasi id opera Pulcheriæ Theodosii, imperatoris sorore, adunatum fuerit, ob ulciscendam Flaviani necem. Atqui hæc mera fallacia est : etenim id concilium Dei voluntate, mandatoque Leonis Romani pontificis, Anatolii patriarchæ Constantinopolitani, Maximiani patriarchæ Antiocheni, ac Juvenalis patriarchæ Hierosolymitani, indictum fuit. Hi enim quatuor patriarchæ una cum 630 episcopis fidei professionem in superioribus tribus conciliis editam confirmarunt, professique sunt unum Dominum Jesum Christum in unica persona et hypostasi, ex duabus unitis naturis, ut os obstruerent Nestorio ac Theodoro et Dioscoro : eumdemque ex duabus naturis dixerunt, ut iis silentium indicerent, qui deitatem simul et humanitatem Jesu Christi non admittunt, et ipsum unica natura constare dicunt.

20. Reapse Arius docuit creatum esse Filium, atque ex Virgine nihil præter corpus sumpsisse ; ideoque unam Verbi creati factique naturam dixit. Sabellius aiebat divinum Verbum apparenter tantummodo, non re vera corpus in mundo sibi circumposuisse ; ideoque et ipse unam naturam pronuntiavit. Petrus Verbum redactum esse in corpus existimavit, atque idcirco unam naturam fassus est. Photinus ac Paulus Samosatensis docuerunt Christum Jesum initium a Maria sumpsisse ; proptereaque et ipsi unam esse illis naturam dixerunt. Eutyches ac Dioscorus opinati sunt Christum Jesum hominis similitudinem tantum gessisse, et per Virginem, instar aquæ per fistulam, transisse ; ideoque unam Jesu Christi naturam affirmaverunt. Julianus Halicarnassensis Christi Jesu corpus impassibile dixit menteque carens, atque ob id unicam naturam credebat. Joannes Mairacomensis et Petrus Fullo Christi Jesu conjunctionem cum corpore ante sæcula factam docuerunt, atque hinc unam esse naturam. Apollinaris vero docuit Christum Jesum humanam animam non assumpsisse, sed ejus locum a deitate teneri : quare et ipse unius naturæ falsum dogma fovit. Sophronius (41) pariter atque Eunomius Jesum Christum humana mente caruisse dixerunt, consequenterque unicam naturam habere. Manes phantasticum Servatoris corbus fuisse, ideoque unicam in eo naturam prædicavit : imo in epistola ad Scythianum narravit, Dei Filium apostolis in monte lucis suæ perpetuæ naturam ostendisse, quia non duas naturas sed unam ex visibili atque invisibili concretam habebat (42).

Hic cessat in Armeniaco exemplari epistola Photii, cujus certe clausulam desiderari exploratum est.

EPISTOLA X.

Ad Asutium principem Armeniorum.

Edita ab Ang. Maio (l. c. p. 460-462).

Illustri, pio, potenti, celsa inter suos dignitate prædito, Asutio magnæ Armeniæ principi Photius patriarcha œcumenicus, per Dei gratiam episcoporum novæ Romæ primus.

1. Magna nobis cura est, ut veritatis notitiam vobis impertiamur, præsertim quia regionem vestram supernæ gratiæ tutela fretam scimus, et cum sancta canonica Ecclesia copulatam, uno excepto articulo quod Deo veritatique contrarium fuisse creditis Chalcedonense concilium, cum id potius depositionem exsiliumque Nestorii confirmaverit, ejusque exsecrabile dogma funditus aboleverit. Etenim quis ignorat laborare stultitia eos, qui Chalcedonense concilium respuunt, prorsusque similes illis fieri qui Domino ac Redemptori nostro conviciabantur cum dæmones expellebat ? Reapse dæmonum principes nihil ab iis differunt, qui dæmones ab hominibus ejicientem vituperabant. Jam vero cum sanctum illud concilium Nestorio ejusque asseclis anathema dixerit, quis jam dubitat ministrum Satanæ esse Nestorium, qui sanctum Ephesi concilium sprevit, seque novæ sectæ fecit auctorem ? Si quartum igitur concilium tertio consentit, cur ei vos maledicitis, atque ut impium traducitis ? Cum alioqui compertum nobis sit amplitudinem tuam Domini frui patrocinio, vosque populum Dei esse, et peregrino quovis dogmate alienum.

(41) Num est Sophronius ille, de quo Photius cod. V ? Hic tamen contra Eunomium potius pro S. Basilio scripsit.

(42) Similis huic locus (quod valde miror) exstat in oratione Joannis Ozniensis contra phantasticos p. 47.

2. Attamen ineptos quosdam de hac controversia sermones a vobis scriptos accepimus (43) ; qui certe nullius momenti evadent, nihilque pravæ sententiæ posthinc supererit, cum quartum demum concilium haud secus quam superiora debito obsequio prosequemini. Namque et principalis Roma æque ac nos quarto concilio, ut prioribus, honorem defert : sic item magna Alexandriæ sedes, necnon illa Hierosolymorum, sine ulla querela : denique et consecuta postea concilia quintum, sextum ac septimum. Quis ergo fidei toto terrarum orbe diffusæ resistere audeat ? De qua fide Dominus dixit : *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. Cavete igitur ab illorum fraudibus, qui nomine tenus Antichristo differunt, qui mortiferum animabus venenum propinant, dum eas a sancti Spiritus doctrina datisque ejusdem demonstrationibus avertunt.

3. Quippe hi, propter suæ mentis imbecillitatem, Dominum nostrum Jesum Christum, Deum et hominem esse non agnoscunt, id est divina humanaque natura præditum ; atque hac vesania correpti utramque naturam negant. Reapse si illa unica quam confitentur natura simplex est, sine dubio alteram excludunt : sin ex duabus simplicibus est composita, procul dubio harum neutra propriam substantiam retinet, quæ in utraque potius perempta est. Age vero, quænam istorum sententia est ? Num compositam illam naturam, a Patris et Spiritus sancti natura distinctam credunt, an secus ? Si distinctam negant, blasphemia sua obruuntur, quia Patris natura composita evaderet. Sin contra distinctam aiunt, en Filius paterna natura caret : quod qui affirmant, jam apparet quonam se præcipites proruant. Quis vero ex divinis libris demonstrationes hujus dogmatis omnes coacervare queat, quas jam sanctus Spiritus per quartum concilium ceu invicta argumenta, ob firmandam fidem, adversarios profligandos, atque horum dissipanda consilia, exposuit ? Præter quam quod si ad vulgarem hominem hanc epistolam scriberem, multis veritatem verbis opus esset explicare : vestræ tamen amplitudini ac sapientiæ, vestroque veritatis et concordiæ studio, quæ hactenus dixi sufficiunt : præsertim quia ad supremum quoque antistitem vestrum diu nec semel hac de re scripsi (44).

4. Vestram igitur amplitudinem obsecramus, ut sanctis conciliis ducibus, pura in fide pedem figatis, neque a communiore via deerretis, sed in ea recto tramite ambuletis. Nam qui unam profiteri in Christo Jesu naturam audet, is Eutychis in se damnationem provocat, et opinione Sassanitarum (45) corruptus, uni capiti subesse renuens, fit polycephalus, et Manetis simul discipulus. Præterea qui duas in Christo distinctas naturas non fatetur, sed duas potius personas astruit, is in Nestorii pœnam incidit. Quam obrem Dei Ecclesia, utroque errore refutato, hæresim a suis septis repulit, atque unam Domini nostri Jesu Christi personam confessa est, duasque naturas distinctas et inconfusas (46) ; atque illis adversata est qui deitati passiones attribuunt.

5. Da ergo operam, magne Princeps, ut Jesu Christi populum doceas, atque ad veræ fidei professionem adducas (47) : neque enim quidquam Deo charius est, quam ut ipsum vera cum notitia agnoscamus, professione orthodoxa glorificemus, magnanimoque et constante amore in his perseveremus. Sic quippe majore semper progressu auctus, et divinæ gratiæ tutela adversus hostes munitus, et a periculis insidiisque tutus, aliorum instar sanctorum regum, utramque felicitatem consequeris, præsentem scilicet et futuram, Deiparæ reginæ inclytæ sanctorumque omnium intercessione. Excellentiæ et magnanimitati tuæ spiritalis monumenti gratia, venerabilis ac salutaris crucis particulam mittimus (48).

(43) Acerbam quamdam Armeniorum ad Græcos responsionem sub Asutio principe (hac tamen epistola posteriorem) memorat Serposius, t. II, p. 44.

(44) Hinc cognoscimus non semel Photium ad Armeniorum patriarcham scripsisse, quod revera dicit etiam Serposius *Compend. hist.* t. II, p. 44.

(45) Innuit Abdiscii Syri monophysiticam sectam, quem de Sassane in Armeniam venisse ait Photius in præcedente epistola n. 2.

(46) Permanentes scilicet, atque ita nominandas etiam in hypostatica unione. Neque enim unio justam causam præbet heterodoxis, ut unam pro duabus dicant naturam. Hic porro, ut arbitror, controversiæ demum cardo vertitur ; huc omnis adversariorum subtilitas et tergiversatio quærit effugium ; ut ubi nos dicimus unum Christum, ipsi unam affirment naturam.

(47) Quemadmodum hic Photius ad orthodoxiam hortatur Asutium principem, ita post quadringentos ferme annos adhortabatur similiter Haitonem Armeniorum regem Manuel II, patriarcha Græcus, in epistola de qua nos supra, p. 447, verba fecimus, cujus particulam Latine recitabimus. *Ego igitur Manuel œcumenicus patriarcha, et qui mecum sunt magnæ sanctæque synodi sacratissimi antistites, dilectique Christo sacerdotes, fratres mei in Domino et simul ministri, Deum orantes optamus, te in primis illuminari, nobilissime et felicissime rex splendidissimæ Armeniorum gentis ; deinde et omnes tibi subjectos. Tu es enim illorum caput ; capiti autem membra reliqua et corpus obsecundare necesse est. Jam si in capite vis intelligendi videndique residet, prorsus oportet hoc primum rectam religionem agnoscere, veritatisque lumen recipere. Veritas enim Christus est, isque veros sui adoratores, qui ipsum in duabus naturis subsistentem, totidemque operationibus ac voluntatibus præditum, in unica persona, prædicant, sancto Spiritu ac veritate illuminat, suique cœlestis regni facit hæredes. Quod si illa, quæ in capite tuo est, cernendi et olfaciendi facultas, altera quidem veritatem dispiciat, altera autem duarum in Christo naturarum veluti sensum percipiat ; cæteri consequenter, qui tibi auscultant, tuorumque beneficiorum gustu fruuntur, hujusmodi sensibus ducti, rectum dogma admittent, atque ad nostram communionem accedent*, etc. *Dominus Deus noster, qui adest cunctis invocantibus se, qui misericordiæ suæ miracula ostendit, et dispersa omnia ad unitatem deducit ; is utinam tuam nobilissimam potentemque regiam personam cum ecclesia nostra conjungat ! eosque omnes qui in fidei unitatem confluxerint, abs qualibet adversitate tueatur !* etc.

(48) Animadvertamus morem donandi sacras reliquias.

Reliquum est, ut pro hoc duplici Photii scripto gratiæ agantur RR. Patribus monasterii Veneti Mechitaristis, qui splendida morum honestate, bonorum officiorum multitudine, plurima litterarum scientia, editis tot civilis sacræque doctrinæ libris, quotidiano denique ampliandæ orthodoxiæ studio, optime de gente sua et de catholica Ecclesia meriti sunt.

ΕΠΙΣΤ. ΙΑ'.

Μιχαὴλ τῷ θεοσέπτῳ βασιλεῖ.

EPIST. XI.

Michaeli imperatori a Deo coronato.

Edita a Montacutio (ep. 18, p. 78).

Τῆς ὑμετέρας θεοστεφοῦς βασιλείας, καὶ ὡς ἀληθῶς αὐτοκράτορος, ἀναλεγόμενοι τὴν ἐπιστολὴν, χαρᾶς ἅμα καὶ θάμβους ἐπληρώθημεν· χαρᾶς μὲν, ὅτι τὴν ὑμετέραν δι' αὐτῆς εὐηγγελιζόμεθα βασιλείαν, πάσης μὲν ἐπιβουλῆς ὑπὸ Θεοῦ φυλαττομένην ἀνωτέραν, πάσης δὲ κρείττω ἐπαναστάσεως, ἐχθρῶν τε πάντων ὑψηλωτέραν βουλευμάτων, καὶ παντὸς ἀπηλλαγμένην ἑτέρου συμπτώματός τε καὶ ἀῤῥωστήματος. Ταῦτα χαρᾶς ἡμᾶς ἀνεκλαλήτου καὶ ἀγαλλιάσεως ἐπλήρωσε· θάμβει δὲ κατεσχέθημεν, καὶ πρὸς δάκρυα κατενέχθημεν, τὴν ἀνθρωπίνην ἀπολοφυρόμενοι ματαιότητα· καὶ ὅπως τινὲς τῶν ἀνθρώπων, πολλῶν μὲν χαρίτων, πολλῆς δὲ δόξης ἀξιούμενοι, κύριοι δὲ πολλοῦ γινόμενοι πλούτου· καὶ δέον μὲν τούτους, οἷς ἀπολαύουσιν, ἀγαπᾷν, καὶ τὰ οἰκεῖα μέτρα συνεπίστασθαι, καὶ τὸν εὐεργέτην ἄγειν δι' εὐφημίας ἁπάσης καὶ σεβασμιότητος· οἱ δὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἀκόρεστον ἐνδεικνύμενοι, καὶ πρὸς πάντα διαπλωθῆναι φιλονεικήσαντες, τῆς τε ἰδίας κεφαλῆς καὶ εὐεργέτιδος τολμῶσι κατάφρυάττεσθαι, καὶ τὸν τοῦ Σαλμονέως μῦθον εἰς ἔργον προάγουσιν. Ἐξ ὧν οὐ μόνον τῶν ἐλπίδων, ἃς ὀνειροπολοῦσι, καὶ ἐφ' αἷς ὠχοῦντο, διαπίπτουσιν· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τούτων, ὧν δικαίᾳ ἐξουσίᾳ καὶ δεδομένῃ καθειστήκεισαν κύριοι, ἑαυτοὺς ἀφρόνως ἀπελαύνουσιν· οἷον δή τι διὰ τῶν γραμμάτων (ὡς εἴθε μὴ ὄφελον), κατεμάθομεν, καὶ περὶ τὸν ταπεινὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον (οὐκ οἶδα γὰρ ὅπως ἑτέρως εἴπω, τῆς ἀνθρωπίνης μιμνησκόμενος ἀθλιότητος) πῶς ὑπὸ τῆς ὑμῶν φιλοδώρου καὶ μεγαλοδώρου δεξιᾶς εἰς αὐτά που τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας ἀνυψωθείς, καὶ τὴν βασίλειαν, εἰ καὶ μὴ τὴν κλῆσιν, ἀλλὰ τὴν ἐξουσίαν συμμερισάμενος, οὐκ ἤνεγκεν, ὡς φασὶ, τῆς εὐεργεσίας τὸ μέγεθος, οὐδ' ἔστερξεν οἷς ἠξίωται, οὐδ' εὐχαρίστησεν οἷς ἀπήλαυσεν· ἀλλ' ὑπερόριον τὸν πόδα κινῶν, καὶ χεῖρας ὕβρεως κατὰ τῆς εὐεργέτιδος ἀνατεινάμενος κεφαλῆς, αὐτό τε τὸ ζῆν, καὶ τὰς ὑπερηφάνους ἐλπίδας, καὶ τὰ μάταια φυσήματα, οἰκτρῶς οἴμοι καὶ ἐλεεινῶς ὤχητο λειπών· ἤλγησα μὲν (ὦ φιλάνθρωπον ἐμοὶ καὶ πανήμερον κράτος) ἀώρῳ θανάτῳ παραδοθέντα τὸν ἄνθρωπον μαθών· ἐφ' ᾧ δὲ μάλιστα ὅτι καὶ τυραννίδος διδοὺς δίκην, εἰσεπράχθη τὸν θάνατον· Πλάττεσθαι γὰρ τὸ γράμμα, καὶ ἄλλως πῶς, ἢ ὡς ἐδήλου, τὰ περὶ αὐτὸν συνενεχθῆναι, δι' ὧν ἐκεῖνος μὲν στέφεται, ἄλλοι δὲ κόπτονται, ἡ τοῦ σοῦ κράτους ἀρετὴ καὶ ἐπιείκεια ὑπονοεῖν οὐκ ἐνδίδωσιν. Διὰ τοῦτο μάλιστα καιρίαν ἤνεγκα τὴν ἀπὸ τῆς λύπης πληγήν· τά τε ἄλλα ἐπὶ νοῦν ἀναλαμβάνων, καὶ ὅτι ἄνθρωπος ἐν αὐτῷ τῷ κακουργεῖν ἀνάρπαστος γεγονὼς, καὶ μήτε τὰ ἀπὸ τοῦ βίου μολύσματά τε καὶ ῥυπάσματα, ἃ τῇ ἀθλίᾳ ταύτῃ φύσει φιλεῖ ἐπιτρίβεσθαι, τοῖς δά-

Lecta quam accepimus ab imperatoria vere potestate, et Deo coronato principatu, episuola, gaudio simul repleti sumus et admiratione. Gaudio certe, eo quod lætum per eamdem accepimus nuntium, imperium vestrum extra omnem conspirationis aleam a Deo positum et custoditum, supra omnes insurgentium machinationes constitutum, liberum et quietum ab omni alio causu et infirmitate. Et hæc erant, quæ nos gaudio inexplicabili et exsultatione repleverunt: admiratione porro capti sumus, et ad lacrymas adacti effundendas, dum humanam deploramus vanitatem; nimirum cum non pauci sint qui magna gratia, gloria multiplici floreant, qui cum possideant ingentes opes, ita ut contenti deberent esse cum possessis, et proprium ipsorum modulum agnoscere, benefactorum vero omni laudis præconio, et veneratione prosequi teneantur; illi tamen inexplebilem præ se ferunt cupiditatem, omni studio et contentione se immiscent omnibus, in ipsorum caput quidem benemeritum audent tumultuosius insolescere, ita ut de Salmoneo fabulam opere ipso exhibeant completam: unde contingit, ut non modo de spe, quam sibi per somnum confinxerant, et qua evehuntur, excidant; verum etiam per insipientiam ab iis ipsis se exterminent, quorum justa potestate, dominio et concessione fruebantur. Illiusmodi istud est quod (utinam non ita contigisset!) per litteras facti certiores intelleximus, in illo abjecto et humiliato homine perpetratum (neque enim quo alio eum nomine notem satis intelligo, qui memor sim humanæ miseriæ) ille tantum non ad regni sceptra per dextram vestram munificam exaltatus, ita ut licet nominis imperatorii et tituli non esset particeps, potestatem tamen tecum dividebat, magnitudinem beneficii ferre nequivit; non erat contentus iis quibus fuit dignatus, nec gratias habebat pro fruitione habitis, sed extra lineas pedem promovens, et manus in opprobium benefactoris retendens, capitique ejus insidiatus, vitam ipsam tandem, insolentiores spes suas, inanes spiritus, miseram heu et miserandum in modum, abiit hinc relinquens. Indolui quidem (o misericors et mitissima potestas) cum rescivi immaturæ neci hominem datum; magis, quod affectatæ tyrannidis pœnam, oppetiit mortem. Certe, non patitur subire animum meum suspicionem vestræ potestatis virtus et clementia, commentitias venisse ad me litteras, vel alio modo quam quo in illis narratur, quæ illum concernebant contigisse, unde fiet ut coronetur ille, ringantur alii. Atque hinc lethalem a dolore accepi infliciam plagam, dum memoria inter alia

recolo, quod in ipso improbitatis actu hinc abripiebatur, ita ut neque lacrymis abluerit sordes vitæ et inquinamenta, quæ miseræ naturæ nostræ astricta solent inhærere; nec ob injurias, quibus fortassis alios affecerat, ullam declararat pœnitentiam; nec ullo alio modo Judicem in altera vita futurum conciliatum dare studuerat; itaque delictis onustus ad ejusdem tribunal transmissus est: sed prout secreto Dei judicio decretum fuerat, ita ille finem vitæ consequebatur: multis quidem stupor, non paucis admonitio, quibusdam commiseratio, pluribus hæsitatio fiebat. Tu autem, rogamus (regum decus et ornamentum, patriæ exaltatio, imperii stabilimentum, et Christianorum omnium, qui vocantur amor, deliciæ et gloriatio), quantocius ad nos festinato; redde desiderium desiderantibus; libera nos primum a captivitate, qua, dum tua caremus præsentia, detinemur; refice nos et refrigera ab illa miseria, qua detinemur, dum vestra non adest præsens refocillatio; gratian hanc primam et præcipuam urbi tuæ et civibus impertito, ut possint manibus et linguis cum libertate summa debitas tibi acclamationes, et, o imperator, coram efferre; tangat te canities sacri et venerandi senatus; flectere ad preces cujuscunque ætatis, virorum, feminarum, puellorum: certe enim omnes uno animo, voce una, dominationis vestræ præsentiam efflagitant. Quod si apud te locum habeat cura et respectus (quod scio sic habere) archipræsulis tui, ipsum tibi finge coram adesse, et manu manum apprehensam ad propriam pertrahere civitatem, ad Dei templum, apud quem spes repositas habes, ad ipsius imperii sacraria. Certe, tibi supplicamus omnes; spes nostras noli, quæso, pudefacere, aut preces rejicere. Speramus enim in Deo vero nostro Jesu Christo futurum esse, ut cum ad regiam hanc urbem vestra potentia revertetur, mœroris tenebras a republica depelles, hostium et inimicorum insolentias magis adhuc magisque contundes, consilio, prudentia, militari disciplina, superior deviceris; idque per intercessionem sanctissimæ Dei genitricis, et omnium sanctorum. Amen.

A χρυσιν ἀπολουσάμενος· μήτε ὧν ἑτέρους ἀδίκως ἴσως ἐκάκωσεν, ὑπὲρ τούτων μετάνοιαν ἐνδειξάμενος· μήθ' ἑτέρως πως τὸν ἐκεῖθεν Κρητὴν φθάσας ἐξιλεώσασθαι· οὕτως, αὐτοῖς φορτίοις, πρὸς τὰ ἐκεῖθεν παρεπέμφθη δικαιωτήρια· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ὡς τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων ἐδίκασε τὸ ἀπόῤῥητον, οὕτω καὶ τὸν βίον κατεστρέψατο· πολλοῖς μὲν ἔκπληξις, πολλοῖς δὲ σωφρονισμός, πολλοῖς δ' ἔλεος, πλείοσι δ' ἀπορία γεγονώς. Αὐτὸς δὲ (ὦ βασιλέων καλλώπισμα, καὶ τῆς πατρίδος ἀνύψωμα, καὶ τῆς πολιτείας ὀχύρωμα, καὶ πάντων οἷς τὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπικέκληται ὄνομα, πολυέραστον σεμνολόγημα) ἧκε πρὸς ἡμᾶς τὴν ταχίστην· ἀπόδος τοῖς ποθοῦσι τὸν ποθούμενον· ῥῦσαι πρῶτον τῆς αἰχμαλωσίας ἡμᾶς, ἣν ὑπέστημεν σοῦ

B στερηθέντες· ἀνάψυξον ἡμᾶς, τῆς ταλαιπωρίας, ὑφ' ἧς κατεχόμεθα, τῆς ὑμετέρας παραψυχῆς οὐ παρούσης· δὸς χάριν ταύτην, καὶ πρώτην καὶ μεγίστην, τῇ σῇ πολει, καὶ τοῖς σοῖς πολίταις, τὸ πεπαῤῥησιασμένας παὶ χερσὶ καὶ γλώσσαις, τὴν κεχρεωστημένην εὐφημίαν, καὶ τὸ αὐτοκράτορα σοὶ προσφθέγξασθαι· δυσωπήθητι τὴν πολιὰν τῆς αἰδεσίμου καὶ ἱερᾶς συγκλήτου· δυσωπήθητι πάσης ἡλικίας τὴν ἐξαίτησιν, ἀνδρῶν, γυναικῶν, παίδων· πάντες γὰρ μιᾷ γνώμῃ, καὶ μιᾷ φωνῇ, τὴν τοῦ ὑμετέρου κράτους ἐξαιτοῦνται παρουσίαν. Εἰ δὲ σοί ποτε καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἐν λόγῳ καὶ φροντίδι νενόμισται (οἶδα δὲ ὅτι νενόμισται) αὐτὸν σοὶ παρεῖναι νόμιζε, καὶ τῇ χειρὶ τὴν χεῖρα λαβόμενον ἕλκειν πρὸς τὴν σὴν πόλιν, καὶ

C τὸν τοῦ Θεοῦ ναὸν, ἐφ' ᾧ τὰς ἐλπίδας ἀνέχεις, καὶ πρὸς τὰ τῆς βασιλείας ἀνάκτορα. Ναὶ πάντες σοῦ δεόμεθα, μὴ καταισχύνῃς ἡμῶν τὰς ἐλπίδας καὶ τὴν αἴτησιν. Πιστεύομεν γὰρ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν, ὡς πρὸς τὴν βασιλίδα πόλιν, τοῦ ὑμετέρου κράτους ἐπανατέλλοντος, καὶ τοῦ ζόφου τῆς ἀθυμίας τὴν πολιτείαν λύσεις, καὶ τῶν ἐχθρῶν ἔτι μᾶλλον καὶ πολεμίων τὸ φρόνημα ταπεινώσεις, βουλῇ καὶ συνέσει καὶ ταῖς στρατηγικαῖς μελέταις, τὸ κατ' αὐτῶν κράτος ἀναδεχόμενος· πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

EPIST. XII.

Eidem.

ΕΠΙΣΤ. ΙΒ'.

Τῷ αὐτῷ.

D

Edita a Montacutio (ep. 19, p. 80).

Recessisti a nobis, et nos a nobismetipsis; viventes non vivimus, nec movemur moti. Quod si Domini promissum dignaretur nostræ humilitatis precibus annuere, vel Cretam Byzantium transferremus: vel Byzantium cum nobisipsis Cretæ copularemus, sed moriens unde fit ut scribam, aut ut mutus loquar? unicum si dixero, silentium teneo. Festina, o regum et filiorum decus! et vel nos captivos Cretam ducito, vel Byzantinos de captivitate libera, qui captivos a conspectu tuo detineri tam male ferunt.

Ἀπῆλθες ἀφ' ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ἀφ' ἑαυτῶν· καὶ ζῶμεν οὐ ζῶντες, καὶ κινούμεθα μὴ κινούμενοι. Εἰ δὲ τὸ Κυριακὸν ἐπάγγελμα προσεῖναι ἠξίου τῇ ἡμετέρᾳ τεταπεινωμένῃ εὐχῇ, ἢ τὴν Κρήτην τῷ Βυζαντίῳ μετεστήσαμεν, ἢ τὸ Βυζάντιον, μεθ' ἡμῶν, τῇ Κρήτῃ συνήψαμεν. Ἀλλὰ πῶς γράφω θανών, καὶ σιγῶν λάλος γίνομαι; ἓν εἰπὼν σιωπήσομαι· τάχυνον (ὦ βασιλέων ἐμοὶ καὶ τέχνων q ἐγκαλλώπισμα) ἢ τὴν Κρήτην αἰχμαλώτους ἄγων, ἢ τοὺς Βυζαντίους (τῆς σῆς γὰρ δυστυχοῦσιν ὄψεως τὴν αἰχμαλωσίαν) τῆς αἰχμαλωσίας ἐλευθερῶν.

VARIÆ LECTIONES.

q ἴσ.

ΕΠΙΣΤ. ΙΓ'.

'Εγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς 'Ανατολῆς ἀρχιερατικοὺς θρόνους, 'Αλεξανδρείας φημὶ, καὶ τῶν λοιπῶν, ἐν ᾗ περὶ κεφαλαίων τινῶν διάλυτιν πραγματεύεται· καὶ ὡς οὐ χρὴ λέγειν, ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα προέρχεσθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον.

EPIST. XIII.

Encyclica epistola ad archiepiscopales thronos per Orientem obtinentes, Alexandrinum scilicet, et cæteros, in qua de capitibus quibusdam dubiis solutiones meditatur, et quod non licet dicere Spiritum procedere a Patre et a Filio, sed a Patre solo.

Edita a Montacutio (ep. 2, p. 47).

α'. Οὐκ ἦν ἄρα, ὡς ἔοικεν, κόρος τῷ πονηρῷ τῶν κακῶν, οὐδέ τι τῶν ἐφευρημάτων καὶ μηχανημάτων πέρας, ἃ κατὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐξαρχῆς ἀνακινεῖν ἐμελέτησεν· ἀλλὰ μυρίαις μὲν ὅσαις ἀπάταις, πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ τοῦ Δεσπότου παρουσίας, τὸν ἄνθρωπον ὑπηγάγετο εἰς ἀλλοφύλους καὶ παρανόμους ἀποβουκολήσας πράξεις· ἐξ ὧν καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ τυραννίδα, κατὰ κράτος ἀνεδήσατο· μυρίαις δὲ καὶ μετὰ ταῦτα πλάναις, καὶ δελεάσμασιν, ὑποσκελίζειν καὶ παρασύρειν, τοὺς αὐτῷ πειθομένους, οὐ διέλιπεν. Ἐντεῦθεν Σίμωνες, καὶ Μαρκίωνες, Μοντάνοι τε καὶ Μάνητες, καὶ ἡ ποικίλη καὶ πολύτροπος τῶν αἱρέσεων θεομαχία, ἐπλήθυνεν. Ἐντεῦθεν Ἄρειος, καὶ Μακεδόνιος, καὶ Νεστόριος, Εὐτυχής τε καὶ Διόσκορος, καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἀσεβείας σύνταγμα· καθ' ὧν αἱ ἁγίαι καὶ οἰκουμενικαὶ συνεκροτήθησαν ἑπτὰ σύνοδοι, καὶ τῶν, κατὰ τόπους, ἱερῶν καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν συνελέγη τὰ συστήματα, τὰς πονηρὰς παραφυάδας τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος αὐτορρίζους ἐκθερίσαντες, καὶ καθαρὸν παρασκευάσαντες ἀναφυῆναι τῆς Ἐκκλησίας τὸ λήϊον.

4. Nondum illi malo, ut videtur, abunde erat improbitatis satietas; nondum adinventionum et machinationum terminus, quas ab ipso rerum exordio in humanum genus censuit commovendas. Sed et ante Domini nostri incarnationem hominem seductum in peregrinas, legibus contrarias, et generi incongruas actiones per varias fraudes impulsum seducebat, unde suam tyrannidem vehementius promovit, et ab illo tempore, sexcentis erroribus et inescationibus delinitos, sibi qui sunt obtemperantes, supplantare et aliorsum transferre sategit. Hinc orti Simones, Marciones, Montani, Manetes; hinc hæresium variegata et multiformis in Deum pugnantium ordinatio multiplicata fuit. Hinc Arius, Macedonius, Nestorius, Eutyches, Dioscorus, et cæteri de conventibus impiorum, contra quos septem sancta generalia illa concilia, nec non sanctorum et divinorum virorum per loca diversa, consessio colligebantur, ut impietatis istos stolones cultro spirituali radicitus exstirparent, et campum Ecclesiæ sativum purum atque impermistum curarunt efflorescere.

β'. Ἀλλὰ τούτων ἐκ ποδῶν γεγενημένων, καὶ σιγῇ καὶ λήθῃ παραδεδομένων, ἐλπὶς ἀγαθὴ καὶ βαθεῖα τοῖς εὐσεβέσιν ὑπετρέφετο, μὴ ἄν ποτε καινοτέρων δυσσεβημάτων ἐφευρετὰς γενέσθαι, ἐν πᾶσιν, οἷς ἐπείρασεν ὁ πονηρὸς, εἰς τοὐναντίον αὐτῷ τῶν βουλευμάτων περιτραπέντων· μήτε μὴν τῶν ἤδη κατάκρισιν συνοδικῶς δεδεγμένων, ὑπερασπιστάς τινας καὶ προμάχους ἀναφανῆναι, τῇ καταστροφῇ, καὶ τῷ πάθει τῶν ἁλόντων, καὶ τῶν εἰς μίμησιν ἐκείνων ἐλθεῖν μελετώντων, ἀνακοπτομένων· καὶ ταύταις μὲν ταῖς ἐλπίσιν ὁ εὐσεβὴς λογισμὸς ἐπανεπαύετο· μάλιστα δὲ κατὰ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν, ἐν ᾗ πολλὰ, Θεοῦ συνεργείᾳ, τῶν ἀνελπίστων κατώρθωται· πολλαὶ δὲ γλῶσσαι, τὴν προτέραν διαπτυσάμεναι μυσαρότητα, τὸν κοινὸν ἁπάντων Πλάστην, καὶ Δημιουργὸν, μεθ' ἡμῶν ὑμνεῖν ἐδιδάχθησαν· ὥσπερ ἀπό τινος ὑψηλοῦ, καὶ μετεώρου χώρου, τὰς τῆς ὀρθοδοξίας πηγὰς, τῆς βασιλίδος ἀναδιδούσης, καὶ καθαρὰ τῆς εὐσεβείας τὰ νάματα, εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης διαῤῥεούσης πέρατα, καὶ ποταμῶν δίκην ἀρδευούσης τοὺς δόγμασι τὰς ἐκεῖσε ψυχὰς, αἵτινες, χρόνος πολὺς ἐξ οὗ, καταξηρανθεῖται τοῖς τῆς ἀσεβείας, ἢ ἐθελοθρησκείας, ὑπεκκαύμασι, καὶ εἰς ἐρήμους καὶ ἀγόνους ἀποχερσωθεῖσαι, ὅμως τὸν τῆς διδασκαλίας ὄμβρον ὑποδεξάμεναι, τὸ Χριστοῦ γεώργιον καρποφοροῦσιν ἐνευθηνούμεναι. Καὶ γὰρ οἱ τὴν Ἀρμενίαν οἰκοῦντες, τῷ τῶν Ἰακωβιτῶν ἐνισχημένοι δυσσεβήματι, καὶ πρὸς τὸ ὀρθὸν τῆς εὐσεβείας ἀπαυθαδιαζόμενοι κήρυγμα, ἀφ' οὗπερ ἡ πολυάνθρωπος ἐκείνη καὶ ἁγία

2. Istis autem de medio sublatis, ac silentio et oblivioni traditis, præclara et profunda spes bonis subinnutrita affulgebat, futurum ut nulli deinceps novarum impietatum exsisterint adinventores, cum in omnibus, quorum sumpserat experimentum diabolus, concilia ejus cessissent in contrarium. Nec illorum dogmatum quæ jam synodica condemnatione censuram meruerant, aliquos rebantur hyperaspistas prodituros aut propugnatores, quos nimirum exitus, et pœna auctorum, et qui deinceps in eorum imitationem, ducti exemplo, erant successuri excuderat. Atque hisce quidem cogitationibus piorum ratiocinia acquiescebant: imprimis autem apud regiam urbem, in qua per Dei cooperationem multa præter spem præclare geruntur; multæ linguæ vetustam conspuentes illam feditatem, communem omnium fabricatorem, et creatorem, nobiscum hymnis concelebrare edocti sunt. Ita veluti ab excelso quodam et eminentiori loco, fidei fontes orthodoxæ regia urbs emittit, nec non purissimos pietatis latices in cunctos mundi terminos decurrentes, qui non aliter quam rivi solent, dogmasi irrigant hominum ibi degentium animas quæ a longo temporis tractu æstu et conflagratione vel impietatis, vel spontanei cultus, exaruerant, atque ita in solitudines et infructuosum solum stereliverant; qui tamen imbribus doctrinæ sanæ susceptis, Christi coloniam, cultura lætificatam, fructibus adornant. Nam qui incolunt Armeniam,

Jacobitarum impietate impediti, contra rectæ pietatis prædicationem audacius se gerentes, ex eo tempore, quo sancta et numerosa Patrum nostrorum synodus apud Chalcedonem convenerat, vestris nobiscum precibus in auxilium conspirantibus, longum illum errorem a se repellere valuere ; ita ut hodie Armeniorum natio sincero et orthodoxo more Christianum cultum profiteatur, Eutychetem, Severum, Dioscorum, et Petros revera illos petrobolos jaciendis in Ecclesiam lapidibus, Julianum Halicarnassensem, necnon universam ipsorum varie diffusam dispersionem, ut et catholica Ecclesia, exsecretur, et indissolubilibus anathematum nexibus supposuerit conscrictos.

A τῶν Πατέρων ἡμῶν κατὰ Χαλκηδόνα συνεκροτήθη σύνοδος, τῶν ὑμετέρων εὐχῶν ἡμῖν ἐπαμυνόντων, τὴν μακρὰν ἐκείνην πλάνην ἀποθέσθαι ἐνεδυναμώθησαν· καὶ λατρεύει σήμερον, καθαρῶς καὶ ὀρθοδόξως, ἡ τῶν Ἀρμενίων λῆξις τὴν Χριστιανῶν λατρείαν, Εὐτυχῆ τε καὶ Σεβῆρον, καὶ Διόσκορον, καὶ τοὺς κατὰ τῆς εὐσεβείας πετροβόλους Πέτρους, καὶ τὸν Ἁλικαρνασσέα Ἰουλιανόν, καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν πολύσπορον διασπορὰν, ὡς ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, μυσαττομένη, καὶ δεσμοῖς ἀλύτοις τοῦ ἀναθέματος ὑποβάλλουσα.

3. Sed et insuper barbara Bulgarorum gens, et Christo invisa et infesta, in tantam mansuetudinem et Dei cognitionem convertitur, ut a patriis diabolicisque orgiis recedentes, et paganicæ superstitionis errorem exeutientes, præter omnem exspectationem in fidem Christianam insili transierunt.

B γ'. Ἀλλά γε δή, καὶ Βουλγάρων ἔθνος βαρβαρικὸν, καὶ μισόχριστον, εἰς τοσαύτην μετέκλινεν ἡμερότητα καὶ θεογνωσίαν, ὥστε τῶν δαιμονίων καὶ πατρώων ἐκστάντες ὀργίων, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας ἀποσκευασάμενοι τὴν πλάνην, εἰς τὴν τῶν Χριστιανῶν παραδόξως μετενεκεντρίσθησαν πίστιν.

4. Sed o improbum, invidum Deo, invisum consilium et incœptum! Talis enim narratio, Evangelii vel boni nuntii argumentum quæ futura esset, in dejectionem vultus commutatur, delectatio et gaudium in luctum et lamentum abiere. Nondum enim gens illa per biennium rectam Christianorum religionem amplexabatur, cum impii quidam homines et exsecrandi, portenta (vel quo illos titulo Christianus insigniat) homines e tenebris prorepentes (erant enim exorti ab occiduis partibus) heu quomodo reliqua persequi potero ? isti, inquam, in gentem, novella quorum pietas et nuper constituta, tanquam fulgur, terræ motus, seu copiosa grando ; aut ut proprius, quod accedit ad et veritatem, dicam, tanquam aper agrestis vineam Domini dilectam, nuper consitam insilientes, pedibus et dentibus, hoc est semitis quibusdam politiæ turpis, et dogmatum depravatorum, quæ illorum erat audacia, deprædantes devastabant ; omni cum fraudulentia a sanis et puris dogmatibus, et fide inculpata Christianorum, eos subdole deducere et corrumpere conabantur.

δ'. Ἀλλ' ὢ πονηρᾶς καὶ βασκάνου καὶ ἀθέου βουλῆς τε καὶ πράξεως! Ἡ γὰρ τοιαύτη διήγησις, Εὐαγγελίων οὖσα ὑπόθεσις, εἰς κατήφειαν μετατίθεται, τῆς εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς εἰς πένθους τραπείσης καὶ δάκρυα. Οὔπω γὰρ ἐκείνου τοῦ ἔθνους, οὐδ' εἰς δύο ἐνιαυτοὺς, τὴν ὀρθὴν τῶν Χριστιανῶν τιμῶντος θρησκείαν· ἄνδρες δυσσεβεῖς καὶ ἀποτρόπαιοι (καὶ τί γὰρ οὐκ ἄν τις εὐσεβῶν τούτους ἐξονομάσειεν ;) ἄνδρες ἐκ σκότους ἀναδύντες (τῆς γὰρ ἑσπερίου μοίρας ὑπῆρχον γεννήματα) οἵμοι πῶς τὸ ὑπόλοιπον ἐκδιηγήσομαι ; οὗτοι, πρὸς τὸ νεοπαγὲς εἰς εὐσέβειαν καὶ νεοσύστατον ἔθνος, ὥσπερ κεραυνὸς ἢ σεισμὸς ἢ χαλάζης πλῆθος, μᾶλλον δὲ οἰκειότερον εἰπεῖν, ὥσπερ ἄγριος μονιὸς ἐμπηδήσαντες τὸν ἀμπελῶνα Κυρίου, τὸν ἠγαπημένον καὶ νεόφυτον καὶ ποσὶν καὶ ὀδοῦσιν, ἤτοι τρίβοις αἰσχρᾶς πολιτείας, καὶ διαφθορᾷ δογμάτων, τόγε εἰς τόλμαν ἦκον τὴν αὐτῶν, κατανεμησάμενοι ἐλυμήναντο· ἀπὸ γὰρ τῶν ὀρθῶν καὶ καθαρῶν δογμάτων, καὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν ἀμωμήτου πίστεως, παραφθείρειν τούτους, καὶ ὑποσπᾷν, κατεπανουργήσαντο.

C

5. Imprimis contra Ecclesiæ canones illicite ad Sabbatorum jejunia traducebant. Solet autem vel levissima traditionum neglectio homines ad totius doctrinæ contemptum traducere. In secundis, primam jejuniorum quadragesimalium scilicet septimanam a cætero jejunio discerpentes, in lactis potionem, casei esum, et similium ingurgitationem traxerunt. Ab his exordiis transgressionum vias dilatantes, de recto tramite et regia via deturbarunt ; sacerdotes deinceps legitimo conjunctos matrimonio qui puellas multas sine viro mulieres effecerunt, et mulieres pueros educantes, quorum nemo patrem novit, vere, uti dixeram, sacerdotes Dei abominari

D ε'. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτοὺς ἐκθέσμους, εἰς τὴν τῶν Σαββάτων νηστείαν μετέστησαν. Οἶδε δὲ καὶ ἡ μικρὰ τῶν παραδοθέντων ἀθέτησις, καὶ πρὸς ὅλην τοῦ δόγματος ἐπιτρίψαι r καταφρόνησιν. Ἔπειτα δὲ τὴν τῶν νηστειῶν πρώτην ἑβδομάδα, τῆς ἄλλης νηστείας περικόψαντες, εἰς γαλακτοποσίας, καὶ τυροῦ τροφὴν, καὶ τὴν τῶν ὁμοίων ἀδδηφαγίαν καθείλκυσαν. Ἐντεῦθεν αὐτοῖς τὴν ὁδὸν τῶν παραβάσεων ἐμπλατύνοντες, καὶ τῆς εὐθείας τρίβου καὶ βασιλικῆς διαστρέφοντες, καὶ δὲ καὶ τοὺς ἐνθέσμῳ γάμῳ πρεσβυτέρους διαπρέποντας, οἱ πολλὰς κόρας χωρὶς ἀνδρὸς γυναῖκας δεικνύντες, καὶ γυναῖκας παῖδας ἐκτρεφούσας, ὧν οὐκ ἔστι πατέρα θεάσασθαι, οὗτοι, τοὺς ὡς ἀληθῶς

VARIÆ LECTIONES.

r ἴσ ἐπιτρέψαι.

Θεοῦ ἱερεῖς, μυσάττεσθαί τε, καὶ ἀποστρέφεσθαι, παρεσκεύασαν· τῆς Μανοῦ γεωργίας, ἐν αὐτοῖς, τὰ σπέρματα κατασπείροντες, καὶ ψυχὰς ἄρτι βλαστάνειν ἀρξαμένας τὸν σπόρον τῆς εὐσεβείας, τῇ τῶν ζιζανίων ἐπισπορᾷ λυμαινόμενοι.

ς'. Ἀλλά γε δή, καὶ τοὺς ὑπὸ πρεσβυτέρων μύρῳ χρισθέντας, ἀναμυρίζειν αὐτοὶ οὐ πεφρίκασιν· ἐπισκόπους ἑαυτοὺς ἀναγορεύοντες, καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων χρίσμα, ἄχρηστον εἶναι, καὶ εἰς μάτην ἐπιτελεῖσθαι, τερατευόμενοι.

ζ'. Ἆρ' ἔστιν, ὃς τηλικαύτην ἀκοῇ παρείληφεν ἄνοιαν, ἣν κατατολμᾷν οἱ παράφρονες οὐκ ἐνάρκησαν; Τοὺς ἅπαξ μύρῳ χρισθέντας ἀναχρίοντες, καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν ὑπερφυῆ καὶ θεῖα μυστήρια, εἰς λῆρον μακρὸν, καὶ πλατὺν ἐξορχούμενοι γέλωτα. Καὶ τό γε σοφὸν τῶν ὡς ἀληθῶς ἀμυήτων. Οὐ γὰρ ἔξεστι, φασὶν, ἱερεῦσιν τοὺς τελουμένους μύρῳ ἁγιάζειν· ἀρχιερεῦσι γὰρ μόνοις ἐνομίσθη· πόθεν ὁ νόμος; τίς δ' ὁ νομοθέτης; ποῖος τῶν ἀποστόλων; τῶν Πατέρων δὲ; ἀλλὰ τῶν συνόδων; ἤ ποῦ καὶ πότε συστᾶσα; τίνων δὲ κρατήσασα ψήφοις; οὐκ ἔξεστιν ἱερεῖ μύρῳ τοὺς βαπτιζομένους σφραγίζειν; οὐκοῦν οὐδὲ βαπτίζειν ὅλως, οὐδὲ ἱεράσθαι· ἄρα ἵνα σοι μηδὲ ἡμίτομος ἱερεὺς, ἀλλ' ὁλόκληρος, εἰς ἀνίερον εἴη κλῆρον ἀπεληλαμένος. Ἱερουργεῖ τὸ δεσποτικὸν σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, καὶ τοὺς πάλαι μυσταγωγηθέντας δι' αὐτῶν καθαγιάζει, πῶς οὐχ ἁγιάσει μύρῳ χρίων τοὺς νῦν τελουμένους; βαπτίζει ὁ ἱερεὺς, καθάρσιον δῶρον τῷ βαπτιζομένῳ τελεσιουργῶν, πῶς, ἦς τελεσιουργὸς αὐτὸς ὑπάρχει καθάρσεως, ἀφαιρήσεις αὐτοῦ τὴν φυλακὴν καὶ σφραγίδα; ἀλλ' ἀφαιρεῖς τὴν σφραγίδα, μηδ' ὑπηρετεῖν ἐπιστρέψῃς [a] τῷ δώρῳ, μηδ' ἐν αὐτῷ τινας τελεσιουργεῖν, ἵνα σε λυμνοῖς, ὁ σὸς ἱερεὺς, ἐνδιαπρέπων ὀνόμασιν, τῆς αὐτῆς αὐτῷ χοροστασίας κορυφαῖον δείξῃ, καὶ ἐπίσκοπον.

η'. Ἀλλὰ γὰρ οὐχὶ μόνον εἰς ταῦτα παρανομεῖν ἐξηνέχθησαν, ἀλλὰ καὶ εἴ τις κακῶν ἐστι κορωνὶς, ταύτην ἀνέδραμον. Πρὸς γάρ τοι τοῖς εἰρημένοις ἀτοπήμασι, καὶ τὸ ἱερὸν καὶ ἅγιον σύμβολον, ὃ πᾶσι τοῖς συνοδικοῖς καὶ οἰκουμενικοῖς ψηφίσμασιν, ἄμαχον ἔχει τὴν ἰσχὺν, νόθοις λογισμοῖς, καὶ παρεγγράπτοις λόγοις, καὶ θράσους ὑπερβολῇ, κιβδηλεύειν ἐπεχείρησαν· ὦ τῶν τοῦ πονηροῦ μηχανημάτων! τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον, ἀλλά γε καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐκπορεύεσθαι, καινολογήσαντες.

θ', Τίς ποτε τοιαύτην, παρὰ τῶν πώποτε ἀσεβησάντων, φωνὴν ἤκουσεν ῥαγεῖσαν; ποῖος σκολιὸς ὄφις εἰς τὰς ἐκείνων καρδίας τοῦτο ἠρεύξατο; Τίς ὅλως ἀνάσχοιτο, τῶν ἐν Χριστιανοῖς τελούντων, ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος δύο εἰσάγειν αἴτια· Υἱοῦ μὲν καὶ Πνεύματος, τὸν Πατέρα· τοῦ Πνεύματος δὲ πάλιν, τὸν Υἱόν· καὶ εἰς διθείαν τὴν μοναρχίαν λύειν, καὶ μηδὲ [b] ἧττον τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας, τὴν τῶν

A et adversari docuerunt; semina nimirum Manichæorum agricolationis apud illos serentes, et animas, tam nuperrime semen pietatis proferre incipientes, superiore seminatione zizaniorum male perdentes.

6. Sed et chrismate inunctos per sacerdotes, denuo chrismate inungere non dubitabant; cum se episcopos prædicarent, et presbyterorum chrisma inutile quiddam ac frustra factum comminiscerentur.

7. An talem quis insaniam aliquando fando audivit, quam non cohorruere insanientes isti factitare? ut semel oleo delibutos rursus inungerent, et augusta illa divinaque Christianorum mysteria in bene longas nugas et risum lubentiamque conversa proculcarent. Sed vide insanctificatorum fallacias. B Non licet, dicebant, sacerdotibus baptizatos oleo sanctificare: hoc enim solis lege concessum episcopis. Verum unde illa lex? Quis legislator? Ecquis apostolorum: sed an vel Patrum, aut e synodis aliqua? ubi gentium illa, vel quando coacta, quorumve votis sancita et suffragiis? Non licet sacerdoti, baptizatos oleo signare? Certe tum nec baptizare, nec sacrificare, atque de media sui parte, sacerdos non perfectus, in sortem abeat abactus profanam. Qui corpus Dominicum consecrat, et Christi sanguinem, et per illa illos sanctificat qui sacris erant olim initiati; unde erit ut non idem sanctificet oleo ungens consummatos? baptizat sacerdos, donum expiatorium in baptizato consummat; C qua ratione privabis illum custodia et sigillo illius purificationis, cujus ipse erat consummator? verum aufers sigillum, nec dono pateris subservire, nec aliquos per illud consummare, ut nudo tantum nomine tuus insignitus sacerdos, te quidem cum ipso societatis et chorostasiæ coryphæum declaret, et episcopum.

8. Enimvero non in istis tantum peccare sunt inducti, sed in ipsam impietatis coronidem, si quæ ulla est, devenerunt. Præter enim memoratas absurditates sanctum et sacrum symbolum, quod ab omnibus œcumenicorum conciliorum calculis confirmatur, et vim obtinet irresistibilem, sensibus spuriis, verbis ascititis, quæ summa fuit ipsorum audacia, conabantur adulterare. O machinationes diabolicas! Spiritum sanctum novo more commiD niscebantur, non de solo Patre sed etiam Filio procedere.

6. Quis unquam olim talem vocem audivit ab impiis apud sæculum prius prolatam? quis lubricus anguis in ipsorum corda hoc eructavit? Quis cultui initiatus Christiano ferre queat duplicem in Triade causam dari, Patrem nempe causam Filii, et Spiritus, Spiritus autem causam Filium? hoc est monarchiam in duplicem deitatem solvere, et non minus quam gentilitiam mythologiam Christianorum

VARIÆ LECTIONES.

[a] Ἴσ· ἐπιτρέψεις, ἴσ. μηδέν.

discerpere theologiam, atque ita Trinitatis dignitatem supersubstantialis et monarchicæ per contumeliam imminuere. Sed quorsum e Filio procederet Spiritus ? Si quidem profectio a Patre sit perfecta (est autem certe perfecta, quia perfectus Deus, a Deo perfecto), quæ autem illa a Filio profectio, et quam ob rem ? Certe res supervacanea, atque ita futilis.

A Χριστιανῶν σπαράττειν θεολογίαν, καὶ τῆς ὑπερουσίου καὶ μοναρχικῆς Τριάδος ἐξυβρίζειν τὸ ἀξίωμα· Διὰ τί δὲ καὶ ἐκπορευθείη τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ; Εἰ γὰρ ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσις τελεία (τελεία δὲ, ὅτι Θεὸς τέλειος, ἐκ Θεοῦ τελείου) τίς ἡ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσις, καὶ διὰ τί ; Περιττὸν γὰρ ἂν εἴη τοῦτο, καὶ μάταιον.

10. Adhuc autem, si e Filio procedit Spiritus, uti et e Patre ; cur non et Filius gignitur e Spiritu, ut e Patre ? ut sic impiis omnia sint plane impia, hoc est, et sensus, atque sermo, nec quidquam illis relinquatur inausum.

ι'. Ἔτι δὲ, εἰ ἐκπορεύεται τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμά, ὥσπερ ἐκ Πατρός· τί μὴ καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πνεύματος γεννᾶται, ὥσπερ ἐκ Πατρός ; ἵνα εἴη πάντα τοῖς ἀσεβοῦσιν ἀσεβῆ, καὶ αἱ γνῶμαι, καὶ τὰ ῥήματα· καὶ μηδὲν αὐτοῖς ἀτόλμητον ὑπολίποιτο.

11. Sed et hoc præterea consideretur : siquidem in eo quod a Patre Spiritus procedat, proprietas ipsius agnoscatur ; ita et Filii proprietas agnoscatur, in eo quod Filius generatur. Procedit autem, ut illi delirant, et a Filio Spiritus ; quocirca pluribus proprietatibus dividitur Spiritus a Patre, quam Filius : siquidem processus Spiritus ex ipsis, commune quiddam Patri est, et Filio. Spiritus processio e Patre et e Filio est Spiritus proprietas. Quod si pluribus distantiis differt Spiritus quam Filius, proximior erit paternæ substantiæ Filius quam est Spiritus ; atque ita demum audax illud facinus in Spiritum sanctum Macedonii proreپturum est, hominum istorum fabulam et scenam clam subiens.

ια'. Σκόπει δὲ κἀκεῖνο· εἰ γὰρ ἐν ᾧ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα, ἡ ἰδιότης ἐπιγινώσκεται αὐτοῦ· ὡσαύτως δὲ, καὶ ἐν ᾧ γεννᾶται ὁ Υἱὸς, ἡ τοῦ Υἱοῦ. Ἐκπορεύεται δὲ, ὡς ὁ ἐκείνων λῆρος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Πλείοσιν ἄρα ἰδιότησιν διαστέλλεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, ἤπερ ὁ Υἱός. Κοινὸν μὲν γὰρ Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ἡ ἐξ αὐτῶν τοῦ Πνεύματος πρόοδος· ἰδία δὲ τοῦ Ηνεύματος, ἥ τε ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσις, καὶ μὴν καὶ ἡ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Εἰ δὲ πλείοσιν διαφοραῖς διαστέλλεται τὸ Πνεῦμα, ἤπερ ὁ Υἱὸς, ἐγγυτέρω ἂν εἴη τῆς πατρικῆς οὐσίας ὁ Υἱὸς, ἤπερ τὸ Πνεῦμα· καὶ οὕτως ἡ Μακεδονίου πάλιν, κατὰ τοῦ Πνεύματος, παρακύψει τόλμα, τὸ ἐκείνων ὑποδυομένη δρᾶμα, καὶ τὴν σκηνήν.

12. Insuper vero, si omnia Patris et Filii communia sunt, certe et quæ Spiritum spectant sunt etiam communia ; nempe Deus, rex, creator, omnipotens, supersubstantiale, simplex, infiguratum, incorporale, invisibile, et simpliciter alia omnia. Quod si processio Spiritus sit Patri communis atque Filio, tum e seipso procedet Spiritus, ipse sibi ipsi principium erit, causa simul et causatum ; quam fictionem ne Græcorum fabulæ comminiscerentur.

ιβ'. Ἄλλως τε δὲ, εἰ πάντα τὰ κοινὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος πάντως ὑπάρχει κοινά· ὡς τὸ Θεὸς, τὸ Βασιλεὺς, τὸ Δημιουργὸς, τὸ Παντοκράτωρ, τὸ Ὑπερούσιον, τὸ Ἁπλοῦν, τὸ Ἀσχημάτιστον, τὸ Ἀσώματον, τὸ Ἀόρατον, ἁπλῶς τὰ ἄλλα πάντα· κοινὸν δὲ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἡ τοῦ Πνεύματος, ἐξ αὐτῶν, πρόοδος· καὶ ἐξ ἑαυτοῦ ἄρα ἐκπορευθήσεται τὸ Πνεῦμα· καὶ ἀρχὴ ἔσται αὐτὸ ἑαυτοῦ, καὶ αἴτιον ἅμα καὶ αἰτιατόν. Ὅπερ οὐδ' οἱ τῶν Ἑλλήνων μύθοι ἀνεπλάσαντο.

13. Accedit autem quod, si proprium sit Spiritus solius in diversa principia relationem habere, certe solius erit Spiritus principium habere multiplex, et non unum.

ιγ'. Ἀλλὰ καὶ εἰ μόνου Πνεύματός ἐστι, τὸ εἰς ἀρχὰς ἀναφέρεσθαι διαφόρους, πῶς οὐκ ἔστι μόνου Πνεύματος, τὸ πολύαρχον ἔχειν ἀρχήν ;

14. Addam, si in quibus novam Patris et Filii communionem introduxerunt, ab iis ipsis Spiritum excludunt ; et si Pater Filio per substantiam conjungitur, non autem secundum aliquam e proprietatibus ; Spiritum quoque circumscribant necesse est, illa quæ per substantiam est cognatione.

ιδ'. Ἔτι δὲ, εἰ ἐν οἷς Πατρὶ καὶ Υἱῷ κοινωνίαν ἐκαινούργησαν, τὸ Πνεῦμα τούτοις ἀποτειχίζουσιν· Πατὴρ δὲ κατ' οὐσίαν Υἱῷ, ἀλλ' οὐ κατά τι τῶν ἰδιωμάτων, εἰς κοινωνίαν συνάπτεται· τῆς κατ' οὐσίαν ἄρα συγγενείας, τὸ Πνεῦμα περιορίζουσιν.

15. Vides enim quam inaniter isti, sed tamen ut facilius plures inde aucupentur ; nomen sibi Christianum imposuerunt. Egreditur a Filio Spiritus ; Hoc unde fando factum accepisti ? E quibusnam Evangeliis hanc vocem habes ? Cujusnam synodi blasphemum istud verbum ?

ιε'. Ὁρᾷς, ὡς μάτην οὗτοι, μᾶλλον δ' εἰς πρόχειρον θήραν τῶν πολλῶν, τὸ τῶν Χριστιανῶν ἑαυτοῖς ἐπέθεσαν ὄνομα. Ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ· πόθεν ἤκουσας τοῦτο ; ἐκ ποίων Εὐαγγελιστῶν τὴν φωνὴν ἔχεις ταύτην ; ποίας συνόδου τὸ βλάσφημον τοῦτο ῥῆμα ;

16. Dominus ac Deus noster inquit, *Spiritus qui procedit a Patre*. Istius autem novitianæ impietatis parentes aiunt : *Spiritus qui a Filio procedit*.

ις'. Ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν φησιν, **Τὸ Πνεῦμα**, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· οἱ δὲ τῆς καινῆς ταύτης δυσσεβείας πατέρες, **Τὸ Πνεῦμα**, φησὶν, ὃ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται.

Quis non ad enormem hanc blasphemiam occlu-

Τίς οὐ κλείσει τὰ ὦτα πρὸς τὴν ὑπερβολὴν τῆς

βλασφημίας ταύτης; Αὕτη κατὰ τῶν Εὐαγγελίων ἵσταται, πρὸς τὰς ἁγίας παρατάσσεται συνόδους, τοὺς μακαρίους καὶ ἁγίους παραγράφεται. Πατέρας, τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, τὸν ἐν θεολογίᾳ περιβόητον Γρηγόριον, τὴν Βασίλειον τῆς Ἐκκλησίας στολὴν [u], τὸν μέγαν Βασίλειον, τὸ χρυσοῦν τῆς οἰκουμένης στόμα, τὸ τῆς σοφίας πέλαγος, τὸν ὡς ἀληθῶς Χρυσόστομον. Καὶ τί λέγω τὸν δεῖνα, ἢ τὸν δεῖνα; κατὰ πάντων ὁμοῦ τῶν ἁγίων προφητῶν, ἀποστόλων, ἱεραρχῶν, μαρτύρων, καὶ αὐτῶν τῶν δεσποτικῶν φωνῶν, ἡ βλάσφημος αὕτη καὶ θεόμαχος φωνὴ ἐξοπλίζεται.

A det aures? quæ quasi stat ex adversa acie Evangelio, exarmatur contra sacras synodos, beatos et sanctos Patres falsificat, nempe magnum illum Athanasium, theologiæ titulo decantatum Gregorium, Basilium illum Ecclesiæ vere regiam stolam, aureum orbis os, vere Chrysostomum, sapientiæ illud pelagus. Quid autem hunc vel illum compellem? Contra omnes omnino sanctos prophetas, apostolos, sacerdotes, martyres, et ipsius etiam Domini voces, blasphema hæc, et Deo bellum indicens, vox exarmatur.

ιζ. Τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται; πότερον τὴν αὐτὴν ἐκπόρευσιν, ἢ τῆς πατρῴας ἀντίθετον; Εἰ μὲν γὰρ τὴν αὐτὴν, πῶς οὐ κοινοῦνται αἱ ἰδιότητες; αἷς καὶ μόναις ἡ Τριὰς, Τριὰς εἶναι, καὶ B προσκυνεῖσθαι, χαρακτηρίζεται. Εἰ δὲ ἐκείνης ἀντίθετον, πῶς ἡμῖν οὐ Μάνεντες, καὶ Μαρκίωνες, τῷ ῥήματι τούτῳ, προκύπτουσι, τὴν θεόμαχον πάλιν, κατὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, γλῶσσαν προτείνοντες;

17. Spiritus nimirum procedit e Filio? Utrumne eadem processione, an ex adversa processioni a Patre? si eadem, quomodo non communicantur proprietates, a quibus tamen solis Trinitas et esse, et adorari characterem sortitur? sin contraria quadam illi, quomodo non hac sua assertione Manetes et Marciones procuduntur, qui Deo bellum indicentem linguam, contra Patrem et Filium rursus exseruere?

ιη'. Πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρημένοις, εἰ ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν ὁ Υἱὸς γεγέννηται, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἐκπορεύεται· ὡς εἰς δύο αἰτίας ἀναφερόμενον, οὐδὲ τὸ σύνθετον εἶναι διαδράσειεν.

18. Accedit ad præmissa, si e Patre quidem Filius generatur, Spiritusque procedit e Patre et Fiio, in duplicem exsistentiæ suæ causam relatus, non evadet, quin et compositus exsistat.

ιθ'. Ἔτι δὲ, εἰ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς γεγέννηται, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, τίς ἡ καινοτομία τοῦ Πνεύματος, μὴ καὶ ἕτερόν τι αὐτοῦ ἐκπεπορεῦσθαι; ὡς συνάγεσθαι, κατὰ τὴν ἐκείνων θεόμαχον γνώμην, μὴ τρεῖς, ἀλλὰ τέσσαρας τὰς ὑποστάσεις, μᾶλλον δ' ἀπείρους· τῆς C τετάρτης αὐτοῖς ἄλλην προβαλλούσης, κἀκείνης πάλιν ἑτέραν, μέχρις ἂν εἰς τὴν ἑλληνικὴν πολυπληθίαν ἐκπέσωσι.

19. Adhuc si e Patre generatur Filius, si Spiritus e Patre procedit et Filio, quænam evenit nova innovatio, quominus ab ipso aliud procedat? Ita constituentur, juxta blasphemam hanc ipsorum sententiam, non tres hypostases solæ, sed quatuor, si non potius infinitæ, ut quarta aliam emittat, illa itidem aliam, usquedum in multiplicatam Paganorum divinitatem deveniatur.

κ'. Πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρημένοις, κἀκεῖνο ἂν τις ἐπισκοπήσειεν, ὡς εἴπερ ἡ τοῦ Πνεύματος, ἐκ τοῦ Πατρὸς, πρόοδος, εἰς ὕπαρξιν συντελεῖ· τί συνοίσει τῷ Πνεύματι ἡ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσις, τῆς πατρικῆς ἀρκούσης εἰς ὕπαρξιν; Οὐ γάρ τις, εἰς ἕτερον τι, τῶν περὶ τὴν οὐσίαν, συντελεῖν, κατατολμήσειε λέγειν· πάσης διπλόης, καὶ συνθέσεως, τῆς μακαρίας καὶ θείας ἐκείνης φύσεως, ὡς ἀπωτάτω κειμένης.

20. Præter superiora, et hoc considerandum quod, si processio Spiritus e Patre in substantia determinetur, quidnam Spiritui, quæso, accedet ab illa de Filio processione, cum processio paterna ad essentiam sufficiat? Nemo enim eo audaciæ deveniet, opinor, ut affirmet conducere ad aliquid aliud, eorum quæ sunt circa substantiam, cum duplicatio quævis compositio ab illa natura divina quam longissime removentur.

κα'· Χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων, εἰ πᾶν ὅπερ μή ἐστι κοινὸν τῆς παντοκρατορικῆς καὶ ὁμοουσίου καὶ ὑπερφυοῦς Τριάδος, ἑνός ἐστι μόνου τῶν τριῶν· οὐκ D ἔστι δὲ ἡ τοῦ Πνεύματος προβολὴ, κοινὸν τῶν τριῶν· ἑνός ἄρα ἐστὶν μόνου τῶν τριῶν. Πότερον οὖν ἐκ τοῦ Πατρὸς φήσουσιν ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα; καὶ πῶς οὐκ ἐξομόσονται τὴν φίλην αὐτοῖς καὶ κοινὴν μυσταγωγίαν; Εἰ δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τί μὴ καταρχὰς ἐθάρρησαν αὐτῶν ὅλην ἐκκαλύψαι τὴν θεομαχίαν; ὡς οὐ μόνον τὸν Υἱὸν εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος προβολὴν ἐγκαθιστῶσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατρὸς ταύτην ἀφαιροῦνται· οἷς ἀκόλουθον δὴ που, καὶ τὴν γέννησιν τῇ προβολῇ συμμετατιθέντας, μηδὲ τὸν Υἱὸν ἐκ

21. Præter supradicta, si omne quod non est commune Trinitati illi omnipotestativæ, homousiæ et supernaturali, unius solius est proprium e tribus; processio autem Spiritus non est tribus aliquid commune; omnino erit unius solius e tribus proprium. Utrum igitur affirmabunt Spiritum procedere e Patre, an non? Quod si autem, quomodo non necessario ejerabunt illam suam dilectam adeo, et communem mystagogiam? Quod si dicant e Filio, cur non ab initio eo provecti sunt audaciæ, ut totam suam blasphemiam simul revelarent? ut qui non tantum Filium ad productionem Spiritus admittant, sed Patrem privent penitus quidem pro-

VARIÆ LECTIONES.

[u] ἴσ. στύλην.

ductione. Quem demum ordinem consectantes, generationem non minus quam processionem alterabunt, nec Filium e Patre, sed Patrem e Filio genitum, quod est monstrosum, commentabuntur ; unde se principes et antipilanos non tantum impiorum sed et furiosorum exhibebunt.

A τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τὸν Πατέρα τερατολογεῖν ἐκ τοῦ Υἱοῦ γεγεννῆσθαι · ἵνα μὴ τῶν δυσσεβούντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μαινομένων ὦσιν πρωτοστάται.

22. Quam furiosam et impiam ipsorum sententiam esse et ab isto quod dicemus manifestum faciemus. Quando quidquid consideratur vel dicetur in ea sacrosancta connaturali et supersubstantiali Trinitate, vel commune quiddam est universæ, vel unius alicujus illiusque solius e tribus personis ; cumque Spiritus processio non sit quiddam commune, ne quidem ex ipsorum sententia, unius et solius (propitius autem nobis Deus esto ita loquentibus, et blasphemia resultet in eorum capita) B non est ulla omnino Spiritus processio in perfectissima et vitam largienti Trinitate.

κβ'. Ὅρα δὲ κἀντεῦθεν κατάφωρον αὐτῶν τὸ δυσσεβὲς, καὶ ἀνόητον, δεικνύμενον βούλημα. Ἐπεὶ γὰρ ἅπαν ὅ θεωρεῖται καὶ λέγεται ἐν τῇ παναγίᾳ καὶ ὁμοφυεῖ καὶ ὑπερουσίῳ Τριάδι, ἢ κοινόν ἐστι πάντων, ἢ ἑνὸς καὶ μόνου τῶν τριῶν · ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος προβολὴ, οὔτε κοινόν ἐστιν, ἀλλ' οὐδ', ὡς αὐτοί φασιν, ἑνὸς καὶ μόνου τινὸς (ἵλεως δὲ ἡμῖν εἴη, καὶ εἰς τὰς ἐκείνων τρέποιτο τὸ βλάσφημον κεφαλὰς) οὐκ ἄρα ὅλως ἐστὶν ἐν τῇ ζωαρχικῇ καὶ παντελείῳ Τριάδι, ἡ τοῦ Πνεύματος προβολή.

23. Certe, sexcenta quædam alia cum plena mensura quis addiderit ad ista, dum refellere atheam illorum sententiam aggreditur ; quæ me epistolica lex non patitur in præsentia afferre, et his litteris inserere : atque ideo etiam ea quæ dixi breviter et imperfecte sunt illata, particulares refutationes et ampliorem docendi modum, Deo concedente, in conventum communem sepositas reservamus.

κγ'. Καὶ μυρία ἂν τις, τὴν ἄθεον αὐτῶν γνώμην διελέγχων, τοῖς εἰρημένοις ἐπιμετρήσειεν, ἃ τῆς ἐπιστολῆς ὁ νόμος οὐκ ἐᾷ νῦν ἐντάττειν, οὐδὲ παρατίθεσθαι · δι' ὃ καὶ ἅπερ εἴρηται, στοιχειωδῶς τε καὶ ἐν τύπῳ ἀπηγγέλθησαν τῶν κατὰ μέρος ἐλέγχων, καὶ τῆς ἐν πλάτει διδασκαλίας, Θεοῦ διδόντος, εἰς τὴν κοινὴν ταμιευομένων συνέλευσιν.

24. Hanc impietatem tenebrarum illi episcopi (nam se episcopos præferebant) una cum illicitis et illegitimis aliis apud gentem Bulgaricam disseminabant. Harum rerum fama pervenit ad aures nostras ; vulnerati sumus lethali vulnere per media C viscera nostra, non secus quam si coram et sub aspectu suo viderit quispiam ventris sui fœtus a serpentibus et belluis huc illuc discerptos et direptos circumraptari. Qui enim studium, labores, sudores in illorum regenerationem et baptismum contuleramus, non sine ratione dolorem insufferendum et calamitatem tulerimus, partus nostros deperditos cernentes.

κδ'. Ταύτην τὴν ἀσέβειαν οἱ τοῦ σκότους ἐκεῖνοι ἐπίσκοποι (ἐπισκόπους γὰρ ἑαυτοὺς ἐπεφήμιζον) μετὰ τῶν ἄλλων ἀθεμίτων, Βουλγάρων ἔθνος ἐνέσπειραν · ἦλθεν ἡ τούτων φήμη εἰς τὰς ἡμετέρας ἀκοάς · ἐπλήγημεν διὰ μέτων τῶν σπλάγχνων καιρίαν πληγὴν ὡς εἴ τις τὰ ἔκγονα κοιλίας αὐτοῦ, καθ' ὀφθαλμοὺς ἴδοι ὑπὸ ἑρπετῶν καὶ θηρίων παραρασσόμενά τε καὶ διασπώμενα. Καὶ γὰρ οἷς κόποι, καὶ πόνοι, καὶ ἱδρῶτες, εἰς τὴν ἐκείνων ἀναγέννησίν τε καὶ τελείωσιν κατεβλήθησαν · ἀναλόγως αὐτοῖς, συμπεσεῖν ἀφόρητον τὴν λύπην καὶ τὴν συμφορὰν, τῶν γεννημάτων παραπολλυμένων, ἐξεγένετο.

25. Atque eodem modo de hoc tristi casu condoluimus, quo gaudio majori perfundebamur, cum liberatos eosdem primum a vetusto paganismi errore videremus.

κε'. Οὕτω γὰρ ἐθρηνήσαμεν ἐπὶ τῷ συνενεχθέντι παθήματι, ὅσον χαρᾶς ἐπληρώθημεν, τῆς παλαιᾶς πλάνης ἀπαλλαγέντας αὐτοῖς θεασάμενοι.

26. Verum illos quidem luximus, et lugemus adhuc, neque concessuri sumus oculis nostris requiem ut a lapsu hoc illos resuscitemus, neque D palpebris connictionem dabimus, donec, quoad fieri per nos poterit, illos in Domini tabernaculum iterum compulerimus.

κς'. Αλλ' ἐκείνους μὲν ἐθρηνήσαμέν τε καὶ θρηνοῦμεν, καὶ ἀνορθωθῆναι τοῦ πτώματος οὐ δώσομεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ὕπνον, οὐδὲ τοῖς βλεφάροις νυσταγμὸν, ἕως ἂν αὐτοὺς εἰς τὸ τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν, εἰσελάσωμεν σκήνωμα.

27. Novitios autem illos apostasiæ præcursores, Antichristi administros, mortibus multis dignissimos, communem pestem, qui tenellam illam nuper compaginatam gentem ad pietatem, tot tantis dilacerationibus discerpserunt ; istos, inquam, perfidos deceptores, et Deo belligerantes divino synodico calculo notatos condemnavimus : non de præsenti illorum abstentionem decernentes, sed per antehabitas synodos, per scita et leges aposto-

κζ'. Τοὺς δὲ νέους τῆς ἀποστασίας προδρόμους, τοὺς θεραπευτὰς τοῦ ἀντικειμένου, τοὺς μυρίων ἐνόχους θανάτων, τοὺς κοινοὺς λυμεῶνας, τοὺς τὸ ἀπαλὸν ἐκεῖνο καὶ νεοσύστατον εἰς τὴν εὐσέβειαν ἔθνος, τοσούτοις καὶ τηλικούτοις σπαραγμοῖς διασπαράξαντας · τούτους τοὺς ἀπατεῶνας καὶ θεομάχους συνοδικῇ καὶ θείᾳ κατεκρίναμεν ψήφῳ · οὐ νῦν αὐτῶν τὴν ἀπόφασιν καθορίζοντες, ἀλλ' ἐκ τῶν ἤδη συνόδων, καὶ ἀποστολικῶν θεσμῶν, τὴν προωρισμέ-

νην αὐτοῖς καταδίκην ὑπεκφαίνοντες, καὶ πᾶσι ποιοῦντες ἐπίδηλον.

licas, prædeterminatam in illos condemnationem in vulgus, ut omnibus ita innotescat, proferentes.

κή. Πέφυκε γὰρ τὸ ἀνθρώπινον, οὐχ οὕτω ταῖς παρελθούσαις τιμωρίαις ἀσφαλίζεσθαι, ὡς ταῖς ὁρωμέναις σωφρονίζεσθαι· καὶ τῶν φθασάντων ὑπάρχει βεβαίωσις, ἡ τῶν ἐνεστηκότων συμφώνησις· Οὕτω δι' ὃ τούτους ἐπιμένοντας αὐτῶν τῇ πολυτρόπῳ πλάνῃ, πάσης ἀγέλης Χριστιανῶν ἐκκηρύττους ἐποιησάμεθα· καὶ γὰρ καὶ ὁ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τέταρτος καὶ ἑξηκοστὸς κανών, τοὺς ἐν τοῖς Σάββασιν νηστείαν ἐπιτηδεύοντας, ὧδέ πως ἀπορράπίζων φησίν.

28. Ita enim natura comparantur homines, ut non tantum præteritis suppliciis sarti tecti remaneant, quantum præsentibus et in oculos incurrentibus in ordine contineantur; dum cum præteritis præsentia conspirant, illa per isthæc roboris accipiunt firmitatem. Ad hunc modum per id quod hosce homines multiplici suo errori immanentes, ab universo grege Christianorum publico præconio exclusos denuntiavimus : sexagesimus enim quartus canon apostolicus, eos qui intendunt jejunio Sabbati, ad hunc modum percutiens, inquit :

κθ. Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθείη τὴν Κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων, ἢ τὸ Σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω. Ναὶ δὴ καὶ ὁ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου πέμπτος καὶ πεντηκοστὸς κανὼν οὕτω πως ἀποφαινόμενος·

29. *Si quis clericus inveniatur diem Dominicam jejunare, vel etiam Sabbatum, excepto uno Sabbato solo, deponatur; sin laicus fuerit, separetur a communione.* Sed et sanctæ universalis sextæ synodi canon quintus et quinquagesimus ad hunc modum sciscit :

λ'. Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν τοὺς ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει, ἐν ταῖς ἁγίαις τῆς τεσσαρακοστῆς νηστείαις, τοῖς ταύτης Σάββασι νηστεύειν, παρὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὥστε κρατεῖν καὶ ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν, ἀπαρασαλεύτως, τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, « Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ τῇ ἁγίᾳ Κυριακῇ νηστεύων, ἢ τὸ Σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου, καθαιρέσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω. »

30. *Eo quod pervenit ad notitiam nostram, eos qui Romam incolunt in sanctis Quadragesimæ jejuniis earumdem Sabbatis jejunare, contra consuetudinem et traditionem ecclesiasticam, visum est sacræ synodo, ut etiam et per Romanam Ecclesiam inconcussus obtineat ille canon qui ait : « Si quis clericus inveniatur in sancto Dominico die jejunare, vel in Sabbato, excepto uno, et solo, deponatur, sin autem laicus, separetur a communione. »*

λα'. Ἀλλά γε δὴ καὶ ὁ τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου, περὶ τῶν τὸν γάμον βδελυσσομένων, κανὼν τέταρτος ταῦτά φησιν· Εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι, λειτουργήσαντος αὐτοῦ, προσφορὰς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω. Ὡσαύτως δὲ ψῆφον ὁμόφωνον φέρει κατ' αὐτῶν, καὶ ἡ ἕκτη σύνοδος, τοῦτον ἀναγράφουσα τὸν τρόπον· Ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ, ἐν τάξει κανόνος παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου ἀξιοῦσθαι χειροτονίας, καθομολογεῖν, ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς· ἡμεῖς τῷ ἀρχαίῳ ἐξακολουθοῦντες κανόνι, τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐρρῶσθαι βουλόμεθα· μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους, κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα, ὁμιλίας. Ὥστε εἴ τις ἄξιος εὑρεθῇ πρὸς χειροτονίαν διακόνου ἢ ὑποδιακόνου, οὗτος μηδαμῶς κωλυέσθω ἐπὶ τὸν τοιοῦτον βαθμὸν ἐμβιβάζεσθαι, γαμετῇ συνοικῶν νομίμῳ· μήτε μὴν ἐν τῷ τῆς χειροτονίας καιρῷ ἀπαιτείσθω ὁμολογεῖν, ὡς ἀποστήσεται τῆς νομίμου, πρὸς τὴν οἰκείαν γαμετὴν, ὁμιλίας. Ἵνα μὴ ἐντεῦθεν, τὸν ἐκ Θεοῦ νομοθετεθέντα καὶ εὐλογηθέντα τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ γάμον, καθυβρίζειν ἐκβιασθῶμεν, τῆς τοῦ Εὐαγγελίου φωνῆς ἐκβοώσης, « Οὓς ὁ Θεὸς ἔζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω· » καὶ τοῦ Ἀποστόλου διδάσκοντος,

31. Sed et quartus concilii Gangrensis canon, contra nuptias abominantes ait : *Si quis presbyter, qui uxorem duxit, discernat quasi non oporteat, eo sacra celebrante oblationi communicare, sit anathema.* Adversus quos sententiam similem præfert et sexta synodus, ad hunc modum scribens : *Quandoquidem in Romana Ecclesia canonis vicem obtinere novimus, ut qui ad diaconatum vel presbyteratum promovendi sunt, professionem faciant, se non amplius consuetudinem uxorum suarum habituros; nos antiquum canonem apostolicæ perfectionis ordinisque observantes, eorum qui sunt in sacris ordinibus constituti, conjugia deinceps, ab hoc temporis momento, firma et stabilia esse volumus, nequaquam eorum cum uxoribus suis copulam dissuentes, vel eos mutua consuetudine opportunis temporibus privantes. Quamobrem si quis dignus inventus fuerit, qui hypodiaconus, diaconus, presbyter ordinetur, hic ad talem gradum assumi nequaquam prohibeatur, si cum sua legitima uxore cohabitet. Sed nec ordinationis tempore, ab illo exigatur professio, se a legitima cum uxore sua consuetudine penitus abstenturum : Ne per illud nuptias, a Deo institutas, et sua præsentia honestatas contumelia afficere videamur Evangelica voce dicente : « Quæ Deus conjunxit, homo ne separet; » et Apostolo docente : « Honorabiles esse nuptias, et torum immaculatum; » et, « Alligatus es uxori? noli quærere dissolutionem. » Si quis igitur contra canones apostolicos incitaverit aliquem eorum qui sunt in sacris presbyterorum nimirum, vel dia-*

conorum, vel hypodiaconorum, conjunctione cum legitima sua uxore privari, deponatur : similiter, et si quis presbyter, vel diaconus suam uxorem sub pietatis aut religionis prætextu ejecerit, segregetur ; et si perseveret, deponatur.

A « Τίμιον τὸν γάμον ἐν πᾶσι, καὶ Τὴν κοίτην ἀμίαντον, καὶ, Δέδεσαι γυναικί ; μὴ ζήτει λύσιν. » Εἴ τις οὖν τολμήσει, παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινούμενος, τινὰ τῶν ἱερωμένων, πρεσβύτερον, φαμέν, ἢ διάκονον, ἢ ὑποδιάκονον, ἀποστερεῖν τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναῖκα συναφείας τε καὶ κοινωνίας, καθαιρείσθω · ὡσαύτως, καὶ εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν αὐτοῦ γυναῖκα, προφάσει εὐλαβείας, ἐκβάλλει, ἀφαιρείσθω · ἐπιμένων δὲ, καθαιρείσθω.

32. Verum enimvero primæ hebdomadis per eos inducta dissolutio, uti et baptizatorum atque oleo inunctorum reunctio, non opus habent ut per canones recitatos damnationi subjiciantur :nam vel solummodo mentionem eorum fecisse, impietatis cujuscunque eminentiam supergreditur.

λβ'. Ἡ δὲ κατάλυσις τῆς πρώτης ἑβδομάδος, καὶ ὁ ἀναμυρισμὸς τῶν ἤδη βεβαπτισμένων, καὶ μεμυρισμένων, οὐδὲ κανόνων, οἶμαι, δεήσεται εἰς κατάγνωσιν, αὐτόθεν καὶ μόνης τῆς διηγήσεως πᾶσαν ὑπερβολὴν ἐκνικώσης δυσσεβήματος.

33. Sed et illa in Spiritum sanctum, vel totam potius sacrosanctam Trinitatem, blasphemia, nullam a se secundam habens, si cætera omnia abessent, sufficeret ad mille anathematismis eos feriendos.

λγ'. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ τοῦ Πνεύματος, B μᾶλλον δὲ καθ' ὅλης τῆς ἁγίας Τριάδος, ὑπερβολὴν οὐ λείπουσα βλασφημία, κἂν μηδὲν ἕτερον εἴη τῶν προειρημένων τετολμημένον, ἐξαρκεῖ, καὶ μόνον, μυρίοις αὐτοὺς ὑπαγαγεῖν ἀναθέμασιν.

34. Istarum ita gestarum rerum notitiam, pro vetusta Ecclesiastica consuetudine, ad vestras in Domino fraternitates deferre, statuebamus æquum; quos paratos fore rogamus, et cupimus, ad opem communem vestram conferendam in istarum impiarum et a Deo abhorrentium propositionum condemnatione ; ut nequaquam stationem paternam deferatis, quam vobis vestri antecessores, per suas res gestas, tuendam et ornandam tradidere. Quocirca studiose curetis, et cum diligentia, ut vestras vices obituros locum tenentes huc destinetis, qui vestras personas repræsentent, pietate consummatos, in C sacris ordinibus constitutos, dicendi facultate et vitæ honestate ornatos, ut hanc late serpentem gangrænam de media ecclesia amoveamus, eosque qui in tantum insanierunt, ut impietatis suæ superseminationem subintroducerent in gentem hanc novellam, nuper coalitam et constitutam, radicitus exstirpatos igni mandemus adurendos, idque communi consensu omnium ; quod divinitus oracula nobis data, quod exsecrandos attinet, ut suscipiant, sancivernnt.

λδ. Τούτων τὴν γνῶσιν καὶ εἴδησιν, κατὰ τὸ παλαιὸν τῆς Ἐκκλησίας ἔθος, ἀνενεγκεῖν τῇ ἡμετέρᾳ [v] ἐν Κυμίῳ ἀδελφότητι, ἐδικαιώσαμεν · καὶ προθύμους καὶ συναγωνιστὰς γενέσθαι, ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τῶν δυσσεβῶν τούτων καὶ ἀθέων κεφαλαίων, παραινοῦμέν τε καὶ δεόμεθα · καὶ μὴ λιπεῖν τὴν πατρῴαν τάξιν, ἣν ὑμᾶς οἱ πρόγονοι, δι' ὧν ἔπραξαν, κατέχειν παραδεδώκασιν · ἀλλὰ σπουδῇ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ, ἀνθ' ὑμῶν, τοποτηρητάς τινας ἐλέσθαι ἀποστεῖλαι, ἄνδρας τὸ ὑμέτερον ἐπέχοντας πρόσωπον, εὐσεβείᾳ δὲ καὶ ἱερωσύνῃ, καὶ λόγῳ καὶ βίῳ, κεκοσμημένους · ὡς ἂν τὴν ἀρτιφανῆ τῆς ἀσεβείας ταύτης ἐφερπύσασαν γαγγραίναν, ἐκ μέσου τῆς ἐκκλησίας ποιησώμεθα · καὶ τοὺς ἐκμανέντας τοσαύτην ἐπισπορὰν πονηρίας εἰς τὸ νεοπαγὲς καὶ νεοσύστατον ἔθνος εἰσενεγκεῖν, αὐταῖς ἀνασπᾶσαι ῥίζαις, καὶ τῷ πυρὶ παραδοῦναι, διὰ τῆς κοινῆς ἀποφάσεως · ὁ τοὺς κατηραμένους ὑποδέχεσθαι, τὰ κυριακὰ θεσπίζουσιν λόγια.

32. Ita enim futurum optime speramus, et depulsa impietate, et cultu pietatis constituto, Bulgarorum multitudo noviter in Christo catechizata, et lumine baptismatis illustrata, ad fidem ipsis annuntiatam sit reversura. Certe non modo gens universa D antiquam suam impietatem pro fide in Christo commutavit ; sed insuper, quod multorum vocibus decantatur, cum post se omnes, quod crudelitatem attinet et sanguinis fundendi cupiditatem, in secundis reliquerint, et illud quod vocatur Rhos, apud eos ita obtinuerit, ut Romani imperii subditos sibi quaquaversum proximos, in servitutem redigerent, atque animis ultra modum elatis manus injicerent violentas : illi ipsi in præsenti sinceram, et impermistam religionem Christi pure profitentes, propa-

λε. Οὕτω γὰρ, τῆς μὲν ἀσεβείας ἐλαυνομένης, καὶ τῆς εὐσεβείας κραταιουμένης, ἐλπίδας ἔχομεν ἀγαθὰς, εἰς τὴν παραδοθεῖσαν αὐτοῖς ἐπαναστρέψαι πίστιν, καὶ τὸ νεοκατήχητον εἰς Χριστὸν καὶ νεοφώτιστον τῶν Βουλγάρων πλήρωμα· καὶ γὰρ οὐ μόνον τὸ ἔθνος τοῦτο, τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, τῆς προτέρας ἀσεβείας ἠλλάξατο · ἀλλά γε δή, καὶ τὸ παρὰ πολλοῖς πολλάκις θρυλλούμενον, καὶ εἰς ὠμότητα καὶ μιαιφονίαν πάντας δευτέρους ταττόμενον, τοῦτο δὴ τὸ καλούμενον τορῶς [x], οἱ δὴ καὶ κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς, τοὺς πέριξ αὐτῶν δουλωσάμενοι, κἀκεῖθεν ὑπέρογκα φρονηματισθέντες, χεῖρας ἀντῆραν· ἀλλ' ὅμως νῦν καὶ οὗτοι, τὴν τῶν Χριστιανῶν καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον θρησκείαν, τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ἀθέου δόξης, ἐν ᾗ κατείχοντο πρότερον, ἀντηλ-

VARIÆ LECTIONES.

[v] leg. ὑμετέρᾳ. [x] ἴσ. τὸ Ῥῶς.

λάξαντο, ἐν ὑπηκόων ἑαυτοὺς καὶ προξένων τάξει, ἀντὶ τῆς προμικροῦ καθ' ἡμῶν λεηλασίας, καὶ τοῦ μεγάλου τολμήματος, ἀγαπητῶς ἐγκαταστήσαντες. Καὶ ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοὺς ὁ τῆς πίστεως πόθος καὶ ζῆλος ἀνέφλεξεν, (Παῦλος πάλιν βοᾷ, Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας) ὥστε καὶ ἐπίσκοπον καὶ ποιμένα δέξασθαι, καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν θρησκεύματα, διὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἀσπάζεσθαι.

λς'. Τούτων οὖν οὕτω, τῇ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ χάριτι, τοῦ πάντας ἀνθρώπους θέλοντος σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, τῶν παλαιῶν αὐτοῖς δοξασμάτων μετατιθεμένων, καὶ τὴν εἰλικρινῆ τῶν χριστιανῶν πίστιν ἐκείνων, ἀλλασσομένων· εἰ διανασταίη καὶ ἡ ὑμετέρα ἀδελφότης συμπροθυμηθῆναι, καὶ συγκατεργάσασθαι, εἰς τὴν ἐκκοπὴν καὶ καῦσιν τῶν παραφυάδων, ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν πεποιθότες ἐσμὲν, ὅτι τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, ἐπὶ πλέον ἔτι μᾶλλον αὐξηθήσεται, καὶ πληρωθήσεται τὸ εἰρημένον, ὅτι Εἰδήσουσίν με πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, αὐτῶν καὶ, Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος τῶν ἀποστολικῶν διδαγμάτων, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτων.

λζ'. Δεῖ οὖν τοὺς παρ' ὑμῶν ἀνθ' ὑμῶν στελλομένους, καὶ τὸ ὑμέτερον ὑποδυομένους ἱερὸν καὶ ὅσιον πρόσωπον, τὴν ὑμετέραν αὐθεντίαν, ἣν ὑμεῖς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐκληρώσασθε, ἐγχειρισθῆναι· ὡς ἂν περί τε τούτων τῶν κεφαλαίων, καὶ περὶ ἑτέρων τούτοις παραπλησίων, ἐξ αὐθεντίας ὧσιν ἀποστολικοῦ θρόνου, καὶ λέγειν ἱκανοὶ, καὶ πράττειν ἀκώλυτοι. Καὶ γὰρ δὴ, καὶ ἀπὸ τῶν τῆς Ἰταλίας μερῶν, συνοδική τις ἐπιστολὴ πρὸς ἡμᾶς ἀναπεφοίτηκεν [y], ἀῤῥήτων ἐγκλημάτων γέμουσα· ἅτινα κατὰ τοῦ οἰκείου αὐτῶν ἐπισκόπου, οἱ τὴν Ἰταλίαν οἰκοῦντες, μετὰ πολλῆς κατακρίσεως, καὶ ὅρκων μυρίων, διεπέμψαντο· μὴ παριδεῖν αὐτοὺς οὕτως οἰκτρῶς ὀλλυμένους, καὶ ὑπὸ τηλικαύτης Βαρείας πιεζομένους τυραννίδος, καὶ τοὺς ἱερατικοὺς νόμους ὑβριζομένους, καὶ πάντας θεσμοὺς Ἐκκλησίας ἀνατρεπομένους. Ἃ καὶ πάλαι μὲν διὰ μοναχῶν καὶ πρεσβυτέρων ἐκεῖθεν ἀναδραμόντων, εἰς πάντων ἀκοὰς διεφέροντο. Βασίλειος δ' ἄρα ἦν, καὶ Ζωσιμᾶς, Μητροφάνης τε, καὶ σὺν αὐτοῖς ἕτεροι, οἱ τὴν τοιαύτην τυραννίδα ἀπωδύροντο, καὶ πρὸς ἐκδίκησιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξεκαλοῦντο δακρύοντες. Νῦν δὲ (ὡς ἔφθην εἰπὼν) καὶ γράμματα διάφορα, καὶ ἐκ διαφόρων ἐκεῖθεν ἀναπεφοίτηκεν, τραγῳδίας ἁπάσης καὶ μυρίων θρήνων γέμοντα· ὧν τὰ ἴσα, κατὰ τὴν ἐκείνων ἀξίωσίν τε καὶ ἐξαίτησιν (καὶ γὰρ εἰς πάντας τοὺς ἀρχιερατικοὺς καὶ ἀποστολικοὺς θρόνους διαδοθῆναι ταῦτα μετὰ φρικτῶν ὅρκων καὶ παρακλήσεων ἐδυσώπησαν), ὡς αὐτὰ ἐκεῖνα παραστήσει ἀναγινωσκόμενα. Τῷ δὲ ἡμῶν τῷ γραμματίῳ ἐνετάξαμεν, ἵνα καὶ περὶ τούτων, τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενι-

A ganica impietate illa, qua prius possessi detinebantur, in numero semet et ordine reposuerant subditorum, adeo ut, cum non ita pridem prædarentur nostra cum audacia summa, nunc satis habeant si acquiescant. Et eo quidem usque fidei amor et zelus intendit (de qua re cum Paulo dixerim, *Benedictus sit in sæcula Deus*) ut pastorem et episcopum sibi propositum admittant, et Christianos ritus religionis sedulo suscipiant, et amplexentur libentissime.

36. Ad hunc ergo modum, cum per gratiam misericordis Dei qui vellet omnes homines salvari, et ad veritatis venire cognitionem, a vetustis opinionibus suis hi recesserint, et easdem pro sincera Christianorum fide mutaverint, profecto si consurgere dignetur vestra fraternitas, et una cum affectu

B cooperari nobiscum ut exscindantur, et in incendium mittantur, qui succrevere stolones, valde confidimus per Dominum nostrum Jesum Christum, Deum verum, futurum ut ipsius adhuc magis exaugeatur ovile, et illud impleatur quod dictum est: *Cognoscent me omnes, a minimo ad maximum* [9], et, *In universam terram exivit sonus*, doctrinæ apostolicæ, *et ad terminos terræ verba eorum* [10].

37. Oportet igitur illos qui a vobis pro vobis mittendi sunt, quique sacram sanctamque vestram personam sustinebunt, cum vestra liberrima potestate legari, ea scilicet quam per Spiritum sanctum sortiti estis, et ut sententiam dicere possint, et suf-

C fragium ferre valeant de capitibus propositis, et si quæ alia similia agitabuntur, ea cum libertate, quæ thronum decet apostolicum. Cum præcipue ab Italiæ partibus synodalis ad nos epistola perscripta venerit, accusationibus infandis repleta; quas contra proprium ipsorum episcopum, Itali ad nos cum multiplici condemnatione, et juramentis non parvis transmiserant, rogantes, ne velimus pati adeo miserum in modum ipsos perire, qui tam urgente et intolerabili tyrannide opprimantur, per quam sacerdotii leges contumeliose refiguntur, et quæcunque consuetudines ecclesiasticæ subvertuntur: et certe non nunc primum, sed et olim per monachos et presbyteros inde profugos, hæc ad omnium aures dimanarunt. Basilius erat, Zosimas, et Metrophanes, necnon alii, qui tyrannidem istamce deplora-

D bant, et qui cum lacrymis ad Ecclesiam vindicandam nos excitabant. In præsenti autem, quod dicebamus, diversæ de diversis locis litteræ abunde ad nos venerunt, tragicis sexcentis lessis repletæ et lamentis. Istarum porro litterarum exemplaria, secundum quod volebant et rogabant ipsi qui summopere contenderant et nos adjurarant vehementer, ut ad omnes ubique apostolicas sedes transmitterentur, vobis legenda offerimus, et quidem litteris nos his inclusimus, quod sancta et œcumenica quæ-

[9] Act. VIII, 10. [10] Psal. XVIII, 5; Rom. X, 18,

VARIÆ LECTIONES.

[y] *γρ.* ἀναπεφύτεκεν.

conventura est in Domino synodus, prout cum canonibus congruere videbuntur, suo communi suffragio confirmet, ut sic pace jugi et profunda Christi Ecclesia quaquaversum perfruatur.

38. Neque sane vestram solummodo beatitudinem huc convocamus, sed reliquarum quæ sunt archiepiscopalium et apostolicarum sedium antistites, vel jam advenerunt, vel propediem adventuri exspectantur.

39. Ne committat igitur fraternitas vestra in Domino quæ est, per aliquam dilationem, aut procrastinationem temporis, ut diutius quam par est fratres vos hic exspectent: noverit quod, si per vestrum aliqualem defectum res suo ordine rite non peragantur, non in alium, sed in ipsum delinquentem recidet contracta culpa.

40. Sed et illud insuper libris nostris duximus inferendum, ut nimirum sanctam et universalem septimam synodum in eumdem numerum velitis et ordinem referre cum sex sanctis et œcumenicis conciliis, per universas vestræ ditionis Ecclesias; cum ad nos rumor increbuerit quod quædam apostolico vestro throno subditæ Ecclesiæ usque ad sextam computare solent universales synodos, septimam nequaquam agnoscentes: quæ in illa sancie bantur, cum veneratione suscepta fovere dicuntur; ipsam tamen nondum eo processisse susceptionis, ut publice per Ecclesias, sicut priores, deprædicatione suscipiatur, etiam tum cum ubique pari cum cæteris dignitate suscipiatur.

41. Certe quidem illa synodus summam profligavit impietatem; habuit consessores et suffragatores quidem quatuor archiepiscopalibus thronis aderant. Patet enim a vestra apostolica sede advenisse Alexandrinum Thomam monachum, et cum eo presbyteros; ab Hierosolymis et Antiochia, Joannes, et qui cum illo venerunt; ab antiqua Roma, aderat Petrus archipresbyter religiosissimus, et alius item Petrus presbyter, monachus et præpositus religiosæ domus sancti Sabbæ, quæ Romæ erat.

42. Isti omnes convenere una cum divino nostro Patre, sacratissimo et beatissimo viro, Tarasio, aderant, Constantinopolis archiepiscopo: magnum hoc et universale septimum concilium congregabatur, ut Iconomachorum, vel potius Christomachorum, impietatem convelleret, et de illa triumpharet. Et hujus forte synodi practica, propter barbaram illam et peregrinam gentem Arabum, quæ passim loca omnia infestabat, ad vos deferri non potuere. Atque hoc in causa fuisse videtur, cur a multis apud vos hujus synodi constitutiones, licet cum honore suscipiantur et admittantur, tamen in publicam cognitionem non venerunt.

43. Par est igitur, quod dicebamus, ut magna sancta œcumenica hæc synodus una cum sex prio-

A κῆς ἐν Κυρίῳ συνόδου ἀθροιζομένης, τὰ τῷ Θεῷ, καὶ τοῖς συνοδικοῖς κανόσι δοκοῦντα. ψήφῳ βεβαιωθείη κοινῇ, καὶ εἰρήνη βαθεῖα τὰς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καταλήψοιτο.

λη'. Καὶ γὰρ καὶ οὐ μόνον τὴν ὑμετέραν μακαριότητα ἐπὶ τοῦτο προκαλούμεθα· ἀλλά γε δή, καὶ τῶν ἄλλων ἀρχιερατικῶν καὶ ἀποστολικῶν θρόνων, οἱ μὲν ἤδη καὶ πάρεισιν, οἱ δὲ οὐ μετὰ πολὺν χρόνον παρεῖναί εἰσι προσδόκιμοι.

λθ'. Μὴ οὖν ἡ ὑμετέρα ἐν Κυρίῳ ἀδελφότης, ἀναβολῇ τινι καὶ παρατάσει χρόνου, τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῆς διατρίβειν ὑπὲρ τὸ δέον, ποιήσει· γινώσκουσα ὡς εἴ τι παρὰ τὴν αὐτῆς ὑστέρησιν, οὐ κατὰ τὸ δέον, ἐλλιπές τι διαπραχθείη, οὐχ ἕτερός τις, ἀλλ' εἰς ἑαυτὴν αὐτὴ τὸ κατάκριμα ἐπισπάσαιτο.

B

μ'. Καὶ τοῦτο δὲ προστεθῆναι χρεὼν τοῖς γράμμασιν ἡγησάμεθα, ἵνα τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν ἑβδόμην σύνοδον, ταῖς ἁγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς ἓξ συνόδοις συντάττειν καὶ συναριθμεῖν, παντὶ τῷ ὑφ' ὑμῶν τῆς Ἐκκλησίας παραδοθείη πληρώματι· φήμη γὰρ ἥκει εἰς ἡμᾶς, ὥς τινες τῶν ὑπὸ τὸν ἀποστολικὸν ὑμῶν θρόνον Ἐκκλησίαι, μέχρι τῆς ἕκτης, τὰς οἰκουμενικὰς ἀριθμῆσαι συνόδους, τὴν ἑβδόμην οὐκ ἴσασιν· ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν αὐτῇ κυριωθέντα [z], εἴπερ τι ἄλλο, διὰ σπουδῆς καὶ σεβασμιότητος ἄγουσιν, αὐτὴν δ' ἀνακηρύττειν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας, οὔπω τυχεῖν ἐπιγνώσεως, καὶ τοι τὸ ἴσον ἐκείναις ἀπαντάχοῦ διασωζούσης ἀξίωμα.

μα'. Καὶ γὰρ καὶ αὕτη μεγίστην καθεῖλε δυσσέβειαν, συμπαρέδρους αὐτῇ καὶ συμψήφους τοὺς ἐκ τῶν τεσσάρων ἥκοντας ἀρχιερατικῶν θρόνων ἔχουσα· παρῆν γάρ, ὡς δῆλον, ἀπὸ μὲν τοῦ ὑμετέρου ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας, Θωμᾶς μοναχὸς πρεσβύτερος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἀπὸ δὲ Ἱεροσολύμων καὶ Ἀντιοχείας Ἰωάννης, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, καὶ ἀπό γε τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, Πέτρος ὁ εὐλαβέστατος, πρωτοπρεσβύτερος, καὶ ἕτερος Πέτρος πρεσβύτερος, μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῆς κατὰ Ῥώμην εὐαγοῦς μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα.

μβ'. Καὶ τούτων ἁπάντων συνελήλυθότων, ἅμα τῷ ἡμετέρῳ πατροθείῳ, καὶ ἁγιωτάτῳ καὶ τρισμακαριστῷ ἀνδρὶ Ταρασίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως, ἡ μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ ἑβδόμη σύνοδος συνεκροτήθη, τὴν τῶν εἰκονομάχων, ἢ χριστομάχων, θριαμβεύσασα καὶ καθελοῦσα δυσσέβειαν· ἧς ἴσως, τοῦ βαρβαρικοῦ καὶ ἀλλοφύλου τῶν Ἀράβων κατασχόντος τὰς χώρας ἔθνους, οὐκ ἐγένετο ῥᾴστου τὰ πρακτικὰ πρὸς ὑμᾶς διακομισθῆναι. Δι' ἣν αἰτίαν, παρὰ πολλοῖς τῶν αὐτόθι, ταύτας αἱ τάξεις [a], εἰ καὶ τιμῶνται καὶ περιέπονται· ἀλλ' οὖν, ὅτι ταύτης εἰσὶν, ὥς φασιν, οὐκ εἰσὶν ἐν γνώσει.

μγ'. Χρὴ δ' οὖν καὶ ταύτην (καθάπερ ἔφθημεν) μεγάλην τε καὶ ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν, καὶ ταῖς πρὸ

VARIÆ LECTIONES.

z leg. κυρωθέντα. a ἴσ διατάξεις·

αὐτῆς ἔξ συνόδοις συναναχηρύττειν. Τὸ γὰρ μὴ οὕτω διαπράττεσθαι καὶ ποιεῖν, πρῶτον μὲν ἀδικεῖν ἐστι τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, τηλικαύτην ὑπερορῶντας σύνοδον, καὶ τοσούτῳ μέρει τὸν σύνδεσμον αὐτῆς καὶ τὴν συνάφειαν διασπῶντας καὶ διαλύοντας. Δεύτερον δὲ, καὶ τῶν εἰκονομαχούντων, ὧν οὐδὲν ἔλαττον τῶν ἄλλων αἱρετικῶν, εὖ οἶδ' ὅτι μυσάττεσθαι[b] τὸ δυσσέβημα, πλατύνειν ἐστὶ τὰ στόματα· οὐχὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ τὴν αὐτῶν καθαιρεθῆναι δυσσέβειαν, ἀλλ' ἑνὸς θρόνου κρίσει, τὴν δίκην ὑπέχειν, πρόφασιν ἐχόντων εἰς τὸ τερατεύεσθαι.

μδ'. Δι' ἅπερ ἅπαντα, ἐν τε τοῖς συνοδικοῖς γράμμασι, καὶ ἐν ἄλλαις ἁπάσαις ἐκκλησιαστικαῖς ἱστορίαις καὶ συζητήσεσιν, ἀριθμεῖν ταύτην καὶ συγκαταλέγειν ταῖς ἁγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς ἓξ συνόδοις, ἑβδόμην μετακείνας[c] τάττοντας, ἀξιοῦμέν τε, καὶ ὡς ἀδελφοῖς ἀδελφοὶ, παραινοῦμεν τὰ πρέποντα εἰσηγούμενοι.

μέ. Χριστὸς δὲ, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ὁ πρῶτος καὶ μέγας ἀρχιερεὺς, ὁ ἑκούσιον ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν καλλιερησάμενος σφάγιον, καὶ τὸ οἰκεῖον αἷμα λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν καταθέμενος, δοίη μὲν τὴν ὑμετέραν ἀρχιερατικὴν καὶ τιμίαν κεφαλὴν κρείττω τῶν κύκλῳ καθιστημένων βαρβαρικῶν ἐθνῶν ὀφθῆναι· δοίη δὲ γαληνὸν καὶ ἤρεμον ἐξανύειν τὸν τοῦ βίου δρόμον· δοίη δὲ τυχεῖν καὶ τῆς ἄνω κληρουχίας, ἀνεκλαλήτῳ χαρᾷ καὶ εὐφροσύνῃ, ἔνθα πάντων ἐστὶν εὐφραινομένων ἡ κατοικία, καὶ ἧς ἀπέδρα ὀδύνη πᾶσα καὶ στεναγμὸς καὶ κατήφεια· ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὑπερευχόμεθα ὑμῶν κατὰ χρέος τῆς πατρικῆς ὁσιότητος, μέμνησθαι καὶ αὐτοὶ τῆς ἡμῶν μὴ διαλείποιτε μετριότητος.

ΕΠΙΣΤ. ΙΔ'.

Ἀπὸ τῆς ὑπερορίας, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους.

A ribus publicetur. Nam si hoc fieri negligatur, imprimis Christi Ecclesia injuria afficitur, ubi talis et tanta synodus despectui habetur, et ipsius copula et conjunctio per talis modi partis temerationem dissoluta discerpitur. Secundo, accedit quod iconomachorum impietas, quam scio vos non minus detestari quam aliorum hæreticorum, ora distendentur; cum non per synodum universalem, sed unius tantum sedis sententiam ipsorum impiam opinionem difflatam et judicio damnatam, cum quadam probabilitate ampullabuntur.

44. Ob ista omnia rogamus, et ut fratres germanos nostros exhortamur, ut quod par et æquum est in usum inducatur, nimirum ut in synodicis litteris, et quibuscunque aliis ecclesiasticis rebus gestis, et B quæstionum agitationibus, hæc septima synodus eodem tenore collocata, cum cæteris sex sanctis et œcumenicis recitetur.

45. Christus autem verus ille Deus noster, ille princeps et maximus sacerdotum, qui spontaneam se pro nobis offerebat hostiam, et proprium sanguinem nostræ redemptionis pretium pro nobis contulit, concedat ut archisacerdotale vestrum et venerandum caput, supra barbaras, quæ in procinctu circumsistunt, nationes attollatur; concedat tranquillum vobis et quietum vitæ cursum conficere; det ut consequaris sortem illam supernam cum gaudio inexplicabili et delectamento, ubi sita exhilaratorum habitatio, a qua exsulat omnis dolor, gemitus et dejectio vultus, per ipsum Christum, Deum nostrum verum, cui gloria et potestas in sæcula C sæculorum. Amen.

Maximopere vos rogamus ut juxta debitum paternæ sanctitatis, ne velitis intermittere nostræ mediocritatis meminisse.

EPIST. XIV.

Ad episcopos, ab exsilio suo.

Edita a Montacutio (ep. 174, p. 245).

Ἐγὼ θαυμάζω πῶς οὕτω ταχέως, ὁστις ποτὲ ἐστὶ ἐκεῖνος, τῆς ἡμῶν ἐπελάθετο φύσεως· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὀνόματι τὸν ἔλεγχον βουλοίμην ἂν προσενεγκεῖν, οὐδ' ἂν ἔτι[d] προστραγείη αὐθαδέστερον. Ἐπεὶ καὶ ῥᾷον ὁρῶ τοὺς πολλοὺς τῷ τῶν ἐλέγχων ἀπροσώπῳ νουθετουμένους, ἢ τὴν ἐν προσηγορίᾳ παραίνεσιν φέροντας. Ἀλλά πῶς οὕτω θᾶττον ἡμᾶς ὀπίσω μνήμης ἀφῆκεν, ὥστε καὶ τοσαύτην ἡμῶν ἄνοιαν, καὶ θείων νόμων ὀλιγωρίαν ἐπιβαλεῖν[e]; πόθεν δὲ ἐπὶ τοσοῦτον τῆς ἡμῶν κατεξανίσταται μετριότητος; μᾶλλον δὲ τις αὐτὸν εἰς τηλικαύτην ἀθρόον ἀνάβασιν ὕψωσεν, ὥστε καὶ μηδὲν ἡμῶν φθεγγομένων, αὐτὸν ὅμως ἀκούειν, καὶ μηδ' ἐπὶ λογισμὸν τοιοῦτον[f] ἡκόντων, ἐκεῖνον, ὥσπερ ἀπό τινος σκοπιᾶς, τῆς οἰκοθεν φαντασίας ἐφορῶντα τὰς καρδίας, καὶ ἐμβατεύοντα αὐτοὺς ἐκεῖνα συνιέναι καὶ κατανοεῖν, ἃ μηδ' ἑαυτοῖς τινες συνεγνώκεισαν. Καὶ πλέον ἔδοξε

Mirum unde fiat, ut is quicunque tandem ille sit, quem intelligo, tam cito naturæ meæ et dispositionis sit oblitus: neque enim libet illum de nomine compellare, ne tum quidem si protervius in me feratur. Intelligo enim plurimos, cum sub larva et in tegumento taxentur, facilius redire ad cor instructos quam qui de nomine citati nequaquam ferre velint increpationem. Sed ille tamen quisquis est, inde factum, ut tam cito nostræ naturæ fuerit oblitus, ut amentiæ me incuset, et divinarum legum contemptus: unde motus aut incitatus tantopere invectus est in meam mediocritatem: imo, quis eum potius, adeo sublimem extulit, ut cum omnino taceremus, ille tamen nos exaudiret. Imo cum ne cogitatione quidem aliquid ejusmodi comprehenderemus, ille tamen e propria sua imaginatione, tanquam ab alta quadam specula cor hominis intuitu

VARIÆ LECTIONES.

[b] ῖς. μυσάττεσθε. [c] ῖσ. μετ' ἐκείνας. [d] εἴτις. [e] ἐπικαλεῖν. [f] τοιοῦτον.

suo permeans, ea deprehenditet intellexit, quorum nemo sibi ipsi conscius fuit. Et de rebus aliorum majorem habere voluit cognitionem arrogatam, quam spiritus homines inhabitans habet: et tamen Paulus, qui proventum istorum hominum non exspectabat, parem cum spiritu hominis cognitionem omnino abnegavit alicui futuram aliquando. Verum enimvero quid tandem in causa reperietur esse tanti, ut de multiplici amentia incusemur, de Ecclesia catholica prodita, de legum contemptu latarum? quid omnino gessimus? quid agitavimus? cui tandem aliquid enuntiavimus? Nam utcunque non iisdem per omnia verbis convicium nobis fecit, ne tamen apud animum suum recolat et ominetur, meliori se esse conditione quam erit ille qui taliter fuerit conviciatus. Nam non gravant sensum et sententiam voces, sed animi quæ est amaritudo dictiones acerbas magis et intolerabiles reddunt. Cum vero verba consentiant animis, et sententiæ acerbitas cum sermonis virulentia correspondeat, nihil interest an eadem iisdem verbis proferantur, an idem sensus per æquipollentia verba proferatur. Quod si autem tempestatem et malorum salum in quo demersi collidimur respiciebat; si insultum illarum calamitatum quibus circumsepti constringimur, ad amentiam referre justum arbitrabatur, humanas ille fovebat cogitationes, et pie meditabatur: quod solum in ejus gratiam dici potest. Malorum enim moles et excessus mentis emotionem et alienationem in graviter oppressis operantur. Quod si de sententia sua aliquid ei decessit, plus in nobis diabolo potestatis tributum dabit, quam olim ei tribuebatur in divinum virum Job. Nam in illius animam aut vitam non accepit potestatem: at contra nos etiam in animam ipsam permissam habeat facultatem. In eo enim quod postquam alias in leges a nobis commissum etiam meram nec admistam mihi insaniam affricat, manifeste se patefacit hoc apud animum agitasse et certissimo id constituisse. Quod si subito abreptus ad hanc de nobis cogitationem fuit, hanc ille viam facilem adinvenit ad alia convicia pertexenda. Ut omittam in præsenti apologiæ artificium et fucatam speciem, non debuit certe tanquam de loco superiori ex insidiis me aggredi, nec per aggestas e suo penu contumelias flebiliorem mihi statum procurare: sed consolatione potius nonnulla, et verborum delinimentis dolorem incumbentem alleviare, et modum si quæ facultas fuerit solatii excogitare: sed exasperare, insultare, exprobrare calamitates, lascivientis est in rebus proximi sui afflictis, non quod oportuit, condolentis, vel compatientis, non ejus qui amici partes agat, sed qui hostilem in modum malis afficit. Ego certe profiteor eos, quidquid erat improbitatis in torculari, id in me totum effudisse, dum amicos alieniores reddunt, affines sejungunt, a vobis me

A τὰ τῶν ἀνθρώπων εἰδέναι, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἐνοικοῦν ἐν αὐτοῖς. Κἂν Παῦλος, οὐδ' ἐλπίσας ἀνδρῶν τηλικούτων ἔσεσθαι φοράν, οὐδὲ τὴν ἴσην γνῶσιν ἑτέροις κατέλιπεν. Ἀλλὰ γάρ πόθεν ἡμῶν ἡ πολλὴ κατασκεδάζεται ἄνοια, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὅλης ἡ προδοσία; καὶ τῶν κειμένων νόμων ἡ ὑπεροψία; τί πραξάντων; τί δὲ διανοηθέντων; πρός τινα δέ τι ἀπαγγειλάντων; μηδὲ γάρ, ὅτι τοῖς αὐτοῖς g ῥήμασι τὴν ὕβριν οὐκ ἔθετο, ἄμεινόν τι καθ' ἡμῶν εἰπεῖν, τῶν, εἴ τις ἡμῖν τὰ τοιαῦτα λοιδορεῖται, νομιζέτω καὶ λογίζοιτο, οὐ γάρ αἱ λέξεις βαρύνουσι τὰς ἐννοίας, τὰς δὲ λέξεις τραχεῖς καὶ δυσφόρους τὸ πικρὸν τῆς διανοίας μᾶλλον ἐργάζεται. Ὅτε δὲ καὶ λέξεις ταῖς διανοίαις ὁμολογεῖ, καὶ τὸ βαρὺ τῆς ἐννοίας, τῷ τραχεῖ συντρέχει τῆς λέξεως, τί διαφέρει

B τὰ αὐτὰ τῶν ῥημάτων εἰπεῖν, ἢ διὰ τῶν ἴσων τὴν αὐτὴν παραστῆσαι διάνοιαν; Ἀλλ' εἰ μὲν πρὸς τὸν ἐπιχυθέντα ἡμῖν τῶν κακῶν ἀφορῶν χειμῶνα, καὶ τὴν πανταχόθεν ἡμᾶς περίσχουσαν h καὶ συμπιέζουσαν τῶν δυσχερῶν φοράν, εἰς παραφοράν πεσεῖν ἐδικαίωσεν, ἀνθρώπινον μέν τι διενοήθη καὶ ἐμελέτησε. Τί γὰρ ἄν τις ἄλλο, ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ εἰπεῖν δυνηθείη; Αἱ γὰρ ὑπερβολαὶ τῶν κακώσεων παρατροπὴν καὶ ἀλλοίωσιν ὡς τὰ πολλὰ τοῖς κακουμένοις ἐνεργάζονται. Εἰ καὶ μείζονα τὸν πονηρὸν τὴν ἐξουσίαν λαβεῖν καθ' ἡμῶν, ἢ κατὰ i τοῦ θεσπεσίου Ἰώβ, οἷς νομίζει ἐψηφίσατο· εἴγε τοῦ μὲν τῆς ψυχῆς τὴν ἐξουσίαν οὐκ εἴληφεν, ὁ δὲ καθ' ἡμῶν, καὶ ταύτης αὐτῷ τὴν κυριότητα ἐνεχείρησεν· ἐξ ὧν γὰρ ἡμῶν ἄκρατον μετὰ τοῦ παρανομεῖν καταχέει τὴν ἄνοιαν,

C σαφῶς ἑαυτὸν δεικνύει τοῦτο καὶ λογισάμενον καὶ κυριώσαντα. Πλὴν εἰ καὶ πρὸς ταύτην περὶ ἡμῶν ὑπεσύρη τὴν ὑπόνοιαν, καὶ τοῦτο πρὸς εὐλογίαν τῆς ἄλλης εὑρίσκει λοιδορίας· Ἵνα νῦν ἐάσω τὸ σοφὸν τῆς ἀπολογίας καὶ εὔσχημον, ἐχοῆν οὐκ ἐπιτίθεσθαι, οὐδὲ βαρύτερον ποιεῖν τὸ πάθος οἰκείων ὑβρέων προσθήκῃ· ἀλλὰ παρακλήσει τινὶ μᾶλλον καὶ λόγοις ψυχαγωγίας j διαπραΰνειν τὸ ἄλγος, καὶ πειρᾶσθαι τὸν δυνατὸν τρόπον ἐπινοεῖν παραμύθιον. Τὸ δὲ ἐκτραχύνειν καὶ ἐπεμβαίνειν, καὶ κατονειδίζειν τὰς συμφορὰς, ἐντρυφῶντός ἐστι τοῖς τοῦ πλησίου κακοῖς, ἀλλ' οὐ συναλγοῦντος, οὐδὲ συμπάσχοντος, καὶ οὐ τὰ τῶν φίλων διαπραττομένου, ἀλλ' ἅπερ ἂν οἱ ἐχθροὶ κακουργέσειαν. Ἐγὼ δὲ, ὅτι μὲν τὸν τρυγίαν πάσης αὐτῶν τῆς κακίας καθ' ἡμῶν ἐκένωσαν, φίλων ξενώσαντες, συγγενῶν διακόψαντες, ὑμῶν αὐτῶν (τῶν ἐμῶν παθῶν τὸ πικρότατον) προδιατέμνοντες

C καὶ ἀπομερίσαντες k; θεραπόντων καὶ ὑπηρετῶν ἐξερημώσαντες, αἰχμαλωτίσαντες, φρουρούς καὶ φρουράρχους περιστήσαντες· ἵνα μηδὲ τὰ οἰκεῖα βουλομένοις κακὰ κλαίειν ἐξῇ καὶ ἀποδύρεσθαι· μηδέ τις ἔλεος πόθεν ἡμῖν παρεισδύῃ μὴ λόγῳ μὴ πράγματι· μυρίους θανάτους ἐπικρεμάσαντες, λογίων Θεοῦ καὶ παντὸς ἄλλου, οἵμοι, καθ' ἡμῶν λιμὸν ἐπιστήσαντες. Καὶ ὅτι ὅλον μὲν ἅμα πολλοῖς κακοῖς οὐ διαλιμπάνουσι περιβάλλοντες, καὶ πάσας δὲ ἡμῶν ἀπο-

VARIÆ LECTIONES.

g αὐτοῦ, h συμπεριέχουσαν. i καὶ. j ψυχαγωγοῖς. k ἀτοιμετρήσαντες.

μερισάμενοι τὰς αἰσθήσεις, καὶ πρὸς πάσας παρατα- A
ξάμενοι καινὰς μηχανὰς πρὸς ἑκάστην ἐπενόησαν (ὀξὺ
γὰρ εἰς κακίαν, Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίας ἀλλοτρίωσις)·
καὶ ὀφθαλμοὺς μὲν ἐνέφραξαν· τί γὰρ ἄν τις καὶ
εἴποι; ἐπειδ' ἂν ὅλως μήτε τινὰς ἀνθρώπων ὁρᾷν, μηδὲ
βιβλίοις ἐνομιλεῖν ἔχοι· καὶ μάλιστα οἷς μέγα καὶ
πρῶτον παραμύθιον ἡ ἀνάγνωσις. Καὶ γὰρ καὶ ταύτην
καθ' ἡμῶν ἁπάσαις ψήφοις ἐξήνεγκαν τὴν ἀπόφασιν·
ἀκοὴν δὲ συναπέκλεισαν· οὔτε γὰρ φωνὰς φιλούντων,
ἀλλ' οὐδὲ ἐχθρῶν (Τί γὰρ δεῖ λέγειν;) ἀναγινω-
σκόντων συγχωροῦσιν ἐνωτίζεσθαι. Ἀλλ' ὅσον γε
εἰς αὐτῶν ἦκε σπουδὴν οὐδὲ ᾀδόντων Θεῷ, οὐδ'
ὕμνοις εὐχαριστούντων ἀκούομεν. Οὐδὲ γὰρ οὐδέ
τινα οὐδ' ἐπὶ βραχὺ, οὐδὲ τῶν μετρίως πρὸς ὠδὰς
ἐχόντων. (Ὦ καὶ βαρβάρων γνώμας νικώσης ὠμό-
τητος!) συνεῖναι κατέλιπον· ἀλλ' ἀντὶ κληρικῶν, B
ἀντὶ μοναζόντων, ἀντὶ ψαλλόντων, ἀντὶ ἀναγινω-
σκόντων καὶ ὑπογραφόντων, ἀντὶ φίλων καὶ συνή-
θων (οἷς ὡς τὰ πολλὰ φιλεῖ ἡ τῶν θλιβερῶν βα-
ρύτης ἐπικουφίζεσθαι), ἀντὶ πάντων ἁπλῶς, στρα-
τιωτῶν κουστωδίαις, καὶ στρατιωτικοῖς λόχοις
ἐκδεδόμεθα. Καὶ τί δεῖ καθ' ἕκαστον λέγειν, καὶ
ἐπιξαίνειν τῇ μνήμῃ τοὺς μώλωπας; ἀλλ' ὅτι μὲν
πάσας ἡμῶν τὰς αἰσθήσεις μυρίων κακῶν ἐπινοίαις
ἐπετείχισαν· μηθ' αὐτὴν ἡμῶν τὴν ψυχὴν (ὅσα γε
εἰς αὐτῶν ἔργα κεχώρηκεν) ἀκάκωτον συγχωρή-
σαντες. (Ἔργον ἁπάντων ὅσα Θεὸς ἐδδελύξατο
μιαρώτερόν τε καὶ ὠμότερον) οἴκους Θεοῦ κατα-
λύοντες, πτωχοὺς ἀναπήρους καὶ λελωβημένους,
οὓς ἡμεῖς ἱλαστήριον τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων
προστησάμεθα, τῆς οἰκείας ἑστίας καὶ ἀναπαύσεως C
ἐξορίζοντες, καὶ τὰς αὐτῶν ὑπάρξεις, ὡς πολεμίων,
διαμεριζόμενοι λάφυρα· καὶ θεραπόντων σάρκας
νεύροις κατέκοψαν· ὡς δι' ὅλου τοῦ σώματος, τῇ
πολλῇ τῶν μαστίγων ῥύμῃ χαράδρας ἐναπεργάσα-
σθαι· ἵνα χρυσὸν καὶ ἄργυρον ὃν ἐθησαυρίσαμεν,
ὃν οὐδ' ὄναρ ἴδον οἱ ἄθλιοι, ἐκμηνύσωσι. Καὶ τοι
σαφέστερον αὐτοὶ τῶν ἄλλων οἱ κολάζοντες εἰδότες,
ὡς ἡμεῖς ἀεὶ πρὸς χρήματα διεβεβλήμεθα. Καὶ οὐχ
οὕτως ἐκεῖνοι φιλάργυροι, ὡς ἡμᾶς, ἡ τούτων ὑπερ-
οψία, οὐδὲν ἄλογον αὐτῶν ἕνεκα οὐδέποτε ποιεῖσθαι
(μή τί γε θησαυρίζειν) παρεσκεύαζεν· ἀλλ' ὅπερ
ἥλιος ἀνίσχων ἑώρα (ἡ τῶν ἐπηρεαζόντων δὲ πολ-
λάκις ἀνάγκη καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς διδάσκαλον Παῦλον
εἰς τοιαῦτα ἐξεβιβάζετο ῥήματα). Τοῦτο τῆς ἡμέρας,
καὶ μάλιστα τῆς νυκτὸς ὁ καιρὸς ἐξεφόρει τε, καὶ
ἀπεφορτίζετο. Ἀλλ' ὅμως ταῦτα τῶν πάντων οὐδενὸς D
ἔλαττον εἰδότες, ἐκρεούργουν, ἐμάστιζον· οὐχ ἵνα
τι ὧν ἐπλάττοντο ζητεῖν εὑρῶσιν, εἰ μὴ καὶ τοῦτο
προσεκμεμήνασι, ζητεῖν εὑρεῖν ἅπερ ἴσασιν οὐχ
ὑπάρχοντα, ἀλλ' ἵνα κἀκεῖθεν ἡμᾶς ἀνιάσωσι, καὶ
μηδένα τρόπον κακουργίας, ὃν ἡμῖν οὐ προσάξωσι,
παραλείψωσιν. Ἀλλ' ὅτι μὲν ταῦτα καὶ τῶν εἰρημέ-
νων πολὺ πλείονα, καθ' ἡμῶν ὁ Σατανᾶς, ἢ οὐκ οἶδα
ὅ τι καὶ εἶπω, ἐξητήσατο, καὶ τούτοις ἡμεῖς περιαν-
τλούμεθα οὐκ ἂν ἀρνηθείην· ὅτι δὲ τῶν φρενῶν
ἡμᾶς ἡ τοσαύτη κακία ἐξέστησε, καὶ θείων ἐντολῶν
ὑπερόπτας ἀπετέλεσε, καὶ κοινοὺς προδότας εἰργά-
σατο, οὐκ οἶδα ἀνθ' ὅτου τίς ἡμᾶς αἰτιώμενος ταῦτα,

divisum abscindunt, quod ad cumulum malorum tristissimum accedit, dum famulis et ministris me privant, postquam in ergastulum concluserunt, appositis custodibus, qui circumstent undique: ideo scilicet ne mihi liceat, si maxime cupiam, miseram meam sortem deplorare: ne per rimulam aliquam vel tantillum me adreperet misericordiæ ab alicujus sermone vel actione. Quin dum multiplices mortis species excogitant, fame me (me miserum) divinorum oraculorum, et cujuscunque alterius affatus peremerunt. Nec cessant adhuc multiplicatis mala circumsepire: sensum mihi omnem divulsum expectorarunt, et adversus eorum singulos nova machinamentorum genera, ex adverso constituti, adinvenerunt nam ad malefaciendum celeres sunt, qui B sunt a Deo et humanitate alieni), et ad utrumque sibi oculos occluserunt. Quid enim aliud dicendum restat? cum nec hominum aliquem libere liceat intueri, nec cum libris commercium habere, præsertim iis qui maximum solamen et principale legentibus possunt suppeditare. Hanc illi in me sententiam de generali ipsorum assensu et consensu tulerunt. Aures autem obturarunt meas: non enim admittunt ut sermones amicorum, ne inimicorum quidem voces auribus nostris insonare possint. Quid aliud afferam? quam quod, quantum in ipsis est, nec Deo hymnos concinentes nec laudantes aut gratias agentes audimus. Non enim mihi permittunt cum aliquo conversari, ne quidem ad brevissimum tempus qui vel modicam canendi peritiam C habent, adeo in sua crudelitate omnem barbariem exsuperant! sed clericorum loco, monachorum, psallentium et legentium, subscribentium dictata; pro amicis et consuetis, per quos plerumque calamitosorum tribulatio solet alleviari, pro omnibus, ut uno verbo dicam, militum custodiis et turmis vincti tradimur. Quid opus sigillatim percensere, aut vibices memorando refricare? Profecto, omnes nostros sensus innumemorum malorum inventis circumvallarunt: nec animam quidem ipsam, quantum per ipsorum opera stetit, immunem ab istis malis esse patiuntur. Ecquid est inter omnia quæ abominatur Deus, detestandum magis, et truculentius: divinas ædes demoliuntur: mendicos, mutilos, membris decurtatos, quos ad propitianda nostra peccata constitueramus, de propriis ipsorum sedi- D bus et quiete exturbarunt, et eorum ustensilia atque supellectilem tanquam spolia de hostibus capta distribuerunt: nervis servorum carnes conciderunt; ita ut per totum corpus propter flagrorum incussiones, charadræ velut quædam ducerentur: in eum finem ut indicium facerent, auri scilicet et argenti, quæ me reposuisse affirmabant: quod factum nunquam probare possunt, et tamen cæsos certo certius id resciscere pronuntiabant: ita semper de pecunia reposita me accusant. Nec sunt ipsi pecuniarum ita avidi quam nos contemptores, qui nunquam hactenus induci potuimus, ut aliquid contra rectam rationem pecuniarum causa facere-

mus, nedum ut illas thesaurizaremus. Sed quod sol exoriens intuebatur (nam malevolorum infesta nequitia, necessitatem vel beato Paulo virtutis doctori interdum imposuit ad verba ejusmodi proferenda), hoc ipsum diurni, saltem nocturni temporis opportunitas ebajulavit, et ut onus impositum exportavit. Istud autem cum non minus illi quam alii resciverant, tamen carnes conciderunt, flagris intentis lancinabant: non ut aliquid eorum quæ se quærere fingebant, invenirent (nisi forsitan et eo proruperint insaniæ ut illa se conquærere fingerent, quæ non ignorabant exstare nusquam), sed ut ab hac etiam parte nobis inurerent dolorem : nec aliquam nequitiæ rationem omitterent, quam in nos inferre possent. Verum quod ista dum et alia innumera contra nos machinatus sit Satan, non plane intelligo ; sed profecto, quod ab istis exhaurimur, haud negaverim. Sed quod hæc improbitas de mentis meæ statu me dimoverit, aut redegerit ad oraculorum divinorum contemptum, et eorum proditione me infamaverit, concedere non possum : ut eapropter hostium meorum infensissimi me afflarent, et in os aperte oggannirent.

A οὐ σφοδρότερον καθ' ἡμῶν πνεῖν, ἢ οἱ προφανεῖς ἐχθροὶ οὐκ ἂν συνανομολογήσειεν.

Sin quispiam vero, his talibus auditis, pudore suffunditur, erigat se aliquantulum, et emergat inde nec tale quidquam se contra nos perpetrasse dicat, sed nec cogitatione agitasse olim ; sic enim natura comparatur peccatum, ut cum per justam reprehensionem denudetur, magis majori immodestia quam prius se venditet ; nec quidem a parente suo pro partu genuino agnoscatur, sed ut spurius et exsecrandus fœtus oculis repræsentetur : præcipue, si per conscientiæ stimulos, quam sapienter omnino rerum Conditor naturæ nostræ inseruit, ad rerum contuitum agendarum excitetur. Quod si autem eapropter nihil tale se in animum admisisse contendant ; sed quod videtur, eos qui ejusmodi attentent in partes amandent remotissimas cum diris dimissos exsecrationibus. Per ipsammet amicitiam interrogate illum, in quo differt talia de nobis prædicare, ab illa accusatione ? quod cum hostibus in acie constiterimus, nullam plane differentiam statuamus inter amicum et inimicum, cujus autem ? scilicet Christi : o injuriam intolerabilem ! amicos et inimicos Christi. Huc enim tendunt, quod in album eorum nos referre satagimus, qui pro Christo patiuntur persecutionem, cum illis qui contra Christum bellum gerunt; qui sanguinem testamenti ipsius communem reddunt, et, ut cætera omittam in præsenti, Domini altaria profanarunt, et sanctum simul chrisma, vel, ut verius dicam, Spiritum sanctum per quem conficitur chrisma ludibrio habuerunt. Interrogate illos denuo, obtestor, quantum inter hæc et illa sit discriminis nisi quod extremum hæc contingunt improbitatis. Quod si quis contenderit leviora ista esse, vos tum me desipere et delirare dicatis, illum multiplici præconio licet efferatis. Cum tamen non eam ob causam ille angebatur, quod leviore nos quam alios contumelia impetiverat, aut eo quod cæteris ansam dederit, ut in contumeliis ingerendis ad excessum progressi fuerint: verum quod libere proloqui nihil potuit, unde juste reprehendi debeam, imo nisi parum distare ab encomiis criminationes suas docuerit, nolite eum exsibilare; si nec id demonstret, silentio indicto modestiam im-

B Εἰ δέ τις ταῦτα ἀκούων ἐρυθριᾷ καὶ ἀνανεύει, καὶ ἀναδύεται, καὶ μήποτε ἂν τοιοῦτον εἰπεῖν καθ' ἡμῶν, μηδ' ἐπὶ νοῦν λαβεῖν· πέφυκε γὰρ ἁμάρτημα, δικαίων λόγων ἐλέγχοις ἀπογυμνούμενον, ἀτχημονέστερον μᾶλλον ἢ πρότερον καταφαίνεσθαι, ὥστε μηδ' αὐτῷ τῷ τεκόντι δοκεῖν γνήσιον, ἀλλ' ὡς νόθον καὶ ἀποτρόπαιον [1]· μάλιστα, τοῦ συνειδότος τῷ κέντρῳ, ὃ τῇ φύσει πανσόφως ὁ Πλάστης ἐνέθηκεν εἰς τὴν τῶν πρακτέων διεγειρομένου διάβλεψιν. Ἂν οὖν διὰ ταῦτα οὐδὲν ἐκείνων, οὐδ' εἰς νοῦν ἐλθεῖν διατείνοιτο, ἀλλ', ὡς εἰκός, καὶ τοὺς πώποτε τοιαῦτα τετολμηκότας, εἰς ἐκτόπους μοίρας, καὶ εἰς ἀρὰς ἀπάγει φρικώδεις· πρὸς τῆς φιλίας αὐτῆς ἐρωτήσατε αὐτόν, Τί διαφέρει περὶ ἡμῶν εἰπεῖν τὰ εἰρημένα, καὶ τὸ λέγειν ; ὅτι μετὰ τῶν πολεμίων γινόμεθα, καὶ φίλων μεταξὺ καὶ ἐχθρῶν οὐ διαστέλλομεν, καὶ τότε τίνος ; (ὦ τῆς καθ' ἡμῶν ἐπηρείας !) φίλων Χριστοῦ καὶ ἐχθρῶν Χριστοῦ· εἰς ταῦτα γὰρ ἀποτελευτᾷ τὸ, βούλεσθαι καταλέγειν ἡμᾶς τῷ κλήρῳ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ πασχόντων, καὶ τοὺς ἅμα Χριστῷ πολεμοῦντας ἡμᾶς. οἱ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης αὐτοῦ κοινὸν ἡγησάμενοι (ἵνα νῦν τὰ ἄλλα ἐάσω) τὰ θυσιαστήρια Κυρίου ἐβεβήλωσαν, καὶ τὸ ἅγιον χρίσμα, μᾶλλον δὲ τὸ πανάγιον Πνεῦμα, δι' οὗ τὸ χρίσμα, ἐξεμυκτήρισαν. Ἐρωτήσατε οὖν πάλιν, ἀξιῶ, τί διαφέρει ταῦτα ἐκείνων, πλὴν εἰς κακίας ὑπερβολήν ; κἂν μὲν ἐκείνων δείξῃ ταῦτα κουφότερα, ἐμὲ μὲν ληρεῖν ὡς ἀληθῶς νομίσατε, ἐκεῖνον δὲ μυρίων ἐγκωμίων ἀξιώσατε· καίτοι γε, οὐχ ὅτι κουφότερον ἄλλων ὕβρισεν, ἠγωνίζετο, οὐδ' ὅτι καὶ ἑτέροις ὑπερβολὴν ὕβρεων καταλέλοιπεν· ἀλλ' ὅτι οὐδὲν εἰς μῶμον ἡμῶν διαβαῖνον ἐπαρρησιάσατο, ἀλλ' ὅμως ἂν ἐλάττω δείξῃ τὰ αὐτοῦ τῶν ἐγκωμίων, μὴ ἐκκηρύξητε. Εἰ δὲ μηδὲν δείξῃ ὥσπερ οὐδὲ δείξει γε, ἐκεῖνον μὲν σιγᾷν σωφρονήσατε· τὰ ἐμὰ δὲ δυστυχήματα κἀντεῦθεν ἀναλογίζεσθε, ὅτι, καὶ ἐχθρῶν ἐπιβουλὰς, φίλων ἐπαναστάσεις, καὶ βλασφημίαι διαδέχονται. Πῶς γὰρ ὁ τοιαῦτα λέγων ἢ ἐννοῶν, οἷα λέγειν ἡμᾶς καὶ φρονεῖν ὁ καλὸς ἐκεῖνος φίλος ἀνεπλάσατο, οὐκ εἰς ἔσχατον μὲν ἀνοίας ἐλαύνει, κοινὸς δὲ προδότης πάσης ἐστὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὑπερόπτης δὲ καὶ ὑβριστὴς καὶ τῶν πατρικῶν παραδόσεων, καὶ μύρια ἄλλα ἐκείνοις

VARIÆ LECTIONES.

[1] ὁρᾶσθαι.

ἐμπεριείληπται· ψευδολογία, ἀπάτη, δυσσεβεῖς καὶ ἄπιστοι λογισμοί, μάχαι πρὸς ἑαυτούς, καὶ ἄλλο πλῆθος κακίας ἄπειρον.

perate: miseram interim meam sortem deplorate, et hinc recolite, quod sufferre cogar inimicorum insidias, amicorum conjurationes et convicia. Fieri enim qui poterit, ut is qui taliusmodi statuat aut dicat, quæ dicere nos et sentire bonus ille amicus confinxit, non extrema laboret insania, et communis quidem Ecclesiæ proditor, contemnens et conculcans traditiones avitas habeatur, necnon sexcentis similibus aliis criminibus involvatur, mendaciis nempe, fallaciis, impietate, rationibus parum fidis, concertationibus mutuis, ac innumero aliarum impietatum cœtu.

Ἆρ' οὐκ ἐκ καλῶν χρωμάτων ὁ καλὸς ζωγράφος τὴν ἡμῶν διεμόρφωσεν εἰκόνα, ὁ μηδὲν τῶν φαύλων περὶ ἡμῶν εἰπεῖν ἀπισχυριζόμενος; ἀλλ' εἰ μὲν ἁπλότητος ταῦτα, τῷ, Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί, τοῦ Κυρίου βοῶντος πειθώμεθα· εἰ δὲ κακουργίας, αὐτοῦ πάλιν διακεκραγότος μεταβαλώμεθα· Ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Μάλιστα συνεπιστάμενοι οἷα τῷ σκανδαλίζοντι ἕνα τῶν ἐλαχίστων ἀδελφῶν ἡ τιμωρία ἀποκειται. Εἰ δὲ ὁ σκανδαλίζων ἕνα, τὴν δίκην ἀπαραιτήτως εἰσπράττεται ὁ σείων ὅλην καὶ ἀνασκευάζων Ἐκκλησίαν, αὐτὸν ἐκεῖνον ἐννοεῖν καταλιμπάνω, ἡλίκων ἑαυτὸν ὑπεύθυνον ἀποφαίνει κακῶν· ὧν εἴη Χριστοῦ πάντων ἡμῶν χεῖρα ὑπερέχοντος, μηδεὶς ἔνοχος. Ἀλλ' ἐκεῖνο πῶς ἀναλγήτως καὶ χωρὶς δακρύων οἴσω, εἰ μέν, οὓς φησιν, οὐ δεῖ δέχεσθαι, δέχοιτο, τί μὴ μετ' ἐκείνων γινώμεθα; Εἰ δὲ μὴ δέχοιτο φόβῳ τῆς μελλούσης τιμωρίας, καὶ ἄκοντες τὴν παροῦσαν εὐσέβειαν φυλαξόμεθα· περὶ δὲ Θεοῦ, ὦ βέλτιστε, περὶ δὲ πίστεως, περὶ δὲ τῶν ἐκεῖ δικαιωτηρίων, περὶ συνειδήσεως δὲ, ἀλλὰ περὶ [m] ἀληθείας, περὶ δὲ γνώμης εὐσταθοῦς, περὶ δὲ τούτων οὐδὲν, λήθη πάντα ἡ Χάρυβδις λαβοῦσα κατέπιεν. Ἐγὼ δὲ τοὐναντίον ἂν αὐτὸν καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν ἠξίουν· ὡς εἴπερ οὓς οὐ δεῖ δέχεσθαι δέχοιτο, πάντες ἅμα τορόν τι καὶ διαπρύσιον ἐμβοήσωμεν, μηδέ τις εἴη μηδενὸς φειδώ, μὴ πατρικοῦ πόθου ἐν ᾧ σεμνυνόμεθα, μὴ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας ἣν πατράσιν νέμειν ἀεὶ δεδιδάγμεθα, μηδέ τινος ἄλλης αἰδοῦς ἣν περὶ αὐτὸν συνετηρήσαμεν, ἀλλὰ ταῦτα πάντα πόρρωθεν ἡμῶν ἀπελάσαντες, ὅπερ ἔφην, διωλύγιον ἐμβοησόμεθα. Τί ταῦτα ποιεῖς, ἄνθρωπε; ποῖ φέρῃ; τί δὲ σεαυτὸν ἐχθροῖς ἀγνοεῖς ἐγχειρίζων; τί τοὺς ἡμῶν ἄθλους εἰς ὕθλους ἐξήνεγκας; τί τῶν εὐσεβούντων αἰσχύνεις τὸ σύνταγμα; τί δὲ τῶν ἐχθρῶν ἐπαίρεις τὸ φρόνημα; Τοιαῦτα αὐτὸν ἔγωγε σπουδάζειν μᾶλλον ἂν ἤλπιζον, εἴ τί με παροξυνσθαίνειν ἠσθάετο [n], ἀλλ' οὐχ' οἷα νῦν, παιζόντων γνώμας μιμούμενος, διαπράττεται. Ἤλπιζον δὲ κἀκεῖνο, ὡς εἴ τίς ποτε τῶν ἐχθρῶν ταύτας αὐτοῦ τὰς φωνὰς πρὸς αὐτὸν ἐτόλμησεν ἀφεῖναι, μυρίοις ἂν αὐτὸν βάλλων ἐξεδίωξε τοῖς λίθοις, ἀπατεῶνα καὶ ψεύστην [καὶ] τοιούτοις λόγοις διαπλύνων. ἀνέχεσθαι γάρ τῶν ἄλλως ἡμᾶς ἐξουθενούντων προστεταγμένον, ὅτι [o] τοῦ πράου καὶ εἰρηνικοῦ μαθηταί, εἰς [p] πίστιν δὲ ἐξυβριζόντων οὐδεὶς ἂν ἀνάσχοιτο

Verum si non optimis coloribus pictor egregius nostram nobis imaginem delineavit, qui tanta vehementia asseverat, nihil se mali in nos aliquando protulisse; sed omnino, si a morum simplicitate proficiscuntur ista, dicto illi Servatoris obtemperemus, *Prudentes estote sicut serpentes, innocentes autem ut columbæ*[11], credamus ita esse: quod si malitiam indicare videantur, mutemus sententiam, et cum eodem Christo dicamus, *Nisi conversi fueritis, et fiatis sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum*[12]. Imprimis si recoluerimus supplicium illud repositum contra eum qui scandalizaverit vel unum e pusillis fratribus. Si autem in eum, qui vel unum ex illis scandalizet, pœna inexorabilis irrogetur, is qui concussam evertit universam Ecclesiam, reputet apud se quot se malis reum involvit: quibus faxit Deus, ut nemo nostrum sit obnoxius, Christo manum adjutricem et protectricem porrigente. Illud autem nequaquam sine lacrymis vel sine dolore sufferam, si illos admittat et ad se recipiat, quos Christus edicit non recipiendos, in quorum numero quidni et nos ipsos habet? Quod si tales ille propter metum futuri judicii non recipiat, nos vel reluctantes et inviti pietatem in Deum, quam præsentem fovemus, exculturi sumus: verumenimvero, de Deo, vir optime, de fide, futuro judicio, de conscientia, veritate, sententia constanti neque fluxa, et similibus nihil habeat: dicendum est letheo voragine Charybden omnia absorbuisse. Ego autem optarim, ut contrarium cum sentiat, tum etiam loquatur: ita ut, si quos non debuit, ad se recipiat, elata voce et clara tunc omnes acclamemus, nec quisquam inde excipiatur, ne quidem obstet paternum desiderium quod magni solemus æstimare: non illa revereutia quam docemur in parentes semper adhibere: non alius quilibet pudor, quem versus illum observamus; sed hæc omnia longissime a nobis revolventes, quod dicebam, extenta voce inclamemus: Mi homo, quorsum ista ita patras? quo delatus abis? cur per ignorantiam te in hostium manus conjicis? quid nostra certamina inter nugamenta numeras? quorsum piorum consensum fœdas? quorsum attollis sic hostiles spiritus? Talia ego illi fore inter curas primas existimabam, si in aliquo me exorbitantem deprehendisset, potius quam ut illudentium gestus imitaretur. Sperassem ulterius, quod si de meis inimicis aliquis illas ipsas voces protulisset coram

[11] Matth. x, 16. [12] Matth. xviii, 3.

VARIÆ LECTIONES.

[m] καὶ δὲ καὶ περί. [n] ἴσ. ἠσθάνετο. [o] ἴσ. ἔστι. [p] ἴσ. ἔσμεν.

ipso, quæ sunt ab illo usurpatæ, lapidum illos imbre obruisset tanquam deceptorem, mendacem, et similem conviciis prolutum. Nam cum habeamus in mandatis illos tolerare qui nos alias vili faciunt, propterea quod illius discipuli simus, qui mitis et pacificus commemoratur, attamen ille tolerandus non est, qui fidem transgreditur Christianam : Christus certe ipsemet, qui omnia in se delicta æquanimice ferebat nec ulciscebatur, illos tamen, qui *domum sui Patris, domum reddiderant cauponantium*, non sine dura et vehementi objurgatione ejectos inde deturbat ; et eos qui in Spiritum sanctum suas linguas exacuebant, duplici condicit condemnationi, *ignis* nimirum in futuro, et *esuriei* in præsenti sæculo, cum Judæorum civitas funditus exscinderetur : et alibi vehementius excandescens pronuntiat futuram eos pœnam non evasuros, licet etiam ulterius præsentem tulerant. Sed ego, quod apparet, qui sperabam aliter, me ad enectionem per famem refovebam. Quis ergo me thronum conscendentem archiepiscopalem, et principatum, in manus traditum totius et consilii et actionis recipientem intuitus, illi insusurravit ? ejusmodi enim cum voces tum disquisitiones impiæ sunt, et erga illos adhibendæ sunt, qui moderamen et habenas gubernandas splendide et illustri modo acceperunt: et qui in bonum publicum throno præsident : et ubi ad genua provoluti abjiciebantur pœnitentes, qui tellurem lacrymarum rivis irrigabant, ac ad movendam misericordiam multa loquebantur : ac qui ad finem usque pro veritate et virtute certamen initum sustinebant splendentibus coronis lemniscati sedent cum Christo judicantium sortiti locum, quorum nonnemo ad commiserandum congeneres sibi feruntur : quidam alii æquitatis nullam vel canonicæ potestatis rationem habentes, sed tanquam qui justitiæ oculos ad faciendam justitiam provocare vellent : certe opus est ut hic, hic inquam, si alicubi, talia obtendi debeant, apud illos præsertim, qui in illo ordine constituuntur : non in vita præsenti, non apud eos qui fame, nunc siti, custodiis et miserum quidem in modum intercipiuntur, de vita sua periclitantes. Ad illos enim spectat deputatus justitiæ locus, judicii, condemnationis, remissionis tempus nempe futurum illud, et non hoc præsens. Ast, o tu bone vir et bellissime, si recipiendi non sunt, quidni te pudeat cum illis connumerari ? et cum possis coronatus comparere, cum captivis malis aggregari : per somnium aliorum humanitatem laudare, cum sis longe ab illa cœlesti nobilitate, et libera conditione semotus, etiam et proditionis illius reus. Verumtamen si cum illis censeri non ferebatur turpe, cognoscat quod versatur apud illos animo, a quorum vita abhorret et actionibus, et illum honorat gregem, cui pro pastoribus lupos præesse præ

A ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τἄλλα πράως φέρων καὶ μὴ ἀμυνόμενος, τούς τε τὸν πατρικὸν οἶκον, οἶκον ἐμπορίας ποιεῖν ἀπονοηθέντας, μετὰ σφοδρᾶς τῆς ἐπιτιμήσεως ἐκεῖθεν ἀπήλασε· καὶ τοὺς εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὴν γλῶσσαν ὀξύνοντας, διπλῆν τὴν τιμωρίαν ἀπειλησάμενος, πυρὸς μὲν ἐνταῦθα καὶ μαχαίρας ἔργον καὶ λιμοῦ τὴν πόλιν αὖτανδρον ἐποιήσατο, καὶ τὴν μέλλουσαν δὲ οὐ διεκφυγεῖν, δι' ὧν τὴν παροῦσαν μετὰ πολλῆς τῆς ὀργῆς ἐξήνεγκεν, ἐπιστώσατο. Ἀλλ' ἐγὼ μὲν τοιαύταις ἐλπίσιν ἐμαυτὸν, ὡς ἔοικεν, εἰς λιμὸν ἔτρεφον· τίς ποτε δὲ ἄρα τῶν θρόνων ἐπιβάντας ἡμᾶς τῶν ἀρχιερατικῶν, καὶ τὸ κύριος ἁπάσης πράξεως καὶ βουλήσεως ἐγχειρισθέντας, αὐτῷ κατεμήνυσεν ; αἱ γὰρ τοιαῦται φωναὶ καὶ ζητήσεις ἀνίαραι, καὶ δεῖ τι τισιν αὐτὰς ὅλως προτείνεσθαι, τοῖς τὰς ἡνίας λαμπρῶς ἤδη καὶ περιφανῶς τῆς ἀρχῆς ἐπανειλημμένοις, καὶ ἐπὶ κοινοῦ προκαθεζομένοις τοῦ βήματος· καὶ τῶν μὲν ἡμαρτηκότων ἐπὶ γόνυ κειμένων, καὶ πολλοῖς μὲν τὴν γῆν δάκρυσι βρεχόντων, πολλὰ δὲ ἐπὶ ἐλέῳ λεγόντων· τῶν δὲ μέχρι τέλους τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀληθείας ὑπερηθληκότων μετὰ λαμπρῶν τῶν στεφάνων συγκαθεζομένων, καὶ τῶν δικαστῶν τὴν τάξιν διακληρουμένων, καὶ τῶν μὲν ἐπὶ συγγνώμην τοῦ ὁμοφύλου ὑποφερομένων, τῶν δὲ τοῦ ἴσου καὶ τῆς κανονικῆς αὐθεντείας μηδὲν ἐπιπροσθὲν ποιουμένων, ἀλλ' οἷα δίκης ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν τοῦ δικαίου φύσιν πάντα καταῤῥυθμιζόντων· τότε δὲ, τότε, εἰ θέμις ποτὲ, χώραν ἔχει τὰ τοιαῦτα προτείνεσθαι, καὶ τοῖς ἐκείνην τὴν λῆξιν καταλαβοῦσιν· ἀλλ' οὐχὶ νῦν οὐδὲ τοῖς λιμῷ καὶ δίψει, καὶ φυλακαῖς, καὶ μυρίαις ἐναθλοῦσι ταλαιπωρίαις, καὶ τὸν περὶ ψυχῆς ἀγῶνα ἔχουσιν· ἐκείνοις γὰρ ὁ περὶ κρίσεως καὶ κατακρίσεως καὶ ἀφέσεως λόγος, καὶ ὁ καιρὸς ἐκεῖνος, ἀλλ' οὐχ ὁ παρὼν, ἀφορίζεται. Ἀλλ', ὦ καλὲ καὶ ἀγαθὲ, εἰ μὴ δεῖ δέχεσθαι, πῶς οὐκ αἰσχύνῃ μετ' ἐκείνων συντάττεσθαι ; καὶ ἑνὸν στεφανηφόρον ὀφθῆναι, τοῖς αἴσχμα λώτοις ἐγκαταλέγεσθαι ; καὶ τὴν ἑτέρων ὀνειροπολεῖν φιλανθρωπίαν, τῆς ἄνωθεν εὐγενείας καὶ ἐλευθερίας γυμνὸν καὶ προδότην ἑαυτὸν καταστήσαντα· εἰ δ' οὐκ αἰσχρὸν ἡγεῖτο συντάττεσθαι, ἴσθι, σὺν ἐκείνοις ὢν τῇ γνώμῃ, ὧν ἔξαρνος ὑπάρχεις τῆς πράξεως· καὶ ἐκείνην τιμῶν τὴν ἀγέλην, ἧς ἀντὶ ποιμένων [r] λύκους λέγεις προΐστασθαι· εἰ βούλει δὲ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἑνίων πλέον ταύτην περιέπεις. Εἴ γέ τινες μὲν αὐτῶν, καίτοι σώματι συνόντες, τοῦ συνειδότος αὐτοὺς στασιάζοντος ταῖς γνώμαις, ὅμως ὀκλάζουσιν· σὺ δὲ καὶ πρὸ τοῦ συναφθῆναι τῷ σώματι, λογισμοῖς καὶ γνώμῃ σπουδάζεις συνάπτεσθαι· τὸ γοῦν τῆς συναφῆς ἐλλεῖπον, δειλία οὐκ εὐσέβεια, αἰσχύνη οὐ προαίρεσις. Τίς οὖν ὁ δεχόμενος, ὁ μηδ' ὄναρ τοῦτο παραδεξάμενος· ἢ ὃς, ὅτι μὴ μέχρι νῦν πρὸς ἐκείνους ἀπέκλινε, τῷ φόβῳ τὴν αἰτίαν ἀνέθηκε, καὶ τὸ σὺν τοῖς ἐχθροῖς καταισχύνεσθαι, ἂν μὴ δῷ τὴν δίκην ὕστερον, κρεῖσσον ἡγεῖται τοῦ μετὰ τῶν οἰκείων διόλου θαυμάζεσθαι· εἰ μὴ δεῖ δέχε-

VARIÆ LECTIONES.

[r] ἴσ. εἰ καὶ. [r] τοὺς.

σθαι, τίς ἂν δεξάμενος, ἀντὶ τοῦ δοκεῖν ἑτέρους, οὓς A se palam fert. Quos multo magis fovere comperitur,
οὐκ ἔξεστι δέχεσθαι, μᾶλλον ἑαυτὸν ἐκείνοις οὐ συν- quam eorum quispiam, qui in illo cœtu annumera-
απολέσειεν ; οὐ γὰρ τὰ ῥήματα βελτιοῖ τὰς πράξεις, tur. Sunt enim inter eos, qui utcunque corporibus
διὰ δὲ τῶν ἔργων συνίσταται καὶ τὰ ῥήματα. Εἶτα suis assistant, tamen ab illorum societate practica,
ἄν τις ἰδὼν λῃστὰς, ἢ πόλεων προδότας, ὑπὸ πάντων ab intus dissidente conscientia, vacillantes rece-
μὲν βδελυσσομένους, πᾶσι δὲ μυσαττομένους· ἔπειτα dunt. Tu autem, nondum conjunctus corpore, ju-
αὐτὸς τούτων τέως καθαρὸς ὑπάρχων, φαντασιοκοπῇ dicio et affectu copulari desideras : quod non
καὶ λέγοι πρὸς τὸν κρατοῦντα τοὺς νόμους, εἰ μὲν adhuc plene fueris admitus, id a timiditate, non
οὓς ἀναιρεθῆναι δέον, τούτους ἀτιμωρήτους, ἐᾷς, pietate ; a pudore proficiscitur et non voluntate.
τί μὴ θᾶττον λῃστεύω καὶ προδότης γίνομαι, ἵνα Quis autem ea admitteret, quæ ne somnians appro-
συγγνώμης τύχω· ἂν δὲ δίκην ἀπαιτῇς, φόβῳ ταύ- bavit aliquando? is scilicet, qui causam in timorem
της, ἐκείνους οὐ μιμήσομαι· ἂν οὖν τις παρελθὼν rejicit cur nondum illorum consortio aggregetur,
τοιαῦτα λέγοι, ἆρ' ἔστιν ὅστις οὐκ ἂν αὐτοῦ παρα- cum inimicis pudefieri antiquius habuit, quam cum
φορὰν καὶ ἀῤῥωστίαν γνώμης, καὶ μυρία ἄλλα κατα- familiaribus suis et cognatis admirationi esse ;
γνοίη ; τί δὲ ἐκείνου μὲν ἕκαστος τῶν νοῦν ἐχόντων modo sit ei in posterum impune. Si recipere vel
καταγνώσεται ; ἂν δέ τις, ἀντὶ μὲν προδοτῶν πό- B admittere non licebat, ecquis post receptionem
λεως, προδότας πίστεως, ἀντὶ δὲ λῃστῶν σωμάτων illam, ut possit quos non licuit, susceptos admittere,
λῃστὰς θείων νόμων εἰς μέσον παράγοι· ἔπειτα τὰς velit se in manifestum discrimen præcipitare?
αὐτὰς φωνὰς ἀνακράζῃ, οὐχὶ τὴν ἴσην αὐτὸν ἢ καὶ Verba sane non meliorant actiones, sed per actio-
μείζονα ψῆφον παρά γε τῶν σωφρονούντων, ἀπενεγ- nes verba licet interpretari. Nam si quis contuitus
κεῖν οἰησόμεθα ; χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν latrones, aut civitatum expilatores, detestatione
τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς θεσμοῖς τὰς πράξεις ἰθύνουσι, ubique habitos, exsecrationibus undiquaque pro-
τίς δεῖ τῶν ἀκαίρων ζητήσεων, καὶ λογισμοῖς scissos : immunis adhuc ipse et purus ab illorum
παλαίειν καὶ ἀποπνίγεσθαι ; ἀλλὰ μὴ θᾶττον αὐτῶν consortio tandem phantasmate abreptus, dicat le-
τῆς μοίρας γινόμενος πολλὴν τὴν συγγνώμην ἐξαιτεῖς gum arbitris et dispensatoribus, si hosce homines,
τῆς βραδύτητος ; εἰ δ' ἐκ θεσμῶν ἔργων ὑπηρέτας rogo, sine pœna dimittas, quos par et æquum
ἐπίστασαι, τί πολυπραγμονεῖς ; ἄν τε δῶσιν ἐνταῦθα fuerat de vita tolli, cur non ego statim latro fiam
δίκην, ἄν τε μή ; ἂν μὲν γὰρ δῶσιν, ἄμεινον, ἔξουσι, ac proditor, ut sic veniam possim sceleribus pro-
τῇ τιμωρίᾳ τὴν ἁμαρτίαν ἐκκαθαιρόμενοι· ἂν δὲ μὴ movere : quod si pœnam irroges, metu pœnæ
δῶσι, τοῦτο αὐτοὺς ἀθλιωτέρους ἐργάζεται, ὅτι nolim ego illos imitari. Si quis, inquam, obiter ista
πικρότερον αὐτοῖς τὸ ἐκεῖθεν ἀπαντήσει δικαιωτή- C dicat, quis non illum furere et insanire? quis non
ριον· ὥστε εἴ τινι τῶν δύο τούτων αἵρεσις προὔκειτο, mente in rebus aliis laborare similiter haud pro-
ἐκεῖνος ἂν τὸ ἔλαττον κακὸν ἐφάνη αἱρούμενος, καὶ nuntiabit? Quod si quis non urbium sed fidei pro-
τὸ αὐτοῦ συμφέρον ἐπισκοπούμενος, οὐχ ὃς τὴν ditores, prædones non corporalium sed divinæ legis
ἐνταῦθα φεύγει δοῦναι δίκην· ἀλλ' ὃς ἐν τῷ νῦν καὶ in medium productos sistat, et apud illos voces eas
ἐντεῦθεν διδόναι τὴν ἐκεῖθεν ἐπράϋνεν· ἐπεὶ καὶ τὸν ipsas edat, annon eamdem in ipsum sententiam
νοσοῦντα, οὐχ ὃν ἰατρῶν χεῖρες, καὶ τομαί, καὶ vel etiam duriorem per prudentes rerum æstima-
καύσεις, τοὺς πάθους ἀπάγουσιν, ἀλλ' ὃν τὰ τῆς tores ferendam putamus? Verum sepositis quæ
τέχνης ὁρῶμεν μὴ πρασιέμενον, ἐκεῖνον ἤδη τελείως jam dicta sunt, si secundum canones, hoc est,
ἀναγινώσκομεν [s], καὶ ἐν ἐσχάτοις κακοῖς ἰσμὲν ἐξ- leges ecclesiasticas actiones regulent, quid opus est
εταζόμενον· hisce intempestive motis quæstionibus? quid ratio-
cinando vel contendere, vel alios suffocare? quidni potius actutum ad partes accedit et veniam depre-
cetur suæ tarditatis? Sin vero actionum lege prohibitarum actores agnoscas, quid ita tandem curiose
satagis, utrum hic supplicium luant aut non luant? Si dederint isthic pœnas, meliori tum erunt con-
ditione, nimirum per pœnas irrogatas expiato peccati reatu : quod si non dent, hoc eo sunt miseriores,
eo quod judicium aliquando cœleste cum majori subibunt acerbitate. Itaque, si modo inter hæc duo
electio consistat, is minus malum videtur elegisse, et suo commodo melius prospexisse, non qui id
agit ne hic puniatur, sed qui per supplicium isthicobitum tolerabilius reddet judicium illud. Nam et
ægrotantem, nequaquam illum quem medicorum manus, sectiones, ustulationes morbo liberant ; sed
quem videmus artis medicæ praxin non ferentem, illum, inquam, statu positum desperato, et conclamatum, morbis extremis cruciatum, et doloribus confectum reputamus.

Καὶ τί ἂν τις τὰ ἑπόμενα τοῖς αὐτοῦ λογι- D Quorsum vero quispiam ea quæ sequuntur ra-
σμοῖς ἀπαριθμοίη ; ταῦτα ἡμᾶς ἀκοπώτερον [t] παρα- tionibus putet apprehendenda? sane enim illa
σκευάσει τὰ συμβαίνοντα· ταῦτα εἰς παραψυ- ut levius feramus quæ contingunt facient ; atque
χὴν ἕξομεν· τούτοις ἡμᾶς ἀνακτᾶσθαι, ὦ φίλε καὶ ita nobis parient consolationem. Per ista nos-
ἀδελφὲ, διεσπούδασας, οὐ γὰρ τῶν σεμνοτέρων met iterum possidere sategisti, amice et frater-

VARIÆ LECTIONES.

[s] ἴσ. ἀπογινώσκομεν. [t] φέρειν.

nam vocibus te affari honoratioribus non desistam, non omnia et singula consiliis et propositis ascribam; sed quod in actum hactenus producta non fuerint, illa ideo cum spe emendationis tuæ compellationes meas instituo: *Si sal infatuatus fuerit*, inquit Dominus, *in quo demum salietur* [13]? Si res meorum amicorum, fratrum, liberorum, membrorum, viscerum: si res eorum singulorum (qui mihi ante omnes sunt honorandi); propter quos in carne adhuc potius subsistere, quam dissolvi et cum Christo esse mallem: quorum causa concidor, distrahor, et lacrymæ meæ mihi panes fiunt: si eorum omnium hic sit status, quid debeam ab aliis exspectare? Nec injuria. Scio etenim, beatum Paulum, solus cum esset in vinculis destitutus, dixisse: *In prima mea defensione nemo mihi adfuit* [14]: et iterum, *solus Lucas mecum est* [15]. Nam non possunt omnes se obdurare, et patientia niti: quapropter cum Dominus prædiceret afflictiones venturas, et tentationes, cum quibus illi qui in ipsum crediturierant, confligere debebant, subnectit: *Ast qui in finem perseveraverit, is salvus erit* [16]. Scio, et anteriorem adhuc Davidem prophetam multorum solitudinem luxisse, et illam ab amicis desertionem Domino deprecationis loco repræsentasse: *Salvum me fac, Deus, quoniam defecit justus, et veritas paucitate laborat inter filios hominum* [17]. Quorsum vero hunc vel illum citem? Scio Dominum et Deum meum tum cum apprehensus, vinculis constrictus abduceretur, solitarium fuisse derelictum: scriptum est enim: *Ipso deserto fugerant* [18]. Quid ergo mirum? nos homunciones miseros et miserandos, quibus nec aerem spirare liberum licet, carceribus et vinculis mancipatos, mille moriendi modos quotidie exspectantes, omni destitutos meliori spe, ab omnibus ita desertos et derelictos: atque, o si tantum derelictos! ferre hoc possemus, sed neutiquam nos nudi deserimur, sub nominis nostri prætextu, veritatem abnuunt, ecclesiasticam omnem et rectam sententiam deserunt: cujus observandi gratia, ni non hactenus elegerunt pati, ab illa se nunc abscindunt, et illam longe seponunt. Hoc est illud quod imprimis percellit mentem mihi, quod me absumit, cum videam membra, quibuscum nos incorporamur, et participes exstamus, ex æquo Christi a capite illo divelli et in perniciem redigi. Et tamen istud malum in se non sufferendum, sit certe tolerabile per prius exempla recitata. Attamen derelicti illius causam in nos artificiose transferre velle, cujus nondum potuit exemplum aliquod reperiri, quomodo quis, utcunque omnia ferendo sufficientissimus æquanimiter poterit tolerare. Omnino percipio præclaram ego remunerationem amoris in te mei paterni, cum Deo conjuncti, et spiritualis illius mirifici et tremendi illius partus, quo tu nobis enixus, lumen terrarum orbis in mystico Ecclesiæ thalamo per vitæ sermonem prodiisti. Et ista ego tolero per et propter ad-

A ρημάτων ἐξίσταμαι, οὐδὲ τῷ μελετηθέντι πάντα δίδωμι, ἀλλ' ὅτι τέως μὴ διαπέπρακται, καὶ πρὸς τὴν ἐλπίδα τῆς διορθώσεως τὰς κλήσεις μερίζομαι. Ἐὰν τὸ ἅλας μωρανθῇ, ὁ Κύριός φησιν, ἐν τίνι ἁλισθήσεται; ἐὰν τὰ τῶν φίλων, τὰ τῶν ἀδελφῶν τὰ τῶν τέκνων, τὸ τῶν ἐμῶν μελῶν, τὰ τῶν ἐμῶν σπλάγχνων (τὰ τῶν πάντων ἐμοὶ τιμιωτάτων), δι' οὓς ἔτι τὸ σαρκὶ παρεῖναι, τοῦ ἀναλύσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι προκρίνεται· δι' οὓς κόπτομαι καὶ σπαράσσομαι, καὶ τὰ δάκρυά μου ἄρτος ἐμοὶ γίνεται· ἐὰν οὖν τὰ αὐτῶν τοιαῦτα, ποταπὰ χρὴ προσδοκᾷν τὰ τῶν ἄλλων; ἀλλ' οὐδὲν θαυμαστόν· οἶδα γὰρ καὶ τὸν θεσπέσιον Παῦλον μόνον ἐν δεσμοῖς καταλειφθέντα· Ἐν τῇ πρώτῃ μου, φησίν, ἀπολογίᾳ οὐδείς μοι συμπαρεγένετο, καὶ, Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ· οὐ γὰρ πάντων ἡ καρτερία καὶ ὑπομονή· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος εἰπὼν τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμοὺς οἷς ἔμελλον οἱ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες ἐναθλεῖν, ἐπήγαγεν. Ὁ δ' ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται· οἶδα καὶ πρὸ τούτου τὸν προφήτην Δαβὶδ τῶν πολλῶν τὴν ἐρημίαν ἀποδυρόμενον, καὶ ταύτην ὡς ἱκετηρίαν τῷ Θεῷ προτείνοντα· Σῶσόν με, Κύριε, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὅσιος· ὅτι ὠλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων· καὶ τί λέγω τοῦτον ἢ ἐκεῖνον; οἶδα τὸν ἐμὸν Δεσπότην καὶ Θεόν, ἐπεὶ συνελήφθη καὶ πρὸς δεσμωτήριον ἤγετο, μόνον καταλειφθέντα· Καὶ ἀφέντες γὰρ αὐτόν, φησὶ, πάντες ἔφυγον. Τί οὖν θαυμαστόν; εἰ καὶ νῦν ἡμᾶς. ἀνθρώπους οἰκτροὺς, καὶ ἐλεεινοὺς, ἀνθρώπους μηδὲ τὸν ἀέρα σπᾶν

B

ἐλεύθερον παραχωρουμένους, ἀνθρώπους δεσμωτήριον οἰκοῦντας, μυρίους θανάτους καθ' ἑκάστην προσδοκῶντας, καὶ πάσης ἐλπίδος χρηστῆς περιῃρημένης, εἰ καὶ καταλιπεῖν τις ἐμελέτησεν, ἀλλ' εἴθε μόνον καταλιπεῖν (ἀνύποιστον γὰρ ὄν) οὐ γὰρ ἡμᾶς οἱ τοιοῦτοι καταλιμπάνουσιν, ἀλλ' ἐν ἡμετέρᾳ προσηγορίᾳ, τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ὀρθοῦ φρονήματος, ὑπὲρ οὗ, μέχρι νῦν, μυρία παθεῖν εἵλοντο, ἑαυτοὺς ἐκτέμνουσίν τε καὶ ἀποκηρύττουσιν ὅπερ παντὸς μάλιστα ψυχὴν πλήττει καὶ ἐκδαπανᾷ, μέλη ὁρᾷν, ὧν ἐσμὲν σύσσωμοι καὶ συμμέτοχοι, Χριστοῦ τῆς κεφαλῆς διασπώμενά τε καὶ ἀποῤῥειρόμενα, ἀλλ' ὅμως ἀφόρητον ὂν τὸ κακὸν, φορητὸν ἂν ἐγεγόνει τοῖς ῥηθεῖσι παραδείγμασιν· τὸ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ καταλιπεῖν, ἡμῖν τεχνάζεσθαι ἐπιγράφειν, οὗ μὴ μέχρι νῦν οὐδ' ἔστιν εὑρεῖν ὑπάρξαν παράδειγμα, πῶς ἄν τις, εἰ καὶ πάντα φέρειν ἔσχε γυμνασίαν, ὑπενεγκεῖν δυνηθείη; καλά γε (οὐ γὰρ ἀπέχω) τὰς ἀμοιβὰς τοῦ περί τε θείου καὶ πατρικοῦ φίλτρου, καὶ τῶν πνευματικῶν ἐκείνων καὶ ὑπερφυῶν καὶ φρικτῶν, ἐκείνων, ἐν αἷς σὺ φωστὴρ ἐν κόσμῳ λόγον ζωῆς ἐπέχειν, τῇ μυστικῇ παστάδι τῆς Ἐκκλησίας ἐναπετέχθης· ταῦτα διὰ τῆς ὑμῶν ἀξιαγάστου καὶ θείας συνέσεως, πρὸς τὸν χθὲς καὶ πρώην δοχὰς ἡμῖν καὶ ὑπερδοχὰς περιθέμενον, ὑποφέρομαι, καὶ τῆς ἰδίας ὁρμῆς τὴν ἡμῶν ἐπιτροπὴν πειραθέντα λαβεῖν, αἰσχύνης καὶ ἁμαρτημάτων,

C

D

[13] Matth. v, 13. [14] II Tim. iv, 16. [15] ibid. 11. [16] Matth. xxiv, 13. [17] Psal. xi, 2. [18] Matth, xxvi, 56.

ὡς δῆθεν, ἀποστροφὴν καὶ ἀναχώρησιν, εἰ καὶ τοὐναντίον ἔμπραττεν αὐτῷ περιγέγονεν· ἡ γὰρ εἰς ἕτερον ἀναφορὰ τοῦ ἐγκλήματος, ἂν μηδὲ χώραν εὕρῃ, μάλιστα τὸ τέχνασμα παρεισδύσεως, εἰς σφοδροτέραν περιτρέπει τοῦ συνειδότος κατάγνωσιν, οἴκοθεν καὶ σαφῆ καὶ ἄφυκτον τὸν ἔλεγχον φέρουσα· τί γὰρ ἐτέρωθεν ἐζήτεις συμμαχίαν, καὶ σχῆμα σεαυτῷ ἐτεχνάζου δικαιολογίας, εἰ μὴ τὸ συνειδὸς ἔνδον εἶχες πικρὸν κατήγορον τῆς βουλήσεως; τί δὲ καθ' αὑτὸν οὐ πράττεις, ἃ σπουδάζεις ἄλλοθεν u.

A mirabilem et divinam plane illius hominis prudentiam, qui nos heri ac nudiustertius epulo apposito recipiebat : quique ex animi sui impetu nostri in se patrocinium suscipere et tuitionem volebat : dedecoris, et admissorum criminum aversionem, depulsionemque scilicet, licet secus quam speraverat, id contingebat. Transmissio siquidem criminis in alium quempiam, si non admittatur artificiose excogitata machinatio, in graviorem concedere solet conscientiæ condemnationem, dum ab intus inevitabilem redargutionem manifestam patitur. Cur vero aliunde satagebas auxilium ? cur formulam tibi defensionis et prælextum artificiosum procurabas, si conscientia interna destitutus eras tuæ voluntatis accusatrice ? Quod per te non agis ipse, hoc per alios consequi moliris.

Καὶ εἰ μὴ τῶν ἐπιστολῶν ὁ νόμος ἐπέσχε, καὶ τοῦ ὑπογράφοντος ἡ χεὶρ καὶ τότε κλαπεῖσα ἐμποδὼν ἵστατο, ἔδειξα ἂν ἀκριβέστερον καὶ διὰ πλειόνων τότε ἡμέτερον ἄλγος, καὶ οἷς ἐκεῖνος ἡμᾶς ἐλυμήνατο· ἀλλὰ πῶς τὰς ἑαυτοῦ λαμπρὰς ὁμολογίας, ἃς ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀγγέλων, ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων, βασιλέων, ἀρχόντων, ἀρχομένων ἐπαρρησιάσατο, οὐκ εἰς μεγάλην ἄγει αἰδῶ; πῶς τὸ τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἐδυσωπήθη καύχημα, ὃ κατὰ παντὸς φέρειν ἔσχε καὶ χρόνου καὶ διηγήματος; καὶ εἴη γε τῆς ἄνωθεν ἐνισχυρούσης παλάμης διηνεκῶς μεγαλαυχοῦσα καὶ φέρουσα· πῶς δὲ δι' αὐτοῦ καὶ μόνου ψυχαγωγεῖν ἔγνω τὸ ἀντίπαλον, καὶ ἰδίᾳ πτώσει τὴν κοινὴν καὶ παράδοξον τῆς Ἐκκλησίας στάσιν χωλεύειν προείλετο; καινὸν μὲν γὰρ καὶ παράλογον ὁ πολυμήχανος ὄφις κόσμῳ παραδεῖξαι ἐνεανιεύσατο· ἀλλὰ καινότερον καὶ παραδοξότερον καὶ θεῖον ἔργον, ὡς ἀληθῶς, ὁ τῆς φύσεως ἡμῶν Πλάστης καὶ Δημιουργὸς κατέστησεν. Ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπους τρισαλιτηρίους, ἀνθρώπους οὐδ' εἰς ἀριθμόν τινα συντελοῦντας, πάλαι τῆς ἱερατικῆς ἀξίας ἀπογυμνωθέντας, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συλλόγων, δι' ἃς αἰτίας οὐδὲ θέμις λέγειν ἡμῖν, ἐξοστρακισθέντας, δὶς ἀποθανόντας, ἐκριζωθέντας, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν περὶ αὐτῶν προαναφώνησιν, σπίλους καὶ μώμους, τολμητάς, αὐθάδεις· τούτους ὑπεισδὺς καὶ τῆς οἰκείας πονηρίας ἐργαστήριον προστησάμενος, δι' αὐτῶν πᾶσαν καταστρέψαι καὶ καταλαβεῖν τὴν Ἐκκλησίαν ἐφρυάξατο· ὁ δὲ, οἷα δὴ θαυμάσια μόνος ποιῶν, καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι πλατύνων τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτὸν, καὶ τότε μάλιστα δεικνύων τὸ τῆς προνοίας ἄφατον καὶ σοφὸν, ὅτε πανταχόθεν τὸ ἄπορον περιέστηκε καὶ δεινὸν, ἐπὶ τοσοῦτον αὐτὴν συγκεκροτημένην καὶ κατηρτισμένην, καὶ ὡς ἀληθῶς ἐν ἑαυτῷ τεθεμελιωμένην, ἀνέδειξεν, ὡς οὐ μόνον ἀντίῤῥοπον τῆς κακουργίας τὸν πονηρὸν τὴν πληγὴν δέξασθαι, ἀλλὰ πολὺ χαλεπωτέραν καὶ ἀλγεινοτέραν εἰσπράττεσθαι· πῶς γὰρ οὐχὶ μεγίστη καὶ ἀνίατος τῷ διαβόλῳ ἡ πληγὴ, ὅτι περ ἐν τοσαύτῃ ζάλῃ καὶ τηλικαύτῃ συγχύσει καὶ μεταβολῇ, οὐ μικρὸς οὐ μέγας, οὐκ ἀσήμου πόλεως ἀρχιερεὺς, οὐ τὸ ἐπίσημον ἐχούσης, οὐκ ἐν λόγῳ ἰδιώτης, οὐκ ἀμφοτέρωθεν ὡπλισμένος, καὶ σύνδρομον ἔχων τῇ πυκνότητι τῆς διανοίας τὸ ῥεῦμα τῆς γλώττης, οὐκ ἐν βίῳ λαμπρὸς, οὐκ ἐν ἀκριβείᾳ δογμάτων περιβλε-

Certe si pateretur lex epistolaris, si mei amanuensis manus lassata se non subduxisset, pluribus adhuc persequerer justum meum dolorem, et in quibus ab illo læsus sum. At enim vero præclara illius professio, coram Deo et angelis, coram omnibus hominibus, regibus, principibus, subditis enuntiata, non pudore suffundit vehementius ? Unde factum ut Ecclesiæ gloriatio non vereatur, quam semper et ubique propalare poterat et præ se ferre, superna præsertim manu corroborante, in qua perpetuo triumpharet: suis autem viribus et quidem solitariis posse se putat adversarium delinire : casuque suo voluit, ut Ecclesiæ ille status communis præter omnem expectationem claudicaret: volebat nimirum versutissimus ille serpens, audaciæ suæ novum et inusitatum quid, mundo palam facere : sed opus magis novum, inauditum et paradoxum magis, divinus naturæ nostræ Opifex et Conditor ex adverso edidit. Ille homines nefarios et improbos in nullo numero habendos, sacerdotali pridem dignitate spoliatos, cœtibus ecclesiasticis (sed quas ob causas, haud libet dicere) amotos, abactos, bis mortuos, eradicatos, juxta apostolicum de talibus pronuntiatum, *maculas*, *momos*, *audaces*, *arrogantes* : in istos ubi se insinuaverat diabolus, et ad propriæ nequitiæ officinam applicuerat, per illos universam occupare Ecclesiam, per summam impudentiam nitebatur. Sed Deus, qui miracula operatur solus, et dilatat invocantes se in afflictionibus, qui suæ providentiæ sapientiam inexplicabilem ostendit, cum undique inextricabilibus circumdamur fluctibus oppressi, adeo comparatam et consummatam, vere in ipso fundatam, ut non solum parem et adæquatam malitiæ suæ plagam malus accipiat, sed multo vehementiorem et cum majori conjunctam tormento procuret. Quomodo enim non infligitur diabolo maxima et insanabilis plaga, cum in tanta procella, tali rerum confusione, tanta rerum mutatione, nemo parvus, magnus, obscuræ urbeculæ episcopus, nedum cui præest aliquis eximius : nemo rudis in sermone, nemo utrinque comparatus, qui linguæ volubilitatem cum acumine mentis conjunctam habet : nemo propter vitam illustris, propter dogmatum sublimitatem conspicuus, nullus plane homo

VARIÆ LECTIONES.

u ἴσ. φαίνειν.

cum tempore immutatus comprehenditur : nec cessit loco torrenti omnia abripienti : inter omnes omnino qui de choro fuerant religiosorum (quis eorum per auditionem antiquam, nedum per præsentem spem, priusquam res constaret, hoc credet?), omnes diaboli laqueos, insidias omnes, omnia artificia, vim omnem intentatam infra se positam demonstrarunt. Jucundum mihi est, ista apud vos imprimis prosequi, qui magna pars eorum estis, de quibus hæc mirifica recensentur : Neque enim quidquam commilitonibus accidere potest gratius, dolore alioqui confectis, quam ut rem pugnando bene gerant : sed malitiosus, quem dixi, dæmon omnes confertim deglutire, et per suas nequitias fraudulentas impedire fremendo gloriatur : sanctæ tamen Ecclesiæ multitudo ipsius machinationes et consilia deridet, et ludibrio habet, dum sub Christo capite militant, et ejus ductum observant : ut captivos potius quosdam abducunt veritati, quam ut aliquis ex ipsis fugitivus exsistat et desertor ordinum. Quapropter si diabolo daretur optio, utrum talia adhibere vasa voluerit, qualia sunt, in quæ nunc incidit, capacia totius operationis ipsius : tum Ecclesiam ita viriliter et animose concertantem ex adverso consistere ; vasa illa ut figulina cum ipsomet artifice confringentem, annon istorum experimentum facere potius recusaret ? nec talia vasa reperire, vel ab iis gaudium proventurum somniare, quam Ecclesiam intueri ita roboratam ac vigentem, et in media ipsius viscera vulnus tam mortiferum inferentem, et gloriosum de tota ipsius potentia tropæum statuentem. Quod profecto, si non aliud, oportebat eum, qui nunc nimium commotus est (neque enim intelligo, quid, aut quomodo, cum majori modestia dicam) revereri, nec victoriarum adoreas non conari a sua propria sede dimovere. Quidni enim ? licet non effectum dedit, quod conceperat animo, gratiam tamen efflorescentem marcescere fecit, eo quod cogitavit, quæ cogitatio redarguit opinionem. Divina autem gratia providentiam, qua nos semper tutatus est, nunc ostendit, cum in effectum prodire non sit passa, quod apud animum ille constituerat.

Cæterum, mi fili, nulla talis deinceps mentem irrepat cogitatio. In præsenti enim omissa increpatione omni qua hactenus mea ipsius viscera feriendo vulneravi, quod ipsum dolenter fecisse me profiteor. Licet enim medicina, concisiones etiam, necessaria sint, tamen erga laborantes et cruciatos compassio superat leges doctrinæ cujusque et medicinæ : et ego ideo compassionis tyrannidem haud sustinendo cum sim, prætermissis omnibus, tanquam præsentis in complexum ruor. Filium meum compello, partum meum immaculatum, membrum mei corporis. Quonam ego abripior? ubinam de te mea gloriatio? ubi spes? potius, post spem ubi comparent odera ? Videsis

πτος, ἀλλ' ὅλως οὐδεὶς οὐδαμοῦ τῷ καιρῷ συναλλοιωθεὶς ἠλέγχθη, οὐδὲν ἔδωκεν τῇ ῥύμῃ τοῦ φέροντος· ἅπαντες δ' ἁπλῶς ὅσοι τοῦ χοροῦ τῆς εὐσεβείας γεγόνασι (τίς ἀκοῇ παλαιᾷ μήτιγε ἐλπίδι νέᾳ, πρὶν πραχθῆναι τοῦτο παρεδέξατο), πάσης πάγης [v] τοῦ πονηροῦ, καὶ πάσης ἐπιβουλῆς, καὶ παντὸς τεχνάσματος καὶ βίας κρείττονες ὤφθησαν. Ἡδύ δέ μοι ταῦτα, καὶ μάλιστα πρὸς ὑμᾶς διεξιέναι, τοὺς μέγα μέρος τοῦ τηλικούτου χρηματίσαντας θαύματος· ἐπεὶ καὶ συστρατιώταις οὐδὲν ἡδύτερον, κἂν ἄλλως ἐν λύπαις ὦσιν, ἢ τὰ ἐν πολέμοις αὐτοῖς πρεσομιλεῖν κατορθώματα· ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, ὁ μὲν πονηρὸς ἀθρόως ἅπαντας καταπιεῖν, καὶ τῆς αὐτοῦ πανουργίας ἔργον δεῖξειν, ἐφυσᾶτο καὶ ἐφρυάττετο· τὸ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἅγιον πλήρωμα, τοσοῦτον αὐτοῦ τὰς μηχανὰς καὶ τὰς ἐπινοίας ἐξεμυκτήρισάν τε καὶ κατεγέλασαν, Χριστῷ τῇ κεφαλῇ στρατηγούμενοί τε καὶ καθοδηγούμενοι, ὡς ἐκεῖθεν μᾶλλον αἰχμαλωτίσαι τινὰς, καὶ τῇ ἀληθείᾳ προσαγαγεῖν, ἢ λειποτάκτην ἕνα τινά τῆς καλῆς αὐτῶν παραχωρῆσαι γενέσθαι τάξεως. Ὥστε εἴ τις αἵρεσιν ἐδίδου τῷ διαβόλῳ, πότερον ἐβούλετο τοιαῦτα σκεύη εὑρεῖν, οἷοις νῦν περιέτυχεν, ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν [x] χωρῆσαι δυνάμενα· ἔπειτα τὴν Ἐκκλησίαν οὕτως αὐτῷ ἀνδρείως καὶ στερρῶς ἀγωνιζομένην ἀντικαταστῆναι, ὡς σκεύη κεραμέως σὺν αὐτῷ τεχνίτῃ ταῦτα συντρίβουσαν, ἢ μηδ' ἑτέρου τούτων εἰς πεῖραν ἐλθεῖν πολλοῦ ἂν ἐτιμήσατο ; μήτε τοιούτων σκευῶν εὐτυχῆσαι, καὶ τὴν [y] ἐπ' αὐτοῖς εὐθυμίαν ὀνειροπολῆσαι, μήτε τὴν Ἐκκλησίαν οὕτως ἰδεῖν κραταιουμένην καὶ ἀκμάζουσαν, καὶ διὰ μέσων αὐτοῦ σπλάγχνων καιρίαν οὔπω καὶ πικρὰν τὴν πληγὴν φέρουσαν, καὶ λαμπρὸν ἱστῶσαν κατὰ πάσης αὐτοῦ τῆς δυναστείας τὸ τρόπαιον ὅπερ εἰ μή τι ἄλλῳ ἐχρῆν, καὶ τὸν νῦν (οὐ γὰρ οἶδα πῶς ἀλυπώτερον εἴπω) ὑποσαλευθέντα ἐκδυσωπηθῆναι, καὶ μὴ τοὺς τῆς νίκης στεφάνους μονονουχὶ τοῦ ἰδίου ἐπιχειρεῖν ἀνασπᾶν μετώπου· τί γὰρ εἰ καὶ μὴ ἔπραξεν ἃ ἐμελέτησεν, ἀλλὰ τὴν ἀνθοῦσαν χάριν ἐμάρανεν οἷς ἐδίστασε· καὶ ἡ μὲν μελέτη τὴν γνώμην ἤλεγξεν· ἡ δὲ θεία χάρις, ἣν ἔχει περὶ ἡμᾶς πρόνοιαν, καὶ νῦν ἔδοξεν, εἰς ἔργον τὴν βουλὴν ἐλθεῖν οὐκ ἐάσασα.

Ἀλλὰ μηδέν σοι τὸ λοιπὸν μηδὲ τοιοῦτον, ὦ τέκνον, διαμελετάσθω· ἤδη γάρ, ἤδη τοὺς ἐλέγχους ἀφεὶς, ἐφ' οἷς μέχρι νῦν, ἄδη [z] ἴδια σπλάγχνα πλήττων καὶ τιτρώσκων ἀνιώμενος ἔφερον κἂν γὰρ ἀναγκαῖα τὰ φάρμακα καὶ αἱ τομαὶ, ἀλλ' ἡ τῶν πόνων καὶ ἀλγηδόνων συμπάθεια, νικᾷ τοὺς νόμους τῆς ἰατρείας καὶ παιδεύσεως δι' ὃ μηκέτι τοῦ συμπαθεῖν τὴν τυραννίδα φέρων, ἐκεῖνα πάντα λιπὼν, καὶ ὡς παρόντι περιχυθείς, τέκνον ἐμὸν, ὠδίνων ἀγνῶν μέλος ἐμὸν, τί τοῦτο, ἀνακαλοῦμαί σου μοι τὸ περὶ σὲ καύχημα· ποῦ δὲ αἱ ἐλπίδες μᾶλλον δὲ μετὰ τῶν ἐλπίδων τὰ ἔργα ; Ὁρᾷς τὸ σκυθρωπὸν, τὴν κατήφειαν, εἰ βούλει, καὶ τὰ δάκρυα. Ἡ περὶ σοῦ φροντὶς τούτων αἰτία· ὁ ἐπὶ σοὶ πόνος αὐτῶν ἅπτε-

VARIÆ LECTIONES.

[v] ἴσ. πληγῆς. [x] ἴσ. πανουργίαν. [y] μήτε τήν. [z] ἴσ. ἅτε.

ται σπλάγχνων, τὸ ἄλγος αὐτῆς τῆς ζωῆς· ἀλλ' εἴ τί σοι τῆς ἐμῆς μέλει ζωῆς (οὔπω δέ μέ τις ἀναπείθει λόγος ὡς οὐ μέλει) μηκέτι μηδὲν τοιοῦτον μηδὲ παραπλήσιον, μήτε εἰς βουλὴν μήτε εἰς μελέτην διαβαινέτω· μακάριος γὰρ ἀνὴρ οὐχ ὃς ἐπὶ παρανόμων οὐκ ἔδραμεν ἔργα, ἀλλ' ὃς οὐδὲ ἐν τῇ βουλῇ αὐτῶν ἐπορεύθη· μηδ' ὅτι χείρους ἔχομεν σεμνυνώμεθα, ἀλλ' εἴ τινων ἐλάττους ἐλεγχθῶμεν, αἰσχυνώμεθα· ἐπεὶ καὶ ἀριστεὺς οὐχ ὅταν λειποταξίας οὐχ ἅλῳ, οὐδ' ὅταν τῶν φυγάδων οὐχ ἥττων ὀφθῇ, σεμνὸς καὶ περίβλεπτος· ἀλλ' ἐπειδ' ἂν τῶν συστρατιωτῶν κρείττων ἐν πολέμοις ἀναφανῇ καὶ τῶν ἐχθρῶν κρατήσῃ, τότε καὶ τοὺς στεφάνους ἐστὶν ἀναδέχεσθαι δίκαιος· ναί, δέομαι καὶ παρακαλῶ δεῖξον, τὸ τέλος ἄξιον τῆς ἀρχῆς, ἄξιον τῶν ἀγώνων· ὦ πόσων στεναγμῶν, πόσων δακρύων ἐν πελάγει μὲν μέσου [a] πνευμάτων καὶ ζάλης οὐριοδρομεῖν, πρὸς αὐτῷ δὲ τῷ λιμένι, καταποντίζεσθαι· καὶ πόλεμον μὲν κρατεῖν τῶν ἐχθρῶν, τῶν δὲ τροπαίων αὐτοῖς ὑπεξίστασθαι· καὶ τὸν ἀγῶνα μὲν ἐν τῷ σταδίῳ λαμπρῶς ἐνεγκεῖν, πρὸς δὲ τοὺς στεφάνους μαλακίζεσθαι· ὑμᾶς δὲ ἄρα, ὦ τῆς ἀρετῆς ἐρασταί, καὶ τῆς εὐσεβείας κήρυκες, καὶ τῆς ἀληθείας προασπισταί, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, οὕτω καὶ τοῦ παρόντος ἄλγους εὑρήσειν ἔμελλον παραψυχήν· οὐ μόνον ὅτι πέφυκε τὸ λυποῦν τοῖς φίλοις ἐκκαλυπτόμενον διαχεῖσθαί [b] πως τοῖς λόγοις, καὶ οἷον συνεξατμίζεσθαι· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, διότι μεγάλας ἐλπίδας ἔχω διὰ τῶν ὑμετέρων σοφῶν καὶ καλῶν ἐπῳδῶν τε καὶ παραινέσεων, θᾶττον ἀναῤῥωσθῆναι τὸν ἄνδρα, καὶ τὸν τοῦ ὄφεως ψιθυρισμὸν τέλεον ἀποστραφέντα, μηκέτι συμβουλῆς ἀνασχέσθαι στασιαζούσης, τοὺς ὀρθοὺς λογισμοὺς καὶ εἰς δισταγμὸν μετακλινούσης, πτώματος αἴτιον, ἀλλ' εἰς τὴν προτέραν ἐπαναθραμόντα τελειότητα, ἄσειστον καὶ ἀκλόνητον ἐν τῇ στερρᾷ καὶ ἀῤῥαγεῖ τῆς ὁμολογίας Χριστοῦ διατηρηθῆναι πέτρᾳ, διὰ βίου παντὸς καὶ λόγων.

tristem, vultu dejectum, lacrymantem: de te sollicitudo talia causat. Labor meus circa te, de vita dolor viscera mea penetrat interiora. Quare, si meæ vitæ tibi cura est ulla (et certe non probatur non esse tibi curæ), noli deinceps ejusmodi aliquid in deliberationem admittere. Beatus ille vir, non qui nequaquam cucurrit ad illicita malorum opera, sed qui ne quidem incessit in concilio malignantium. Nec quod sint, quam nos sumus, deteriores alii, gloriemur, sed si aliquibus impares inveniamur, pudore suffundimur. Nam et optimus miles haud desertor convictus, nec quod cum fugitivis censeatur, clarus obinde et illustris fit, sed si bello præstantior quam commilitones: si victoriam de hostibus reportavit, tum dignus judicatur qui coronetur. Hortor autem atque obsecro, ostende finem principio dignum, dignum certaminibus. O quantum adest gemitus et lacrymarum, si in marinis fluctibus, inter ventos, in procellosis tempestatibus rectum tenere cursum possimus, et in portu patiamur naufragium! prælio si vincamus hostes et depellamur a tropæo! in stadio cum laude certamen subire, et emollescere ad bravium! Vos ergo, o virtutis amatores, veritatis qui præcones estis, et in Deum pietatis defensores; ut contra cætera prævaluistis, ita date operam, et sedulo incumbite, ut quod exopto doloris habeatis levamentum. Non ob eam tantum causam, quia quod dolet, amicis si exponatur, diffindi quodam modo per sermones poterit, aut, ut sic dicam, evaporari; sed multo magis quod spem egregiam concipio, futurum ut vestris prudentibus illis et præclaris admonitionibus et insusurrationibus corroborandum hominem, serpentis illius difflato sibilo quasi consiliis ulterius non pariturum eorum qui fecerunt secessionem; qui consilia recta et optima ab dubitationem inflectunt ruinæ daturam occasionem, sed ad priorem integritatem reversum, ita ut immotus et inflexus, in Christianæ confessionis petra solida et infracta conservetur, in omni vitæ cursu, et sermonum varietate conservatus.

Εἴ τις δὲ παράκλησις ἐν Χριστῷ (μετὰ τοῦ θεσπεσίου Παύλου ὑμῖν, καὶ δι' ὑμῶν πᾶσιν ἐπιβοῶμεθα), εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία Πνεύματος, εἴ τινα σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί, πληρώσατέ μου τὴν χαράν· ἵνα, ὥσπερ μέχρι νῦν, οὕτω καὶ διαπαντὸς, τὸ αὐτὸ φρονῆτε, ἓν ἑνὶ πνεύματι καὶ μιᾷ ψυχῇ συναθλοῦντες τῇ ἀληθείᾳ τῷ κηρύγματι, καὶ μὴ πτυρόμενοι [c] ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων· ἥτις αὐτοῖς μέν ἐστιν ἔνδειξις ἀπωλείας, ὑμῖν δὲ σωτηρίας, καὶ τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ· ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη [τὸ] ὑπὸ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν. Καὶ ταῦτα οὐχ ὡς τῶν ἐμῶν δεομένοις λόγων γράφω, ἀλλ' ὡς χορηγῶν, ἀλλάγε καὶ ἐφιέμενος ὑμῖν κοινωνεῖν, ἔνθα μὲν καλεῖ καιρὸς, αὐτοῖς ἔργοις καὶ ἄθλοις, ἀλλ' ὅτε [d] δὲ καὶ

Atque hæc quidem hactenus. *Quod si autem aliqua sit consolatio in Christo* [19], ita enim vocibus divini Pauli vobis sigillatim inclamabo; *si quod solatium charitatis, si quæ spiritus societas, si quæ miserationis viscera, vos adimplete gaudium meum* [20]; ut quemadmodum huc usque, *sic semper idem sapiatis, in uno spiritu unanimiter collaborantes præconio veritatis, ut nunquam ab adversariis terreamini: Quod illis concedet in damnationem, vobis in salutem imputabitur, idque Deo operante; quia vobis donatum est a Christo, non solum ut in ullum credatis, sed ut pro illo patiamini. Ista autem scripsi, non quod sermonibus meis indigeatis, sed propterea quod desiderem quippe, debitor quædam vobiscum communicare, ubi fuerit occasio, opere ipso et concertatione; nec factis tantum sed interdum et verbis* [21]. *Vos enim*, ut cum Joanne Theologo dicam, *habetis a sancto Spi-*

[19] Philip. II, 1. [20] ibid. 2. [21] Philip. II, 2; I, 29 et passim.

VARIÆ LECTIONES.

[a] ἴσ. ἀνάμεσον. [b] συνδιαχεῖσθαι. [c] συρόμενοι, vel πτερούμενοι. [d] ἄλλοτε.

ritu unctionem : porro, *quam accepistis, unctio in vobis manet, nec opus est ut quisquam nos erudiat, sed sicut eadem unctio docet vos, et sicut vos docuit manete in eo, ut cum apparuerit Filius Dei, habeamus fiduciam, nec confundamur in adventu ejus* [22]. Pacis autem custos atque rex, qui vitam nobis dedit, et eamdem conservat : *In quo vivimus, movemur, sumus* [23], cujus amoris vinculis, nec dissolubilibus constricti tenemur : ille princeps sacerdos, idemque magnus, Christus nempe verus noster Deus : *Qui nos de non populo, populum constituit acquisitionis, per sanguinem proprium* [24] : nec populum simpliciter, sed *dilectam*, sed *gentem sanctam*, sed *regale sacerdotium*, quæ ineffabilis illius bonitas est, *filios nos constituens, hæredes, et secum cohæredes : apud quem non est conversio vel inversionis umbra* [25] : quos inculpatos ad finem usque est custoditurus, constringens nos vinculo pacis et amoris, formans nos in ipso, et inter nosmet mutuo immota et inconcussa pietatis sententia constitutus, unam et eamdem omnes cogitationem habentes, unum dicentes, ad unum prospectantes, ad bravium superuæ vocationis properantes : ubi *primogenitorum Ecclesia est* [26] : ubi martyrum chorus, patriarcharum tabernacula ; ubi mendacium non antefertur veritati, non est contentio, tyrannis, insanus furor : sed alta quies, veritatis irresistibilis pulchritudo nullo artificio inobscuranda : ubi quies, pax, concordia, beatarum visionum et inenarrabilium spectaculorum intuitus, participatio, et fruitio, adoptionis finis non ulterius speratæ sed perfectæ, cujus tamen etiamnum illustri quodam modo participes simus, propter quam in præsenti persecutiones patimur, et captivi abducimur ; propter quam sexcentas calamitates, mortes perpetimur quotidianas, quas læti ferimus agentes præterea gratias. *Pro regibus orandum esse*, divinus Paulus ante nos jam olim docuit [27] : et discipulorum summus Petrus [28] : *Subjecti estote*, inquit, *omni humanæ creaturæ propter Dominum : sive rex sit vel superior* Iterumque : *Regem honorate* : utroque prior, communis ille noster et illorum Dominus, Doctor, Creator, a thesauro inæstimabili suo censum Cæsari solvens, opere et verbo docuit, prærogativas regibus datas dare. Quocirca inter mysticas et venerandas nostras hierurgias orationes pro regibus offerimus. Quæ per leges debita, conservare illæsa et communite custodire, erga nostros a Christo dilectos reges institutum est Deo gratum, et nobis congruentissimum

A τοῖς ῥήμασι. Καὶ γὰρ ὑμεῖς (μετὰ τοῦ θεολόγου φάναι Ἰωάννου) χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ, Τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ, ἐν ὑμῖν μένει, καὶ οἴδατε πάντα, καὶ οὐ χρείαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς, ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων· καὶ καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς, μένετε ἐν αὐτῷ· ἵνα ὅταν φανερωθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔχωμεν παῤῥησίαν, καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ· ὁ δὲ τῆς εἰρήνης ταμίας καὶ βασιλεύς, ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν αἴτιος καὶ συνοχεύς, ἐν ᾧ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν· οὗ τοῖς ἀλύτοις δεσμοῖς τῆς ἀγαπήσεως συνδεδέμεθα· ὁ πρῶτος καὶ μέγας ἀρχιερεύς, Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν· ὁ ἐξ οὐ λαοῦ λαὸν οἰκεῖον ἡμᾶς ἰδίῳ αἵματι ποιησάμενος· καὶ

B οὐχ ἁπλῶς λαόν, ἀλλὰ καὶ ἠγαπημένους, καὶ ἔθνος ἅγιον, καὶ βασίλειον ἱεράτευμα (ὦ τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας!) καὶ υἱούς, καὶ κληρονόμους, καὶ συγκληρονόμους θέμενος· παρ' ᾧ οὐκ ἔστι παραλλαγὴ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα· αὐτὸς ἕως τέλους ἀνεγκλήτους συντηρήσει, συσφίγγων ἡμᾶς ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ ἀγάπης, στηρίζων ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ἀλλήλοις ἐν ἀκλονήτῳ καὶ ἀσαλεύτῳ τῆς εὐσεβείας φρονήματι, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μελέτην ἔχοντας, ἓν λέγοντας, πρὸς ἓν ἀφορῶντας ἅπαντας, πρὸς τὸ βραβεῖον ἐπειγομένους τῆς ἄνω κλήσεως· ἔνθα τῶν πρωτοτόκων ἡ Ἐκκλησία· ἔνθα χοροὶ μαρτύρων· ἔνθα πατριαρχῶν αἱ σκηναί· ἐν οἷς οὐκ ἔστι ψεῦδος πρὸ τῆς ἀληθείας τιμώμενον, οὐκ ἔρις, οὐ τυραννὶς, οὐκ ἀπόνοια· ἐν οἷς βαθεῖα

C γαλήνη, καὶ κάλλος ἀληθείας ἀμήχανον ὑπὸ μηδεμίας τέχνης καλυπτόμενον· ἐν οἷς εἰρήνη πᾶσα καὶ ὁμόνοια, καὶ ἡ τῶν μακαρίων ἐκείνων καὶ ἀδιηγήτων θεαμάτων θέα καὶ μετοχὴ καὶ ἀπόλαυσις, καὶ τέλος τῆς υἱοθεσίας οὐκέτι ἐλπιζομένη, ἀλλ' ἤδη λαμπρῶς μετεχομένη· ἡ τελείωσις, ὑπὲρ ἧς οἱ παρόντες διωγμοὶ καὶ αἰχμαλωσίαι καὶ δι' ἣν τὰ μυρία δεινὰ, καὶ τοὺς καθημερινοὺς θανάτους εὐχαρίστως καὶ χαίροντες φέρομεν. Ὑπὲρ δὲ βασιλέων εὔχεσθαι Παῦλος μὲν ὁ θεσπέσιος πρὸ ἡμῶν παραινεῖ· καὶ Πέτρος δὲ τῶν μαθητῶν ἡ ἀκρότης· Ὑποτάγητε πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν Κύριον, λέγων, εἴτε βασιλεῖ ὡς ὑπερέχοντι. Καὶ πάλιν· Τὸν βασιλέα τιμᾶτε· ἀλλάγε πρὸ τούτων αὐτὸς ὁ κοινὸς Δεσπότης καὶ Διδάσκαλος καὶ Δημιουργὸς, ἐκ παραδόξου θησαυροῦ κήνσον τελέσας τῷ Καίσαρι ἔργῳ καὶ νόμῳ τὰ προνόμια νέμειν ἅπερ ἀφώρισται

D τοῖς βασιλεῦσιν ἐξεπαίδευσε· διὸ καὶ ταῖς μυστικαῖς ἡμῶν καὶ φρικταῖς ἱερουργίαις, εὐχὰς ὑπὲρ βασιλέων ἀναφέρομεν· ἃ δὴ προνόμια συντηρεῖν καὶ συνδιασώζειν καὶ τοῖς φιλοχρίστοις ἡμῶν βασιλεῦσι δίκαιόν τε καὶ φίλον Θεῷ, καὶ ἡμῖν ἁρμοδιώτατον.

EPIST. XV.

Ab exsilio, ad episcopos similem passos persecutionem

Persecutio gravis, sed Domini benedictio suavis : exsilium difficile, sed jucundum regnum cœlorum : *Beati persecutionem passi propter justitiam, quia illo-*

ΕΠΙΣΤ. ΙΕ'.

Ἀπὸ τῆς ὑπερορίας τοῖς συνδεδιωγμένοις ἐπισκόποις.

Ὁ διωγὸς βαρὺς, ἀλλ' ὁ τοῦ Δεσπότου μακαρισμὸς ἡδύς· ἡ ὑπερορία χαλεπὴ, ἀλλ' ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία τερπνή. Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι

[22] I Joan. II, 27, 28. [23] Act. XVII, 28. [24] I Petr. II, 9. [25] Osee XIV, 8. [26] Hebr. XII, 23. [27] I Tim. II, 2. [28] I Petr. II, 13.

ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· πολλαὶ αἱ θλίψεις, καὶ πᾶσαν ὑπερβαλλόμεναι χαλεπότητα· ἀλλ' ἡ ἐκεῖθεν χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις, οὐ μόνον κουφίζειν οἶδεν αὐτῶν τὴν δριμύτητα, ἀλλὰ τοῖς πρὸς ἐλπίδας τὰς ἄνω βιοῦσι, καὶ εἰς εὐθυμίας ὑπόθεσιν αὐτὰ μετατίθησιν· ἐχώμεθα τοιγαροῦν τῶν ἄθλων, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπάθλων· ἵνα γένηται καὶ ἡμῖν μετὰ Παύλου βοᾷν· Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπόν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. Τί ταύτης τῆς ἐπινικίου φωνῆς ἡδύτερον ἢ χαριέστερον; τί δὲ καταισχύνειν τὸν κοινὸν τοῦ γένους ἐχθρὸν δυνατώτερον; Τὸν δρόμον τετέλεκα· τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπόν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. Ὦ φωνῆς ἁπάσης λύπης ζάλην κατακοιμιζούσης μᾶλλον δὲ πάσης πνευματικῆς εὐφροσύνης χάριν ἐπιχορηγούσης, τοὺς διώκτας εἰς ἔκπληξιν ἀντιμεθιστώσης, τοὺς διωκομένους στεγανούσης, ἀσθενεῖς ἀναῤῥωννυούσης, τοὺς κατερραγμένους ἀνορθούσης! ταύτην καὶ ἐγὼ τῶν ἔργων μοι τοῖς λόγοις συνυπηχούντων ἀξιωθείην ἅμα ὑμῖν τοῖς καλοῖς συνάθλοις ἐν Κυρίῳ ἀναφθέγξασθαι πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων Ἀμήν.

A rum est regnum cælorum [29]: afflictiones multæ, omnem excedentes gravitatem, sed a cœlo gaudium et exsultatio non modo acerbitatem illarum alleviant: sed ita immutant, ut sint solatii argumentum iis, qui vivunt secundum spes supernas: quocirca certamina subeamus, ut consequamur præmia, ut cum Paulo clamare possimus: *Bonum certamen certavi, cursum confeci, fidem servavi*; *de cætero reposita mihi est justitiæ corona* [30]. Hac voce triumphali, ecquid suavius, aut amplius erit: ecquid magis in dedecus communis generis humani hostis cedat: *Cursum perfeci, fidem servavi, deinceps reposita mihi justitiæ corona*: vox est, quæ turbulentas quasvis sedet tempestates, quæ gratiam spiritualis gaudii suggerat, persecutores attonitos reddat, persecutionem passos coronet, infirmos corroboret, dejectos resuscitet. Hanc ego, si verbis meis facta respondeant, felicitatem consequar, una vobiscum præclare mecum concertantibus, per intercessionem sanctissinæ Dominæ nostræ Deiparæ, et sanctorum omnium. Amen.

B

ΕΠΙΣΤ. ΙϚ.

Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ μεγάλῳ βασιλεῖ Βασιλείῳ.

Ἄκουσον, ὦ φιλανθρωποτάτε βασιλεῦ [e], οὐ προβάλλομαι νῦν παλαιὰν, φιλίαν· οὐ φρικώδεις ὅρκους καὶ συνθήκας· οὐ χρίσμα καὶ χειροθεσίαν βασιλείας· οὐχ ὅτι ταῖς ἡμετέραις χερσὶ προσιὼν, τῶν φρικτῶν καὶ ἀχράντων μετεῖχες μυστηρίων· οὐδὲ τὸν δεσμὸν, ὃν [f] ἡμᾶς ἡ τοῦ καλοῦ παιδὸς υἱοθεσία συνέδησεν· οὐδὲν τούτων λέγω· ἀλλὰ τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων προτείνω σοι δίκαια. Πάντες γάρ, καὶ βαρβάρων καὶ Ἑλλήνων, οὓς μὲν θανάτου κρίνουσι, τοῦ βίου ἐξάγουσιν· οὓς δὲ ζῆν ἐῶσι, λιμαγχονίᾳ καὶ μυρίοις ἄλλοις κακοῖς θανεῖν οὐ βιάζονται· Ἡμεῖς δὴ βίον βιοῦμεν θανάτου πικρότερον· ἠχμαλωτίσμεθα, πάντων ἐστερήμεθα, συγγενῶν, ὑπηρετῶν, συνήθων, πάσης ἁπλῶς ἀνθρωπίνης θεραπείας. Καί τοιγε Παῦλος ὁ θεῖος, περιαγόμενος δέσμιος, τῆς ἀπὸ τῶν γνωρίμων καὶ συνήθων θεραπείας ἀπολαύειν οὐκ ἐκωλύετο· ἀλλὰ καὶ τοι τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἀγόμενος, ἀνθρωπίνης καὶ παρὰ τῶν μισοχρίστων Ἑλληνιστῶν, ἐτύγχανεν ἡμερότητος. Ἀλλ' ἴσως ὁ μακρὸς χρόνος, εἰ καὶ μὴ ἀρχιερεῖς Θεοῦ, ἀλλ' οὖν γέ τινας κακουργοὺς, τοιαῦτα δείκνυσι πεπονθότας· ἀλλ' ὅτι ἐστερήθημεν καὶ βιβλίων, καινὸν τοῦτο καὶ παράδοξον, καὶ νέα καθ' ἡμῶν ἐπινενοημένη τιμωρία· ἵνα τί γίνεται; ἵνα μὴ ἀκούωμεν μηδὲ λόγον Κυρίου. Μὴ γένοιτο ἐπὶ τῆς σῆς βασιλείας ταύτην τὴν ἀρὰν πληρωθῆναι, ὅτι Ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις λιμὸς ἄρτου, καὶ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου. Διὰ τί γὰρ ἡμῶν ἀφῃρέθη τὰ βιβλία; Εἰ μὲν

C

D

EPIST. XVI.

Piissimo et maximo regi Basilio.

Audi autem, humanissime imperator, non ego nunc allego veterem nostram amicitiam; non tremenda juramenta, et stipulationes initas; untionem et manuum impositionem regiam; non quod manibus nostris subditus, sacramentorum illorum reverendorum et immaculatorum fuisti particeps factus, non illud vinculum quo nos filii optimæ spei adoptio copulavit. Horum nihil commemoro; sed omnibus communem æquitatem tibi præfero. Omnes certe cum Græci tum etiam Barbari, si capitalem in aliquem sententiam statuant, vita privant; quibus autem vivere permittant, compellant fame enectos, et mille aliis malis emori. Ast ego vivo vitam quavis morte acerbiorem: in captivitatem abductus, rebus omnibus exuor· cognatis, familia, amicis, omni omnimodo humano ministerio. At certe divinus Paulus cum captivus circumduceretur, non tamen prohibebatur familiarium officiosa cura, et cognitorum: imo cum ad capitale supplicium duceretur, humanitatem experiebatur a paganis, et Christi nomen invisum habentibus. Verum fortassis temporis diuturnitas, licet haudquaquam archisacerdotes Dei, tamen improbitate notos, hujuscemodi docet pertulisse. At nos etiam libris privamur, et hoc certe novum, et paradoxum, recens in me excogitatum supplicium. In quem porro finem? certe ne verbum Domini audiremus. Absit autem, ut in diebus imperii tui, illa exsecratio finem sortiatur: *Erit in diebus illis*

[29] Matth. v, 10. [30] II Tim. iv, 7.

VARIÆ LECTIONES.

[e] Βασίλειε. [f] ὦ.

fames panis, et fames audiendi verbum Dei [81]. Nam cur a me libri sublati sunt? Si in aliquo læsi aliquem, adhuc plures dari deberent, etiam et informatores adhiberi, ut legendo majorem utilitatem, et convicti citius correctionem consequamur : sin nullos læsi, cur ego lædor? Nullus orthodoxus tale quid ab heterodoxis passus est. Athanasius ille, multarum palmarum auctor, sede sua episcopali sæpius, cum ab hæreticis, tum a paganis pellebatur ; at nemo sancivit aliquando, ut libri ab illo auferrentur. Vir admirandus Eustathius similibus Arianorum fraudibus impetebatur ; sed nec ab illo, ut a nobis, ablati libri. Paulus confessor, Joannes Chrysostomus, Flavianus eximius, infiniti alii. Quid enim opus est illos recensere, qui in libro cœlesti describuntur? Quid B ego commemoro sanctos et orthodoxos episcopos? Magnus Constantinus Eusebium, Theogonium, alios cum illis hæreticos, propter impietatem et versatiles sententias exsilio multavit, sed neque facultatibus spoliatos, neque libris denudatos : puduit enim eum a sermocinatione excludere illos, quos ob eam causam exsilio multabat, quod ὑλόγως se gesserant ; impius Nestorius relegatur, ita et Dioscorus : Petrus ille infelix ; Severus, alii quamplures ; sed nemo librorum captivitatem pertulit. Quid veteres recenseo? Multi etiamnum superstites norunt Leontem illum impium, feræ potius quam hominis naturam ostendisse : ille autem cum a solio depelleret Nicephorum, magnum et vere Nicephorum, eumque mitteret in exsilium, non una C relegavit exsulem a libris suis ; sed nec inedia confecit, quemadmodum nos fame enecamur : et tamen summe in votis habebat, ut ille athleta interitu occumberet, non minus quam ut regnum ipsius impium quam diutissime perduraret : sed ille titulum homicidii subire noluit ; nec carnes ministrorum suorum, non secus quam latronum aut proditorum frustatim dissecabat, utcunque alioquin impius, et sanguinem spirans ; non quemquam ab amicorum visitatione exclusit ; nec facultatum damno quemquam punivit. Reverebatur enim Christianismum, quem præ se ferebat, ita ut nollet crudelius quam pagani desævire. Illi enim cum martyres consummarent, non impediebant quominus amicorum famulitio uterentur ; nec proprietate D privarunt facultatum. Sed nec ille Leo psalmodias prohibebat, verum multorum monachorum in unum consessum fieri solatii causa ferebat. Domos divinas et sacratas Deo ædes non subruebat ; metuens, ut probabile est, contra sacra opera insævire, cum homines non metueret offendere. At contra me, hei mihi! omnia nova, omnem tragœdiam exsuperantia usurpantur : captivor, ab omnibus deseror amicis, ab affinibus, famulis privor, psallentibus, monachi-

γάρ τι ἀδικοῦμεν, πλείονα ἔδει δοθῆναι, καὶ δὴ καὶ τοὺς διδάσκοντας, ἵνα καὶ ἀναγινώσκοντες μᾶλλον ὠφελώμεθα, καὶ ἐλεγχόμενοι διορθώμεθα· εἰ δὲ μηδὲν ἀδικοῦμεν τί ἀδικούμεθα ; Οὐδεὶς τοῦτο τῶν ὀρθοδόξων, οὐδ' ὑπὸ τῶν ἑτεροδοξούντων πέπονθεν. Ἀθανάσιος ὁ πολύαθλος, τοῦ θρόνου πολλάκις, καὶ ὑπὸ αἱρετικῶν, καὶ ὑπὸ Ἑλληνιστῶν ἀπελήλαται· ἀλλ' οὐδεὶς αὐτοῦ τῶν βιβλίων ἀφαίρεσιν ἐψηφίσατο. Εὐστάθιος ὁ θαυμάσιος, τὴν ἴσην ἐπιβουλὴν παρὰ τῶν Ἀρειανιζόντων ὑπήνεγκεν· ἀλλ' οὐχ, ὡς ἡμεῖς, καὶ τὰ βιβλία ἀφῄρηται. Παῦλος ὁ ὁμολογητὴς, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Φλαβιανὸς ὁ θεσπέσιος, μυρίοι ἄλλοι· τί γὰρ δεῖ νῦν τούτους ἀριθμεῖν, οὓς ἡ ἐν οὐρανοῖς Βίβλος ἀπεγράψατο ; Καὶ τί λέγω τοὺς ὀρθοδόξους καὶ ἁγίους ἀρχιερεῖς ; Εὐσέβιον καὶ Θεογόνιον, καὶ σὺν αὐτοῖς ἄλλους ἀνθρώπους αἱρετικοὺς ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, διὰ τὴν αὐτῶν δυσσέβειαν καὶ τὸ τῆς γνώμης παλίμβολον, ὑπερορίους ἐποιήσατο· ἀλλ' οὔτε τῶν ὑπαρχόντων ἐγύμνωσεν, οὔτε βιβλιοίς προσεζημίωσεν. Ἠσχύνετο γὰρ λόγου κωλύειν, οὓς, ὅτι ἀλόγως ἔπραττον, ἐξορίᾳ κατεδίκαζε· Νεστόριος ὁ δυσσεβὴς ἐξορίζεται· Διόσκορος πάλιν· Πέτρος ὁ δείλαιος· Σευῆρος καὶ πολλοὶ ἄλλοι· ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν βιβλίων αἰχμαλωσίαν ὑπέμεινε. Τί δὲ λέγω τὰ παλαιά ; Λέοντα τὸν δυσσεβῆ πολλοὶ καὶ τῶν ἔτι περιόντων ἴσασι θηρίον [v] μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου φύσιν ἐπιδειξάμενον· ἀλλ' οὗτος τὸν μέγαν, καὶ ὡς ἀληθῶς Νικηφόρον, ἐλαύνων τοῦ θρόνου, καὶ ἐξορίᾳ παραδιδοὺς, οὐχ ὅτι καὶ τῶν αὐτοῦ βιβλίων ἐποίησεν ὑπερόριον· οὐ μὲν οὖν οὐδὲ ἐλιμοκτόνησεν, ὡς ἡμεῖς λιμαγχονούμεθα. Καί τοι οὐδὲν ἧττον τὸν ἀθλητὴν ἐπεθύμει θανεῖν, καὶ ἢ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν εἰς μῆκος χρόνων, δι' ὧν ἐσέβει, πάντα παραταθήσεσθαι· ἀλλ' ὅμως ὄνομα λαβεῖν ἀνδροφονίας ἐφυλάττετο· οὐ τὰς σάρκας τῶν ὑπηρετούντων αὐτῷ, λῃστῶν καὶ προδοτῶν δίκην, κατέκοψε, καίπερ δυσσεβῶν τἆλλα [x], καὶ πνέων ὠμότητα· οὐ τῶν συγγενῶν τὴν ὁμιλίαν ἐκώλυσεν· οὐχὶ τῶν ὑπαρχόντων ζημίαν ὑπήνεγκεν· Ἠδέσθη γὰρ, Χριστιανισμὸν ὑποκρινόμενος, Ἑλλήνων ὠμότερα διαπράττεσθαι. Ἐκεῖνοι γὰρ, ἀναιροῦντες τοὺς μάρτυρας, ὅμως οὔτε θεραπείας, τῆς παρὰ τῶν οἰκείων, τυγχάνειν ἐκώλυον· οὐδὲ [y] τῶν ὑπαρχόντων ἀφῃροῦντο τὴν κυριότητα. Οὐ μὴν οὐδὲ ψαλμῳδίας ἐκεῖνος ἐξέκοψεν, ἀλλὰ καὶ πολλῶν μοναζόντων, συναυλίαν ἀνεδίδου παραμύθιον. Οὐ τοὺς ἀφιερωθέντας αὐτῷ οἴκους Θεοῦ καὶ ναοὺς κατεστρέψατο· ἐδυσωπεῖτο γάρ, ὡς ἐνόμιζεν, ἀνθρώπῳ προσκρούων τοῖς θείοις ἔργοις ἐπιλυμαίνεσθαι. Καθ' ἡμῶν δὲ, οἵ μοι, πάντα καινὰ, καὶ τραγῳδίας ἐπέκεινα· αἰχμάλωτοι πάντων [z] ἔρημοι φίλων, ἔρημοι συγγενῶν· ὑπηρετούντων, ἔρημοι ψαλλόντων, μοναζόντων· ἀντὶ δὲ φίλων, ἀντὶ μοναζόντων, ἀντὶ ψαλλόντων, ἀντὶ πάντων ἁπλῶς, στρατιωτῶν κουστωδίαις καὶ στρατιωτικοῖς λόχοις ἐκδεδόμεθα· κατεστράφησαν

[81] Amos VIII, 11.

VARIÆ LECTIONES.

[v] ἴσ. θηρίου. [z] τὰ ἄλλα. [y] οὔτε. [z] πάντως.

οἶκοι Θεοῦ, καὶ λελωβημένα σώματα πενήτων μετανέστησαν· καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῖς, ὡς πολεμίων ἐδημοσιώθησαν λάφυρα· ἵνα τί γένηται; ἵνα ἡμεῖς ἀνιάσωμεν· λίαν πικρῶς ἠνιάσαμεν· ἱλαστήριον γὰρ ἡμῖν ἁμαρτημάτων, ἐκεῖνοί τε καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς, θεραπείᾳ Θεῷ [a] ἀφιέρωτο. Ἀλλ' ἔδει συννοεῖν, μήποτε καὶ Θεὸς ἡμῖν ὁ ζημιούμενος, μᾶλλον συναλγήσειεν· εἴπερ αὐτός ἐστιν, ὁ τὰ τῶν πενήτων οἰκειούμενος. Σωμάτων μὲν κακώσεις, νόμοι Ῥωμαίων, τοῖς ἐπὶ κακουργίᾳ ἁλοῦσιν, εἰς κάθαρσιν ψυχῆς ἐπενόησαν· ψυχῆς δὲ κακώσεις καὶ ἐπιβουλὰς, οὐδὲ ἀκοῇ, μέχρι νῦν, παρά τισιν ἀνθρώπων ἐπιτηδευομένας παρειλήφαμεν· εἰ καὶ νῦν τῇ πείρᾳ μανθάνομεν· τοῦτο γὰρ δῆλον ὅτι ποιεῖ, ἥ τε τῶν βιβλίων ἁφαίρεσις, καὶ τοῦ λύτρου τῶν ἁμαρτημάτων ἡ καταστροφὴ καὶ ἀναίρεσις· ἡ μὲν αὐτῆς τὸ ὄμμα τῆς θεωρίας ἐναποσβέννυσα καὶ διαφθείρουσα· ἡ δὲ τὸ κάλλιστον τῶν πράξεων πρασσομένη καὶ καταλύουσα· τίς ἤκουσεν ἐξ αἰῶνος, κατὰ ψυχῶν ἀνθρωπίνων, πόλεμον ὑπὸ ἀνθρώπων ἐπινοούμενον; οὐ γὰρ ἱκαναὶ κενῶσαι πᾶσαν ὀργὴν αἱ τιμωρίαι τοῦ σώματος, ὑπερορία, καὶ αἰχμαλωσία, καὶ λιμὸς, καὶ φρουρὰ, καὶ θάνατος καθ' ἑκάστην ἐπαγόμενος, καὶ τοσούτῳ μόνον τοῦ ζώου φειδόμενος, ὅσῳ μὴ συναπελεῖν καὶ τῶν ἀλγεινῶν τὴν συναίσθησιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ πικρότατον τοῦ θανάτου κέντρον, καὶ ἡ ἀφόρητος βάσανος, ἵνα καὶ τὰ τῶν θνησκόντων πάσχωμεν, καὶ τῷ θανάτῳ τὰ πάθη μὴ συνδιαλύοιτο· ὃ μόνον ἦν, ὡς ἐν τηλικούτῳ κακῷ, τοῖς θνήσκουσι παραμύθιον. Σκόπησον, ὦ βασιλεῦ, ταῦτα κατὰ σεαυτόν· καὶ εἰ μὲν ἀθῳοῖ σε τὸ σὸν συνειδὸς, πρόσθες καὶ ἕτερα καθ' ἡμῶν, ἂν ἄρα τι καὶ παραλέλειπται. Εἰ δὲ καταδικάζει, μὴ ἀναμείνῃς τὴν ἐκεῖθεν καταδίκην, ὅτε καὶ ἡ μεταμέλεια ἄχρηστος. Ἐγὼ δέ σου δέομαι, καινὴν ἴσως δέησιν, ἀλλ' ἐπὶ καινοτάτοις προσαγομένην· στῆσον, ὦ βασιλεῦ, τὰ κακὰ, ᾧ βούλει τρόπῳ· ἢ τοῦ βίου τάχιον ἡμᾶς καὶ μὴ μετὰ τῆς πολλῆς ταύτης καὶ ἀφύτου ταριχείας, ἐξάγων· ἢ τὴν ὑπερβολὴν ἀνακόπτων τῶν δυσχερῶν· μνήσθητι ὅτι ἄνθρωπος εἶ, κἂν βασιλεύῃς· μνήσθητι ὅτι σάρκα περικείμεθα τὴν αὐτὴν, καὶ βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται, καὶ τῆς αὐτῆς κοινωνοῦμεν φύσεως· μνήσθητι ὅτι κοινὸν Δεσπότην ἔχομεν καὶ Πλάστην, καὶ κοινὸν Κριτὴν [b]. Τί τὴν σὴν ἐπιείκειαν, ταῖς καθ' ἡμῶν κακώσεσιν ἐξελέγχεις; τί τὴν σὴν χρηστότητα, ταῖς εἰς ἡμᾶς ἐπηρείαις διαβάλλεις; τί δὲ τὴν φιλανθρωπίαν, εἰς ὑπόκρισιν, καὶ σχῆμα πραότητος, τῇ καθ' ἡμῶν ὀργῇ καὶ βαρύτητι διασύρεις; οὐκ αἰτοῦμεν θρόνους, οὐ δόξαν, οὐκ εὐημερίαν· οὐκ εὐπάθειαν· ἀλλ' ἐκεῖνα αἰτοῦμεν, ἃ καὶ τοῖς δεσμώταις παρέχεται, ὧν οὐδ' οἱ αἰχμάλωτοι ἀποτυγχάνουσιν, ἃ καὶ βάρβαροι τοῖς δεσμίοις παρέχειν φιλανθρωπεύονται· εἰς τοῦτο γὰρ τὰ ἐμὰ περίεστηκε πράγματα, ἵνα παρὰ βασιλέως, καὶ [c] τότε φιλανθρωποτάτου γένους τῶν Ῥωμαίων τοιαῦτα αἰτῶ. Τί οὖν αἰτοῦμεν; ἢ ζῆν μὴ χαλεπωτέραν θανάτου ζωὴν, ἢ ῥᾷττον ἀπαλλαγῆναι τοῦ

A sinum colentibus: pro amicis, affinibus, monachis, psallentibus, ac pro cæteris omnibus, militum custodiæ, militaribus turmis trador: subversæ sunt Dei ædes, male multata pauperum corpora translata, facultates eorum non aliter quam belli spolia publicatæ: in quem finem? nempe ut ego excrucier; certe crudelem in modum ego excarnificor; qui pro peccatis meis cum propitiatorium, et illas ædes et ipsorum famulos destinaveram, a serviendo Deo illi abstrahuntur; sed cogitandum fuit an Deus damno a nobis afficiatur, et vehementius doleat. Certe quidem dolet si modo ille ipse est, qui pauperum statum in se recipit procurandum. Corporea tormenta civiles Romanorum leges in maleficos, ad purgandum animum adhibuerunt; animæ autem cruciatus, et in eam conspirationes, ne fando quidem, nisi nunc primum, apud aliquos intelleximus usurpatas: sed nos in præsenti eas experimur; satis enim patet quod hoc intendat librorum ablatio, redemptionis peccatorum catastrophe, et sublatio: harum duarum, altera theoriæ oculum exstinguit et depravat: altera autem pulcherrimas alias actiones in partes divellit et dissolvit. Ab omni retro memoria quis audivit bellum ab hominibus contra animam hominis indictum? quasi non sufficerent omnem iram penitus evacuare corporea supplicia, exsilium nempe, captivitas, fames, custodia, mors quotidie inferenda; ubi in eo tantum vitæ parcitur, ne cum vita simul sensus malorum auferatur; est hic acerbissimus mortis stimulus, carnificina intolerabilis, ut nimirum morientium paliamur dolores, et tamen sensum dolorum non in morte amittamus, quod tamen morientibus in tantis malis, solum est solatium. Considera in teipso hæc, domine rex; et si tua te excuset conscientia, adjice adhuc aliquid contra me, si tamen quidquam est a te prætermissum. Sin te illa condemnat, noli exspectare futuram condemnationem, cum frustra futura sit pœnitentia. Deprecor autem ego te nova fortassis deprecatione, sed rebus novatis accommodata; siste, imperator, malorum cursum quocunque modo poteris, aut volueris: vel me de vita hac sustollendo, idque quantocius, non cum multa et in explicanda mora, quasi sale conditum asservando; aut saltem tristitiarum mensuram qua premor imminuens. Memor sis quod mortalis exsistis, licet imperator; cogita quod uterque eadem carne amicimur, et ejusdem naturæ participes sumus, et reges et privatus quilibet. Memento quod communem Dominum, factorem et judicem habemus: tuam ipsius mansuetudinem, quid me affligendo convincis? quid tuam bonitatem injuriis meis accusas? Misericordiam in hypocrisin, et schema clementiæ odio in me et furore percitus gravi, ludibrio habes? Thronum non desidero, non glo-

VARIÆ LECTIONES.

[a] Ἴσ. Θεοῦ. [b] Ἴσ. ἔξομεν. [c] Ἴσ. τούτου.

riam, non dies bonos, non felices successus ;illa tantum rogo, quæ in vincula conjectis exhibentur, a quibus nec captivi excluduntur, quæ et barbaris catenatis exhiberi solent cum humanitate : eo enim statu res meæ constituuntur, ut a rege et Romanis clementissima natione hujuscemodi deprecatione uti necesse mihi sit. Quæ est autem illa ? scilicet ut vel ne vita, quavis morte magis afflicta fruar, aut ut quam cito de corpore egredi liceat ; reverere naturam ut exoreris ; communes mortalitatis leges venerare ; communia Romani imperii jura noli committere, ut de te narretur novum te in vita exemplum intulisse : nempe istud, quod imperator qui misericordiam et clementiam pollicebatur, archiepiscopum quem amicum habebat et communem filium : a cujus manibus, cum ipse tum imperatrix regni susceperant unctionem, et potestatem induerant dignitatis : a quo vehementer diligebatur, apud quem juratus fidem interposuerat reverendam : quem valde diligere et amore complecti passim omnibus ostenderat : illum inedia, exsilio multavit, et sexcentis aliis malis liquefactum interim precibus pro ipso intercedentem morti dedit.

A σώματος· δυσωπήθητι τὴν φύσιν· αἰδέσθητι τοὺς κοινοὺς τῶν ἀνθρώπων νόμους· αἰδέσθητι τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς τὰ κοινὰ δίκαια· μηδὲ καινόν τι παραχωρήσῃς ἐπεισαχθῆναι τῷ βίῳ διήγημα· ὅτι ποτὲ βασιλεὺς, ἐπιεικίαν καὶ φιλανθρωπίαν ἐπαγγελλόμενος, φίλον ἀρχιερέα, καὶ σύντεκνον ποιησάμενος, ὑφ' οὗ χερσὶν, αὐτός τε καὶ ἡ βασιλὶς, τὸ χρίσμα τῆς βασιλείας ἐχρίσθη, καὶ τὸ ὄξιωμα ἐνεδύσαντο, ὑφ' οὗ λίαν ἐφιλήθη, καὶ πρὸς ὃν ὅρκια καὶ πίστεις φρικώδεις ἔθετο, ὃν ὑπεραγαπᾷν καὶ στέργειν ἐπεδείκνυτο ἅπασι· τοῦτον ἐξορίᾳ, καὶ λιμῷ πικρῷ παραδοὺς, καὶ μυρίοις ἄλλοις κατατήξας κακοῖς, εὐχόμενον ὑπὲρ αὐτοῦ, τῷ θανάτῳ παρέπεμψεν.

EPIST. XVII.

Eidem.

ΕΠΙΣΤ. ΙΖ'.

Τῷ αὐτῷ.

Edita a Montacutio (ep. 98, p. 141).

Ego quidem arbitrabar te ad regni fastigia promoto, mihi gratias agendi multiplices adfuturas occasiones, pro amicis, cognatis, familiaribus, cæteris quibuscunque, quibus te sine fastidio mihi gratificaturum in quantum posses, putavi ; eo me spei induxerat sincerus et sine fuco meus in te animus, nec dubitare sinebant promissiones sexcentæ juramentis confirmatæ ; quas me vel invito, ipse coram omnibus studiose propagabas. At nostræ jam tandem huc spes devenerunt, ut licet sero, nec satis opportune, tuo imperio gratificari habeam. Quorsum autem et in quo inquies? quod latronum et suspendiosorum hominum suppliciat cum quibus usque ad absumptionem conflictabar, in cursum temperantiorem convertere pollicearis. Vide autem sis, dilecte mihi, licet nolis, imperator, quod tentare tantum ut persuadeas hominibus, non modo nihil confert ad persuadendum Deum, sed in plane contrarium immutatur ; certe quæ sine ulto metu hic geruntur acerbiores pœnas olim justitiæ omnia lustranti dabunt.

B

C

Εγὼ μὲν ᾤμην, τῆς ὑμῶν κραταιουμένης βασιλείας πολλὰς αὐτῇ προσάγειν εὐχαριστίας ὑπὲρ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας, ὑπὲρ φίλων, ὑπὲρ συγγενῶν, ὑπὲρ συνήθων, ὑπὲρ πάντων ἁπλῶς, ὅσα πράττων αὐτὸς εἰς τὴν ἡμῶν θεραπείαν κόρον οὐκ εἶχες χαρίζεσθαι. Εἰς τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ἦγεν, ἥ τε καθαρὰ πρὸς σε καὶ ἀληθινὴ διάθεσις, καὶ τῶν μυρίων ὅρκων καὶ ὑποσχέσεων τὸ ἀνένδοτον· οὓς καὶ ἀκόντων ἡμῶν, αὐτὸς ὅμως, πρὸς ἅπαντας ὑποτείνων οὐ διέλιπες. Νῦν δὲ εἰς τοῦτο τὰ τῶν ἡμετέρων ἐλπίδων περιέστηκεν, ὅτι κἂν ὀψὲ τοῦ καιροῦ, ὅμως εὐχαριστίαν τῇ σῇ προσάγομεν βασιλείᾳ. Ἐπὶ τίνι, καὶ διὰ τί ; ὅτι τὰς τῶν λῃστῶν καὶ κακουργῶν τιμωρίας, αἷς ἐναθλοῦντες ἡμεῖς καταδαπανώμεθα, εἰς τὸ μετριώτερον σχηματίζειν ἐπεχείρησας. Ἀλλ' ὅρα, φίλε, κἂν μὴ βούλει, βασιλεῦ, ὅτι τὸ πειρᾶσθαι πείθειν ἀνθρώπους, οὐ μόνον οὐδὲν συντελεῖ πρὸς τὸ πεῖσαι Θεόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὐναντίον περιτρέπεται· καὶ τῶν ἀδεῶς ἐνταῦθα πραττομένων, μᾶλλόν ἐστιν ἐκεῖθεν ἡ παντέφορος δίκη κριτής.

MONITUM

IN SEQUENTEM EPISTOLAM.

(Angelo Mai *Script. vet.* t. I, page XXI).

Vestiganti mihi in Vaticanis pluteis Photii scripta, ignotum quoddam præter spem se obtulit in codice vetere palimpsesto, breve equidem sed tamen non contemnendum. Prior palimpsesti scriptura quadrata est, continetque partes sacrarum rerum Leontii, de quo opere in alio volumine locuturus sum. Scriptura posterior, sæculi ferme XIII, habet opus Eusebii *De situ et nominibus Hebraicorum locorum* : et quidem ad normam hujus rarissimi codicis, qui fuit olim cardinalis Sirleti, textum operis Eusebiani fuisse reflctum docet Vallarsius in Hieronymi editione, T. III. Sequntur in codice glossaria quædam, tum de mensuris ponderibusque opuscula, necnon theologicæ aliquot definitiones. Exin Photii canonica responsa quinque, cum eo titulo quem in nostra editione Græce scripsimus. Photium denique subsequuntur Gre-

gorii Theologi quædam et pauca anonyma. Profecto et ipse palimpsestus in extremis codicis foliis a priore et maxima sui parte differt : habet enim Actuum apostolicorum fragmenta, vetustioribus, quam Leontii opus, litteris exarata. Sed enim, his interim omissis, de Photii scripto breviter mihi dicendum est, quod ad Leonem Calabriæ archiepiscopum mittitur. Calabriæ sedem episcopalem inter eas numeratam video, quæ patriarchæ Byzantino parebant, in novella Leonis Sapientis (1), qui Photii alumnus fuit : eique sedi honoris gradus inter Mocissum Larissamque tribuitur. Porro utrum Calabria intelligenda sit Argivorum insula, in qua olim Demosthenes venenum hausit, an potius Italiæ provincia, haud scio an merito dubitare liceat. Nam et Italiæ Calabriam in ea novella p. 100 appellari video, quo loco Severinæ Calabræ sedi subjiciuntur episcopi Calli politanus, Acerantinus, Castri veteris. Tum apud Porphyrogenitum them. lib. II, 10, oppidulum Sanctæ Severinæ prope Crotonem ponitur. Atque his in locis Græcæ ritum Ecclesiæ partim adhuc vigere docet Ughellius tom. IX, p. 475. Profecto ætate Photiana extremam illam Italiæ partem in Byzantini patriarchatus finibus fuisse comprehensam, multis documentis comprobatum est, et certe a dicta jam imperatoris novella. Imo vero Leonem hunc Calabriæ Italicæ archiepiscopum fuisse vix dubito, dum considero Photiani cujusdam inediti operis adversus Latinos (de quo opere mox) locum, ubi, enumeratis Italiæ et Occidentis variis populis qui pontifici Romano parebant, ab iis Photius excipit Calabros, quos ait cum Græcis consentire. Sed tamen Leo certe Rhegii episcopus octavæ synodo contra Photium celebratæ subscripsit (2) : idemque in pseudo-synodo Photiana apparuit (3) : quam rem Coletus in Ughellii (4) emendationibus sapienter notavit, atque ita Leonem non dubio ordine in Rheginorum episcoporum serie constituit. Sed ecce in prædicta novella p. 100 Rheginus episcopus a Calabro satis distinguitur. Porro ego auctor sum ut de finibus Byzantini patriarchatus legatur etiam perdoctus Bressius in *Melitæ antiquitatibus* (5), qui Leoninæ novellæ auctoritatem post alios criticos ventilat. Ad rem nostram quod attinet, constat Leonem Calabriæ archiepiscopum postulavisse a Photio patriarcha suo, atque a synodo, quæ apud ipsum celebrabatur, dubitationum quarumdam solutiones : cui honestæ petitioni occurrens Photius, capita quinque rescripsit : quæ ego ut de re canonica bene, ut spero, mererer, Latina feci, scholiis aliquot declaravi, et si cum Amphilochiis in hoc volumine ederem, pretium operæ fore judicavi.

—

PHOTII RESPONSA CANONICA

—

Τῷ θεοφιλεστάτῳ ὁσιωτάτῳ συλλειτουργῷ Λέοντι ἀρχιεπισκόπῳ Καλαβρίας Φώτιος ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως.

Religiosissimo et sanctissimo Leoni Calabriæ archiepiscopo Photius archiepiscopus Constantinopolitanus.

Τὰ παρὰ τῆς ὑμῶν θεοφιλίας πρὸς ἡμᾶς ἀναπεμφθέντα κεφάλαια τοῖς θεοφιλεστάτοις ἡμῶν ἐπι δοθέντα μητροπολίταις (6) καὶ παρ' αὐτῶν δοκιμασθέντα τε καὶ βασανισθέντα, τοιαύτης ἔτυχε κρίσεώς τε καὶ ἐπιλύσεως.

Quæ vestra pietas ad nos misit capitula, cum religiosissimis nostris metropolitis exhibita fuerint atque ab illis in examen vocata, ejusmodi retulerunt judicium ac solutionem.

Α'. Περὶ μὲν τῶν χειροτονίαν ἱερατικὴν μηδὲ μίαν ἐχόντων, βαπτίσματα δὲ δι' ἑαυτῶν τελεσάντων, τοιοῦτόν τι ὥρισται. Ὡς εἰ μὲν ἐν ἐλευθέρᾳ γῇ καὶ Χριστιανῶν παῤῥησίᾳ ἱερέων τε εὐπορίᾳ, τοῦ τοιούτου κατετόλμησαν ἐγχειρήματος, τῶν ἱερῶν διακοσμήτεών τε καὶ προχειρήσεων τὸν θεσμὸν εἰς φαῦλον τιθέμενοι, μᾶλλον δὲ ἀλαζονίᾳ ἐμπορευσάμενοι, σφοδρῶς ἐπιτιμηθέντες ὑπὲρ τῶν ἤδη πλημμεληθέντων, καὶ τῆς μετὰ ταῦτα ἱερατικῆς προχειρήσεως δι' αὐτό γε τοῦτο ἀπειρχθήσονται· οἱ γὰρ τὴν τοῦ θείου Πνεύματος χάριν ἁποσυλῆσαι θελήσαντες, καὶ ἑαυτοῖς τὴν τιμήν, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ Θεοῦ καλούμενοι ἐπιτρέψαντες, ὡς τῆς θείας χάριτος κατα-

I. Quod ad eos homines attinet qui, nullo sacro ordine præditi, baptismum manu sua administraverunt, hoc definitum fuit. Siquidem hi libera in regione et Christiana pace sacerdotumque copia, ejusmodi actui manum admovere ausi fuerint, sacrarum constitutionum ac ministeriorum legem flocci facientes, imo vero superbia sua elati ; hi, inquam, severe increpiti, ob id quod hactenus perpetrarunt a sacro etiam posthinc ministerio ob hanc noxam excludantur. Nam qui divini Spiritus gratiam usurpare voluerunt, sibique honorem absque Dei vocatione vindicare, veluti divinæ gratiæ contemptores, hac ipsa semet orbaverunt. Quam enim ante acci-

NOTÆ.

(1) Apud Leunclavium *De jur. Gr. Rom.* p. 88.
(2) Hard. Concil. t. V, p. 929.
(3) Colet. Conc. t. XVII, p. 374.
(4) Tom IX, p. 324.
(5) Lib. VI. 15.
(6) Intellige patriarchalem synodum, cujusmodi permultas legimus apud Leunclavium in canonicorum responsorum libris. De Leone autem Calabriæ Italicæ archiepiscopi, ad quem hæc responsa scribit Photius, dixi supra in *Monito*.

piendum spreverunt,eamdem etiamsi postea acceperint, aspernari non dubitabunt. Jam eos qui ab ipsis baptizati fuerunt, nequaquam Spiritus gratiam recepisse censemus: quare eos et aqua baptizari et sancto chrismate ungi atque ita consecrari decernimus. Nempe cum res ejusmodi contemptim et indigne antea peracta fuerit, sequimur apostolicos canones, qui magnopere objurgant, si quis minime baptizaverit eos, qui ab impiis baptismum receperint, ceu qui falsos a veris sacerdotibus non discreverint. At enim si qui in barbarica ditione degentes, in sacerdotum defectu baptismum administraverint, meretur veniam necessitas ; ne videlicet, tyrannidis causa, vacui gratia dimittantur ii qui illa potiri postulant. Quare homines qui baptizaverunt etiamsi sacro ordine non insigniti fuissent, judicio vindici subjicere visum non est. Baptizatos autem iterum chrismate ungi omnino definimus, etiamsi a prædictis uncti fuerint : atque ita prorsus divino unguento consecrari in septenario dierum spatio: cæteroqui illum baptismum, qui urgente necessitate ministratus fuerat, non antiquari. Etsi enim is ritus imperfectus erat, tamen Trinitatis invocatione, et pio invocantium fine, et recipientium fide, satis honoratus fuit. Quare nec iterum aqua baptizari eos qui baptizati fuerant, decernimus, ne scilicet rebaptizare videamur. Nam et petentium fides, et initiantium pietatis studium, et tyrannicæ auctoritatis contemptus, et impendentium periculorum propter Christum neglectus, nec sancto Spiritu expertem nec profanum videntur sinere peractum baptismum. Multos enim antiquitus Ecclesia Dei comprobavit baptismos, propter temporum et locorum necessitatem ceu commode administratos. De hoc hactenus.

A φρονηταὶ, ταύτης ἑαυτοὺς ἀπεστέρησαν· ὧν γὰρ πρὸ τοῦ λαβεῖν κατεφρόνησαν, τούτων καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν εἰκότως καταφρονῆσαι οὐ παραιτήσονται. τοὺς δέ γε παρ' αὐτῶν βαπτισθέντας, οὐδαμῶς δεξαμένους Πνεύματος χάριν ἡγούμεθα· δι' ὃ καὶ ἐν ὕδατι βαπτισθῆναι, καὶ τῷ ἁγίῳ μύρῳ χρισθῆναι, καὶ οὕτω τελειωθῆναι διοριζόμεθα· κἄν τι τοιοῦτον καταφρονητικῶς τε καὶ ἀναξίως προδιεπράχθη, ἑπόμενοι τοῖς ἀποστολικοῖς κανόσι σφοδρῶς ἐπιτιμῶσι τοὺς μὴ βαπτίζοντας τοὺς ὅσοι παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐδέξαντο βάπτισμα, ὡς μὴ διακρίναντας ἱερέας ψευδιερέων (7). Εἰ δ' ἐν βαρβαρικῇ τινες παροικοῦντες ἐπικρατείᾳ καὶ ἱερέων ἐπιλιπόντων, βάπτισμα ἱερὸν ἐπετέλεσαν, συγγνώμη τῇ ἀνάγκῃ, καὶ τὸ μὴ ἀγεύστους τῆς χάριτος διὰ τὴν τυραννίδα τοὺς ταύτην B ἐπιθεομένους ἀποστραφῆναι· διὸ τοὺς βαπτίσαντας, κἂν ἄνευ χειροτονίας, ἐπιτίμῳ κρίσει οὐκ ἔδοξεν ἡμῖν καθυποβαλεῖν· τοὺς δέ γε βαπτισθέντας, ἀναμυρισθῆναι μὲν πάντως διοριζόμεθας κἂν εἰ παρ' αὐτῶν ἐμυρίσθησαν (8)· καὶ οὕτω διὰ τῆς τοῦ θείου μύρου ἅπαξ χρίσεως ἐν ἑπτὰ ἡμέραις (9) τελειωθῆναι· οὐ μὴν δὲ τὸ ὅπως οὖν γεγονὸς διὰ τὴν ἀνάγκην βάπτισμα μὴ συγχωρηθῆναι· κἂν γὰρ ἀτελὲς (10), ὅμως τῇ ἐπικλήσει τῆς παναγίας Τριάδος καὶ τῷ πιστῷ σκοπῷ τῶν ἐπικαλουμένων, τῇ τε πίστει τῶν ὑποδεχομένων τετίμηται· δι' ὃ οὐδὲ ἔμπαλιν βαπτίσαι τῷ ὕδατι τοὺς βαπτισθέντας ὁρίζω, ἵνα μὴ ἀναβαπτίσαι δόξωμεν· ἥ τε γὰρ τῶν αἰτουμένων πίστις, καὶ ὁ τῶν τελούντων περὶ τὴν εὐσέβειαν σπουδαῖος σκοπός· ἥ τε τῆς τυραννικῆς ἐπικρατείας παρόρασις, καὶ ἡ C τῶν ἐπηρτημένων κινδύνων διὰ Χριστὸν καταφρόνησις, οὐκ ἀμοιρον τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐδ' ἀνίερον τὸ τελεσθὲν βάπτισμα δοκοῦσι καταλιπεῖν· πολλὰ γὰρ ἀνέκαθεν παρὰ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ συνεχωρήθη βαπτίσματα, διὰ καιρῶν καὶ τόπων ἀνάγκην χρησίμως ἀποδειχθέντα. Καὶ περὶ μὲν τούτου τοσαῦτα.

NOTÆ.

(7) Canon est inter vulgo apostolicos quadragesimus septimus ; quos sine dubio tribuisse apostolis auctoribus Photium jam vidimus p. 115. Atqui nemo jam ambigit, quin hi canones auctoritate atque ætate apostolica careant ; et quidem etiam propter errores, quos continent, circa baptismum. Chrysostomi etiam (ut et hoc obiter notem) scripta complura spuria recensuit inter genuina Photius haud satis D hac in re acutus criticus, fraude non agnita, uti nos admonet Montfauconius Chrysostomi editor, in præf. Jam ne miremur Photium tantopere, et præter veram sententiam, urgere ut baptismus a laico collatus, aliquando saltem habeatur invalidus, audiendus est Græcus Arcudius de bapt. 11 dicens : *Totam ferme Græciam, Russiam, Moscoviam, et alias provincias, quæ in fide Christi ritu Græco perseverant, in eo versari errore ac scrupulo, ut absente presbytero malint permittere ut infantes sine baptismo e vita decedant, quam eos salutari lavacro abluere, quod existiment sibi laicis ne in necessitate quidem licere hoc munere fungi.* Photii sententia sine dubio innotuit Arcudio, a quo cap. cit. inter rebaptizantes ponitur Photius coryphæus schismatis, lingua et calamo, ut ait, ad lacessendum homo promptissimus. Hujusmodi fere errorem, jam inde a Cyprianicis temporibus repetitum, passim arguunt Latini theologi : quamobrem hic parcere verbis licet.

(8) Arcudius cap. 4 de neograecorum erroribus agens ait: *Sacramentum confirmationis æque ac baptismum semel exhibitum veteres iterare nefas esse ducebant; recentes, si non iterarint, canones conciliorum violasse existimant.* Blastares apud eumdem Arcud. cap. 12 prorsus cum Photio conspirat dicens non esse rebaptizandum, sed tamen confirmationem repetendam. In eadem sententia est Zonaras cum Aristeno ad can. apost. Rursusque Zonaras ad can. Carth. Cypriani apud Beveregium t. I, p. 367. Sed et chrismatis repetitionem refutat Arcudius l. c. Denique Zonaras cum rebaptizantibus sentire videtur ad can. Carth. Aurelii t. I, p. 375. De re universa legendus omnino Blastares in syntagm. ubi de bapt., apud Bevereg. tom. II, p. 38. *sqq.*

(9) Intelligе septenarium numerum dierum, post quos Græci solent puerum, qui in baptismo unctus fuerat, iterum deferre ad ecclesiam ut abluatur. Arcud. cap. 17, p. 55.

(10) Nimirum ex sententia Græcorum qui baptismum non sine confirmatione conferunt. Sic ergo loquitur imprudenter etiam Simeon Thessal. apud Arcudium cap. 13 : Οὐκ ἔσται τελείως τις βαπτισθείς, ὁ μὴ τὸ μύρον δεξάμενος.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — Περὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ὧν αἱ γυναῖκες ὑπὸ Βαρβάρων διεφθάρησαν.

Περὶ δὲ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων τῶν ἐκ βαρβαρικῆς ἁλώσεως τὰς οἰκείας ἀναδεξαμένων γυναῖκας, φθορὰν ἐν τοῖς Βαρβάροις ὑποστάσας, οὐχ ἁπλοῦν ὁρῶμεν τὸν νόμον, ἀλλὰ πρὸς τὰς διαφόρους ποικιλλόμενον πράξεις· εἰ μὲν γὰρ ἑκουσιότητι τὴν φθορὰν ὑπέστησαν, παντὶ τρόπῳ τοὺς ἄνδρας τούτων ἱερωμένους ὄντας, ἢ τούτων τῶν γυναικῶν ἐκστῆναι, ἢ βουλομένους ταύταις συνεῖναι, πεπαῦσθαι τῆς ἱερωσύνης (11)· οὕτω μὲν εἰ ἑκουσιότητι ὑπέστησαν τῇ φθορᾷ· τὸ μὲν οὖν πάθος πάλιν τέμνεται εἰς δύο· τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ μεμιγμένην ἔχει τὴν τοῦ ἠναγκασμένου συγκατάθεσιν· τὸ δὲ παντελῶς ὑπάρχει γνώμης καὶ συγκαταθέσεως ἐλεύθερον τοῦ ἐπηρεασθέντος· οἷόν τι λέγω· Ἐλπίδι φόβῳ ἢ μαστίγων τινὲς τῶν γυναικῶν, ἢ καὶ πρὸς πεῖραν τῆς τιμωρίας ἀφιγμέναι ἐξέδωκαν ἑαυτὰς εἰς φθοράν· συγγνώμης μὲν οὖν αὗται ἄξιαι, ἢ αἱ πρότερον, ἅτε δὴ βουληθεῖσαι διαφθαρῆναι, ὕστερον δὲ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης πρὸς τοῦτο κατολισθήσασαι· οὐ μὴν δὲ οὐδὲ αὗται ἄξιαι τυγχάνουσιν ἱερωμένοις συνεῖναι ἀνδράσιν· συγγνώμης γὰρ ἐπὶ ῥυπάσμασι καὶ καθαρότητος πολὺ τὸ διάφορον· δι' ὃ καὶ οἱ βουλόμενοι αὐταῖς ἱερεῖς συνάπτεσθαι, καὶ οὗτοι τοῦ οἰκείου διαπεσοῦνται ἀξιώματος· τὸ δὲ λοιπὸν παρὰ ταῦτα ὡς τοῦ ἀκουσίου εἴδους ἐξήρηται τῆς κοινωνίας τούτου· οἷόν τι λέγω· Εἴ τις βασάνων ἐπαγομένων ἢ καὶ μὴ ἐπαγομένων χεῖρας καὶ πόδας δεθείη, εἶτα περιφυλάξαι ἑαυτὴν τὰ μάλιστα σπουδάζει, πόρον οὐκ ἔχει αὐτή, κἂν δοκεῖ διεφθάρθαι, φθορᾶς τὴν ἑαυτῆς ψυχὴν ἐλευθέραν τῇ γε ἀληθείᾳ διατηρήσασα κρίνεται· ταῖς τοιαύταις οὖν γυναιξὶν εἴ τινες τῶν ἱερωμένων συνοικεῖν βούλοιντο, οὐδεμίαν ἐπ' αὐτῶν ὁρῶμεν ἀποτομίαν προβαίνουσαν· ἀγαπητὸν μὲν γὰρ καὶ ἐπαινετόν, εἰ καὶ κοινῇ γνώμῃ καὶ βουλῇ τὸ συνοικέσιον διαλύσουσι· οὐχ ὡς ῥυπάσματος ἢ κηλιδώσεως αἴτιον, ἀλλ' ἵνα τάς τε τῶν πολλῶν ὑπολήψεις ἐπὶ τὸ μᾶλλον θαυμάζειν τὴν ἀρετὴν διεγείρωσιν, καὶ τῶν χαιρεκάκων παντελῶς τὰ στόματα ἀποῤῥάψωσιν (12)· καὶ μαρτύριον ἐναργὲς παραστήσωσιν, ὅτι βίας μόνης ἦν ὅπερ ἐξ ἐπηρείας ὑπέστησαν· εἰ γὰρ ἐξὸν αὐτῇ ἀνδρὶ τῷ νομίμῳ κοινωνεῖν, ἢ [a] δὲ Θεῷ μᾶλλον κολληθῆναι ᾑρετίσατο, πῶς ἂν τὴν γε-

CAP. II. — *De presbyteris et diaconis quorum uxores a Barbaris violatæ fuerunt.*

De presbyteris ac diaconis, qui ex barbarica captivitate uxores suas receperunt, contumeliam a Barbaris passas, haud simplex decretum exstare videmus, sed pro rerum gestarum diversitate varium. Nam si illæ non invitæ vitiatæ fuerunt, omnino oportet viros earum sacris ordinibus præditos aut hujusmodi feminas deserere, aut si illarum convictu uti velint, a sacro ministerio cessare. Ita, inquam, si mulieres non invitæ violatæ fuerunt. Rursus ejus stupri duo genera esse possunt ; quorum alterum mistum habet cum necessitate consensum ; alterum voluntarium omnino est et consensionis plenum et injuria liberum. Exemplum esto. Spe, timore verberum, nonnullæ feminæ, vel etiam cruciatuum experientia, vitiari se permiserunt. Hæ quidem venia magis dignæ sunt, quam illæ quæ antea quidem sponte stuprum passæ sunt, postea vero necessitate id admiserunt. Has quoque, inquam, feminas indignum et cum sacerdotibus viris vitam agitare. Quippe ingens inter labis indulgentiam et puritatem intervallum est. Quare si qui sacerdotes his copulari volent, ipsi quoque sua dignitate excident. Superest involuntarium stupri genus. quod in prædictorum societatem non venit, Exemplum esto. Si qua, admotis cruciatibus, aut sine his, manus pedesque devincta, nihilominus custodire se pro viribus nisa fuerit, nihil ipsa in rem contulit, etiamsi vitiari visa est : nam vitio puram animam revera conservavisse judicatur. Hisce feminis si qui sacris præditi ordinibus cohabitare velint, nullam durioris divisionis necessitatem imponendam videmus. Optabile tamen est atque laudabile si mutuo consensu ac voluntate convictum dirimant : non quod inde macula aut labes sequatur, sed uti vulgi opinio ad virtutis admiratione mmagis excitetur, atque ut eorum, qui alieno malo gaudent, ora prorsus obstruantur : ac denique testimonium evidens fiat, vi tantummodo injuriam mulieri contigisse. Cum enim huic liceat legitimo cum viro vivere, ea si adhærere potius Deo optet, nonne barbaram contumeliam sine dubio involuntariam sibi atque inculpata accidisse demonstrat? Hoc

VARIÆ LECTIONES.

[a] Cod *εἰ*.

NOTÆ.

(11) Idem decernit etiam Michael patriarcha contra sacerdotem qui adulteram uxorem retinere velit, Leuncl. tom. I, p. 263.

(12) Quippe apud Græcos sacerdotis uxor *παπαδιὰ* peculari honore fruitur, ferme ut veteres diaconissæ ; eaque sanctior quodammodo habetur, pudicitiæ, modestiæ ac solitudini præcipue studens, candido velo distinguitur, et æquata prope cum sacerdote viro veneratione colitur. Qua de re lege Goarium in adnot. ad *Euchologium Gr.* p. 219. Cæteroquin Latini sacerdotes meliore conditione sunt (I *Cor.* VII, 38) qui, nuptiis omissis, omni hoc sanctificandæ uxoris negotio curisque cæteris liberantur. Et quidem ex cælibatu majorem quoque virtutis admirationem creari in populo confirmat hoc loco Photius. Quare et in Græca Ecclesia episcopi, nedum monachi cælibem vitam degunt. Porro Græcorum majus fuisse obsequium erga sacerdotes cælibes quam erga uxoratos, testis est Nanzianzenus Gregorius in oratione *de baptismo*, dum ait quosdam differre solitos baptismum, donec hunc acciperent vel ab episcopo vel a sacerdote potius cælibe quam uxorato.

dicimus, si vir de resolvendo convictu assentiatur: si minus, conjugium haudquaquam reum agimus.

CAP. III. — *Utrum baptizandi sint Saracenorum infantes in eorum regione ac domibus.*

Saracenorum infantes a matribus oblatos nequaquam a sacro baptismo arcendos decretum fuit. Neque enim vetitum est ab Ecclesia Dei, quominus teneræ adhuc mentes baptismi gratiam recipiant; etiamsi postea puberes facti partim bonam, partim improbam, vitam electuri sint. Nam quia futurum latet, absurdum sit nisi bona fundamenta præoccupentur ab eo qui vitæ ædificium arbitratu suo extollere potest. Quanquam vero barbarica institutio vanum baptismum reddituram videtur, ejus rei baptismus ipse culpam non sustinet, sed is potius qui baptismum irritavit, vel certe irritare molitus est. Sicuti enim Christianæ fidei eruditio, licet hi qui eruditur male se gerant, irreprehensibilis est, ita etiam baptismus, etiamsi deinde baptizatorum vita improba evaserit atque incredula. Præstat igitur infantes baptizari, et fidei arrham interim accipere. Fortasse enim aliquando meminerint se Christum induisse, et gratia adjuti gratiam sequentur. Porro ubi spes ambigua est, bonum præstat eligere illique adhærere. Et sane oportet, etiamsi aliquis minime perficiatur, tamen initium boni facere. Tum quæ mulieres optaverunt ut sui liberi fidei arrham reciperent, si voti compotes fiant, ad perficiendam quoque eruditionem alacriores erunt: sin repellantur, non liberorum tantummodo, sed sui quoque ipsarum curam fortasse abjicient.

CAP. IV. — *Utrum oporteat divina munera mulieribus deferenda concedere ad Christianos Saracenorum vinculis detentos.*

Quod attinet ad mulieres quæ sacram communionem ad Christianos in Barbarorum domibus conclusos deferunt, definitum fuit ut hæ bene moratæ sint, prope ut virgines, vel decora senectute ornatæ, dignæque quæ ad ministerium diaconissarumque gradum assumantur. Quod si feminæ ejus-

A γενημένην εἰς αὐτὴν βάρβαρον πρᾶξιν ἀκούσιόν τε περιφανῶς καὶ ἀνεπιτίμητον μὴ [b] δείκνυσιν; τοῦτο δέ φαμεν, εἰ ἄρα τῷ ἀνδρὶ τὰ τῆς διαζεύξεως συνδοκεῖ· ἂν δὲ μή, οὐκ ἐν εὐθύναις τὴν ἕνωσιν ἄγωμεν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — Περὶ τοῦ εἰ χρὴ βαπτίζεσθαι τὰ τῶν Σαρακηνῶν βρέφη ἐν τῇ αὐτῶν ὄντα χώρᾳ καὶ εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους.

Τὰ δέ γε τῶν Σαρακηνῶν βρέφη παρὰ τῶν μητέρων προσαγόμενα (13), μηδαμῶς ἀποστερεῖσθαι τοῦ θείου βαπτίσματος δεδοκίμασται· οὐδὲ γὰρ κεκώλυται παρὰ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τὸ καὶ ἐν ἀπαλαῖς ἔτι φρεσὶ τὴν θείαν χάριν τοῦ βαπτίσματος δέχεσθαι κἂν μετὰ ταῦτα ἡβάσκουσι, καὶ τὸ αὐτεξούσιον ἑκάστου τὸν βίον πῇ μὲν σπουδαῖον, πῇ δὲ φαῦλον διατίθησι· εἰ γὰρ τὸ μέλλον ἀόρατον, ἄτοπον μὴ καταλαβεῖν ἀγαθοὺς θεμελίους τῷ ἐξουσίαν ἔξοντι B ἐπικοδομῆσαι τοῦ βίου τὸν οἶκον· εἰ δὲ καὶ ἡ βαρβαρικὴ παίδευσις, κενὸν ἀποδεικνύειν τὸ θεῖον βάπτισμα δοκεῖ, ἀλλ' οὐ τοῦ βαπτίσματος τὸ ἔγκλημα, τοῦ δὲ τὸ βάπτισμα ἀθετήσαντος ἢ ἀθετῆσαι παρασκευάσαντος· ὥσπερ γὰρ τὸ διδάσκειν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, κἂν οἱ διδασκόμενοι καταραθυμοῦσιν, ἀνέγκλητον· οὕτω καὶ τὸ βαπτίζειν, κἂν ὁ μετὰ ταῦτα βίος τῶν βαπτισθέντων ἀδόκιμός τε καὶ ἄπιστος· μᾶλλον οὖν ἀγαθὸν βαπτίζεσθαι τὰ βρέφη, καὶ τὸν τῆς πίστεως ἀρραβῶνα τέως ὑποδέχεσθαι· ἴσως ὑπομνησθέντα ποτὲ ὅτι Χριστὸν ἐνεδύσαντο (14), ἑλέσθαι βουληθῶσι τὴν χάριν διὰ τῆς χάριτος· ἐν οἷς γὰρ τὰ τῆς ἐλπίδος ἀμφίβολα, τὸ χρηστὸν μᾶλλον αἱρεῖσθαι χρή, κἀκείνῳ συγγίνεσθαι· δεῖ γάρ, κἂν εἰ μή τελειωθῇ τις τῷ καλῷ, ἀπάρξασθαι τοῦ καλοῦ· αἱ γὰρ τῆς πίστεως τὸν ἀρραβῶνα ποθοῦσαι τὰ ἴδια τέκνα δέξασθαι μητέρες, εἰ μὲν τύχοιεν, προθυμότεραι καὶ πρὸς τὴν διδασκαλικὴν τελείωσιν ἔσονται· εἰ δ' ἀποτύχοιεν, οὐ μόνον τῶν τέκνων, ἀλλὰ καὶ ἑαυτῶν ἴσως καταμελήσουσιν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — Περὶ τοῦ, εἰ χρὴ γυναιξὶ διδόναι δῶρα (15) πρὸς τὸ ἀποκομίσαι ἐγκεκλεισμένοις Χριστιανοῖς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν.

Περὶ δὲ γε τῶν τὴν κοινωνίαν διακομιζουσῶν γυναικῶν τοῖς βαρβαρικοῖς οἴκοις ἐγκεκλεισμένοις Χριστιανοῖς, τοῦτο διώρισται, ὡς εὐσχήμονας εἶναι χρὴ ταύτας, καὶ οἵαι δ' ἂν αἱ παρθενίᾳ ἢ σεμνῷ γήρᾳ κοσμούμεναι, καὶ ἄξιαι εἰς διακονίαν καὶ εἰς διακόνων παραδεχθῆναι βαθμόν (16)· εἰ δὲ τοιούτων

VARIÆ LECTIONES.

[b] Addendam sensui particulam μὴ.

NOTÆ.

(13) Cogitare licet Christianas mulieres in captivitatem abductas, de quibus agit Photius in superioribus, necnon sententia synodica infra citanda. Porro et nostri theologi docent, ut puer ex infidelibus parentibus genitus baptizari possit, sufficere alterutrius parentis consensum. Mirum tamen est quod in sententia synodica apud Leunclavium t. I, p. 226 dicitur, itemque apud Blastarem in *Arcud.* p. 226 dicitur, itemque apud Blastarem in *Arcud.* cap. 12, nempe alicubi Agarenorum nefariam superstitionem fuisse, ut non prius suos infantes circumciderent, quam qui in eorum ditione essent, Christiani sacerdotes, vel inviti eosdem baptizavissent. Jamvero Saracenorum Photianis temporibus in terras Christianorum crebras excensiones ac rapinas et infinita damna cognoscere licet ex epistolis etiam papæ synchroni Joannis VIII, qui de Christianorum tutela, et de calamitate Saracenica pro viribus avertenda plurimum laboravit.

(14) Formula hæc cantari solita a Græcis post baptisma. *Phot. Amphiloch.* 43. p. 119, et apud *Arcud.* cap. 17, p. 55.

(15) Δῶρα vel δῶρον significare in ecclesiasticis scriptis sacram Eucharistiam satis compertum est, ex iis certe exemplis quæ Suicerus profert.

(16) Scilicet ætate Photii adhuc vigebant diaconissæ, quas duodecimo certe sæculo jam exolevisse scribebat Balsamon ad 15 can. Chalced. De diaconissis erudite scribit Blastares Græcus in syntagmate

ἀπορία εἶναι δοκει, μηδὲ τὰς πίστεως ἀλλοτρίας βουλομένας εὐποιεῖν Χριστιανοῖς, ἀδελφοῖς καὶ ἐπὶ τοσοῦτον αὐταῖς τεθαρρηκέναι καὶ προσανατεθῆναι, μηδ' αὐτὰς ἐκείνας παρατηρεῖσθαι· ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν εἰσκομίζειν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίαν τοῖς μηδ' ὑπ' αὐτῆς τῆς τυραννίδος τῆς εἰς Χριστὸν κατωλιγωρηχόσι πίστεως· οὐδέποτε γὰρ κοινοῦται τὸ ἅγιον, μᾶλλον δὲ ἁγιάζει καὶ τοὺς κεκοινωμένους· εἰ μή ὑποπτά τινα πρόσωπα καταπαίζειν συνήθως ἔχοντα τῶν θείων, ταῦτα ἐγχειρισθῆναι προφασίζοιντο.

A modi desiderentur, tunc enimvero ne illæ quidem vitandæ sunt, quæ etsi fide alienæ, tamen ut Christianis fratribus bene faciant, tantopere audent tantumque oneris non recusant. Harum quoque, inquam, manibus deferendam censemus divini boni communionem ad eos qui ne sub tyrannidis quidem jugo Christianam fidem negligunt. Non enim sanctum polluitur, imo ipsum eos sanctificat qui se contingunt. Nisi forte suspectæ quædam personæ, quæ rebus sacris illudere solent, officium illud sibi commissum simulent.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ τοῦ, εἰ χρὴ κοινωνεῖν τοὺς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν εἰς ἀσέλγειαν βιασθέντας παῖδας.

CAP. V.— *Utrum ad sacram communionem admittendi sint pueri quibus Saracenorum incontinentia vim attulit.*

Ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν παρὰ τῆς βαρβαρικῆς ἀσελγείας βιασθέντων παιδίων διὰ τὸ τῆς βίας ἐπάγαγόν τε καὶ ἀπαραίτητον, συγγνώμην τούτοις δοθῆναι, καὶ τῆς ζωοποιοῦ κοινωνίας μὴ ἀποκωλυθῆναι διώρισται· εἰ μήπω ἑκούσιον τὸ ἁμάρτημα κατειργάσαντο· τότε γὰρ καὶ αὐτοῖς τὰ ἐπὶ τοῖς ἑκουσίως τοιαῦτα πλημμελοῦσι προσφόρως ἐπιτίμια προσαρμόσει.

B Insuper decretum fuit, ne pueris quibus Barbarorum impudicitia vi stuprum obtulisset, habita ratione violentiæ et necessitatis, venia denegetur, neve ii divina ac vivifica communione prohibeantur. Nisi forte voluntarium peccatum perpetraverunt: tunc enim, non secus ac illos qui sponte culpis ejusmodi semet irretiunt, pœna merita pueros quoque decet.

Τοσαῦτα μὲν παρὰ τῆς σῆς θεοφιλείας προβληθέντα ζητήματα, ἄξια προφανῶς ἐρεύνης τυγχάνοντα, καὶ τῆς σῆς συνέσεως τὸ σπουδαῖον χαρακτηρίσαι δυνάμενα· καὶ τοιαύτη παρὰ τῶν θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν συμφώνως περὶ αὐτῶν ἐξανεστηκυῖα ψῆφος, ἥτις παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος (17) ἐπισφραγισθεῖσα καὶ ἀποδεδεγμένη πρὸς τὴν σὴν θεοφιλῆ παραπέμπεται ὁσιότητα· δέχου τοίνυν τῶν σῶν προβλημάτων τὰς ἐπιλύσεις σαφεῖς ὡς ἐξήτησας, ἐν καιρῷ καὶ προσώπῳ τῷ ἐπιτηδείῳ ταύτας συντηρῶν καὶ παραφυλάττων· καὶ μή τι περὶ τὴν τούτων ἀποτυχίαν, ἀλλ' ὅτι ἀκηδία c κ... ἄλλῳ... τὰ δ' ἄλλῳ· ἐρρῶσθαι δὲ διὰ παντὸς κυ... λιπαροῦ μὴν ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ τὸ ἱερὸν ὑμῶν ποιμένοντα ποίμνιον ἱεσον, καὶ τῶν ψυχολετήρων παθῶν διατηρ[ῆσαι ποῤῥώ]τερον. — Τέλος τῶν κεφαλαίων.

Atque hæ fuerunt a tua pietate quæstiones propositæ, consultatione prorsus dignissimæ, tuæque sapientiæ zelum satis demonstrantes. Hæc item a religiosissimis metropolitis concordi suffragio lata sententia est, quam nostra mediocritas ratam habens atque confirmans ad religiosam tuam sanctitatem mittit. Excipe igitur dubitationum tuarum, quas postulasti perspicuas solutiones, easque commodo in tempore personisque idoneis utens serva. Et necubi in his labaris, vel quia incuria... Valere te cupio, jugique sanctitate ac justitia sacrum vestrum regere gregem, atque a noxiis animæ vitiis procul avertere *Finis capitulorum*.

C

EPISTOLÆ CANONICÆ AD EPISCOPOS.

ΕΠΙΣΤ. ΙΘ'. EPIST. XIX.

Edita a Montacutio (p. 385).

Πάντα τῆς ὑμῶν ἀρχιερατικῆς τελειότητος καὶ πνευματικῆς σοφίας γέμει, καὶ τῆς πολιτικῆς εὐνομίας τῇ ἀκριβείᾳ συγκέκραται. Τό τε γὰρ εἰς συνοδικὴν κρίσιν ἀγαγεῖν ἃ προὐβάλλετο τὴν ἀμφισβήτησιν· καὶ τὸ μὴ οἰκείᾳ ῥώμῃ τῆς συνέσεως, καίπερ ἱκανῶς ἐχούσῃ καὶ πολυπλάσιον βάρος ἀνέχειν ὀχλήσεων· καὶ τό, πρότερον τὰς ἐγκολπίους φιλονεικίας διαλυσάμενον, οὕτω χωρεῖν ἐπὶ τὴν κρίσιν τῶν ἔξω-

D Omnia vestræ sacerdotis summi perfectionis et spiritualis sapientiæ plena sunt, cum exacta civilium rerum rite administrandarum peritia conjunctæ. Nam et ea quæ proponebantur ad disceptationem, ad synodicum judicium referre, nec solertiæ suæ robori fidere, quamvis sufficienti multiplex negotiorum pondus sustinere, et sopitis primum intestinis dissensionibus, ita demum ad

VARIÆ LECTIONES.

c In sequentibus lacunis vix tria vocabula amisimus, quæ legi nequeunt in oblitterato codice.

NOTÆ.

apud Beverigium tom. II, p. 70 sqq. Et quidem eas, excepto fortasse necessario casu, sanctiora mysteria attigisse, negat cum Blastare Arcudius de ord. cap. 10. Legendus quoque Goarius ad euchol. p. 219 sq. necnon Io. Pinius in peculiari tractatu. De diaconissis denique brevia quædam collectanea reliquit mss. Josephus Regius Vaticanæ bibliothecæ ante hos annos præfectus, quæ non sine aliquo fructu leguntur. De diaconis qui in carceres ad martyres submittebantur exstat Natalis Alexandri dissertatio in *Thesauro theol.* tom. XI, p. 584.

(17) Ita modeste semet appellare solent Græci patriarchæ in synodorum actis apud Leunclavium. Latini autem sæpe utuntur dictione *nostra mansuetudo*, cum Græca phrasi ferme conspirantes.

ea quæ extra sunt dijudicanda procedere, quomodo non ejus sit qui ad divinæ sapientiæ regulam se comparet? Quatuor igitur initio statim ad examen propositi presbyteri, recte statim ex justo calculo, ab iniqua et præter rationem irrogata censura absoluti sunt ; et vecordia irrationabilis in justam sententiam impegit. Non enim fas est, non est, inquam, fas, ex accusatione sola, sive exiguum, sive magnum, sive etiam maximum crimen sit, cujus intentio demonstrationem non habeat, ob illud vel sacerdotem gradu moveri, vel irrogari censuram. Multum sane lucrati essent sycophantæ, si quos intentorum criminum reos peragere non potuerunt, eorum pœnas pendere quasi convictos viderent. Quis enim exitus sit, si hæc ratio obtineat, quo immerito accusati manus sycophantarum evadant? Non convictos igitur de eis quorum accusabantur, mediocritas nostra, secundum vestram quæ ab initio processit sententiam, omnis condemnationis immunes dimittit. Qui autem intentis criminibus teneri deprehensi sunt, sive sæculares, sive in eadem causa versantes presbyteri, hos censuræ ad tempus inflictæ subjici, siquidem, ut diximus, crimen notum factum sit, etiam nos pronuntiamus. Quibus autem nulla indulta est venia, de eis non habemus quod judicemus, quibus de crimine non constat. De episcopo autem hoc, secundum rationem, et canones, et examen, et terminis processit examinis. Nos autem ad consternationem non mirari non possumus, quam prorsus alieno a præsenti sermone Amasiæ antistitis litteræ et narrent et subjiciant. Nam aliquem ex testimonio ordinare, etiamsi indignus postea deprehendatur, ordinantem culpæ obnoxium non reddit. Atqui nihil tale istæ litteræ demonstrabant, quin ejus contrarium narrabant. Rectum autem erit, adesse et eos qui testati sunt, cum ordinationem qui incusatur suscepit, ut innocente. et inculpati, etiam iniquius erga absolutionem fratrum affectis et omnino odio habentibus, demonstrentur : et Dei sacerdos, in nihilo eorum quæ antistiti conveniunt, innovationem sustineat Synodicum autem de dispensatione scriptum, quod archiepiscopum Cæsareæ inscriptum habet, et ex mente nostra scriptum, et ex nutu nostro missum est : nec quidquam, ut opinor, vel præter consciantiam, vel sacris Spiritus legibus adversum continet. Magna enim est differentia peccatorum ignorantiæ, ab eis quæ a scientibus contra jus fasque proficiscuntur. Sane, sacerdotum et Christianorum defunctorum neglecta cura, et Psalmodiæ sacræ omissum debitum officium, necessario nos, de exacto sacrorum canone ad id quod est benignius, remittere cogit. Sed hæc forte superfluum est scienti dicere. Capitula autem definitionis ut instanti tempore fieri potuit, formari decrevimus. Qui quidem ante rem contestatam digamis benedixerunt, tum propter ignorantiam, tum quod nihil ab episcopis de hac re constitutum fuerit, neque aliunde exactam

A θεν, πῶς οὐκ ἔστι μὲν θείας σοφίας ἀπευθυνομένου γνώμονι ; Οἱ μὲν οὖν εἰς ἐξέτασιν κατ' ἀρχὰς προτεθέντες τέσσαρες πρεσβύτεροι, καλῶς εὐθὺς, τῆς ἀλόγου, καὶ πολὺ τὸ ἄδικον ἐχούσης ἐπιτιμίας ἀθωωθῆναι, δικαίαν ψῆφον ἀπέλαβον. Καί ἄνοιά τις ἀλόγιστος τῇ δικαίᾳ ψήφῳ ἀντέκρουσεν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἐκ κατηγορίας μόνης, κἂν μικρὸν, κἂν μέγα, κἂν τῶν μεγίστων εἴη τὸ αἴτιαμα, μηδὲ μιᾶς ἀποδείζεως τῇ αἰτίᾳ περιτεθείσης, οὐμενοῦν οὔτε ἱερέα τοῦ οἰκείου βαθμοῦ παρενεχθῆναι, οὔτε τινὰ ἐπιτιμίαν ἄλλην εἰσπραχθῆναι. Οὕτω γὰρ εἴη ἂν μέγα κέρδος τοῖς συκοφάνταις, ὅτι καὶ μὴ λαβόντες οἷς ἠτιῶντο τοὺς ἀναιτίους, ὡς ἑαλωκότας εἶδον τὴν δίκην ἀπαιτηθέντας. Καὶ τίς ἂν εὑρεθείη πόρος, τῆς παραλόγου ταύτης φορᾶς κυρωθείσης, δι' οὗ τὸ μάB τὴν κατηγορούμενον τὰς λαβὰς τῶν συκοφαντησάντων διαφεύξεται ; Τοὺς οὖν ἐφ' οἷς κατηγορήθησαν μὴ ἐλεγχθέντας, ἀθώους τέως ἡ ἡμῶν μετριότης, ὡς καὶ ἡ κατ' ἀρχὰς ὑμῶν προελθοῦσα ψῆφος, πάσης καταδίκης ἀφίησιν· Ὅσοι δὲ τοῖς ἐγκλήμασιν ἑαλωκότες κατάδηλοι καθεστήκασι, τούς τε κοσμικούς φημι, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἐταζομένους πρεσβυτέρους, τούτους φυλάττειν τὸ πρόσκαιρον ἐπιτίμιον, ἂν ὡς ἔφημεν, γνωστὸν κατέστη τὸ αἰτίαμα, καὶ ἡμεῖς ἀποφαινόμεθα. Περὶ δὲ ὧν οὐδεμία συγγνώμη προέβη, οὐδὲν ἡμῖν παρίσταται φάναι, ἀδήλου ἡμῖν καθεστηκότος τοῦ ἀδικήματος. Καὶ περὶ ἐπισκόπου δὲ τοῦδε, ἀξιολόγως μὲν, καὶ κανονικῶς, καὶ ἡ ζήτησις, καὶ τὸ πέρας προῆλθε τῆς ἐξετάσεως. Ἡμᾶς δὲ ἐκπλήξεως παρέπεμψε θαύματι, ὅπως παντελῶς C ἀλλότρια τῆς παρούσης διηγήσεως τὸ τοῦ Ἀμασείας γράμμα καὶ ἀπήγγειλε καὶ ὑπετίθετο. Τὸ γὰρ μετὰ μαρτύρων χειροτονῆσαί τινα, κἂν ὕστερον ὁ χειροτονηθεὶς ἀνάξιος ἀπελεγχθῇ, οὐδὲν πρόκριμα τῷ χειροτονήσαντι γίνεται. Ὧν οὐδὲν τὸ γράμμα ὑπεδήλου, ἀλλὰ καὶ τἀναντία διήγγειλε. Καλὸν δὲ παρουσιάσαι καὶ αὐτοὺς τοὺς τὴν μαρτυρίαν ὑποσχόντας, ὅτε τὴν χειροτονίαν ὁ ὑπαίτιος ἀνεδέχετο· ὡς ἂν πανταχόθεν τὸ καθαρὸν καὶ ἀνεπίληπτον, καὶ τοῖς ἀγνωμονέστερον περὶ τὴν ἀθώωσιν τῶν ἀδελφῶν διακειμένοις παντελῶς, καὶ μισοῦσιν, ἀποκαλυφθῇ, καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς, εἰ μηδὲν τῶν ἀνηκόντων ἀρχιερεῦσι τὴν καινοτιμίαν εἴη ὑποστάς. Τὸ δὲ συνοδικὸν τῆς οἰκονομίας γράμμα, ὃ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἔχει τῆς Καισαρείας προταττόμενον, γνώμῃ τε ἡμετέρᾳ ἐγράD φη, καὶ δι' ἐπιτροπῆς ἀπεστάλη· καὶ οὐδὲν, οἶμαι, οὔτε παρὰ συνείδησιν ἔχει, οὔτε τοῖς ἱεροῖς μαχόμενον τοῦ Πνεύματος [νόμοις]. Πολλὴ γὰρ ἡ διαφορὰ τῶν ἐξ ἀγνοίας ἁμαρτημάτων, πρὸς τὰς ἐν γνώσει καὶ μετὰ καταφρονήσεως προϊούσας ἀθεμίτους πράξεις. Καὶ ἱερέων δὲ καὶ Χριστιανῶν ἀποιχομένων οὐδεμία φροντὶς, οὐδ' ὑμνολογίας ὀφειλομένης ἱερὰ τελετὴ, πῶς οὐκ ἂν ἐκβιάσαιτο, ἐπ' οἰκονομίαν, ἀπὸ τῆς ἀκριβείας τῶν θείων μυστηρίων ἀποκλίναι ; Ἀλλ' ἴσως ταῦτα περιττὸν πρὸς εἰδότα λέγειν. Περὶ δὲ τῶν κεφαλαίων, ἐκεῖνα τέως ὡς ἐν καιρῷ κατεπειγοντι τυπωθῆναι διέγνωμεν. Ὅσοι μὲν πρὸ τῆς διαμαρτυρίας τοὺς διγάμους ηὐλόγησαν, διά τε τὴν ἄγνοιαν, καὶ διὰ τὸ μηδὲν παρὰ τῶν ἐπισκόπων περ.

τῆς τοιαυτης ἐξασφαλισθῆναι πράξεως, μὴτε μὴν τῶν κανόνων ἀλλαχόθεν ἀκρίβειαν μαθεῖν, καὶ διὰ ταῦτα τῷ τοιούτῳ ὠλίσθησαν πτώματι, οἱ τοιοῦτοι πάντως, εἰ μήτι ἄλλο, ἀλλ' ἐν ὅσῳ γε χρόνῳ τὸν δίγαμον τῆς κοινωνίας τῶν φρικτῶν μυστηρίων οἱ νόμοι τοῦ Πνεύματος ἀποκωλύουσιν, ἐν τοσούτῳ, καὶ ὁ παραλόγως τὴν εὐλογίαν τοῖς συναπτομένοις ἐπιτεθείς, τῆς ἱερουργίας ἐπισχεθήσεται. Εἰ μή τις ἄρα κατεπείγει χρεία ἀπαιραίτητος ἄλλη, καὶ παντελῶς ἀπραγμοσύνη, καὶ βίος ἄλλος ἐπίσημος τοῦ ἀνδρός. Ἃ πολλάκις παρὰ τοῖς Πατράσιν ἡμῶν, δι' οἰκονομίαν, τῆς ἀκριβείας ὤφθη περιγεγονότα, καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐπιτιμίας συνάγοντα πρὸς τὸ ἔλαττον. Γυναῖκα δὲ παρὰ μὲν τοῦ θεσπεσίου Παύλου μεμα· θήκαμεν ἀποβαλοῦσαν τὸν ἄνδρα, δευτέροις γάμοις ὁμιλῆσαι συγγνώμην λαβοῦσαν. Πολλὰ γὰρ τὰ γυναικεῖα ἀῤῥωστήματα, καὶ δυσωπεῖν ἱκανὰ, μὴ πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀνδρῶν τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν ἐκβιάζεσθαι. Ἄνδρα δὲ οὐκ ἴσμεν τῆς αὐτῆς συγγνώμης παρὰ τῶν ἀποστολικῶν ἀξιωθέντα σπλάγχνων, διὸ καὶ τὸ ἐπιτίμιον τοῦ μὲν γυναῖκα δίγαμον εὐλογήσαντος, ἢ οὐδ' ὅλως ἢ πολὺ κουφότερον ἔσται τοῦ δίγαμον ἄνδρα εὐλογήσαντος. Οἱ δὲ ἀπολελυμένως ἁρμοζόμενοι γυναιξίν, ἐπείπερ ἡ πρᾶξις οὐχ ἁπλῆ, οὔτε τὸ ἐν αὐτοῖς ἐπιτίμιον πρόεισι μονοειδές· οὐ μὴν οὐδ' οἱ τούτους εὐλογοῦντες ὑπὸ μίαν τελοῦσι δίκην. Ὅσαι μὲν γυναῖκες ἀπελύθησαν τοῦ ἀνδρὸς, ἐκείνου τὴν αἰτίαν παρασχομένου, ἐφ' ᾧ τῆς φυσικῆς ὁμιλίας ἡ ἀσθένεια κατεκράτησεν, αὗται δὴ, αὗται, εἰ μὲν σωφρονεῖν ἕλοιντο, τοῦτο ἄμεινον· εἰ δὲ καὶ ἀνδρὶ συνάπτεσθαι βούλοιντο, καὶ τοῦτο ἀκατάγνωστον αὐταῖς τε, καὶ εἴ τινες εὑρεθεῖεν τῶν ἱερέων, διὰ τῆς εὐλογίας τὸν γάμον σεμνύνοντες. Καὶ τῆς γυναικὸς τὴν αὐτὴν παρεχομένης αἰτίαν, ἧς καὶ ὁ διαλυθεὶς ἀνὴρ τῆς αὐτῆς ἐλευθερίας ἠξίωτο, καὶ ἡ μικρῷ πρόσθεν εἰρημένη γυνὴ ἀπολαύσει. Κἂν παρὰ τὴν ἡλικίαν δέ τινες εἰς μνηστείαν ἔλθωσιν, εἶτα τούτους ὁ νόμος διὰ τὸ παράνομον ἀπ' ἀλλήλων διαστήσῃ, οὐδὲ τότε οὐδ' ἕτερον τῶν διισταμένων προσώπων, ἐν λαϊκῷ δηλονότι ἐξεταζόμενον τάγματι, πρὸς ἕτερον νόμιμον ἐρχόμενον γάμον εὐθύνας ὑφέξει. Ὁ δὲ τὴν ἐκβεβλημένην ἐπὶ μοιχείᾳ γυναῖκα θέμενος, εἴτε γεγαμηκὼς εἴη, εἴτε καὶ γάμων ἄγευστος, μοιχός τέ ἐστι, καὶ τῷ τῶν μοιχῶν ἐπιτιμίῳ ὑπόκειται, Εἰ δὲ διὰ μόνον ἄλογον μῖσος ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἄκουσα ἐξωσθεῖσα, ἄμεινον μὲν εἰ πάλιν πρὸς τὸν ἴδιον ἐπαναστρέψῃ ἄνδρα· εἰ δὲ μὴ, ἐκείνου πρὸς ἑτέραν γυναῖκα χωρήσαντος ἤδη, μοιχείας μὲν αὕτη, συνερχομένη ἀνδρὶ ἑτέρῳ, οὐκ ἂν ἐγκλήματι περιενεχθείη· οὐ μέντοι γε ὁ ἱερεὺς, τὰ νενομισμένα ἐπιτελῶν ἐν αὐτῇ, τὸ ἀκατάγνωστον ἕξει, ἀλλὰ τὴν τοῦ διγάμους εὐλογήσαντος ἀπαιτηθήσεται δίκην. Τὸ δὲ ἐξ ἀλόγου συμφωνίας διαλύεσθαι, ἐπεὶ νόμῳ κεκωλυμένη ἡ τοιαύτη τόλμα καθέστηκεν, οὔτε τὸν ἄνδρα, πρὸς ἕτερον συνερχόμενον συνοικέσιον, ἐᾷ ἀνεύθυνον, οὔτε τὴν γυναῖκα διαπραττομένην τὸ ἴσον. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ποιναὶ βαρεῖαι κεῖνται τοῖς νόμοις, εἰ τοιαύτη πρᾶξις εἰς τόλμαν ἀχθήσεται· καὶ δῆλον ὡς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις συνοικε-

A canonum disciplinam noverint, et propterea lapsi sint, hi omnino, si nihil aliud, saltem, quandiu digamum leges spirituales tremendorum mysteriorum communione prohibent, tandiu et ipsi, qui conjugibus præter rationem benedictionem imposuerunt, sacris faciendis abstinebunt. Nisi quæ alia implacabilis urgeat necessitas, et omnino vita hominis, tum tranquilla, tum notabilis : quæ sæpenumero apud Patres nostros æquitatis intuitu, præ exacto canone obtinuisse constat, et censuræ tempus abbreviasse. Mulierem autem, viro defuncto, novimus quidem a divinitus inspirato Paulo veniam adeptam secundas nuptias adeundi. Multæ enim sunt mulierum infirmitates, quæ pudorem incutiant, ad naturam virilem eorum imbecillitatem exigendi.
B Virum autem a visceribus apostolicis eadem indulgentia dignari non novimus. Censura igitur ejus qui mulieri digamæ benedixerit, vel nulla omnino, vel mitior, quam ejus qui viro. Qui autem absolute conjunguntur mulieribus, quoniam non simplex actio est, proinde nec uniformis est censura, nec qui ipsis benedicunt sub unam pœnam cadunt. Quæ quidem mulier a viro dimissa est, ipso causam præstante, quod naturalis congressus impotentia teneretur, hæ si continere elegerint, melius fuerit; duod si vero jungi voluerint, nec illud condemnationem in ipsis habet, nec si quis sacerdos nuptias earum benedictione honoret. Quod si femina eamdem causam præstat, eadem libertate prædicta fruatur, qua prius solutum virum dignati sumus.
C Quod si qui præter ætatem desponsati sint, deinde lex ipsos tanquam præter legem conjunctos separaverit, tunc neutra personarum discedentium, quæ quidem in ordine laico consentur, si ad alias legitimas nuptias accedat, censuram subibit. Qui autem ob adulterium ejectam uxorem fecerit, sive conjugatus sive cælebs, adulter est, et adulterii censuræ subjacet. Quod si solum propter odium citra rationem a viro invita expulsa sit, melius erit si ad suum virum revertatur : sin hoc, quod ipse ad alias se nuptias jam applicuerit, fieri non possit, adulterii ipsa crimini, cum alio viro juncta, obnoxia non erit : at vero sarcerdos, ipsi rite benedicens, super ipsa insons non erit, sed pœnam ejus præstabit qui digamis benedixerit. Citra rationem
D autem a conjugio discedere, quod ausum lege prohibitum est, neque virum, ad alias nuptias accedentem, insontem dimittit, neque feminam quæ idem faciat. Quin potius graves pœnæ legibus constitutæ sunt, si quis hoc facere ausus fuerit. Et manifestum est sarcerdotem, qui adfuerit, et sacra rite celebraverit in hujusmodi nuptiis omnino honore suo juxta exactam canonum disciplinam excidere. Sed hæc festinate pronuntiata sint; quod quæ inopinatæ disceptationi proposita erant considerationis moram non ferrent : quod si quid aliud vestra solertia diligenti disquisitione perspexerit, obtineat quod melius est. Et

nos etiam fortassis, laxiori tempore concesso, exactius aliquid dispiciemus.

σίοις εὑρισκόμενος ὁ ἱερεὺς, καὶ τὰ νενομισμένα τοῖς γάμοις τελῶν, παντελῶς τῆς ἰδίας τιμῆς κατὰ τὴν τῶν κανόνων ἐκπεσεῖται ἀκρίβειαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ τάχος εἶπε· καὶ τὸ ἀμελέτητόν τε καὶ ἀπροσδόκητον τῶν προτεθέντων εἰς ζήτησιν· εἰ δὲ τι ἄλλο ἐπιμελέστερον ἡ ὑμετέρα σύνεσις ἐπισκοποῦσα κατίδοι, νικάτω τὸ ἄμεινον. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἴσως ἐν πλατυτέρῳ καιρῷ ἀκριβέστερόν τι ἄλλο ἐπιθεωρήσομεν.

EPIST. XX.

ΕΠΙΣΤ. Κ'.

Edita a Montacutio (p. 388).

Scripsit sanctitas tua de quibusdam, polluti cibi esu contaminatis : causa autem contaminationis erat ejusmodi. Iverant gentilis cujusdam monumentum refossuri ad inveniendas pecunias : cum autem incassum laborarent, nec quidquam invenirent, dixerunt inter sese, nisi canem mactemus, et de carnibus ejus gustemus, non reddet nobis terra quod quærimus. Statim factum est quod dictum erat. Cum itaque ad interdicti cibi conscientiam venissent, genibus episcopi accidentes medicinam petierunt, et commissi peccati indulgentiam. Hæc sunt quæ pietatis tuæ litteræ narrant. Et de hac re formula ab Ecclesia constituta est, quadraginta dierum pœnitentia, et precibus quibusdam absolvi, qui huic crimini innexi sunt. Præsens autem polluti cibi participatio alterius cujusdam impietatis misturam habet. Propterea enim contaminatum cibum attingere, ut terra placaretur, secundum insanam ipsorum opinionem, crimen in majus attollit : etiamsi sine gravioris impietatis cogitatione, ad hanc opinionem accesserunt. Verumtamen et hominum mores, et reliquus vitæ actæ tenor, et animi constitutio, tum mentis, sive simplicitas sive solertia, vel producere potest tempus vel curtare : cum fortasse post quadraginta dies imposita censura sit. Quod si secunda aliqua definitio producenda est, sepositis circumstantiis, quæ producendo vel curtando tempori causam præbent, ad tres dierum quadragenas multa eorum qui in hoc crimine deprehensi sunt, redigenda erit : præter reliquam victus austeritatem, et tremendorum mysteriorum abstinentiam.

Ἔγραψέ σου ἡ ὁσιότης περί τινων μιαροφαγησάντων. Ἡ δὲ αἰτία τῆς μιαροφαλίας ἔστι τοιαύτη· Τύμβον Ἑλληνικὸν ἀπῆλθον διορύξαι πρὸς ἀνεύρεσιν χρημάτων· ματαιοπονοῦντες δὲ καὶ μηδὲν εὑρίσκοντες, εἶπεν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, ὅτι Ἐὰν μὴ σφάξωμεν κύνα, καὶ ἐκ τῶν κρεῶν αὐτοῦ ἅψωμεθα, οὐ μὴ ἐπιδώσει ἡμῖν ἡ γῆ τὸ ζητούμενον. Αὐτίκα γοῦν ὁ λόγος εἰς ἔργον προέβη. Ἐλθόντων. οὖν εἰς αἴσθησιν τῆς ἀπηγορευμένης βρώσεως, τοῖς ποσὶ προσέπεσον τοῦ ἐπισκόπου, αἰτούμενοι ἰατρείαν, καὶ λύσιν τοῦ παραπτώματος. Ταῦτα διήγγειλε τὸ γράμμα τῆς σῆς εὐλαβείας· καὶ περὶ τούτου τύπος μέν ἐστιν ἐκκλησιαστικὸς, διὰ τεσσαρακονθημέρου ἐπιτιμίου, καὶ τινων εὐχῶν, διαλύεσθαι τοὺς ἁλωκότας τῷ ἐγκλήματι. Ἡ δὲ παροῦσα μιαροφαγία ἔχει καὶ ἑτέρας τινὸς ἀσεβείας ἐπιμιξίαν. Τὸ γὰρ ἕνεκα τούτου μιαροφαγῆσαι, ὥστε τὴν γῆν ἐκμειλίξασθαι, κατὰ τὴν ἐκείνων τῆς ἀπονοίας ὑπόνοιαν, αὔξει πλέον τὸ ἔγκλημα· κἂν ἄνευ λογισμῶν τινων δυσσεβεστέρων πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν κατηνέχθησαν. Πλήν γε καὶ τῶν ἀνδρῶν τὸ ἦθος, καὶ ἡ ἄλλη τοῦ βίου διαλωγὴ, καὶ κατάστασις, καὶ ἡ τῆς διανοίας ἁπλότης ἢ δεινότης, δύναται πολυπλασιάζειν καὶ συντέμνειν· εἴτε καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπιτεθῇ αὐτοῖς ἐπιτίμιον. Εἰ δὲ δεῖ τι καὶ κεφάλαιον δεύτερον εἰπεῖν, ἄνευ τῶν ἐπιτεμνόντων ἢ μηκυνόντων τὸ πρᾶγμα περιστατικῶν αἰτιῶν, εἰς τρεῖς τεσσαρακοστὰς, ἡ ἐπιτιμία, τοὺς ἐπὶ τῇ εἰρημένῃ μιαροφαγίᾳ ἁλωκότας, περιστήσει· ἅμα τῇ ἄλλῃ κατὰ τὴν διαιταν σκληραγωγίᾳ, καὶ τῇ τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἀποκωλύσει.

EPIST. XXI.

ΕΠΙΣΤ. ΚΑ'.

Edita a Montacutio (p. 389).

Non idcirco antistiti significavimus, ut certiores fieremus, num sciens episcopus adulterum, sacra facere permisisset, quod et grave esset ; sed num ipsum, adulterum esse sciens ordinasset : quod gravius est. Ille autem, cujus nos certiores fieri velle significavimus, de eo nihil nos docuit, quod autem nemo quærebat, hoc renuntiavit. Verumtamen, siquidem ipsum adulterum esse sciens ordinavit, omnino et episcopatu et sacerdotio excidit : quod si ignorans adulterum esse eum ordinavit, tum certior factus, ad tempus quidem abstinuit, deinde sacra facere permisit, etiam ipsum quidem ad tempus sacris faciendis abstinere oportet. Aliud enim est Deum contemnere, aliud errore deceptum videri legem observasse etiamsi non observes. Cæterum, ad tempus abstinere ipsum decrevimus, si re-

Οὐχ οὕτως ἐμηνύσαμεν τῷ προέδρῳ, ἵνα μάθωμεν εἰ μετὰ γνώσεως παρεχώρησε τὸν μοιχὸν ἱερατεύειν ὁ ἐπίσκοπος· ἄτοπον γὰρ καὶ τοῦτο· ἀλλ' εἰ ἐγίνωσκε μοιχὸν αὐτὸν εἶναι, καὶ οὕτω κὐτὸν ἐχειροτόνησε· χαλεπώτερον γὰρ τοῦτο. Ὃ δὲ, ὃ μὲν ἐμηνύθη διδάξαι, οὐκ ἐδίδαξεν, ὃ δὲ οὐδεὶς ἐζήτησε τοῦτο ἀνήγγειλε. Πλὴν εἰ μὲν εἰδὼς αὐτὸν μοιχὸν ὄντα ἐχειροτόνησε, παντελῶς ἐστι καθῃρημένος τῆς ἀρχιερωσύνης τε καὶ ἱερωσύνης· εἰ δὲ ἀγνοῶν αὐτὸν μοιχὸν ὄντα ἐχειροτόνησεν, εἶτα μαθὼν, ἐπέσχε μὲν ἐπὶ χρόνον, ἀπέλυσε δὲ ἱερατεύειν, παυθήσεται μὲν καὶ αὐτὸς τοῦ ἱερουργεῖν ἐπὶ χρόνους τινάς. Ἄλλο γὰρ τὸ [κατα]φρονῆσαι Θεοῦ, καὶ ἄλλο τὸ ἀπαιτηθῆναι καὶ δόξαι φυλάξαι, κἂν οὐκ ἐφύλαξεν· ἐπὶ χρόνους δὲ τινας ἔφημεν ἐπισχεθῆναι αὐτὸν, ἐάνπερ τὰ ἄλλα αὐτοῦ προτερήματα καὶ ἡ τῆς ἄλλης περιουσία δύναται

ἀντιταλαντεύθῆναι τῷ τοιούτῳ αὐτοῦ παραπτώματι, εἰ δὲ μή, διηνεκὲς τὸ ἐπιτίμιον ἕξει. Ταῦτα δὲ λέγομεν, οὐκ ἐὰν ὁ προέδρος αὐτοῦ λέγει ὅτι γινώσκων αὐτὸν μοιχὸν ἐχειροτόνησεν, ἢ ὅτι μετὰ τὸ χειροτονηθῆναι αὐτὸν μαθὼν μοιχὸν εἶναι, καὶ ἐπί τινα χρόνον ἐπισχὼν, εἶτα ἱερουργεῖν αὐτὸν ἀφῆκεν· ἀλλ' ἐὰν αὐτὸς διὰ μαρτύρων πιστῶν καὶ ἀδιαβλήτων ἠλέγχθη· ἢ καὶ μὴ ἐλεγχθεὶς, οἰκείῳ κατετέθετο καὶ ὡμολόγησε στόματι. Ταῦτα μὲν οὖν ἡ ἡμετέρα ἁρμόζειν ἔκρινε μετριότης· καὶ περὶ αὐτοῦ ὡς κελεύει διοικήσει ἡ ὑμῶν ἁγιότης. Σὺ δέ μοι ἐν Κυρίῳ ἔρρωσο.

A liqua ejus merita, et virtutis copia, hujusmodi lapsum compensare videantur : sin, in perpetuum censuræ subjacebit. Hæc autem dicimus, non si antistes ipsius dicat quod ipsum adulterum esse sciens ordinavit, vel quod postquam ordinasset, certior factus adulterum esse, cum ipsum ad tempus abstinuisset, deinde sacris fungi permisit ; sed si ipse testibus fide dignis et inculpatis convictus, vel non convictus, sed ore suo assensus sit et confessus. Hæc igitur mediocritas nostra convenires censuit : de ipso autem sanctitas vestra quod hortatur, constituet. Tu vero mihi in Domino vale.

ΕΠΙΣΤ. ΚΒ'.

EPIST. XXII.

Edita a Montacutio (p. 390).

Θαῦμα μὲν ἡμᾶς κατέσχε καὶ ἔκπληξις, ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ παροινίᾳ, καὶ ἀπονοίᾳ, καὶ ἀναισθησίᾳ, καὶ παρανομίᾳ τοῦ προέδρου, καίτοιγε τῶν τοιούτων παθῶν παλαιά τινα ἴχνη ἐν τῇ μνήμῃ φέροντας· ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ καὶ αὔξησις τῶν προλαβόντων, ὡς ἐπὶ παραδόξοις, τοῖς νῦν πεπραγμένοις, παρέσχε ταράττεσθαι. Πλὴν οὐκ ἔστιν ἀνενόχλητον τοῖς καθ' ἕκαστον τῶν κατὰ μέρος λόγων ἐπιστῆναι, ὃ πολλάκις ἔφαμεν καὶ νῦν φαμεν. Ὡς ἐπείπερ καὶ ἡμεῖς ἁμαρτωλοὶ τὰς ἁμαρτωλὰς ἡμῶν χεῖρας ἐπὶ τὴν σὴν ἐθέμεθα κεφαλὴν, τὴν τελεταρχικὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπικαλούμενοι χάριν (καὶ πεπιστεύκαμεν οὐ ταῖς ἡμῶν χειροθεσίαις, ἀλλὰ τῇ τε ἄνωθεν εὐμενείᾳ, καὶ τῇ σῇ ἀρετῇ, τὴν ἐπιφοίτησιν αὐτοῦ πλουτίσαι ἡμᾶς), οὐ μόνον ὅσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παρανόμως τε καὶ ἀκανονίστως παρὰ τοῦ ταύτης προέδρου πρόεισι, ἀλλὰ καὶ ὅσα παρ' ἑτέρου τὴν ὁμοίαν ἐπιδεικνυμένου γνώμην, ταῦτα πάντα τὴν σὴν ἀρχιερατικὴν παρεγγυώμεθα τελειότητα (ὡς ἡμῶν τῶν ταπεινῶν συμπαρόντων καὶ συνεφαπτομένων τοῖς νόμοις τοῦ Πνεύματος) ἀνακόπτειν τε καὶ ἀναχαιτίζειν, καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἄριστον μεταρυθμίζειν· οὐχ ἡμῶν νυνὶ τὴν τοιαύτην πνευματικὴν ἐξουσίαν χαριζομένων, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ παναγίου, ἡνίκα καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν ἐδίδου δωρεάν. Ἀπολυέσθωσαν γοῦν οἱ παραλόγως δεσμῷ ὑποβληθέντες τῆς ἀλόγου καταδίκης, καὶ πρὸς τὴν δικαίαν μεθαρμοζέσθωσαν θεραπείαν· καὶ οἱ τὴν παράνομον καθαίρεσιν ὑποστάντες, τῆς ἀνόμου ψήφου πεπαυμένης, ἐχέτωσαν τῆς ἱερωσύνης· καὶ ὁ ταῦτα πράξας ἀφρόνως, μάλιστά γε, ὅτι τὰ τοῦ σώματος πάθη καὶ τὴν τῆς ψυχῆς συνάφειαν ὑπογράφει, μανθανέτω, εἰ μὴ δύναται παραινέσεως λόγῳ, ἀλλ' οὖν αὐστηρότερον, μὴ παραφέρεσθαι τοῦ δικαίου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ καλὴ καὶ δικαία· καὶ εἰ μηδὲ μετὰ ταύτην σωφρονισθείη, ἱερουργεῖν μὲν, καὶ τῶν ἀψύχων τὴν διοίκησιν ἔχειν, τέως μὴ κωλυέσθω· ἐπιτιμᾷν δὲ καὶ κανονίζειν τοὺς ἐμψύχους, ἄψυχος αὐτὸς ὢν, διὰ τῆς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἡμῖν δεδομένης ἐξουσίας, μὴ παραχωρείσθω.

Admiratio quidem nos invasit ac stupor super tanta deliratione et vecordia, necnon insulsitate atque enormitate antistitis, etiam vetera quædam vestigia ejusmodi affectuum, memoria recolentes. Verum duratio atque incrementum præcedentium de præsentibus, tanquam præter opinionem factis, perturbationis nobis materiam præbuerunt. Cæterum molestia non vacat, singulorum causis particulatim insistere, quod sæpius diximus, et nunc etiam dicimus. Quod cum peccatores nos peccatrices manus capiti tuo imposuimus, gratiam sancti Spiritus antistiti propriam implorantes (non nostræ manuum impositioni, sed supernæ benignitati, et tuæ ipsius virtuti confisi, superventum ipsius nos benedictione ditaturum), non solùm quæ in Ecclesia illegitime et contra canones ab ipsius antistite procedunt, sed quæ ab alio quopiam, similem animi sententiam demonstrante, hæc omnia a tua antistitis perfectione (tanquam humilitate nostra præsente, et spirituales leges adjuvante) reprimi, sufflaminari, et in meliorem, sive optimum statum reformari præcipimus : non nobis nunc hujusmodi spiritualem potestatem largientibus, sed sancto Spiritu tunc eam conferente, cum gratiam summi sacerdotii donaret. Absolvantur igitur præter rationem vinculo subjecti ab iniqua damnatione, et ad legitimum cultum reformentur : et qui degradationem legibus contrariam passi sunt, iniquo decreto cessante, in sacerdotio administrando pergant : et qui hæc imprudenter admisit, maxime quidem, quia corporis passiones congruos animi affectus exprimunt, discat si potest sermonis exhortatione, sin minus severitate, ab eo quod justum est, non recedere. Idcirco ad eum epistola jure et recte destinabitur : postquam nisi sanior evadat, sacra quidem facere, et inanimata administrare nondum prohibeatur, censuras autem irrogare, et animatos ad regulas exigere, ipse inanimis, potestate nobis a Spiritu sancto indulta ne permittatur.

EPIST. XXIII.

ΕΠΙΣΤ. ΚΙ'

Edita a Montacutio (p. 391).

Pervenerunt ad nos litteræ sanctitatis tuæ Deo dilectæ, postulantes a mediocritate nostra sententiam ferri de presbytero, qui præter voluntatem parentum, non exspectato eorum consensu, liberos ipsorum coronaverat : quorum postea studio separati, cum aliis personis ad nuptiarum communionem cum venissent, opera parentum ab alio presbytero benedictionem acceperint. De primo itaque presbytero sic decernimus : si quidem contrariæ parentum voluntatis ignarus, ex inscitia, in coronandis istis quæ convenerunt personis, in errorem lapsus sit, talis cum sit, non prorsus latæ culpæ obnoxius, tanquam de voluntario peccato damnandus est; non tamen tanquam omnis culpæ expers dimittendus; oportuit enim ipsum accurate sciscitatum, rescivisse num voluntate parentum qui ad nuptias coibant, conjugium contraherent. Idcirco ordinis sui jacturæ talis non subjicitur, sed ad tempus constitutum sacro celebrando prohibebitur ; tum, eam quæ in reliquis cernitur austeritatem, jejuniis scilicet atque orationibus, subibit : tempus autem pœnæ subeundæ, vel ad quadraginta dies, vel bis totidem extendetur, pro ratione ipsius in pœnitentia fervoris ; ne amplius in ejusmodi quid delicti, ex incuria, animique ignavia incidat. Hoc igitur obtineat, si ad inscitiam peccatum referat. Quod si voluntatem parentum consensui huic et conjugio adversari sciret, et ejus non ignarus, tum naturalem Legem tum spiritualem contempsit, quorum uterque irritum conjugium pronuntiat, parentibus assensus sui suffragium non ferentibus, pœnæ rite obnoxius esto. Si tamen parentes, postquam ætas liberorum per leges idonea ad nuptias esset, dilato per longum temporis spatium conjugio, necessitatem ipsi liberis præbuerint, etiam invitis parentibus ad nuptias accedendi, tum nec leges hujusmodi nuptias irritas faciunt, et qui interest sacerdos, et eis benedicit, nulla culpa tenetur. Ratum autem fit hujusmodi conjugium, judice ex causæ notitia, custodiam liberorum, et legitimam ipsorum voluntatem improbitati parentum præferente. De primo itaque presbytero, ista nobis jus suggerit. De secundo autem nec simplex est consideratio. Nam si conjugii prioris ignarus fuerit, nullo jure culpæ tenetur. Præsentia enim parentum in nuptiis magnum momentum illi ad absolutionem impendit, qui ideo ad anteactorum inquisitionem non venit, quod præsentia parentum, ea ad examen revocari non ferret. Quod si factum conjugium, et secutam copulam carnalem noverit, quoniam quasi ex necessitate, non sunt in cœlibatu continendi qui a priori conjugio discesserunt, sed legitimo conjugio vinciendi, ne in fornicatione versentur, non quidem ad finem arcebitur sacrorum præsidatu qui nuptias consecravit, sed moderatiores quasdam pœnas subibit. Scilicet quod, cum factas ante nuptias manifestum esset, quæ quidem

Ἀφίκετο ἡμῖν γράμματα τῆς σῆς θεοφιλείας, ἐπιζητοῦντα παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ψῆφον ἐπενεχθῆναι περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ στεφανώσαντος παρὰ γνώμην τῶν γονέων τὰ τούτων τέκνα, καὶ τὴν τούτων συναίνεσιν μὴ προσδεξαμένου · εἶτα ὑπ' αὐτῶν διαζευχθέντα, καὶ πάλιν ἑτέροις προσώποις κοινωνήσαντα, καὶ πρὸς γάμον ἐλθόντα, συνεργείᾳ τῶν πατέρων ὑφ' ἑτέρου πρεσβυτέρου εὐλογηθέντα. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου πρεσβυτέρου οὕτω διοριζόμεθα · Εἰ μὲν ἠγνόει τῶν τεκόντων τὸ ἀβούλητον, εἶτα ἐξ ἀγνοίας περιεπάρη, ἐν τῷ στεφανώματι τῶν συνελθόντων προσώπων, ὁ τοιοῦτος μὲν οὐ παντελῶς ἐστιν ἀπεύθυνος, οὐδὲ ἑκουσίως ἁλώσιμος ἁμαρτήματι, οὐκ ἀνεύθυνος δὲ παντελῶς ἀπολύεται, ὅτιπερ ἔδει τοῦτον ἐξερουνῆσαι καὶ ἀκριβολογησάμενον ἀναμαθεῖν, εἰ ἄρα τῇ βουλήσει τῶν τεκόντων οἱ πρὸς γάμον συναπτόμενοι συνιστῶσι τὸ συνοικέσιον. Διὰ τοῦτο, καθαιρέσει μὲν ὁ τοιοῦτος οὐχ ὑποβάλλεται, ἐπὶ χρόνον δέ τινα ῥητὸν, τῆς ἱερουργίας ἐπισχεθήσεται, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ταλαιπωρίαν, νηστείαις τε, φημὶ, καὶ προσευχαῖς, ὑποστήσεται · ὁ δὲ χρόνος τῆς ἐπιτιμήσεως, ἢ ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις, ἢ δὶς τοσαύταις παραταθήσεται, πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐν τῇ μετανοίᾳ θερμότητος · ὡς ἂν ἐξ ἀμελοῦς καὶ ῥαθύμου γνώμης μηδέποτε μηδενὶ τοιούτῳ περιπέσῃ · ἀλλ' οὕτω μὲν εἰ πρὸς τὴν ἄγνοιαν μεταφέροι τὸ ἀμάρτημα · εἰ δὲ τὴν βούλησιν τῶν πατέρων ἐξηπίστατο, καὶ ὡς ἀπηρέσκοντο τῇ συναφείᾳ τε καὶ συμφωνίᾳ, καὶ ταῦτα εἰδώς, ὑπερεῖδε μὲν τὸν φυσικὸν νόμον, ὑπερεῖδε δὲ καὶ τὸν πνευματικὸν (ἑκάτερος γὰρ ἄκυρον ἀποφαίνει τὴν συνάφειαν, τῶν τεκόντων οὐ φερόντων τὴν ἐπιτρέπουσαν ψῆφον), ὁ τοιοῦτος ὑπόδικος ἔστω. Εἰ δὲ ἄρα μακρῷ χρόνῳ, τῆς γάμου νομικῆς ἡλικίας τῶν παίδων ἐπιτηδείας οὔσης, ὑπερετίθεντο οἱ γονεῖς, καὶ τὴν ἀνάγκην αὐτοὶ παρέσχον, καὶ μὴ βουλομένων αὐτῶν, ἐλθεῖν τοὺς παῖδας εἰς συνάφειαν, τηνικαῦτα καὶ τὸν τοιοῦτον γάμον ὁ νόμος οὐκ ἄκυρον τίθησι, καὶ ὁ ἱερεὺς παρὼν καὶ ἁγιάζων τὸν γάμον οὐδεμιᾶς αἰτίας ἐστὶν ἔνοχος · λαμβάνει δὲ ὁ τοιοῦτος γάμος τὸ κῦρος, κριτοῦ τὴν ὑπόθεσιν ἐπιτηροῦντος, καὶ τῆς τῶν τεκόντων κακουργίας, τῶν παίδων τὴν φύλαξίν τε καὶ ἔννομον θέλησιν ἐπίπροσθεν ποιουμένου. Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου ταῦτα τὸ δίκαιον ὑπαγορεύει. Οὐδ' ὁ δεύτερος δὲ τὴν σκέψιν ἁπλῆν ἐπιδέξεται · ἀλλ' εἰ μὲν ἠγνόει τὸ πρότερον συνοικέσιον, οὐδεμίαν ἔνοχός ἐστι δίκην ὑπέχειν · τῶν γὰρ τεκόντων παρόντων τοῖς συνιοῦσι, πολλὴ ῥοπὴ ἀθωώσεως βραβεύεται τούτῳ, τοῦ μὴ πρὸς ἔρευναν τῶν προγεγονότων καταστῆναι, καὶ λογοθετεῖν ἃ ἡ παρουσία τῶν τεκόντων λογοθετεῖν οὐκ ἐδίδου. Εἰ δὲ ᾔδει μὲν προγεγεννημένην συναφείαν, καὶ ὅτι σαρκικῶς ὡμίλησαν ἀλλήλοις, ἐπεὶ οὐχ οἷόν τέ ἐστι διαστάντας τῆς προτέρας συζυγίας, ἐξ ἀνάγκης τινὸς ἀγάμους κατέχειν, ἀλλ' ἢ πορνείαις ἐκδιαιτηθήσονται, ἢ νομίμῳ γάμῳ δοθήσονται · τελείως μὲν ὁ ἁγιάσας τὸν γάμον οὐ πεπαύσεται τῆς ἱεραρχίας, ἐπιτιμίοις δέ τισι μετριωτέροις ὑποβλη-

θήσεται· ὅτι δὲ τῆς προγεγενημένης συναφείας περιφανεστάτης γενομένης, τὸ δὲ τῆς πορνείας ἔγκλημα μὴ διαφευγούσης, ἐτόλμησεν οὗτος, τοὺς ἐπὶ προδήλῳ τῆς ἁμαρτίας ἐγκλήματι ἁλόντας, ὡς καθαροὺς καὶ ἀμέμπτους, τῆς ἱερατικῆς ἀξιῶσαι εὐλογίας, καὶ τοῖς τῶν παρθένων στεφάνοις, τοὺς ταύτην κακῶς ἀποθεμένους κοσμῆσαι. Εἰ μέντοι εὐδοκίᾳ τῶν γονέων ὁ πρῶτος γάμος ἐγένετο, εἶτα δ' ἔστησαν παραλόγως, ὁ μὲν πρῶτος πρεσβύτερος παντελῶς τὸ ἠθωωμένον ἕξει· ὁ δεύτερος, εἴτε παρῆσαν οἱ γονεῖς, εἴτε μή, ζημιωθήσεται τὴν ἱερωσύνην. Ἔκθεσμον γὰρ καὶ παράνομον συνάφειαν, οὔτε σύννευσις καὶ παρουσία πατέρων, οὔτε ἀνάνευσις καὶ ἀπουσία, οὐμενοῦν ἀθῴωσιν τῆς βεβηλώσεως οὐκ ἂν μεταστήσῃ.

A fornicationis crimen evadere non possunt, ausus sit eos qui flagranti peccati crimine tenebantur, tanquam puros et inculpatos, sacerdotali benedictione dignari, et virginitatis coronis, eos qui ipsum male deposuerant ornare. Quod si prius conjugium ex assensu parentum processerit, a quo deinde, præter rationem, discesserint, prior quidem presbyter omnis culpæ absolvetur : secundus, sive interfuerint parentes, sive non, sacerdotio excidet. Nam alienum a legibus sacris conjugium, nec absentia et dissensus parentum facit, nec præsentia et assensus, aut quod profanatum est sanctitati restituit.

ΕΠΙΣΤ. ΚΔ'.

Τῷ θεοφιλεστάτῳ, ὁσιωτάτῳ, ἱερωτάτῳ ἀρχιερεῖ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῷ θαυμασιωτάτῳ καὶ περιωνύμῳ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ μητροπολίτῃ Ἀκυλείας, Φώτιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικός (1).

EPIST. XXIV.

Deo charissimo, sanctissimo, sacratissimo præsuli fratri et comministro, omni admiratione dignissimo famaque clarissimo archiepiscopo et metropolitæ Aquileiæ, Photius Dei miseratione archiepiscopus Constantinopolis novæ Romæ et œcumenicus.

Edita a Combefisio (*Auct. Noviss.*, p. 527, et Jager, *Histoire de Photius*, p. 452).

Α'. Τὸ μὲν τῆς παρ' ὑμῶν μακαριότητος ἀφιγμένον γράμμα ἡμῖν, πρῶτα μὲν ἐχαρακτήριζε τὴν ταύτης κατὰ Θεὸν γνώμην, καὶ τὸ φίλτρον τοῦ πνεύματος, ὡς μέγα τε εἴη καὶ ὑψηλὸν, καὶ ὑπεραιωρισμένον τῆς τῶν πολλῶν καταστάσεως· ἔπειτα δὲ καὶ ὃς αὐτὸ ἐνεχειρίστο τούτου τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς τήν τε ἄλλην ἀρετὴν καὶ σύνεσιν, καὶ τὸ κατὰ διάνοιαν εὐσταθὲς τε καὶ δραστήριον· δι' ὧν ὡς δι' ἐσόπτρου τὴν ὑμετέραν ἱερὰν καὶ θεοτίμητον ὁσιότητα, ὅσα τὸ γράμμα, οἷα δὴ γράμμα, παρέτρεχε, καθορᾶν παρεῖχεν ἐμφανέστερόν τε καὶ τελεώτερον· καὶ ἐπὶ τοῖς ταύτης κατορθώμασιν ἥδεσθαι καὶ κατατέρπεσθαι. Καὶ γὰρ εἴδομεν ἄνδρα συνέσει μὲν μᾶλλον ἢ τῇ πολιᾷ σεμνυ-

I. Quæ ad nos venerunt beatitudinis vestræ litteræ, primum quidem ejus religiosa pietate mentem certa velut nota obsignabant, spiritusque amoris vim, quam magna sit et excelsa, et vulgarium hominum conditionem superet, exhibebant. Deinde vero etiam, cui illæ creditæ erant, sacri hujus viri cum reliquas virtutes ac prudentiam, tum mentis constantiam ac solertiam, per quæ, ut per speculum, sacram vestram Deoque venerabilem sanctitatem, quæcunque ipsæ litteræ (quippe litteræ) missa faciebant ; clarius perfectiusque pervidere, ipsiusque virtutum magnitudine delectari, nimiumque gaudere, præstabat. Vidimus enim hominem

NOTÆ

(1) Edidit Baronius, anno 883, ex Vallicellana *Bibliotheca*, Federico Metio interprete: in qua reddenda auctor est diligentem operam adhibuisse : ipseque veneno aspersæ epistolæ, solerter ac erudite antidotum paravit ; ostendens quam futilia Photii, quibus hic juveniliter exsultat, argumenta. Nihil ergo necesse repetere, viro docto melius occupata. Græca, cum desiderentur in Montacutio, aliisque Photii epistolis editis, libet hic repræsentare, meo ipsius stylo reddita ; paucisque quandoque suffixis, quibus non satis mihi probata Metii (viri alias docti) versio. Non satis videtur haberi ex hac epistola Aquileiensem archiepiscopum (etsi Schismaticum, eoque nomine Photio perinde Schismatico charum, tantisque ac fumosis laudibus ab eo celebratum) in hoc ipsius errore fuisse, de processione Spiritus sancti a solo Patre : nihil certe Photius ejusmodi indicat, sed in eum trahere studet ipsa hac epistola, ne tanta virtus ex ejus epistola ac legati persona in eo deprehensa, errore detecto Photii doctrinæ luce, deinceps in eo nutaret, cum hactenus ex occupata opinione ac ignorantia videretur veniæ aliquid habuisse. Hæc mihi Photii mens, eoque trahunt illius verba. Tantus scilicet hominis fastus ac jactantia ; velut unus ipse sol esset, ac lucerna dispellendis quibusvis errorum tenebris accensa. Ejus technas malasque artes, cum alii prosecuti sunt, Græci æquales aut parum suppares, tum meus Logotheta, si quando pace lenius aspirante ac Christianissimo rege semper Victore, regia Lupara *Historiæ Byzantinæ* pene necessario supplemento, cum Leone diacono et Michaele Psello regium vere multiplici titulo monumentum, juris publici regia munificentia faciat ; ne sibi per moras Batavus, aut gens alia, eam gloriam rapiat.

Titulus, ut repræsentat Baronius, quin sit antiquarii manu genioque ascriptus, sive etiam a Metio ita compositus, non a Photio perscriptus, res clara est : cum nihil epistolaris formæ habeat, qua auctor amicum convenire solet et salutare : secus quem meliorem producimus, in quo summam adulationem, ex ipso limine, prodit Photius, ostenditque, ut et sequenti exordio, quam ea arte polleret, ut nihil mirum sit ea obrepsisse primum Bardæ Cæsari, et per eum, Ignatium sede depulisse, tumque Basilio Macedoni, ut licet amotum, dum Ignatius viveret, in palatio tamen deinceps aleret, liberorumque suorum educationi præficeret ac eo consummato, in sedem, cujus nefarie invasor fuerat, sublimaret, omnique prorsus indignum sacerdotio hominem, summum regiæ urbis præsulem et patriarcham vellet, suaque auctoritate Joannem Romanum pontificem, non satis ex decessorum pontificum moribus firmo pectore, in consensum traheret, et ut ipse pariter eum patriarcham probaret, dum tandem Leo V, exstincto patre, iterum in ordinem cogeret, eique fratrem suum subrogaret.

prudentia magis quam canitie venerandum : virtutum quoque reliqua varietate non minus quam prudentia ornatum, ac qui pati mentis constantia ac sagacitate fulciatur ; atque (ut verbo dicam) tali gratia præditum, qua par erat eum fulgere, qui a Deo accepit, ut tremendorum nostrorum mysteriorum sacerdos statueretur, vestraque et doctrina dignus et manuum impositione haberetur ; talem factæ vestræ sanctitatis, quam faciebamus, experientia nuntium ostendebat. Hincque adeo intelligere licebat certoque conjicere, eum, qui præ illo primas ferebat ejusque, ordinator fuerat, et ut legatione ad nos fungeretur, illi auctor exstiterat, divinarum plenum gratiarum esse ; ac qui totius vitæ splendore, dogmatumque ardenti zelo atque amore longe conspicuus, necnon salutis exemplar in ipsum contuentibus foret.

A νόμενον · ἀρεταῖς δὲ οὐκ ἔλαττον, ἢ συνέσει ποικιλλόμενον · καὶ τῷ εὐσταθεῖ τῆς γνώμης τὸ ἀγχίνουν συμπροβαλλόμενον. Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, οἵας ἐχρῆν ἀστειλῆχέναι χάριτος, τὸν ἱεράσθαι παρὰ Θεοῦ τῶν φρικτῶν ἡμῶν μυστηρίων τὴν τελετὴν λαχόντα, καὶ τῆς ὑμῶν καὶ διδασκαλίας καὶ χειροθεσίας ἄξιον, τοιοῦτον ἡ πεῖρα τῆς ἱερᾶς ὑμῶν ὁσιότητος παρεδείκνυ τὸν ἀπόστολον. Κἀντεῦθεν ἦν συνορᾷν τε καὶ λαμβάνειν τὴν ἀπόδειξιν, ὡς ὁ τούτου τὰ πρωτεῖα φερόμενος καὶ τελεσιουργὸς (2), καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀποστολῆς αἴτιος, πλήρης μὲν τῶν θείων ἐστὶ χαρίτων · ὅλος δὲ τῇ τοῦ βίου λαμπρότητι, καὶ τῷ τῶν δογμάτων διαπύρῳ ζήλῳ καὶ τῷ ἔρωτι, διασημότατός τε ἂν εἴη, καὶ παράδειγμα σωτηρίας τοῖς αὐτὸν ἀτενίζουσιν.

B

II. Nisi enim vestris religiosa pietate doctrinis ac documentis large imbutus, qui a vobis pontificalis muneris gratiam trahit, sic eluxuriaret, nec mirando quodam, tantoque velut ex fonte vestrarum virtutum irriguo potitus esset, nunquam ad tantam virtutum claritatem, pro eo ac summo Dei sacerdotes decet, evasisset. Non semper enim, vel exiguo jubare ac splendore, similitudinem servant, quæ secunda sunt, cum formis, quæ illis præiverunt. Quorum omnium causa habendæ Deo gratiæ, qui in omnes muneribus effusus universorumque conditor exsistens, sicut in Orientis partibus, sic etiam in Occidentis, luminaria ducesque consecrans, ut quotidie luceant, plebisque animos ac C mentes illustrent, in celso episcopalium sedium culmine præficit.

Β′ Εἰ μὴ γὰρ (3) ταῖς κατὰ Θεὸν ὑμῶν διδασκαλίαις καὶ εἰσηγήσεσι ἐπιδαψιλευόμενος, ὁ τὴν ἀρχιερατικὴν χάριν ἐξ ὑμῶν ἕλκων οὕτως ἐνετρύφα · καὶ εἰ μὴ θαυμαστῆς τινος καὶ τοσαύτης ἀπήλαυε τῆς ἐκ τῶν ἀρετῶν ὑμῶν πηγαίας ἀρδείας, οὐκ ἂν εἰς τοσαύτην προῆλθε κατὰ τὸ πρόσηκον ἀρχιερεῦσι Θεοῦ, ἀρετῶν ἐπιφάνειαν. Σώζουσι γὰρ οὐκ ἀεὶ, οὐδὲ ἐκ βραχείας τινὸς αὐγῆς καὶ ἐλλάμψεως, τὴν ὁμοιότητα τῶν πρωτοτύπων τὰ δεύτερα. Καὶ χάρις ἐπὶ πᾶσι τούτοις τῷ εὐεργέτῃ καὶ δημιουργῷ τῶν ὅλων Θεῷ · ὃς, ὥσπερ ἐν τοῖς τῆς Ἑῴας μέρεσιν, οὕτω δὴ καὶ ἐν τοῖς Ἑσπερίοις φωστῆρας καὶ ὁδηγοὺς τελεσιουργῶν (4), ὁσημέραι λάμπειν καὶ καταυγάζειν πολλῶν ψυχὰς καὶ διανοίας, ἐν τῷ τῶν ἀρχιερατικῶν ὕψει θρόνων προβάλλεται.

III. Sed cum nos de sacra vestra virtute ea mens incesseret, ejusque præclaris dotibus ac ornamentis gestiremus et lætaremur, quod nunc in aures nostras incidit (atque utinam nunquam : dirus enim animi, non corporis dolor est : per hanc enim ex aspectu magna nobis concepta spe, ut et ipsum mœrorem aperiamus, operæ pretium duximus), haud

Γ′. Ἀλλ' οὕτω περὶ τῆς ἱερᾶς ὑμῶν ἀρετῆς ἔχοντες, καὶ τοῖς ταύτης ἐνσειμυνυόμενοί τε καὶ ἡδόμενοι κατορθώμασι, τὸ νῦν ἡμῶν ταῖς ἀκοῖς ἐπιπεσὸν, ὡς εἴθε μὴ ὤφελε · ψυχῆς γάρ ἐστι, καὶ οὐ σώματος ἄλγημα. Διὰ ταύτης ἀπὸ θέας μεγάλην ἐλπίδαι λαβόντες, καὶ αὐτὸ τὸ πάθος ἀνακαλύψαι δεῖν ᾠήθημεν. Οὐκ οἶδα πῶς ἂν ἀλύπως εἴπω · εἰ μὴ καλῶς (5) ταῖς

NOTÆ

(2) Καὶ τελεσιουργός. Qui initiavit atque præsulem ordinavit, seu in episcopum jure metropolitico consecravit, manusque imposuit, ut paulo ante dicebat. Τῆς ὑμῶν χειροθεσιας ἄξιον, *Dignum cui manus imposueritis*, sacra scilicet ordinatione. Metius vel non habuit, vel non reddidit, sed solius missionis meminit.

(3) Εἰ μὴ γάρ. Male hunc locum Metius accepit, et contra Photii sensum : ac ubi ille legati episcopi laudes prosequitur, indicando ejus virtutis fontem ac exemplar, quod summa laude reddiderit (etsi non raro secus contingat), is, extra omne judicium, quasi non adeptum eam præstantiam, quæ pontifices deceat, qui missus pontifex esset, et quidem provectæ ætatis, deprimit ac plane vituperat : *Nec propterea ad eam devenit præstantiam, quæ pontifices Dei decet*. Nugæ Potentiale in absolutum. Nisi *copiose imbutus*, etc., οὐκ ἂν εἰς τοσαύτην προῆλθε, κατὰ τὸ πρόσηκον ἀρχιερεῦσι Θεοῦ ἀρετῶν ἐπιφάνειαν. *Nunquam ad tantam virtutum claritatem evasisset, pro eo ac summos Dei sacerdotes decet* : Quibus et magistri sedulitatem, et discipuli diligentiam celebrat: nec nisi primas ac excellentiam, ei qui auctor sit ac magister, servat.

(4) Φωστῆρας καὶ ὁδηγοὺς τελεσιουργῶν. Et hic mire allucinatus Metius, dum ita reddit: *Lumina quædam et duces sacerdotum*. Imo certe, *Lumina ducesque consecrans, initians, ordinans* : quod per auctoritatem facit Christus, ipse summus sacerdos, suoque sacerdotio (primo aut secundo ordine) per suos vicarios episcopos, eos qui initiantur, seu ordinantur, impartiens. Bene Bud. p. 817. Τελεσιουργὸν δύναμιν τῶν ἱεραρχῶν Dionysio dictam exponit, *Vim initiatricem et consecraticem* : et τελεσιουργεῖν, τὸ τελεῖν. Cujus fere voces sequuntur recentiores Græcorum Theologi : nec in re sic trita debuit Metius cespitare.

(5) Εἰ μὴ καλῶς. Ab hac expostulatione, nec ipsum ad quem scribit, videtur eximere, aut ejus mentem alias exploratam habere. Metius etiam nihil Photii πάθος exprimit, quod hic maximo utitur, rei indignitatem, ut sibi videtur, exaggerans:

Κυριακαῖς φωναῖς ἐξαρκεσθέντες, ἢ τῶν Πατρικῶν τε καὶ συνοδικῶν ὅρων καὶ δογμάτων ἔχοντες λόγον οὐδένα, ἢ τῆς ἐκεῖθεν ἀκριβείας ὑπερορῶντες, ἢ τὸν νοῦν πρὸς τὰ τοιαῦτα φέροντες πεπωρωμένον, ἢ οὐκ οἶδ' ὅπως ἄν τις καὶ φαίη, ὅμως οὖν, ὡς εἴθε μὴ ὤφελεν, ἦκεν εἰς ἡμετέρας ἀκοάς, ὥς τινες τῶν ἀνὰ τὴν Δύσιν, τὸ θεῖόν τε καὶ πανάγιον Πνεῦμα, οὐ μόνον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι παρεισάγουσι· καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν τὴν βλάβην διὰ τῆς τοιαύτης φωνῆς τοῖς πειθομένοις ἀπεργάζονται. Τοῦτο δὲ κατὰ γνώμην μὲν τοῖς οὕτως ἐξ ἀλόγου προλήψεως ἔχουσιν, οὐ τοσαύτην, καίτοι πολλὴν, διὰ τὸ τῆς ἀγνοίας προκάλυμμα, τάχα οὐκ ἂν προξενήσειεν· ἐρεύνης δὲ προτεθείσης, καὶ τρανῶς διά τε τῆς ἄλλης ἡμῶν ἱερᾶς Γραφῆς, καὶ αὐτῆς δὴ τῆς Κυριακῆς φωνῆς ἐλεγχθείσης πλάνης, εἰ μὴ θᾶττον μὲν ἀποσταῖεν ὡς ἐνησχαμένοι τῆς ἀτόπου δόξης· θᾶττον δὲ τοῖς ὀρθῶς ἐπιδεδειγμένοις καὶ προτεθεῖσιν ἐπασμενίσειεν, εἰς ὅσην οἱ τοιοῦτοι καταφέρονται βλασφημίαν· ὅσης δὲ καταδίκης ὑπευθύνους ἑαυτοὺς ἀποφαίνουσι, κἂν μηδεὶς ἀνακηρύττῃ, κατάδηλον. Ἐκπεσοῦνται γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, καὶ τοῦ τῆς εὐσεβείας φρονήματος, καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου Πνεύματος, ὡς ταπεινοῦντες τὸ Πνεῦμα, οἷα δὴ ἐκ τοῦ Υἱοῦ δογματίξοντες ἐκπορεύεσθαι· καὶ δευτέρᾳ προοδῷ, αὐτὸ μὲν ἐνυβρίζοντες, χλευάζοντες δὲ καὶ τὴν μίαν ἐκπόρευσιν. Πῶς γὰρ οὐχ ἄτοπον· μᾶλλον δὲ, πῶς οὐκ ἐσχάτης βλασφημίας πλῆρες, τὸ πρὸς αὐτὰς τὰς Δεσποτικὰς φωνὰς ἀπομάχεσθαι· καὶ τῇ πανταχοῦ κρατούσῃ τῶν μεγάλων καὶ ἀρχιερατικῶν θρόνων (6) παραδόσει τε καὶ διδασκαλίᾳ ἀντεπανίστασθαι;

A plane scio quomodo non amaro tristique animo dicam. Velut namque Dominicæ voces ipsæ non bene haberent, aut eis sufficerent, vel nullam Patrum et conciliorum definitionum ac decretorum rationem haberent, eorumve eo nomine diligentiam spernerent, aut in talibus cæco animo essent, vel nescio quomodo quis etiam possit eloqui ; atque utinam nec res esset, pervenit ad nostras aures, quod nonnulli Occidentalium, divinum ac sanctissimum Spiritum non solum ex Deo et Patre, verum etiam ex Filio procedere novo dogmate introducunt ; multamque inde labem, per ejuscemodi vocem, illis creant, qui eis credunt ac parent. Quod vero ex eorum mente est, qui sic inconsulte occupata opinione imbuti sunt, etsi magnam, propter ignorantiæ tamen objectum velamen haud tantam eis forte B noxam attulerint. Proposita vero indagine, eorumque errore cum ex aliis sacris Scripturis, tum ex ipsa utique Dominica voce clarius confutato, nisi quamprimum ab hujusmodi absurda opinione resipuerint, ociusque his, quæ rite probata sunt ac proposita non acquieverint, ad quam blasphemiam istiusmodi prolabantur, ac quantæ damnationis reos seipsos efficiant, etsi nemine prædicante, plane compertum est. Excident enim cum reliquis bonis, etiam a pietatis sensu, ipsoque divino Spiritu, ut qui Spiritus dignitati detrahant ; quippe qui dicant illum ex Filio procedere, aliaque processione ; tum illi contumeliam irrogantes, tum et singularem unamque processionem ostentui habentes. Quomodo enim non absurdum ; vel potius, quomodo non C extremæ plenum blasphemiæ est, Dominicis ipsis vocibus adversari ? traditioni quoque et doctrinæ refragari, quæ ubique apud magnas primique sacerdotii sedes viget ?

Δ'. Καὶ γὰρ ἵνα τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἐάσω, καὶ Λέων ὁ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεὺς, ὅ τε παλαιὸς, καὶ πάλιν ὁ μετὰ τοῦτον νέος Λέων, τὰ αὐτὰ φρονοῦντες τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς πρὸ αὐτῶν ἁγίοις ἀρχιερεῦσι, καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς θεσπίσμασιν ἐπιδείκνυνται. Ὁ μὲν, τῇ τετάρτῃ καὶ οἰκουμενικῇ ἁγίᾳ

IV. Atque ut illo superiores omittam, etiam Leo Romanus pontifex, tum senior, tumque rursus, qui illum secutus est, Leo junior, eadem sentire cum catholica et apostolica Ecclesia, et sanctis episcopis, qui eos præcesserunt, nec non apostolicis decretis assentiri, noscuntur. Nempe prior, qui quartæ

NOTÆ.

quæ tamen ejus inepta exaggeratio, et qua confi- D testate fundata, et per aliarum injuriam provecta, ciatur, præter primo traditam fidem vel sacris Evangeliis, vel etiam Symbolo, nihil per Ecclesiam potuisse addi explicationis causa, et ad novos errores convellendos, nisi summa temeritate et contemptu divinorum eloquiorum, quasi illa sola non sufficerent. Quodque Romanus pontifex, etiam extra concilium generale fecerit, nihil mirum, cum et ipse conciliis generalibus quid sanciendum palam præscripserit, regulamque Patribus dederit, ut in tertio sextoque præsertim liquet, quæ fidelibus omnibus maximæ sunt auctoritatis.

(6) Καὶ ἀρχιερατικῶν θρόνων. Romanus Cod. si bene reddidit Metius, πατριαρχικῶν, quod forte melius, aut saltem expressius. Ex his enim potissimum sedibus propter primatum sacerdotii, petenda regula fidei ; sed præcipue ac singulari privilegio, a Romana, cum reliquis sæpius error obrepserit, præsertim Constantinopolitanæ, quæ nova Roma, secundam jactata seniore ; ipsa sæculari potius po-

quam Christi institutione aut apostolica : non sicut sedes Petri, quam fulsit divina promissio, eaque primatum tenet, ac unum sub Christo caput omnium Ecclesiarum, suum præsulem habet : ineptique Photius, qui sua, aliorumve Orientalium auctoritate, ei velit præscribere : falsoque sibi assumit omnes, qui verborum Dominicorum simplicitate contenti, explicationem aperte non abjiciant : mirumque nec unum veterum afferre potuisse, vel Photium, vel alios sequaces, qui spiritum a Filio inficiaretur, aut ex solo Patre diceret, nisi ubi semel plagio manus sacrilega sæviit, nec tamen plagium obtegere potuit ; ut est auctor Georgius Metochita, cujus utinam aureos libros a me acceptos evulgasset Leo Allatius, illisque tertium tomum Græciæ Orthodoxæ primum fecisse. Dolet certe tanti confessoris lucubrationem illam, tuenda Romana et apostolica fide, nec Romæ invenire qui producat.

œcumenicæ sanctæ synodo momenti plurimum attulit, tum per sacros viros quos ex persona sua legatos destinavit ac vicarios, tu per epistolam, qua Nestorium atque Eutychen prostravit : in qua etiam Spiritum sanctum ex Patre procedere, juxta superiora decreta, non autem ex Filio, prædicavit.

V. Similiter vero etiam Leo junior prioris illius nedum nomen, sed et parem fidem adeptus : hic nimirum ; hic, inquam, pietatis fervens æmulator, ut nullo pacto, barbaro idiomate intemerata nostræ fidei regula corrumperetur, Græca lingua, ut et a principio dictata fuerat atque lecta, per eam Occidentalibus laudandam ac prædicandam divinam sanctamque Trinitatem tradidit. Neque id verbo solum ac jussione, verum etiam quibusdam ancilibus velut titulis columnarum more inscribens, obque omnium ponens oculos, ad fores ecclesiæ affixit : quo videlicet cunctis facile, nullaque depravatione fidem addiscere liceret ; nec usquam via esset occultis ejusmodi depravatoribus ac vanarum doctrinarum auctoribus adulterandi nostram Christianorum fidem, alteramque præter Patrem. Spiritus causam, Filium invehendi ; qui pari honore, quo a Patre Filius genitus est, a Patre procedit.

VI. Neque hi duo solum in Occidente quondam micantes sacrati viri, ab omni immunem novitate pietatem servarunt (non enim sic rati in Ecclesia Occidentali sacri præcones atque doctores) verum, etiam alius eorum non facile numerabilis cœtus ac chorus, qui illis, quos dicebam, viris, quasi extremis summisque interjecti, pari pietatis luce splendescunt. Cum igitur Ecclesia Romana una cum aliis quatuor primi sacerdotii sedibus eadem sentiat et confiteatur ; et in petra verborum Domini fundata sit atque firmata ac radicata Ecclesia (contra quam

συνόδῳ πολλὴν συνεισενεγκὼν τὴν συγκρότησιν (7), διά τε τῶν εἰς πρόσωπον αὐτοῦ σταλέντων ἱερῶν ἀνδρῶν, καὶ διὰ τῆς οἰκείας ἐπιστολῆς· δι' ἧς καὶ Νεστόριος καὶ Εὐτυχὴς καταβέβληνται· ἐν ᾗ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς κατὰ τὰς πρὸ αὐτοῦ συνοδικὰς ψήφους· ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἀνεκήρυττεν ἐκπορεύεσθαι.

Ε'. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ μεταγενέστερος Λέων, ὁ τὴν πίστιν ὥσπερ τὴν κλῆσιν ἐφάμιλλος· οὗτος δή, οὗτος ὁ τῆς εὐσεβείας θερμὸς ζηλωτής, ὡς ἂν κατὰ μηδένα τρόπον μηδαμῶς παραχαράττοιτο βαρβάρῳ γλώσσῃ τὸ ἄχραντον ἡμῶν τῆς εὐσεβείας μάθημα, Ἑλληνίδι φωνῇ, ὥσπερ δὴ καὶ κατ' ἀρχὰς εἴρηται (8), τοῖς ἐν τῇ Δύσει δι' αὐτοῦ δοξολογεῖν καὶ θεολογεῖν τὴν ἁγίαν Τριάδα παραδέδωκε. Καὶ οὐ λόγῳ μόνον καὶ προστάγματι, ἀλλὰ καὶ θυρεοῖς τισι πεποιημένοις, ὥσπερ στήλαις τισὶν ἀναγραψάμενός τε καὶ εἰς ὄψιν ἁπάντων προθείς, κατὰ τὰς πύλας τῆς ἐκκλησίας προσέπηξεν· ὡς ἂν πᾶσιν εἴη ῥᾴδιόν τε καὶ ἀκαπήλευτον ἐκμανθάνειν τὴν εὐσέβειαν· καὶ μηδαμόθεν τοῖς κρυφίοις παραχαράκταις καὶ κενολόγοις (9) μέθοδος εἴη κιβδηλεύειν ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν τὴν εὐσέβειαν· καὶ δεύτερον αἴτιον εἰσάγειν παρὰ τὸν Πατέρα τὸν Υἱόν, τοῦ ὁμοτίμως τῷ γεννηθέντι Υἱῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευομένου Πνεύματος.

Ϛ'. Καὶ οὐχ ἡ δυὰς αὕτη μόνον τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν, κατὰ τὴν Δύσιν διαλαμψάντων, τὴν εὐσέβειαν ἀκαινοτόμητον διεσώσαντο (οὐχ οὕτω σπανίζει κηρύκων ἑσπερίων ἡ Ἐκκλησία), ἀλλὰ καὶ ἄλλος χορὸς οὐκ εὐαρίθμητος· οἱ καθάπερ ἄκροις τοῖς εἰρημένοις ἀνδράσι ἐμπεριέχονταί τε καὶ συνεκλάμπουσι τὴν εὐσέβειαν. Οὕτω γοῦν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας (10) τοῖς ἄλλοις τέσσαρσιν ἀρχιερατικοῖς θρόνοις συμφωνούσης τε καὶ ὁμολογούσης· καὶ ἐν τῇ πέτρᾳ τῶν Δεσποτικῶν ῥημάτων ἐνιδρυμένης τε καὶ στηριζομένης τῆς Ἐκκλησίας (καθ' ἃς οὐδὲ πύλαι ᾅδου,

NOTÆ.

(7) Συνεισενεγκὼν τὴν συγκρότησιν. *Multum augmenti opisque contulit.* Nam Suid. συγκροτεῖ, αὔξει, συμπράττει. *Multum monumenti attulit* : illo conflando multus fuit, ejusque definitionibus, ac si quid ejusmodi vox συγκροτεῖν ad propositum potest exponi : non quod reddit Metius extra Photii sensum, *Multas laudes est assecutus* : etsi enim valde laudatus in quarta synodo Leo fuit, ejusque epistola ad Flavianum, nihil tamen Photius eam arcessit laudem, sed vim ipsam doctrinæ ac rectam fidem, quia idem Leo synodo præivit, eamque constabilivit atque instruxit. Illud, καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, Photii glossema est, adversum Leonis menti, qui ex utroque palam Spiritum suis ad Hispanos litteris professus est : etsi in synodo Filium non expressit.

(8) Ὥσπερ δὴ κατ' ἀρχὰς εἴρηται. *Quomodo a principio dictata, atque edita fidei regula.* Τὸ τῆς εὐσεβείας μάθημα. Nempe Symbolum, CPlitanum Sic non bene Metius, *Ut initio dictum est* ; quasi ejus aliquid antea Photius meminisset. Leo iste antiquitatis tenax, cogentibus Gallis, ut quod ipsi aliæque gentes a Romana sede accepissent, Romæ symbolo inseri ac prædicari juberet, fortiter obstitit, negans omnem fidem atque doctrinam symbolo inserendam ; sed satis esse ut mente teneatur, uti ipse tenebat ex majorum ratione, esse Spiritum sanctum etiam ex Filio. Metuebat forte Orientalium offensionem, quam nec ea dispensatione Ecclesia Romana vitare potuit, et ut Schismaticorum livore erroris in fide ea parte non notaretur, Photio præsertim auctore : quem majoribus animis secutus Michael Cerularius, pari ipse livore, insanabile divortium fecit.

(9) Καὶ κενολόγοις. Legit Metius καινολόγοις· *novatoribus* : uti etiam in Paulo, *I Tim*, VI, 10, varia lectio est : nec vel antiquis certum, utrum legendum sit, τὰς βεβήλους κενοφωνίας, ut modo Græca habent, an καινοφωνίας, ut legit Vulg. favetque Chrys. quod alias τὸ, βεβήλους, videretur vacare. Sane quidquid κενὸν, *vacuum, inane*, ipsum βέβηλον (id est, profanum) non item quidquid καινὸν, id est *novum*.

(10) Τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Quod Romanam Ecclesiam in partem dogmatis trahit Photius ; argumento est necdum Romæ acrius pugnatum pro eo articulo : vel potius de Romana Ecclesia sic dissimulat Photius pro sua cum Joanne papa necessitudine, et accepta ab eo indulgentia, qua et ejus legatos sibi consensisse jactabat. Alios ergo incertos suggillat, puta Gallos aut Hispanos, sic palam ex Filio profitentes, a quorum sensu studet avocare Aquileiensem.

ἤτοι τὰ ἀπύλωτα τῶν αἱρετιζόντων στόματα, μηδαμῶς ἰσχύειν αὐτῇ διεπράνωσεν ἡ ἀλήθεια), πόθεν, καὶ ἐκ τίνων ἡ καινὴ αὕτη παραναδύεται κατὰ τοῦ Πνεύματος βλασφημία ; Καὶ πῶς οὐκ ἂν εἴη τὸ συνενεχθὲν πολλῶν μὲν ἄξιον στεναγμῶν· πολλῶν δὲ δακρύων, πολλῆς δὲ σπουδῆς ἀναχαιτίσαι τὴν νομὴν τοῦ πάθους, καὶ μὴ πλείους ὁρᾶν καταβοσκόμενον τῶν εἰς ποίμνην Θεοῦ καταλογισθέντων τὸ νόσημα ;

A neque inferi portas [32], ora videlicet hæreticorum portis carentia, ullo pacto prævalere posse, ipsamet declaravit veritas), unde, et ex quibus nova hæc emersit adversus Spiritum blasphemia ? et quomodo non multis istud prosequendum lacrymis ac suspiriis ? Multaque opus diligentia ad cohibendum hujus mali progressum, ac ne plures depascere labem videamus, eorum, qui in Dei grege numerantur.

Ζ'. Διά τοι τοῦτο καὶ ἡ ἡμῶν μετριότης ὥσπερ τινὰ μέγαν τῆς Ἐκκλησίας πρόμαχον, καὶ οἷα δὴ σκοπὸν τεθειμένον τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, τὴν ὑμετέραν ἐπ' ἀρετῇ τελειότητα προκαλούμεθα, τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ζῆλον ἔνθεον εἰς μέσον ἐκπυρσεῦσαι· καὶ οἷα δὴ τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης λυχνίαν ἀνάπτοντα, πᾶσι τοῖς πλανωμένοις φῶς σωτήριον ἐναυγάσαι· καὶ τῆς πλάνης μὲν ἀποστῆσαι, χειραγωγῆσαι δὲ πρὸς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐξηπλωμένην εὐσέβειαν.

VII. Hac igitur de causa, nos quoque humiles, velut magnum quoddam Ecclesiæ columen, ac quasi speculatorem positum domui Israel, prestantem vestram provocamus virtutem, ut Dei zelum, quem in corde habetis, in medium lucente flamma suscitetis ; summique sacerdotii velut accensa lucerna, errantibus omnibus salutare lumen invehatis, atque ab errore avocatos, ad pietetem toto terrarum orbe explicatam, manu ducatis·

Η'. Πρῶτον μὲν γὰρ, ὡς εἴρηται, τὸν Κυριακὴν ἔχει φωνὴν, λαμπροτέραν πάσης λαμπηδόνος ἐξαστράπτουσαν, ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Πνεύματος ἐκπόρευσις· πρὸς ἣν ἀναβλέποντες, κἂν ὀψὲ γοῦν οἱ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα δυσφημήσαντες ἐκπορεύεσθαι, παυσάσθωσαν τῆς ἐν πλάνῃ καὶ σκότῳ διατριβῆς, καὶ τῷ φωτὶ τῆς εὐσεβείας ἐλλαμπόμενοι, εἰς τὰς ἄδυτον ἐχούσας μάνδρας τὴν τῆς ὀρθοδοξίας αἴγλην, τοῖς εὐσεβέσι συνεισιέτωσαν, καταιδούμενοι, μάλιστα καὶ τὸν ἐπιστήθιον τῶν οὐρανίων δογμάτων μύστην καὶ μυσταγωγὸν, τὸν τῆς θεολογίας Ἰωάννην ἐπώνυμον· καὶ εἰς πρεσβείαν προβαλλέτωσαν, συγγνώμης τυχεῖν οἷς ἀπεναντίας αὐτοῦ τε καὶ τοῦ διδασκάλου, καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ θεολογικωτάτου (11) πάλαι ποτὲ ἐπανέστησαν. Τοῖς γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ παναγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι δογματίζουσι, δύο πάντως αἴτια καὶ ἀρχαὶ συνεισέρχονται· καὶ ἡ ἐν τῇ Τριάδι μοναρχία φροῦδος οἰχήσεται. Δύο γὰρ φανερῶς τοῖς οὕτω λέγουσι τὰ αἴτια συνανακηρύσσεται, ἐξ ὧν καὶ ἡ μία εἰς δύο ἀρχὰς (τρέποιτο δὲ τὸ βλάσφημον εἰς τὰς τῶν αἰτίων κεφαλὰς) συνδιασχίζεται.

VIII. Primum quidem (uti jam dictum est) Dominicam habetis vocem, quavis face lucidius, Spiritum a Patre procedere prodentem : ad quam tandem aliquando levantes oculos, qui per blasphemiam, Spiritus ex Filio processionem docent, desinant in errore ac tenebris versari : fideique luce collustrati, pari cum orthodoxis fœdere caulas ingrediantur, orthodoxiæ radiantes jubare, quod nescit occasum ; eum præsertim reveriti qui e Dominico pectore haustis, liquoribus, cœlestium dogmatum discipulus ac doctor, effectus, Joannes a Theologia nomen est consecutus : eo intercessore veniam precentur, quod illi ac magistro, discipulorumque albo theologiæ radiis micantissimo, contrariis opinionibus quandoque olim obstiterunt. Quod enim sanctissimus Spiritus a Patre et Filio dicatur procedere, duas omnino causas ac principia est introducere : eoque in sancta Trinitate monarchiam penitus abolere. Qui enim sic loquuntur, duas perinde causas prædicabunt : hincque adeo unum pariter principium (vertat Deus in reorum caput blasphemiam) in duo dividetur.

Θ'. Ἄλλως τε δὲ, εἰ μὲν τελεία ἡ ἐκ τοῦ Πατρός ἐστιν ἐκπόρευσις, τίς ἡ χρεία τῆς δευτέρας ἐκπορεύσεως, ἤδη τῆς τελειότητος ἐκ τῆς πατρικῆς προόδου καθορωμένης τῷ Πνεύματι ; Εἰ δ' ἀτελὴς, τίς ὑποίσει τὸ ἄτοπον ; Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ τοῦτο φάναι τολμήσας, τῇ παντελείῳ Τριάδι τὸ ἀτελὲς ἐναπέρριψεν. Ἔπειτα δὲ καὶ ἐκ δύο πάλιν ἀτελῶν τὸ τελειοποιὸν Πνεῦμα συγκατεσκεύασε. Ναὶ δὴ καὶ σύνθετον ἀπετέλεσεν, ὡς ἐκ δύο τινῶν αἰτίων· καὶ τότε (ὦ γλώσσης ἀκρατοὺς καὶ γνώμης ἀγνώμονος !) ἀτελῶς ἐξ ἑκατέρου ἐκπορευομένου τοῦ Πνεύματος. Οἱ δὲ ταύτῃ τῇ δυσφημίᾳ κάτοχοι, κα υἱωνὸν εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα, οὐχ ἂν ἀποκνήσαιεν. Εἰ δὲ τὴν φωνὴν φυ-

IX. Præterea, si perfecta est ex Patre processio, quid opus est altera processione, cum ex paterna jam processione Spiritus perfectus esse intelligatur ? Sin autem imperfecta, quis feret quod ita absurde asseritur ? Primum enim qui hoc audeat dicere, Trinitati, quæ modis omnibus perfecta est, imperfectionem tribuit. Deinde vero, ex duobus rursum imperfectis, auctorem omnis perfectionis Spiritum constituit : quin et compositum, velut ex duabus quibusdam, causis ac auctoribus, fecit : et ita (o linguam incontinentem et reprobam mentem !) ex utroque imperfecte Spiritus procedet. Qui hac porro teneantur blasphemia, nec Spiri-

[32] Matth. xvi, 18.

NOTÆ.

(11) Τῶν μαθητῶν τοῦ θεολογικωτάτου. Metius plurali numero reddit : *Et alios discipulos* ; non explicata etiam voce θεολογικωτάτου. Velit forte Paulum, summum inter apostolos theologum, cujus perinde vocibus abuti Latinos sequentibus causetur. At straminea omnia, ac satis jam superque a Catholicis elisa.

tum nepotem dicere recusaverint. Etsi enim hanc vocem piorum metu vitant, at sensum tamen, quibus ita docent, subministrant. Nam si Filius ex Patre exit per generationem, Spiritus vero ex Filio per processionem exsistit, plane in nepotis ordinem transibit. Id vero qua ratione ferendum, quibus curæ sit ut pietatem colant, et Christianorum numero censeantur? aut quomodo diutius neglectum ne arguatur, non eos qui silent, Dei tamen munere sensu prædili sunt atque gratiis ad arguendum, in parem his qui blasphemant, trahet interitum?

X. Tu vero mihi, sacrorum hominum sacratissime, quod ex illorum absurda opinione emergit incommodum, eis objice. Si enim etiam Spiritus procedit Filii generatione, ac simul alter quidem gignitur; alter vero ex eo procedit, qui gignitur, seu nascitur; nihil minus etiam Spiritus, quam Filius, ex Patre gignendo procedet, quandoquidem generat Filium Pater; Spiritus vero una cum Filio procedente per generationem, procedit. Sin autem aliud eis tempus Filium ex Patre gignendo cogitandum ingerit, aliud vero Spiritum ex Filio procedere facit (forsitan enim ipsum hoc pressi difficultate fingent), prorsus necesse erit ut Spiritum Filii generatione posteriorem, illoque juniorem statuant. Sin autem manifestæ hujus impietatis periculum subverentes resilierint, procul dubio Spiritum genitum esse fateri cogentur.

XI. Audio autem istos adversus Paulum audere, divinumque eum virum contra communem Dominum ac magistrum, hæresis suæ patrocinium objectare. Aiunt enim dixisse, *Misit Deus Spiritum Filii sui clamantem in cordibus nostris, Abba, Pater* [33]. Sed illi, qui verbis istis Apostoli suam se inscitiam confirmare existimant, illud noverint, quibus sibi niti videntur Apostoli sententiis, iisdem magis errare ipsos argui. Non enim ea, quæ Paulus docet, ac prædicat, vitio vertimus: sed qua divinas illius voces depravant, reprehendimus. Et quoniam quæ nec dixit unquam ille, nec ut diceret ei in mentem venit, ad ejus calumniam impudenter adducunt: eaque ratione justam in seipsos deprehenduntur ferre damnationis sententiam. Filii igitur Spiritum vir ille cœlo sublimis, a Patre missum esse dixit. Dicito et tu eamdem ac Paulus vocem. Est enim Filii spiritus; nam nec alienus, nec pugnantia loquitur, aut ei contraria sancire visus est unquam: sed quia sicut ejusdem essentiæ ac virtutis sunt, ita ejusdem quoque consilii ac voluntatis, eodemque similiter modo ad unum referuntur (qua alter natus est, alter processit), Filii Spiritum nuncupavit. Ita hi quoque loquantur: nullusque erit qui hæreseos insimulet. Non dixit, *Procedit a Filio*: quod si qui dicant, cum Pauli doctrinæ injurii sunt, tum se opinionis hæreticæ reos constituunt. Sin autem idcirco quod dicitur *Spiritus Filii*, etiam procedere eum existimant, Patrem quoque ex Filio procedere do-

[33] Gal. IV, 6.

A λάττονται φόβῳ τῶν εὐσεβῶν· ἀλλ' οὖν τὸ ῥόνημα, δι' ὧν δογματίζουσι, θάλπουσιν. Εἰ γὰρ ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ γεννήσεως πρόεισι· τὸ Πνεῦμα δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ δι' ἐκπορεύσεως, εἰς νίωνοῦ τάξιν περιστήσεται· καὶ πῶς ἂν εἴη τοῦτο φορητὸν τοῖς εὐσεβεῖν σπουδὴν ποιουμένοις, καὶ τῷ τῶν Χριστιανῶν καταλόγῳ συνεξετάζεσθαι; ἢ πῶς ἐπὶ πολὺ παρορώμενον ἀνεξέλεγκτον οὐ συνελκύσει, τοὺς σιγῶντας μὲν, νοῦ δὲ ἐκ Θεοῦ καὶ χαρίτων διελέγχειν ἀπολαύσαντας, εἰς τὴν τῶν βλασφημησάντων ἀπώλειαν;

Γ'. Σὺ δέ μοι ἀνδρῶν ἱερῶν ἱερώτατε, καὶ τοῦτο τῆς αὐτῶν ἀτόπου δόξης ἀναρυόμενον αὐτοῖς ἐπιδείκνυε. Εἰ γὰρ τῇ τοῦ Υἱοῦ γεννήσει ἐκπορεύεται καὶ τὸ Πνεῦμα· καὶ ἅμα ὁ μὲν, γεννᾶται· τὸ δὲ, τοῦ B γεννωμένου ἐκπορεύεται, οὐδὲν ἔλαττον τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα ἂν εἴη ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν πρόοδον λαμβάνον διὰ γεννήσεως· εἴπερ γεννᾷ μὲν ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν, τὸ Πνεῦμα δὲ τῷ Υἱῷ διὰ γεννήσεως προϊόντι συμπρόεισιν. Εἰ μὲν γὰρ ἄλλος αὐτοῖς καιρὸς τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑποβάλλει τῇ γεννήσει, ἄλλος δὲ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ποιεῖ ἐκπορεύεσθαι (τάχα γὰρ καὶ τοῦτο συνελαυνόμενοι ἀναπλάσσουσι,) πάντως τὸ Πνεῦμα νεώτερον τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ἀναγκάσῃ ὑποστήσασθαι. Εἰ δὲ ταύτης τῆς περιφανοῦς θεομαχίας τὸν κίνδυνον ὑφορῶντες ἀποστήσονται, εἰς τὸ γεννητὸν ὁμολογεῖν τὸ Πνεῦμα ἑαυτοὺς συνελάσουσιν.

ΙΑ'. Ἀκούω δὲ τούτους θρασυνομένους κατὰ Παύλου καὶ κατὰ τοῦ κοινοῦ Δεσπότου καὶ διδασκάλου, C τὸν θεῖον Παῦλον εἰς συνηγορίαν τῆς οἰκείας προβαλλομένους αἱρέσεως. Ἐξαπέστειλε γὰρ, φασὶν, εἶπεν, ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ κράζον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, Ἀββᾶ ὁ Πατήρ· ἀλλ' οἵ γε τοῦτο τὸ ῥητὸν τὴν οἰκείαν κρατύνειν ἀμαθίαν νομίζοντες, ἐκεῖνο γινωσκέτωσαν, ὡς ἐν οἷς, τοῖς τοῦ Παύλου ῥητοῖς ὑπολαμβάνουσιν ἐπερείδεσθαι, ἑαυτοὺς μᾶλλον ἁμαρτάνοντας ἐξελέγχουσιν. Οὐ γὰρ αὐτοὺς ἐν οἷς κηρύσσει Παῦλος μεμφόμεθα· ἀλλὰ δι' ὧν τὰς ἐκείνου θεοπνεύστους φωνὰς παραχαράσσουσιν αἰτιώμεθα· καὶ διότιπερ ἃ μήτε εἶπεν αὐτὸς, μήτε ποτὲ ἐνενόησεν, εἰς κατηγορίαν αὐτοῦ ἀναισχυντοῦσι προκομίζειν· διὰ τοῦτο δικαίαν αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἁλίσκονται τὴν κατάγνωσιν ἐπιφέροντες. Τὸ Πνεῦμα τοίνυν τοῦ Υἱοῦ ὁ μετάρσιος ἄνθρωπος λέγει D ἀπεστάλθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς· λέγε καὶ σὺ τὴν αὐτὴν τῷ Παύλῳ φωνήν. Ἔστι γὰρ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, ἐπεὶ μηδ' ἀλλότριον, μηδ' ἀντιφθεγγόμενον αὐτῷ, μηδ' ἀντινομοθετοῦν ὤφθη ποτέ· ἀλλ' ὅτι ὥσπερ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ δυνάμεως, οὕτω καὶ τῆς αὐτῆς βουλῆς καὶ γνώμης, καὶ τῆς αὐτῆς ὁμοίως πρὸς τὸ ἓν· ἐξ οὗ, τὸ μὲν, γεγέννηται· τὸ δὲ, ἐξεπορεύθη, συννεύσεως, εἶπεν εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ. Οὕτω κἀκεῖνοι λεγέτωσαν· οὐδεὶς αὐτοὺς αἱρέσεως ὁ γραφόμενος. Οὐκ εἶπειν, Ἐκπορεύεται τοῦ Υἱοῦ· ἂν τοῦτό τινες λέγωσι, καὶ τὴν Παύλου διδασκαλίαν ὑβρίζουσι, καὶ δόξης αἱρετικῆς αὐτοὺς

ἐνοχους δεικνύουσιν. Εἰ δ' ὅτι λέγεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, διὰ τοῦτο φαντάζονται καὶ τὸ ἐκπορεύεσθαι· καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ δογματίσουσιν ἐκπορεύεσθαι. Λέγεται γὰρ ὁ Πατὴρ πανταχοῦ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ πολλοὺς δ' ἂν οἱ τοιοῦτοι προβολέας καὶ αἴτια τοῦ Πνεύματος ὑποστήσονται. Λέγεται γὰρ οὐδὲν ἔλαττον, καὶ σοφίας Πνεῦμα, καὶ γνώσεως, καὶ δυνάμεως, καὶ τοιούτων θεοπρεπῶν ἄλλων. Εἰ οὖν διότι τούτων τὸ Πνεῦμα λέγεται, διὰ τοῦτο καὶ ἐξ αὐτῶν ἀπαιτοῦσιν ἐκπορεύεσθαι, ὁρᾷν ἔστιν αὐτῶν τὸ σοφὸν τῆς ἐπινοίας, εἰς οἷον βάραθρον πλάνης αὐτοὺς κατακρημνίζει καὶ ἀποπλανᾷ.

A cebunt. Ubique enim Pater Filii dicitur; multosque hi productores et causas [34], seu auctores Spiritus constituent. Nihil enim minus etiam Spiritus sapientiæ et scientiæ, intelligentiæ et fortitudinis, et aliorum istiusmodi divinorum donorum dicitur. Si igitur quod horum Spiritus dicatur, idcirco etiam ex illis procedere exigunt, licet intelligere in quod eos erroris barathrum præcipites agat, eorum mentis solertia.

ΙΒ'. Ἑτέρῳ δὲ τρόπῳ πάλιν ἕτερον βλάσφημον τῆς αὐτῶν ὁρᾶται δόξης ἀναφυόμενον. Εἰ γὰρ ἐκπορεύεται μὲν τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ· οὐχ ὕστερον δὲ τῆς αὐτοῦ γεννήσεως οὐδὲ πρότερον· ἐν γὰρ τῇ παναγίᾳ Τριάδι τὰ χρονικὰ ταῦτα προσρήματα παντελῶς ἀπελήλαται· εἰ τοίνυν ἅμα μὲν ἐκπορεύεται τοῦ Πατρὸς, ἅμα δὲ τοῦ Υἱοῦ, συνδιαιρεθήσεται ταῖς τῶν προβαλλομένων ὑποστάσεσι καὶ αὐτὸ τὸ προβαλλόμενον· καὶ δύο ἀνθ' ἑνὸς αὐτοῖς ἔσται τὸ Πνεῦμα· τὸ μὲν, τοῦ Πατρός· τὸ δὲ, τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἐστι τοιοῦτον καινιζόμενον, οὐδὲ ἐπὶ τῶν διὰ γεννήσεως λαβόντων τὴν ὕπαρξιν· διαφορὰ μὲν γὰρ ὁρᾷν ἔστι καθ' ὑπόστασιν ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς προϊόντα ὑποστάσεως· ἓν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ καθ' ὑπόστασιν ἐκ διαφόρων προϊέναι, καὶ μὴ συνδιαιρεῖσθαι ταῖς προβαλλομένων ὑποστάσεσιν, οὔτε ἡ γένεσις οἶδεν, οὐδὲ εἴ τι κρεῖττον τῆς γενέσεως.

B XII. Alio præterea modo, alia iterum blasphemia, ex eorum opinione oriri cernitur. Nam si Spiritus a Filio procedit, non utique posterius, neque prius Filii generatione procedet. Prorsus enim eliminantur a sanctissima Trinitate adverbia hæc temporis. Si igitur simul quidem a Patre, simulque a Filio procedit, ab utrisque producentium pariter distinctus personis erit: ac pro uno, duplex illis erit Spiritus, alter qui a Patre, alter qui a Filio procedit. Sane enim nihil ejus novitatis occurrit, nec in his quibus per generationem ut sint in rerum natura contingit. Diversa enim secundum substantiam videre licet, quæ ex una eademque substantia (seu hypostasi) procedunt. Quod vero unum et idem secundum substantiam ex diversis procedat, nec pari ac producentes substantiæ distinctioni
C subjaceat, neque generatio ortusque productionis rerum agnoscit, nec si quid illo præstantius exsistit.

ΙΓ'. Καὶ γὰρ παῖδες μὲν πολλοὶ πολλάκις, ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς, νηδύος, καὶ ἅμα, καὶ χωρὶς ὁρῶνται τελεσφορούμενοι· καὶ ἡ αὐτὴ χεὶρ καὶ τύπτει, καὶ γράφει καὶ εὐεργετεῖ, καὶ πρὸς τὸ Θεῖον ἀνατείνεται· τὸ γράφειν δὲ χειρὸς ἔργον ὁλόκληρον (12) ὁρᾷν καὶ ποδὸς ὁμοίως· ἢ τὸ βαδίζειν ὡσαύτως τῶν εἰρημένων ἑκατέρου, ἢ τὸ βλέπειν ὄμματος καὶ ὠτὸς, ἢ τὰ τοιαῦτα, οὐκ ἄν τις καθαρεύων ἀναισθησίας νομίσειεν· ἀλλ' ὥσπερ ἀλλήλων τὰ μέρη τῇ οἰκείᾳ περιγραφῇ διεστήκασιν, οὕτω καὶ ἡ ἑκάστου ἐνέργεια πρὸς τὴν τῶν ἐνεργούντων φύσιν συνδιαιρεῖται, καὶ τῶν ἄλλων συναποδιίσταται. Καὶ ἐπὶ τῶν παντελῶς δὲ κεχωρισμένην λαχόντων τὴν ὑπόστασιν, ὁ αὐτὸς
D εἰρμὸς τῆς θεωρίας διασώζεται.

XIII. Etenim filii multi sæpenumero ex uno eodemque utero, et simul, et seorsim cernuntur in lucem edi; eademque manus et cædit et scribit, et beneficia præstat, et ad Deum tenditur: scribere autem cum manus integrum opus videre, tum similiter pedis: aut ambulare perinde utriusque dictorum munus esse, itemque oculorum auriumque videre, aut si qua ejusmodi sunt, nemo sanæ mentis putaverit: sed quemadmodum membra sua circumscriptione alia ab aliis distincta sunt, sic et cujusque vis ex operantium indole condividitur, et a reliquis condistinguitur. Atque adeo in iis etiam quæ penitus discretam nacta sunt substantiam, idem contemplationis ordo servatur.

ΙΔ'. Τίς οὖν ἑτέρα πρόφασις τοῖς βλασφημεῖν αἱρουμένοις ὑπολείπεται; Εὐμήχανον γὰρ ὁ πονηρὸς εἰς ἀπάτην· κἂν ἡ τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου σοφία καὶ δύναμις, διὰ τῶν αὐτοῦ θεραπόντων ῥᾳδίως αὐτοῦ καταθραύσῃ τὰ μηχανήματα. Ἀλλὰ τί τούτοις

XIV. Quæ igitur alia volentibns blasphemare reliqua occasio? Facile enim qui prava est mente in errorem labitur; tametsi angularis lapidis sapientia ac virtus, per servos suos, eorum facile elidat consilia. At, quid illis ad blasphemiam reliquum? Do-

[34] Isa. xi, 1.

NOTÆ.

(12) Ἔργον ὁλόκληρον. Metius videtur legisse κατάλληλον· *magis congruum opus*: sed nihil ad rem reddit. Insulso Photius argumento, quod sensuum vitales operationes distinctæ, et sua cuique propria nec una integra ex duobus exire possit, a manu ambulare a pede scribere, etc., quod Spiritus a Patre procedat, non posse et a Filio procedere, quasi sit illorum disparata virtus non una simplicissima, qua sunt unum principium, unus auctor, una causa Spiritus, vere dormitans et ineptiens somniat. Aliaque hic insulsa deblaterat, ne veritatis quidem ulla specie, ut parum cautis obrepat.

mini ipsam sibi vocem usurpant, quasi minus habeant, quod ipsi a se Dominum blasphemant, nisi prius eum qui blasphematur, ejus ipsius blasphemiæ Legislatorem atque auctorem arcessant : dixit enim, aiunt, Salvator, *Ille de meo accipiet, et annuntiabit vobis*[35]. At, si quidem istud a nobis adversus illos afferatur, ut probemus Spiritum ex Patre accipere, atque ex illo, non vero ex Filio procedere, quodnam aliud effugium ne coarguantur possint adinvenire ? Qui igitur ea quæ manifeste illorum hæresis convincit insaniam, hæc eamdem ejus confirmandæ causa proferant, quomodo non deploratæ mentis sensu miseri habendi sint; miserabilioresque mentis sententia et voluntate ? Quid enim clarius Dominica hac voce, ad eorum qui illam afferunt, elidendam impudentiam ? Quid apertius ad probandum quod non ex Filio, sed ex Patre procedat Spiritus ?

XV. Etenim quod aliis locis dixit Salvator, Spiritum ex Patre procedere, hoc ipsum nunc in proposita docet auctoritate, dicendo, *Spiritus de meo accipiet*. Non enim dixit, ex me, sed, *de meo*, videlicet Patre ; nisi forte velint, aliud quid præterquam Patrem et Spiritum esse pariter ac dici Filii. Si igitur ita aperta contra sese argumenta pro se stare putant, undenam opem aliam conferre possint ut pravam mentem suam ac sententiam stabiliant ? Sed ut videtur, isti nec cunctis notas voces intelligentes, nec vel trivialem rerum notitiam habentes, nedum non ferunt ab aliis doceri quæ ignorant (etsi orare deberent, et sedulo quærere, qui ex ignorantiæ profundo extraheret), ut ipsi potius suorum se deliriorum magistros constituant. Quomodo enim non pudet, dicente Domino, *Spiritus de meo accipiet, et annuntiabit vobis*, non ita ac ille dixit istud

πρὸς βλασφημίαν ὑπόλοιπον ; Τὴν Κυριακὴν φωνὴν αὐτοῖς ὑποβάλλονται, οὐκ ἀγαπητὸν ἡγούμενοι δι' ἑαυτῶν τὸν Δεσπότην δυσφημεῖν, εἰ μὴ καὶ τὸν δυσφημούμενον, νομοθέτην τῆς δυσφημίας καὶ πρόλαβόντες κατηγορήσουσιν. Εἶπε γὰρ, φησὶν, ὁ Σωτὴρ, Ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ἀλλ' εἴπερ ἡμῖν τοῦτο κατ' αὐτῶν ἐκομίζετο πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς λαμβάνει τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, τίνα ἂν ἀποφυγὴν τῶν ἐλέγχων ἑαυτοῖς ἐπινοήσαιντο ; Ἃ τοίνυν αὐτῶν περιφανῶς ἐλέγχει τὴν ἄνοιαν τῆς αἱρέσεως, ταῦτα πρὸς τὴν αὐτῆς βεβαίωσιν προβαλλόμενοι, πῶς οὐκ ἂν εἴησαν ἄθλειοι μὲν τὸν νοῦν, ἀθλιώτεροι δὲ τὴν προαίρεσιν ; Τί γὰρ ἂν εἴη ταύτης τῆς Δεσποτικῆς φωνῆς τρανότερον, τῶν προκομιζόντων αὐτὴν καταβαλεῖν τὴν ἀναίδειαν ; Τί δὲ παραστῆσαι φανερώτερον ὡς οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ;

ΙΕ'. Καὶ γὰρ ὅπερ ἐν ἄλλοις εἶπεν ὁ Σωτὴρ, τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, τοῦτο καὶ νῦν διὰ τῆς προκειμένης ἐκδιδάσκει ῥήσεως, Τὸ Πνεῦμα, λέγων, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐξ ἐμοῦ, ἀλλ' Ἐκ τοῦ ἐμοῦ · δῆλον ὅτι, τοῦ Πατρὸς (13)· εἰ μή τι ἄρα βούλοιντο ἕτερον παρὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, εἶναί τε καὶ ὀνομάζεσθαι τοῦ Υἱοῦ. Οἱ γοῦν τοὺς οὕτω περιφανεῖς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους ὑπὲρ αὐτῶν νομίζοντες ἵστασθαι, τίνος συμμαχίαν ἄλλην πρὸς βεβαίωσιν τοῦ πεπλανημένου φρονήματος ἐκπορίσονται ; Ἀλλ' ὡς ἔοικεν, οὐδὲ τὰς πᾶσιν ἐγνωσμένας φωνὰς συνιέντες οὗτοι, οὐδὲ τῶν ἐν χερσὶ μάθησιν ἔχοντες, οὐ μόνον οὐκ ἀνέχονται παρ' ἑτέρων μαθεῖν τὸ ἀγνοούμενον · καίτοιγε παρακαλεῖν ἐχρῆν, καὶ σπουδῇ ζητεῖν, τοὺς αὐτοὺς τῆς ἀγνοίας ἀνελκύσοντας · οἱ δὲ, καὶ διδασκάλους ἑαυτοὺς τῶν οἰκείων ἀναπλασμάτων προκαθίζουσι. Πῶς γὰρ οὐκ αἰσχύ-

[35] Joan. xvi, 14, 15.

NOTÆ.

(13) Δῆλον ὅτι, τοῦ Πατρός. Liquet in violenta hac expositione, uni propria Photio, qua sic exsultat, sib triumphat, ac si locus ille Joannis, totum convellat dogma de processione Spiritus etiam ex Filio, non illud statuat falso insimulat quod τὸ ἐκ τοῦ ἐμοῦ, depravarint Latini, quasi ejus loco ἐξ ἐμοῦ legerint aut scripserint. Nihil illi ejusmodi : Cyrillus tamen sic non depravationem putavit, ut quasi idem significantibus vocibus usus sit. In Joan. I. II, c. 1 : Καὶ εἰ, καθάπερ αὐτός φησιν, Ἐξ ἐμοῦ λαμβάνει τὸ Πνεῦμα, καίτοι πάντα ἰσχῦον καὶ κατορθοῦν, πῶς ἂν αὐτὸς οὐκ ἔχῃ τὸ ἐφ' ἅπασιν ἰσχυρόν ; *Quod si (ut ipse ait) de eo Spiritus accipit, quamvis omnia possit et impleat, quomodo ipse omnium potestatem non habebit ?* Igitur τὸ, ἐκ τοῦ ἐμοῦ, idem ἐκ τῶν ἐμοῦ, perinde ἐκ τῶν Πατρός, exponit. Λαμβάνειν τε οὕτω τὸ Πνεῦμά φαμεν ἔκ τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὰ αὐτῶν, οὐχ ὡς ποτὲ μὲν οὐκ ἔχον. *Atque ita nos dicemus Spiritum accipere ex Patre et Filio, quæ eorum sunt, non quod,* etc. Nec aliter Chrysostomus quod una sit scientia Filii et Spiritus ; quomodo etiam Filius dicitur, non a se loqui, sed quæ audivit a Patre, æterna scilicet generatione, et qua οὐσίαν, et quæ ejus sunt omnia, accepit : sicque adeo Spiritus etiam a Filio, quanquam a Patre ut προκαταρκτικοῦ αἰτίου, ac quasi fontali principio et a se, cum Filius ipse cum Patre principium sit et a Patre, unumque cum illo principium quod Græci fere propositione διὰ, amant explicare ; ipseque ibi Cyrillus ; Ἐπειδὴ ὁμοούσιόν ἐστι τῷ Υἱῷ, καὶ πρόεισι θεοπρεπῶς δι' αὐτοῦ, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐφ' ἅπασι τελεωτάτην ἔχον ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν, διὰ τοῦτό φησιν· Ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται. Ὑφεστᾶναι γὰρ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ Πνεῦμα πιστεύομεν, εἶναί τε κατ' ἀλήθειαν, τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ καὶ λέγεται. *Quoniam consubstantialis est Filio ac divine per eum procedit, omnem ejus perfectissimam in omnibus operandi vim habens ac efficaciam ; idcirco dixit,* Quia de meo accipiet. *Ipsum enim per se Spiritum subsistere credimus, et esse revera id quod est atque dicitur.* Sic non favet Dominica illa vox novæ Græciæ et Potii errore demantatæ, sed fidei veritatem Græcis etiam olim agnitam, suadet. Eadem voce πρόεισι, etiam Filii ex Patre processionem idem ibi Cyrillus exponit, ne quis hic cavilletur, quasi τὸ, ἐκπορεύεσθαι majus aliquid sit, et æternæ emanationi addictum, cum alterum potius respiciat temporalem effectum : quo se fucum facere putant, qui schismatico spiritu, non lucem, sed fumum ac tenebras labentis Græciæ fæcibus, post tanta ejus olim lumina, ministrant. Sed hæc prosequi, alterius otii atque operæ.

νονται, τοῦ Σωτῆρος λέγοντος, ὅτι Τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, αὐτοὶ τὸ, ἐκ τοῦ ἐμοῦ, οὐχ ὡς εἶπεν ὁ Σωτὴρ ἐξακούοντες, ἀλλὰ τοῦτο παραγραφόμενοι, ἀνθ' ἐκείνου, τὸ ἐξ ἐμοῦ ἀντιγράφουσι. Τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἴσως ἔδοξε κατασκευάζειν τὸ βούλημα. Καίτοι εἰ καὶ οὕτως εἴρητο, ὥσπερ οὐκ εἴρηται, οὐδ' οὕτως αὐτοῖς εἶχεν ἰσχὺν ἡ ἐπήρεια. Οὐ γὰρ ἀεὶ τὸ λαμβάνειν εἰς τὴν τοῦ ἐκπορεύεσθαι διάνοιαν λαμβάνεται· ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ πολλὴν τὴν παραλλαγὴν ὑπαινίττεται. Ἄλλο γάρ ἐστι τὸ λαμβάνειν, καὶ ἁπαρύεσθαι ἀφ' ἑτέρας ὑποστάσεως ἑτέραν ὑπόστασιν· καὶ ἄλλο τὸ πρὸς οὐσίωσίν τε καὶ ὑπόστασιν ἐκπορεύεσθαι. Οὕτως οὐδὲ περὶ αὐτὰ τὰ σημαινόμενα τῶν ὀνομάτων ἀπευθυνομένην ἔχουσι τὴν διάνοιαν. Καί εἴ τε ἄλλο παρ' αὐτῶν προκομισθείη, τῆς αὐτῆς μὲν ἔχεται παρανοίας· τῆς αὐτῆς δ' ἀμαθίας καθοράται βλάστημα, καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν καταστρέφει τῆς ἀσεβείας ἀπώλειαν.

ΙϚ'. Ναί, φησίν· ἀλλ' Ἀμβρόσιος ὁ μέγας καὶ Αὐγουστῖνος καὶ Ἱερώνυμος, καί τινες τούτοις ὁμοταγεῖς τε καὶ ἰσοστάσιοι, μέγα ὄνομα λαχόντες ἐπ' ἀρετῇ καὶ βίου λαμπρότητι, τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐν πολλοῖς αὐτῶν λόγοις συνέταξαν ἐκπορεύεσθαι. Καὶ δὴ τούτοις πειθόμεθα, οὕτω καὶ λέγειν καὶ φρονεῖν· καὶ μὴ ἀτιμάζειν πατέρας εἰς αἱρετικὴν δόξαν διαβάλλοντες. Ἔστι δὲ πρωτον μὲν τὸ πᾶσι πρόδηλον πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν, ὡς εἰ δέκα, ἢ καὶ εἴκοσι τινὲς τῶν Πατέρων ταύτην εἶπον τὴν φωνήν, μυριοι δὲ οὐκ ἐφθέγξαντο, τίνες οἱ Πατέρας ἐξυβρίζοντες· οἱ τὸ πᾶν αὐτῶν τῆς εὐσεβείας ἐν ὀλίγοις περιγράφοντες, καὶ τούτους ἀντιφθεγγομένους καὶ ἀντιτασσομένους οἰκουμενικαῖς συνόδοις, καὶ ἀναριθμήτῳ πλήθει θεοφόρων ἀνδρῶν προβαλλόμενοι, ἢ οἱ τοὺς πολλαπλασίους συνηγόρους παραλαμβάνοντες. Ὑβρίζει τις Πατέρας, ὡς φῂς, μὴ λέγων τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι· καὶ γὰρ οὕτως ἐκεῖνοι ἐφθέγξαντο· καὶ πῶς οὐχ ὑβρίζει πολλαπλασίους ὁ τοῦτο λέγων; Οὐ γὰρ οὐμενοῦν οὐδαμοῦ τοῦτο φθέγξασθαι κατεδέξαντο. Αλλ' ὑβρίζει Πατέρας ὁ παρὰ τὴν ἐκείνων φωνὴν λέγων; πῶς οὐχ ὑβρίζει τὸν κοινὸν Δεσπότην ὁ τὴν ἐκείνου παραχαράττων φωνήν, καὶ διδάσκαλον ἀντ' ἐκείνου ἄλλον τῆς θεολογίας προβαλλόμενος. Ἀλλὰ τίς λέγει τοῦτο, Τίς ἔστιν ὁ ὑβριστὴς τῶν περὶ Αὐγουστῖνον τὸν ἱερὸν καὶ Ἱερώνυμον καὶ Ἀμβρόσιον. Ὁ τούτους ἀντιτιθεὶς τῷ κοινῷ Δεσπότῃ καὶ διδασκάλῳ ἀντιφθεγγομένους· ἢ ὁ μηδὲν μὲν τοιοῦτον ποιῶν, κοινοῦ δὲ Δεσπότου κατακολουθεῖν ἀξιῶν πάντας τῷ θεσπίσματι.

ΙΖ'. Ἀλλ' εἰ καλῶς, φησὶν, ἐδογμάτισαν, καὶ χρὴ τὸ ἐκείνων θάλπειν φρόνημα, τοὺς, ὅσοι τούτους Πατέρας ἐπιγράφουσιν· ἢ δυσσεβῶς εἶπον, καὶ δεῖ τῷ αἱρετικῷ φρονήματι κἀκείνους συναποβάλλεσθαι. Ταῦτα οἱ τὴν ἀσέβειαν ἀδικώτεροι. Οὐ γὰρ αὐτοῖς, ὡς ἔοικε, μέγα πρὸς ἀσέβειαν δοκεῖ κρατυνομένη παρ' αὐτῶν τῆς θεολογίας ἡ διαστροφή· ἀλλ' ἀτελὲς ἡγοῦνται τὸ σπούδασμα, εἰ μὴ καὶ ζητήσωσιν εὖ-

A *de meo* accipere, sed vitiata littera, ejus loco *ex me* rescribere? Nempe suam inde probatum iri sententiam forte putavere. Quanquam etsi ita dictum esset, uti certe non dictum est, ne sic quidem ullam ejus vim aggressio haberet. Non enim semper accipere, eamdem ipsam vim habet ac procedere, sed quandoque longe magnam diversitatem ac dissimilitudinem obscure indicat. Aliud est enim accipere atque haurire ex una substantia aliam substantiam, atque aliud ut exsistens vere substantia atque persona procedere. Sic neque circa ipsas vocum significationes rectam habent mentem. Ac si quid aliud ab eis allatum fuerit eidem hæret dementiæ: ejusdem germen inscitiæ cernitur, et ad eamdem invertit læsæ pietatis perniciem ac interitum.

B

XVI. Esto, inquiunt; atqui magnus Ambrosius et Augustinus et Hieronymus, aliique nonnulli paris meriti atque ordinis, virtutis luce ac vitæ claritate longe conspicuum nomen consecuti, multis suarum lucubrationum locis, Spiritum ex Filio procedere scripserunt. Ac sane morem gerimus, ut sic illi et dicant et sentiant; nec tamen hæreticæ labis calumniam noxamque Patribus inferamus. Ac primum, quod cunctis manifestum est, respondere ad eos licet: Si decem, seu etiam viginti e Patribus hanc vocem dixerunt, sexcenti vero ac innumeri non dixerunt; quinam sunt qui Patres injuria afficiunt, iine qui brevi numero quotquot pie senserunt, circumscribunt, eosque statuunt qui œcumenicis synodis contradixerunt iisque adversati sunt, divinorumque Patrum, quanta nec numerari potest multitudini anteponunt, an qui multis partibus plures sibi patronos asciscunt? Injuria quis Patres afficit, inquis, qui Spiritum ex Filio procedere non dicit: etenim sic illi locuti sunt; et quomodo non longe plures injuria violat, qui hoc dicit? Nunquam enim sustinuerunt ut hoc dicerent. Enimvero Patres injuria afficit, qui præterquam quod illi locuti sunt, dicit? At quomodo non magis ea communem Dominum afficit, qui illius depravat ac corrumpit vocem, ejusque loco alium sibi doctorem ac theologiæ magistrum præficit? At qui hoc dicit? Quisnam injurius est contra sanctum Augustinum et Hieronymum et Ambrosium? isne qui communi Domino atque magistro tanquam contraria locutos opponit, an qui nihil ejusmodi facit, sed ut omnes communis Domini decretum sequantur, cupit?

C

D

XVII. At siquidem, inquit, probe docuerunt atque senserunt, eorum quoque illis omnibus fovenda sententia est, qui eos Patres agnoscunt: sin autem impie locuti sunt, una cum hæretico sensu et illi explodendi sunt. Hæc ita qui majori scelere litant impietati: Non enim ipsis (ut licet conjicere) magnum videtur ad impietatem, ut quam inducunt theologiæ perversionem statuant, sed quod ita

moliuntur imperfectum existimant, nisi etiam quærant invenire, quos Patres vocant, quomodo improba ea indagine ac verendorum detectione injuria afficiant: hac quoque parte veros Cham illius discipulos sese exhibentes, qui nedum patris verenda non obtexit; verum etiam impudenti ore vultuque subsannavit. Secus vero Ecclesiæ alumni, nec quidquam sacra documenta obliti, Sem et Japhet hærentes vestigiis, cum paternam turpitudinem noverunt occultare, tum Cham illius æmulos reprobare ac aversari.

A ρεῖν, οὓς Πατέρας καλοῦσι, διά τῆς τοιαύτης ἀγυώμονος ἐρεύνης, καὶ τῆς τῶν ἀσχημόνων ἀνακαλύψεως, ὅπως ὑβρίσωσι· δεικνύντες αὐτοὺς κἀνταῦθα γνησίους τοῦ Χὰμ μαθητὰς, ὃς τὴν τοῦ πατρὸς ἀσχημοσύνην οὐ συνεκάλυψεν, ἀναιδεῖ δὲ προσώπῳ διεχλεύασεν. Ἀλλ' οἱ τῆς Ἐκκλησίας τρόφιμοι, καὶ τῶν ἱερῶν μαθημάτων οὐκ ἐπιλήσμονες, κατὰ τὸν Σὴμ καὶ Ἰάφεθ, καὶ τὴν πατρικὴν ἀσχημοσύνην ἐπικαλύπτειν ἐπίστανται, καὶ τοὺς μιμητὰς τοῦ Χὰμ καταγινώσκοντες ἀποστρέφονται.

XVIII. Præterea vero, si quos superius Patres memoravimus, nihil communi Domino contraria. loquuntur, ne nos quidem illis loquemur contraria. Sin autem vos dicitis Dominicæ eos voci adversari, vestrum est ut et Dominum illis postponatis, ipsosque spreti Dominici præcepti reos, in inevitabilis judici noxam ac damnationem trutadis. Quanta vero quis pro beatis illis viris possit dicere? Quantæ enim rerum negotiorumque perplexitates multos coegerunt ut partim male interpretarentur, partim dispensatione quadam loquerentur, cum et increduli adversarentur, et in quam prolapsi essent, ignorantia, ut se habent res humanæ. Alius namque decertans adversus hæreticos; alius pro auditorum imbecillitate composita doctrina, atque alius aliud quid moliens, et cum majori aliquo fine ab accurata disciplina non paucis in rebus temperare submissiusque agere tempus suaderet, tum locuti sunt, tumve egerunt, quæ nobis nec loqui nec agere licet.

ΙΗ'. Ἄλλως τε δὲ, εἰ μὲν μηδὲν, οὓς ὁ λόγος ἄνωθεν ἔφη Πατέρας, τῷ κοινῷ Δεσπότῃ ἀντιφθέγγονται, οὐδ' ἡμεῖς τούτοις ἀντιφθεγξόμεθα· εἰ δ' ὑμεῖς φατε ὡς τῇ Δεσποτικῇ φωνῇ ἀντιφθέγγονται, ὑμῶν ἐστι τὸ καὶ τὸν Δεσπότην δεύτερον ἐκείνων ποιεῖν, κἀκείνους διὰ τὸ τὴν Δεσποτικὴν παριδεῖν ἐντολὴν, ἀπελαύνειν εἰς τὸ τοῦ κρίματος ἀπαραίτητον. Πόσα δ' ἄν τις ὑπὲρ τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ἐκείνων εἴποι; Πόσαι γὰρ περιστάσεις πραγμάτων πολλοὺς ἐξεβιάζοντο, τὰ μὲν παραφθέγξασθαι, τὰ δὲ πρὸς οἰκονομίαν εἰπεῖν, τὰ δὲ, καὶ τῶν ἀπειθούντων ἐπαναστάντων, τὰ δὲ, καὶ ἀγνοίᾳ οἷα δὴ περιολισθεῖσι ἀνθρώπινα. Ἄλλος γὰρ πρὸς τοὺς αἱρετίζοντας διαμαχόμενος· ἄλλος τῇ ἀσθενείᾳ συγκατιὼν τῶν ἀκροατῶν· ἄλλος ἄλλο τι διαπραττόμενος, καὶ τὸν καιρὸν ἔχων πολλὰ τῆς ἀκριβείας καθυφεῖναι παρακαλοῦντα ἐπὶ τέλει μείζονι καὶ εἶπε, καὶ ἔπραξεν, ἃ μήτε λαλεῖν ἡμῖν, μήτε πράττειν ἔξεστι.

XIX. Et ut reliquos omittam, perpende, quæso, admirandum Paulum ac orbis magistrum ut sanctificatus, ut rasus; eos qui recens ad disciplinam animum adjecissent, non solido cibo, sed lacte aleret. Ac si quis deinceps sacrorum virorum chorum percurrat, vitæ omne tempus teret talia percensendo, et ut ea conscribat. Si quis enim vero

C

Ι Θ'. Καὶ ἵνα ἄλλους ἐάσω, ἐννόει μοι τοῦ θαυμασίου Παύλου καὶ διδασκάλου τῆς οἰκουμένης τὸν ἁγιασμὸν, τὸ ξύρεσθαι (14)· τὸ γάλακτι τρέφειν τοὺς ἄρτι καθισταμένους πρὸς μάθησιν, καὶ οὐ βρώματι. Κἀκεῖθεν ἐξῆς εἴ τις τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν τὸν χορὸν διέλθοι, ὅλον ἀνθρώπου κατατρίψοι βίον, τὰ τοιαῦτα ἐξαριθμῶν, καὶ γραφόμενος. Ἀλλὰ γὰρ εἴ τις τῶν

NOTÆ.

(14) Τὸν *ἁγιασμὸν, τὸ ξύρεσθαι*. Sunt hæc legalia, quæ Paulus Hierosolymis observavit, Jacobo ejus urbis episcopo illi auctore, quorum observatione placandos putavere Paulo infensiores Judæorum animos; etsi conatu irrito. Quæ dispensatio nihil dum fidei officiebat, cum necdum legalia essent mortifera, si quis in eis spem non poneret; sed per fidem Christi salutem sibi arrogaret. Quæ dispensatio nihil attinet ad relatos Patres, hocque doctrinæ capitulum, ad quod nihil cogebat, eorum quæ Photius tanto verborum ambitu exaggerat. Erat illorum eruditissimum sæculum, summa Ecclesiæ pax: nulli tyranni, hæreses magna parte compressæ, libera prædicatio: quæ omnia vel si defuissent, nulla ejusmodi licentia Patribus (in theologia maxime ac deitatis doctrina) *τοῦ παραφθέγγεσθαι* (ut Photii ipsa voce utar) ut contra mentem loquerentur, et falsa pro veris ingererent: secus ut subticerent aliquid, aut Dominica ipsa voce contenti essent, ejusque simplicitate, *παρὰ Πατρός*, *A Patre*: quod Filium non excludere ipsi divino eodem Spiritu sunt interpretati, quo quidam alii *οἰκονομοῦντες* tacuere. Hæcque vera concordia, neutris injuriosa, non quam Pythonico spiritu Photius fabricatur, ipse illa vere Chamita, non quos ejus rei virulento ore ac calamo insimulat. Nec aliter vel Joannis papæ legati, vel alii Latini, erga Græcos ipsumque Photium videantur habuisse, quam ut taceri indulgerent vocem *Filioque*, dum sensus teneretur, nec inde erroris, seu etiam hæresis eos notarent, qui eam admitterent. Qua indulgentia nec modo (etiam Romæ) Græcos cogunt Latini, ut in fide explicatius Spiritus ex Filio processionem edant. Metius valde hallucinatus est, dum ita reddit, *quæ scribit de castitate, de radenda barba*, etc. Scribit Paulus de castitate, sed ejus doctrina non parvulorum est, sed perfectorum; in qua non *οἰκονομία* est, sed *ἀκρίβεια*: de barba qui et ubi scripserit Paulus, vellem annotasset: etsi nihil hic de Pauli scriptione, sed de his quæ pro loci ac temporis necessitate aut circumstantia egit, quæ alias forent illicita, et quæ in exemplum trahere non convenit. Malim *ἁγιασμὸν*, *purificationem*, qua voce Lucas semel et iterum utitur, Act. XXI, 24. Ἁγνίσθητι σὺν αὐτοῖς, ἵνα ξυρίσωνται τὴν κεφαλήν. *Purificare cum illis*: *ut caput radant*, Nazaræorum ritu; non sic barbam.

τοιούτων λόγων καὶ πράξεων, τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκροατῶν, καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ λόγου· τήν τε πρὸς τοὺς ἀντιτεταγμένους μάχην περιελών, γυμνὰ τῶν εἰρημένων, καὶ ὡς δόγμα προβάλλοι καὶ περιβάλποι, αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς τὰ τοιαῦτα καὶ εἰπόντας καὶ πράξαντας, εὑρήσει κατ' αὐτοῦ τὴν δικάζουσαν ἀφιέντας ψῆφον.

A exempla ex ejusmodi sermonibus atque actibus auditorum imbecillitate, doctrinæque dispensatione, nec non adversariorum pugna, his nuda quæ dicta sunt, et ut dogma proponat foveatque, illos qui talia vel locuti sunt vel egerunt, lata in eum sententia, ipsum damnare inveniet.

Κ'. Ἔτι δὲ, εἰ μὲν ὑπομνησθέντες περὶ τοῦ προκειμένου κεφαλαίου, τῶν εἰρημένων Πατέρων ἀντεῖπε τὸ σύνταγμα, καὶ πρὸς ἔνστασίν τινα καὶ ἀπείθειαν ἀπεθρασύνετο· διέτεινάν τε τῇ αὐτῇ παρατροπῇ τῆς δόξης, καὶ ἐπ' αὐτῇ τὸν βίον μετὰ τοὺς ἐλέγχους κατέστρεψαν, ἀνάγκη τούτους συναποβάλλεσθαι τῷ φρονήματι. Εἰ δὲ παρεφθέγξαντο μέν, ἡ διά τινα αἰτίαν νῦν ἀγνοουμένην ἡμῖν τῆς εὐθύτητος ἐξετράπησαν· οὐδεμία δὲ ζήτησις αὐτοῖς προσενήνεκται, οὐδ' εἰς μάθησιν τῆς ἀληθείας οὐδείς αὐτοὺς παρεκάλεσε, Πατέρας μὲν οὐδὲν ἧττον αὐτοὺς, εἰ καὶ μὴ τοῦτο εἶπον, ἐπιγραψόμεθα, διά τε τὸ τοῦ βίου λαμπρὸν καὶ τῆς ἀρετῆς τὸ αἰδέσιμον, καὶ τῆς ἄλλης εὐσεβείας τὸ ἀκατάγνωστον· τοῖς δὲ λόγοις τούτων, ἐν οἷς παρηνέχθησαν, οὐκ ἑψόμεθα. Ὅσοι δὲ τούτων, βιάζονται εἰς ἀντίθετον μαρτυρίαν ἔλθειν τῆς Δεσποτικῆς φωνῆς, οὗτοι λέξει μὲν γυμνῇ τὸν Πατέρα τούτοις χαρίζονται· ἔργῳ δὲ καὶ πάσῃ σπουδῇ εἰς τὴν τῶν πατραλοιῶν καὶ πολεμίων χώραν αὐτοὺς ἀπελαύνουσιν. Ἡμεῖς δὲ, ἐπεὶ καὶ ἄλλους τινὰς τῶν μακαρίων ἡμῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων, ἐν πολλοῖς τε ἄλλοις τῆς ἀκριβείας τῶν ὀρθῶν δογμάτων παρενεχθέντας καταλαμβάνοντες, τὸ μὲν παρενεχθὲν, οὐ προσθήκην δεχόμεθα, τοὺς ἄνδρας δὲ ἀσπαζόμεθα· οὕτω καὶ τοὺς, εἴ τινες ὑπηνέχθησαν εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι· τὸ μὲν παρὰ τὴν Δεσποτικὴν φωνὴν, οὐ δεχόμεθα· ἐκείνους δὲ τῆς τῶν Πατέρων ἀγέλης οὐκ ἀποκρινόμεν.

XX. Præterea, si cum meminissent propositi capituli, dictorum Patrum cœtus contradixisset, et ut contentiosius obsisterent nec obtemperarent animos obfirmassent, atque in ea prava opinione perseverassent, ejusque reprehensi, sententiæ tenaces vitam cum morte commutassent; necesse essel ut cum errore sensuque suo exploderentur. Sin autem male quidem locuti sunt, aut aliqua causa nunc nobis ignota a recto tramite deviarunt; nulla tamen illis quæstio oblata est, nec quisquam ad condiscendam veritatem illos provocavit, perinde illos in Patrum albo admittimus, ac si istud minime dixissent, propter vitæ claritatem ac spectabilem virtutem, nec non reliquam inculpatam fidem ac pietatem: doctrinam vero, in qua a veritatis semita aberrarunt, non sequimur. Quotquot vero cogunt, ut contraria auctoritate Dominicæ voci adversentur, hi nuda quidem voce Patris eis titulum deferunt, facto vero omnique opera in parricidarum atque hostium eos classem detrudunt. Nos autem, qui alios quoque nonnullos sanctorum nostrorum Patrum ac magistrorum a rectorum dogmatum fide exorbitasse intelligamus, quod quidem exorbitarunt, in doctrina partem non assumimus, viros tamen amplectimur: ita etiam si quibus obrepsit ut Spiritum a Filio procedere dicerent; quod quidem Dominicæ voci adversetur non admittimus, illos tamen a Patrum cœtu non rejicimus.

Κα'. Καὶ γὰρ καὶ Διονύσιον τὸν Ἀλεξανδρείας (15) τῷ χορῷ ἁγίων τῶν Πατέρων συντάττοντες, τὰς ὑπ' αὐτοῦ λεχθείσας πρὸς τὸν Λίβυν Σαβέλλιοι Ἀρειανικὰς φωνὰς οὐμενοῦν οὐ συναποδεχόμεθα, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἐκτρεπόμεθα. Καὶ τὸν ἐν μάρτυσι μέγαν Μεθόδιον, ὃς τοὺς ἀρχιερατικοὺς τοῦ Πατάρων θρόνου ἐπιδαλινούχησεν οἴακας· ἔτι μὲν καὶ Εἰρηναῖον

XXI. Etenim Dionysium quoque Alexandrinum sanctorum Patrum choro accensentes, haud tamen dictas ab eo Arianicas voces adversus Sabellium Lybicum perinde recipimus, quin etiam prorsus repudiamus. Magnum itidem Methodium martyrem, qui Patarensis Ecclesiæ clavum præsul gubernavit: præterea etiam Irenæum Lugdunensem episcopum,

NOTÆ.

(15) Διονύσιον τὸν Ἀλεξανδρείας. Longe dispar illius causa, et Patrum, quorum Photius auctoritatem excipit. Errasse in theologia Dionysius statim agnitus est, aut certe occasionem dedisse sic de illo opinandi, quam etiam opinionem studuit eluere et satisfacere: qua ipsa modestia, et cultu Dionysii item Romani antistitis, Catholici nomen sibi retinuit et Patris, tametsi acrius in illum invehitur Basilius, vindicante Athanasio. Quis vero erroris in theologia notavit, quod in processione Spiritus Filius Patri adjungeretur, et ex utroque procedere nedum tres relati; verum etiam plures aliis Græci pariter ac Latini profiterentur? Oportuit Photium novum sidus surgere, ad fœdum errorem, Dominicæ voci contrarium, et cui stabiliendo nec orbis consensus sufficiat, una illius luce detegendum ac coarguendum. Hæc tua fata, Græcia! ut hoc capite renuas subjici sedi Petri putesque te nactam veritatem, a qua illa exciderit, eoque nomine primæ sedis et Apostolicæ summique capitis nomine tibi blaudiaris. Reliquorum errores, partim ab hæreticis aspersi, partim ævi simplicitate nati, minoris fere momenti, quam ut theologiam attingerent, in qua, et Christi mysterio astruendis, strenuam ii Patres (maxime Irenæus) adhibuerunt operam, qua etiam sactisque eorum moribus τὸ θαυμάσιον ἐξήστραψαν, *miram claritatem adepti sunt*, et ut sancti Patres et Ecclesiæ magistri haberentur: non quod male reddit Metius, *Vitæ innocentia et miraculis claruerunt*. Nam rogo unde Photius ea miracula habuit, vel Papiæ, vel aliorum? Sic quidem nunc vindicandis sanctis usu Romano quæruntur miracula, ne quid humani subrepat, et quod tam multos vindicare non intersit rei Christianæ; sed quos Deus majoribus signis cum vitæ fideique præstantia clariones efficiat, velitque suis fidelibus eum præsidio esse, tum exemplo.

nec non Papiam Hierapolitanum : ex quibus prior quidem martyrii coronam consecutus est alii vero apostolici viri exstitere, moribusque ac vita miro splendore effulsere. Si quid tamen veritatis tramite per negligentiam aliquid offenderunt, aut aberrarunt, ut adversus communem Ecclesiæ doctrinam quidpiam loquerentur, in his illos minime sequimur, nec ea tamen ratione ullum eorum Patris honore atque gloria abdicamus.

XXII. Deficiet me dies percensentem viros, quos Patrum quidem honore honestamus, nec tamen illis, in quibus a veritate deviarunt, auscultamus. Sic itaque etiamsi qui præter Dominicam vocem cunctos docentem mysteria dixisse videantur, Spiritum a Filio procedere ; novitatem quidem, ut quæ Dominicam corrumpat vocem ejusque depravatio exsistat, aversamur ; illius tamen parentem, qui maxime sileat, nec suam præsens causam agere possit aut contradicere, nequaquam damnamus. Cum enim qui humanis rebus substractus est, non sit, nec ipsi per se, nec per alios qui ejus tuendi partes munusque susceperint, nullus quidem sanæ mentis actorem in eum agere velit. Nullo vero auctore, nec sententia erit damnati criminis. Nulla autem damnationis sententia, qui cum incessere audeat qui hos omnes casus excesserit, non magis in illum, quam in caput ipse suum contumeliam vertit.

XXIII. Verum, aiunt, dixerunt Patres Spiritum a Filio procedere ? At pauci numero : plures vero dicere non sustinuerunt : dixerunt Patres quorum facile numerum ineas : etenim sanctarum synodorum decreta eos respuerunt, qui præter Dominicam vocem locuti essent. Dixerunt, Patres ; sed quid opus de illorum numero, qui dixerunt, anxius sermonem trahere ? Nec si creatura universa unam misisset vocem, nemo tamen Conditoris ac Opificis relicta

A τὸν Λουγδούνων ἐπίσκοπον, καὶ Παπίαν τὸν τῆς Ἱεραπόλεως · τὸν μὲν, τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον ἀναδησάμενον · τοὺς δὲ, ἄνδρας ὄντας ἀποστολικοὺς, καὶ τοῖς τοῦ βίου τρόποις τὸ θαυμάσιον ἐξαστράπτοντας. Ἀλλ' οὖν, εἴ τί γε τῆς ἀληθείας ὠλιγώρησαν, καὶ παρηνέχθησαν φθέγξασθαι ἀπεναντίας τοῦ κοινοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος, ἐν τούτοις μὲν οὐχ ἑπόμεθα · τῆς πατρικῆς δὲ τιμῆς καὶ δόξης οὐμενοῦν οὐδὲν αὐτῶν περικόπτομεν.

ΚΒ'. Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα τοὺς ἄνδρας ἀπαριθμούμενον, οὓς τῇ μὲν τῶν Πατέρων τιμῇ σεμνύνομεν · ἐν οἷς δὲ τῆς ἀληθείας παρηνέχθησαν, οὐ μιμούμεθα · οὕτω γοῦν καὶ εἴ τινες φανεῖεν παρὰ τὴν Δεσποτικὴν φωνὴν τὴν πάντας ἡμᾶς μυσταγωγοῦσαν, τὸ Πνεῦμα εἰπόντες ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι · τὴν μὲν καινοτομίαν, ὡς τὴν Δεσποτικὴν φωνὴν κιβδηλεύουσαν καὶ παραχαράσσουσαν, ὑποστρεφόμεθα · τὸν πατέρα δὲ αὐτῆς, σιγῶντα μάλιστα καὶ μὴ παρόντα, μηδ' ἀντιλέγοντα, οὐμενοῦν οὐ καταδικάζομεν. Τοῦ γὰρ φεύγοντος (16) οὐκ ὄντος, οὔτε δι' ἑαυτοῦ, οὔτε δι' ὧν ὑπὲρ αὐτοῦ λέγειν προχειρίζεται, οὐδεὶς ἂν εἴη νοῦν ἔχων κατήγορος. Κατηγορίας δὲ οὐκ οὔσης, οὐδὲ ψῆφος προέρχεται τοῦ ἐγκλήματος · ψήφου δὲ καταδικαζούσης μὴ ὀφθείσης, ὁ τολμῶν ὑβρίζειν τὸν ἔξω τούτων καθεστῶτα πάντων τῶν περιστάσεων, οὐ κατ' ἐκείνου μᾶλλον, ἢ καθ' ἑαυτοῦ περιτρέπει τὸν ὀνειδον.

ΚΓ'. Ἀλλ' εἶπον, φασὶ, Πατέρες τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι ; Ἀλλὰ βραχεῖς τῷ ἀριθμῷ · ἀλλ' οἱ πλείους εἰπεῖν οὐκ ἠνέσχοντο. Εἶπον εὐαρίθμητοι Πατέρες ἀλλὰ συνόδων ἁγίων ψηφίσματα, τοὺς παρὰ τὴν Δεσποτικὴν φωνὴν εἰπόντας, ἀποπέμπονται. Εἶπον Πατέρες, ἀλλὰ τί με δεῖ μικρολογεῖν περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰπόντων ; Οὐδ' ἂν ἡ κτίσις ἀφῆκε πᾶσα μίαν φωνὴν, οὐμενοῦν οὐδεὶς τοῦ Κτίστου καὶ Δημιουργοῦ καταλιπὼν τὴν μυσταγωγίαν, καὶ τὰ

NOTÆ.

(16) Τοῦ γὰρ φεύγοντος. Reddo ac si esset φυγόντος ut ita vocet, qui humanis rebus exemptus est. Melius *Quan enim reus non est*, qui forte aliam vocem habuit. Ludit vero istis Photius ac illudit, quasi illi deessent exempla eorum, qui vivis exempti, hæreseos damnati sunt, ubi præsertim illorum hæresis serpere videbantur, illorumque auctoritate fulciti. Sic in V synod. damnati Origenes, Theodorus Mopsuet. etc. totque alii deinceps in VI. primarii ordinis viri magnique antistites. Atque adeo si vere caput τῆς θεολογίας erat, sicque improbe adversus ipsam Dominicam vocem ii Patres in eo erraverunt, merito compescendi erant : parisque sceleris rei videbantur, qui vel in eis vel in eorum scriptis tanta successione rem dissimularunt. Sed nulla ejusmodi querela erat, donec Photius, eam discessionis occasionem fecit, illoque pejor Cerularius. Urget hoc argumentum Georgius Metochita ex papæ synodica, de qua consultus Maximus confessor, ad Marinum presbyterum Cypri, exposuitque sensum illius nihil fidei adversum, aut a Græcorum ipso sensu, aliter quam in modo significandi, diversum. Jam tum ergo Ecclesia CPlitana Ecclesiæ Romanæ communionem non respuebat, cum illa ex Filio Spiritum profiteretur, non ex solo Patre, unumque ambos Spiratorem et causam seu auctorem Spiritus agnosceret : sed qua ipsa confessione ac Maximi ejusdem auctoritate facta unio Florentiæ est : cui utinam zizaniorum sator paucorum pervicacia non obstitisset. Et quamvis non desint ex modernis, etiam viri catholici, quibus non videatur hæc epistola esse Maximi, quod nusquam integra exslet, aut inter reliqua ejus opuscula, sedulo satis pluribus Græcorum Codicibus descripta : pluris tamen mihi est Metochitæ Patrumque Florentinorum auctoritas, et quod ita olim Græcis sit habita, nec stylus abhorreat : nec alia fuerit causa cur desideretur tota, nec exstet in codicibus Maximi, quam quod forte prolixior erat, ut sunt plures Maximi epistolæ, præsertim dogmaticæ, et quod sæpius pluribusque exscriptum illud excerptum de processione Spiritus ex Patre et Filio, pro quæstionis celebritate, ipsum visum est sufficere : quomodo pleraque auctorum monumenta desiderantur, quorum quandoque edita sunt electa. Accedit alias alios Maximi codices habere epistolas : alias regios, alias vaticanos, alias Florentinos, præter eas, quas eorum aliqui communes habent : quibus omnibus ditari velim Ecclesiam ; pigetque tanto labore quæsitas, tantumque in rem Ecclesiasticam commodi allaturas et ornamenti, necdum licuisse juris publici facere per temporis injuriam, eorumque fastidium qui juvare opera poterant.

διδάγματα, τῇ ἀντιφθεγγομένῃ κτίσει τῷ Κτίστῃ προσέθετο· οὐδ' ὑπέκυψε νόμοις τῆς κτίσεως, τοὺς τοῦ Κτίστου καὶ Δημιουργοῦ νόμους παραγραφόμενος.

ΚΔ'. Πατέρας ζητεῖς συνηγόρους τῷ φρονήματι; τὸν Δεσπότην αὐτὸν ἔχεις· τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων τὰς ψήφους· χορὸν θεοφόρων Πατέρων ἀριθμοῦ κρείττονα· ἐξ ὧν (17) καὶ οἱ λελεγμένοι ἄνωθεν τῆς Ῥώμης ἀρχιερεῖς ἐκδιδαχθέντες, καὶ διὰ τοῦ ἐκτεθειμένου τῆς πίστεως ἁγίου μαθήματος τῇ Τριαδικῇ ὁμοουσιότητος ἀπαραχάρακτον τὸ δόγμα παρειληφότες, τοῖς κατὰ τὴν δύσιν πᾶσαν παραδεδώκασι μέρεσι· καὶ οὐ μόνον ὁ κατὰ τὴν τετάρτην καὶ οἰκουμενικὴν ἁγίαν σύνοδον ἐκλάμψας ἱερὸς Λέων, οὐδ' ὁ τὴν εὐσέβειαν ἐκείνῳ, ὥσπερ καὶ τὸ ὄνομα ἀπαράλλακτος· ἀλλὰ καὶ Ἀδριανὸς ἐκεῖνος τὸν αὐτὸν ἀποστολικὸν διιθύνας θρόνον, ἐν οἷς πρὸς τὸν ἁγιώτατον καὶ μακαριώτατον Ταράσιον τὸν ἡμέτερον πατρὸ-

A sacratiore doctrina ac initiatione, creaturæ adversa Creatori loquenti, animum attenderet, aut Creatoris ac Opificis violatis legibus, creaturæ legibus se submitteret.

XXIV. Patres quæris tuæ sententiæ fautores? Ipsum Dominum habes, universalium synodorum suffragia; divinorum Patrum chorum, qui et numerum excedat: quorum doctrina imbuti, quos superius memoravi Romani antistites, ac per editam fidei sanctam regulam, trinæ consubstantialitas incorrupta accepta doctrina, cuncti per omnes Occidentis plagas eam tradiderunt: nec solum Leo sacer, qui in quarta et œcumenica sancta synodo celebris fuit, vel is etiam qui pari illi pietate, eodem etiam nomine fulsit; verumetiam Adrianus ille, qui eam-
B dem apostolicam sedem rexit, in his quæ ad sanctissimum ac beatissimum majorem patruum nostrum Tarasium rescripsit, aperte ac manifeste sentire

NOTÆ.

(17) Ἐξ ὧν. Male Metius, *Quatuor Romani Pontifices inde edocti*, cum Græca nullum numerum habeant, sed solum indefinite, οἱ ἄνωθεν λελεγμένοι, nec Photius plurium meminerit quam duorum, Leonis primi et tertii, quorum iterum urget auctoritatem: hoc solum male argumentatus, quod eorum silentium illius vocis, *Filioque*, negationis rationem habere contendit: quo eodem vitio male torquet verba Dominica, παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, *Qui a Patre procedit*: malus certe theologus, non intelligens, quæ de una persona dicuntur, de aliis perinde intelligi (ubi præsertim
C nullus est terminus excludens) nisi sit oppositio aliqua, qualis nulla occurrit, in eo quod Filius cum Patre unus sint auctor Spiritus sancti; intellecta jam Filii a Patre emanatione, quasi priore origine, dum vel ita loqui liceat. De Adriano, quod ita asserte ponit Photius, σαφῶς τε καὶ περιφανῶς φαίνεται, quasi *aperte et manifeste noscitur ac liquet*, non ut Metius, *aperte videtur*, idem putem dicendum: Adrianum scilicet, qui Iconoclastarum hæresim profligatum iri cuperet, Græcorum more scripsisse suppressa ea voce, *Filioque* ne per ejus occasionem, hæretici ac schismatici novas turbas cierent; quod ita in causæ patrocinium rapiat Photius, sub illo paralogismo, quo uno tota ejus strues nititur: vel certe eadem dispensatione, qua Adriani litteras ad Tarasium truncarunt Græci, quibus ejus ordinationem ex laicis factam, quasi minus Canonicam redarguit, ne quid illa ejus severitas et ἀκοίβεια fidei negotio noceret, sic quoque
D vocem *Filioque*, eraserint, siquidem eam Adrianus scripserat. Definitionem vero synodicam eam habuisse, etsi contendit Baron. an. 787. n. 38, quod ita visum in concilio Florentino, ac Latinis probatum auctoritate Anastasii et vetustissimi codicis Actorum VII synodi, mihi ipse non satis persuadeo, nec Julianus Cardinalis magnam in eo fecit vim in dicta synodo, vel Anastasius apertius noscitur istud testatus esse, etsi in ejus versione habetur. Certe si ita aperte in fidei regula positum esset, non sic facile per omnes Orientis Ecclesias aboleri notuisset aut ve mutari. Nec vero Anastasium, sive etiam ejus antiqui Codicis scriptorem ausim plagii insimulare: sed ita putem fuisse transactum, cum inde lis orta esset, et Tarasius Græcique διὰ Υἱοῦ, *per Filium* dicerent, eaque particula perinde Spiritus a Filio exsistentem agnoscerent, Latini *ex Filio* mallent, utrisque permissum ceu ἀδιάφορον, idemque reipsa ac bono sensu valens, sibi quod vellent scribere, nulla inde Ecclesiarum scissione. Mirorque Photii genium, qui tantis urgeat, τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, adversari voci Dominicæ, παρὰ τοῦ Πατρός, quia minime scriptum est; nec advertat idem urgeri posse in illo, διὰ τοῦ Υἱοῦ, quod perinde vel additio vel, expositio est ejus, quod ipsa vox Dominica virtute continet. Ut ergo pius et orthodoxus Tarasius ita scribens, sic et Latini, non aliter quam phrasi, ac loquendi modo ex cujusque gentis proprio idiomate ab eo, ac Græcis antiquis ita loquentibus, diversi aut dissidentes, quod plane intellexisset Photius, si velut olim Athanasius, spiritu pacis ductus Ecclesiarum unioni studuisset, non schismati. Nota quam vir apostolicus περὶ ὑποστάτεως καὶ προσώπου sedavit, controversia. Latinorum Græcorumque, seu Occidentalium et Orientalium, utrorumque in eis sensum sciscitatus, et cum fide concordes invenisset, etsi ex idiomatis et linguæ proprietate viderentur discordes: quod egregie illustrat Gregorius in ejus Panegyrico. Sed debuit Photius satanico spiritu ita scindendo sibi nomen facere, uti jam fecerat tyrannica sedis invasione. Perinde etiam se habuisse putem Joannem papam ejusque legatos, quos sibi concordes in omni fidei capitulo gloriatur Photius, aliosque deinceps utriusque sedis antistites, ad Michaelem usque Cerularium, cujus rei gravi, testis Michae Psellus in ejus Panegyrico, inde laudans quod τὸ ἀδιάφορον superioribus patriarchis CPiitanis habitum, in quæstionem dogmatis traxerit, nec Latinorum fidem aliter quam veram hæresim, insectatus sit, sic belle posita Photio ova, majore ipse superbia hæreticus (purpuræ rubrorumque calceorum ambitu) excludens iisque extremum Græciæ exitium patiens. Atque utinam Psellus Oratione sua ad synodum contentus, sic in ea suis coloribus expresso Cerulario (digno scilicet schismatis antistite atque auctore) nec dealbando Æthiopem, levitatis sibi maculam aspersisset, ac curialis minusque Christiani, non illi omnis sceleris ac impietatis labem abstersisset; quin sibi ipse schismatici ac hæretici, qua sic hæretico ac schismatico favet, nomen ascivisset; quod alias Leonis Allatii diligentiam fugerat ac πολυμαθίαν, in suo de Psellis Syntagmate, emendaturus, si quod optarat, lucubratiunculam augere, auctamque producere, per gravem ætatem sive etiam per tempus hominumque eruditarum ejus generis ipsius lucubrationum inofficiosum fastidium, ei licuisset.

nositur, Spiritum sanctum a Patre, et non a Filio procedere.

XXV. Illud etiam haud mihi videtur omittendum, et si omnibus pro temporis nuper propinquitate conspicuum ; qui nostris temporibus legati, nedum semel, sed et tertio ex seniore Roma venerunt, cum de fide, ut par est, non cum illis sermonum contulissemus, ii nihil diversum autve dissonum a fide, quæ per omnem terrarum orbem explicata est, aut dixerunt, aut sentire deprehensi sunt : quinimo clare nobiscum citraque omnem dubitationem Spiritum sanctum ex Patre procedere prædicaverunt. Quin et coacta synodo quorumdam ecclesiasticorum capitum causa, qui inde missi fuerant sancti Joannis papæ vicarii, tanquam illo ipso præsente, ac una B nobiscum rectam de Trinitate sententiam edente, fidei symbolum, quod omnium universalium synodorum calculo, consentanee voci Dominicæ tum prædicatur, tum viget, tanquam eodem ipsi sensu eademque sententia, voce pariter et lingua, propriæque manus subscriptione, firmaverunt.

XXVI. Hæc cum ita se habeant, et Romana Ecclesia uno cum aliis quatuor patriarchalibus sedibus eadem sentiat, eisque concors exsistat, quomodo qui Chamum æmulentur, Patrum suorum (ut vocant) turpitudinem detegere non verentur, omniumque oculis ipsos ridendos exponere? Decebat enim eos, siquidem Patrum quærunt voces, ad synodica decreta recurrere ; ad Romanorum antistitum voces mentem intendere ; ad reliquorum sanctum divinorumque Patrum chorum confugere ; non simul quosdam Patres facere, acerbeque illos criminari, tanquam adversus communem Dominum cervicem exsererint, ac tum velut stylum ac indicem fideique regulam eos adhibere. Sed et illud eos advertere decebat, longe se graviore injuria afficere, quos Domino adversantes objiciant, non honorem habere quos Patrum titulo augeant. Enimvero vel si nihil illis curæ est Patrum injuria, timenda tamen atque verenda, ei qui primus parricida fuit ac sceleris auctor, inflicta Dei calculo exsecratio ac sententia, nec æmulandum maledictum caput, aut magis detegendum, sed obtegendum, si quid in suis Patribus turpe deprehendissent atque verendum.

XXVII. Utinam vero nemo vel illius facinoris æmulus exsistat, vel reus maledictionis : quin propitius sit Christus Deus noster, his, quibus parricidarum illa injuria obrepsit, et qui adversus ipsius legem vocemque insurrexerunt : clementique sua

θειον ἀντέγραψε, σαφῶς τε καὶ περιφανῶς φαίνεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φρονῶν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι.

ΚΕ'. Οὐκ ἐάσειν μοι δοκῶ, κἂν ἐστι πᾶσιν ἐκ τοῦ χρόνου ὑπόγυον περιφανὲς, τοὺς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις πρέσβεις οὐ μόνον ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ τρίτον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἀναδραμόντας· οἱ περὶ τῆς εὐσεβείας οἷα εἰκὸς ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς λόγους ἀνακινησάντων, οὐδὲν παρηλλαγμένον τῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐξηπλωμένης εὐσεβείας, οὔτε εἶπον, οὔτε φρονοῦντες ἠλέγχθησαν· τοὐναντίον δὲ, τραχῶς μεθ' ἡμῶν καὶ ἀδιστάκτως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀνεκήρυξαν ἐκπορεύεσθαι. Ἀλλὰ γὰρ καὶ συνόδου συγκροτηθείσης ἐπί τισιν ἐκκλησιαστικοῖς κεφαλαίοις, οἱ ἐκεῖθεν ἀπεσταλμένοι τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου πάπα τοποτηρηταὶ, ὡς αὐτοῦ παρόντος ἐκείνου καὶ συνθεολογοῦντος ἡμῖν τὴν εὐσέβειαν, τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως τῷ διὰ πασῶν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων κατὰ τὴν Δεσποτικὴν φωνὴν καὶ κηρυσσομένῳ καὶ κρατυνομένῳ, ὡς ὁμόφρονες, καὶ φωνῇ καὶ γλώσσῃ, καὶ ἰδιοχείρῳ γραφῇ καθυπεσημήναντο.

ΧΣ'. Τούτων οὕτως ἐχόντων, τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τοῖς ἄλλοις τέσσαρσιν ἀρχιερατικοῖς θρόνοις ὁμοφώνου τε καὶ ὁμοδόξου καθεστώσης, πῶς οἱ τοῦ Χὰμ μιμηταὶ, τῶν Πατέρων αὐτῶν, ὡς φασι, τὴν ἀσχημοσύνην οὐκ ἐρυθριῶσιν ἀνακαλύπτειν, καὶ εἰς χλεύην πᾶσι προτιθέναι ; Ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς εἰ ζητοῦσι Πατέρων φωνὰς, πρὸς τὰς συνοδικὰς ἀναδραμεῖν ψήφους· πρὸς τὰς τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης φωνὰς ἀπευθύνεσθαι· πρὸς τῶν ἄλλων ἁγίων καὶ θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων τὸν χορὸν καταφεύγειν· ἀλλὰ μὴ ἅμα τε τινὰς Πατέρας ποιεῖν, καὶ πικρῶς τούτους ἐνδιαβάλλειν, διὰ τῆς κατὰ τοῦ κοινοῦ Δεσπότου ἐπαναστάσεως, εἶτα τούτοις πάλιν ὡς γνώμονι καὶ κανόνι τῆς πίστεως χρῆσθαι. Ἔδει δὲ αὐτοὺς καὶ τοῦτο συνοράν, ὡς πολὺ μᾶλλον ἐξυβρίζουσιν, οὓς αὐτοὺς κατὰ τοῦ Δεσπότου προκοπίζουσιν ἀλλ' οὐχὶ τιμῶσιν οὓς Πατέρας ἐπιγράφονται. Ἀλλ' εἰ καὶ μηδὲν αὐτοῖς τῆς Πατρικῆς ὕβρεως μέλει, ἐχρῆν ὅμως δεδιέναι τε καὶ διευλαβεῖσθαι τὴν τοῦ καταράξαντος τῆς πατραλοίας (18) θεόθεν ἐπενηνεγμένην ἀρὰν καὶ ψῆφον, καὶ μηδαμῶς τὸν ἐπάρατον μιμεῖσθαι, μηδ' ἀνακαλύπτειν μᾶλλον, ἀλλ' ἐπικαλύπτειν, εἴπερ τι τοῖς αὐτῶν Πατράσιν ἑώρων ἀσχημονούμενον.

ΚΖ'. Ἀλλ' εἶθε εἶγε μηδεὶς εἴη μήτε τῆς ἐκείνου πράξεως μιμητὴς, μήτε ἔνοχος τῆς ἀρᾶς· ἀλλ' ἵλεως μὲν εἴη Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, τοῖς τε τῇ τῶν πατραλοιῶν ὑποσυρεῖσιν ὕβρει, καὶ τοῖς κατεξαναστᾶσι τῆς αὐτοῦ νομοθεσίας καὶ φωνῆς· καὶ φιλανθρώπως

NOTÆ.

(18) Τοῦ *κατάρξαντος τῆς πατραλοίας*. Longe a Photii verbis et sensu Metius, *qui adversus parricidas illam promulgavit*. Non promulgata quasi generatim in parricidas maledictio, sed *θεόθεν ἐνηνεγμένη*, a Deo illata in caput, quod ejus auctor sceleris forel, sua illa paterna irrisione : a cujus exemplo insulse deterret eos, qui Dominicam vocem ex Patrum sensu atque vocibus interpretentur, non qui illi Patres opponant : nisi est idem bardo homini ac plane cæco, divinarum vocum divinus interpres, et adversarius malignusque calumniator, ac depravator. Ab aliis supersedeo, ne viro insultare videar, qui magis illustrissimo Annalium Patri Græcæ linguæ notitiam aliquam optaverim, aut melioris interpretis copiam : qualis denique ei in Theodoro Studita fuit Jacobus Sirmundus *ὁ μακαρίτης*, ac si qui ejusmodi veri interpretes et Ecclesiastici, rei ecclesiasticæ operam ecclesiastice navarint.

μεταγάγοι τοῦ σφάλματος, καὶ καταλλαγείη τοῖς ὑβρισταῖς, καὶ πρὸς διόρθωσιν ἰδεῖν παρασκευάσοι· καὶ τῇ εὐλογίᾳ τῶν περιστειλάντων τὴν πατρικὴν ἀσχημοσύνην περιλάβοι· καὶ μηδένα τοῦ λοιποῦ παραχωρήσοι γενέσθαι βρῶμα καὶ θήραμα τοῦ ἀρχεκάκου θηρός. Τῆς σῆς κεφαλῆς ἱερᾶς, τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐκείνων σωτηρίας ἀγῶνας ἀναδεχομένης, καὶ κατὰ τοῦ κοινοῦ τῆς φύσεως πολεμίου τροπαιοφορούσης, καὶ τὴν τῶν πεπλανημένων σωτηρίαν Θεῷ καρποφορούσης καὶ προσαγούσης, δι' ὧν καὶ ἀδιάῤῥηκτος θείας ἀγάπης ἔρως, ἄσβεστός τε καὶ ἀδιάῤῥηκτος συντηρηθείη, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν· πρεσβευούσης τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν τῆς Θεοτόκου· τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

A bonitate ac misericordia ab errore reducat, et reconcilietur sic in illum injuria procacibus, præstetque ut emendari studeant, atque intra eorum allegat sortem, qui paternam obtexerunt turpitudinem: neminemque deinceps escam sinat fieri et prædam feræ, quæ malorum auctor ac auspex est; dum venerandum caput tuum, pro illorum salute certamina sustinet, et adversus communem humani generis hostem tropæa erigit; fructumque salutis eorum qui errore lapsi sunt Deo edit, eique affert, quibus et divinæ charitatis erga nos amor inexstinguibilis inconcussusque consistat; in eodem Christo et Deo nostro, intercedentibus sanctissima Domina nostra Dei Genitrice, angelisque deiformibus B ac sanctis omnibus. Amen.

PHOTII EPISTOLARUM LIBER SECUNDUS.

EPISTOLÆ AD EPISCOPOS, CLERICOS, MONACHOS, SANCTIMONIALES, PLERUMQUE FAMILIARES, COMMENDATITIÆ, AUT CONSOLATORIÆ.

—

SERIES PRIMA.— AD EPISCOPOS.

ΕΠΙΣΤ. Α'.
Ἰωάννῃ μητροπολίτῃ Ἡρακλείας.

EPIST. I.
Joanni metropolitæ Heracleæ.

Montacut. (ep. 9, p. 72).

Ἀπολοφύρῃ τὰ σά, ὅτι τὰ ἡμέτερα ἀγνοεῖς. Εἰδ' ἃ πάσχομεν, ἤδεις, καὶ πρὸς οἵους ἄθλους καθ' ἑκάστην ἀποδυόμεθα, οἶμαι ἄν σε λυπεῖν τὸ τὰς σὰς ἐξαριθμεῖν καὶ θρηνεῖν συμφοράς. Καὶ τῶν βροντῶν γὰρ τοὺς ἐξαισίους ἤχους, ἐπειδὰν πολὺ καταῤῥαγῶσι, μείζους, τοῖς ὠσὶν ἀλύπως φέρειν μᾶλλον, ἢ πρότερον, ἐθιζόμεθα. Τί οὖν δεῖ ποιεῖν; ἢ καρτερῶς ἐναθλεῖν τοῖς ἐμπίπτουσιν· ἀκριβῶς εἰδότας, καθ' ἃ δή που καὶ τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ διαμαρτύρεται λόγια, ὡς ὁ παρὼν βίος οὐκ ἔστι τρυφῆς καὶ βραβείων καὶ ἐπάθλων, ἀλλ' ἀγώνων καὶ πόνων καὶ παλαισμάτων· τὰ δὲ γέρα, καὶ τοὺς στεφάνους, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν ἐκεῖθεν προσῆκεν ἐπιζητεῖν, ἐκεῖθεν, εἰ μὴ μέγα εἰπεῖν, Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ εὑρήσομεν.

C Tuum ipsius deploras statum, nam ignoras nostrum. Quod si illa cognosceres, quæ nos patimur, et ad quæ certamina quotidie descendimus, opinor te nolle ulterius proprias tuas enumerare vel deplorare miserias. Fulminum certe sonos et tonitruum infaustos, dum majore cum horrore incutiantur, cum metu sufferre assuefacti sumus multo, quam olim, minore. Quid agendum igitur? Nihil certe aliud quam animosius colluctari cum iis quæ acciderunt: ut qui sciamus optime, quod sacra nobis et divina oracula suggerunt, non esse vitam hanc præsentem luxu transeundam, haud in illa corollas et præmia condonari, sed certamina, labores, colluctamenta subeunda; retributionem, coronas, fruitionem inde exspectanda, unde etiam, id est de D cœlo, per divinam misericordiam illa inveniemus.

ΕΠΙΣΤ. Β'.
Εὐσταθίῳ πατριάρχῃ Ἀντιοχείας.

EPIST. II.
Eustathio patriarchæ Antiocheno.

Montacut. (ep. 11, p. 73).

Τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, καὶ τῶν ἐχθρῶν ὁ φόβος, λακονίζειν ἡμῖν ὑποτίθεται· καὶ εἴγε ἀλλήλοις συνέκειτο, καὶ σκυτάλαι ἂν τὴν ἐπιστολὴν διεκομιζον. Φασὶν οὖν σου τὴν ἱερατικὴν τελειότητα ἐρᾶν τε ἡμῶν, καὶ ἰδεῖν ἐφίεσθαι· καὶ ἡμεῖς δὲ, ἴσθι, ὡς οὐδὲν ἧττον [τί γὰρ χρὴ νυνὶ διαφιλονικεῖν;) ὡς παρὰ πολὺ πλέον, κατὰ τὸν Θεῖον τοῦτον ἔρωτα διακείμεθα. Εἰ οὖν τοῖς λόγοις καὶ ἀλήθεια ἐπικάθηται, τὸ κωλῦον οὐδὲν τοὺς ἀλλήλων ἐραστὰς, ἔργῳ τε τὸν πόθον παραστῆσαι, καὶ ἀλλήλοις ἐμφανισθῆναι,

Viæ longitudo, et hostium metus, argumentum suppeditant laconismi. Et certe si hoc mutuo pacti fueramus, scutale epistolam expeditam traderet. Fertur sacerdotalem tuam perfectionem nos diligere, et conspectam cupere: noveris autem nos (nam quid hic opus contestatione?) non minus, si non magis, hoc secundum Deum affectu detineri. Si verbis igitur comes adhæret veritas, nihil impedit, quominus qui se mutuo diligunt reipsa desiderium adimplere, alteri alterum patefieri, et inde resul-

tante communi utilitate oblectari. Itinera quamvis longa, ubi alis amoris dilectio instruitur, et quamvis difficillima, expedite et leviter transmeantur. Quod cætera attinet, Patrum et fratrum optime, vale; sciasnos tuam exspectare præsentiam, interim desiderii ardorem, spe futuræ consecutionis refocillemus. Vale.

A καὶ τῆς αὐτόθεν ἀναφυομένης κοινῆς ὠφελείας κατεντρυφήσαι. Ὁδὸς γὰρ καὶ μῆκος, οἷς ὁ τῆς ἀγάπης ἔρως διεπτέρωται, κἂν δυσχερέστατα εἴη, ῥᾷστα καὶ κούφως διεπερᾶται. Τὰ δὲ ἄλλα, Πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἄριστε, ἔρρωσο, εἰδὼς ἀπεκδεχομένους ἡμᾶς τὴν σὴν παρουσίαν, καὶ τὸ διακαὲς τοῦ πόθου, τῇ ἐλπίδι τῆς ἐπιτυχίας ἀναψύχοντας. Ἔρρωσο.

Propria manu exarabatur.

Ἐγράφη αὐτοχειρίᾳ.

EPIST. III.

Joanni metropolitæ Nicomediæ.

ΕΠΙΣΤ. Γ'.

Ἰωάννῃ μητροπολίτῃ Νικομηδείας.

Montacut. (ep. 17, p. 77).

Nec illudere novi, nec ferre illudentes possum. Si tu homo antiqui adeo moris, et simplex fueris, ut cum simus affecti contumeliis, ejus sensu non tangi debere nos, opineris, haud æquum erat, ut tu nos læderes, eo fine quasi morum tuorum simplicitas culpam extenuaret, et leviorem redderet. Cum vero per illa, quæ ausus es facere, studiose id egeris; ut sensum omnem a nobis suffurari posses, hac tua rusticitate duxisti ingestam nobis calumniam: nec resilire poteris ad illam quam in scenam producis nobis levitatem. Verumtamen ne non tam corrigendi, quam puniendi causa videar reprehensionem struere, cum justitiæ omnia scrutanti et pervidenti satisfecisse deprehenderis pro injuriis et contumeliis quibus sumus affecti, tum temet ego injuria me afficientem libens merito immunem dimittam a supplicio, hoc tantum commonefaciens, cujus oportet meminisse, nempe pœnam et supplicium te subterfugisse non propter morum tuorum vel scævitatem, vel malam consuetudinem, (unde fortassis, altum sapis), sed per nostram, quibus insidiabaris, bonitatem, quippe qui simus Christi discipuli et sectatores.

B Οὔτε παίζειν οἶδα, οὔτε παιζόντων ἀνέχεσθαι. Εἰ οὖν οὕτως ἦς αὐτὸς ἀρχαῖος καὶ ἁπλοῦς, ὥστε μηδ' ἡμᾶς προπηλακιζομένους αἰσθάνεσθαι οἴεσθαι, οὐκ ἔδει σε κακουργεῖν, ἵνα σοῦ τὸ ἁμάρτημα ἡ τῶν ἠθῶν ἁπλότης ἐδείκνυ κουφότερον. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν αἴσθησιν ἡμῶν, δι' ὧν ἐτόλμησας, μελέτην ἔθου λῃστεῦσαι, καὶ δυστροπίᾳ τὴν καθ' ἡμῶν ὕβριν κύξησας· οὐδεμίαν ἔχεις ἀναχώρησιν εἰς τὴν νυνὶ παρὰ σοὶ σκηνοποιουμένην κουφότητα. Πλὴν ἵνα μὴ δόξω τὸν ἔλεγχον ἐπάγειν, οὐ διορθώσεως ἀλλὰ κολάσεως ἕνεκα, ὅτε τῇ παντεφόρῳ δίκῃ δίκας εἰσπράττεσθαι τῆς εἰς ἡμᾶς κακουργίας καὶ ὕβρεως, ὡς αὐτὸς ὁρᾷς, ἑάλως· τότε σε τῆς σῆς δικαίας ποινῆς ἐκὼν ἀδικοῦντα ἀφίημι, τοῦτο μόνον ἐπειπών, ὡς μεμνῆσθαί σε χρὴ, ὅτι μὴ τῇ σῇ τῶν τρόπων κακοηθείᾳ καὶ C δεινότητι, [ἐφ' οἷς ἴσως μέγα φρονεῖς) τῇ δ' ἡμετέρᾳ τῶν ἐπιβουλευθέντων χρηστότητι (Χριστοῦ γάρ ἐσμεν μαθηταὶ), τὴν τιμωρίαν διέφυγες.

EPIST. IV.

Ignatio Lophorum episcopo.

ΕΠΙΣΤ. Δ'.

Ἰγνατίῳ ἐπισκόπῳ Λόφων.

Montacut. (ep. 23, p. 84).

Dolet tibi quod inhibeam tibi injuste agere; at mihi magis juste dolere debet, quod non impediverim hæc ipsa exordiri. Sin dolorem meum occultum necesse est effari, quod ipse tibi causam exhibuerim, unde cum fieri volebas improbus, improbus revera esse possis, vides ut memetipsum auctorem tuis improbitatibus ascribam. Quid reris de me dicturi sunt alii, cum de tuis factis ringantur, neque habent elabendi facultatem? quomodo laturum illorum afflictiones, quarum tu es architectus, communem Dominum reris? Annon infestum experiere, qui hominem evexerit dignitate eum, quem par erat cum infimis subditorum accenseri? hoc modo me in te animatum puta: quod si non libenter et quantocius improbe agere desiveris, scito mihi incumbere necessitatem, ut te penitus a meiipsius et Ecclesiæ communione abscindam.

D Ἀλγεῖς, ὅτι σε νῦν ἀδικοῦντα διακωλύω· ἐγὼ δὲ μᾶλλον καὶ δικαιότερον, ὅτι μὴ πάλαι μηδ' ἄρχειν [a] τοιαύτης πράξεως. Εἰ δὲ καὶ τὸ ἐμὸν κρύφιον ἄλγος δέον ἐξειπεῖν ὅτι σοι παρέσχον ἀφορμὴν, δι' ἧς κακῶς [b] βουληθεὶς, ἐδυνήθης γενέσθαι, ὁρᾷς, ὡς τῶν σῶν ἀδικημάτων, αὐτὸς ἐμαυτὸν αἴτιον ἐγὼ γράφω. Τί ἂν οὖν οἴει τοὺς ἄλλους λέγειν περὶ ἐμοῦ, ὅταν τοῖς σοῖς ἀνιῶνται, καὶ φυγεῖν οὐκ ἔχουσι, τὸ μὴ δυαροεῖν [c]; πῶς δὲ τοῖς ἐκείνων, ἅπερ αὐτὸς διέθου, παθήμασιν, οὐ τὸν κοινὸν Δεσπότην εὑρήσειν δυσμενῆ, ἀρχὴν ἐγχειρήσαντα ἀνδρὶ, ᾧ κρεῖσσον ἦν τοῖς τῶν ἀρχομένων ἐσχάτοις ἀντεξετάζεσθαι; Οὕτω με λογίζεσθαι νόμιζε περὶ σοῦ· καὶ εἰ μὴ θᾶττον καὶ ἡδέως σαυτοῦ τὰ ἀδικήματα περικόψῃς, ἀνάγκην εἶναί μοι, ἐμοῦ τε καὶ τῆς ὅλης Ἐκκλησίας, τέλεόν σε διακόψαι.

EPIST. V.

Georgio Nicomediæ metropolitæ.

ΕΠΙΣΤ. Ε'.

Γεωργίῳ μητροπολίτῃ Νικομηδείας.

Montacut. (ep. 24, p. 84).

Virum probum et honestum te prædicant, qui

Καλόν σε καὶ ἀγαθὸν οἱ αὐτόθεν φημίζουσιν ἥκον-

VARIÆ LECTIONES.

a ἴσ. ἄρχοντα. b ἴσ· κακός. c ἴσ. δυσαρεστεῖν.

τες · καὶ οἱ μὲν ἄλλοι θαυμάζουσι χαίροντες. Ἔσθ' ὅτε γὰρ, ὑπνοῦντος τοῦ φθόνου, οὐδὲν ἧττον ἄνθρωποι τοῖς ἀλλήλων, ἢ τοῖς αὐτῶν, ἡδύνονται κατορθώμασιν. Ἐγὼ δὲ χαίρω μόνον, τὸ θαυμάζειν ἐφέμενος. Οὐ γὰρ ἠγνόουν σε τοιοῦτον ὄντα, οὐδ' ἀνομοίους πάλαι τὰς ἐλπίδας εἶχον ὅσγε καὶ θείαις τελεταῖς μυσταγωγήσας ἱέρωσα · θαυμάζειν δ' ἂν οἶμαι προαχθείην, εἴ τί σου τῶν τρόπων, καὶ τοῦ ἐγνωσμένου ἤθους, ἀλλοτριώτερον διακούσαιμι. Εἰ δὲ, μὴ φεύγειν τὴν ἐφορίαν, ἐφ' ᾗ νῦν ἐτάχθης, καλῶς κατορθώσῃς, λειποταξίαν κρίνων τὴν ἐπαινουμένην πάλαι ἡσυχίαν · εὖ ἴσθι, ὡς τοῦτο ἂν ἅμα χαίρων, καὶ σὺν ὅτι μάλιστα ἐπαίνῳ θαυμάσαιμι.

A ad nos a vobis accedunt. Alii quidem cum admiratione gaudent ; ita enim interdum fit, ut sopito livore, non minus aliorum recte factis quam suismet ipsorum oblectantur homines. Ego mirari quidem mitto, tantum gaudeo. Neque enim te, qualis eras, ignorabam, nec dissimiles jam olim spes fovebam ; quippe qui sacris Christianorum institutis episcopum ordinavi. Ad mirandum vero, arbitror, procederem, si quid accepissem fando immutatum de moribus, et mihi nota satis conditione, tuis. Quod si non subterfugere provinciam, in qua constitutus es, recte tecum statuas, desertionem ordinis existimans laudatam tibi olim tranquillitatem, notum tibi sit quod affectum istum cum gaudio, et magna etiam cum laude admirarer.

ΕΠΙΣΤ. ϛ'.

B

Ἰωάννῃ μητροπολίτῃ Ἡρακλείας, τῆς ἐπαναστάσεως τῆς κατὰ τὴν Ἀρμενίαν συνισταμένης.

EPIST. VI.

Joanni Heracleensi metropolitæ, cum per Armeniam defectio agitaretur.

Montacut. (ep. 28, p. 87).

Ἀπηλγημένας λύπας ἀριθμεῖς ἐπὶ τῇ φορᾷ τῶν παρόντων κακῶν, ὥσπερ ἐκὼν τὰς αἰσθήσεις μύων, καὶ οὐκ ἐθέλων ὁρᾶν. Σείεται σχεδὸν ἡ Ἀσία πᾶσα ἐμφυλίῳ στάσει, καὶ πόλεις αὔτανδροι ὑποβρύχιοι φέρονται τῷ κακῷ, ὁ δὲ d τὴν φορὰν ταύτην ἐπισχεῖν ἐλπίδες ἦσαν, οὐχ ὅτι οὐδὲν ἐπικουρεῖ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ βάραθρον συνωθῶν, οὐ μικρὰ ἐπὶ τούτῳ φρονεῖ. Οἱ γὰρ καθηγούμενοι τοῦ στρατοῦ, αὐτοὶ κατὰ τῶν δυσμενῶν τὰ ὅπλα φέρειν μεθέντες (ἐῶ δὲ νῦν, ὡς κατὰ τῆς ἰδίας κεφαλῆς καὶ ἀρχῆς ἐπανετείναντο), ἀλλ' οὖν κατ' ἀλλήλων φέρειν τὸ στρατιωτικὸν ἐβαρβάρωσαν, οὔτε θεσμοὺς θείους, οὔτε ἀνθρωπίνους ἐν λόγῳ ποιησάμενοι. Πῶς οἴει τὴν πόλιν καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτούς, εἰ βούλει δὲ καὶ ἡμᾶς, ἐπὶ τηλικούτῳ διακεῖσθαι πάθει ; Ἂν δὲ τὸ κοινὸν λωφήσῃ κακὸν, λωφήσει δὲ, (τοῦτο γὰρ τὸ εὐθὺ τῆς δίκης καὶ λέγειν ἀναπείθει, καὶ ἐννοεῖν) οἰχήσεται καὶ τὰ ἐνοχλοῦντα ἑκάστῳ καὶ ἰδίᾳ λυπηρὰ, τῶν νόμων ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἰσχὺν ἀνενεγκόντων, καὶ τῶν ἀδικεῖν ἐπιχειρούντων, ἢ καὶ ἀδικησάντων, τὴν δίκην ἀπαιτουμένων. Ἔρρωσο.

Mœrores insensatos enumeras in præsentium malorum diffusione, perinde ac si sensus voluntarie occluseras, neque animus esset oculis usurpare. Universa pene Asia intestina concutitur seditione ; civitates cum tota incolarum multitudine malo feruntur involuti, et suffocati undis. Qui ruinam hanc concepta spe suffulciturus credebatur, non modo nihil auxilii præstat, sed in præcipitium res deturbat, atque eam ob rem gloriose de se sentit. Exercituum ductores, omisso in hostes capessendorum armarum actu (nec refero quantopere in proprium ipsorum caput et imperium conjurent) in semet mutuo, barbarorum more, castra movent, nil leges Dei veriti, nil humanos reveriti mores. Quomodo putas, urbs, imperatores ipsi, etiam nos, si velis, afficimur hac tanta calamitate ? Quod si commune hoc quiescat malum, omnino autem conquiescat (ita enim ut loquamur persuadet justitia), simul etiam evanituræ sunt, quæ quemlibet privatim urgent calamitates ; veterem vim et debitam obtinebunt leges ; de iis qui injusti aliquid patrarunt, et injuste patrare volentibus, supplicium sumetur. Vale.

C

ΕΠΙΣΤ. Ζ'.

Θεοδώρῳ μητροπολίτῃ Λαοδικείας.

EPIST. VII.

Theodoro metropolitæ Laodiceæ.

Montacut. (ep. 40, p. 98).

Εἰ στάδιόν ἐστιν ὁ παρὼν βίος, ἐπάθλων δὲ ἡ ἐκεῖθεν πολιτεία · μὴ θαύμαζε εἰ τῶν δικαίων τινὲς ἐνταῦθα ταλαιπωρίαις παλαίουσι, ἀλλὰ μᾶλλον εἴ τινες τῶν ἀγώνων καὶ ἄθλων καὶ καιρὸν καὶ τόπον στεφάνων, ἡμέραν καὶ ἀναῤῥήσεως βῆμα νομίζουσιν·

Si stadium vita præsens fuerit, præmiorum, quæ ventura est, politia erit. Noli mirari si justorum aliqui cum miseriis hic colluctentur : magis autem multo, si qui rentur idem esse tempus certaminum et locum coronarum, diem manifestationis et judicii tribunal.

ΕΠΙΣΤ. Η'.

Ἰγνατίῳ ἐπισκόπῳ Λόφων.

EPIST. VIII.

Ignatio Lophorum episcopo.

Montacut. (ep. 69, p. 120).

Δυσφορεῖς καὶ θρηνεῖς καὶ τὰ ἄνω κάτω ποιεῖς, ὅτι σε ταχέως οὕτως καὶ ἀφειδῶς, ὡς νομίζεις,

Male te habet, deploras, sursum deorsum omnia misces, quod te tam cito, et tam vehementer (ut

VARIÆ LECTIONES.

d ἴσ. ὧδε.

reris) sine respectu taxaverim. Ego te non minus A incuso, qui te dignum dederis hisce reprehensionibus, et nos adegeris ut ad ista dicenda, præter consuetudinem, accederemus. Si autem revera percussus fueris, et profundius penetraverit reprehensionum cuspis, tute declarabis, dum illa averseris, quæ telum hoc a nobis extorserunt. Ita plagam tibi ingestam, per Dei misericordiam, non modo persanaturi sumus, sed deinceps te ut membrum nostri corporis confovebimus.

ἐπλήξαμεν. Ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἔλαττον, ὅτι σεαυτὸν τοιούτων ἄξιον παρεσκεύασας, καὶ ἡμᾶς ἐλθεῖν, παρὰ τὸ ἡμέτερον ἦθος, εἰς τοὺς περὶ σὲ λόγους ἠνάγκασας. Εἰ δ' ἀληθῶς ἐπλήγης, καὶ μέχρι βάθους ἡ τῶν ἐλέγχων ἀκμὴ ἔφθασεν, δείξεις ἐκεῖνα φυγών, δι' ἃ τὸ βέλος ἀφήκαμεν· καὶ σοῦ τὴν πληγὴν σὺν εὐμενείᾳ θεοῦ οὐ μόνον ἐξιασόμεθα, ἀλλὰ καὶ τὸ λοιπὸν ὡς μέλους ἀντιποιησόμεθα.

EPIST. IX.

Theodoro metropolitæ Laodiceæ.

ΕΠΙΣΤ. Θ'.

Θεοδώρῳ μητροπολίτῃ Λαοδικείας.

Montacut. (ep. 70, p. 120).

Occasio nunc, o amice, offertur, si ipse volueris, B et noster filius exsistas, vel minime reformidare mortalium minas, dum immotum te præstes veritatis athletam, illustre laudum præconium de cœlo consequi, et victorem ibidem declarari : vel dum veritatem prodis, et proditor censeris, temporali et fluida voluptate et gloria frui.

Νῦν καιρός, ὦ φίλε, εἰ βούλει δὲ, καὶ τέκνον ἡμέτερον, ἢ τὰς ἐξ ἀνθρώπων ἀπειλὰς οὐ δεδιότα, στερρὸν ὀφθῆναι τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχον, καὶ λαμπρᾶς τυχεῖν τῆς ἐκεῖθεν εὐφημίας καὶ ἀναῤῥήσεως· ἢ προσκαίρῳ καὶ ῥεούσῃ ἡδονῇ καὶ δόξῃ προδότην τῆς ἀϊδίου καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι.

EPIST. X.

Eidem.

ΕΠΙΣΤ. Ι'.

Τῷ αὐτῷ.

Montacut. (ep. 71, p. 120).

Si finis doctrinæ et institutionis sit pudore suipsius teneri, extremæ fuerit ineruditionis necessse est, nullo aliorum pudore moveri. At gloriari de iis quæ occultanda potius fuerant, terminos excedit humanæ improbitatis.

Εἰ τέλος παιδείας τὸ ἑαυτὸν αἰσχύνεσθαι, ἐσχάτης ἀπαιδευσίας τὸ μηδὲ τοὺς ἄλλους αἰσχύνεσθαι· τὸ δὲ καὶ ἐφ' οἷς ἐγκαλύπτεσθαι προσῆκεν, ἐγκαλλωπίζεσθαι, ὑπερόριον καὶ τῆς ἀνθρωπίνης κακίας.

C

EPIST. XI.

Theodoro metropolitæ Laodiceæ.

ΕΠΙΣΤ. ΙΑ'.

Θεοδώρῳ μητροπολίτῃ Λαοδικείας.

Montacut. (ep. 87, p. 132).

Quæ de te fando accepimus, si vera sunt, tardor quidem, et vix tu qualis sis, intellexi ; sin falsa, quis fueras ab initio cognovi. In quantum ergo virum decet esse bonum et honestum, non malum et improbum, et me gaudere, non ægre ferre, quod te amicum mihi conciliavi ; in tantum te oportet evitare illa, quæ rumor est te perpetrare; esto autem omnis hæc fama, precor, veritate destituta.

Ἅπερ ἀκούομεν περὶ σοῦ, εἰ μὲν ἀληθῆ εἰσιν, ὀψὲ καὶ μόλις γινώσκομεν ὅστις εἶ· εἰ δὲ ψευδῆ, ἀπαρχῆς ἔγνωμεν ἄρα ὅστις εἶ. Ὅσῳ οὖν διαφέρει καλὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι τοῦ φαύλου καὶ μοχθηρὸν γίνεσθαι· κἀμὲ χαίρειν ἀντὶ τοῦ δυσφορεῖν, ἐφ' ᾧ σε φίλον ἐποιησάμην, τοσοῦτον δεῖ σε φυγεῖν ἃ σέ φασι ποιεῖν· εἴη δὲ, πάντων ἕνεκα, τῆς ἀληθείας ἤρεμος ἡ φήμη.

EPIST. XII.

Eulampio archiepiscopo et sceuophylaci.

ΕΠΙΣΤ. ΙΒ'.

Εὐλαμπίῳ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ σκευοφύλακι.

Montacut. (ep. 95, p. 135).

Non possunt tenebræ una cum luce adesse, odit D enim veritas congressum mendacii. Post tuum a nobis discessum, qui titulum mentitur affuit Emmanuel, qui ea nobis manifestavit quæ par et probabile fuit acturum illum, et quæ mores ipsius decebant.

Οὐκ ἐθέλει τῷ φωτὶ συμπαρεῖναι τὸ σκότος· μισεῖ δὲ καὶ τὴν σύνοδον τοῦ ψεύδους ἡ ἀλήθεια. Μετὰ τὴν σὴν ἀφ' ἡμῶν ἀναχώρησιν, ὁ τὴν κλῆσιν ψευδόμενος ἐφέστηκεν Ἐμμανουήλ, οἷα εἰκὸς ἦν πράττειν αὐτὸν καὶ τῶν οἰκείων τρόπων ἀξίως, ἐπιδεικνύμενος.

EPIST. XIII.

Antonio Bosphori archiepiscopo.

ΕΠΙΣΤ. ΙΓ'.

Ἀντωνίῳ ἀρχιεπισκόπῳ Βοσφόρου.

Montacut. (ep. 96, p. 136).

Olim erat Axinus Scythicus pontus. Nam advenas intrantes, quod fando horribile, devorabant. Milesii vero in Euxinum transformarant per comitatem et civilitatem introductam, cicurata barbarica et bestiali consuetudine. In præsenti per te et tuos pro virtute susceptos labores et certamina et multi-

Ἦν ποτε Ἄξεινος ὁ Σκυθικὸς πόντος. Ἐποιεῖτο γὰρ βορὰν, φρικτὸν ἀκοῦσαι, καὶ τοὺς ἐμπλέοντας τῶν ξένων. Μιλήσιοι δὲ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἡμέρῳ πολιτείᾳ, τό τε θηριῶδες καὶ βάρβαρον ἐξημέρωσαν ἦθος, καὶ εἰς Εὔξεινον αὐτὸν μετεποίησαν. Νῦν δὲ διὰ σοῦ, καὶ τοὺς σοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς ἀγῶνας καὶ

πόνους καὶ τὴν ἄλλην περὶ τὸ Θεῖον θεραπείαν, οὐκ Εὔξεινος μόνον, ἀλλά καὶ Εὐσεβὴς, μετὰ τοῦ εἶναι, καὶ ὀνομάζεται [f] . Πόσης οἴει με, ταῦτα καὶ ἐννοοῦντα καὶ γράφοντα, χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πληροῦσθαι ; Εἰ δὲ καὶ τοὺς αὐτόθι Ἰουδαίους, εἰς τὴν ὑπακοὴν Χριστοῦ αἰχμαλωτίσας, ἀπὸ τῆς σκιᾶς καὶ τοῦ γράμματος, ἐπὶ τὴν χάριν, ὡς ἔγραψας, μεταστήσεις [g] , ἀπέχω, καὶ περισσεύω τῶν καλῶν ἐλπίδων τοὺς ὡραίους καρποὺς, ἃς ἐπὶ σοὶ διαπαντὸς ἔτρεφον.

A plicem Numinis cultum, non Euxinus sed et Eusebes, cum talis exsistat, nominatur. Quanto me gaudio, qua jucunditate, dum hoc ipsum scribo repletum arbitraris ? Quod si Judæos qui inibi sunt captivos in Christi obedientian duxeris, ab umbra et littera, quemadmodum scribis, in gratiam transtuleris, abstineo, et cum abundantia fobevo, maturos illosce optimæ spei fructus, quos continuo de temet ipso foveo.

ΕΠΙΣΤ. ΙΔ'.

Ζαχαρίᾳ μητροπολίτῃ Χαλκηδόνος.

EPIST. XIV.

Zachariæ Chalcedonis metropol.

Montacut. (ep. 106, p. 151).

Εἰ ἐγὼ τὸν ἐμὸν Ζαχαρίαν ἀγνοῶ, καὶ ἐμαυτοῦ ἐπιλέλησμαι· ἀλλ' ἡμῶν, ὡς ἔοικεν, ἐκεῖνος (οὐ γὰρ ἔχω τί μετριώτερον εἴπω [h]) ἐπιλέλησται. Οὐ γὰρ ἂν ἡμᾶς ὑπετόπαζεν, ἀνθρώπων λόγοις, τῆς περὶ αὐτὸν δόξης, ἣν ἐν παλαιοῦ φυλάττομεν, παρασύρεσθαι. Ὁ δὲ καὶ φοβεῖται διὰ ταῦτα φόβον, ἐν οἷς οὐ μόνον οὐκ ἔστι φόβος, ἀλλ' οὐδέ τις φόβου, τοῖς ἡμᾶς ἐγνωκόσιν, ὑπόνοια. Εἰ γὰρ ἡμᾶς ὁ μακρὸς, ὃν ἐκ παιδὸς σχεδὸν ἔγνωμέν σε, χρόνος. καὶ ὁ πολὺς καὶ οὗ μέγα κλέος ὑπὲρ ἡμῶν, μᾶλλον δὲ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ θεσπισμάτων, ἀγὼν καὶ δρόμος, οὔπω πεῖραν ἔχειν τῆς σῆς ἐνεγύμνασεν ἀρετῆς, οὐκ οἶδα ὅπως ἡμεῖς τε οὐχὶ κακοὶ, μετὰ τοῦ ἀνοήτου, δόξαιμεν ἄν· καὶ οἱ δεδιότες μή τι πάθοιμεν τοιοῦτον, τὸ μὴ ἀγνοεῖν ἡμᾶς, οὐ φυγόντες ἀλλ' ὅτι [i] πλὴν τοῦ χειρίστους εἰπεῖν, εὑπορήσουσιν. Ἀλλὰ τούτων τε ἕνεκα θάῤῥει, καὶ ἡμᾶς, ὥσπερ τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ τὸ [i] μὴ παρασύρεσθαι τοὺς λογισμοὺς, ὑφ' ἑτέρων, ἐπιγίνωσκε· ἵνα μὴ διὰ μιᾶς, οὐ προσηκούσης ὑπολήψεως, ἡμᾶς τε καὶ σαυτὸν μᾶλλον, ἐναιτίᾳ [k] ποίησῃ μεγάλῃ· καὶ τοὺς ἀδελφούς, εἴ τι ἄρα καὶ ἀνθρώπινον αὐτοῖς ὑποτρέχει πάθος [l], τοῖς σοῖς ἀνερεθιζομένους προτερήμασιν ἀδελφικῶς φέρε καὶ διαβάσταζε· οὐ γὰρ ἐφ' οἷς ἡμᾶς εὐχαριστεῖν δεῖ, ἄλλοις ἀπεχθάνεσθαι χρὴ οὐδ' ἐξ ὧν ἔστι λαβεῖν ἀπόδειξιν λαμπρὰν τοῦ πρωτεύειν ἡμᾶς, διὰ τούτων ὀφείλομεν πρὸς τοὺς αἰτίους δυσανασχετεῖν, καὶ τὸ ἄλογον πάθος, εἰς εὔλογον αὐτοῖς ἀπολογίαν μεταποιεῖν. Ἀλλὰ καὶ [m] τῶν εἰρημένων, ἄλλον ἴσθι τοῦτο· ὅτι ὀφείλομεν ἡμεῖς, οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων [n] βαστάζειν. καὶ πάντων δὲ μάλιστα ἐκεῖνο διὰ βίου μελέτην ποιοῦ· τὸ ποῖον; Ὅτι ἡ ἀγάπη οὐκ ἀσχημονεῖ. Ἐρεύνα καλῶς τί ποτέ ἐστι τὸ, οὐκ ἀσχημονεῖ· βάθος γὰρ ἄφατον εὑρήσεις ὠφελείας. Εἶτα, διὰ τί οὐκ ἀσχημονεῖ. Ὅτι οὐ ζητεῖ, φησὶ, τὰ ἑαυτῆς· ἀλλὰ καὶ πάντα στέγει πάντα ἐλπίζει [o]· ὑψηλὰ μὲν [καὶ] ταῦτα ἀνέχεσθαι βάρη, καὶ βελτίωσιν ἀεὶ καὶ μεταβολὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον, ἐλπίζειν τοῦ πλησίον. Τί δὲ ἄλλο, ὦ Παύλου σοφία, πλοῦτος, καὶ χάρις, ἡ ἀγάπη ; φησὶν, οὐδέποτε ἐκπίπτει. Ὦ μακαρίας φωνῆς, καὶ μακαριωτέρου στόματος, καὶ κρείσσων ἐγκωμίων, καὶ θαύματος, γνώμη· οὐδέποτε, φησὶν, ἐκπίπτει. Κἂν στασιάζωσιν ἄλλοι· κἂν χαίρωσι μάχαις· κἂν

B Si meum ignorem Zachariam, et meimet obliviscerer ; sed ille mei (neque enim effari quid moderatius possum) ut videtur oblitus est : nec suspicetur me vulgi sermone, ab illa quam jam olim de eo fovi opinionem abstractum. At ille ibi valde timet ubi non tantum non est timor, sed nec timoris aliqua, ab iis qui me noverant, suspicio. Si enim diuturnum illud tempus in quo te a pueris cognovi, magnum, et cujus magna gloria, certamen pro nobis, aut Christo potius, susceptum, et in ipsius mandatis cursus, nondum de tua virtute me confirmatum reddidit, certe non video quomodo non, cum insipiente, iniquissimus videar ; et qui metuerint, ne quid tale patiamur nos, eo quod ipsi nos non noverimus, satis justam habebunt causam, C ut inter pessimos me recenseant. Sed tu hisce de rebus sis persuasissimus, et que cognoscas velim, sicut aliis notis, ita quod mentem aliorsum per alios pertrahi nolo : noli ergo ob nudam nec congruam satis suspicionem et me et te potius ipsum insigniter reos statuere ; sed et fratres etiam nostros, si qui humano more patiantur, tuis excitatos præeminentiis fraterne tolerato et sufferto, neque enim par est ut aliis succenseamus pro iis de quibus nobis agendæ sunt gratiæ ; nec e quibus demonstrari liquido poterit, nos obtinere principatum, tenemur ob illa succensere iis qui culpabiles sunt, ut sic irrationalem passionem in rationabilem apologiam commutemus. Sed et aliud e dictis te intelligere velim, hoc nempe, quod debemus nos qui D validiores sumus, infirmitates infirmorum portare et sustinere. Imprimis per totæ vitæ cursum illius habeto curam, quod nihil indecore faciat cautus amor ; sedulo inquire quid sibi velit. Nihil facit indecore, (certe immensam et innarrabilem utilitatis invenies profunditatem.) Nimirum quod non quærit quæ sua sunt, sed omnia tegit, sperat omnia, sublimia sunt ista onera sufferenda, emendatio semper et conversio in melius speranda est de proximo. Quid aliud vult Pauli sapientia, divitiæ, gratia ? Charitas, inquit, nunquam excidit : beata plane vox, magis beatum os, sententia laudes et admirationem omnem excedens. Nunquam ait, excidit,

VARIÆ LECTIONES.

[f] γρ ὀνομαζέτω, [g] ἴσ. καὶ τὸ σῶμα. [h] εἰπεῖν. [i] ἴσ. ἄλλο τι. [i] τῷ. [k] ἴσ. ἐν αἰτίᾳ. [l] subrepit πάθος. [m] ἴσ. ἐκ [n] ἀδυνατούντων. [o] πάντα πιστεύει.

licet tumultuentur alii, licet concertationibus gaudeant, licet primaria quærant, licet ipsos exstimulet invidia, licet manus injuste violentas injiciant, licet susque habeant deque; nunquam charitas de sua statione dejicitur, nec deficit a virtute, non desperat, non aversatur dolentes; semper occasiones quærit, semper omnem movet lapibem, omnem init methodum ut extra se desultores in proprium conjunctionis et unionis pratum reducat. Hæc, o fili mi, in Christo meditare, et hisce te conforma, tibi concinens. Certe bene noris quod nihil his panariis magis utile reperire poteris : cæterum vale, et precibus nostram mediocritatem commendatam habe.

A τὰ πρῶτα ζητῶσι· κἂν φθόνος αὐτοῖς ἀνερεθίζῃ· καὶ χειρῶν ἄρχωσιν ἀδίκων· κἂν τὰ ἄνω στρέφωσι κάτω· οὐδέποτε ἡ ἀγάπη τῆς οἰκείας ἕδρας καὶ ἀρετῆς ἐκπίπτει, οὐδ' ἀπογινώσκει, οὐδ' ἀποστρέφεται τοὺς λελυπηκότας· ἀλλ' ἀεὶ προφάσεις ἐπιζητεῖ, καὶ πάντα κινεῖ, καὶ μεθοδεύει, δι' ὧν αὐτοὺς καὶ ἀποσκιρτῶντας εἰς τὸν οἰκεῖον τῆς συναφείας καὶ ἑνώσεως συναγελάζῃ λειμῶνα. Ταῦτα, τέκνον ἡμέτερον ἐν Κυρίῳ, μελέτα· καὶ τούτοις ἑαυτὸν ῥύθμιζε, κατεπᾴδων. Οὐδὲν γὰρ, εὖ ἴσθι, τῶν παναρίων τούτων εὑρήσεις ὠφελιμώτερον· τὰ δ' ἄλλα ἔρρωσο, ἱερώτατε, τῆς ἡμῶν ὑπερευχόμενος μετριότητος.

EPIST. XV.

Eidem.

ΕΠΙΣΤ. ΙΕ'.

Τῷ αὐτῷ.

Montacut. (ep. 107, p. 152).

Gratia Christo vero Deo nostro qui in omnibus nos consolatur, qui naturas generosas si vel aliquatenus ab innata virtute exorbitent, potestate donat, ut quantocius suum lapsum intelligant, et ad suam nobilitatem et dignitatem regrediantur ; qui etiam nunc, non mearum rationum et orationum, ut tute putes, vi et admonitione, gratiam largitus est, ut viles et humiles cum despectu habitas cogitationes abjicias, sed facultate et robore tuæ ipsius quam possides magnanimitatis. Si autem innata et apposita propriæ voluntatis amplitudo quæ optima est, et cæteræ tuæ conversationis, sine difficultate reduxit, uteunque rerum contingentium occasio, multiplici me alea jactatum turbaverit, tu tamen usque in immotæ amicitiæ institutione solidatus persistes. Vale, mi fili sacratissime.

B Χάρις Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν, τῷ ἐπὶ πᾶσι παρακαλοῦντι ἡμᾶς, τῷ καὶ τὰς γενναίας τῶν φύσεων (ἐπειδ' ἂν τῆς οἰκείας ἀρετῆς μικρὸν ἀποκλίνωσι] θᾶττόν τε συνορᾷν δυναμοῦντι p τὸ ὀλίσθημα, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον καὶ εὐγενὲς ἐπανατρέχειν ἀξίωμα. Ὃς καὶ νῦν, οὐ τῇ τῶν ἡμετέρων λόγων, ὡς ἂν αὐτὸς φαίης, δυνάμει καὶ παραινέσει· ἀλλὰ τῇς οἴκοθεν, καὶ ἐξ αὐτοῦ σοι παραστχεσθείσης μεγαλονοίας, τῇ ῥώμῃ τὸ χυδαῖον μὲν καὶ ταπεινὸν τῶν λογισμῶν ἐχαρίτωσέ σε διαπτύσασθαι. Εἰ δὲ τὸ προσφυὲς καὶ κατάλληλον μέγεθος τῆς ἀρίστης προαιρέσεως, καὶ τῆς ἄλλης πολιτείας, ἐκ τοῦ ῥάστου ἐπανήγαγεν, ἐν οἷς εἴης μοι κἂν μυρίους κύδους ἡ τῶν πραγμάτων ἀναῤῥίπτοι περιπέτεια, αὐτὸς διαπαντος ἐν ἀκλονήτῳ τῆς ἀγάπης ἐστηριγμένος φρονήματι. Ἔρρωσο, τέκνον ἡμέτερον ἱερώτατον.

C

EPIST. XVI.

Gregorio Syracusæ archiepisc.

ΕΠΙΣΤ. ΙϚ.

Γρηγορίῳ ἀρχιεπισκόπῳ Συρακούσης.

Montacut. (ep. 111, p. 154).

Quæcunque archiepiscopalis tua sanctitas ad constitutionem Dei ecclesiæ operatur, ab ipso principio mea mediocritas tecum in iis conspirat : ut frequentius tibi in memoriam revocare non sit opus ; nunc temporis præcipue, cum voce quacumque clarius et consommatius nos id doceant quæ mutuo nobis contigerunt, ac utriusque statum æqualem, eumdem animum, cogitationes easdem suggerant, communis nostra in Christo causa, persecutio, communes passiones, ineffabiles quibus meremur conflictari propter observationem, et custodiam mandatorum Domini nostri. Intende autem porro, et recto tramite incedito, manus imponens, sacra peragens, Christi gregem multiplicans et adaugens, templa veneranda construens et dedicans ; præcipue cum tempora sint ejusmodi, in quibus sacerdotes et sacerdotium, magnam partem, miserandum in modum silentio obruuntur, et ex hominibus eliminantur ; cum templa passim desolata jaceant, et demolita sint aut expilata, pro illo ordine et pul-

D

Ὅσα πρὸς καταρτισμὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἡ ἀρχιερατικὴ ὑμῶν διαπράττεται ὁσιότης, ἄνωθεν καὶ ἐξαρχῆς τὴν ἡμετέραν ἔχεις συμφωνοῦσαν μετριότητα· διόπερ οὐ δεῖται συνεχοῦς ἐπὶ τούτοις ὑπομνήσεως· μάλιστά γε νῦν, ὅτε φωνῆς ἁπάσης λαμπρότερόν τε καὶ τελειότερον, ἀναδιδάσκουσιν ἡμᾶς τὰ ἀλλήλων, καὶ εἰς μίαν γνώμην καὶ τὸ αὐτὸ συνάπτουσι φρόνημα· ὅτε κοινὸς ὑπὲρ Χριστοῦ διωγμὸς, καὶ τὰ κοινὰ πάθη καὶ ἀνιστόρητα, οἷς ἐναθλεῖν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν καὶ παραφυλακὴν, ἀξιούμεθα. Ἔντεινε τοίνυν καὶ κατευοδοῦ χειροθετῶν τε καὶ ἱεροτελῶν, καὶ τὸ πείμενιον αὔξων καὶ πληθύνων Χριστοῦ, ναούς τε σεπτοὺς ἐγείρων καὶ τελεσιουργῶν· ἀλλ' ὥστε q καὶ καιροῖς τοιούτοις ἐν οἷς ἱερεῖς τε καὶ ἱερωσύνη, τὸ μέρος ἐκείνων τῶν τρισαθλίων, σεσίγηται καὶ ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνισται· ναῶν τε ἐρημία καὶ πόρθησις ἀντὶ τῆς πρὶν εὐκοσμίας, τὸ Ῥωμαϊκὸν κατέχει πολίτευμα, καὶ μονονουχὶ τὰ Χριστιανῶν ἐκ βάθρων αὐτῶν ἀνατέτραπται· οἷς, τίς ἀξίως ἄλλος ἢ Ἱερεμίας ἐπιστενάξειε δυ-

VARIÆ LECTIONES.

b καὶ ἐνδυναμοῦντι. q ἄλλως τε.

νατὸς ὢν οἰκείοις θρήνοις τηλικαύτης ἐρημίας ἐκ- A chritudine qua prius Romana respublica florebat,
τραγῳδῆσαι καὶ παραστῆσαι μέγεθος ; ἀλλὰ ταῦτα et Christianismus tantum non ex imis subruitur
μὲν καὶ σιωπώμενα κέκραγεν. Σὺ δέ μοι τὰ τε ἄλλα fundamentis. Ingemiscere ad hæc, pro meritis quis
ἔρρωσο, καὶ τῆς ἡμῶν ὑπερεύχου μετριότητος. alius suffecerit quam Jeremias, qui propriis suis lessis et lamentis, tantæ vastitatis et desolationis magnitudinem et exprimere possit, et tragice deplorare? sed hæc silentio pressa exclamant tamen. Tu cætera vale, et pro mea mediocritate apud Deum precibus intercede.

ΕΠΙΣΤ. ΙΖ'.

Ἰγνατίῳ μητροπολίτῃ Κλαυδιουπόλεως.

EPIST. XVII.

Ignatio metrop. Claudiopolitano.

Montacut. (ep. 115, p. 156).

Ἦν ποτε φευκτὸν καὶ φοβερὸν τὸ ἀνάθεμα, ὅτε κατὰ τῶν ἐνόχων τῆς ἀσεβείας, ὑπὲρ τῶν της εὐσεβείας κηρύκων, ἐφέρετο. Ἀφ' οὗ δὲ ἡ τολμηρὰ καὶ ἀναίσχυντος τῶν ἀλαστόρων ἀπόνοια, παρὰ πάντα θεσμὸν θεῖόν τε καὶ ἀνθρώπινον, καὶ παρὰ πάντα B λόγον Ἑλληνικόν τε καὶ βάρβαρον, τὸ οἰκεῖον ἀνάθεμα κατὰ τῶν προμάχων τῆς ὀρθοδοξίας ἀναστρέφειν ἐκφρυάξατο, καὶ τὴν βαρβαρικὴν μανίαν ἐκκλησιαστικὴν παρανομίαν ἐφιλονείκησαν ἀπεργάσασθαι, αὐτίκα καὶ τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο καὶ ποινῆς ἁπάσης πέρας ἔσχατον, εἰς μύθους καὶ παίγνια μεταπέπτωκε· μᾶλλον δὲ, τοῖς εὐσεβέσι καὶ αἱρετὸν παρεσκεύασται. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἡ πάντολμος τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας γνώμη, τὰς ποινὰς, καὶ μάλιστα τὰς ἐκκλησιαστικὰς, ποιεῖ φοβερὰς, ἀλλὰ τῶν πασχόντων τὸ ὑπεύθυνον, ὡς τό γε ἀνεύθυνον καὶ εἰς χλεύην τὰς ἐκείνων τιμωρίας ῥέπει, καὶ κατ' ἐκείνων τὸ δικαίωμα τῆς τιμωρίας ἀναστρέφει, καὶ τῷ ὑπ' αὐτῶν τιμωρουμένῳ στεφάνους ἀκηράτους, καὶ ἀθάνατον δόξαν, ἀντὶ ποινῆς, ἀπεργάζεται. Δι' ὃ καὶ ἕκαστος τῶν C εὐσεβῶν καὶ ἁγίων, ὑπ' αὐτῶν ἠλλοτριωμένων Χριστοῦ, μυριάκις αἱρεῖται προπηλακίζεσθαι, καὶ ἀναθεματίζεσθαι ἢ τοῖς αὐτῶν μισοχρίστοις καὶ θεστυγέσιν μετὰ λαμπρᾶς τῆς εὐφημίας κοινωνῆσαι πονηρεύμασιν.

Erat olim terribile anathema, et fugiendum ; nempe cum a veritatis præconibus, contra reos et improbos ferebatur. Ex quo vero audax et impudens alastorum quorumdam vesania, contra leges omnes divinas et humanas ; contra omnem rationem Græcam, barbaram, ipsorum anathema in propugnatores orthodoxæ pietatis jaciat insolenter, et furores barbaricos, ecclesiasticas transgressiones magna contentione habendas contendunt ; e vestigio illud formidandum, et omnium suppliciorum extremum, in fabulam et ludibrium evasit : potius viri pii illud exoptaverint ; non enim sententia per audacissimos veritatis hostes lata pœnas saltem ecclesiasticas formidabiles facit, sed reatus eorum in quos intorquentur. Quod si innocens quis fuerit, ridendas illorum pœnas propinat, et in ipsorum met judicium mutat, illi autem quem multarunt coronam immarcescibilem, et immortalem gloriam pro suppliciis procurat. Quocirca quisque pius et sanctus vir mille modis optaverit, potius ab iis qui a Christo alieni sunt contumeliis affici, et anathemate feriri, quam cum splendore et applausu de ipsorum impietatibus participare, qui Christo odiosi, et Deo invisi sunt.

ΕΠΙΣΤ. ΙΗ'.

Μιχαὴλ μητροπολίτῃ Μιτυλήνης.

EPIST. XVIII.

Michaeli Mitylenes metropolitæ.

Montacut. (ep. 116, p. 157).

Ὥσπερ τοὺς τοῦ Δεσπότου μαθητὰς τὸ μισοχριστον τῶν Ἰουδαίων συνέδριον ἀποσυναγώγους ποιήσαντες, ἐκείνους μὲν μᾶλλον τῳ Διδασκάλῳ καὶ Δεσπότῃ προσῳκείωσαν, ἑαυτοὺς δὲ τέλεον καὶ τῆς θείας μυσταγωγίας, καὶ τῆς οὐρανῶν βασιλείας ἠλλοτρίωσαν. Οὕτω καὶ νῦν οἱ τῶν Ἰουδαίων μιμηταὶ, τοὺς τῶν ἀποστόλων ζηλωτὰς, ἀποσυναγώγους ποιήσαντες, ἡμᾶς μὲν τοῖς θεσπεσίοις ἐκείνοις καὶ αὐτόπταις τοῦ Λόγου, συνῆψάν τε μᾶλλον καὶ συνήνωσαν. Ἡ γὰρ κοινωνία τῶν παθῶν ἀκριβεστέραν ποιεῖται τὴν ἐν βίῳ καὶ πίστει συνάφειαν· ἑαυτοὺς δὲ καὶ τῆς ἐκείνων διδασκαλίας, καὶ τῆς ἡμετέρας ὀρθοδοξίας, ἐλεεινῶς τε καὶ ἀθλίως ἐναπέτεμον· καὶ τῆς Χριστιανῶν ὅλως καὶ κλήσεως καὶ πολιτείας τὴν ἑαυτῶν μοῖραν διχάσαντες, εἰς τὴν τῶν Ἰουδαίων, οὓς παρεζήλωσαν, καὶ χριστομαχίαν καὶ μιαιφονίαν φερόμενοι ἐκπεπτώκασιν.

Quemadmodum discipulos Domini nostri Judæorum Christiosorum synedrium e synagogis ejicientes, illos eo facto, magis magistro et Domino dedere copulatos, at seipsos penitus a cœlesti mystagogia et regno cœlorum alienos reddidere. Ad eumdem modum et nunc Judæorum imitatores apostolorum zelotas nos e synagogis ejicientes, eo facto divinis illis, et Verbi incarnati spectatoribus nos magis conjunctos adunierunt ; siquidem communes passiones, exactissimam vitæ et fidei conjunctionem operantur ; semet autem ipsos ab eorum doctrina, et orthodoxa nostra fide, miserum et miserandum in modum absciderunt ; et cum separati sunt omnino a Christianorum nomine et politia, in Judæorum quos zelo imitantur, oppositionem contra Christum, et homicidii pollutionem abrepti exciderunt.

EPIST. XIX.

Euschemoni et Georgio metrop.

ΕΠΙΣΤ. ΙΘ'.

Εὐσχήμονε καὶ Γεωργίῳ μητροπολίταις.

Montacut. (ep. 126, p.166).

Non despondeo animum, dum intueor tempestatem malorum, et tyrannidis intensionem ; audio enim vos per fidem in Deo certam, et pietatem efflorescentes et vernantes ; imo lætitia afficior eo quod illorum summa impudentia, qui dedecus vobis et turpitudinem volebant affricare, vos et pulchriores reddidit, et probatiores. Sed, o vos amici, filii, fratres, et si quid nomen filiali amore et naturali affectione magis familiare sit, usque ad finem consummatum in Deum hunc animum et affectum conservemus : et quemadmodum Jobus ille generosus, ipsorum ducem diabolum, per stupendam illam patientiam et fortitudinem triumpho duxit, ita vos ut Christi populus ille sanctus, regaleque sacerdotium, ut et olim, ita etiamnum istosce illius germanos primipilares discipulos, cum lessis et lamentis, nec quo se conferant scientes, publice spectandos exhibebimus. Nam quod vos probe nostis æque atque ego, brabia et coronæ exspectant eos, qui usque ad finem decertant.

Οὐκ ἀθυμῶ, τὴν χειμῶνα τῶν κακῶν καὶ τῆς τυραννίδος ἐπιτεινόμενον βλέπων. Ταῖς γὰρ εἰς Θεὸν ἐλπίσι, καὶ τῇ εὐσεβείᾳ ἀνθοῦντας ὑμᾶς καὶ ἐαρίζοντας ἀκούω · μᾶλλον δὲ καὶ χαίρω, ὅτι καὶ ὡραιοτέρους καὶ δοκιμωτέρους ἡ τῶν καταισχῦναι καὶ ἀσχημονῆσαι σπουδασόντων ὑμᾶς ἔδειξεν ἀναισχυντία. Ἀλλ', ὦ φίλοι καὶ τέκνα καὶ ἀδελφοί, καὶ εἴ τι στοργῆς καὶ σχέσεως φυσικῆς οἰκειότερον, ἕως τέλους Θεῷ τὴν αὐτὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὸ φίλτρον διασώσωμεν · καὶ ὅπερ Ἰὼβ ὁ γενναῖος τὴν καθηγητὴν αὐτῶν πεπονθότα [r], διὰ τῆς θαυμασίας ἐκείνης ὑπομονῆς καὶ ἀνδρείας ἐθριάμβευτε · τοῦτο καὶ ὑμεῖς, καὶ λαὸς ἅγιος τοῦ Χριστοῦ, καὶ βασίλειον ἱεράτευμα, ὥσπερ μέχρι νῦν, οὕτω καὶ διαπαντὸς, τουτουσὶ τοὺς ἐκείνου γνησίους καὶ κορυφαίους μαθητὰς, ὀδυρομένους καὶ ἀμηχανοῦντας ἐπιδείξομεν. Καὶ γὰρ, ὡς καὶ ὑμεῖς συνεπίστασθε, τῶν εἰς τέλος ἀγωνιζομένων ἐστὶ τὰ βραβεῖα καὶ οἱ στέφανοι.

EPIST. XX.

Theodoro metropol. Laodiceæ.

ΕΠΙΣΤ. Κ'.

Θεοδώρῳ μητροπολίτῃ Λαοδικείας.

Montacut. (ep. 140, p. 198).

Scio plurimos fidelium ita affectos esse, ut occasionem omnem quærant, qua possint propriæ virtutis illustre quoddam specimen exhibere ; et martyres felices prædicare, quod barbaram tyrannorum crudelitatem nacti fuerant, qua possint in æternum, suam ipsorum animi magnitudinem quasi columnæ insculptam stabilire. Sane adest hæc ipsa occasio, vel major potius, quam speraret etiam valentissimus. Confido, autem quod qui contra tuam generositatem insurrexit, ultimam, maximam, et perpetuo memorandam confusionem incurret, in opprobrium propriæ cum infirmitatis tum audaciæ. Ita ut immota tua formidine perculsus, ulterius aliquid attentare cessabit. Ita per hanc unicam concertationem, duo egregia consequere trophæa, cum ut victor proclamare, tum ut fratribus malorum impendentium gravitate, et labores multos, propriis tuis certaminibus allevies.

Οἶδα πολλοὺς τῶν πιστῶν ἀνδρῶν, καιρὸν ζητοῦντας, ἐφ' ὃν τῆς οἰκείας ἀρετῆς τὸ μέγεθος ἐπιδείξαιντο · καὶ τοὺς μάρτυρας μακαρίζοντας, ὅτι τυράννων ἔσχον ὠμότητα τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν εἰς αἰῶνα στηλιτεύουσαν. Ἐφέστηκεν οὗτος ὁ καιρὸς, εἰ καὶ πλέον, ἢ ὅσον ἂν καὶ ὁ γενναιότατος ἤλπισε · πείθομαι δὲ, ὡς τελευταῖον καὶ μέγιστον τῆς ἰδίας ἀσθενείας, καὶ τοῦ θράσους, ὁ τῇ σῇ γενναιότητι ἐπαρθεὶς προσενεχθῆναι, ἀείμνηστον τὸν ἔλεγχον δώσει · καὶ τὴν σὴν στερρότητα καταπλαγεὶς, καὶ τῶν λοιπῶν ἐκτραπήσεναι τὴν πεῖραν · ὡς ἅμα δύο τὰ μέγιστά σε, δι' ἑνὸς ἀγῶνος, κατορθῶσαι, νικηφόρον τε ἀναρρηθῆναι · καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τῶν ἐπικρεμαμένων κακῶν τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τοὺς πολλοὺς [s] πόνους, ἰδίοις ἄθλοις, κουφίσαι.

EPIST. XXI.

Eidem.

ΕΠΙΣΤ. ΚΑ'.

Τῷ αὐτῷ.

Montacut. (ep. 141. p. 199).

Generosos plane stadium exspectat : nemo feminea teneritudine emollitus, introeat. Quod si quis sit qui exsilierit, recedat quantocius ; vel a sua sententia, vel a colluctatione. Neque enim labores talibus congruunt. Sed neque ab auro onustis : nec ambitione inflatis. Omnino qui corporeis voluptatibus inhiat, ut mihi stat ententia, ne se componat ad certamen : velim ego longe removeri, si non præveniat is, et impleat votum meum.

Γενναίων ὄντως ἀνδρῶν τὸ στάδιον δεῖται · μηδεὶς εἰσίτω θηλυδρίας · ἂν δ' εἰσεπήδησε, θᾶττον ἀποστήτω · ἢ τῆς γνώμης, ἢ τῶν παλαισμάτων. Οὐ γὰρ τῶν τοιούτων οἱ πόνοι. Ἀλλὰ μηδ' ὁ χρυσῷ τὸν βίον βεβαρημένος · μηδ' ὁ πρὸς κενὰς δόξας ἀνεπτερωμένος. Τὸν γὰρ πρὸς τὰς τοῦ σώματος ἡδονὰς ἐπτοημένον, οὐδ' ἀποδύασθαι πρὸς τὸν ἀγῶνα νομίζω. Ἀλλὰ καὶ εὔχομαι πόρρω καθεστάναι, εἰ μὴ προλαβὼν ἐπλήρωσεν [s*] ἐκεῖνος τὴν εὐχήν.

VARIÆ LECTIONES.

[r] ἴσ. γεγονότα. [s] πολλῶν. [s*] ἡμῶν.

ΕΠΙΣΤ. ΚΒ'.

Εὐθυμίῳ μητροπολίτῃ Κατάνης.

EPIST. XXII.

Euthymio Catanensi metropol.

Montacut. (ep. 148, p. 205).

Γενέσθαι μὲν ἐμοὶ σχολήν, ὥστε τὰ σὰ διηγεῖσθαι, ἀπεύχομαι [t] · γενέσθαι δὲ, ὥστε μηδ' ἀκοῦσαι, προείλαβες. Τί οὖν αἰτιᾷς, ὅτι μηδ' ἅπερ ἤλπισα, ἤκουσα. καὶ ὅτι σιγὴν ἐθέμην, οἷς μηδὲ τὴν ἀκοὴν ἡδέως ἠνέῳξα. Ἀλλ' εἰ, διότι ὅλως τὴν ἀκοὴν τῶν τοιούτων ὑπέμεινα, τῆς περὶ φίλους ὀλιγωρίας γραφὴν ἔνοχος γράφεσθαι · τί ἂν δράσειαν οἱ τοιαῦτα δεδρακότες, δι' ὧν καὶ τοὺς φίλους τῆς ὑπὲρ αὐτῶν ἐν τῷ λέγειν παῤῥησίας, ἀπεστέρησαν, καὶ τῶν δυσμενῶς ἐχόντων τὰς γλώσσας, οὐ καθ' ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐκείνων οἵ ποτε τῶν πεπλησιακότων ἦσαν, ἠκόνησαν. Τί οὖν δεῖ ποιεῖν ; σὸν ἐστιν, (ὦ πῶς σε προσείπω) καὶ ἡμῖν ὑπὲρ σοῦ, εἶθ' εὕρῃς, τὴν παῤῥησίαν, ἣν εἴχομεν, ἀποδοῦναι · καὶ μηδὲν ἀκούειν ἀηδὲς περὶ σοῦ · ἀλλὰ καὶ τοὺς κακῶς σε λέγοντας νῦν, ἐπιστομίσαι, εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπαναδραμόντα κατάστασιν.

Esse mihi otium, ut res tuas enarrem, opto ; at ne eas intelligam præveniendo cavisti. Quid causaris ergo, quod quæ non sperabam, audiam ; et quod silentio texerimus, quæ libens fando non acciperem? Quod si autem, quia fando necessaria accepi, dignus sum cui dicam scribatur contemptæ amicitiæ. Quid et illi faciant, qui talia faciunt, quæ et amicos libertate privent pro ipsis dicendi, et malevolas linguas non tantum in ipsos, sed in eos etiam quibus olim utebantur familiariter, exacuunt. Quid ergo faciendum? Hoc ad te spectat (o quo te nomine compellem !) et, mihi libertatem condonare, si id placuerit, satis abunde jam olim habui ; et ut nihil de te audiam quod minime placet ; sed tu ad priorem constitutionem revolvendo, eorum ora qui te nunc lacerant, obturabis.

ΕΠΙΣΤ. ΚΓ'.

Γεωργίῳ μητροπολίτῃ Νικομηδείας.

EPIST. XXIII.

Georgio metropolitæ Nicomediensi.

Montacut. (ep. 169, p. 243).

Εἴθε μοι τῶν σῶν ἦν ἐναμιλλα λόγων τὰ ἔργα · οὐχ ἵνα κλέος ὄντες ἀκεστορίδων Γαληνὸς καὶ Ἱπποκράτης, ὡς αὐτὸς ἡμᾶς θειάζων γράφεις, Ὑπεξίστανταί μοι τῶν πρωτείων · οὐδ' ἵνα τῶν Ἀσκληπιαδῶν τὸ μέγα ὄνομα τῷ ἡμετέρῳ καταχωσθείη · ἀλλ' ὡς ἂν εἴην, εἰ καὶ μὴ πρὸς ἕτερόν τινα, ἀλλ' οὖν ἐν τούτῳ γε τῷ μέρει μικρά τις κατὰ τῶν σωματικῶν παθῶν τοῖς φίλοις καὶ συνάθλοις ἐπικουρία.

Utinam ex æquo verbis tuis opera mea responderent, non ut Acestoridum gloria, Galenus et Hippocrates, ut tute me encomiis ornans scribis, mihi cedentes primas darent nec ut ingens illud Asclepiadarum nomen nostro nomine obrueretur, sed ut præstetur, licet non ad aliud quidpiam, saltem hac in parte exiguum quid quoad corporis passiones amicis et synathletis auxilium.

ΕΠΙΣΤ. ΚΔ'.

Θεοδώρῳ μητροπολίτῃ Λαοδικείας.

EPIST. XXIV

Theodoro metropolitæ Laodiceno.

Montacut. (ep. 171, p. 244).

Ἀρότρῳ μὲν, ὡς ἡ παροιμία φησὶν, ἀκοντίζεις, ἀντὶ τοῦ μετανοεῖν θρασυνόμενος. Οὐ γὰρ μετανοίας ἀλλ' ἀπονοίας, ἑαυτῷ τῶν ἐσφαλμένων ἐπιτρέπειν τὴν συγγνώμην. Εἰ δέ σοι καὶ ληρεῖν δόξαιμι, ἔσται σοι οὐκ εἰς μακρὰν τὸ παροιμιῶδες, συνεχῶς ἐπ' ἔργοις ᾀδόμενον, Ἄρτι μῦς πίττης γεύεται.

Aratro, quod proverbiis usurpatur, jacularis, qui cum debeas pœnitere, audaciam urges. Nec enim pœnitentis, sed insanientis est sibimet permittere errorum condonationem. Quod si tibi videro delirare, in te proverbium quod non ita dudum sæpe jactatum quadravit : Mus scilicet picem gustavit.

ΕΠΙΣΤ. ΚΕ'.

Εὐσχήμονι ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας.

EPIST. XXV.

Euschemoni Cæsareæ archiepiscopo.

Montacut. (ep. 173, p. 245).

Οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ μὴ τοῖς δικαίοις ἅπαντες χαίρουσιν · ἀλλ' ἐκεῖνο θαυμαστὸν ἂν ἦν καὶ λίαν ἐνδίκως, εἰ πάντες ὑπ' ὀφθαλμοῖς τῆς δίκης ἐπολιτεύοντο. Ἀγαπητὸν δ' ἐμοὶ, κἂν οἱ πλείους εἶησαν (ὅπερ οὐκ ἐστὶ) φίλοι τοῦ δικαίου. Μερίδα μὲν γὰρ ὀλίγην ὁρῶ ῥέπουσαν εἰς δικαιοσύνην, τὸ δὲ πλῆθος ἐπισύρεται ἡ ἀδικία. Ὅτε τοίνυν οὕτως ἔχει ταῦτα τί δήποτε ἀλύεις σὺ καὶ ἀσχάλλεις, ὅτι τὸ δίκαιον, οἷς ἐστιν οἰκεῖον, ἀπονέμων, ὑπὸ τῶν τὰ δίκαια μισούντων τὴν ἴσην ὕβριν ὑπομένεις. Τοὐναντίον γὰρ ἐχρῆν σε σκυθρωπάζειν καὶ ζητεῖν λύσιν εὑρεῖν τοῦ

Mirum non est, si justis hominibus plerique omnes haud plane delectantur. Illud autem mirandum magis, si tanquam in conspectu justitiæ, omnes et singuli vitæ cursum instituant. Mihi sufficit si plusculi sint ; ut certe pauci sunt tales, qui justitiam consectantur. Partem sane non magnam ad justitiam colendam propensos video, multitudinem ad se rapit injustitia. Hæc ita se habere, quid tute hæsitas, qui cum juste justitiam cui debetur administras, ab illis quibus justum quod est, odiosum est, pariter reportas contumeliam. Omnino te decuit contrario

VARIÆ LECTIONES.

[t] ἐπεύχομαι.

modo affectum esse, torvo vultu eos intueri, et id agere sedulo ut solamen invenias illius quod te contristatum reddet, si modo hostes qui se justos profitentur, linguam tibi amicam largiri vellent.

A λυποῦντος εἰ οἱ τῆς δίκης ἐχθροί σοι φίλην ἐχαρίζοντο γλῶσσαν.

EPIST. XXVI.

Paulo Cæsareæ archiepiscopo lapso.

ΕΠΙΣΤ. ΚϚ'.

Παύλῳ γεγονότι ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας καὶ ἀποστήσαντι.

Montacut. (op. 175, p. 262).

Arcadiam me flagitas, quispiam diceret, nec injuria, proverbialiter. Ego autem exhibeo, sed non e plaustro, nec a Scythis mutuatum verbum, sed quale ametcharitas. Improbus exstitisti erga amicos divinæ legis proditor, hostis propriæ confessionis: et tamen rogitas cur te ut improbum diffugiunt homines, nec congressu suo communi dignantur? Nimirum ideo (o quo te titulo jure designem!) quod terribile arbitrantur, vel per *salve* communionem habere cum operibus tuis impiis.

'Αρκαδίαν με αἰτεῖς, εἴποι ἄν τις, καὶ μάλα εἰκότως, παροιμιαστὴς ἀνήρ· ἐγὼ δέ σοι δώσω, οὐ τὰ ἐξ ἀμάξης, οὐδὲ τὴν ἀπὸ Σκυθῶν ῥῆσιν, ἀλλ' ἅπερ ἂν φιλεῖ ἡ ἀλήθεια· κακὸς ἐγένου φίλοις, καὶ θείου B προδότης δόγματος, καὶ τῆς σῆς ὁμολογίας πολέμιος. εἶτα ἱερωτᾷς τί δήποτέ σε οἱ εὐσεβεῖς ὡς ἐναγῆ ἀποστρέφονται, μηδὲ τῆς κοινῆς ἀξιοῦντες προσρήσεως; (ὦ, τί σε δικαίως προσείπω;) φοβερὸν ἡγοῦνται καὶ τὸ διὰ τοῦ χαίρειν κοινωνῆσαι τοῖς ἔργοις σου τοῖς πονηροῖς.

EPIST. XXVII.

Zachariæ metropol. Chalcedonis.

ΕΠΙΣΤ. ΚΖ'.

Ζαχαρίᾳ μητροπολίτῃ Χαλκηδόνος.

Montacut. (ep. 179, p. 267).

Misi tibi amaram potionem, præparatione confectionequenovam, stomacho inservientem roborando ab eadem arte qua prius profectam, sed tempore antiquiorem. Horum medicamentorum prius mane recipies cum tertia parte ejus quod una mittitur, C sumatur in aqua tepida aut melicrato, prout alterutrum magis ferre possis: et post amari illius medicamenti potionem, sumas alterum licet per mensem integrum continuatum, usque ad nucis Ponticæ quantitatem, ternis porro bolis distributum sumito. Illam ante solis exortum, alteram ad occasum solis post cœnam, stomachi cachexiam ita in melius reformabis, et aurium dolorem sedabis. Non possum tibi promittere totalem sanationem: nam morbi inveterati vix ad tempus breve sanantur. Atque ut alibi, ita imprimis in promissionibus medicamentalibus id quod turgescit reprobandum: sed divino facile aspirante auxilio mitigatum magis statum consequeris et habitudinem.

"Επεμψά σοι πικράν, τῇ τε κατασκευῇ, καὶ τῇ ἐπινοίᾳ νέαν· καὶ βοήθημα στομαχικόν, τέχνης μὲν τῆς αὐτῆς, ἡλικίας δὲ πρεσβυτέρας. Τούτων τὴν μὲν ὑπὲρ ἡμέραν ὄρθρου προσφερόμενος κατὰ τριτημόριον τοῦ σταλέντος, ὕδατι χλιαρῷ, ἢ καὶ μελικράτῳ, ὡς ἂν ᾖ σοι ἁλυπώτερον· τὸ δὲ, μετὰ τὴν τῆς πικρᾶς πόσιν, καθ' ὅλον ἡμερῶν μῆνα, Ποντικοῦ καρύου κατὰ μέγεθος, ἐς τρία τῷ πλήθει λαμβάνων. τὰ μὲν, ἡλιακῶν αὐγῶν πρωϊαίτερον· τὸ δὲ λοιπὸν, δυομένου καὶ ἐπιδείπνιον· τήνδε στομαχικὴν καχεξίαν ἐπὶ τὸ ἄμεινον ἔξεις μεθισταμένην σοι, καὶ τὴν τοῦ ὠτὸς περιωδυνίαν. Οὐκ ἂν δὲ φαίην εἰς ἀπαλλαγὴν παντελῆ· βραχεῖά τε γὰρ θεραπεία χρονιωτέρων ἥττᾶται νοσημάτων, καὶ ὥσπερ πανταχοῦ, οὕτω μάλιστα ταῖς ἰατρικαῖς ὑποσχέσεσι νεμέσητον τὸ ὑπέρογκον. Ἀλλ' οὖν τῆς ἄνω ῥοπῆς, εἰς εὐμένειαν ὁρώσης, εἰς πολὺ ῥόνα συγκαθισταμένην σοι διάθεσιν. D

EPIST. XXVIII.

Eulampio archiepiscopo et sceuophylaci.

ΕΠΙΣΤ. ΚΗ'.

Εὐλαμπίῳ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ σκευοφύλακι.

Montacut. (ep. 184, p. 275).

Adversatur virtuti improbitas, nec in amicitiam coalescent aliquando: utraque proprium subjectum habet, et amplectitur cui innititur: fieri non potest ut, subjectis pugnantibus, ea quæ incubant, induciasagant: si hoc ita se habet mirari noli, si is, qui minister est impietatis, bellum iis denuntiat cum magno statu, qui virtutem ipsi ex adverso constitutam repræsentant.

"Εστιν ἐναντίον τῇ ἀρετῇ ἡ κακία, καὶ οὐκ ἂν εἰς φιλίαν συνέλθοιεν· ἑκατέρα δὲ ὑποκείμενον οἰκεῖον, ἐφ' ᾧ ἵδρυται, καταλαμβάνουσα ἔχει· οὐκ ἔστιν οὖν, μαχομένης, τῆς ἐφιδρυμένης, σπένδεσθαι τὸν ἑδράζοντα· εἰ δὲ τοῦτο, μηδὲν θαυμάζῃς, εἰ ὁ τῆς κακίας ὑπηρέτης, κατὰ τῶν ἀντιπρόσωπον αὐτῷ τὴν ἀρετὴν προβεβλημένων, μέγα πνεῖ τὸ πολέμιον.

EPIST. XXIX.

Euschemoni archiepiscopo Cæsareæ.

ΕΠΙΣΤ. ΚΘ'.

Εὐσχημόνι ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας.

Montacut. (ep. 186, p. 274).

Improbitas (neque hac videatur tibi paradoxum quid, cum satis testetur verum quotidiana per vitam experientia) si non velo virtutis oppanso vele-

'Η κακία (καὶ μηδέν σοι δόξει παράδοξον, ἡ γὰρ τῶν ἐν βίῳ πείρα σαφῆς τῶν τοιούτων διδάσκαλος) ἂν μηδὲ τῆς ἀρετῆς ὑπέλθοι τὸ σχῆμα, τάχιστα διόλ-

λυται · μὴ τοίνυν ἀθύμει ταύτην ὁρῶν, τὸ λεγόμενον, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ θρασυνομένην καὶ ἀπηρυθριασμένῳ προσώπῳ κατὰ πάντων ἀσελγαίνουσαν· βραχὺς ὁ χρόνος, καὶ εἰς διαφθορὰν αὐτὴν ὄψει, σὺν μεγάλῳ ἤχῳ καταστρέφουσαν· ἔχεις δὲ καὶ τὸν Προφήτην ἐμοὶ συμφθεγγόμενον· Εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον καὶ ἐπαιρόμενον, ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ παρῆλθεν u, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν· ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὑρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ.

A tur, quantocius dissipatur. Noli quocirca despondere animum, si quod dici solet, aperte et nudato capite, audaciam illam videas insolescentem, et in conspectu contra omnes non erubescente vultu lascivientem. Tempus breve interveniet, cum illam videbis cum ingenti sonitu in perniciem præcipitatam. Atque hic mihi consentientem Prophetam habes. *Vidi*, aiebat ille, *impium in sublimi exaltatum, et tanquam e cedris Libani elatum ; prætereram vero, et ecce non erat : quærebam eum, et non est inventus locus ejus* [1].

ΕΠΙΣΤ. Α'.

Ζαχαρίᾳ μητροπολίτῃ Ἀντιοχείας.

EPIST. XXX.

Zachariæ metropolitæ Antiocheno.

Montacut. (ep. 191, p. 289).

Ὁ μακάριος καὶ θεῖος Παῦλος, ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος, καὶ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος, ὁ τὸν γύρον ἅπαντα τῆς γῆς περιλαβὼν τῷ κηρύγματι, οὗτος ὁ τῷ οὐρανίῳ παιδευθεὶς διδασκαλείῳ καὶ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ῥημάτων, πρῶτος ἀνθρωπίνην ἀκοὴν ἐπιδείξας κατήκοον, πολλαχοῦ τοὺς μαθητὰς τῆς μετὰ τῶν φαύλων διατριβῆς ἀπείργων, αὐτὸς οὐ μόνον συνῆν καὶ συναναστέφετο, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος συνδιετίθετο. Τί τοῦτο ; Μὴ γὰρ ἅπερ ἑτέροις ἀπέτρεπεν, αὐτὸς καθ' ἡδονὴν ἔπραττεν ; ἢ τῶν μαθητῶν μὲν τὸ ἀσφαλὲς διετίθετο, ἑαυτῷ δὲ τὴν βλάβην εἰσέφερεν ; ἢ λήθην ἔχων ὧν ἄλλους ἐπαίδευεν, αὐτὸς τἀναντία ἔστεργε ; μὴ γένοιτο ! ἀλλ' ἑκάτερον τούτων ἀκριβῶς συνεπίστατο, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸν τέλειον, καὶ πρὸς κακίαν ἀμετακίνητον, καὶ τῶν πολλῶν τὸ ἀτελὲς καὶ πρὸς τὰ χείρω εὐέμπτωτον. Ταῦτα δὲ καλῶς εἰδὼς καὶ συνεπιστάμενος, ἐκείνοις μὲν τὰς ἐκ τῶν ἐπισφαλῶς βιούντων βλαβὰς ἀνακόπτων καὶ ἀποχρούόμενος τῆς μετ' αὐτῶν διαίτης καὶ ἀναστροφῆς διεκώλυεν· ἑαυτὸν δὲ καὶ εἰς μέσους φέρων ἤιει, καὶ ὁμορρόφιος αὐτοῖς πολλάκις, καὶ ὁμοδίαιτος ἐχρημάτιζεν· οὐ θεδίως μεταστεῖν κηλῖδος τῆς παρ' αὐτῶν· βαρρῶν δὲ καὶ μεταδώσειν τῆς ἐνούσης καθαρότητος· οὕτω τοιγαροῦν ὁ αὐτὸς σκοπὸς, ἡ τῶν ψυχῶν, φημὶ, σωτηρία, διὰ τῶν ἐναντίων τῷ μακαρίῳ Παύλῳ ἐπεραίνετο· αὐτοῦ μὲν τῶν οὐκ εὐαγῶς βιούντων τὴν σύνοδον, ἐπὶ διορθώσει τῶν συνόντων οὐ παραιτουμένου· τοὺς δὲ μαθητὰς οὐκ ἐῶντος παραπλησίως πράττειν, ἵνα μὴ χρηστὸν ἦθος κακαῖς ὁμιλίαις ἐνδιαφθείροιντο. Πρός τί δέ μοι ἀρᾷ ὁ λόγος, καὶ τί βούλεται ; ἢ δῆλον ὅτι τὸ παρὰ τῆς ὑμῶν τελειότητος διαλύει προτεινόμενον. Ὥσπερ γὰρ οὐκ ἦν μὲν τοῖς ἀτελέσιν ἐπ' ἐξουσίας ἔχειν, μετὰ τῶν φαύλων συναναφύρεσθαι· Παῦλος δὲ πράττων, ὅπερ ἀπεῖργε, καὶ διοικονομούμενος κατεφαίνετο, κερδαίνων μᾶλλον ἐξ ὧν ἄλλοις ὑπῆρχε τὸ ἐπιζήμιον· οὕτω χρὴ καὶ περὶ τοῦ διορισμοῦ τῆς τριετίας λογίζεσθαι, ἣν ἐπὶ τῶν προσιόντων τῷ μονάδι βίῳ ὁ ἀκριβὴς λόγος διωρίσατο. Τοὺς μὲν γὰρ πολλοὺς καὶ δεομένους προκαθάρσεως, ἄμεινον ἐκεῖθεν

B Beatus et divinus Paulus, gentium apostolus, mundi doctor, qui totos terræ angulos prædicando circumiit : ille cœlesti magisterio edoctus, et inenarrabilium sermonum princeps, humanas aures audientes habens, multis in locis discipulos a conversatione impiorum excludens, non tantum versatus est ipse cum ejuscemodi, sed et *sine lege exsistentibus velut exlex convixit* [2]. Quid autem ? An ut ipse libenter ageret, quod reliquis non permisit ? an discipulorum securitati ut provideret, ipse sibi damnum creavit ? an oblitus eorum quæ suggesserat, aliis contraria obivit ? absit ! utrumque optime noverat, se perfectionem assecutum immobilem ad malum, aliorum imperfectiones et quam labiles ad deteriora : horum conscius et intelligens, disci-
C pulis inhibuit congressum et conversationem cum improbis, præcidens nempe damna et amoliens exinde futura : seipsum medius intulit, sub eodem sæpe tecto cum iis, et eadem mensa familiarius versatus : neque enim maculam ab iis metuebat : imo communicaturum se confidens de puritate sua : atque ita contrariis viis ad eumdem finem contendebat Paulus, nec declinavit convictum improbe viventium, ob correctionem secum versantium, paria admittere non sinens discipulos, ne boni mores malis conversationibus corrumperentur. Quo spectat, quid vult sibi hæc oratio ? certe solvit a vestra perfectione quæstionem propositam. Nam ut imperfecti facultatem non habebant libere cum improbis miscendi se : at Paulus faciens quod prohibe-
D bat, et quod facere cernebatur, ut lucrifaceret eo, quod aliis damnum crearet : ita oportet et de trienni exploratione statuere, quam statuit exacta disciplina erga monasticam professionem facturos : multos, utpote purificatione indigentes, melius est subire illam explorationem ; at qui se prius purgantes vitam ineunt philosophicam, non necesse habent præcise illud tempus observare : quemadmodum in iis qui hanc vitam instituunt, multa et magna differentia invenitur, et diversa eapropter

[1] Psal. XXXVI, 35. [2] 1 Cor. IX, 21.

VARIÆ LECTIONES.

u ἴσ. παρῆλθον.

exploratio conceditur : ita et quod eos tangit, qui præponuntur et informationi aliorum præficiuntur, non eadem prudentia aut facultas erudiendi ostendatur : quocirca præstaret ut simpliciores, nihil a suo ingenio faciant, sed omnia agant, canonis judicium intuentes et eo collimantes : præpositi vero, qui, vel per rerum humanarum experientiam et exercitium, vel per gratiam et adjutorium cœleste, satis instructi sunt ad discernendum affectus et dispositiones admittendorum, iis, ut mea fert sententia, non est opus ut triennii terminus præcise expleatur injunctus, nec a regula deficiet multum, qui sic judicaverit, judicii et conscientiæ cujusque calculus et discretio, in iis qui omnia ad salutem administrare volunt et gratiam de cœlo insuper ac sapientiam acceperunt ab experientia : et quid imprimis causæ mutationi favet, et veniam meretur, hujus temporis necessitate constringantur, in quo *volucres et vulpes*, si vis lupi, dracones, pardales, et, ut verbo dicam, belluinis moribus homines præditi, illustres et amplas domos incolunt, et licentiam sibi assumunt, quidquid placuerit agendi : discipuli vero et imitatores Filii hominis *non habeant ubi reclinent capita* [3], nec ullius rei usum liberum, sine quo vita non est vitalis. Is qui rebus necessariis privatur, qui nec libere aerem spirare permittitur, quomodo ad integrum triennium, virtutem addiscere volentes præstruet, et exercitium illis describet asceticæ futuræ ? sufficit vel quocunque modo de nequitia multiplici extractum vitæ philosophicæ copulare. Ubi erit illud phrontisterium, in quo per triennium quis versari possit, cum passim diffusa sit persecutio : cum nec in montibus, speluncis, terræ foraminibus sine vexatione vivere piis permittatur ? Ubi ordo et obsequium, quibus monachi labores asceticos subeunt, cum torrente malorum tam ingenti omnia corripiantur ? Rebus sane ad voluntatem fluentibus, nec aliqua urgente necessitate, exactam disciplinam impediente, præstaret, opinor, formam præscriptam cuicunque observare : sed cum in proverbio est : *Retro flumina, omnia subversa sint*, melius fuerit, in quantum est possibile, et in quantum res patitur, salutem quovis modo procurare, quam nudo nomini exactæ disciplinæ adhærendo, proditores animarum humanarum, et malos dispensatores prodire : quocirca archiepiscopalis vestra perfectio cum sufficiat judicare quæ conveniunt, et tempestates istas consideret omnia contra accurationem promoventes, omnino ad tuum judicium rem integram deferendam sentio, ut ea facias potestatem sanctificando, quæ conscientia tibi pura, aut potius Spiritus gratia per immaculatam conscientiam operata suggesserit.

A τὴν δοκιμασίαν ἐπιδέχεσθαι · ὅσοι δὲ αὐτοὺς προκαθάραντες, οὕτως πρὸς τὸν φιλόσοφον βίον διαβαινοῦσιν, οὐκ ἀναγκαίαν ἔχουσι τὴν ὁμοίαν παρατήρησιν. Ὥσπερ δὲ ἐπὶ τῶν προσιόντων τῇ φιλοσόφῳ πολιτείᾳ ταύτῃ, πολλὴ καὶ μεγάλη καθοράται ἡ διαφορὰ, καὶ διὰ τοῦτο διάφορος συγχωρεῖται ἡ δοκιμασία, οὕτω καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν προτεταγμένων, καὶ καταρρυθμίζειν τοὺς ἄλλους ἀξιωμένων, οὐχ ἡ αὐτὴ δύναμις καὶ σοφία τοῦ παιδαγωγεῖν ἐπιδείκνυται. Διὸ τοὺς ἁπλούστερόν πως διακειμένους βέλτιον ἂν εἴη μηδὲν παρ' ἑαυτῶν προστεπινοεῖν, πάντα δὲ πράττειν πρὸς τὴν τοῦ κανόνος κρίσιν ἀφορῶντας καὶ ἀπευθύνοντας. Ὅσοι δὲ τῶν προεστηκότων, τοῦτο μὲν τῶν ἀνθρωπίνων πείρᾳ πολλῇ καὶ συγγυμνασίᾳ · τοῦτο δὲ τῇ ἄνωθεν χάριτι καὶ ἐπικουρίᾳ, ἱκανῶς
B ἔλαχον κρίνειν τε καὶ διακρίνειν τὰς ὁρμάς τε, καὶ τὰς διαθέσεις τῶν εἰσαγουμένων · τούτοις οὐκ ἂν εἴη πολὺ τῆς εὐβύτητος ἀπολειπόμενον κριτήριον, οἶμαι, κἂν ὁ τῆς τριετίας οὐ συμπαρεκτείνοιτο χρόνος, ἢ τῆς οἰκείας γνώμης καὶ συνειδήσεως ψῆφος καὶ ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ οὐ μόνον σκοπὸν τιθεμένοις, ἀλλὰ καὶ χάριν ἄνωθεν, καὶ σοφίαν ἐξ ἐμπειρίας προσειληφόσι. Καὶ τὸ δὴ μέγιστον καὶ ἀναγκαιότατον εἰς μεθάβεσιν αἰτίας, καὶ παραίτησιν συγγνώμης, ὁ παρὼν καιρὸς, ὡς τὰ μὲν πετεινὰ καὶ τὰς ἀλώπηκας, εἰ βούλει δὲ καὶ τοὺς λύκους, καὶ τοὺς
C δράκοντας, καὶ τὰς παρδάλεις, καὶ ἁπλῶς τοὺς θηριοτρόπους τῶν ἀνθρώπων λαμπραῖς καὶ περιφανέσιν οἰκίαις ἐγκαθοικίζει, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς ἐλευθερίαν πράττειν ἃ ἂν ἕλοιντο, παρέχει · τοῖς δὲ μαθηταῖς καὶ μιμηταῖς τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, οὐδ' ἔχειν ὅπου κλῖναι τὴν κεφαλὴν, οὐδ' ὧν ἄνευ οὐδὲ ζῆν ἔστιν οὐδενός, οὐδεμίαν ἄδειαν ἐπιτρέπει. Πῶς οὖν, ὁ καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων ἀπεστερημένος, καὶ μηδὲ σπᾷν ἀδεῶς τὸν ἀέρα συγκεχωρημένος, ἐφ' ὅλα τρία ἔτη τὸν μαθεῖν ἐθέλοντα τὴν ἀρετὴν προκαταρτίσει, καὶ γυμνάσιον αὐτῷ τῆς μελλούσης ἀσκήσεως προδιαχήσει ; Ἀγαπητὸν γὰρ καὶ ὁτῳδήποτε τρόπῳ τῆς πολλῆς ἐξελκύσας γε κακίας, τῇ φιλοτόφῳ δυνηθείη ζωῇ ἐνδεσμῆσαι. Ποῦ γὰρ τὸ φροντιστήριον, ἐν ᾧ ἡ τοῦ τριετοῦς χρόνου διατριβὴ, ἅπαντα τοῦ διωγμοῦ καταλαβόντος, καὶ οὐδὲ τοῖς ὄρεσιν, ἢ τοῖς σπηλαίοις, ἢ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς ἀνεπηρεάστως παροικεῖν τοὺς εὐσεβεῖς συγχωροῦντος ; ποῦ δὲ ἡ ἄλλη τάξις καὶ ἀκολουθία, καθ' ἣν τὸ μοναδικὸν τοὺς τῆς ἀσκήσεως ὑπεδύετο πόνους, ἁπάντων τῷ τοσούτῳ ῥεύματι τῶν
D κακῶν συγκεχυμένων ; Τῶν μὲν γὰρ πραγμάτων κατὰ ῥοῦν φερομένων, καὶ μηδεμιᾶς περιστάσεως τὴν ἀκρίβειαν παραποδιζούσης, ἄμεινον οἶμαι παντὶ τοὺς τεθέντας φυλάττεσθαι τύπους · Ἄνω δὲ ποταμῶν, ὡς ἡ παροιμία, πάντων ἀνατετραμμένων, πῶς οὐκ ἄμεινον, καθ' ὅσον οἷόν τε, καὶ ἐ ὅσον ἐγχωρεῖ, τὴν [v] σωτηρίαν διεικονομεῖσθαι, ἢ ψιλῷ τῷ τῆς ἀκριβείας ὀνόματι περικαθημένους, προδότας ψυχῶν ἀνθρωπίνων καὶ κακοὺς οἰκονόμους ἀπελεγχθῆναι ; διὸ καὶ τὴν ὑμετέραν ἀρχιερατικὴν τελειότητα, ἱκανήν τε οὖσαν κρίνειν τὰ δέοντα ἐπι-

[3] Matth. VIII, 20.

VARIÆ LECTIONES.

[v] ἴσ. ἑαυτῶν.

στάμενος, καὶ τὸν καιρὸν ὁρῶν τἀναντία πάντα τῆς ἀκριβείας ἀναφθεγγόμενον, ὅλην ἐπὶ σοὶ τοῦ προκειμένου τὴν κρίσιν ἀνατίθημι ἐκεῖνα πράττειν τὴν ἐξουσίαν ἀφιερῶν ἅπερ ἂν τὸ καθαρὸν συνειδὸς, μᾶλλον δὲ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις διὰ τοῦ καθαροῦ συνειδότος ἐνεργοῦσα ἐπιτρέψειν.

ΕΠΙΣΤ. ΛΑ'.

Θεοδώρῳ μητροπολίτῃ Λαοδικείας

EPIST. XXXI.

Theodoro metropolitæ Laodicensi.

Montacut. (ep 194, p. 293).

Μελέτη μὲν μήτηρ εὐπραξίας· ὁρμὴ δ' ἀπερίτμητος ἐγγὺς ἁμαρτίας. Οὐ χρὴ τοιγαροῦν ἀφέντας τὸ βουλεύεσθαι ἐπ' ἐκεῖνο δραμεῖν, δι' οὗ μετὰ τοῦ μηδὲν, ὧν σπουδάζομεν ἀνύειν καὶ ἀνοίας ἔλεγχον ἁλισκόμεθα διδόντες.

Meditatio mater est operationis rectæ, impetus improvisus cum peccato hæret. Quocirca neglecto consilio non oportet in illud procurrere, unde, præterquam quod nihil eorum perficiemus, quæ studiose sategimus, insipientiæ culpam incurrisse videbimur.

ΕΠΙΣΤ. ΛΒ'.

Ἀμφιλοχίῳ μητροπολίτῃ Κυζίκου.

EPIST. XXXII.

Amphilochio metropolitæ Cyzici.

Montacut. (ep. 198, p. 295).

Ἡ δικαία πειθὼ, οὐ τῆς τοῦ λέγοντός ἐστι δυνάμεως, μᾶλλον ἡ τῆς τοῦ ἀκούοντος διαθέσεως. Οὐκοῦν οὐκ ἐγὼ κινήσω γέλωτα τὸν ἀπειθῆ νουθετῶν, εἰ μὴ πείσω, ἀλλ' ὁ ἀπειθῶν, εἶθε γέλωτα, ἀλλὰ μὴ καί τὴν ἐσχάτην ἐκεῖθεν προστοφλήσῃ τιμωρίαν. B

Justa persuasio non tam procedit a dicentis facultate, quam dispositione audientis. Nolo risum movere indocilem informans, si non persuasero, sed indocilis, utinam risum tantummodo incurrat, te non in futuro supremo supplicio luat !

ΕΠΙΣΤ. ΛΓ'.

Γεωργίῳ μητροπολίτῃ Νικομηδείας.

EPIST. XXXIII.

Georgio metropolitæ Nicomediæ.

Montacut. (ep. 199, p. 295).

Εἰ δῆλόν ἐστιν, ὡς εἴ τις νουθετεῖ, δόξης δήραν πραγματευόμενος, ἄξιός ἐστι μεγάλης μέμψεως· οὐδὲν καινὸν οὐδ' ἀνέλπιστον εἴ τις νουθετῶν κακῶς ἀκούει καὶ διασύρεται. Διὰ τοῦτο, μηδ' αὐτὸς θαυμάσῃς, εἰ Πετρώνιος νουθετούμενος τραχυτέρους λόγους κατὰ τῆς σῆς ἀφίησι τελειότητος· μηδὲ διὰ τούτου μήτε τῆς εἰς ἐκεῖνον, μήτε τῆς εἰς ἄλλους ὀφειλομένης ὑπερορᾷ παραινέσεως. Ἐπεὶ δόξομεν ἂν πρὸ ἐκείνων αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀξίους ἀποφαίνειν ἐπιτιμήσεως, καὶ τὴν ἄλογον αὐτῶν μορφὴν εἰς αἰτίαν μεταποιεῖν ἀξιόλογον. C

Si patet illud, quod si quis consilium dat, ut gloriam venetur, reprehensione acerbiore dignus: sed quod quis pro consilio dato male audiat, et deridetur, nec novum, nec inexspectatum est. Quocirca mirari desine, si Petronius admonitus asperioribus verbis tuam perfectionem excepit : sed noli tu ideirco exhortationem debitam, vel erga illum, vel alium omittere. Ita enim videbimur nos ipsi, priusquam illiid faciant, dignos exhibere reprehensione, et incusationem ipsorum alias minime rationabilem in rationabilem transformare.

ΕΠΙΣΤ. ΛΔ'.

Γεωργίῳ μητροπολίτῃ Νικομηδείας, τελευτήσαντος αὐτῷ ἐν τῇ ὑπερορίᾳ κληρικοῦ, μετὰ τὴν γενομένην ἐπ' αὐτῷ τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν.

EPIST. XXXIV.

Georgio metropolitano Nicomediæ cujus clericus peregre diem clauserat extremam, post ordinationem ipsius ad presbyteratum.

Montacut. ep. (201, p. 296).

Ἐβουλόμην ἀπαρχῆς τῆς σκυθρωπῆς ἀγγελίας (ὡς εἴθε μὴ ὤφελεν ἐμοῖς ὠσὶν ἐπελθεῖν), λόγοις παρακλήσεως τὸ ἐν σοὶ πραῦνειν ἄλγος, καὶ τὸ λυποῦν ἀφαιρεῖν, αἷς ἐνῆν μοι παρηγορίαις. Ἐπεὶ δὲ ταῖς ἴσαις αὐτὸς (οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι πλέον· οὐ τὴν ἀλήθειαν, τὴν δ' ἀπιστίαν εὐλαβούμενος, κατεινόμην ἀλγηδόσιν, καὶ τὴν ψυχὴν χαλεπῶς ἔπασχον) ἀμβλύτερός πως κατέστην ἑτέρων λύπας ἀφαιρεῖν, ὧν αὐτὸς παραμύθιον οὐχ εὕρισκον. Ὀψὲ δὲ καὶ μόλις τοὺς λογισμοὺς ἀνενεγκών, κἀκεῖνο πρὸ τῶν ἄλλων ἐνθυμηθεὶς, ὡς ὅτι περίεστιν ἡ ἀρχιερατικὴ καὶ ἁγία χεὶρ ἐκείνη (καὶ περιείη γε ἐπὶ πλέον, ἢ ὅσον διεγέγονεν, ἡ τοιούτους ἡμῖν διαπλάττουσα καὶ διαμορφοῦσα τοὺς τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ὑπηρέτας ἁγιστίας), ἔτι μᾶλλον ἐγενόμην ἐμαυτοῦ, καὶ τοῦ δυσφορεῖν ὑπερανέσχον, καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν λοιπὸν διάθεσιν τὴν ὑμετέραν μεθέλκειν ἐθάρρησα τελειό- D

Cupiebam ab accepto amaro nuntio, quod utinam in meas aures non venisset, consulentibus verbis dolorem tuum mitigare, et quibus possem solatiis afflictionem tuam lenire. At cum iisdem ego ipse hebetior essem redditus malis nec aliorum tristitias auferendo, cum ipse meis solatium reperire nequirem : ita enim tam mecum erat revera ne quid gravius dicam : nec vereor ne fides mihi non adhibeatur, qui veritatem dico : certe excruciabar doloribus : et animo male affectus eram. Cumque sero ac vix tandem ad animum redieram illud imprimis cogitabam : adhuc superstes est archiepiscopalis et sancta illa manus (et diu adhuc supersit precor, quæ tales nobis defingit et efformat sacerdotes rerum administros sacrarum) magis memetipsum recollegi, nec ulterius graviter patiebar, et ad eamdem mecum dispositionem perfectionem

vestram volui deducere : ubi tamen absurdi quid mihi occurrebat : tamen nescio quid novi passus sum : membrum divulsum abstrahitur ; sed Deo dicatur, et nos qui per Deum divitiis illis abundavimus, illi primitias offerre debebamus : antiqua lex hæc obtinet, ut rerum pretiosarum primitias datori et communi Domino offeramus : germen præclarum, et fructus ferens maturos diffractum est : sed manet radix, germinabit denuo non inferiora : si is qui ablatus est mœrore afficiat, progerminet alios, ut ne ita demum tristitia percellatur, si ramos quosdam ad se transferat hortulanus ; sed per reliquorum oblectationem ablati sensum absconditum voluit. Abiit præclara et admirabilis virtutis imago ; sed idem pictor manum adhuc exercere potest, et qui præclaras ejus dotes diligebat, proculdubio plures tales imagines describet. At mihi quidem mali medicinam facit istud ; puto quemlibet religiosum prudenter sumpturum : sed Ecclesiæ corpus, ad quod vocati sumus, non opinor, ipse justificabis, non esse tibi compassionis solatium archipræsuli. Nam quid est ? ante tempus auferebatur : et quis, quæso, melius de temporibus judicare, et eadem observare novit, quam is, qui secundum rationem et ordinem disposuit omnia ? Sed raptus est in ætate vigente, et qui tales exsistunt, certamina subeunt viriliter : verum ad senectutem usque protendi interruptionem plerumque fortitudinis operatur. Ad virtutem nobiscum concurrebat : non oportet invidere, si stadium suum prior confecerit. At solamen erat urgentium afflictionum : sed nec omnes secum abstulit consolationis modos : imo plures nunc præstat, et quidem primo per generosas vitæ actiones : secundo per intercessionem apud Deum ; utpote jam vicinior ei factus, et cœleste adjumentum in partes assumens, cum ad succurrendum, tum ad vindicandum. Silent labra : clamant actiones. Lingua tacet, sed contra legum violatores ejus redargutiones ipsorum consilia perpetuo flagellant, et religiosum quemlibet ad oblectationem excitant et fortitudinem. Quid tandem ? in persecutione, afflictione, miseria, vitam clausit. At hæc me summopere consolantur. Non enim delictiis affluere illum decuit, qui ad regnum cœlorum anhelabat, et illam ibi adire hæreditatem voluit : luctatorem quiescere non decebat ; nec certamini destinatum in umbraculis arborum paradisi recubare, ac dulcem somnum capere : sed inter certamina, per tribulationes, inter persequentium gladios explorari decuit : et sic approbari ab agonotheta, sudore madentem e colluctatione, et sic de cursu, laboribus anhelum, felicem prædicari : id quod ego coronis prætulerim : nam coronæ donantur ab athlotheta : hæc certantis labores clamant et lemniscos : inter medias et illas extremas persecutiones, abivit ad coronatorem. Quorsum enim in infinitam agonistam durare oportuit, ac non statim potius illa consequi propter ea quæ pertulit, et sic obduravit : hostium sane vota mihi istud

A τητα· καὶ τι γὰρ ἐνενόουν νῶν ἀτοπωτέρων· τί δὲ τῶν καινοτέρων πεπόνθαμεν, οὐκ οἶδα· ἀφῃρέθη μέλος, ἀλλὰ Θεῷ ἀφιέρωται· ἀλλ' ἀπαρχὴν ἔδει δοθῆναι τῶν καλῶν, ὧν ἐκεῖθεν ἐπλουτίσαμεν· ἀρχαῖος οὗτος νόμος ἀπαρχὰς τῶν τιμίων τῷ δωτῆρι, καὶ κοινῷ προσφέρειν Δεσπότῃ. Κλάδος εὐθαλὴς, καὶ καρπὸν ὡραῖον φέρων, περιῄρηται· ἀλλ' ἡ ῥίζα μένει· οἴσει πάλιν οὐκ ἐλάττονα. Εἰ δὲ πλέον ὁ περιῃρημένος λυπεῖ, βλαστανέτω καὶ πλείονας· ἵνα μὴ πάλιν ἔχοι χαλεπῶς ἀλγεῖν τοῦ φυτοκόμου πρὸς ἑαυτόν τινα τῶν κλάδων λαμβάνοντος, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ὑπολειπομένων τέρψει, τοῦ ἀφῃρημένου λανθάνειν ἔχοι τὴν συναίσθησιν. Ἀπῆλθεν ἡ καλὴ καὶ θαυμασία τῆς ἀρετῆς εἰκών· ἀλλ' ὁ γραφεὺς ἔτι τὴν χεῖρα κινεῖ, καὶ γράψει γε πάντως, ἐραστὴς ὢν
B τοῦ καλοῦ, οὐκέτι μίαν, ἀλλὰ καὶ πλείονας. Ἀλλ' ἐμοὶ μὲν τοῦτο τῆς ἀθυμίας φάρμακον· οἶμαι δ' ἂν αὐτὸ λαβεῖν προθύμως, καὶ τῶν εὐσεβούντων ἕκαστον· τὸ δὲ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ᾧ γε παρακεκλήμεθα, οὐκ ἂν οὐχὶ δικαιώσαις καὶ αὐτὸς, καὶ τῆς σῆς ἀρχιερατικῆς συμπαθείας μὴ γενέσθαι παράκλησιν. Τί γάρ ; πρὸ ὥρας ἀπῆρεν· καὶ τίς ἀκριβέστερος ὥρας συντηρεῖν καὶ κρίνειν, τοῦ πάντα λόγῳ καὶ εἰρμῷ τάξαντος ; Ἀλλ' ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας, οἱ τοιοῦτοι τοὺς ἄθλους γενναίως φέρουσι· τὸ δὲ εἰς γῆρας παραταθῆναι, ἐγκοπὴ, τὰ πολλὰ, τῆς πολλῆς καθίσταται γαννιότητος. Σύνδρομος ἦν πρὸς
C ἀρετήν· οὐ χρὴ φθονεῖν εἰ τὸ στάδιον προκατείληφεν. Ἀλλ' ἦν τῶν θλιβερῶν παραμύθιον· οὐ συναπῆρεν τοὺς λόγους τῆς παρακλήσεως· καὶ πλέον δὲ ἔσται νῦν, οἷς τε διὰ βίου ἀνδρικῶς ἐνεκαρτέρησε, καὶ ταῖς πρὸς τὸ Θεῖον ἐντεύξεσιν· ἅτε δὴ πλησιαίτερον γεγονὼς, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἕλκων μᾶλλον ῥοπὴν, εἰς ἐπικουρίαν καὶ ἐκδίκησιν. Σιγᾷ τὰ χείλη· ἀλλὰ βοῶσιν αἱ πράξεις· ἡ γλῶσσα τέως ἠρεμεῖ· ἀλλ' οἱ κατὰ τῶν παρανομούντων ἔλεγχοι αὐτῶν τ' ἐκείνων τοὺς λογισμοὺς ἀθάνατα μαστιγοῦσι, καὶ τῶν εὐσε-
D βούντων ἕκαστον, εἰς θυμηδίαν καὶ ἀνδρείαν διανιστῶσιν. Τί λοιπόν ; ἐν διωγμοῖς καὶ θλίψεσι καὶ ταλαιπωρίαις τὸν βίον ἀπέλιπε. Τὸ μέγιστόν μοι λέγεις παραμύθιον. Οὐ γὰρ ἔδει τρυφᾷν τὸν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐπιζητοῦντα, καὶ τὸν ἐκεῖσε κλῆρον διώκοντα. Οὐκ ἔδει τὸν ἀθλητὴν ἡσυχάζειν· οὐδὲ τὸν ἀγωνιστὴν ὑπὸ σκιαῖς καὶ δένδροις καὶ παραδείσοις ἀνεκκλίσθαι καὶ ἀναπαύεσθαι· ἀλλ' ἐν μέσοις ἔδει τοῖς ἀγῶσιν, ἐν αὐτοῖς τοῖς πειρασμοῖς, ἐν μέσῳ τῆς τῶν διωκόντων μιαιφονίας δοκιμάζεσθαι, καλὸν ἐμφανισθῆναι τῷ ἀγωνοθέτῃ, ἱδρῶσιν ἀθλητικοῖς ἔτι περιστάζόμενον· μακάριον ὀφθῆναι τῶν δρόμων καὶ κυμάτων ἀσθμαίνοντα. Τοῦτο τῶν στεφάνων ἐγὼ φημι μακαριώτερον. Τὸ μὲν γὰρ ἐστι τοῦ ἀθλοθέτου, τὸ δὲ τῆς τοῦ ἀγωνιζομένου σπουδῆς καὶ εὐδοκιμήσεως. Ἐν αὐτῇ μέσῃ τῇ τῶν διωγμῶν ἀκμῇ, πρὸς τὸν στεφοδότην ἀπέδραμεν. Τί δὲ ἀπέραντα κάμνειν ἐβούλου τὸν ἀγωνιστὴν καὶ μὴ τάχιον τυχεῖν ἐφ' ᾧ ταῦτα διεκαρτέρει καὶ ὑπέφερεν ; Ἐχθρῶν εὐχήν μοι λέγεις, ἀλλ' οὐχὶ πρόνοιαν φίλων· οὐδὲ πόνον, οὐδὲ ἔλεον. Ἐξῆλθε κοινῶν ὀμμάτων τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας τέκνον, ὁ καλὸς

ἐμοὶ καὶ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος· ἀλλ' εἰς οὐρανὸν, ἀλλ' εἰς τὸν κοινὸν Δεσπότην, ἀλλὰ μετ' ἀγγέλων χορεύσων, ἀλλ' ἱερουργός. Ὦ πόσην εὗρον ἐν τούτῳ παραψυχήν! Ἔδει γὰρ, ἔδει καὶ τὴν ἡμῶν ἀπαρχὴν ὑπὲρ ἱερᾶς δόξης, καὶ νόμων ἱερῶν διωκομένων, ἱερουργὸν Θεῷ προσταχθῆναι· ἱερουργὸς, ἐμφράττων μετὰ πλείονος τῆς παῤῥησίας στόματα βεβήλων, καὶ χαλινῶν γλώσσας κενὰ ἐπισταμένας x· ἱερουργὸς, κἂν μὴ τὸ ἀνίερον βούλοιτο. Τί ἔτι; Ἐπήνθει αὐτῷ τὰ τῆς ἀρετῆς ἅπαντα· διὰ τοῦτο γὰρ θᾶττον εἰς τὴν ἀμάραντον ἀπεφοίτησεν τοῦ παραδείσου πολιτείαν, ἵνα μηδὲν αὐτῷ τῶν κατορθωθέντων ἀπομαρανθῇ. Εἰ γὰρ οὐδεὶς ἀπὸ ῥύπου καθαρὸς, οὐδ' ἂν ἡμέρα μία ὁ βίος αὐτοῦ, ὁ θᾶττον τὸν διαυλον τοῦ βίου ἐξελθὼν, τὸ πλεῖστον ἔφθη τοῦ ῥύπου ἐκφυγών. Κοινόν ἦν τῶν εὐσεβούντων στήριγμα· καλὸν αὐτοῖς ἀπολέλοιπε κανόνα καὶ τύπον ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας πόνοις τὸ ζῆν ἐκλιπών. Οὐκ εἶδεν τὴν τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ ἧς ἐνήθλει, ἀποκατάστασιν· διὰ τοῦτο ἀκεραίους ἐκεῖθεν ἔχει τῶν πόνων τοὺς μισθούς. Τὸ γὰρ ἀφ' ὧν ἀγωνίζεταί τις, εὐφροσύνης ἐνταῦθα τυχεῖν, ὑποτέμνεται τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος τὰς ἀμοιβάς. Οὐκ εἶδε τὴν ἀποκατάστασιν αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλ' ὁρᾷ νυνὶ τοῖς νοητοῖς· ἀλλ' ἴσως πλησιαίτερον γεγονὼς Θεοῦ, ταύτην, τοῖς ἐν αἰσθήσει στρεφομένοις, ἔτι ἂν ἄρα συμφέρον ἐπιταχυνεῖ. Ἔχει τάφος τὸ σῶμα, ἀλλ' οὐράνιοι θάλαμοι τὴν ψυχήν· ἡ γῆ τὴν κόνιν, ἀλλ' Ἀβραμιαῖοι κόλποι τὸ πνεῦμα. Φίλων ἐστερήθη, ἀλλ' εὗρε τοὺς κρείττους· εὑρήσει δὲ καὶ οὓς ἔλιπε μετ' ὀλίγον, ἂν τῷ εἶναι μείνωσιν φίλοι Θεοῦ. Ἐχθρῶν ἐξῆλθεν ἐπιβουλὰς αἰσθητῶν, νοητῶν, φανερὰς, ὑφύλους, ἔξωθεν, ἔνδον, ἀϊδεῖς ὑπ' ἐνέδρᾳ. Εἶδεν, εἰ καὶ ὡς ἐν ἐσόπτρῳ (τοῦτο γὰρ ἔγωγε τὸ ἐν τοῖς θεοπέμπτοις ὀνείροις ὁρῶ) ἃ ἐπόθει, καὶ ὧν ἀθιαλείπτως ἐγλίχετο· οἷς τὴν ψυχὴν ἀνεπτέρωτο, καὶ πρὸς ἃ καὶ τῷ σκήνει βαρυνόμενος ἀνεφέρετο. Εἶδεν τὸν καλοῦντα Βασιλέα, τοὺς ὑπηρετουμένους φαιδροὺς ἀγγέλους τῇ κλήσει, τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον καὶ βεβήλοις ἄψαυστον καὶ ἀθέατον, ἐν ᾧ παρεπέμπετο χορὸν τὴν ἄφραστον ἐκείνην καὶ ἀτελεύτητον δόξαν καὶ τρυφήν. Ὦ γλυκείων ἀπόλαυσις, καὶ πρὸ τῆς ἀπολαύσεως, θεαμάτων· ὦ μακαρίας ἀποδημίας· ὦ ἀξίας θαυμάζεσθαι· ἀλλ' οὐχὶ δάκρυα προκαλεῖσθαι ζηλοῦσθαι, οὐχὶ πενθεῖσθαι· μετὰ λαμπρῶν ἐνταφίων τῶν οὐρανίων ἀνέβη πυλῶν· μετὰ λαμπρᾶς τῆς λαμπάδος οὐκ ἐλαίῳ μόνῳ φαιδρυνομένης, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ἄθλων ἱδρῶσιν ἀρδευομένης· οὐ παρθενείᾳ μόνῃ λαμπρυνομένης, ἀλλὰ καὶ ἱερωσύνης ἀξιώματι κλεϊζομένης· οὐδὲ τούτοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς δι' ὧν τὸ θαψιλὲς καὶ ἀένναον τῆς φωτοχυσίας κατεπλουτίσθη. Ταῦτά μοι γέγονε ψυχαγωγία, ταῦτα παραμύθιον, μᾶλλον δὲ ἀπὸ τῆς παραμυθίας ἀρξάμενα, εἰς πνευματικὴν μετέστησεν εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίασιν. Ταῦτα καὶ τῇ σῇ ἀρχιερατικῇ τελειότητι γινέσθω καὶ παραμυθία, καὶ χαρᾶς καὶ θυμηδίας

A narras, non pavidam amicorum curam, nec toleratorum commiserationem. Ab oculis omnium abiit publicus Ecclesiæ filius : præclarus ille Dei, et noster homo : sed in cœlos, ad communem Dominum abiit, sed choros cum angelis concelebraturus, sed sacerdos. Ego autem quantum in hoc uno solatii adinveni ! Ita enim par fuit ut sacerdos Deo offerretur, primitiarum loco, divinis legibus, pro Dei gloria passus persecutionem : sacerdos autem is, qui cum multa libertate profanis hominibus os obstruere potest, et frenum injicere linguis meditantium vana : sacerdos, velint nolint profani. Quid ulterius ? Virtute florebat undique. Quocirca citius hinc abivit ad immarcescibilem paradisi politiam, ut ne quid illi a rectis factis defloresceret : si enim B denuo sit a sordibus purus, ne quidem si vel unius diei spatium vinceret, certe qui *diaulum* vitæ quantocius excessit, plurimas ille sordes abluit. Pietatis erat commune quoddam stabilimentum : præclaram ipsis regulam, et formam reliquit, qui in patiendo pro pietate excessit e vita. Ecclesiæ illius, pro qua certavit, restitutionem non vidit : quocirca, impermistam laborum mercedem in cœlis habet. Nam si oblectamentum laborum hic perceperat, privaretur beatitudinis ibidem retributione : oculis sensitivis restaurationem non vidit : sed intellectus oculis nunc intuetur ; utpote Deo vicinior factus, eo properare et illis conducet, qui adhuc versantur in sensibilibus. Corpus sepulcrum continet, thalami autem cœlestes animam, pulverem habet terra, C spiritum vero sinus Abrahæ : privabatur amicis, reperit meliores, et quos dereliquit, haud diu erit cum rursus inveniet, si permanserint, statu quo, amici Dei : hostium insidias evasit sensibilium, intellectualium, apertas, occultas, internas, externas, manifestas et clancularias. Vidit hic, sed ut in speculo (quod et ego per somnia a Deo immissa video), quæ cupiebat, et continue anhelabat, quibus animæ dedit alas, ad quæ licet tabernaculo prægravatus ferebatur. Vidit Regem annuentem, angelos claritate conspicuos administros vocationis, sacrum illum, profanis intactum, et invisibilem locum, inexplicabilem gloriam et oblectationem interminabilem quo transferebatur. Hæc est dulcedinis fruitio, et visionis illius ante fruitionem : certe, excessus felix et admirandus, non lacrymis decorandus, sed æmula- D tione operandus, non lugendus. Illustri modo tumulatus cœlestes sedes ascendit, cum lampade clara, non oleo tantum illuminata, sed certaminis sudoribus diffluente, non sola virginitate exculta, sed sacerdotali dignitate quoque diffusa ; nec istis solis, sed et aliis virtutibus unde abundantia perennis effuso lumine dilatatur : hæc sunt illa, quæ animum meum reficiunt ; hæc quæ consolantur : imo potius hinc initio consolationis derivato, ad spiritualem referebatur oblectationem exaltationemque. Hæc et tuam

VARIÆ LECTIONES.

x Ἴσ. μελετᾷν.

archiepiscopalem perfectionem solentur : hæc in gaudii et consolationis argumentum cedant, eoque magis quod tuæ disciplinæ curæ et instructioni translati hinc illius res præclare olim gestæ ascribi debeant.

A ὑπόθεσις, ὅσῳ καὶ μᾶλλον εἰς τὴν σὴν ἀνήκει διδασκαλίαν καὶ σπουδήν, τὰ τοῦ μεταστάντος κατορθώματα.

EPIST. XXXV.

Euschemoni Cæsareæ archiepiscopo.

ΕΠΙΣΤ. ΛΕ'.

Εὐσχήμονι ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας.

Montacut. (ep. 202, p. 299).

Suscepit quidam prophetam, aut justorum aliquem, eo quod multos illum admirationi habentes observat, qui ex illa sua admiratione, gloriam non mediocrem venabantur. Alius spem concipit, quod e tali susceptione, eximia divitiarum affluentium copia abundavit : vel statum aliquem bonum corporalem consequetur. At nemo plane istorum, vel *prophetæ mercedem* consequetur, vel *justi veri retributionem*. Quis autem recepturus eam est ? Is nimirum, qui, quod Dei servus, et propheta quis exsistat (hoc enim vult illud, *In nomine prophetæ, in nomine justi*), et non cauponando, vel commodum captando recipit, et quo potest obsequio eam demeretur, e pura conscientia et honesto animo. Certe, dignus omnino talis divina retributione, et redhostimento. Illud porro, *Mercedem justi, mercedem prophetæ recipiet* [4], duplicem habet sententiam : vel enim sinceræ hospitalitatis et puræ mercedem illi recipient, certo certius, qui prophetam vel justum recipiunt : nec honore illo privari possunt, qui dignos se per res a se gestas præstiterunt ; vel quod illam non recipient simpliciter mercedem hospitalitatis, sed similem aut æqualem justis et prophetis. Magnum quid hospitalitas est : magnam conducet mercedem, imprimis, si honesti et legem Dei sectantes recipiantur. Hanc tu rationem si recte instituueris, ac propter nomen ac titulum servorum Dei, non ob aliam ullam causam hospitio susceperis, oraculi Evangelici mentem tenebis, unde commodum percipies : felix omnium magis illa beatitudo, quam quæ verbis poterit ullis explicari.

Ἐδέξατό τις προφήτην, ἢ ὅλως τινὰ τῶν δικαίων, ὅτι πολλοὺς εἶδε τὸν ἄνδρα θαυμάζοντας, καὶ δόξαν οὐ μικρὰν ἐκ τοῦ θαυμάσαι θηράσαντας. Ἕτερον πάλιν ἐλπίδας τρέφων, ὡς ἐκ τῆς ὑποδοχῆς πλούτου περιβαλεῖται λαμπρότητα, ἤ τινος ἄλλης σωματικῆς εὐπαθείας ἐπιτεύξεται. Οὐδεὶς οὐδαμῶς τῶν εἰρημένων οὔτε προφήτου μισθὸν, οὔτε τινὸς δικαίου λήψεται. Τίς δὲ λήψεται ; Ὁ δι' αὐτὸ τὸ εἶναι προφήτην καὶ Θεοῦ θεράποντα · (τοῦτο γάρ ἐστιν, Εἰς ὄνομα προφήτου, καὶ εἰς ὄνομα δικαίου ·) ἀλλὰ μηδ' ἐμπορίαν, ἢ τοιαύτην τινὰ χρείαν τὸν ἄνδρα δεχόμενος, καὶ τὴν δυνατὴν θεραπείαν εἰς αὐτὸν καθαρότητι καρδίας καὶ σπουδαίᾳ γνώμῃ ἐνδεικνύμενος. Ἄξιος γὰρ ὡς ἀληθῶς ἄξιος ὁ τοιοῦτος θείας ἀντιμισθίας καὶ ἀντιδόσεως. Τὸ δὲ, Μισθὸν προφήτου, καὶ μισθὸν δικαίου λήψεται, διττὴν ἔχει τὴν διάνοιαν · ἢ γὰρ ὅτι τῆς εἰλικρινοῦς καὶ καθαρᾶς φιλοξενίας τὸν μισθὸν, οἱ τοὺς προφήτας, καὶ ὅλως, οἵ τινας τῶν δικαίων ὑποδεχόμενοι, πάντως γε λήψονται, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοὺς τῶν γερῶν στερηθῆναι, ὧν ἀξίους ἑαυτοὺς, δι' ὧν ἔπραξαν, ἔδειξαν · ἢ ὅτι καὶ οὗτοι οὐχ ἁπλῶς μισθὸν φιλοξενίας, ἀλλὰ τὸν ἴσον καὶ ὅμοιον τοῖς προφήταις καὶ δικαίοις ἀπολήψονται. Μέγα γὰρ φιλοξενία, καὶ μεγάλους μισθοὺς προξενοῦσα, καὶ μάλιστα σπουδαίων ἀνδρῶν, καὶ ὑπὲρ θείων νόμων διωκομένων ἢν σὺ κατορθῶν καὶ εἰς ὄνομα Θεοῦ θεραπόντων, ἀλλὰ μὴ δι' ἄλλο τι τοὺς αὐτοῦ ξενίζων φίλους, μᾶλλόν τε συνήσεις τὸν εὐαγγελικὸν χρησμὸν, κἀκεῖθεν εὑρήσεις τὸ κέρδος (ὦ μακαριότητος !) πολὺ μεῖζον ἢ κατὰ διήγησιν λόγου.

EPIST. XXXVI.

Paulo metropolitæ Laodiceæ.

ΕΠΙΣΤ. ΛΣ'.

Παύλῳ μητροπολίτῃ Λαοδικείας.

Montacut. (ep. 206, p. 304).

Defatigatus sum serenos dies numerando, dum tuum adventum exspectem : sed sudum, ut videtur, tempestas tibi fuit : quem ergo terminum sortientur tempestates tuæ.

Ἔκαμον, τὰς εὐδίας ἀναμετρῶν, καὶ τὴν σὴν περιβλεπόμενος ἄφιξιν · ἀλλ', ὡς ἔοικε, χειμῶνές σοι αἱ εὐδίαι γεγόνασιν. Εἰς ποῖον οὖν ἄρα πέρας τὰ τῶν χειμώνων σοι ἀποκριθήσεται ;

EPIST. XXXVII.

Paulo metropolitæ Laodiceæ.

ΕΠΙΣΤ. ΛΖ'.

Παύλῳ μητροπολίτῃ Λαοδικείας.

Montacut. (ep. 215, p. 317).

Si hiems non erat, de qua dicebat Servator, *Orate ne fuga vestra per hiemem fiat* [5], verborum in te hiemem concitarem : Non novi ego, dicam more minime amici, tam longinquam peregrinationem, quæ propius accedat, ad antiqui illius corvi fugam incusare. Sin alæ tibi adsint castæ, puræ et velocis columbæ, sartum tectum amorem habeo, hiems plane nihili est, nec quid aliud grave : sin colli-

Εἰ μὴ χειμὼν ἦν, περὶ οὗ ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν, Εὔχεσθε μὴ γενέσθαι τὴν φυγὴν ὑμῶν ἐν χειμῶνι · χειμῶνα ἄν σοι λόγων δικαίως ἐπέγειρα · οὐκ οἶδα, τὸν ἄφιλον ἐρῶ τρόπον ἢ τὴν οὕτω μακρὰν ἀποδημίαν, καὶ τοῦ παλαιοῦ κόρακος ἐκείνου ἐγγὺς γενέσθαι φιλονικήσασαν, αἰτιώμενος. Ἀλλ' εἰ μὲν τὸ πτερόν σοι τῆς ἁγνῆς καὶ καθαρᾶς καὶ ὀξυπόρου περιστερᾶς, ἔρρωται τῆς ἀγάπης, οὐδὲν ὁ χειμὼν,

[4] Matth. x, 41. [5] Marc. XIII, 18.

ὥσπερ οὐδέ τι ἄλλο. Εἰ δέ τινα θραῦσιν, ἀλλ' οὐκ ἂν πεισθείην ἐκεῖνο, πεπόνθοι, ἀνάγκη κάτω μένειν ἕως ἂν ὁ τάρσος πάλιν ἄνωθεν βλαστήσῃ, καὶ μηδ' ἐν εὐδίᾳ πρὸς ἡμᾶς μετεωρίζεσθαι. Ἀλλ' ἔρρωτό μοι τὸν θεῖον ἔρωτα μᾶλλον ἐπὶ τοῖς προτέροις πτεροφυῶν, ἢ τοὺς ἀρχῆθεν καὶ καλῶς προβεβλημένους τάρσους ῥᾳθυμίᾳ περιθραυόμενος.

A sionem et anfractionem, quod non puto, illud perpeti, necesse est deorsum ut consistas, donec alæ excreverint, et ne ad nos advoles, ne per sudum quidem. Sed valeas, Dei amorem magis adhuc magisque adurgendo, potius quam ut alæ quæ ab initio optime excreverant per socordiam collisæ diffringantur.

ΕΠΙΣΤ. ΛΗ'.

Παύλῳ μητροπολίτῃ Λαοδικείας.

EPIST. XXXVIII.

Paulo Laodicensi metropolitæ.

Montacut. (ep. 220, p. 328).

Οὔτε τοὺς ἐν λόγοις ἀγνώμονας εὐεργετεῖν οἶδα λόγῳ, καίπερ ἐν τοῖς ἄλλοις (ὡς ἂν αὐτὸς φαίης) φιλοσοφώτερον αὐτὸ θεωρήσας, οὔτε σολοικίζουσι (νῦν γάρ ἐστι καιρὸς καὶ τοῦ παίξαι) συνήθης εἰμὶ πείθεσθαι· ἕως ἂν οὖν εὐχάριστοί μὲν οἱ ἀγνώμονες καταστῶσιν· οἱ δὲ τοὺς καλοὺς κακῇ προφορᾷ ῥημάτων αἰκιζόμενοι λόγους, Ἑλλάδα γλῶτταν τῇς ἀμουσίας ἀλλάξωνται, οὐκ ἂν ἑκὼν γε εἶναι τῶν τῆς ῥητορίας καινῶν μυστηρίων ἐπόπτας ποιήσωμαι· διὸ σὺ μὲν τὴν γλῶτταν Ἀττικαῖς, μελέταις, ὁ δὲ σὸς φίλος εὐγνωμοσύνης τελεταῖς, τὴν γνώμην καθάρας, σὺν Θεῷ φάναι τεύξοισθε τῶν ποθουμένων.

B Nec benefacere dictis improbos scio, licet (ut tute affirmas) qui magis philosophice rem complecteris in aliis: neque solœcismum admittentibus (nunc enim, si alias, occasio jocandi ministratur) mihi in more ponitur obtemperare: quandiu grati exsistant, qui sunt tam perverse affecti, ut et male productis verbis orationem lædant, ita ut linguam Græcam illiterati permutent, haud ego libenter admittam eos novorum rhetoricæ mysteriorum epoptas. Tu igitur linguam tuam Atticismorum meditationibus, amicus autem tuus bonæ dispositionis mysteriis ubi animum purgaveritis, cum bono Deo consequemini id quod concupiscitis.

ΕΠΙΣΤ. ΛΘ'.

Ζαχαρίᾳ μητροπολίτῃ Χαλκηδόνος.

EPIST. XXXIX.

Zachariæ metropolitæ Chalcedonis.

Montacut. (ep. 221, p. 329).

Γράφεις ἡμᾶς γραφήν, ἣν κἂν ἑτέρου γράφοντος, δίκαιος αὐτὸς ἦσθα τοῦτον διώκειν ἀδίκου γραφῆς· καὶ γράφεις ἀπολογίαν, μηδενὸς διώξαντος δίκην· καί τοι συγγνώμη πᾶσα καὶ ἀπολογία, μακρῷ τῷ μέτρῳ τῆς κατηγορίας διέστηκεν· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἔλεον αἰτεῖν, καὶ λόγον ἀδικημάτων ἀπαιτεῖν, ὥστε μὴ πρότερον αἰτίαν ἔχων· εὖρες ἀπολογούμενος, δι' ὧν σεαυτὸν μακροτάτων λόγων ἔδειξας χρεώστην· οὐκ ἐπεκαλεσάμην ὅλως· καὶ τῶν Αἰσώπου λόγων οὐδὲν μετριωτέραν ὁρῶ τὴν ἀπολογίαν. Οὐχ ἥμαρτον, οἶμαι καὶ τῶν εἰς Σωκράτην ἐμπαροινησάντων ἀναισχυντοτέραν ὁρῶ τὴν κατηγορίαν· καὶ ὑπὲρ μὲν σαυτοῦ εἰς ἀέρα δέρων ἐπύκτευσας, καθ' ἡμῶν δὲ ὀξὺν μὲν καὶ σφοδρὸν τὸν δρόμον, ἀλλ' ἐπισφαλῆ καὶ ἀναίτιον διηγώνισαι. Ἡ γὰρ τῶν ἐπαίνων αὔξησις οὐ μόνον οὐδὲν παραιτεῖσθαι, ὧν ὑβρίσμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸ μεῖζον ἄγει τὰ ἐγκλήματα. Πίπτουσι μὲν γὰρ γεωργοί, καὶ ναῦται, καὶ στρατιῶται, καὶ παλιγκάπηλοι· ἀλλ' ἐάν τις τὸ ἐκείνων πτῶμα φίλῳ ἀληθείας περιάπτοι, ἢ στρατηγῷ, ἢ ἀρχιερεῖ Θεοῦ, ἢ ἁπλῶς ἀνδρὶ τῶν πολλῶν ταῖς ἀρεταῖς τὸ ἐξαίρετον ἔχοντι, βαβαί, ἡλίκον οὗτος διὰ μηχανῆς κατασκευάζων ἀποφαίνει τὸ ἀτόπημα. Οὕτω τοῖς ἐπαίνοις, ὡς ἀνωτάτω φέρων ἡμᾶς, εἰς τὸ βαθύτατον ἔῤῥιψας· ἄνδρας ἐπηρεάζειν ἡμᾶς, καὶ κακῶς ποιεῖν, αἰτιώμενος, οἷς οὐδὲν αἰτίας διαπέπραχται· καὶ τότε συμφοραῖς μυρίαις, καὶ τὸ βαρύτατον, ὑπὲρ ἀληθείας, περιαντλουμένους, καὶ πάντας, τῶν παθῶν τῷ μεγέθει, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐπιτιθεμένους εἰς ἔλεον ἑλκοντας. Τίς γὰρ ὁ τοῖς τηλικούτοις, οὐ λέγω θλίψεις ἐπινοῶν, ἀλλὰ μὴ καὶ σφόδρα καμπτόμενος, οὐκ ἄδικος, οὐκ ὠμός, οὐ τὸν νοῦν καὶ τὴν

C Dicam nobis inscribis, quam si alius inscripserat, de lite injuste intentata illum non immerito accusares; et apologiam scribis dicæ, cum te nemo accuset; certe venia quam longissime ab accusatione distinguitur: non potest misericordiam expetere, qui rationem exigit acceptæ injuriæ, nisi prius reatum contraxerat. Tu apologiam contexendo, reum te prodis, et longissimæ rationis reddendæ debitorem. Omnino te non appellavi, apologiam nihilo moderatiorem Æsopi fabulis video: opinor haud deliqui, accusationem institutam video vehementiorem, quam illorum erat, qui in Socratem debacchabantur. Tu ergo aerem verberans pro teipso, concertas adversus me, cursu veloci, sed lubrico et incerto contendisti valide: laudationum siquidem excrescentia non modo nihil excusat contumelias in me jactas, sed accusationes institutas adauget. Concidunt coloni, nautæ, milites, caupones: si quis eorum lapsus ante veritatem amat, duci vel sacerdoti Dei appendat, aut cuicunque virtute præstanti viro, papæ, quam absurdum ille et machinatur, et machinari convincitur: tu sic laudibus me in sublime efferens, in profundum mergis, causans me homines conviciis afficere et in eo malefacere, qui tamen extra culpam sum, qui innumeris calamitatibus, quod dolens dico, pro veritate exhaurior, qui omnium passiones gravitate vicerim, et ipsos inimicos mihi insultantes in misericordiam flexerim. Quis talibus, non dicam afflictiones excogitans, non valde inflectetur, si injustus, crudus, crudelis, barbarus non sit, si non omnem illi rationalem et humanum sensum potestas non exspectoravit? Ita sit, inquies,

sed te oportuit me vocatum consolari : aut, saltem A in secundis, si non illud, permittere ut avolem e vestigio. Horum neutrum cum succedat, cur non me summis malis immergat, et vivendi odium ac timorem faciat ? Ast, o bone, tu et virtuose, si ignoras, quod me persequentium furor in me effunditur, si quas struunt ubique soli et sali insidias forte ad alios prætextus convertere possis orationem, quod tute tibi struere volueris, et non insimulare, cum quod diligar non redamem : at cum experientia hæc scias, et litteris ea tragice persequaris, tum demum causam sciscitari cur te non advocarim, nec annuerim ut accedas, cum id cuperes ; non est hominis causam vere requirentis, sed veritatem ob oculos versantem negligentis et prætextus excogitantis, per quos non impudenter B videaris me et de justa causa tractare. Sed scena et theatrum in nos commotum ita consedit : cætera quod attinet, sedulitatem video pueriliter libantem ; dejectionem in risum versam lacrymas chorum comicum cantitantes : nam quæ contigerunt plangere, et ad passiones, morbos, fortunam referre animæ indicium est deplorantis, et sincere satagentis, ut labes contractas eluat : at affirmare, hunc deliquisse, alium eum defendere conantem, ne dicam : Quorsum te exagitas pro alio, quid res prosperæ illius te respiciunt, qui non relationem habet ad te ? Permitte illum reatui suo : et si tibi torqueri, verberari, pati quæ dignum est eum pati, qui in te malitiem exercuit, et virtutem ipsam contumeliis affecit : ne aliquid hujusmodi proferam (in ludicris serio agendum non est), tamen congruum est, ut id omnes affirment, sapientiam illam decere, tales admittere apologias, quas suavis ille Aristophanes ut coryphæus texat. At enim non est hoc jucundum, utcunque per ipsas gratias Philistionem referat : illud autem summe delectabile ludentem contexere apologiam, tanquam in re valde seria et splendide justa : quin offerre juramentum, et sciscitari, an aliquis sit, qui cum unus captaverit, alium culpa teneri justum putet. Certe tunm hoc philosophice usurpatum, non modo sapientiam Aristophaneam, et universi poetici generis, artes et methodos novitate sua obscurat : quod si oblatum non esset juramentum, me in admiratione comicæ lusionis et dramatum sistere voluissem. Cum vero, D quod non oportuit fieri, Deus jocis intermedius veniat, certe qui veritatem non vult dicere, reum te culpæ peractæ non peraget, sed nec omni culpa eximet ; usquedum perspicue magis mentem tuam per verba tua intellexerit. Neminem olim, arbitror, similis jocandi modus reatu exemit, idque constanter ego affirmo, uti et neminem esse culpæ obnoxium propter jocandi usum, qui, cum alius revera peccaverit, mereatur pœnas subire, aut rationi reddendæ subjacere. Nec inter judices repertus est,

φύσιν βάρβαρος, οὐ πᾶσαν περιῤῥημένος λογικήν τε καὶ ἀνθρωπίνην, μετὰ τῆς δυνάμεως αἴσθησιν ; εἶεν. Ἀλλ' ἔδει σε, φησί, μετακλεσάμενόν με ψυχαγωγῆσαι· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, τὸ γοῦν δεύτερον, ὡρμημένον ἐπιτρέψαι παραγενέσθαι· τὸ δὲ μηδέτερον προδῆναι τούτων, πῶς οὐ τοῖς ἐσχάτοις με περιβάλλει κακοῖς, καὶ πρὸς μῖσος ἀπάγει καὶ αὐτοῦ τοῦ ζῆν ; Ἀλλ', ὦ καλὲ καὶ ἀγαθὲ, εἰ μὲν ἠγνόεις, ὅση καθ' ἡμῶν ἡ κοινὴ τῶν θιασούντων κέχυται λύσσα, καὶ οἵας πανταχοῦ γῆς σχεδὸν καὶ θαλάσσης, τὰς ἐπιβουλὰς ἱστῶσι, καὶ τὰ ἔνεδρα, τάχα ἂν εἰς ἄλλας προφάσεις ἔσχες λόγου ἀναφέρειν, ἂν ἐβούλου, τὴν ἀποτυχίαν καὶ ἐπαιτιᾶσθαι γ, ὅτι μὴ στέργω στεργόμενος· τὸ δὲ καὶ γινώσκειν αὐτῇ πείρᾳ ταῦτα, καὶ ἐκπραγῳδεῖν κἀν τοῖς γράμμασιν, εἶτα ζητεῖν αἰτίαν ἄλλην, διά τί μὴ μετάπεμπτόν σε πεποιήμεθα, μηδ' ἐλθεῖν ἐζητηκότι κατενεύσαμεν· οὐ ζητοῦντός ἐστιν αἰτίαν, ἀλλὰ τὴν ἀληθεστάτην καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν παρορῶντος, καὶ προφάσεις ἐκμηχανωμένου, δι' ὧν οὐ μὲν οὖν οὐκ ἔχοντας αἰτίαν δοξαις, οὐκ ἂν ἀναισχύντως λίαν κακῶς ἡμᾶς εἰπεῖν. Ἀλλ' ἡ μὲν περὶ ἡμᾶς σκηνὴ, καὶ τὸ θέατρον, τοιαύτην ἔλαχε τὴν ὑποβάθραν· τὰ δ' ἄλλα, σπουδὴν ὁρῶ παιδίᾳ σπενδομένην, καὶ κατήφειαν γέλωτι, καὶ κωμικὸν χορὸν ᾄδοντα δάκρυα. Τὸ μὲν γὰρ ὀδύρεσθαι τὰ συμβεβηκότα, καὶ πρὸς πάθη καὶ νόσους καὶ τύχας καταφεύγειν, ψυχῆς ἐστιν ὀλοφυρομένης, καὶ σπουδαζούσης ἀληθῶς· εἴ τι καὶ προσείληφε τῶν κηλίδων ἀπονίψασθαι. Τὸ δ' ἄλλον μὲν λέγειν τὸν ἁμαρτηκότα, ἕτερον δὲ τὸν ὑπὲρ ἐκείνου λέγοντα, ἵνα μὴ λέγω τέως. Τί οὖν ὑπὲρ ἑτέρου κόπτεις σεαυτόν ; τί δέ σοι μέλει τοῦ κατὰ μηδέν σοι προσήκοντος ; Ἐα τοῦτον ἐν αἰτίαις εἶναι, καὶ εἰ δέ σοι στρεβλοῦσθαι, καὶ μαστιγοῦσθαι, καὶ πάσχειν, ἃ πάσχειν ἄξιος, κακὸν περὶ σὲ φανέντα, καὶ μικροῦ τὴν ἀρετὴν ἐνυβρίσντα. Ἵνα οὖν μηδὲν τῶν τοιούτων λέγω (ἅπτως γὰρ οὐδὲ δεῖ σπουδάζειν ἐν παικτοῖς), ἀλλ' ἐκεῖνο πάντως εἰπεῖν προεπωδέσταton, ὡς ἐκείνης ἐστὶ τῆς σοφίας, τοιαύτας φέρειν τὰς ἀπολογίας, ἧς Ἀριστοφάνης ὁ καλὸς κορυφαῖος καθέστηκεν. Ἀλλ' οὔπω τοῦτο χαρίεν, καὶ τοι νὴ τὴν χάριν, Φιλιστιώνιον ὄν· ἀλλ' ἐκεῖνο χαριέστατον, τὸ παίξαντα τὴν ἀπολογίαν, ὡς ἐπὶ λίαν ἐσπουδασμένοις, καὶ τὸ δίκαιον λαμπρὸν ἐπιδεδειγμένοις, ὅρκον τε ἐπάγειν, καὶ διαπυνθάνεσθαι, ὡς ἄρ' ἐστι τις ἀνθρώπων, ἄλλου πταίσαντος, ἕτερον τὴν δίκην ἀξιῶν πράττεσθαι. Οὐ γὰρ τὴν Ἀριστοφάνους μόνον σοφίαν, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἐκείνου τοῦ γένους, τέχνας πάσας, καὶ πάσας μεθόδους, τῇ καινοπρεπείᾳ, τοῦτο δὴ τὸ σὸν ἀποκρύπτεται φιλοσόφημα· ἀλλ' εἰ μὲν ἦν μὴ προτεθειμένος ὅρκος, μέχρι τοῦ θαυμάζειν τὴν κωμικὴν παιδιὰν, ἐμαυτὸν ἐδίδουν ἂν καὶ τὰ δράματα Ἐπεὶ δὲ καὶ Θεὸς, οὐ θέον μέσῳ παιδιᾶς συμπροτέθειται, ἀνάγκη καὶ μὴ βουλόμενον λέγειν τἀληθῆ, ἐνοχον μὲν οὖν προηγησαμένης αἰτίας οὐκ ἂν σε φαίην, οὐδ' ἂν πάλιν παντελῶς ἀνυπαίτιον, ἕως ἂν τὴν σὴν διάνοιαν, διὰ τῶν σῶν φωνῶν, λευ-

C

G

VARIÆ LECTIONES.

γ ἴσ. μὴ ἐπαιτίαισθαι.

χότερον ἀναμάθωμεν. Ὅτι δὲ οὐδένα ποτὲ τῶν πώ- A
ποτε ἀνθρώπων ἡ τοιαύτη · παιδιὰ δίκης ἐρρύστο,
καὶ μάλιστα ἂν διαβεβαιωσαίμην · καὶ ὡς οὐκ ἔστιν
οὐδεὶς τῶν ἡμαρτηκότων, ἐκ τοῦ παίζειν, ὡς ἄλλος
μὲν ἥμαρτεν, ἄλλος δὲ τὰς ποινὰς οὐκ ἔστι δίκαιος
ὑπέχειν, μὴ δεδωκὼς, ἃς ὤφλεν, εὐθύνας · οὐ μὴν
ἀλλ' οὐδὲ τῶν κρινόντων εἴη ἄν τις ὅλως, ὃς ἀφῆκε
τὸν τοιαύτην σκηνὴν ἀντὶ τοῦ στένειν ἐφ' οἷς ἥμαρτε,
προβεβληκότα. Καί μοι, πρὸς αὐτῆς δίκης, καὶ ἱε-
ρῶν ἀληθείας ὀργίων, ῥίψας τὴν σκηνὴν, καὶ τὰ ὄντα
λέγων (ἐμοὶ γὰρ μᾶλλον οἰκειότερον ἦπερ ἄλλοις
τοιαῦτα προτείνειν), ἆρα φήσαις ἄν, ἐνοχῆς εἶπε δι-
καίας αὐτὸς, [a], τὸν, εἴ τις, ὑπὲρ ὧν ἐξυβρίσοι, ταύ-
την τὴν σὴν προβαλλόμενον δικαιολογίαν ; ἀλλ' οὐκ
ἂν φαίης, οὐδ' ἂν φαίης. Ἀλλὰ ταῦτα μέν, ἵνα τε
μὴ δώξωμεν ὁρκωθέντες σιγᾷν, καὶ τὰ ψεύδη πρὸ B
τῆς ἀληθείας τιμᾷν · καὶ ἵνα μᾶλλον ἐπιγνῷς, ὡς
ἡδέως τε, καὶ οὐ παρέργως, τὴν σὴν ἀνελεξάμην
ἐπιστολήν · δι' ὃ καὶ τὴν σὴν γραμματικὴν ἀκρίβειαν
παραινῶ, μηκέτι τὸ ῥῆμα τοῦτο δοτικῇ συντάσ-
σειν, πλὴν εἰ μή πω περιπεποιημένην ἡ ἔννοια σύν-
ταξιν ἀπαιτοίη · τότε γὰρ ἔξεστι καὶ πρὸς δοτικὴν
ἀποδιδόναι, δηλοῦντα τῷ λόγῳ, ὡς οὐχί σε παραινεῖν,
ἕτερον δὲ διὰ τῆς παραινέσεως, τὸ σοὶ ποιῶν κεχα-
ρισμένον, προῆγμαι βελτιοῦν · καὶ δὴ καὶ τὸ δίκην
ὑφ' ἑτέρου εἰσπράττεται, ἀντὶ τοῦ παρ' ἑτέρου,
παραφυλακτέον. Βάρβαρα μὲν γὰρ οὐ λέγω τὰ τοι-
αῦτα · βαρβαρικὰ δὲ, καὶ αὐτὸς συνήσεις ἐπιστήσας .
ἃ καὶ τὴν ἐπιστολὴν κεκαλλιεπημένην οὖσαν, ὑπενό-
θευεν. Ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον μὲν ταυτα. Ἐγὼ δὲ Ζα-
χαρίαν τὸν ἐμὸν οὐκ ἀρχόμενος νῦν, ἄπαγε, φείδε- C
σθαι, οὐδὲ τοῦ κολάζειν πεπαυμένος, οὐδὲ δυσωπη-
θεὶς νόσους καὶ πάθη καὶ τύχας καὶ περιστάσεις,
οὐδ' ἐπιβουλάς τε καὶ κακώσεις μικροῦ τὰς Φαλάρι-
δος ἀνεκτοτέρας δεικνύσας, ἀλλὰ τὴν ἔμφυτον ἐμοὶ
καὶ ἀρχαίαν διασώζων γνώμην, καὶ τὸ καθαρὸν καὶ
ἀκήρατον περὶ τοὺς ἐμοὺς οὐκ ἐπιλελησμένος φίλ-
τρων, καὶ περιπτύσσομαι πατρικῶς, καὶ ἐναγκαλίζο-
μαι ἱεροπρεπῶς · οὔτε τῷ πάλαι σφαλέντι, ὡς σὺ γράφεις, ἐπεμβαίνων, καὶ τὸν ἄσειστον διαμεμενη-
κότα στέργων καὶ καταπαζόμενος ἐν σπλάγχνοις Χριστοῦ καὶ δέχομαι προσίοντα χαίρων, καὶ πάντας
κινδύνους ὑπερορῶν, οὐ τραγικῶν ἡμῖν διηγημάτων ἄγοντα φόρτον, ἀλλὰ τὸν οἰκεῖον νοῦν, καὶ τὴν ἑαυ-
τοῦ ψυχήν, προστύλου πάσης ἀχλύος φέροντα καθαρὰν · ἐν ᾗ τὸ βέβαιόν τε καὶ ἀμετακίνητον διὰ βίου
ἔχοντά τε καὶ ἱδρυσάμενον, τοῖς ἐκεῖθεν στεφάνοις λαμπρὸν, λαμπρῶς εὔχομαι παραπεμφθῆναι.

ΕΠΙΣΤ. Μ'. D

Παύλῳ μητροπολίτῃ Λαοδικείας.

Οἱ δράπεται, τοὺς ποτε τὴν πρᾶξιν αἰτιωμένους, πείθοντες συνδραπετεύειν, οὐ μόνον οὐδενός, ὧν αἰτιῶνται, ἀφίενται, ἀλλὰ καὶ διπλῆς αἰτίας σφᾶς αὐτοὺς, μᾶλλον δὲ πολλαπλῆς ἐνόχους δεικνύουσιν. Οὐ γὰρ ἡ κοινωνία τοῦ ἀδικήματος τὴν ἐλευθερίαν πραγματεύεται τῷ κατάρχοντι, ἀλλ' ἡ τῶν παραζηλούντων μίμησις, αὔξησίς ἐστιν ἀδυσώπητος τοῦ ἐξαρχῆς ἀδικήματος, λιποταξίου δίκην ὀφλων, καὶ φυγὰς, καὶ ἀρχηγὸς, καὶ πείθων ἄλλους μιαίσθαι, καὶ τὸ βαρύτερον, καὶ τοὺς ὅσοις ἦν ἡ τοιαύτη πρᾶ-

A qui absolverit eum cui talis scena obvenit, propterea quod doleat se peccasse : quin te rogo per justitiam ipsam, per sacra veritatis orgia, detrahe hanc scenam, rem ut est enuntia (certe magis mei interest quam aliorum hanc conditionem offerre), igitur dices juste reatu teneri illum qui, pro calumniis a se inflictis, tuam hanc in medium proferet accusationem ; sed ne dixeris ita, licet ita dixeris. Hæc autem hactenus, ne videar adjuratus siluisse, et mendacium prætulisse veritati, et ut adhuc magis agnoscas quam jucunde nec perfunctorie epistolam tuam legerim, in qua grammaticalem tuam accurationem laudo, nentiquam hoc verbum dativo conjungendum, nisi ubi sensus syntaxin requirat circumlocutionis. Licebit ita cum dativo jungere, sermone docens, quod non ut te laudem, sed ut alium tua causa meliorem reddam, Et certe illud δίκην ὑφ' ἑτέρου εἰσπράττεται pro παρ' ἑτέρου, cavendum est dicere ; barbara non dixero hujusmodi at barbarica, quæ epistolam, quod intelligere potes, alias scitulam adulterarunt. Sed hæc hactenus. Ego certe meum Zachariam non nunc primum incipio, Deus meliora, vel parcere, vel non ulterius punire desino, nec quod morbos et passiones declinem, fortunam, et calamitates, insidias et nequitias Phalaridis illis non minus tolerabiliores, sed animitus insidentem et antiquum affectum conservans, amicitiæque ergo meæ sinceræ et puræ non oblitus, et paterno more amplector, et sacro veneratu foveo. Non quod tu scribis, errori pristino insultans, verum cum immotum permanentem diligam et in visceribus Christi recipiam cum gaudio accedentem, ita omnia pericula de sublimi despicio, nec tragicarum narrationum onus onustum, verum mentem propriam, et animam tenebrarum materiæ immersam, defæcatam, in quo stabilitas vitæ immobilis consistat, splendido cum apparatu hinc transmittendam optem, ad cœlestem coronam recipiendam.

EPIST. XL.

Paulo metropolitæ Laodiceæ.

Montacut. (ep. 222, p. 332).

Fugitivi, actionem illam aliquando vituperantes, una secum esse fugitivos induxere, illi non modo liberi sunt ab illa culpa, sed duplici se aut multiplici reatu prædicant teneri : Non enim communicatio injuriæ libertatem procurat eam auspicandi, sed imitatio male agentium in immenusm acceptum crimen ; nam desertor ordinis, fugitivus, princeps, et inducens alios est, et quod gravius est, eos qui illa patrare, priusquam captivarentur, dejerassent : videsis autem, videsis, inquam, quin videritis potius

VARIÆ LECTIONES.

[a] Ἴσ. εἶναι αὐτόν.

omnes (comitem enim, consilii, fugæ tuæ comitem socium adjungo discipulum) quid sis dicturus, cum ratio tui facti a te exigetur. Sed vale : nec deinceps fugitivi animum mentemque fove, nec alios una fugere allicito : et terribile judicium illud, ac indeclinabile, ultra comminationem non procedet.

A ξις, πρὶν ὑπανδραποδισθῆναι, μέγα ὅρκιον. Ὅρα δὴ λοιπὸν, ὅρα, μᾶλλον δὲ συνορᾶτε (δίδωμι γὰρ σοι κοινωνὸν τῆς βουλῆς τὸν γνήσιον τῆς φυγῆς μαθητὴν) τίνα μέλλεις λόγον ἔχειν, ὅτε σε τῶν τηλικούτων τὰς εὐθύνας βουληθείη μὲν πράττεσθαι[b]. Ἀλλ' ἔρρωσο· καὶ μηκέτι μήτε σὺ δραπέτην ἔχε λογισμὸν, μήτε δραπετεύειν ἄλλους ὑπόθελγε· καὶ τὰ τῆς ἀφύκτου καὶ φοβερᾶς δίκης εἰς μόνας ἀπειλὰς διαλέλυται.

EPIST. XLI.

Zachariæ metropolitæ Chalcedonis.

Montacut. (ep. 223, p. 333).

Inveni, opinor, sanguinis ablationem, licet per æstatem, tui corporis habitudini congruam. Quod quamvis sit contra opinionem medicorum qui nunc ubique abundant, non est paradoxum tamen. Nam ne alios ipsorum errores persequar, quibus hippariss habetur polygonum ; seselis, herculeum panaces, qui batrachion parvum chelidonium putant ; et pro peplio tithymallus habetur; quibus potamogiton est leimonium; et niger chamæleon tanquam albus ; qui pro anemone proferuntargemonem ; apud quos infinitæ herbarum species et naturæ peregrinis subserviunt temporibus, usibus, nominibus : nam quæ jam dixi, præ manibus sunt, quæ sine quæstione certa debebant esse vel iis, qui a portu medicinam salutarunt. Quid mirum, si phlebotomia tibi conducens ab illis deputetur aliena ? Tu si consilium meum admiseris, cum bono Deo, illorum pudore, experientia profuturum invenies.

ΕΠΙΣΤ. ΜΑ'.

Ζαχαρίᾳ μητροπολίτῃ Χαλκηδόνος.

Εὗρον, οἶμαι, τὴν τοῦ αἵματος ἀφαίρεσιν, καὶ θερίας οὔσης, τῇ τοῦ σώματός σου διαθέσει συμφέρουσαν. Εἰ δὲ παρὰ δόξαν ἐστὶ τῶν νῦν ἐπιπολαζόντων ἰατρῶν, παράδοξον οὐδέν. Οἷς γὰρ ἵνα μὴ νῦν τὰς ἄλλας αὐτῶν περὶ τὴν τέχνην ἁμαρτάδας, οἵ μοι λέγω, ἀλλ' ἱππουρὶς μὲν νομίζεται τὸ πολύγονον· σέσελις δὲ τὸ ἡράκλειον πάνακες· καὶ οἷα δὴ βατράχιον τὸ μικρὸν, χρίνεται χελιδόνιον· καὶ ἀντὶ μὲν πεπλίου, τιθύμαλλος· ὡς ποταμογείτων δὲ, τὸ λειμώνιον· καὶ ὁ μὲν μέλας χαμαιλέων, ὡς λευκὸς παραλαμβάνεται· ἀντὶ δὲ τῆς ἀνεμώνης, ἡ ἀργεμώνη· καὶ μυρίων ἄλλων φύσεις βοτανῶν ξένοις ὑπηρετοῦσι καὶ καιροῖς, καὶ χρείαις, καὶ ὀνόμασι. (Ταῦτα δὴ ταῦτα τὰ πρόχειρα, καὶ ἃ μηδὲ τοῖς ἐν προθύροις ἰατρικῆς προσῆκον ἦν ἐν ἀμφισβητήσει καθίστασθαι.) Τί θαυμαστὸν κἂν ἡ φλεβοτομία, χρειώδης οὖσά σοι, τούτοις νομισθείη ξενίζουσα, αὐτὸς δὲ τὴν συμβουλὴν δεχόμενος, σὺν Θεῷ Σωτῆρι φάναι, καὶ τὸν ἔλεγχον ἐκείνων, τῇ πείρᾳ, καὶ τὸ σὸν εὑρήσεις κέρδος.

EPIST. XLII.

Michaeli Mitylenes metropolitæ.

Montacut. (ep. 223, p. 334).

Quæ tu passus es a persecutoribus, alii forte excedere solatium dicent, ego cum tua bona venia dixerim laude omni majora esse : opportune ergo considerandum est utrum inter eos velis esse qui miseratione, an felicitate excipiuntur. Si cum grato animo patiaris (scio quod sic patieris), optarim adhuc magis tuarum passionum et coronarum particeps fieri : sin, quod deprecor, nec efferam ; quia me ineptire persuasum habeo ; dicam communia denuo sint tua mecum certamina, remunerationesque. Vale.

ΕΠΙΣΤ. ΜΒ'.

Μιχαὴλ μητροπολίτῃ Μιτυλήνης.

Τὰ μὲν εἰς σὲ τῶν διωκόντων πάθη, ἄλλος ἄν τις εἴποι μείζω παραμυθίας· ἐγὼ δὲ σοῦ βουλομένου φαίην ἂν μείζω εὐφημίας. Ὥρα οὖν ἐπισκοπεῖν σε, πότερον ἂν ἕλοιο τῶν σφόδρα ἐλεουμένων, ἢ τῶν σφόδρα μακαριζομένων, εἶναι. Ἂν μὲν γὰρ εὐχαρίστως φέρεις (οἶδα δ' ὅτι φέροις), εὔχομαί σου τῶν στεφάνων, καὶ τῶν παθῶν, ἐπὶ πλέον κοινωνῆσαι· ἂν δ' ὅπερ ἀπεύχομαι, ἀλλ' οὐκ ἂν ἐρῶ· καὶ γὰρ πέπεισμαι ματαιολογήσειν· διό μοι πάλιν εἴησαν κοιναὶ, καὶ οἱ ἆθλοι, καὶ τὰ ἔπαθλα. Ἔρρωσο.

EPIST. XLIII.

Michaeli metropolitæ Mitylenes.

Montacut. (ep. 227, p. 334).

Alius optaret tuarum coronarum participare ; sed non tuas passiones, ac pro pietate certamina subire : mihi honorandæ sunt passiones tuæ, licet nemo manu extenta capiti meo coronam imponat. Virum tantopere æmulandum et felicem, tam illustrem et conspicuum in ipsis pathemasi despondere non decet animum. Rerum enim præsentium, licet legis-

ΕΠΙΣΤ. ΜΓ'.

Μιχαὴλ μητροπολίτῃ Μιτυλήνης.

Ἄλλος ἄν τις ηὔξαιτο τυχεῖν στεφάνων τῶν σῶν, ἄνευ τοῦ τὰ σὰ πάθη, καὶ τοὺς σοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἆθλους, ὑπελθεῖν. Ἐμοὶ δὲ τίμια τὰ πάθη τὰ σὰ, κἂν μήπω τις ἐκτείνων τὴν χεῖρα, στεφάνους τῇ ἐμῇ προσάπτῃ κεφλῇ. Οὐ δεῖ, τοιγαροῦν, ἀθυμεῖν οὕτω ζηλωτὸν καὶ μακάριον, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς κινδύνοις, καὶ τοῖς παθήμασι, ἀναφανέντα, καὶ ἀνα-

VARIÆ LECTIONES.

[b] ἴσ. ὁ Θεὸς εἰσπράττεσθαι·

λάμψαντα. Τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα, κἂν νομοθετῶν, κἂν προφητῶν, κἂν εὐσεβῶν βασιλέων, κἂν ἄλλως ἀνδρῶν ἀληθείας φίλων, σιγᾷ ἅπαντα τὰ στόματα, τὴν ἐν αὐτοῖς ἐκτραγῳδοῦντα ματαιότητα· ἀλλ' οὐχ ὁρᾷς, ὅπως τῇ διηνεκεῖ ῥεύσει καὶ μεταβολῇ, οὐκ ἠρέμει ἀλλοιούμενα· ἀλλ' ἄνω καὶ κάτω φέρεται δόξα πᾶσα, καὶ πλοῦτος, καὶ τύχαι, καὶ λαμπρότητες, καὶ οὐδέν ἐστι τῶν παρόντων, ὅπερ τὸν σώφρονα νοῦν ἐπισπασάμενον ὑποθέλξειε. Τῶν δὲ ἐκεῖθε, τά τε ἄλλα ὑπὲρ διήγησιν ὄντων, καὶ τῷ ἀναλλοιώτῳ καὶ ἀῤῥεύστῳ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν τοῖς ἀξίοις παρεχομένων· τίς πρὸς τὰ ἐκεῖθε τὰς ἐλπίδας ἔχων ἱσταμένας, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνεῳγμένους, τοῖς παροῦσι κακοῖς συμπεσεῖται, ὀνείροις ἴσα λυποῦσι, καὶ ἐξαθυμήσει τοῖς, δι' ὧν ἔστι λαμπρύνεσθαι, ἀγωνίσμασιν; Ἄμεινον οὖν, οἶμαι, καὶ κρεῖττον λόγου παντός, ἐν ὀνείροις ἔχοντα τὰ χείρω, τῶν καθ' ὕπαρ ἀγαθῶν, καὶ ἀνεκλαλήτων, ἐν ἀπολαύσει γενέσθαι μὴ λῃγούσῃ ἢ ὀνείροις μικρὰ καὶ πρόσκαιρα πλανηθέντα, καὶ παίξαντα, τῶν ἀδιαδόχων πειρᾶσθαι κακῶν.

A latorum, prophetarum, regum piorum, vivorum veritatis amantium acta, omnia omnino ora reticerent, ea est conditio, ut suam futilitatem tragice exponant : annon vides ut fluxu continuo et mutatione alterantur sine sensu, susque deque fertur gloria omnis, divitiæ, fortunæ, splendores, nec quidquam in rebus præsentibus, quod mentem sobriam alliciat aut ad se trahat ? Quæ in cœlis sunt, cum omnem excedant explicationem, inalterabilia, nec fluxa sunt ; atque ita æternam præstant bonorum fruitionem iis qui merentur : ecquis est, cui oculi sunt aperti respectu stabilium illorum quæ sperantur ibi, cum malis præsentibus coincidet, quæ similia sunt insomniis dolorem inferentibus ? Quis in medio certaminum contristabitur, unde par est eum magnificari ? Quocirca, præstat, arbitror, et majori cum ratione conjunctum est, pejora pro insomniis habere vigilantem, vero bona ineffabilia et non diffundenda per fruitionem consequi, quam somniorum, exigua, temporalia, errantia, ludentia bona eligentem, malis interminabilibus permutare.

B

ΕΠΙΣΤ. ΜΔ'.

Ἀμφιλοχίῳ μητροπολίτῃ Κυζίκου.

EPIST. XLIV.

Amphilochio Cyrici metropolitæ.

Montacut. (ep. 207, p. 304).

Οἱ μὲν ἄλλοι τοῦ Πλάτωνος λόγοι τοῦ πολιτικοῦ λόγου πεφύκασι γνώμονες, πλὴν εἴ τι κατ' ἐκλογὴν ὀνομάτων ἐνιαχοῦ παρημέληται· αἱ δὲ τούτου ἐπιστολαὶ ἴσον τε τῆς ἐκείνου λογιότητος, καὶ τοῦ ἐπιστολιμαίου τύπου ἀπολείπονται. Αἱ δέ γε τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν μὲν ἄλλων αὐτοῦ γραμμάτων εἰσί πως λογωδέστεραι· πλὴν οὐδὲ ταῖς Πλατωνικαῖς ἐξισάζουσι. Δημοσθένους δὲ οἱ μὲν ἄλλοι, πόνοι, καὶ ῥητόρων καὶ κριτικῶν ἐγκωμίοις πληροῦσι τὰ στόματα. Τὰς ἐπιστολὰς δὲ, οὐδὲν ἀμείνους εὑρήσεις τῶν Πλάτωνος. Τίσιν οὖν ἐπιστολαῖς ὁμιλητέον, καὶ τίσι τὸν ἐπιγνωσθέντα ἡμῖν διὰ τῆς τέχνης χαρακτῆρα ἐφαρμόζοντες τὴν γυμνασίαν συλλεξόμεθα; Ἔστι μὲν καὶ ἄλλο πλῆθος ἄπειρον· ἔχεις δ', ἵνα μηδὲ μακρὸν ᾖ σοι τὸ τῆς γυμνασίας στάδιον, τὰς εἰς Φάλαριν ἐκεῖνον, οἶμαι, τὸν Ἀκραγαντῖνον τύραννον ἀναφερομένας ἐπιστολάς, καὶ αἷς Βρούτος, ὁ Ῥωμαίων στρατηγὸς, ἐπιγράφεται· καὶ τὸν ἐν βασιλεῦσι φιλόσοφον, καὶ τὸν σοφιστὴν ἐν ταῖς πλείσταις Λιβάνιον. Εἰ δὲ βούλει σὺν τῷ χαρακτῆρι, καὶ πολλῶν ἄλλων καὶ μεγάλων συλλέξαι ὠφέλειαν, ἀρκήσει σοι Βασίλειος ὁ γλυκὺς, καὶ ὁ κάλλους, εἴ τις ἄλλος, ἐργάτης Γρηγόριος, καὶ ἡ ποικίλη καὶ τῆς ἡμετέρας [c] αὐλῆς μοῦσα Ἰσιδώρου· ὃς ὥσπερ λόγων, οὕτω δὲ καὶ ἱερατικῆς καὶ ἀσκητικῆς πολιτείας κανὼν ἐστι χρηματίζειν ἀξιόχρεως· καὶ εἴ τις ἕτερος μετὰ τῆς ὁμοίας προαιρέσεως, τὴν ἐκείνων ἰδέαν ταῖς ἰδίαις ἐπιστολαῖς ἐνεδυναμώθη μορφώσασθαι.

Cæteri Platonis sermones gnomones quidam sunt politici sermonis, nisi quod verborum electio nonnunquam negligitur. At epistolæ ejus ex æquo fortassis deficiunt, cum ab ipsius conditione, tum a forma epistolari. Aristotelis autem fere sunt cæteris ejus operibus accuratiores : et tamen Platonicas non exæquant. Demosthenis opera cætera et rhetorum et criticorum ora implent ; sed nihilo meliores quam Platonis ejus epistolas reperies. Quænam igitur epistolæ lectitandæ : et a quibus exercitium adhibebimus, ut artificiosum, quem didicimus, characterem exprimamus ? Certe ingens est earum numerus : habes autem, ne elongatius tibi stadium figas, epistolas quæ Phalaridis esse dicuntur Acragantini Tyranni et quibus Bruti Romanorum ducis nomen præscribitur : et qui apud imperatores philosophus erat, sophista apud vulgus, Libanium. Quod si una cum epistolari charactere, rerum multarum et magnarum utilitatem acquirere cupias, sufficiat suavis ille, si quis alius, Basilius : et inter omnes præcipuus pulchritudinis artifex Gregorius : et variata illa Isidori musa, qui, ut nos, monachus fuit. Ille ut orationis, ita quoque sacerdotalis et asceticæ vitæ canon dignissime inscribitur : his adjungas, si qui alii sint, qui eodem animo, eorum ideam, propriis suis epistolis expresserunt.

C

D

VARIÆ LECTIONES.

[c] ἴσ. ὑμετέρας·

EPIST. XLV.

Joanni metropolitæ Heracleæ.

Videtur mihi Christus Deus et Rex noster cum sit, et Dominus rerum exsistentium, propter multas alias inexplicabiles causas, et mentis intuitum transcendentes, per voluntatem potius passionem subiisse, et non per potentiam absolutam totius mundi salutem operatus. Imprimis ob hoc ipsum, ut ita magnum, eximium et apparens solatium iis qui in hac vita affliguntur, et extrema omnia patiuntur, relinqueret suas ipsius passiones, et mortem contumeliosam. Hæc tu intuitus, lætare potius, eo quod habeas, servus cum sis, in quibus magistrum tuum imiteris : noli murmurare, ob illa quæ cedent tibi in argumentum coronarum, si a veritatis hostibus, licet invitis contribuleris.

ΕΠΙΣΤ. ΜΕ'.

Ἰωάννῃ μητροπολίτῃ Ἡρακλείας.

Montacut. (ep. 218, p. 324).

Ἐμοὶ μὲν σοκεῖ, καὶ δι' ἄλλας πολλὰς ἀῤῥήτους τε, καὶ ὑπὲρ νοῦν, θεωρίας, τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν, Βασιλέα, καὶ τοῦ παντὸς ὑπάρχοντα Κύριον, δι' ἑκουσίου μᾶλλον παθήματος, ἀλλὰ μὴ δεσποτικῇ καὶ αὐτοκράτορι ἐξουσίᾳ, τὴν παγκόσμιον σωτηρίαν ἀπεργάσασθαι· οὐδὲν δὲ ἧττον, οἶμαι, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἂν μάλιστα μέγα καὶ σαφὲς παραμύθιον τοῖς ἐν βίῳ ταλαιπωροῦσι, καὶ τὰ ἔσχατα πάσχουσι, καταλείποι τὰ οἰκεῖα πάθη, καὶ τὸν ἐπονείδιστον αὐτοῦ θάνατον. Πρὸς ἃ καὶ σὺ ἀφορῶν, χαῖρε μᾶλλον, οἷς ἔχεις, ὁ δοῦλος μιμεῖσθαι τὸν δεσπότην· ἀλλὰ μὴ δυσφόρει πρὸς τὰς τῶν στεφάνων ὑποθέσεις, ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν, καὶ ἀκόντων παιδοτριβούμενος.

SERIES SECUNDA. — AD ABBATES.

EPIST. XLVI.

Sabæ Pissadorum hegumeno.

De tua dispositione et natura quid dicam nescio. Vidi quidem ego te pelliculam indutum ovilem, et perinde, quod illa tegebatur, simplex arbitrabar, sine malitia, Christi grege dignum. Vulgo autem aiunt, pellem illam vulpem obtegere ; quæ mortua et olentia nutrit corpora, cujusmodi nempe in cœtu putrefacta ecclesiastico, dæmonibus pabulum atque eorum ministris fiunt. Ego certe te audivi longum errorem prædicantem, frustraneum errorem tuum deplorantem, antiquum scilicet errorem tuum. Aiunt autem, eumdem te adhuc errare errorem ; neque aliter affectum quam insani Corybantes. In faciem tu nos benedixisti, servatores appellasti, qui te de puteo perditionis deceptionisque illius extraximus : ast in absentes aiunt te nos obmurmurare, et non secus quam in scena solent lascivire. Recordare an hæc omnino Christianum, nedum monachum deceant. Quod si hæc commentitia sint, deplorare me oportet oggannientes, *quod deficit sanctus, deparperata est veritas a filiis hominum*[6] : sin quæ reniuntiantur vera sunt, deflendi plane sunt peccatores, eo quod stulta loquatur omnis apud proximum suum, et labiis dolosis osculatur. Omni autem modo dolendum est mihi : ad meum etenim et Christi gregem spectant, velint nolint, infecti lepra, et cum Paulo de ipsis angimur, uteunque simul sensu tangi nolint.

ΕΠΙΣΤ. ΜΣ'.

Σάβᾳ ἡγουμένῳ τῶν Πισσάδων.

Montacut. (ep. 15, pag. 76).

Οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ εἴπω περὶ τῆς ὑμῶν διαθέσεως· Ἐγὼ μὲν γὰρ εἶδον προβάτου σε δορὰν περικείμενον, καὶ ἐδόκουν ἁπλοῦν καὶ ἄκακον, τῆς Χριστοῦ ἀγέλης ἄξιον εἶναι τὸ καλυπτόμενον. Οἱ δέ φασι, τὴν δορὰν ἀλώπεκα κρύπτειν· ἢ νεκρὰ καὶ ὀδωδότα τρέφει [d] σώματα, ὅσα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ διασαπέντα πληρώματος δαίμοσι τροφὴ καὶ τοῖς αὐτῶν θεράπουσι γίνεται. Καὶ ἐγὼ μὲν ἤκουόν σε πλάνην λέγοντα μικράν, καὶ ματαίαν πλάνην ἀπολοφυρόμενον, τὴν πάλαι σου πλάνην. Οἱ δὲ σέ φασιν ἐκείνην ἔτι περιπλανᾶσθαι, μηδὲν ἧττον τῶν κορυβαντιώντων διακείμενον. Καὶ σὺ μὲν κατὰ πρόσωπον ἡμᾶς ηὐλόγεις, καὶ σωτῆρας ἡμᾶς ὡμολόγεις, ὅτι σὲ τοῦ βόθρου τῆς παρατροπῆς ἐκείνης καὶ ἀπάτης ἀνειλκύσαμεν· οἱ δέ σέ φασιν, ἀπόντων ἡμῶν, καταγογγύζειν ὅμοια τοῖς ἐπὶ σκηνῆς ἀσελγαίνοντα. Ἐννόει δὴ ταῦτα εἰ ὅλως Χριστιανῶν, μή τι γε μοναζόντων, δύναται εἶναι. Ἀλλ' εἰ μὲν ἐπλάσαντο ταῦτα, ὀδύρεσθαί με δεῖ τῶν κατειπόντων, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὅσιος, ὅτι ὠλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων· εἰ δ' ἀληθῆ τὰ ἀπηγγελμένα, θρηνεῖν προσῆκε τοὺς ἡμαρτηκότας, ὅτι μάταια λαλεῖ ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ δολίοις περιπτύσσεται χείλεσι. Πάντως δὲ δεῖ με ἀνιᾶσθαι· τῆς ἐμῆς γὰρ καὶ Χριστοῦ ποίμνης, κἂν μὴ βούλωνται, καὶ τὰ λεπρωθέντα, καὶ περὶ αὐτῶν μετὰ Παύλου διαμεριμνῶμεν, κἂν μὴ θέλωσι συναισθάνεσθαι.

EPIST. XLVII.

Theoctisto hegumeno.

Virtutes lauda ; coram vero et in facie discipulos ne laudes, qui sequuntur eas ; instigare, et adhortari, boni operis pars est ; laudare coram, nec

[6] Psal. XI, 2.

ΕΠΙΣΤ. ΜΖ'.

Θεοκτίστῳ ἡγουμένῳ.

Montacut. (ep. 32, p. 94).

Ἐπαίνει τὰς ἀρετάς· μὴ θαύμαζε δὲ κατὰ πρόσωπον τοὺς σοὺς μαθητὰς μετιόντας αὐτάς. Τὸ μὲν γὰρ, προτροπὴ καὶ παράκλησις, ἀγαθοεργίας ἐστί,

VARIÆ LECTIONES.

[d] ἴσ. σκέπει.

τὸ δὲ, καὶ σὲ κολακείας οὐχ ἵστησι μακρὰν, καὶ πρὸς οἴησιν τοὺς θαυμασθέντας ἢ μαλακίαν τοῦ τόνου τῆς ἀρετῆς εἴωθεν ὑποχαλᾷν· δι' ὧν τὸ γλυκὺ τῶν κατὰ Θεὸν πόνων πέφυκεν ἐπικαταῤῥεῖν, καὶ αἱ τῆς σαρκὸς ἀναζωπυροῦνται ἡδοναί.

A te submovet longe ab adulatione, et cum admiratione laudatos, vel ad sui opinionem perducere, vel virtutis tonum in mollitiem animi relaxare solet; hinc fit ut laborum secundum Deum susceptorum dulcedo defluat, et carnis excitentur, velut igne afflato, voluptates.

ΕΠΙΣΤ. ΜΗ'.

Θεοδώρῳ ἡγουμένῳ.

EPIST. XLVIII.

Theodoro hegumeno.

Montacut. (ep. 142, p. 199).

Οὐχ ὁ τὸ ῥεῦμα τῶν λόγων ἐν γλώσσῃ πηγάζων ἤδη, καὶ χεῖρα δραστήριος· ὥσπερ οὐδ' ὁ πράξει κρατῶν, καὶ τὴν τῶν ῥημάτων πειθὼ σοβαρευομένην ἔχει τοῖς χείλεσι. Καὶ πολλὰ μὲν ἄλλοις εἰπεῖν ἔχω καὶ παντοδαπὰ παραδείγματα· πρὸς σὲ δὲ γράφων τὸν ὁμηρίζοντα, ἓν ὑποδείξας ἀρκεῖν ἡγοῦμαι, Λιμὸς ἐπόνει τὸ στρατιωτικὸν, οἱ τὴν σὴν Τροίαν πολιορκοῦντες περιεκάθηντο· καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς σίτον αἰτήσων, πρὸς Ἄνιον ἀπεστέλλετο· ἐθάῤῥει γὰρ αὐτοῦ τῇ γλώσσῃ τὸ Ἀχαικόν. Ὁ δὲ παραγεγονὼς, ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίοισι, πλεῖστα ἐπομβρήσας, καὶ τούτοις κατακλύσας τὸν ἄνθρωπον, οὐ μόνον, ὧν ἤλπισεν, οὐδὲν ἐγεώργησεν, ἀλλὰ καὶ ὀχληρὸς εἶναι δόξας, ὑπέστρεψεν· ἄπορον [e] τὴν ζωὴν τοῖς εἰς αὐτὸν κεχηνόσι ποιησάμενος. Παλαμήδης δὲ ἐκεῖνος (οἶδας τὸν ἄνθρωπον, ὅσον Ὀδυσσέως ἀφωνότερος) τὴν πρεσβείαν μετὰ τὸν λιγὺν ἐκεῖνον ἀγορητὴν ἐθάῤῥησεν ὑποδύσασθαι· καὶ καταλαβὼν τὸν Ἄνιον, ἐργαζόμενον, εἶπε μὲν οὐδέν· ἀποβαλὼν δὲ τὸ ἱμάτιον, κοινωνὸς τοῦ ἔργου ἐγίνετο. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τοὺς πόνους, τὸ δεῖπνον ἐκάλει, τῷ ἀνθρώπῳ συνηρίστησε· καὶ τότε βραχὺ ῥῆμα προήνεγκεν [f], ὡς ἦκε σῖτον αἰτήσων στρατῷ, φίλῳ καὶ λιμώττοντι· καὶ τυχὼν ἀπῄει χαίρων, καὶ φέρων τοῖς ὁμοφύλοις, ἀντὶ λόγων, τὴν ὠφέλειαν. Καὶ σὺ τοίνυν μὴ πάντα θάῤῥει τοῖς λόγοις· βραχὺ γὰρ ἔργον σιγῶντος μετὰ συνέσεως, μακροὺς ἐπιστομίζει λόγους πολλάκις, καὶ οὐδὲν τῶν ψοφῶν, καὶ τῶν ἀσήμων φωνῶν πλέον ἔχειν, ἐπιδείκνυσιν.

Non est ille statim manu promptus habendus, qui torrentes verborum, lingua veluti fonte immittit: ita nec rebus gestis clarus, verborum suadelam labiis cum pompa insidentem semper habet. Apud alios, ego multis hoc effatum et multiplicibus probare possem exemplis: sed cum ad te scribam, qui Homerizantium unus es, unicum si suggeram, sufficturum arbitror. Fame laborabat exercitus Trojam circumobsidentium: Ulysses, frumentum impetraturus, ad Anium mittitur. Linguæ enim ejus confidebant Græci. Ille ubi Anium advenit, verba grandinis aut nivis instar depluebat, atque illis hominem inundabat; sed non modo nihil eorum quæ sperabat obtinuit, verum molestus ei visus inanis reversus est; et vitam sine fructu, sine victu reddidit Græcis qui in illum inhiabant. Verum Palamedes (de quo fando audisti, minus exstitisse illum quam Ulysses erat, loquacem) legationem, post illum rhetoricum declamatorem, obire ausus; cum operi intentum rustico invenisset Anium, nihil prorsus dixit, sed exuta veste, operi se accinxit laboris socium. Cum finito opere ad cœnam vocaretur, cœnavit una: et inter cœnandum breviter exposuit adventus sui causam, ut frumentum exercitui impetraret, fame nimis quam laboranti. Quo impetrato, lætus revertitur; pro verbis, contribulibus suis utilitatem ferens. Noli ergo tu nimium verbis fidere: nam taciturnitas prudentis viri logos longos sæpe obturat: necnon omnibus manifestum facit, esse illos inanes strepitus, et præter voces nihil.

ΕΠΙΣΤ. ΜΘ'.

Τῷ αὐτῷ.

EPIST. XLIX.

Eidem.

Montacut. (ep. 143, p. 200).

Τὴν Αἰσώπου γνώμην, ἣν ἀπέδωκε, διερωτήσαντος τοῦ Λακεδαιμονίου Χείλωνος (ἐξ ὧν γὰρ ποθεῖς ναμάτων, τὸν τῆς παραινέσεώς σοι κιρνὼ κρατῆρα), μὴ μόνον εὐστόχως καὶ σοφῶς εἰρημένην, ἀλλὰ καὶ χρησιμωτάτην λίαν νόμιζε. Ἔστι γὰρ, ἔστιν, ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἰδεῖν ἐναργῶς, ὡς ὁ ἄῤῥητος [g] καὶ ἀναλλοίωτος νοῦς, ἐπαίρει μὲν συνεχῶς (ὅπερ ἐκεῖνος ἔφησεν) εἰς ὕψος [h] ταπεινά· κατάγει δὲ εἰς ταπεινότητα, τὰ ὑψηλά· καὶ τοῦτο συνεχῶς διαμελετῶν, κἂν ἄνω δοκῇς ἑστάναι, σκόπει τὰ κάτω καὶ ταπεινά· ἵνα μὴ ἀθρόον, καὶ παρ' ἐλπίδας πεσὼν, εἰς ἀμηχανίαν ὅλως καταστῇς, καὶ ἰλιγγιῶντι

Æsopi sententiam, quam Chiloni Spartano interroganti protulit, non modo apposite et prudenter prolatam, sed valde commodam arbitrare (ut e rivulis, quibus oblectaris, admonitionis tibi poculum propinam). Certe e re ipsa manifeste licet animadvertere, quod firma et immota mens sæpenumero attollit (quemadmodum ille loquebatur) humilia in sublime, et deprimit sublimia in humilitatem. Hoc tuo animo recolens sæpe, licet in excelso elatus exsistere videaris, quæ deorsum sunt, intuere; ne præter exspectationem tuam, subito et confertim deturbatus excidas, et quo te vertas

VARIÆ LECTIONES.

[e] ἄσπορον. [f] προσ. [g] ἄῤῥητος. [h] τά.

nescius, similis fias vertiginoso et circumacto, ita ut risum moveas (quæ est deploranda hominum conditio) iis qui per adulationem nunc te beatum prædicant : nobis autem dolorem procures, qui libere nunc optima tibi suggerimus. Et lutcunque temet tunc vehementer incuses, quia suspectos aliquando habebas eos qui bene suadebant, nihil inde referes emolumenti, tantum post oblatam occasionem neglectam, pœnitentiam frustra ages, atque feres ægerrime.

A καὶ περιδινουμένῳ ἐοικώς, γέλωτα μὲν κινήσεις (ὦ φύσις ἀνθρώπων τάλαινα) τοῖς σε νῦν ἐν κολακείᾳ μακαρίζουσιν, ὥσπερ λύπην ἡμῖν, τοῖς ἐν παῤῥησίᾳ συμβουλεύουσι τὰ χρηστά· πολλὰ δὲ καταγινώσκων ἑαυτὸν τῆς προτέρας τῶν παραινούντων ὑπεροψίας, οὐδὲν πλέον ἀνύσεις, πλὴν τοῦ, τῶν καιρῶν ὀπίσω μεταγινώσκειν, καὶ δυσφορεῖν.

EPIST. L.

Nicolao hegumeno monasterii Sancti Nicephori.

Montacut. (ep. 159, p. 213.

ΕΠΙΣΤ. Ν'.

Νικολάῳ ἡγουμένῳ μονῆς τοῦ ἁγίου Νικηφόρου.

Amicus est res necessaria ; quidni enim ? sed magis necessarius sermo justi. Optaram utramque concurrere in eo pro quo intercedis, amicitiam nempe et justitiam. Ita enim cum gaudio gratificabor amico. Sin id minus, non jam ego culpandus, sed is qui amicitiam disjunxit a justitia. Animo certe haud feres, me amantem cum justitia, ei qui sine ea diligit, non præferri. Quin scio, quod hoc ante illud animo recoles, quod haud tibi libitum est, ut ego qui olim in futuro judicio pœnas pendam pro judicio necæquo, nec recto, et ille duplici pœna plectatur. Nimirum quod injuste fecit primum ; secundo, quod cum justitiam violasset, et solutus esset crimine, aliam rem injustam perpetravit, quod cum pœnam luere debuerat, illi non erat inflicta.

B Ἀναγκαῖος μὲν ὁ φίλος· πῶς γὰρ οὔ ; ἀναγκαιότερος δὲ ὁ τοῦ δικαίου λόγος. Εὔχομαι ἀμφότερα συνδραμεῖν ὑπὲρ οὗ πρεσβεύεις, καὶ τὴν φιλίαν, καὶ τὴν δικαιοσύνην. Οὕτω γὰρ ἂν ἡδέως φίλῳ χαρισαίμην. Εἰ δ' οὖν, μηκέτι ἡμᾶς, ἀλλὰ τὸν διχάσαντα τὴν ἑαυτοῦ φιλίαν τῆς δικαιοσύνης, αἰτιαιτέον. Πάντως γάρ, οὐδ' αὐτὸς ἀνέξῃ, ἐμὲ φιλοῦντα μετὰ τῆς δικαιοσύνης, τοῦ χωρὶς ταύτης ἀγαπηθέντος, μὴ προκρίνεσθαι. Ἐκεῖνο δέ μοι, καὶ πρὸ τούτου, εὖ οἶδ' ὅτι, σκοπήσας· ὡς οὐκ ἂν θελήσαις ἐμέ τι δίκην ὀφείλειν ἐκεῖθεν, τῆς οὐκ ὀρθῆς, οὐδὲ ἴσης κρίσεως, ἐκεῖνόν τε διπλᾶς ὑπέχειν ποινάς, τοῦ τε πρώτου ἀδικήματος· καὶ τοῦ, ἐφ' ᾧ τὴν δίκην διαφθείρας, καὶ φυγών, δεύτερον ἀδίκημα, τῷ δίκην ὀφείλοντι, παρὰ τοῦ λαβεῖν, ἤνεγκεν.

EPIST. LI.

Dorotheo hegumeno monasterii Cedronorum.

ΕΠΙΣΤ. ΝΑ'.

Δωροθέῳ ἡγουμένῳ μονῆς Κεδρώνων.

Montacut. (ep. 220, p. 344).

Tu quidem plangis et lacrymaris, eo quod a nostro olim in Christo amore separabare; recte facis : non enim est minus cum virtute conjunctum, amoris jacturam deflere ; et non modo velle emendare, verum acerbe ferre, quod aliquando lapsus invaluit. Tantum abest ut ego alienationem priorem vituperem, propter præsentis concordiæ sinceritatem, aut ut tarde veniam concedam, ut gratias divinæ Providentiæ omnia administrandi ferendas tibi asseram. Qui enim tum profitebantur amicitiam, satis numerabiles generosam sane mentem tenuere : cæteros vel adulationem simulasse tempus convicit : quosdam, quod dum experirer, non metuebam, audacia exarmavit in contrarium ; et tamen factum est, ut qui cum illis staret, ab illorum suspicione non esset purus ; verum per istiusmodi tempora sinceram amicitiam viriliter conservasse, et dispositionis laudem egregiam habet, et futurorum sine dubio pignus, et præteritorum apologia, quæ nullam aliam requirat exigentiam, sed cum omni venia, de inertia in judicium si vocetur, apud tribunal nullis muneribus corrumpendum recte et egregie factum in præsenti ipsum per se honorem et venerationem consequetur.

C Σὺ μὲν ὀλοφύρῃ καὶ θρηνεῖς ἐφ' οἷς πάλαι τῆς ἡμῶν ἐν Κυρίῳ ἀγάπης διίστασο· καὶ καλῶς ποιεῖς· οὐδὲ τοῦτο γὰρ ἔλαττον τῶν ἄλλων εἰς ἀρετῆς λόγων ἀγάπης ζημίαν ὀδύρεσθαι, καὶ μὴ μόνον ἐθέλειν ὀρθοῦσθαι, ἀλλὰ καὶ πικρῶς ἀλγεῖν, ὅτι τὴν ἀρχὴν ἡ πτῶσις ἐκράτησεν. Ἐγὼ δὲ τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ μέμψασθαί τι τῆς πρὶν διχονοίας, διὰ τὴν καθαρότητα τῆς νῦν ὁμονοίας, ἢ πρὸς συγγνώμην βραδὺς εἶναι, ὥστε καὶ χάριτας τῇ πάντα σοφῶς περιαγούσῃ προσομολογῶ προνοίᾳ, καὶ σέ φημι δεῖν. Τῶν γὰρ τότε φίλων εὐαρίθμητοι μὲν διεσώσαντο τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενές· τῶν δὲ λοιπῶν, τοὺς μὲν ὁ ἐπικρεμασθεὶς φόβος ἀφεῖλε τὴν ἀρετήν· τοὺς δὲ κολακείας ὄντας πρόσωπον ἤλεγξεν ὁ καιρός· τοὺς δὲ, ὦ, μέχρι τοῦ γενέσθαι μηδ' ἐλπιζομένῃ τόλμα καὶ ἀπεναντίας ἱσταμένους· καὶ συνέβαινεν, εἰ καὶ συνέβαινε, τὴν μετ' ἐκείνων ἔχοντι τάξιν, μηδὲ τῆς ἐκείνων καθαρεύειν ὑποψίας· τὸ δὲ ἐν καιρῷ τοιούτῳ καθαρὰν οὔπω καὶ ἀνδρείαν ἐπιδείξασθαι τὴν φιλίαν, καὶ τῆς παρούσης ἐστὶ διαθέτεως ἐγκώμιον μέγα· καὶ τῶν μελλόντων οὐκ ἔχουσα δισταγμὸν ἐγγύη· καὶ τῶν παρεληλυθότων ἀπολογία, μηδεμιᾶς μὲν ἄλλης δεομένη περιστάσεως, ἀλλὰ καὶ συγγνώμῃ πάσῃ δικάζουσα, τὴν ἀργίαν, ἐξ ἀθωροφορήτου τοῦ βήματος τοῦ παρόντος κατορθώματος αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν τὸ αἰδέσιμόν τε καὶ ἀξιόπιστον χρηματίζει.

VARIÆ LECTIONES.

i κινησις j μέν.

ΕΠΙΣΤ. ΝΒ'. A EPIST. LII.

Γῷ αὐτῷ. *Eidem.*

Montacut. (ep. 230, p. 345).

Τὸ μὲν δῶρον γνησίας ἀγάπης· τὸ δὲ ἐν καιρῷ τοιούτῳ διαπύρου πόθου· τὸ δὲ καὶ τηλικούτων ἐπικρεμαμένων κινδύνων μαρτυρικοῦ ζήλου· ἀνθ' ὧν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἡμῶν σιγώντων, εἰς τὸν αὐτοῦ σε τῆς βασιλείας ἐναπογράφεται κλῆρον. Εἴη δ' ἡμῖν καὶ ἡ σὴ παρουσία μετὰ λαμπρᾶς καὶ μεγάλης τῆς σωτηρίας, καὶ τῶν ἱερῶν ἐλπίδων, αἷς ἡ σὴ πανιερὸς ψυχὴ προσανέχει· μηδὲν εἰς ἀναβολὰς ἔτι ὡρημένον [k] ἀλλ' ἐπ' αὐτοῖς ἔργοις τὸ βέβαιον λαμπρῶς καθορώμενον.

Munus ab amore est genuino ; at hoc tempore missum ardenti desiderio : sed tantis periculis impendentibus martyrii zelo. Pro quo Deus noster Christus, nobis tacentibus, in regni sui sortem te transmittat : tua autem præsentia futura est mihi cum illustri et notabili salute, et spe sacra, cui anima tua sancta affigitur, non per procrastinationem rejecta, sed reipsa conspicue firmata.

—

SERIES TERTIA. — AD DIVERSOS CLERICOS.

ΕΠΙΣΤ. ΝΓ'. B EPIST. LIII.

Γεωργίῳ διακόνῳ καὶ ξενοδόχῳ. *Georgio diacono et hospitalario.*

Montacut. (ep. 45, p. 100).

Ὁ τῶν ἀπορρήτων ἐπόπτης καὶ μυσταγωγός, τὴν μέθην πόρρω Θεοῦ βασιλείας ἐθεάσατο. Εἰ οὖν μέθυσοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι, τί σοι τὸ ὄφελος, ὅτι τῶν ἄλλων ἁμαρτιῶν δοῦλος, ὡς λέγεις, οὐ γέγονας ; Καὶ τοι τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ τυφλοῦ κειμένου τῇ μέθῃ τοῦ καθοδηγοῦντος λογισμοῦ καὶ ἀμύνοντος, μὴ παντὶ προσπταίειν λίθῳ τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ παντὸς πάθους προκεῖσθαι ἀνδράποδον.

Rerum secretarum inspector et propalator, ebrietatem a regno Dei submovit longe. Quod si ebrii Dei regnum non hæreditabunt, quid tibi prodest, si (quod affers) aliorum peccatorum servus non exsistas ? Est enim impossibile, cum ratio (viæ dux quæ esse debuit et injurias propulsare) cæca exstiterit per ebrietatem, non ad omnem lapidem offendere, non cujuslibet servum se exhibere.

ΕΠΙΣΤ. ΝΑ'. EPIST. LIV.

Τῷ αὐτῷ. *Eidem.*

Hæc epistola nunc quæstio CCII *editionis nostræ.*

ΕΠΙΣΤ. ΝΕ'. C EPIST. L V.

Θεοφάνει διακόνῳ καὶ πρωτονοταρίῳ. *Theophani diacono et protonotario.*

Montacut. (ep. 83, p. 129).

Ἀλγεῖς ὅτι ἀκούων [l] εἰς ἡμᾶς ἥμαρτες· μᾶλλον δὲ ὅτι τυραννούμενος καὶ πληγαῖς εἰς πεῖραν προκείμενος, μέχρι γλώσσης μόνον τὴν ἰσχὺν αὐτῶν τῆς βίας ἐπέδειξας, ἀνάλωτον ταῖς βασάνοις συντηρήσας τὴν διάνοιαν. Καὶ τί ἂν ἄλλο ταύτης γένοιτο τῆς παραψυχίας παραμύθιον, ὅτι τοσούτῳ πλήθει φοβερῶν βασάνων τὴν τοῦ συνειδότος κρίσιν οὐκ ἐβόλωσας, οὐδὲ τῆς κακίας τῶν βιαζομένων ὄργανον ἐγένου, καὶ τοι πολυειδέσι καὶ πολυτρόποις αἰκίαις, ἀλλ' οὐ δακτύλοις, κρουόμενος. Πῶς δὲ ἡμεῖς οὐκ ἂν συγγνώμης καὶ εἴ τι ταύτης ὑψηλότερον, οὐχὶ καὶ σὺν προθυμίᾳ σε ἄξιον ψηφιούμεθα, ὅτι ῥήματι [m] καὶ βίᾳ παρασύρεις, ὡς εἰς τὸ πᾶν καὶ ἑκὼν ἐξημαρτηκώς, οὕτως ἑαυτὸν ἐταπείνωσας ; καὶ τῶν ἡμετέρων ῥημάτων οὐκ ἔχεις, οἶμαι, χρείαν μανθάνειν τὸ βέβαιον. Ἡμεῖς γὰρ τοσοῦτον ἀπέχομέν τι τῶν ἀηθῶν περὶ σοῦ διανοηθῆναι, ὅτι καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀφορᾷν εἰς σὲ προτρεπόμεθα. Σὺ δὲ ἔρρωσο, καὶ ἀρετῆς ἐπιμελοῦ, δι' ἧς τελειούμεθα, καὶ δι' ἣν σὲ τῶν φίλων καὶ

Dolet tibi quod invitus in me deliquisti ; potius quod tyrannice compulsus, et plagis inflictis ad tentationem subditus, lingua tenus tantum, quam vim habuerit eorum violentia, docuisti ; tormentis interim animum non succumbentem custodiens. Et quodnam aliud solatium haberi poterat hujusce præsentis animi, quod ne per tantam terribilium terrorum multitudinem conscientiæ tuæ judicium fœdaveris, nec improbitatum vim inserentium instrumentum te præstitisti, utcunque tormentis multarum specierum et variarum, non leviter, aut digito tenus tortus fuisti. Nos autem quomodo non te venia dignum, aut si quid venia excellentius sit, et quidem libentissime decernemus, ut torrente ac violentia in transversum actus, in offensionis peccatum incideris, ubi te taliter humiliasti, ut non sit tibi, opinor, opus, a nobis constantiam edoceri ? Certe tantum abest ut nos aliquid acerbitatis in te statuamus, ut plerosque, te intueri, tanquam in

VARIÆ LECTIONES.

[k] ἴσ. ἀπηωρημένων. [l] ἄχων. [m] ῥύματι.

exemplum jubeamus ; tu autem vale, et virtutem cura per quam consummamur, et propter quam te jam olim amicorum albo et genuino meorum familiarium choro ascripsimus.

A τῶν γνησίων θεραπόντων πάλαι τῷ χορῷ συγκατελέξαμεν.

EPIST. LVI.

Georgio diacono, et hospitalario.

ΕΠΙΣΤ. ΝϚ'.

Γεωργίῳ διακόνῳ καὶ ξενοδόχῳ.

Montacut. (ep. 88, p. 132).

Melanthium ferunt, tragœdiæ auctorem, tam voracem fuisse, ut indoleret, quod cycni collum non haberet, ut quam diuturno tempore ciborum per guttur descendentium voluptate frueretur : si tuorum particeps conviviorum fieret, opinor eum indolentiæ suæ et mœstitiæ remedium illius habitu- B rum, et deprecaturum ne guttur in antiqua sua subsistat longitudine, ne multum temporis insumeret a tua mensa et eduliis tuis abstinens. Quid ergo faciendum ? Certe semper et ubique *Ne quid nimis*, optimum existimare.

Μελάνθιόν φασι, τὸν τραγῳδίας ὑποκριτὴν, οὕτω τῆς ὀψοφαγίας ἥττω γενέσθαι, ὥστε καὶ ἀθυμεῖν, ἐπεὶ μὴ κύκνου τὸν τράχηλον εἶχεν· ἵνα ὡς πλεῖστον χρόνον τῶν διὰ τοῦ λαιμοῦ ῥεόντων, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἡδονῆς, ἀπόλαυῃ. Εἰ δὲ σοῦ τῶν δείπνων ἐγεγόνει κοινωνὸς, οἶμαι ἂν αὐτὸν καὶ τῆς ἀθυμίας μέγα φάρμακον ἐξευρεῖν, καὶ ἀπεύχεσθαι μηδὲ εἰς τὸ ἀρχαῖον μῆκος τὸν αὐχένα διαμένειν, ἵνα μὴ συχνὸν ἀναλίσκοι χρόνον τῆς σῆς τραπέζης καὶ τῶν σῶν ἐδεσμάτων ἀνεχόμενος. Τί οὖν δεῖ ποιεῖν ; Πανταχοῦ τὸ, Μηδὲν ἄγαν, ὑπολαμβάνειν κράτιστον.

EPIST. LVII.

Eidem.

ΕΠΙΣΤ. ΝΖ'.

Τῷ αὐτῷ.

Montacut. (ep. 89, p. 133).

Divitias amas, idcirco virtutem non amas. Nam impio amore, laudandus amor omnis bonorum exstinguitur. Sin avaritiæ flammam exstinxeris et spinas cupiditatis simul combures, tum facilius animæ tuæ tellus suum proprium fructum faciet pullulare, eleemosynam, et te alioqui cum hædis C locandum inter ovium greges translatum dabit. Vale.

Ἐρᾷς χρημάτων· διὰ τοῦτο, ἀρετῆς οὐκ ἐρᾷς. Ἔρωτι γὰρ κακίας, ὁ τῶν καλῶν ἔρως ἐναποσβέννυται. Εἰ δέ γε τὴν φλόγα τῆς πλεονεξίας ἀποσβέσεις, καὶ τὰς ἀκάνθας τῆς φιλαργυρίας συμφλέξεις, ῥᾷον ἡ τῆς ψυχῆς ἄρουρα τὸν οἰκεῖον καρπὸν, τὴν ἐλεημοσύνην ἀναβλαστήσει· καὶ σὲ αὐτὶ τοῦ μετὰ τῶν ἐρίφων τετάχθαι, εἰς τὴν τῶν προβάτων ἀγέλην μεταστήσει. Ἔρρωσο.

EPIST. LVIII.

Georgio diacono et hospitalario.

ΕΠΙΣΤ ΝΗ'.

Γεωργίῳ διακόνῳ καὶ ξενοδόχῳ.

Montacut. (ep. 94, p. 135).

Qui apud Græcos videntur sapientes, materiam, sive *hylam*, impensis multis et longis sermonibus, vix tandem potuere (ut ipsimet aiunt) tardo hebeti et infirmæ rationi persuadere, quod aliud illa esset, et diversum ab omnibus, perpetuis alterationibus subdita, fluxa, fluida, omnium formarum D receptiva. Si te tum temporis nasci contigerat, tu solummodo in illorum notitiam deveniens, a multis longis laboribus et defatigationibus ipsos facile liberasses. Nemo enim, opinor, te aliquando deprehendit, ne per momentum in eadem sententia manentem ; sed defluentem semper, immutatum, et præsentibus implicitum et ad omnia transfiguratum et fœditate tanquam propria pulchritudine exceltum.

Τὴν ὕλην, οἱ παρ' Ἕλλησι δοκοῦντες εἶναι σοφοὶ πολλοὺς καὶ μεγάλους ἀναλώσαντες λόγους, μόλις ἴσχυσαν, (ὡς αὐτοί φασι) νόθῳ [n] καὶ ἀσθενεῖ παραστῆσαι λογισμῷ, ὡς ἄλλο τι οὖσα παρὰ πάντα τὰ ὄντα, καὶ ἀλλοιουμένη διηνεκῶς, καὶ ῥέουσα, πάντων ἐστὶ τῶν ὄντων δεκτική. Εἰ δὲ σὲ συνέβη κατ' ἐκείνους γενέσθαι τοὺς καιρούς, μόνον αὐτοῖς ἐπιγνωσθεὶς, πάντων ἂν τῶν μακρῶν ἐκείνων, ἀπήλλαξας αὐτοὺς πόνων καὶ καμάτων. Οὐδεὶς γὰρ, οἶμαι, οὐδέποτέ σε, οὐδ' ἐν ἀκαρεῖ, τὴν αὐτὴν ἔχοντα κατείληφε γνώμην· ἀλλὰ ῥέοντά τε ἀεὶ, καὶ ἀλλοιούμενον, καὶ τῶν παρατυγχανόντων γινόμενον, καὶ πρὸς ἅπαντα μορφούμενον, καὶ ὡς οἰκείᾳ μορφῇ τὴν ἀμορφίαν καλλωπιζόμενον.

EPIST. LIX.

Gregorio diacono et chartulario Amasiano.

ΕΠΙΣΤ. ΝΘ'.

Γρηγορίῳ διακόνῳ καὶ χαρτουλαρίῳ τῷ Ἀμασιάνῳ.

Montacut. (ep. 99, p. 141).

Audio quosdam ex adversariis pacem circumannuntiare, et simpliciores conari, ut hoc nomine inescatos capiant : verumtamen, si pacem illam

Ἀκούω τινας τῶν ἐναντίων εἰρήνην περιαγγέλλειν, καὶ τοὺς ἁπλουστέρους ἐπιχειρεῖν ταύτῃ δελεάζειν τῇ προσηγορίᾳ. Ἀλλ' εἰ μὲν ἦν ὁ Κύριος διδω-

VARIÆ LECTIONES.

[n] ἴσ.νωθρῷ.

σιν, οὐκ ἐκείνους δεῖ περιαγγέλλειν, ἀλλὰ παρ' ἡμῶν ταύτην ὀφείλουσιν ἐκμανθάνειν. Εἰ δὲ ἦν καθελεῖν αὐτὸς ἐλήλυθεν (Οὐ γὰρ ἦλθον, φησὶν, βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν), ἴστωσαν ὅτι χριστομαχοῦσιν, ὑπὸ τῷ τῆς εἰρήνης ὀνόματι, τὴν κατ' αὐτοῦ πολιορκίαν ἀνιστῶντες.

A quam dat Dominus denuntiant, congruum non est ut annuntient illi, sed a nobis hanc acceptam debent agnoscere. Sin, quam ut tolleret, ispe advenit (nam *Non veni*, dicebat, *qui pacem darem, sed ut gladium*[8]), sciant tum quod contra Christum bellum gerunt, et, sub prætextu pacis, obsidione instituunt illum cingere.

ΕΠΙΣΤ. Ξ'.
Τῷ αὐτῷ.

EPIST. LX.
Eidem.

Montacut. (ep. 100, p. 142).

Εἴ τις δοξολογία, εἴ τις εὐχαριστία, ταύτην ἐξ ὅλης ψυχῆς Θεῷ ἀνατίθημι, ὅτι με τοιαύταις ἡμέραις ἄρχειν ἀνθρώπων οὐ συνεχώρησεν, οὐδ' ὀφθαλμοῖς ἐπιδεῖν πάθος ἀπαράκλητον, ἐν αἷς τάφος μὲν ἀντὶ πόλεως ἡ Κωνσταντίνου, θρῆνος δὲ ἀντὶ ψαλμῳδίας, οὐ τὰς οἰκίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐκκλησίας ἔχει· τῶν μὲν ὁλοκλήρων εἰς ἔδαφος κειμένων θέαμα, φασὶν, ἐλεεινὸν, καὶ διηγεῖσθαι μεῖζον πίστεως· τῶν δὲ τῷ μεγίστῳ μέρει κατενηνεγμένων, καὶ μηδενὸς τοῦ πάθους κρείττονος γενομένου· ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς γῆς, τῷ ἀφορήτῳ σάλῳ καὶ κλόνῳ, εἰς μέρη πολλὰ συγκαταῤῥαγείσης, καὶ τὰ ἐξ αἰῶνος τῆς πόλεως πάθη, τῷ μεγέθει τῶν κακῶν ἀποκρυψάσης· Νῦν μὲν γὰρ τὰ ἐμαυτοῦ μόνον σκοπῶ, καὶ εἰς ἐκεῖνά μοι τὰ τῆς φροντίδος καὶ τῆς ἀγωνίας ἀποτείνεται. Τότε δὲ ἀνάγκη τρέμειν ἦν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἑτέροις ἁμαρτανομένων, καὶ τοῖς ἐκείνων παθήμασι πικρότερον ἀποδύρεσθαι καὶ μήποτε τῷ κοινῷ ο τῶν ἀδικημάτων [δεδιέναι] κοινὴν τῷ πλήθει τὴν τιμωρίαν, καὶ αὐτοὶ δοκοῦντες προεστάναι, συνδιενεγκεῖν καταδικασθῶμεν· ὧν ἁπάντων, ἀνθρώπινοι μὲν, ὡς ἐνόμισαν, ἐπιβουλαὶ, Θεὸς δὲ, τῇ οἰκείᾳ χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, ἐῤῥύσατο.

Si quæ doxologia, si eucharistia aliquid sit, illam ego toto animo in Deum refero, quod me non est passus hominibus præesse cum imperio per tales dies, nec oculis contueri inconsolabile malum, cum non civitas sed sepulcrum exsistat Constantini urbs, lamentatio cum pro psalmodiis, non domos tantum privatas, sed et ecclesias occupet: quarum nonnullæ e fundamentis subrutæ solo æquantur; miserandum cuivis spectaculum, et quod narratum fidem non inveniat: aliæ autem maxima ex parte, licet nulla clades desolaverit, ruinam tamem spectent: nec vel una ecclesiarum extra calamitatem hanc posita subsistat, sed et ipsa tellus, concussione et tremore intolerabili, in multas partes dissiluit: unde illa quoque quibus olim hæc civitas malis conflictabatur pro nullis habenda sunt. In præsenti res meas tantum speculor, in eas cura et sollicitudo mea omnis fertur. Quod si autem cum imperio essem necessum haberem, et pro aliis timere peccantibus, et vehementius eorum afflictionibus condolere, et metuere ne per peccatorum societatem, et nos, qui videmur eisdem præesse, ad supplicium commune condemnemur: ab istis nos omnibus hominum, quæ videbantur conspirationes, Deus autem revera, e sua gratia et bonitate liberavit.

ΕΠΙΣΤ. ΞΑ.
Τῷ αὐτῷ.

EPIST. LXI.
Eidem.

Montacut. (ep. 101, p. 142).

Ἐγὼ μὲν οὐκ ἄν φαίην δίκας τίνουσα p τὴν πόλιν τῶν εἰς ἡμᾶς ἀδικημάτων, ἀντὶ πόλεως πολυάνδριον γενέσθαι· παραινῶ δὲ μηδὲ τὴν ὑμῶν ὁσιότητα ταῦτα ἐννοεῖν. Τίνες γὰρ ἡμεῖς, εἰ καὶ πεπόνθαμεν ἀδιήγητα, ἵνα τηλικαύτην ὀργὴν ἐκκαλεσώμεθα Θεοῦ; ἄλλως τε δὲ καὶ τότε, πλέον πάσχοντες [νῦν] ἐν οἷς ἐκεῖνοι πάσχουσι, τῷ κοινῷ νόμῳ τῆς συμπαθείας καὶ φύσεως, ἢ ἐν οἷς αὐτῶν δεδρακότων, ἐπάσχομεν. Εἰ δ', ὅτι τῶν ἀνὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν Ἐκκλησιῶν τὴν δόξαν ἀπέκειρον, καὶ εἰς τὰ τῶν Χριστιανῶν μυστήρια ἐξωρχήσαντο, καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς Θεοῦ, θρόνων καὶ Ἐκκλησιῶν, πάσῃ μηχανῇ καὶ πάσῃ βίᾳ, ἐξήλασαν· καὶ ἐν καιρῷ Χριστιανισμοῦ, τὰς Ἑλλήνων πράξεις παῤῥησιάσασθαι παρεσκεύασαν, σιγῇ βαθείᾳ, μᾶλλον δὲ καταστροφῇ τελείᾳ, τὰς

Ego certe haud dixerim, urbem in sepulcretum redactam, in vindictam eorum qui in me injuste fecerunt; aut hortor tuam sanctitatem ut eamdem foveas mecum opinionem. Quinam enim nos sumus licet passi inexplicabilia, ut tantam a Deo iracunpiam devocemus: certe quidem in iis quæ patitur civitas, et nos plane compatimur, secundum legem naturæ et compassionis naturalis, plus quam per illa patiebamur, quæ a civibus sumus passi. Sin autem facinorum eorum pœnas luant, per quæ gloriam Dei et Ecclesiarum in toto Romano imperio positarum attonderunt, et insultarunt petulanter Christianorum mysteriis, episcopos, et Dei sacerdotes, nil non molientes, nullam vim non intentantes, de thronis et Ecclesiis suis ejectos abegerunt:

[8] Matth. x, 34.

VARIÆ LECTIONES.

ο ἴσ καὶ δεδιέναι μήποτε τῷ κοινῷ... p ἴσ. τίνουσαν.

et ubi Christiana professio vigebat, paganas actiones licentiose patrari curaverunt : silentio profundo, potius subversioni plenariæ, sacrificia divina, et veneranda illa orgia tradidere : si ob hæc omnia pœnas luant audaciæ, nihil est quod pronuntiare ego possum, donec multa his majora eos perpetrasse judicium illud in cœlis repræsentet.

A θείας τελετὰς καὶ τὰ φρικτὰ παραδεδωκότες ὄργια· ἂν οὖν διὰ ταῦτα δίκας εἰσπράττωνται τοῦ τολμήματος, πρὸς τοῦτο οὐκ ἂν δυναίμην ἄλλως ἔχειν διισχυρίσασθαι, μέχρις ἂν τὸ ἔχει τ δικαιωτήριον, ἄλλα τινὰ μείζονα τῆς τηλικαύτης τόλμης ἐξημαρτηκότας παραστήσειεν.

EPIST. LXII.

Georgio diacono et cubiclusio.

ΕΠΙΣΤ. ΞΒ'

Γεωργίῳ διακόνῳ καὶ κουβουκλεισίῳ.

Montacut. (ep. 104, p. 149).

Denuntio tibi, amicorum optime, ne deinceps amicus nobis nomineris. Nunc enim intelligo me præ cunctis mortalibus in veris amicis habendis infelicissimum. Bonus ille et fidelis œconomus communis amicus (hei mihi qui hoc dico et scribo, ipso interim tacente), me relicto, temporali amico, pro me, ut videtur, æternos amicos permutavit. Non enim pati potuit tantam virtutem tali temporum opportunitate obtinere. Timon ille apud antiquos, improbitate hominum fortassis intolerabili motus, prudenter egisse quidem visus est, cum pro *philanthropo misanthropus* haberi volebat. Ego multo quidem rectius videbor, pro affectu quo sum, *misophilus* nominandus : nam cum inter amicos mira quidem virtutis admiratione frui viderer, de fruitione gaudebam, et statim cum dolore acerbo, inde, quod me male habet, exturbor ; ita ut quicunque ille est qui telum hoc in me amentavit, sive ex invidia sive aliunde motus, id egit tantum ut cruciaret, et de voluptate extremis quasi labeculis degustaremus. Extra me rapior ab iis quæ patior, nec est quod dicam aliud, quam quod omnino mei non sis misertus, nec cum in exsilium relegarer, nec cum in vincula conjicerer, nec in aliqua mearum quibus exhaurior miseriarum : in nullo ipsorum emollitus, magno impetu amicum arreptum a me avulsisti, qui abiit, stimulum acerbum et inflexibilem medio meo cordi infigens. Sed fortassis haud diuturnum erit tempus, et penitus hoc conficiet (istud enim solum, utpote in tantis malis, nos refrigerat) et ad desideratum nobis exturbabit. Tu autem, o vitæ meæ solamen solum, vale : me ama, exsequias mea vice perfice, prout dignum tua virtute et illius amicitia fuerit, et meo loco cognatis et affinibus et tibimetipsi curator et patronus constitutus, alleva magnam doloris partem. Neque enim, opinor, facultas est, defuncto amico aliunde opitulari. Certe plura me scribere volentem inhibuere lacrymæ profusiores.

B

C

D

Ἀπαγορεύω σοι, φίλων ἄριστε, μηκέτι φίλον ἡμέτερον ὀνομάζεσθαι. Νῦν γὰρ ἔγνων ἐμαυτὸν, περὶ τοὺς ἀληθεστάτους φίλους, πάντων ἀνθρώπων δυστυχέστατον. Ὁ καλὸς ἡμῖν καὶ πιστὸς οἰκονόμος, ὁ κοινὸς φίλος (οἴ μοι λέγω καὶ γράφω σιγῶντος ἐκείνου) λιπὼν ἡμᾶς τοὺς προσκαίρους, ἀνθ' ἡμων, ὡς ἔοικε, τοὺς αἰωνίους φίλους ἠλλάξατο· ὥσπερ οὐκ ἀνεχόμενος ἀρετην τοσαύτην καιροῖς τοιουτοῖς ἐμπολιτεύεσθαι. Ὁ μὲν οὖν παλαιὸς ἐκεῖνος Τίμων, μοχθηρίαις ἀτόποις ἀνθρώπων ἴσως περιτυχών, ἔδοξέτι σοφὸν ἐπιτελεῖν, ἀντὶ φιλανθρώπου, μισάνθρωπος, καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι. Ἐγὼ δὲ πολλῷ ἂν φανείην δικαιότερα, οἶμαι, διαπραττόμενος, ἀνθ' οὗπέρ εἰμι, μισόφιλος γενέσθαι διανοούμενος. Τῆς γὰρ ἐν φίλοις θαυμαστῆς ἡλίκης ἀρετῆς ἀπολαύειν ἀρχόμενος, ἅμα μὲν χαίρω τῆς ἀπολαύσεως, ἅμα δὲ λίαν πικρῶς ἀνιώμενος, ταύτης ἀθλίως ἐλαύνομαι· ὥσπερ ἵνα μόνον λυπήσῃ καὶ τὴν συναίσθησιν τῶν ἀλγεινῶν ἄφορητον ἐπαφήσῃ, διὰ τοῦτο μόνον τῆς τοιαύτης ἡδονῆς ἡμᾶς γεύσαντος τοῦ, ὅστις ποτέ ἐστιν ἐκεῖνος ὁ τηλικοῦτον καθ' ἡμῶν ῥίψας τὸ βέλος, εἴτε φθόνος, εἴτε ψῆφος ἄλλη. Ἐξάγομαι γὰρ ὑπὸ τοῦ πάθους, καὶ οὐκ ἔχω τί εἴπω πλὴν ὅτι μὴ κατελέησας ἡμᾶς, μήτε τῆς ὑπερορίας, μήτε τῆς φυλακῆς, μήτε τῶν ἄλλων χαλεπῶν, οἷς τὸν βίον περιαντλούμεθα. Ὑπὸ μηδενὸς τούτων δυσωπηθείς, λαβὼν ἀθρόον καὶ διασπάσας ἀφ' ἡμῶν τὸν φίλον οἶχεται πικρὸν καὶ ἀπαραίτητον κατὰ μέσης αὐτῆς καρδίας τὸ κέντρον ἐμπήξας. Ἀλλ' ἴσως οὐ πολὺς χρόνος καὶ τελείως ταύτην διεργασάμενος (τοῦτο γὰρ ὡς ἐν τηλικούτοις κακοῖς ἡμᾶς μόνον ἀναψύχει) πρὸς τὸν ποθούμενον ἀπελάσει. Σὺ δὲ, ὦ μοι λοιπὸν τοῦ βίου παραμύθιον, ἔρρωσο, καὶ με φίλει· καὶ τὴν ὁσίαν ἐκείνῳ, ἀνθ' ἡμῶν, ἀξίως τῆς σῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐκείνου φιλίας, ἐπιτέλει, καὶ τῶν συγγενῶν καὶ οἰκείων ἀνθ' ἡμῶν καὶ σαυτοῦ προστάτης καὶ κηδεμὼν καθιστάμενος, κούφιζε τὸ πολὺ τοῦ πάθους· ἄλλο γὰρ οὐδὲν ἐστιν οἶμαι τῷ κειμένῳ συνεισενεγκεῖν. Εἰ δ' ἔτι καὶ πλέον ἤθελον γράφειν, ἀλλὰ σφοδρότερον ῥέον ἐπέσχεν τὸ δάκρυον τὴν γραφήν.

EPIST. LXIII.

Damiano xenodocho.

ΕΠΙΣΤ. ΞΓ'.

Δαμιανῷ ξενοδόχῳ.

Montacut. (ep. 112, p. 155).

Cum tacet qui injuriam patitur, multo magis afficientem convincit : patet enim quod nisi summam et inexplicabilem injuriam irrogantium crude-

Τὸ σιγᾷν ἀδικούμενον, μείζονα τῶν ἀδικούντων ποιεῖται τὸν ἔλεγχον· δῆλον γὰρ ὡς εἰ μὴ μεγάλην τινὰ καὶ ἀνυπέρβλητον τῶν ἀδικούντων ὠμότητα

VARIÆ LECTIONES.

q ἴσ. ἐκεῖ.

κατεγίνωσκεν, οὐκ ἂν ἀφεὶς τὸ κινεῖν ἐπ' ἔλεον, ἀντὶ τούτου τε καὶ τῶν δικαίων λόγων, τὴν σιωπὴν ἔστεργεν· ἀλλ' ὁ μὲν δυστυχὴς ἐκεῖνος καὶ πένης ἄνθρωπος, περὶ οὗ καὶ πρὶν ἔγραψα, ἠδικηκέναι μὲν ὑμᾶς ὁμολογεῖ, καὶ τῶν ἀδικημάτων οὐκ ἄλλους, ἀλλ' ὑμᾶς ἐπάγεται μάρτυρας. Κύριοι γὰρ νῦν ἀξιοῦτε γενέσθαι ὧν τυραννίδι καὶ βίᾳ τὴν ἐξουσίαν προειλήφατε. Ἀνίατα δὲ νοσεῖν, καὶ κρείττους εἶναι διορθώσεως καὶ μεταμελείας, οὔπω κατέγνωκε· διὰ τοῦτο, καὶ φίλους περινοστεῖ, καὶ λόγους φθέγγεται ἐλεεινούς, καὶ πρὸ τούτων, ὥσπερ ἱκετηρίαν, αὐτὸ προτείνει τὸ δίκαιον· οὐκ ἐν τοῖς ἔξωθεν κριτηρίοις, ἀλλ' ἐν μέσοις φίλοις, καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος τῆς ὑμῶν συνειδήσεως. Εἰ δ' ἔτι μηδὲν χρηστὸν μηδὲ δίκαιον περὶ αὐτὸν ἐννοήσητε, μηδ' ἐκείνων αὐτῷ ἐκστῆτε ἃ τυραννίδος νόμος αὐτοῦ μὲν ἥρπασεν, ὑμῖν δὲ ἐνεχείρισεν, ἴστε, ὡς ὅπερ ἐκεῖνος ὁ ὑφ' ὑμῶν ἀδικούμενος εἰπεῖν καθ' ὑμῶν ἐφυλάξατο, αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν, διὰ τῶν ἔργων, τὸ χειρίστους ἀνθρώπων εἶναι πάντων ἐψηφίσασθε.

A litatem sentiret, non ea omisisset, quæ movere ad misericordiam possent, nec silentium prætulisset justæ injuriarum deplorationi. Miser autem ille et pauper, in cujus jampridem causa ad te litteras dedi, fatetur te injuriam intulisse, injuriarum porro illatarum haud alios testes quam teipsum citat. Dominum earum rerum haberi te vis legitimum, quas per vim et tyrannidem prius abstulisti. Non tamen desperato morbo teneri te, vel incurabili, nec pœnitentia corrigendo, arbitratur. Idcirco passim amicos adit, sermones serit miserabiles, atque imprimis jus ipsum deprecatorem offert: nec rem apud forensia tribunalia tractat, sed amicis arbitris, et ad tribunal conscientiæ tuæ. Si adhuc nil humanius, nihil cum justitia conjunctum, statuas in hac ejus causa, nec cedere velis possessionem eorum quæ per tyrannidem, non legem, abstulisti, scias, quod utcunque ille quem tu pauperem affecisti injuria, id non contra te dixerit, temet tamen contra te sciscere, per ea quæ perpetras, esse te nimirum omnium hominum nequissimum.

ΕΠΙΣΤ. ΞΔ'.

Γρηγορίῳ διακόνῳ καὶ χαρτυλαρίῳ.

EPIST. LXIV.

Gregorio diacono et chartulario.

Montacut. (ep. 113, p. 155).

Ἀναθεμάτισαν ἡμᾶς χρόνοις μακροῖς, πᾶσα σύνοδός αἱρετικὴ, καὶ πᾶν Εἰκονομάχων συνέδριον· οὐχ ἡμᾶς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πατέρα καὶ θεῖον ἡμέτερον, ἄνδρας ὁμολογητὰς Χριστοῦ, καὶ ἀρχιερέων σεμνολόγημα· ἀλλ' ἀναθεματίσαντες, εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον ἡμᾶς ἀνήγαγον καὶ μὴ θέλοντας· ἀναθεματιζέτωσαν τοιγαροῦν καὶ νῦν οἱ παραπλησίως ἐκείνοις τῶν Δεσποτικῶν ἐντολῶν ἀλογήσαντες, καὶ παρανομίας ἁπάσης πλατεῖαν τὴν πύλην καὶ εὐρύχωρον ἀναπετάσαντες, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἀπὸ γῆς εἰς τὴν οὐράνιον ἡμᾶς βασιλείαν καὶ ὀκνοῦντας ἀναβιβάσωσιν.

Anathemate nos perculerunt jamdudum synodus hæretica, et universus Iconomachorum consessus; nec nos tantum, sed et patrem et patruum etiam nostrum, viros Christi confessores, et episcoporum gloriam, sed tamen anathematizatum in thronum archiepiscopalem intruserunt non volentem; anathemate, nunc etiam non minus feriant illi, Domini mandata facientes flocci, sed et transgressioni cuicunque spatiosum et amplum portum aperientes, in eum finem ut me de terra in cœleste regnum transmittant.

ΕΠΙΣΤ. ΞΕ'.

Γεωργίῳ διακόνῳ καὶ ὀρφανοτρόφῳ.

EPIST. LXV.

Georgio diacono et orphanotropho.

Montacut. (ep. 136, p. 189).

Εἰ μὲν ἀπὸ τῆς γνώμης κρίνεις τὰ πράγματα, καὶ σκοπεῖς τὴν προαίρεσιν (οὕτω δὲ προσῆκε, καὶ θείων χρησμῶν ἐστιν ἡ ψῆφος), ἔχεις ἡμᾶς, εἰ μὴ φορτικὸν εἰπεῖν, λαμπρῶς ἐπί σοι στεφανωθέντας. Εἰ δὲ τοῖς ἔργοις δίδως τὸν στέφανον, ἡμᾶς μὲν οὐδ' οὕτως οὐδὲν ζημιώσεις. Οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ τοῦτο, καίτοι τῶν καιρῶν ἡμῖν ἀντιπνεόντων, ἐνελίπομεν. Ἐκεῖνο δέ σε συνιέναι χρὴ, ὅτι ταῦτα ψηφιζόμενος, οὐχ ἡμᾶς μᾶλλον θατέρου τῶν στεφάνων ἀποστερεῖς, ἀλλὰ σεαυτοῦ ἑκάτερον ἀφαιρεῖς ὅν τε προξενεῖ τὰ ἔργα, καὶ ὃν πλέκει ἡ προαίρεσις.

Siquidem ab intentione de rebus actis judicas, et propositum consideres (quodpar est facere, quandoquidem ita divina præcipiant oracula), habes et nos, ne quid gravius dicam, splendide a te coronatos et honoratos: sin actis dederis coronam, nos nullo, nec sic quidem, damno afficies. Neque enim nos, licet tempore adverso, defecimus officio: et illud te oportet scire, quod ita decernendo, non tam nos alterutra coronarum privas, quam utramque a teipso tollis; nempe quam largiuntur opera, et quam voluntas plectit et propositum.

ΕΠΙΣΤ. ΞΣ'.

Ἀναστασίῳ πρεσβυτέρῳ καὶ βιβλιοθηκαρίῳ Ῥώμης.

EPIST. LXVI.

Anastasio presbytero et bibliothecario Romano.

Montacut. (ep. 170, p. 244).

Ἀφ' ἱερᾶς μέν σοι, τὸ παροιμιῶδες, ὁ ἀγών· ὀψὲ δὲ τῆς χρείας, καὶ τῆς γνώμης οὐ μέμφομαι. Τὸν καιρὸν δ' ὁρῶ παρελάσαντα, καὶ μοι δοκεῖ τοῦτον οὐκ ἀκόμψως ὁ αἰνιγματιστὴς ἀπεικάζων

A sacra linea, ut proverbium habet, tibi certamen sumitur. Nec reprehendo, quod post usum et cognitionem opportunitatem elapsam video. Nec inscite mihi videtur ænigmatica oratio hoc insinuare, quæ

fronte capillatam occasionem, a postico calvam pingit. Nam cum præterlapso tempore advenit, licet omnibus machinis persequatur, haud comprehendet tamen. Sed bene sit compatienti proposito tuo, utcunque tarde advenerit. Amici enim debent gratiam non usu et necessitate metiri, sed affectu et voluntate.

λόγος, ἔμπροσθεν μὲν ἀκερσεκόμην, ὄπισθεν δὲ κουρίαν ἐν χρῷ, διαγράψασθαι. Ἐπειδὰν γάρ τις ὀπίσω τοῦ χρόνου γένηται, κἂν μυρίαις αὐτὸν ἐπιδιώκῃ τέχναις, οὐκ ἔστιν αὐτοῦ περιδράξασθαι. Ἀλλ' εὖγέ σοι καὶ τῆς διὰ βράδους ἐλθούσης συμπαθοῦς προαιρέσεως. Φίλων γὰρ, οὐχὶ τῇ χρείᾳ τὴν χάριν μετρεῖν, τῇ προθέσει δὲ κρίνειν τὴν εὔνοιαν.

EPIST. LXVII.
Damiano xenodocho.

ΕΠΙΣΤ. ΞΖ'.
Δαμιανῷ ξενοδόχῳ.

Montacut. (ep. 195, p. 293).

Si graviores quam delicta merentur pœnas irrogaveris, noli arbitrare te justitiæ fines non transilire : nam non tantum hoc rationi reddendæ te non subjiciet, licet legis prætextu fiat, sed duplicatæ injustitiæ reum facit, nimirum, quod injuriam intulit, et leges afficit contumelia : huc usque forsan æquum et legitimum est, ab injuria afficiente pœnam reposcere : at mensuram transgredi in inferendo supplicio, contra leges manifeste pugnat, et supplicio dignum facit eodem, quod irrogavit, si non graviore, certe non moderatiore : dat enim initium alteri injuriæ : si certe qui ab altero pœnas pro injuria reposcit, eo ipso debet ipse moderationem discere, ne juste ea pœna reposcatur ab ipso. Quod si debitorem decem millium talentorum animo recolas, et terribilem illam et horrore plenam comminationem, licet nihil extorquebat non debitum, tantum quod debitori non pepercit : scena illa et prætextus, te secundum leges facere, quid proderit? quod auxilium tunc procurabit?

Μὴ μείζους ἀπαιτῶν τὰς τῶν πταισμάτων εἰσπράξεις ἔξω νόμιζε δικαίας ποινῆς πράττειν· οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἀνεύθυνον, κἂν ἐπ' ὀνόματι νόμου τοῦτο ποιῇ τις, ἀλλὰ καὶ διπλοῖς ἔνοχον ἀδικήμασιν· ὅτι καὶ ἀδικίας ἄρχει, καὶ νόμους ὑβρίζει· μέχρι μὲν γαρ τοῦτο, ἴσον παρὰ τοῦ ἠδικηκότος λαβεῖν νόμιμον ἴσως τοῖς πολλοῖς καὶ οὐ χαλεπόν· ὑπερβεβηκότα δὲ τὸ μέτρον, ἔτι ποινὰς ἐπιζητεῖν, παράνομον φανερῶς καὶ τιμωρίας ἔνοχον ἧς ἀπήτησεν, ἵνα μὴ λέγω βαρυτέρας, τέως οὐ μετριωτέρας· ἀρχὴ γάρ ἐστιν ἀδικήματος ἄλλου· καίπερ ὁ δίκην ἕτερον ὑπὲρ ὧν ἠδίκησεν, ἀπαιτῶν, αὐτόθεν ὤφειλεν ἔχειν τὸν σωφρονισμὸν, εἰς τὸ μὴ ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις τὴν δίκην ὀφείλειν, ἀλλ', ὡς ἔοικεν, οὐκ ἔστιν ὀργῆς ἐμμανέστερον. Εἰ δὲ καὶ τὸν ὀφειλέτην τῶν μυρίων ταλάντων εἰς νοῦν ἀναλάβοις, καὶ τὴν φοβερὰν ἐκείνην, καί τοι οὐδὲν ἄλλο ἢ ὅπερ ἐχρεώστητο ἀπῄτει καὶ φρίκης γέμουσαν ἀπειλήν, ὅτι μὴ συγγνώμων ἐγίνετο τῷ ὀφειλέτῃ, τίνα ἂν σοι ἡ σκηνὴ τοῦ· κατὰ νόμον οἴεσθαι [r] πράττειν, καὶ παρανομοῦντι βοήθειαν ἐμπορίσῃ ;

EPIST. LXVIII.
Paulo monacho lapso.

ΕΠΙΣΤ. ΞΗ'.
Παύλῳ μοναχῷ ἀποστατήσαντι.

Montacut. (ep. 7, p. 71).

Deum nostrum Christum abnegavit Petrus : diffidebat eidem Thomas ; Judas autem prodidit. Tu autem si resipueris ab iis quæ contra nos, aut tuam potius salutem, furore percitus patraveris, quæ te ad mentem sanam reducere debebant, desperare noli. Nos enim, utcunque tute ipse emansor fueris, ab affectu in te nostro non excidimus. Sint Thomas et Petrus antiqua tibi exempla ad conversionem : sed et alios etiam collapsos conservabis, cum a casu tuo resuscitatus fueris. Quod si nequaquam pœnitentiam egeris, te licet dolentes sic affamur, reliquum est ut Judæ laqueum respicias.

Τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν, ὁ Πέτρος ἠρνήσατο, ὁ Θωμᾶς ἠπίστησεν, ὁ Ἰούδας προὔδωκε, σὺ οὖν, εἰ μὲν μετέγνως ἐφ' οἷς, ἐξ ὧν ἔδει σε σωφρονεῖν, καθ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ τῆς σῆς σωτηρίας, ἐμάνης, μηδὲν ἀπογνῷς. Οὔτε γὰρ τῆς ἡμῶν πρὸς σὲ, κἂν αὐτὸς ἐξέστης, ἀπέστημεν διαθέσεως, καὶ Θωμᾶς σοι τῆς ἐπιστροφῆς, καὶ Πέτρος, παλαιὰ παραδείγματα· σώσεις δ' ἴσως καὶ αὐτὸς ἄλλους σφαλέντας, δι' ὧν αὐτὸς ἀνέστης πεσών· εἰ δὲ μὴ μεταγνῷς, κἂν ἀνιώμενοι, λέγομεν, πρὸς τὸν Ἰούδα σε βρόχον ὑπόλοιπον ἀφορᾷν.

EPIST. LXIX.
Monacho E. collapso.

ΕΠΙΣΤ. ΞΘ'.
Μονάζοντι Ε. πεσόντι.

Montacut. (ep. 12, p. 74).

Peccasti : humanum est. Sed peccato admisso inhæres, nec reverteris : hei mihi ! hoc diabolicum est. Considera, quæso, an non professus cum monachis sortem, et stipulatus angelicam conversatio-

Ἥμαρτες· ἀνθρώπινον τοῦτο. Ἀλλ' ἐπιμένεις τῷ κακῷ, καὶ οὐκ ἐπιστρέφῃ· δαιμόνων, οἵ μοι, τοῦτο. Σκόπει δή, μὴ ἀντὶ τοῦ παραγγεῖλαί σε εἰς τὴν τῶν μοναζόντων κληρουχίαν, καὶ ἐπαγγείλασθαί σε τὴν

VARIÆ LECTIONES.

[r] ἴσ. οἶμαι.

τῶν ἀγγέλων πολιτείαν, εἰς τὴν τῶν δαιμόνων κατενεχθῇς μοχθηρίαν, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων ἀπενεχθῇς τιμωρίαν· ὅτε πᾶσα πρόφασις ἀργεῖ, καὶ εἰς κενὸν ἡ μετάνοια.

nem, in infaustum dæmoniorum statum recidens, ad illorum pœnas præcipitaris, ubi cessat propositum, et frustratur pœnitentia.

ΕΠΙΣΤ. Ο΄.

Ἀθανασίῳ μοναχῷ ἡσυχάζοντι.

EPIST. LXX.

Athanasio monacho anachoretæ.

Montacut. (ep. 20, p. 81).

Ὁ μὲν τῆς Ἐριστὴς [s] ἐπίσκοπος, ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς ὀρθωθείς, ἀνέῤῥωσε τοῦ πάθους· καὶ τῆς σχισματικῆς σηπεδόνος ἀπαλλαγείς, τῇ ὁλότητι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, μέλους καὶ μέρους τάξιν ἀνειληφώς, συνηρμόσθη, πολλὰ μὲν τῆς προτέρας καταγνοὺς φρενοβλαβείας, πολλοῖς δὲ δάκρυσι τὸ ἔδαφος ῥαίνων, οἰμωγαῖς δὲ πολλαῖς, καὶ ἐλεεινολογίαις τὴν παροῦσαν σύνοδον, ἀπαραίτητον ἐπ' αὐτὸν ὁρῶσαν, εἰς οἰκτιρμοὺς διαλύσας· καὶ ὁ γε ἀνὴρ [t] οὐχὶ πολιᾶς συγγνώμην ᾔτησεν ἃ κακίας· ἀλλὰ νεανιευμένην ἔδειξε μισήσας πονηρίαν. Οὐ γὰρ ἁπλότητος ἦν ὁ γέρων, ἀλλ' ἀπάτης θήραμα· ὧν, τὸ μὲν, βοηθείας μόνης· τὸ δὲ δεῖται καὶ προκαθάρσεως· ἀλλὰ γὰρ τοῖς ὑμετέροις πόνοις καλῶς τοῦ γέροντος ἐξεργασθέντος, καὶ τῶν τῆς νουθεσίας σπερμάτων προκαταβληθέντων, ἡμεῖς ἀπόνως αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν ἐκαρπωσάμεθα. Τῶν δὲ ἰατρικῶν εἰδῶν, πάντα μὲν οὐκ ἦν εὑρεῖν κατὰ χεῖρας· ὅσα δὲ παρῆν, ἀπεστάλη. Τῶν ὑπολοίπων ἡ φροντὶς, ἕως ἂν πορισθῶσιν, οὐκ ἐπιλείψει. Τοῖς δώροις δὲ τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος, ἐπὶ μέγα ἠγαλλιασάμεθα· μάλιστά γε τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης ταῦτα πληθυνούσης [u], καὶ εἰς μέγεθος καὶ κάλλος ἐξαπλούσης, καὶ δι' αὐτῶν διδούσης εἰκονίζειν τὸ τοῦ βίου ὑψηλόν τε καὶ μετάρσιον. Ἐῤῥωσο.

Eristæ episcopus, vestris precibus erectus, a morbo convaluit, et de putredine liberatus schismatica, partis jam et membri munus obiens, cum ecclesiastico toto cætu compaginatus est, priorem mentis suæ sanæ amotionem multis condemnans, lacrymis pavimentum rigavit multis, et præsentem synodum, quam in se videbat inexorabilem, lamentis, flebilibus sermonibus, tandem ad compassionem convertit. Nec veniam quasi insons canitiei deprecabatur, sed odio se habere ostendit, insolentiorem juventæ improbitatem. Certe non per simplicitatem senex, sed dolo captus peccaverat; horum duorum alteri opus est nudo auxilio, alteri autem purgatione. Cum vero per vestrum exhibitum ei studium optime reformetur ille senex, seminibus consilii prius sparsis, nos fructum illius salutis sine ullo nostro labore retulimus. Omnes porro species medicinæ nobis ad manus non erant præsto; quod erant in procinctu, missæ sunt. Cura de residuis, donec ipsæ suppeditentur, nec non deficiet. Donis nobis a tua sanctitate profectis maximopere exsultabamus: sunt autem imprimis illa a veraci profecta dilectione, quæ in eximiam magnitudinem et pulchritudinem succrevit, quæ amorem, unde oriebantur, faciunt vitæ excelsitatem et sublimitatem repræsentare.

ΕΠΙΣΤ. ΟΑ΄.

Ζωσιμᾷ μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ

EPIST. LXXI.

Zosimæ monacho et anachoretæ.

Montacut. (ep. 25, p. 85).

Ὀρειά σοι τὰ δῶρα, κάστανα καὶ ἀμανίται· ἀλλὰ βασιλικῆς πολυτελείας τὸ πλῆθος· καὶ τῷ μὲν ὀρείῳ ἥδυνας, οὐχ ὁμοίως δὲ τῷ πολυτελεῖ διέθηκας· ὀρη τε ἀδικῶν, καὶ βασιλείαν κλέπτων ἐν ὄρεσιν. Ἔγραψα ταῦτα, ἵνα καὶ συστείλῃς τὸ πλῆθος καὶ τὴν εἰδίαν φυλάττῃς τῶν δώρων· ἐβουλόμην σοι παραγενέσθαι, ἀλλὰ τῆς ὁρμῆς ἐσχέθην· ὅμως οὐχ εἰς μακρὰν, ἀνθ' ἡμῶν, σταλήσεται, ὅς, οὐ λέγω ἀναπληρώσει (οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ, οὐδ' ἄλλοτε ἡμεῖς), ἀλλὰ μετριώσει τὸ ὑστέρημα ἡμῶν. Τὰ δ' ἄλλα, ἐῤῥῶσθαί σου τὴν πατρικὴν ὁσιότητα ἐπευχόμεθα, καὶ τῆς ἡμῶν μὴ ἐπιλελῆσθαι μετριότητος.

Montana tua munera sunt, castaneæ nempe et amanitæ; sed regiam adimplet munificentiam copia; montanismo delectasti, non perinde abundantia; montes lædis, et regnum tibi in montibus suffuraris. Hæc ideo scripsi, ut de copia demas, et in muneribus congruam retineas speciem. Vellem tibi præsens adesse, sed retardatur ille impetus; verumtamen non diu erit cum nostra vice ablegabitur qui non dicam adimplebit, (neque enim hoc aliquando vel ipsi præstare poterimus) sed admensurabit defectum nostrum. Cætera quod attinet. Deum veneror, paterna sua sanctitas valeat, nolito nostræ oblivisci mediocritatis.

ΕΠΙΣΤ. ΟΒ΄.

Ἀθανασίῳ μοναχῷ καὶ ἡσυχάζοντι.

EPIST. LXXII.

Athanasio monacho et anachoretæ.

Montacut. (ep. 26, p. 85).

Εἰς τὴν τῆς ἡγεμονίας ἐπέστη ἀρχὴν, ὃν ἄρχειν τῆς πνευματικῆς ἀγέλης ἡ σὴ ὁσιότης διὰ δοκιμῆς

Ad principatum et magistratum promotus is est, quem tua sanctitas, experientia capta, præesse

VARIÆ LECTIONES.

[s] ῖσ. Ἐριστῆς. [t] ῖσ. διὰ. [u] γρ. πληθυούσης.

gregi fecit spirituali. Precare ergo, Pater, ut nec tuo judicio decipiaris (est enim hoc vel imprimis, si quid aliud, congruum cum tuæ sanctitati, tum etiam illi), nec manuum nostrarum impositio ad reddendam vocetur rationem, sed ut plane dignus ille demonstretur et vestro suffragio, et spe nobis concepta. Cætera quod spectat, valere exopto tuam sanctitatem, et nostræ mediocritatis jugiter meminisse.

A ἐποιήσατο. Εὖχου οὖν, Πάτερ, μήτε τὴν σὴν σφαλῆναι κρίσιν (τοῦτο γὰρ τῇ τε σῇ ὁσιότητι, κἀκείνῳ, εἴπερ τι ἄλλο, λυσιτελέστατον), μήτε τὴν ἡμῶν χειροθεσίαν εὐθύναις ἐνορᾶσθαι· ἀλλ' ἄξιον τὸν ἄνδρα, τοῦ τε ὑμετέρου ψηφίσματος, καὶ τῶν ἡμετέρων ἐλπίδων ἀναδειχθῆναι· τὰ δ' ἄλλα ἐρρῶσθαί σου τὴν ὁσιότητα ἐπευχόμεθα, καὶ τῆς ἡμῶν μὴ ἐπιλελῆσθαι μετριότητος.

EPIST. LXXIII.
Eidem.

ΕΠΙΣΤ. ΟΓ'.
Τῷ αὐτῷ.

Montacut. (ep. 27, p. 86).

Ad ea quæ attendere debuit is, qui vestræ sanctitatis litteras attulit, brevissimo et opportuno tempore instruebatur. Præstitit ille se morigerum vel maxime, et pollicitationibus declaravit fructum se laturum admonitionibus illis dignum, nimirum quoad cætera, complacente Deo, vitam instituere, nec vel digitum, quod dicitur, attollere absque vestra directione; Deum oro ut respondeant facta verbis, ne si forte in saxa seminantes, destituat nos tempus agri metendi.

B Ὧν ἔδει κατήκοον γενέσθαι τὸν γραμματοφόρον τῆς ὑμῶν ὁσιότητος, ὡς ἐν βραχυτάτῳ καιρῷ, πάντα παρηνέθη, καὶ αὐτὸς αὑτὸν εὐπειθῆ, καὶ καρπὸν οἴσειν τῶν παραινέσεων ἄξιον, ταῖς ὑποσχέσεσιν ἔδειξε, τά τε ἄλλα Θεῷ εὐαρέστως βιοῦν, καὶ μηδὲ τὸν δάκτυλον, ὃ δή φασι, κινεῖν τῆς ὑμετέρας χωρὶς ἐπικρίσεως· εὐχόμεθα δὴ τοῖς ἔργοις συμβαίνοντας ἰδεῖν τοὺς λόγους, ἵνα μὴ σπείραντας εἰς πέτρας, ὁ τοῦ γεωργίου καιρὸς ἡμᾶς ἐξελέγξειεν.

Monachi symbolorum inordinate se gesserunt, qui censuram sibi arrogarunt et potestatem abbatis deponendi. Idem facinus ausi, ac si in aurigam insurgerent equi, greges in pastorem, nautæ in nauclerum: imo multo hoc magis absonum est, ut monachi audacia contra hegumenum insolescant, C qui rationem aliis tenetur et non ipsis reddere. Si quid ab illo delictum fuerat, judicem adire majorem debebant, nec ad se arripere judicium episcopale, cum vix in numero consistant judicandorum. Nihilominus cum ad vestram confluxerint sanctitatem, remittitur illis audax illud anarchiæ facinus, et seditionis motæ, sed ita ut se recipiant promittendo de cætero futuros obedientiores; id autem ita demonstratum dederint, si in abbatem consenserint a tua sanctitate nominatum; neque enim illa versentur opinione, toleratum iri ut qui ad seditionem elati commovebantur, in illum denuo consentiant et conspirent eligendum, quem, calculis prius scriptis, sibi designarant. Sufficere delinquentibus debet si veniam de admissis impetraverint; nequaquam vero aspirabunt D ad non delinquentium prærogativam, ut ne res indifferentes, bonum, malum, recte agere, et delinquere habeantur, judicio de utroque indifferenter affecto. Cætera quod spectat, precor tuam valere sanctitatem, et nostræ mediocritatis non oblivisci.

Οἱ δὲ τῶν συμβόλων μοναχοὶ ἀτάκτως ἐχώρησαν ἑαυτοῖς τὴν περὶ τοῦ σφῶν ἡγουμένου ἐξουσίαν καὶ κρίσιν ἐπιτρέψαντες· ἴσον γάρ ἐστιν ἵππους ἡνιόχων κατεξανίστασθαι, καὶ πρόβατα τοῦ ποιμένος, καὶ ναύτας τοῦ κυβερνήτου· μᾶλλον δὲ πολλῷ ἀτοπώτερον, μοναχοὺς τῶν καθηγουμένων καταφρυάττεσθαι, οἱ λόγον ὑπέχειν αὐτῶν ἑτέροις, ἀλλ' οὐχ ἐκείνοις, ἐπιστεύθησαν· εἰ δέ τι πλημμελεῖ, μείζονα κριτὴν ἐπιζητεῖν ἔδει, ἀλλὰ μὴ ἁρπάζειν τὴν κρίσιν τῶν ἀρχιερέων, τοὺς ἐν τῇ τῶν κρινομένων χώρᾳ μόλις ἐξεταζομένους· ὅμως ἐπεὶ τῇ ὑμετέρᾳ προσερρύησαν ἁγιωσύνῃ, ἀφίεται αὐτοῖς τῆς ἀναρχίας τὸ τόλμημα, καὶ τῆς στάσεως, εἰ καὶ αὐτοὶ εὐπειθῶς τοῦ λοιποῦ πολιτεύεσθαι διαβεβαιώσαιντο· δείξουσι δέ, ἐὰν ἕνα τινὰ, ὃν ἂν βουληθῇ σου ἡ ὁσιότης, εἰς ἡγούμενον δέξονται· μὴ γὰρ αὐτοῖς ἐπὶ νοῦν ἦκοι, ὡς οἱ καταστασιάζειν ἐπαρθέντες, ἀνδρὸς, ὑπὲρ οὗ τὰς ψήφους ἐγγράφους ἔθεντο, οὗτοι πάλιν ψηφίζεσθαι καὶ μαρτυρεῖν ἀξιωθήσονται· Ἀρκεῖ γὰρ τοῖς πλημμελοῦσιν ἡ τῶν ἁμαρτηθέντων συγγνώμη· τὸ δὲ προνόμιον τῶν ἀνεξαμαρτήτων οὐχ ἕξουσιν, ἵνα μὴ ἀδιάφορον τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν, καὶ τῷ κατορθοῦν τὸ ἁμαρτάνειν, ἐν ἀδιαφόρῳ τῇ ἐφ' ἑκατέρου κρίσει λογίζοιτο. Τὰ δ' ἄλλα, ἐρρῶσθαί σου τὴν ὁσιότητα ἐπευχόμεθα, καὶ τῆς ἡμῶν μὴ ἐπιλελῆσθαι μετριότητος.

EPIST. LXXIV.
Barnabæ monacho.

ΕΠΙΣΤ. ΟΔ'.
Βαρνάβᾳ μονάζοντι.

Montacut. (ep. 41, p. 98).

Quid paupertatem defles? Justus non deseritur. Imo (inquies) deserebatur Job. Sed eo fine, ut impium illum vincendo vinceret qui per summam impudentiam, purissimam ipsius pietatem vitæ prospero cursu et felicitate volebat cauponari, atque

Τί θρηνεῖς πενίαν; δίκαιος οὐκ ἐγκαταλιμπάνεται. Ἀλλ' Ἰὼβ ἐγκατελείφθη. Ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν πονηρὸν εἰς κράτος νικήσῃ εὐπαθείᾳ καὶ βίου εὐροίᾳ, τὴν αὐτοῦ καθαρὰν εὐσέβειαν καπηλεύειν ἀναισχυντήσαντα· καὶ ἵνα πλέον ὧν ἐγυμνώθη, ὀφθεὶη περι-

βαλλόμενος · ἀλλὰ καὶ Παῦλός φησιν · Ἐν λιμῷ καὶ A ut longe pluribus instructus, quam quibus privabatur, videretur. Sed et Paulus inquit: In fame atque siti vixi, in frigore et nuditate; sponte tamen. Sufficiat autem tibi Pauli exemplum pro quibuslibet opibus, et quacunque felicitate.

δίψει διεβίω, καὶ ψύχει καὶ γυμνότητι · ἀλλ' ἑκών. Ἀλλ' ἀρκεῖ σοι Παῦλον ἔχειν ἀντὶ παντὸς πλούτου καὶ πάσης εὐδαιμονίας εἰς παράδειγμα.

ΕΠΙΣΤ. ΟΕ'.

Σωφρονίῳ μονάζοντι.

EPIST. LXXV.

Sophronio monacho.

Montacut. (ep. 42, p. 98).

Ὥσπερ αἱ ἀπὸ τῶν τραυμάτων οὐλαί, τοὺς τόπους ἐκείνους, καθ' οὓς ἐνεσκιῤῥώθησαν, καὶ μετὰ ὑγείαν εὐπαθεῖς καὶ νοσώδεις παρασκευάζουσιν · οὕτω καὶ οἱ ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ἁμαρτημάτων μώλωπες, καὶ μετὰ τὴν θεραπείαν εὐπαράδεκτον αὐτὴν καὶ ἑτοίμην πρὸς τὴν καταστίξασαν ἁμαρτίαν ἀπεργάζονται · φεῦγε τοίνυν ἐν νεότητι, κατὰ πᾶσαν σπουδήν, τὰ ἁμαρτήματα · ὅτι συμβάν σε τούτοις περιπαρῆναι, κἂν τῆς πληγῆς σὺν πόνῳ πολλῷ ἀπαλλαγεὶς [v], ἀλλ' οὖν οἱ τύποι τῶν στιγμάτων καὶ οἱ χαρακτῆρες, οὐδὲ μέχρι γήρους σχολάσουσιν ἐρεθίζοντες, καὶ τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν παθῶν ἐπιδεικνύντες τὸ εἴδωλον, οὐ χαλεπῶς σε πρὸς τοῦτο διαμορφώσουσιν.

Quemadmodum obducta cicatricibus vulnera locos illos, in quibus callum superinductum habent, etiam post curationem morbis et impressionibus aptos reddunt: ita et animæ per peccatum inflicti livores, ipsam reddunt (post curationem) apte dispositam et paratiorem ad stigmata per peccatum inurenda. Declina igitur per adolescentiam peccatum omni studio: quoniam si te ab illis confodi contigerit, utcunque te a plaga cum multo labore extricaveris, stigmatum tamen impressa vestigia et characteres, usque ad senilem ætatem non omittent irritationem: et cum tibi familiarium malorum et congenitorum imagines repræsentaverint, non difficulter te ad illa conformatum reddent.

ΕΠΙΣΤ. ΟϚ'.

Μητροφάνῃ μοναχῷ ἀποστατήσαντι.

EPIST. LXXVI.

Metrophani monacho apostatæ.

Montacut. (ep. 63, p. 118).

Οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδ' ὁ τέλειος, ἀπὸ ῥύπου καθαρός · καὶ οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδ' ὁ κάκιστος, παντελῶς ἀμέτοχος ἀρετῆς · δόγμα παλαιὸν καὶ μέχρι νῦν ταῖς ἁπάντων καὶ ψήφοις καὶ πράξεσι φυλαττόμενον. Μὴ θελήσῃς λῦσαι, τῷ κατὰ σεαυτὸν ὑποδείγματι, κενὸν ἁπάσης ἀρετῆς σαυτὸν ἐπιδεῖξαι φιλονεικῶν καὶ κενὸν ἀνθρώποις διήγημα.

Nemo mortalium, ne quidem perfectus, a maculis purus et sordibus. Nullus homo, ne quidem pessimus, quin alicujus virtutis particeps sit: antiquum dogma est, etiamnum singulorum calculis et actionibus custoditum. Noli tu id, non exemplo evacuatum reddere: dum te penitus inanem, et quantalibet virtutis portione vacuum contendis exhibere, et fabula apud cunctos inanis fias.

ΕΠΙΣΤ. ΟΖ'.

Τῷ αὐτῷ.

EPIST. LXXVII.

Eidem.

Montacut. (ep. 66, p. 118).

Ἔπεσε Δαβίδ, ἀλλ' ἀνέστη · ἀνέστη δὲ προσευχῇ προφήτου, καὶ δάκρυσι [x], καὶ πικροῖς ἐλέγχοις προσαχθεῖσιν ὑπὸ δράματι · ναὶ δὴ καὶ πόνοις καὶ μεταμελείᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ ἀρετῇ αὐτοῦ ἐκείνου, τοῦ κατενεχθέντος μὲν τῷ πτώματι, διατιθέντος δὲ φιλοσόφως πρὸς τὸν ἔλεγχον. Ἔπεσες καὶ αὐτός · καὶ προφήτην οὐχ ὁρῶ · ὅτι μηδὲ τοῦ Δαβὶδ ταπεινοφροσύνην καὶ μετάνοιαν · σὸν ἐστι λοιπὸν καθορᾷν καὶ φροντίζειν ὅπως ἀναστήσῃ τοῦ πτώματος, εἰ μή σοι τὸ δοῦναι δίκην καὶ τότε, τὴν ἐκεῖθεν τοῦ διαφυγεῖν, ἐστὶν αἱρετώτερον.

Cecidit David, sed surrexit: surrexit autem per prophetæ preces, acerbis lacrymis, et amaris reprehensionibus, ficta quidem persona, occulte intentatis. Sed et per labore insuper, pœnitentiam, et virtutes alias ipsius qui per lapsum sternebatur. Comparatur autem philosophice ad taxationem. Cecidisti et tu: prophetam nullum video; non Davidis humilitatem animi, non resipiscentiam. Ad te deinceps spectat videre et curare, ut a lapsu resusciteris, nisi tibi dare pœnas olim in votis magis hæreat proposito, quam a supplicio expediri.

ΕΠΙΣΤ. ΟΗ'.

Εὐθυμίῳ μονάζοντι παραπεσόντι.

EPIST. LXXVIII.

Euthymio monacho collapso.

Montacut. (ep. 68, p. 119).

Εἰ μήτε τῆς ἐκεῖθεν βασιλείας ὁ πόθος, μήτε τῆς ἀπαραιτήτου τιμωρίας ὁ φόβος, ἀλλὰ μηδὲ τῶν ὁμοίως σοι τὸν βίον ἐν τοσαύτῃ πονηρίᾳ καταδαπανησάντων

Si neque cœlestis regni desiderium, nec ineluctabilis supplicii metus, nec eorum, qui tui similes, vitam tam insigni improbitate fœdam transigerunt,

VARIÆ LECTIONES.

[v] *γρ.* ἀπαλλαγείης. [x] *ισ.* add οἰκείοις, non enim prophetæ Nathanis.

dura, difficilia et intoleranda quæ statim passi sunt, sed nec ab omnibus ingesta opprobria, ad conversionem et sobrietatem ab audacibus facinoribus adhuc excitarunt : vereor ego certe, ne dæmonum natura formam in te simulaverit humanam. Utinam nunquam me ad ista proferenda adegisses. Certe procœmia nobis venturi Antichristi in temetipso exhibes.

A των, τὰ κατὰ πόδας χαλεπὰ καὶ δύσοιστα πάθη, μήτε τὰ κοινὰ παρὰ πάντων ὀνείδη, πρὸς ἐπιστροφήν σε καὶ νῆψιν τῶν τολμωμένων οὔπω διεγείρει· δέδοικα μὴ δαιμόνων φύσις ἀνθρώπου μορφὴν ὑποκρίνεται. Ἀλλ' εἶθε μὴ συνήλασας ἡμᾶς ταῦτα εἰπεῖν, καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου διὰ σοῦ ἡ παρουσία προοιμιάζεται.

EPIST. LXXIX.

Marco Siculo monacho.

ΕΠΙΣΤ. ΟΘ'.

Μάρκῳ Σικελῷ μονάζοντι.

Montacut. (ep. 84, p. 130).

Multi historici docent, quod cum per terrarum orbem totum impietas diffundebatur, Saturnum, Venerem, et Proserpinam, Occidentales solos pro diis habuisse : et quod neque malorum toleratissimum Herculem, nec Vulcanum laudandum artificem, nec rhetoricantem Mercurium, nec alium quemlibet eorum, quos fabulæ operum optimorum et ingenuorum præsides et curatores suggerunt, in deorum album retulisse, aut admittere voluisse : sed nec aram justitiæ, temperantiæ, aut alicui alteri virtuti ædificasse, quas multas mortales tum deificabant, et superstitione prævalente colebant. Quid erat autem cur apud istos Saturnus, Venus, Proserpina colebantur, solum eo quod homines solis addicti erant voluptatibus ventris, et rerum venerearum. Certe enim illos quos colebant deos miscentes invicem, et promiscuis complexibus inhærentes, alimenta, luxum, omne genus voluptatum, ab illis diis, ut verbis ferebant, fluentes, actionibus suis coacervabant. Non est ergo mirum, si tu, qui genus ab Occidentalibus derivas, nihil prudens aut temperatum dicere vel facere possis : certe paternæ consuetudines vix aut ne vix quidem corrigis et in ordinem redigi possunt maxima adhibita diligentia, cura, et laboribus.

B Τοὺς πρὸς Ἑσπέραν ἀνθρώπους, ὅτε παντὸς γῆς ἐξήπλωτο ἡ ἀσέβεια, Κρόνον, καὶ Ἀφροδίτην, καὶ Περσεφόνην μόνους νομίζειν θεοὺς τῆς ἱστορίας ἡ πεῖρα παρέδωκεν, καὶ οὔτε τλημαθῆ καὶ καρτερικὸν Ἡρακλέα, οὔτε Ἥφαιστον κλυτοτέχνην, ἀλλ' οὐδὲ λόγιον Ἑρμῆν, οὐδ' ἄλλον τινὰ ὧν ὁ μῦθος χρηστῶν καὶ σπουδαίων ἔργων προστάτας καὶ ἐφόρους ὑποτίθεται, οὐδένα τούτων οὔτε θεῖσαι, οὔτε παραδέξασθαι, οὐδὲ βωμὸν ἱδρῦσαι δικαιοσύνης, οὐ μὴν οὐδὲ σωφροσύνης, οὐδ' ἄλλης τινὸς ἀρετῆς, ἣν τηνικαῦτα τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐθεοποίει τε καὶ ἔσεβε δεισιδαιμονίᾳ κατεχόμενον· διά τί οὖν Ἀφροδίτη, καὶ Κρόνος, καὶ Περσεφόνη τούτοις ἐτιμήθησαν; ὅτι μόνης ἡδονῆς καὶ γαστρὸς καὶ ἀφροδισίων ἀεὶ γεγόνασιν ἄνθρωποι. Καὶ γὰρ καὶ τούτοις οὓς C ἔσεβον, μιγνύντες ἀλλήλοις καὶ διαπλέκοντες, τροφάς τε καὶ τρυφὰς καὶ ἡδονὰς παντοίας ἐκεῖθεν αὐτοῖς τῷ λόγῳ ῥεούσας διὰ τῶν πράξεων συνελέγοντο. Οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν εἰ καὶ σὺ τὸ γένος ἔλκων ἐξ Ἑσπέρας, οὐδέν, οὔτε σῶφρον λέγειν ἔχεις, οὔτε διαπράττεσθαι. Μεγίστη γὰρ σπουδῇ καὶ πόνοις καὶ μελέταις τὰ ἐξ ἔθους καὶ πατρίδος μόλις ποτὲ φιλεῖ μεταῤῥυθμίζεσθαι·

EPIST. LXXX.

Sabæ anachoretæ, cum apostatis immorato.

ΕΠΙΣΤ. Π'.

Σάβᾳ ἡσυχαστῇ, μετὰ τῶν ἀποστατῶν γεγονότι.

Montacut. (ep. 90, p. 133).

Unde factum, ut cum ad omnia tarde et onerose movearis, ad machinationes contra me celer et vehemens exstiteris ? Liquet hinc, opinor, quod in quibus secundum rationem procedit ratio, utcunque ingenita ipsi celeritas non sit ad ante vertenda mala, tamen incitatius et continuo, nec suspenso motu, ad mala ferri non vult. At cum inde exciderit quod secundum naturam est, una etiam efferuntur, et motus omnes et actiones singulæ in statum turbulentum et furiosum, scito autem me valde pudore suffusum, et mœrore ultra modum arreptum, non quod omnes in præsentia aleæ jactæ sint in me, sed quod olim tu ex iis videbaris esse. qui me amabant.

D Πόθεν ἡ πρὸς πάντα σου κίνησις βραδεῖα καὶ νωθὴς, εἰς τὴν καθ' ἡμῶν κατέστη συσκευὴν ὀξεῖα καὶ σφοδρά; ἢ δῆλον, ὡς ἐν οἷς μὲν ἔπραττεν ὁ λογισμὸς κατὰ φύσιν, κἂν οὐκ ἦν αὐτῷ τάχος ἔμφυτον εἰς ἀντίληψιν τῶν κακῶν, ὅμως οὐδὲ ἀκρατῶς εἶα γ πρὸς τὰ φαῦλα φέρεσθαι, καὶ ἀνενδότως τὴν ὁρμήν. Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτῶν ἐξέπεστε τῶν κατὰ φύσιν, συνεξηνέχθησαν αὐτῷ καὶ αἱ κινήσεις πᾶσαι, καὶ αἱ πράξεις εἰς τὸ στασιῶδες ἦθος καὶ ἐμμανές· ἡμᾶς δὲ γίνωσκε λίαν αἰσχύνεσθαι καὶ ὑπεραλγεῖν, οὐχ ὅτι νῦν πάντας κύβους καθ' ἡμῶν ἀναῤῥίπτεις, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς εἷς ἐδόκεις πάλαι τῶν φιλούντων ἡμᾶς εἶναι.

VARIÆ LECTIONES.

γ ἴσ. εἴη.

ΕΠΙΣΤ. ΠΑ'.

Ἀθανασίῳ μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ.

Τὸν φοίνικα φασὶ τὸ φυτὸν τῇ ἁλμυρᾷ θάλλειν γῇ, καὶ τὴν κόμην εἰς ὕψος ἐκτρέφειν, καὶ καρπὸν εἰς πλῆθος καὶ πολλὴν γλυκύτητα φέρειν· καὶ ὅλως φοίνικι καὶ ἐπιτήδειον ἁλμυρὰ γῆ· καίτοι τῶν ἄλλων σπερμάτων, ὅσα τὸ γλυκὺ φιλεῖν ἐθέλει καὶ λιπαρὸν, ὑπάρχουσα φθαρτική. Καλῶς οὖν καὶ αὐτὸς, εἰ καὶ μὴ πολλοὺς ἔχεις τοὺς συνεραστὰς, ἀντὶ τῶν πολιτικῶν θορύβων, τὴν ἔρημον οἰκεῖν ἠρετήσω [z]. Ῥᾷον γὰρ ἐκ ταύτης ἐστὶ, σοί τε καὶ τοῖς ὑψικόμοις, τοῖς κατὰ σὲ, πρὸς οὐρανὸν ταῖς ἀρεταῖς ἀναφέρεσθαι.

A

EPIST. LXXXI.

Athanasio monacho et anachoretæ

Montacut. (ep. 92, p. 134).

Aiunt palmam arborem salsa gaudere tellure, et frondes in altum attollere, et fructum multiplicem proferre, et summa præditum dulcedine : ita omnino soli salsa tellus palmæ congrua, quæ cætera omnia semina et plantas quæ dulcedine capiuntur et pinguedine salsugine enecat. Quare recte tu quidem, licet multos non habeas rivales, pro civilibus turmis et tumultibus eremum incolere elegisti : ex illa enim solitudine facile tibi fuerit et similibus excelsa coma præditis, ad cœlum ascendere per virtutes.

ΕΠΙΣΤ. ΠΒ'

Μητροφάνει μονάζοντι ἀποστατήσαντι.

Τῆς πονηρίας τὸ πάθος (πάθος γὰρ ἔγωγε μάλιστα καλῶ πᾶν ὅπερ λυμαίνεται τοῖς κατὰ φύσιν) τοῦτο δὴ ἐπειδὰν κρεῖττον γένηται τῆς ἀπὸ τῶν παραινούντων ἰατρείας· ἢ σφοδρότητι τιμωρίας, ἢ τῷ θανάτῳ, τὴν ἐπὶ τὰ χείρω νομὴν ἀνακόπτεται· παρηνέσαμεν οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις· Κωφῶν δὲ ἄρα θύρας, τὴν παροιμίαν, ἀπέθειξας κόπτοντας. Ἀλλ' ἔδειξας μὲν νόσον ἀνθρωπίνης μείζονα θεραπείας, οὐ δείξεις δὲ, οἶμαι, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν νόμων τιμωρίας. Εἰ δὲ καὶ ταύτην, ὑπερβολῇ θράσους ἐλέγξαι φιλονεικήσεις, ἀλλ' οὖν ἁλώσεταί γε πάντως τῷ θανάτῳ τὸ σὸν ἐπὶ τῇ σαυτοῦ καταστροφῇ πρὸς πάντα φιλόνεικον.

B

EPIST. LXXXII.

Metrophani monacho apostatæ.

Montacut. (ep. 103, p. 149).

Improbitatis passio (passionem ego intelligo quidquid illud quod secundum naturam est demolitur) hæc cum superior evaserit omni admonitorum medecina, vel per supplicii gravitatem, vel per mortem intercipitur ne in deterius procedat : admonui non semel, sed sæpius ; at tu, quod habet vetus verbum, *Pulsantes foras surdus non audivisti*. Verum morbo te laborare qui humanam excedat curationem, doces ; sed, opinor, non præstabis ultra legibus pœnam irrogandam. Quod si, quæ tua est improba audacia, et illam volueris flocci facere, omnino evitare nequibis, quo minus tua illa importuna contentio in ipso fine male succumbat.

C

ΧΠΙΣΤ. ΠΓ'.

Θεοδοσίῳ μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ.

Τί θαυμάζεις εἰ προκάθητο μὲν ἐξοφρυωμένον τὸ ἀνίερον, παρίστατο δὲ τῶν ἀρχιερέων Θεοῦ τὸ ἐπίσημον ; καὶ κρίνειν μὲν ἐλέγετο τὸ κατάκριτον, κατεδικάζετο δὲ ξίφεσι περιεστοιχισμένον, ὑπὲρ τοῦ μηδὲ φωνὴν ἀφεῖναι, τὸ ἀνεύθυνον ; ἔχεις γὰρ πολλὰ καὶ νέα καὶ παλαιὰ παραδείγματα· Ἄννας καὶ Καϊάφας καὶ Πιλάτος ἐδίκαζον, καὶ Ἰησοῦς, ὁ ἐμὸς Δεσπότης καὶ Θεὸς, καὶ κοινὸς ἁπάντων κριτὴς, πάριστατο ἑταζόμενος. Στέφανος ὁ καλλίνικος, καὶ πρῶτος τῶν Χριστοῦ μαρτύρων παρίστατο, καὶ τὸ τῆς μιαιφονίας συνέδριον, λίθοις θεολογοῦντα τὸν ἀθλητὴν κατεχώννυον. Ἰάκωβος ὁ πρῶτος ἀρχιερέων, καὶ Δεσποτικῇ χειρὶ τὸ ἱερὸν χρίσμα καὶ τὴν ἐφορίαν Ἱεροσολύμων λαχὼν, παρειστήκει. καὶ Ἄνανος ὁ ἐκ Σαδδουκαίων, ἐκρότει συνέδριον, καὶ θάνατος ἦν εὐθὺς τῷ δικαίῳ τῶν παρανομούντων τὸ ψήφισμα. Παῦλος πάλιν, ὁ μέγας καὶ λαμπρὸς τῆς οἰκουμένης κῆρυξ, παρίστατο, καὶ Ἀνανίας, ὁ καθάπερ τοῖς χρόνοις Ἀνάνου πρότερος, οὕτω καὶ τοῖς τρόποις οὐ δεύτερος, τὸ τῆς ἀληθείας στόμα προσέταττε τύπτεσθαι· ἀλλὰ Παύλου μνησθεὶς, πολλῶν

D

EPIST. LXXXIII.

Theodosio monacho et anachoretæ.

Montacut. (ep. 117, p. 158).

Quorsum miraris si profani cum supercilio præsident, gloriosi autem antistites Dei astent ? quid, quod judicium exercent judicio damnati, culpa vacui judicio sistantur, gladiis circumvallati, ita ut ne vocem emittere audeant ? sed hujuscemodi suppetunt multa, et vetera et novitia exempla. Annas, Caiphas, et Pilatus sedentes pro tribunali judicabant, astabat meus Dominus Deus, et communis olim omnium futurus judex, examini subjectus. Stephanus ille martyrii lemniscis et adorea gloriosus, pro tribunali stetit, et concilium homicidarum, athletam illum de Christi divinitate concionantem, lapidibus obruerunt. Jacobus ille princeps episcoporum, quique de manu Domini unctionem sacram, et Hierosolymitanum præsulatum accepit, pro tribunali stetit ; et Ananias Sadducæus consessum congregavit, a quo mors decernebatur continuo contra virum justum quasi legis transgressorem. Paulus ille magnus et illustris totius orbis præco astitit, et Ananias, qui tempore ut præcessit Anano, ita moribus illi secundus haud exstitit, veritatis os

VARIÆ LECTIONES.

[z] ἠρετίσω, Hœsch.

illud pugnis cædi jubebat : Pauli autem ubi injecta est mentio, simul multa ejusmodi concilia in numerato repræsentabantur. Quid viritim singulos percensere opus ? crudelitas et furor ille insanus persecutorum et tyrannorum quorumcunque, contra Christi martyres et confessores, illustrem tibi præclari istius concilii repræsentationem dabunt. Patet enim quod in illis homines, non una, aut simplici tantum morte digni, sed multiplici, cum superciliosa quadam gravitate pro tribunali consederint, legislatorum et judicum nomen induti ; et illi, quibus mundus haud dignus fuit, astiterint capitali sententia damnati. Noli igitur rebus gestis nimis vehementer percuti, sed nec Dei patientiam et longanimitatem in iis tolerandis sic interpretare, quasi rerum humanarum esset derelictio : neque enim per hæc tempora divina providentia rebus præesse, aut eas procurare destitit ; nam qui poterit illud fieri ? Sed ita est, dispensatio divina res nostras sapienter et ineffabili modo, supra captum humanum, optimum et mirandum in modum dirigit.

A τοιούτων εὑρήσεις συνεδρίων ἀπαρίθμησιν. Τί δὲ δεῖ καὶ κατ' ἄνδρα λέγειν ; πᾶσα τῶν θηκτῶν καὶ τυράννων, ἡ κατὰ τῶν ὁμολογητῶν Χριστοῦ καὶ μαρτύρων, ὠμότης καὶ ἀπόνοια, ὑπάρξει σοι τοῦ λαμπροῦ τούτου συνεδρίου παραδείγματα. Ἐν ἅπασι γὰρ ἐκείνοις δῆλον, ὡς, οἱ μὲν οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις θανεῖν ἄξιοι μετὰ σοβαροῦ τοῦ φρονήματος προεκάθηντο, νομοθετῶν καὶ κριτῶν περιβεβλημένοι ὄνομα· ὧν δ' οὐκ ἦν ἄξιος οὐδ' αὐτὸς ὁ κόσμος, παρεστῶτες τὴν ἐπὶ θανάτῳ κατεκρίνοντο. Μηκέτι οὖν ἐκπλήτου a τοῖς τετολμημένοις, μηδὲ τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἀνοχὴν τοῦ Θεοῦ καὶ μακροθυμίαν ἐγκαταλείψιν αὐτοῦ νόμιζε τῶν ἀνθρωπίνων. Οὐ γὰρ εἰς ἀνεπιστάτητον καὶ ἀπρονόητον νῦν ποθεν τὰ τῆς προνοίας περιέστη. Ἀεὶ δὲ τὰ ἡμέτερα σοφῇ τινι καὶ ἀπορρήτῳ καὶ ὑπὲρ νοῦν, ἐπὶ τὸ ἄριστόν τε καὶ θαυμασιώτατον μεθοδεύεται οἰκονομίᾳ.

B

EPIST. LXXXIV.

Eidem.

EΠΙΣΤ. ΠΔ'.

Τῷ αὐτῷ.

Montacut. (ep. 118, p. 159).

Enimvero, licet hucusque non sit audacter tentatum, et sine exemplo sit, ut Ismaelitarum atheorum legati et administri in archiepiscopos refingantur, et ut patriarchalibus prærogativis exornentur, et admirandi ipsorum concilii præsides fiant ; noli tamen ut hospes hac in re versari diutius ; respondet enim cæteris ipsorum audaciis, sciebantque sacerdotii gratiam, et ipsis et illis ex æquo factam, competere : non erant facile profani illi inveniendi, qui alterius concilii consessum adimplerent ; nec isti, cum essent apostoli eorum qui Christum oderant, fieri poterant principes et coryphæi aliorum ab ipsis quorumcunque. Ecqui enim alii ad eorum partes accederent, contra tot, tales, tantos Dei antistites et sacerdotes, et eorum furorem imitarentur, nisi barbarorum Christum et Deum oppugnantium ministri, alumni, soboles ? Judicialem porro sive synodalem consessum eorum, barbaris immistum, insidiis occultandis locum appellare licet ; cum non testes injuriæ illatæ nec accusatores producere possunt, utcunque res susque deque agebantur, sed nec aliquid culpare quod certo constabat factum esse. Quid autem ulterius fiebat ? certe gladiis armatus stabat exercitus, mortem intentans in circuitu vocatis in judicium, qui interea nec hiscere nec vocem efferre audebant ; quo statu, ad sex aut novem etiam horas circumsepientes, nulla satietate tenebantur insolescendi lasciviendique, quin contumeliis perpetuo incesserent. Interea prodigiose multa ostendebantur, tanquam in scena peragebantur actus, barbaræ et blasphemæ legebantur epistolæ. His ita expeditis, tardius tandem theatrum dimiserunt, nihil humanitus, licet id prætendebant,

C D

Ἀλλὰ γὰρ εἰ καὶ μέχρι νῦν οὐ τετόλμηται, οὐδ' ἐστὶν ἔχον b παράδειγμα, Ἰσμαηλιτῶν ἀθέων πρέσβεις καὶ ὑπηρέτας, εἰς ἀρχιερατικοὺς ἄνδρας μεταπλάσαι, καὶ πατριαρχικὰ τούτοις προνόμια περιθεῖναι, καὶ τοῦ θαυμασίου αὐτῶν συνεδρίου κορυφαίους ἀποφῆναι. Ἀλλ' οὖν μηδὲ τοῦτό σε ξενιζέτω· ἀκόλουθόν τε γὰρ ταῖς ἄλλαις αὐτῶν τόλμαις· καὶ ἠδέσαν τῆς ἱερωσύνης τὴν χάριν, αὐτοῖς τε κἀκείνοις ἐξ ἴσου ἀνήκειν. Οὔτε οὖν τούτους ἦν εὑρεῖν, ἀνιέρους γεγονότας, ἑτέρου συνεδρίου πλήρωμα γενέσθαι· οὔτε ἐκείνους μισοχρίστων ἀποστόλους ὄντας, ἄλλων τινῶν κορυφαίους καὶ ἐξάρχους, εἰ μὴ τούτων ἀναρρηθῆναι. Τίνες δ' ἂν αὐτοῖς καὶ συνῆλθον, κατὰ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀρχιερέων Θεοῦ καὶ ἱερέων συνεκμανῆναι, εἰ μὴ θεομάχων βαρβάρων καὶ ὑπηρέται, καὶ θρέμματα, καὶ γεννήματα ; τὸ δὲ κριτήριον μὲν καὶ σύνοδον τὴν μιξοβάρβαρον αὐτῶν ἐνέδραν ἀποκαλέσαι. Εἶτα δὲ μήτε μάρτυρας ποθέν τινος ἀδικήματος, μήτε κατηγόρους c παραστῆσαι, ἀλλὰ μηδὲ κατηγορίαν τινὰ προενεγκεῖν ἐξισχῦσαι, καίτοι τῶν ἄνω κάτω γινομένων· μήτε μὴν ὅλως τι αἰτιάσασθαι· εἰ τόδε d τί γέγονεν, εἰ e μὴ τόδε ; ξηφήρηται f στρατὸν περιστῆσαι, τὸν θάνατον τοῖς ἀθληταῖς ἀνασείοντας, ὥστε μηδὲ φωνὴν ἀφεῖναι· καὶ τὴν στάσιν αὐτοῖς ἐφ' ὅλαις ἓξ καὶ ἐννέα ὥραις, οἷα χόρον οὐκ ἔχοντας ἐνασελγαίνειν καὶ τρυφᾷν αὐτῶν ταῖς ὕβρεσι, παρατεῖναι· μαχρᾶς ἄλλης τερατείας ἐπιδεικνυμένης, καὶ δραμάτων, ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς, ἄλλων ἐπ' ἄλλοις τῶν βαρβαρικῶν καὶ βλασφήμων γραμμάτων ἐπεισιόντων. Ἐπὶ δὲ τούτοις, τὸ θέατρον λύοντας ὀψὲ καὶ μόλις, τῶν ἀνθρωπίνων μὲν ὅλως οὐδέν, κἂν γοῦν ἐν σχήματι, μήτε πρᾶξαι μήτε φθέγξασθαι· ὥσπερ δὲ κορυ-

VARIÆ LECTIONES.

a ὑπερεκπλήττου. b ἔχειν. c κατήγορον d εἶτα. e ἤ. f ξιφήρη τε.

βαντιῶντας καὶ βεβαχχευμένους τορόν τι καὶ διωλύγιον ἀνακράξαι, ὡς Ἡμεῖς οὔτε κρίνειν συνήλθομεν, οὔτε κρίνομεν ὑμᾶς· ἤδη γὰρ κατεκρίναμεν· καὶ δέον στέργειν τὴν κατάκρισιν. Τοῦτο δὴ οὖν, τοῦτο τὸ ἄθεον, καὶ ἀναίσχυντον, καὶ ἀνιστόρητον τόλμημα, εἰ καὶ πάσας Ἰουδαίων τόλμας, ὅσας ἥλιος ἐπεῖδε καὶ σελήνη συνέκρυψεν, ἀπεκρύψατο· καὶ τῶν ἀθεότητα νενοσηκότων Ἑλλήνων τὸ ἀναιδὲς ὑπερέσχε καὶ παράνομον, καὶ βαρβάρων ὅποι γῆς εἰσι τὸ μανικὸν ὑπερεβάλετο καὶ ἐμβρόντητον. Ἀλλ' οὖν μηδὲν τούτῳ καταπεπληγμένος ἔσο, μηδὲ τῶν θείων καὶ σοφῶν κριμάτων ἀλόγιστός τις τοῖς λογισμοῖς συμπαρεισδυέτω μῶμος· ὡς ἔγωγε τοσούτῳ δέῳ τούτοις ἐκπεπλῆχθαι, καὶ σὺ μετ' ὀλίγον οἶδα συνήσεις. Ὥστε τοὐναντίον, εἰ καὶ παράδοξόν τισι δόξω λέγειν, ἐκ τούτων μάλιστα τῆς θείας καὶ ὑπερφυοῦς προνοίας ἀλάθητόν τε καὶ πανεπίσκοπον ἐνεργεστάταις ὁρῶ μαρτυρίαις. Πῶς δὴ καὶ τίνα τρόπον; Ὅτι τῆς κρατούσης, κατὰ τῶν πιστῶν, ὀργῆς, ἀνθ' ὧν αἱμάτων καθαρὰς καὶ γλώσσας καὶ γνώμας ἐφύλαξαν, οὕτω μέγα καὶ βαρὺ πνεύσης, καὶ τῆς μὲν ἀληθείας πᾶσι τρόποις ἐπηρεαζομένης, τοῦ ψεύδους δὲ λαμπρῶς παῤῥησιαζομένου· καὶ τῆς μὲν ἀνιέρου τόλμης πᾶσαν πρᾶξιν καὶ λόγον καὶ κίνημα πικρῶς πολυπραγμονούσης, τῶν εὐσεβῶν δὲ τοῖς ὁρωμένοις μόνον ἐπιστυγναζόντων, καὶ πρὸς τὸν τῆς δίκης ὀφθαλμὸν ὄμμα τε καὶ χεῖρας ἀνατεινόντων· καὶ τῶν μὲν συκοφάντας καὶ μάρτυρας περιεργαζομένων, πολλῶν δὲ ζητούντων τῇ δυναστείᾳ χαρίσασθαι καὶ καθ' ἡδονὴν ὑπηρετῆσαι, πλείονος δὲ φόβου καὶ θανάτου, κατὰ πάντων τῶν ὑπὲρ ἀληθείας λέγειν τι βουλομένων, ἐπικεχυμένου. Τὸ γοῦν τοσούτων αὐτοῖς, καὶ πολλῷ πλειόνων πλεονεκτημάτων συγκεχωρημένων, ἐξαπορῆσαι μὲν ὅλως γράψασθαί τινα γραφὴν, ἐξαπορῆσαι δὲ γραφόμενον παρασχεῖν· καὶ μήτε τινὸς ἐπικλήματος κατὰ μηδενὸς τῶν ἁγίων μάρτυρα παραστῆσαι, ἀλλὰ μηδὲ βαρβαρικοῦ κριτηρίου μηδὲ σχῆμα ἰσχῦσαι φυλάξαι, ἀλλ' οὕτως αἰσχρῶς τε καὶ καταγελάστως, καὶ πλήρη ἀσχημοσύνης καὶ αἰσχύνης ἀπαλλάξαι, πῶς οὐκ ἔστιν ἐναργεστάταις καὶ ἀναμφηρίστοις πίστεσι λαβεῖν τῆς πάντα σοφῶς περιεπούσης προνοίας τὰς ἀποδείξεις, καὶ ὅτι ἔστιν ἀεὶ, καὶ ἃ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν πολλάκις ὑπολανθάνῃ, συμπροιοῦσά τις αὐτῇ τιμωρὸς δίκη, κολάζουσα μὲν τοὺς ἀδικοῦντας, τιμωροῦσα δὲ καὶ ἐπίκουρος τοῖς ἀδικουμένοις οὖσα; Δι' ἧς καὶ νῦν τοὺς μὲν ὑβριστὰς, καίτοι δόξαντας, λαμπροὺς ἐν τῷ τυραννεῖν καὶ περιβλέπτους, αἰσχύνης καὶ ἀτιμίας ἐπλήρωσε· τοὺς δὲ ἀθλητὰς, καίπερ τὰ ἔσχατα πάσχειν νομισθέντας, χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἐνέπλησε, καὶ γλώσσης ἁπάσης διηνεκέσιν εὐφημίαις, οἷα δὴ στεφάνοις ἀμαραντίνοις, ἐκόσμησε· τοὺς μὲν τῶν ἀνοσίως αὐτοῖς τετολμημένων ἐκ τούτων ἀπαρχομένη τὰς τιμωρίας εἰσπράττεσθαι, καὶ προοιμιαζομένη τὴν ἐκεῖθεν αὐτοῖς ἀπαραίτητον ἀθλιότητα· τοῖς δὲ τῶν ἄθλων ἀμειβομένη,

A nec actu nec voce facientes; nec corybantum more et bacchantium fortiter et inconsone eboabant, scilicet, Nos huc non accessimus, ut hanc causam cognosceremus: sed nec de vobis judicium fecimus; condemnavimus enim jampridem, et illa condemnatione sitis contenti. Hoc itaque, hoc, inquam, impium, impudens, nulla historia memoratum facinus, Judaicas omnes audacter perpetratas nequitias, quas sol vel vidit, vel abscondit luna, silentio involvit: sed et paganorum atheismos et impudentiam excessit, exlegum et barbarorum quotquot ubique gentium sunt furores et insanias post se reliquit. Noli tamen istis consternari, nec de sapientibus divinis judiciis animum tuum irrationabilis subeat cogitatio, vel obmurmuratio; longe ego absum ut istis percutiar; et tu, non dubito, deinceps ita affectus eris. Ex adverso, ego potius, licet paradoxum videar quibusdam dicere, ab istis ita gestis, divinæ et naturam transcendentis providentiæ inexplicabilem et omnia permanentem curam, ex priscissimis testimoniis confirmatam video. Quomodo autem? Nimirum cum eorum qui cum imperio sunt, iracundia adeo graviter et in immensum inflammetur contra fideles, eo quod a sanguine puras linguas et mentes conservarint: cumque veritas tot modis injuria afficiatur: mendacium splendido cultu prostet: cumque impia audacia omnem actum, verbum, motum acerbius exagitet; homines pii his visis soli ingemiscant, et ad judicii oculum, lumina manusque extendant. Cumque alii sycophantas adeant ut accommodent testimonium; multi potestatibus gratificari cupiant et ad placitum obsecundari; timor non unicus, nec mors singularis intentetur iis circumfusus, qui pro veritate proloqui cupiunt: cum tot ut illi audeant, et hæc plura, tolerantur; cum hi non habeant vel litteram scribendi facultatem concessam, autsi scripserint exhibendi; cum nemo testis cujuscunque criminis in sanctos producatur, cum nec barbarici judicii forma et processus observetur, sed tam pudendum in modum et ridicule, tam sine pudore et modestia dissolvatur. Quomodo non manifestissimas demonstrationes inde deducemus, et inexpressissimis et indubiis testimoniis arripiemus commendatam illam divinam providentiam, quæ universa amplectitur cum sapientia; quodque illi adsit semper, licet se latenter exserat, et humanam mentem non afficiat, una tamen procedens ultrix justitia, quæ supplicium eroget in injustos, vindex adsit et auxiliatrix injuria affectis. Per hanc suam providentiam, Deus etiam contumeliosos illos, utcunque videantur splendidati exercere tyrannidem et ab omnibus observati, pudore supplevit et dedecore: certaminibus expositos, licet omnia extrema pati adjudicatos, gaudio replevit et exsultatione, et omnium linguarum applausionibus continuis, veluti coronis immarcescibilibus exornavit;

VARIÆ LECTIONES.

g ἴσ. κἄν.

etillis quidem propterea quæ impie perpetrarunt, ab istis primitias quasdam apparat supplicii inferendi, et miseriæ aliquando inconsolabiliter subeundæ in futuro sæculo, quasi præmia quædam struit. Istis autem certaminis parat præmia, et pignus quoddam depositumque disponit retributionum in cœlis indicendarum, et felicitatis æternæ ac multum desideratæ. Habes ita, opinor, perspicue, ita ut nihil varius omnino dubites, admirandæ et naturam excedentis providentiæ inobliviosum et omniscium ; quæ ipsa, etiam in rebus, ab omni ratione quæ videntur alienissimæ, abscondita quadam vi, et potestate ineluctabili, sapienter justitiam et incommutabilitatem suam copulat, et libræ pondera justa statuminat, et divinam quamdam seriem, et concatinationem in rebus optimam, ordinem et pulcherrimum immittens, licet hominum ratiociniis propter judiciorum profunditatem impervestigabilem, et ob pelagus non adeundum, non semper ut obvia arripienda.

A καὶ ὥσπερ ἀῤῥαβῶνά τινα κατατιθεμένη τῶν ἐκείθεν ἀῤῥήτων ἐπάθλων, καὶ τῆς πολυεράστου καὶ ἀϊδίου μακαριότητος. Ἔχεις, οἶμαι, τρανῶς καὶ οὐδὲν ἐπισταζων τῆς θαυμασίας καὶ ὑπερφυοῦς προνοίας τὸ ἀλάθητόν τε καὶ πανεπίσκοπον· καὶ ὅτι κἂν τοῖς δοκοῦσι παραλογωτάτοις, ἀποῤῥήτῳ τινὶ καὶ ἀπειροδυνάμῳ κράτει καὶ σοφίᾳ τὰ δίκαια αὐτῆς καὶ ἀῤῥεπῆ συνεπιζευγνῦσα φυλάττει ζυγά, εἰρμόν τινα θεῖον ἐν αὐτοῖς, καὶ τάξιν ἀρίστην καὶ καλλίστην ἐνιεῖσα, εἰ καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς διὰ βάθος κριμάτων ἀνεξιχνίαστον, καὶ σοφίας ἀδιεξίτητον πέλαγος, οὐκ ἀεὶ πέφυκε γίνεσθαι ἐφικτά.

EPIST. LXXXV.

Acacio monacho et medico.

ΕΠΙΣΤ. ΠΕ'.

Ἀκακίῳ μοναχῷ καὶ ἰατρῷ.

Montacut. (ep. 119, p. 162).

Si neutiquam aliquando ab impuris cogitationibus purus exstitisti, prorsus novum est quod ais, nec lacrymæ exprimendæ quæ adæquent. Quod si fueris aliquando mundus (et certe fuisti) ; neque enim cœlestibus convenit nunquam mundari), sed nec in præsenti ullo puritatis amore tenerere, si non illius aliquando experientiam haberes ; et certe si non expeditus fuisses, saltem aliqua ex parte, ab illis sordibus, haud circumspexisses quomodo se purum quis conservaret ; at cum mundus factus fueris, eo modo quo ita factus exsistis, eo te ut conserves mundum operam dato. Oratio hoc tibi subministrabit, modo illam ad tempus aliquod extenderis. Paulus ille divinus, me prior, tibi exhortationem suggerat, ubi ait : *Indesinenter orate*[9]. Sed et abstinentiæ donum cum summa custodito cura : naturaliter enim accedit vis et potentia irresistibilis ad ejusmodi passiones retundendas. Sed et ad misericordiam erga indigentes accedito, nec ab illa velis resilire : sacrum quippe oleum istud facem accendit luculentam, operationes suas dividendo ; nam per quasdam incensas consumit passiones ; per alias illuminat et dirigit in virtutis currus gressus. Erga illos, qui videntur in te deliquisse, si potes, noli commoveri : sin in iram prolabaris nihilominus ante solis occasum in te reversus, absolute concede veniam ut simpliciter dicam, unde tibi accidit, ut quam expedite mundatus fueris, inde omni modo decet indagare, nec absistere a vitæ puritate : alioquin non continget facile quietem a molestiis adipisci, sed aut per aliquid e supradictis, aut etiam aliqua, si non per omnia simul conjuncta.

Εἰ μὲν μηδέποτε γέγονας καθαρὸς λογισμῶν ἀκαθάρτων, καινόν τι λέγεις, καὶ οὐ μὴ ἔστιν εὑρεῖν δάκρυόν ἐξισῶσαι. Εἰ δὲ γέγονας (γέγονας δὲ πάντως· οὐ γὰρ οὐράνιον τὸ μηδέποτε καθαρεῦσαι), καὶ οὐκ ἂν οὐδ' εἰς ἔρωτα νῦν τῆς καθαρότητος, εἰ μὴ ταύτης πεῖραν ἔλαβες, ἦλθες· οὐδ' ἂν εἰ μὴ ἀπηλλάγης, κἂν ἐπὶ ποσόν, ἐκείνου τοῦ ῥύπου, διέβλεψας ἂν ἐπιζητῆσαι [h] δι' ὅτου ἄν τις καθαρὸν ἑαυτὸν συντηρήσῃ. Ἐπεὶ δέ ποτε γέγονας, ᾧ τρόπῳ γεγένησαι, τῷ αὐτῷ τούτῳ καὶ διατηρεῖν σεαυτὸν ἐν τῇ καθαρότητι, διανάστηθι. Προσευχή σοι τούτου πρόξενος, κἂν ἐπ' ὀλίγον κατέστη παρατείνων ταύτην· Παῦλος ὁ θεῖος πρὸ ἡμῶν σοι τὴν παραίνεσιν εἰσηγεῖται, Ἀδιαλείπτως, λέγων, προσεύχεσθε. Ἀλλ' ἐγκρατείας τὸ δῶρον ἔχου [ταύτης] ἐπιμελέστερον· φύσει γὰρ αὐτῇ καὶ κράτος ἄμαχον πρόσεστι πρὸς τὰ τοιαῦτα τῶν παθημάτων. Ἀλλ' ἐπ' ἐλέῳ πενομένων ἀφ' ἑκάτου, μὴ ἀφίστατο τῆς ἐλεημοσύνης· μεγάλην γὰρ ἀνάπτει λαμπάδα τὸ ἱερὸν ἔλεον [i] τοῦτο, καὶ μερίζει τὰς ἐνεργείας, καὶ ταῖς μὲν φλέγει τὰ πάθη, ταῖς δὲ φωτίζει καὶ κατευθύνει πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς δρόμον τὰ διαβήματα. Ἀλλ' ὅτι ἀφῆκας τοῖς δόξασιν εἰς σὲ πεπλημμεληκέναι, εἰ μὲν δυνατόν, μηδ' ὀργίζου. Εἰ δ' ἐξέπεσας, ἀλλ' οὖν ἀεὶ πρὸ δυσμῶν ἡλίου εἰς σεαυτὸν ἀνιὼν [j] ὅλως γίνου τῆς συγγνώμης, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, δ' οὗ σοι ἐν βραχεῖ καθαρεῦσαι προσεγένετο, διὰ τούτου θηρεύειν ἀεὶ μὴ ἀποστῇς καὶ τὴν διὰ βίου καθαρότητα. Ἄλλως γὰρ, ἄλλως οὐκ ἔστιν ὅλως ἄνεσιν εὑρεῖν τῶν ἐνοχλούντων, ἀλλ' ἢ διὰ τινος τῶν εἰρημένων, ἤ τινων, ἢ καὶ διὰ πάντων ἅμα.

[9] I Thess. III, 17.

VARIÆ LECTIONES.

[h] add. μαθεῖν. [i] ἔλαιον. [j] ἐπανιών.

ΕΠΙΣΤ. ΠϚ'.

Ἀκακίῳ μοναχῷ καὶ ἰατρῷ.

Montacut. (ep. 122, p. 163).

Μέγα κακὸν ἡ δόκησις · ἄφρονα τὸν ἄνθρωπον ποιεῖ, οὐδ' ἀπαλλαγῆναι τοῦ πάθους ἐᾷ, οὐδὲ μεταμαθεῖν τὸ συνοῖσον. Ἐχθροὺς ὁρᾷν ἀναπείθει τοὺς μεθέλκειν τῆς πλάνης καὶ βοηθεῖν ἐπιχειροῦντας · τοὺς δὲ φλεγμαίνοντας τὴν νόσον κολακείαις καὶ ἀνίατον ποιοῦντας πλέον εἰσοικίζει. Φεῦγε πάσῃ δυνάμει τὴν οἴησιν, χρημνός ἐστι βαθὺ πᾶσαν σωτηρίας ἄνοδον περιῤῥηγμένος.

EPIST. LXXXVI.

Acacio monacho et medico.

Magnum malum est opinio sui, stultum enim hominem reddit, nec morbo patitur liberari, aut sero addiscere quod in rem erit ; imo loco inimicorum habendos suggerit, qui operam impendunt ut ab errore retrahant et auxilientur : eos autem qui per adulationem morbum exulcerant et insanabilem reddunt, familiares magis reddit. Omni ope igitur operaque opinionem vita, inane præcipitium quippe est, omnemque obstruit salutis ascensum.

ΕΠΙΣΤ. ΠΖ'.

Ἰσακίῳ μοναχῷ.

Montacut. (ep. 128, p. 169).

Εἰ καὶ πρὸς θερισμὸν, ἐφ' ὃν ὁ Δεσπότης σπλαγχνιζόμενος ἐργάζεσθαι πέμπει τοὺς μαθητὰς, ἀωρότατος εἶ · ἀλλ' οὖν ἐφ' ὃν οἱ θερισταὶ παραγίνονται ἄγγελοι, καὶ λίαν ἐπιτήδειόν σε δείκνυσιν ὁ τῆς ἡλικίας καιρός. Πῶς οὖν, ἀντὶ μὲν τοῦ καρπὸν φέρειν, ἀκάνθας ἐκφέρεις ; ζιζάνια δὲ ἀντὶ σίτου ; Καὶ οὐδὲν ἐργῶδες ὂν καλὸν καὶ ἀγαθὸν, κἂν ὀψὲ τοῦ καιροῦ, διὰ μετανοίας γενέσθαι. Σὺ δὲ σαυτὸν εἴθε ἄχρηστον ἀλλὰ δέδοικα μὴ καὶ αὐτοσαπρίας ἀγγεῖον ἐργάζῃ. Ἀλλ' ἐπίγνωθι, κἂν νῦν ἤδη, τὸν ἀνθρώπινον καταδυόμενος βίον, ὅτι τὰ μὲν συνάγεται καὶ ἀποθησαυρίζεται εἰς ἀκαταλύτους ἀποθήκας καὶ τῆς οὐρανῶν, ἀξιοῦται βασιλείας · τὰ δὲ ἐκκόπτεται, οἴ μοι, καὶ ἐκβάλλεται, καὶ κατακαίεται τῷ ἐξωτέρῳ καὶ ἀτελευτήτῳ πυρὶ διαπαντὸς δαπανώμενα.

EPIST. LXXXVII.

Isacio monacho.

Utcunque ad messem illam obeundam ad quam misericordiæ visceribus Dominus tactus emisit discipulos suos, sis maxime immaturus ; ad illam tamen, ad quam messores delegantur angeli, ætas te tua valde comparatum docet. Unde ergo, proferendo fructum cum sis, spinas producis ? zizania autem pro frumento ? Nec est operosum, virum bonum probum fieri, licet serius, per pœnitentiam. Tu te autem, utinam solum inutilem, ac non, quod vereor, vas depravatæ corruptionis te præbeas ! Sed tu recognosce, vel nunc tandem, qui penitus in mortali vita immerges, quod sunt quæ congregantur et reponuntur in apothecas haud unquam dissolvendas, et regno cœlorum digna habentur : sunt, qui exscinduntur, eheu, et ejiciuntur, et igne exteriori, qui nunquam exstinguetur, et flamma consumenda et comburenda destinantur.

ΕΠΙΣΤ. ΠΗ'.

Μητροφάνει μοναχῷ καὶ ἡσυχαστῇ τῷ ἐκ Σικελίας.

EPIST. LXXXVIII.

Metrophani monacho et hesychastæ e Sicilia.

Montacut. (ep. 149, p. 205).

Μέγα μὲν τὸ ἄλγος ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ · εἰς γὰρ τὴν οἰκουμένην ἐχύθη τὸ κακόν · μείζων δὲ ἡ χαρά. Ἐν γὰρ τῇ ὑφηλίῳ θαυμάζεται ὑμῶν τὰ ἆθλα, καὶ ἡ ἀρετή · καὶ παντὸς στόματός ἐστιν, ἀντὶ παντὸς ἄλλου k οἱ λαμπροὶ ὑμῶν ἀγῶνες, καὶ τὰ τρόπαια, καὶ ὁ πολὺς ἐκεῖνος καὶ ἄξιος τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων, μακαρισμός.

Magnus certe dolor est, qui pro Dei Ecclesia est ; nam in orbem universum effunditur malum : at majus tamen resultat gaudium. Sub sole quippe admirationi sunt certamina, et virtutes tuæ, omnibus linguis narrantur, nec aliud quidquam agones tui. Tropæa tua, multiplex illa felicitas prædicant, quam dignum te habitum, qui pro Christi causa patiaris.

ΕΠΙΣΤ. ΠΘ'.

Ἀρσενίῳ μοναχῷ, πρεσβυτέρῳ καὶ ἡσυχαστῇ.

EPIST. LXXXIX.

Arsenio monacho, et presbytero anachoretæ.

Montacut. (ep. 182, p. 271).

Ἦν καιρὸς τοῦ γράφειν k, ὥσπερ νῦν τοῦ σιγᾷν, ὅτε πᾶσα μὲν γαλήνη διὰ πάσης ἐκέχυτο πολιτείας · ἀρετῆς δὲ, τῆς νῦν γελωμένης, ἐθαυμάζετο τὸ χρῆμα · καὶ εὐσέβεια μὲν τὸ κράτος εἶχεν · ἀλήθεια δὲ (ποῦ νῦν ἆπτερες ;) καὶ γλώσσῃ καὶ ἀκοαῖς ἐπαῤῥησιάζετο, ὅτε τὸ πολιτικὸν ἐν εὐθυμίαις ἐπανηγύριζε σωφρονούσαις · καὶ ὁ φιλόσοφος βίος, πρὸς τὴν τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ἀνατεινόμενος μίμησιν, ἀξιοζή-

Erat tempus scribendi, ut nunc est tacendi, cum pax et tranquillitas per totam rempublicam diffunderetur : virtus, quæ nunc ludibrio habetur, cum esset admirationi : et pietas vim suam obtineret. Veritas (oh ! quo nunc aufugisti) cum et oculis et linguis liberrima insideret : status civilis oblectationibus modestis se reficiebat : et vita philosophica ad imitationem sanctorum virorum conformata,

VARIÆ LETIONES.

k διάγημα.

digna et ipsa reputabatur imitatione: sacerdotalis ordo et episcopalis, non tam per sacra sua insignia, quam per virtutis actiones illustris esset, et sectatores agnoscendos exhiberet. At nunc quod scribo threni sunt, in quibus Jeremias nos prævenit. Sunt enim nostra in præsenti, quam illa erant, haudquaquam tolerabiliora: suspiria scribo? sed quæ illa et qualia tanto malorum torrenti sunt suffectura? lacrymarum rivos, unum post aliud malum incumbens, ita exhausit ut ipsi fontes exaruerint; sancta profanantur, sacra conculcantur, sanctus Spiritus (o labia impia, et animas magis improbas), ut quid e trivio, blasphemiis incessitur et ludibriis. Deserta, montes, speluncæ, extrema terrarum Dei sacerdotes et episcopos, qui prius vinculis acerbioribus, et exsiliis tenebantur, vix salvos præstant: nec ulterius ista persequor. Nam profecto impendens comminationum metus haud patietur illa omnia deplorare quibus constricti tenemur (et tamen ut in ejus modi malis solatium quærebatur), Hæc ego scribo, quæ tu nosti optime, cum visu percepta, tum auditu: sed ego doctus ab experientia et Christo compatiens, ista scribo: consiste autem per Deum placatum redditum figmento suo: attolle sanctas tuas ad illum manus, qui suas aliquando in cruce, tanquam deprecatorias extendebat: clavos, lanceam, sanguinem, mortem sepulturam per quæ salvamur. Habes unde impetres a misericorde persecutionum allevamentum, vexatorum pro pietate constantiam, dilaceratos greges, pastores partim ubi terrarum delitescant incognitos: Ecclesiam Dei in partes scissam et divulsam: dividit enim eam Dei timor, et humanus metus. Divinum oraculum mentiri nequit: ait autem: *Spiritus quidem paratus est, infirmatur autem caro*[10]. Hæc præ te ferto, quæ melius ipse nosti per quæ illa impetrabis. Nam per quæ cor purum (modo qui hominibus possibilis est) quo Deum, vident illi propius intuentes, ita rectius intelligunt placatior ille redditur. Mediatricem compella deprecationis Verbi Matrem Virginem, illam inclama, naturæ illi repræsentes imbecillitatem magnam et inexplicabilem: tragœdiam nostram intelligit; novit cognatæ naturæ misereri: assumas licet martyrum choros, libertatem plenam adeundi habent, ex intuitu illorum quæ pro Christo tulerunt, subvenire volunt et aliis qui pro illo patiuntur. Sed communio passionum cedit per se in consolationem, et est invitatio ad illis subveniendum, qui paria patiuntur: omnia expedient intercessionem: deprecatio conjungitur cum spe bona, solummodo deest constans et continuata tua oratio, atque in deprecando fervor.

λωτος ἐνομίζετο, τὸ ἱερατικὸν καὶ ἀρχιερατικὸν, οὐχ οὕτω διὰ τῶν τελεστικῶν συμβόλων, ὥσπερ ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων, οἷς περιέλαμπον τοὺς μυομένους, ἐγνωρίζοντο. Νῦν δὲ τί γράφω; θρήνους; ἀλλ' ὁ συμπαθέστατος Ἱερεμίας προλαβὼν ἡμᾶς, τοὺς θρήνους ἀπέδωκεν· οὐ γὰρ ἐκείνων τὰ νῦν ἀνεκτότερα. Ἀλλὰ στεναγμούς; καὶ τίνες ἢ ποῖοι τηλικαυτῃ φορᾷ δυσχερῶν ἐπαρκέσουσι; τῶν δακρύων ἄλλο ἐπ' ἄλλῳ πάθος προκαλούμενον τὸ ῥεῖθρον, τὰς πηγὰς ἀνεξήρανε, τὰ ἅγια βεβηλοῦται, τὰ ἱερὰ συμπεπάτηται· τὸ πανάγιον Πνεῦμα (ὦ χειλέων δυσσεβῶν, καὶ διανοίας δυσσεβεστέρας!) ὥσπερ τι τῶν ἐκ τριόδου, δυσφημεῖται καὶ διασύρεται· ἐρημία, καὶ ὄρη, καὶ σπήλαια, καὶ τῆς γῆς ἔσχατιαί, τοὺς ἱερεῖς Θεοῦ καὶ ἀρχιερεῖς, ὅσους μὴ προκατελάβοντο πικραὶ φυλακαὶ καὶ ὑπερόριοι φυγαδεῖαι, μόλις διασώζουσι· καὶ οὔπω λέγω τὰ ἄλλα· οὐδὲ γάρ, οὐδ' ἀποδύρεσθαι τὰ συνέχοντά πάντα (ὃ μόνον ἦν, ὡς ἐν τηλικούτοις κακοῖς, τῶν συμφορῶν παραμύθιον) ὁ ἐπηρτημενος τῶν ἀπειλῶν φόβος ἐνδίδωσι· ταῦτα γράφω· ἀλλ' ἔχεις τὴν τούτων γνῶσιν, ὥσπερ ὄψει καὶ ἀκοῇ, οὕτω δὲ συμπάσχων Χριστῷ, καὶ αὐτῇ τῇ πείρᾳ, ἔχω τί γράψω· στῆθι πρὸς Θεὸν, ἐξευμενίζων τὸν Πλάστην τῷ πλάσματι· ἔκτεινον ὁσίους σου χεῖρας, τὰς ἐκταθείσας αὐτοῦ παλάμας ἐν τῷ σταυρῷ, ὡς ἱκετηρίαν προτείνων· τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τὸ αἷμα, τὸν θάνατον, τὸν τάφον, δι' ὧν σεσώσμεθα· ἔχεις δι' ὧν δυσωπήσεις τὸν εὐίλατον, τὴν βαρύτητα τῶν διωγμῶν· τῶν διωκομένων τὸ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνένδοτον· τὰ ποίμνια σπαρασσόμενα· τοὺς ποιμένας ἔστιν οὓς, οὐδ' ὅποι γῆς εἰσι γινωσκομένους τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ κατατιμνομένην, οἴμοι, καὶ μεριζομένην· μερίζεται γὰρ αὐτὴν φόβος Θεοῦ, καὶ φόβος ἀνθρώπινος· οὐδὲ γὰρ, οὐδ' ἔστι τὸν θεῖον διαψεύδεσθαι χρησμόν. Τὸ μέν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ασθενής. Ταῦτα προβαλοῦ, μᾶλλον δὲ αὐτὸς, δι' ὧν δυσωπήσεις, οἶδας· οἷς γὰρ ἡ καρδία καθαρὰ, ἅτε δὴ Θεὸν, ὡς ἔστιν ἀνθρώπῳ δυνατὸν ἰδεῖν, ἑνορῶσιν· οὗτοι μᾶλλον τῶν ἄλλων συνίσασι, καὶ οἷς ἐκμειλίσσεται· κίνησον μεσίτην τῆς πρεσβείας, τὴν τοῦ Λόγου Μητέρα καὶ Παρθένον· βόησον πρὸς αὐτὴν τῆς φύσεως τὴν ἀσθένειαν τὴν μακρὰν ἡμῶν καὶ ἀνιστόρητον πᾶσιν τραγῳδίαν· οἶδεν συμπαθῆσαι τῷ ὁμοφυεῖ· τῶν μαρτύρων τὸν χορὸν συμπαράλαβε. ἔχουσιν παῤῥησίαν, οἷς ἔπαθόν ὑπὲρ Χριστοῦ ἐπαμῦναι τοῖς δι' αὐτὸν πάσχουσι· καὶ τῶν παθῶν ἡ κοινωνία παράκλησίς ἐστιν αὐτὴν καθ' αὐτὴν, πρὸς τὴν τῶν πασχόντων ἐπικουρίαν· πανταχόθεν ῥᾴδια τὰ τῆς πρεσβείας· εὔελπις ἡ ἱκεσία· ἑνὸς μόνου δεῖται, τῆς σῆς ἐκτενοῦς προσευχῆς, καὶ ἐπιμόνου δεήσεως.

EPIST. XC.

Nicephoro philosopho monachum agenti.

Montacut. (ep. 204, p. 301).

Omnia se habebant optime, nec syntaxis omnino aliquid in grammaticalibus accuratis claudicabat:

ΕΠΙΣΤ. ϛ'.

Νικηφόρῳ φιλοσόφῳ μονάζοντι.

Ἅπαντα μὲν καλῶς εἶχε, καὶ οὐδὲν ταῖς συντάξεσιν, ἢ ταῖς ἄλλαις γραμματικαῖς ἀκριβείαις ὁ λόγος

[10] Matth. XXVI, 41.

ἐχώλευεν · ἃ δὲ τῶν ῥητορικῶν ἐνέδει νόμων, καὶ τῆς ἐκεῖθεν περινοίας, οὐδ' ἐν τούτοις εἰς ἀναίσχυντον ἐκφερομένων τῶν γεγραμμένων ἁμάρτημα · καὶ ταῦτα δέ σοι, ὥσπερ ἠτήσας, διορθώσεως τυχόντα προσαναπεπλήρωται. Εἴης δὲ κἀν τούτοις, ὥσπερ κἀν τοῖς ἄλλοις, αὐτὸς διὰ σεαυτοῦ λαμπρὸν φέρων τὸ εὐδόκιμον. Ἔρρωσο.

A nullus legum rhetoricalium defectus erat, vel solertiæ quiddam solitæ adhiberi : sed nec ita hic peccabatur ut scripta se impudentius venditarent. Hæc prout rogaveris ut corrigerentur, ad te missa perfeci. Tu autem in istis, quemadmodum et in aliis illustris fias et prædicandus. Vale.

ΕΠΙΣΤ. ϛΑ'.

Νικηφόρῳ φιλοσόφῳ μονάζοντι.

EPIST. XCI.

Nicephoro philosopho monacho.

Montacut. (ep. 217, p. 323).

Τὸν μὲν τοῦ σώματος ἔρωτα, ἐπτερωμένον οἱ σωματικοὶ γράφουσι · γράφουσι δὲ καὶ τὸν θεῖον, ὅσοι τὸ νοερὸν αὐτοῦ κάλλος ψυχαῖς καθαραῖς ἐνεμορφώσαντο · ἀλλ' οἱ μὲν βαφαῖς καὶ χρωμάτων ἄνθεσιν · οἱ B δ' ἀϋ ἀρεταῖς καὶ λαμπροτέροις τοῖς κατορθώμασι. Ἑκάτεροι δ' οὖν ὅμως μαρτυροῦσι, δι' ὧν γράφουσιν, ὡς ἄφατον ἔχει τάχος, καὶ προθεσμίας ὑπάρχει τύραννος, καὶ ὑπερόπτης νόμων, οἷς ἀναβολὴ διεθύνεται. Ἴσθι τοιγαροῦν, ὦ τοῦ Θεοῦ ἱερὲ ἄνθρωπε, ὡς καὶ ἡμᾶς ἡ τυραννὶς αὕτη κατὰ κράτος εἶλκε, καὶ τὴν προθεσμίαν ἐβιάσατο, καὶ πρὸ τοῦ χρόνου τὴν σὴν παρουσίαν ἐπιζητεῖν κατηνάγκασεν. Ἔρρωσο.

Amorem corporalem corporales ipsi alatum pingunt: pingunt item divinum, quotquot pulchritudinem ejus intelligibilem animis puris effigiatam gestant: illi colorum tincturis et flore: isti virtutibus et illustribus factis. Testantur utrique, eo quod sic pingunt, quod celeritate mira præditus est amor propositi tyrannus, legum contemptor quibus retardatur. Cognoscas igitur, Deo sacrate vir, nos ab hoc tyranno vehementer oppressos, qui voluntatem cogit, et ante tempus tuam efflagitare præsentiam incitat. Vale.

ΕΠΙΣΤ. ϛΒ'.

Ἀθανασίῳ μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ.

EPIST. XCII.

Athanasio monacho et anachoretæ.

Montacut. (ep. 212, p. 313).

Ἐπειδὴ, κατὰ μίμησιν Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, σαυτὸν ἐσταύρωσας τῷ κόσμῳ καὶ τῷ κοσμοκράτορι, πέπομφά σοι τὸν σταυρὸν φυλακτήριον τῆς σταυρώσεως.

Quandoquidem, ad exemplum Christi veri Dei nostri, *mundo te crucifixisti* et rectori mundano misi ad te crucem custodiam crucifixionis.

ΕΠΙΣΤ. ϛΓ'.

Ἀρσενίῳ μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ.

EPIST. XCIII.

Arsenio monacho anachoretæ.

Montacut. (ep. 231, p. 345).

Τί γράφω ; οἴχεται μὲν εὐχὴ, οἴχεται δ' ἀνθρώπων ἀρετή · ἐκκέκοπται δὲ παῤῥησία πρὸς Θεὸν, καὶ ἀνδρῶν ἔρημος ὁ βίος ἑλκόντων τοῖς ἐπὶ γῆς τὴν ἄνωθεν πρόνοιαν · ἡ δίκη (πῶς εἴπω ; οὐ γὰρ ἐβουλόμην εἰπεῖν) ὅτι καθεύδει μέγα φυσᾶται τὸ παράνομον · καὶ θεσμῶν οὔτε θείων, οὔτε ἀνθρωπίνων αἰδὼς οὐδεμία · οἱ δὲ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ἀρετῆς ἄνθρωποι, ὅσους μὴ προκατελάβοντο δεσμὰ καὶ φυλακαὶ καὶ ὑπερόριοι καταδίκαι, τοῖς ὄρεσι καὶ ταῖς πέτραις ἐγκαταχλείσαντες ἑαυτούς, καὶ, ὥσπερ ἑρμαίῳ, τῇ κοινῇ συμφορᾷ περιτυχόντες, αὐτοὶ μὲν ὡς πορρωτάτω τῆς ἐν κόσμῳ ζάλης ἵστανται, οὐδεμίαν δὲ τῶν ἐν αὐτῷ κλυδωνιζομένων καὶ βαπτιζομένων ἔστιν ὧν φροντίδα βάλλονται. Οὐδὲ γὰρ ἱλαστηρίους χεῖρας ἁπλοῦσι πρὸς Θεὸν, οὐδὲ τὰ Μωσέως D φθέγγονται, Ἂν μὲν ἀφῇς, ἄφες· καὶ τὴν ὑπόλοιπον ἐκείνην φίλτρου γέμουαν καὶ θαυμαστῆς παῤῥησίας φωνὴν · οὐδὲ λύσιν τῶν ἀμηχάνων κακῶν οἷς τὸ συγγενὲς συνέχεται δαπανώμενον. Εἰ δὲ ψεύδομαι, ὑμέτερον μέν ἐστι λοιπὸν ἐλέγχειν, ἐμὸν δὲ πεισθῆναι καὶ προσοφλεῖν αἰσχύνην, ὁμολογεῖν χαρᾶς ἀϊδίου πρόξενον.

Quorsum scribo? abiit deprecatio, virtus hominum abiit, libertas apud Deum aufertur, virorum vita vacua est, qui de cœlo in terram providentiam devocant : justitia (quid dicam? certe nollem dicere) quiescit : iniquitas ingentes spiritus sumit, nulla verecundia est legum divinarum aut humanarum : homines prisca illa virtute præditi, qui vinculis et custodiis non antevertuntur, qui in exsilio non agunt, montibus et speluncis se includentes, qui tanquam invento fortuito, in communem incidunt calamitatem, a turbulentis quidem mundi procellis removentur, nullam autem curam et sollicitudinem habent illorum, qui in salo immersi fluctuantesque agitantur : propitiantes manus ad Deum non attollunt : nec cum Mose aiunt, *Si dimittes, dimitte* : et quæ in illo sermone mirabilis amoris sequuntur : non liberationem a malis ineluctabilibus quibus eadem natura præditi continuo depascuntur. Si mentior, tuæ partes sunt convincere, meæ mutare sententiam et pudore suffundi et pudorem agnoscere lætitiæ æternæ conciliatorem.

EPIST. XCIV.

Nicephoro philosopho, monasticam amplexo.

ΕΠΙΣΤ. ϛΔ'.

Νικηφόρῳ φιλοσόφῳ μονάζοντι.

Montacut. (ep. 235, p. 356).

De quibus accedat gravamen, ignoro: novi autem, tanquam per insomnium rogatus, rhetoricas exhibere tibi occasiones, vel præcepta, tum quæ lingua efferuntur, tum quæ libris repræsentantur. Novi etiam præterea similem assensum exhibere, et in communi positum, verbis simpliciter et indefinite prolatis, interrogatus. Cum vero te in causa nihil adjeceris, nec quidem quod in rem præsentem adesse me oporteat, ita ut lingua facultatem dicendi illa habeat, quæ dicenda sunt; neque aliquid protuleris, quod particulari congruat, definitæque interrogationi, ne quidem communi, et generaliori modo: nec perspicue edixeris, quorum tibi librorum usus est, quas desideres rhetorum scriptiones, cujus artificis artificiosas texturas. Quomodo putas posse me vocis repercussionem tuæ, cum tanto intervallo simus disterminati, ad tuas usque aures derivatam extendere, nisi fabulam de Stentorea voce deponere me posse putes? Deinde, et incusare debes, quod ingentem librorum acervum hinc inde conquisitum, non incassum ad te miserim. Ignorantia certe rei quæsitæ, hoc est, cum ipsius artis, tum librorum ad illam pertinentium, in necessitatem conjecisset conquirendi (omnes libros, de quacunque arte scriptos :). Si dolor hinc tuus sortiebatur originem, nihil ille quidem ad me spectat; sin quid sit aliud tu mihi ignoscas, virorum optime, qui temporis diuturnitate, et morbi insuper acerbitate, oblivionem obrepentem repellere nequivi. Sed valeas animo atque corpore, et noli tam facile gravaminum umbras, quas ipse projicis, subire, nec ab alio quoquam allevamen requiras doloris tui, qui nullam alibi sortitur originem quam apud tuas suspiciones non illas, ego arbitror, legitime natas. Vale.

Ἐφ' οἷς μὲν ἡ ἀχθηδών, ἀγνοῶ· οἶδα δὲ κατ' ὄψιν ἀξιωθείς, ῥητορικὰς ἀφορμὰς παρασχεῖν, ὅσας τε γλῶττα χαρίζεται, καὶ εἴ τι βίβλοι προσεκδιδάσκουσι· καὶ ἁπλῶς μὲν προβαλλομένῳ καὶ ἀπροσδιορίστῳ ῥήματι τὴν ἀξίωσιν σύνοιδα καὶ αὐτὸς ὁμοίαν σοι καὶ κοινὴν πεποιημένος τὴν ἐπίνευσιν· σοῦ δὲ, τὸ λοιπὸν, μηδὲν προσθέντος, μήτε ὅτι παραγενέσθαι δέοι· ἵνα καὶ γλῶττα λέγειν ἔχοι, τα ἂν ἃ καὶ λέγοι, μήτε εἰς ἐπὶ μέρους καὶ ὡρισμένην ἀξίωσιν, τὴν κοινοτέραν καὶ ἀόριστον περιενεγκόντος, μηδὲ σαφῶς δεδηλωκότος, τίνων ἐστί σοι χρεία βιβλίων, καὶ ποίας τῶν ῥητορικῶν τεχνῶν πραγματείας καὶ τίνος τεχνογράφου. Πῶς ἂν δυναίμην ἐγὼ, ἡ τῆς φωνῆς τὴν ἀπήχησιν τοσούτῳ διεστηκότων διαστήματι, μέχρι τῶν σῶν ὤτων παρατείνειν; εἰ μή με καὶ Στεντορείους μύθους, ὅτι μὴ μακρῷ φθεγγόμενος, ἀποκρύπτω, πάλιν αἰτιάσῃ, ἢ βιβλίων πλῆθος ἀόριστον, ὧδε κἀκεῖσε διερευνᾶσθαι, εἶτα μάτην διαπέμπειν. Ἡ γὰρ ἄγνοια τοῦ ζητουμένου, τῆς τέχνης ἁπάσης καὶ τῶν περὶ αὐτὴν τὰς βίβλους, εἰς ἀνάγκην ἂν ἀπῆγε συναγείρειν. Ἀλλ' εἰ μὲν ἐν τούτοις ἔσχε τὰς γονὰς ἡ ἀχθηδών, οὐδὲν, ὦ βέλτιστε, πρὸς ἡμᾶς· εἰ δ' ἄλλο τί ἐστι, σὺ δέ μοι σύγγνωθι, καὶ χρόνῳ μακρῷ, καὶ νόσῳ πικρᾷ τὸ κρατεῖν λαβούσης λήθης ἡττηθέντι. Ἀλλά μοι ἔρρωσο τὴν ψυχὴν σὺν τῷ σώματι, καὶ μήτε ῥᾳδίως οὕτω σκιᾶς ἀχθηδόνων αὐτὸς διεκπέμπων, ταύτας ὑπότρεχε, μήτε ζήτει παρ' ἄλλου λύπης ἐξευρεῖν ἀπαλλαγήν, ἧς οὐκ ἔστι τὴν γένεσιν εὑρεῖν οὐδαμοῦ, ἀλλ' ἢ παρὰ τὰς σὰς τῆς ὑπονοίας οὐ γνησίους, οἶμαι, γονάς. Ἔρρωσο.

EPIST. XCV.

Arsenio monacho et anachoretæ, postquam dimissi ad illum fuerant, qui de, Bulgaria profecti, vitam monasticam ingredi cupiebant.

ΕΠΙΣΤ. ϛΕ'.

Ἀρσενίῳ μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ, μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐκ Βουλγαρίας ζητοῦντας μονάσαι.

Montacut. (ep. 236, p. 357).

Si tunc quoque oculis ego, quibus olim, videbam (hoc enim de me mihi tuæ litteræ occinuerunt, et illam gratiam prædicarunt, quam alioquin ego non libenter admitterem), non obscuræ meæ ignorantiæ convictionem affero. Verum si quovis modo ego videns eram, quare ducem me cæcum exhibebam iis, qui ad lucem veritatis festinabant? Non est hoc videntis, opinor, imo longe aliud, imo, quod gravius est, ad eum spectat qui excæcat videre cupientes: et longo tramite aberrare facit a veritate illos, qui rectis pedibus viam virtutis premere volebant. Si igitur hymnus non omnino insomnium sit, et scenicum videnti donum, ego illos contradicerim, qui manuductione indigebant; et si sententia processi ab incorrupto judicio, si animum dirigebat rectitudo, et non amor, cui ludibrio justitia habebatur, nec a visceribus per indulgentiam filialem in affectus

Εἰ βλέπων ἐγὼ καὶ τότε ὀφθαλμοῖς, τοῦ πάλαι βλέποντος (τοῦτο γάρ με τὸ σὸν ἀνύμνησε γράμμα, καὶ χάριν ἔδωκεν ἐν καιρῷ, ὃ οὐκ ἂν ἄλλως ἡδέως οὐδ' ἁπλῶς ἐδεξάμην), μὴ λάθω διδοὺς ἔλεγχον τῆς ἐμαυτοῦ ἀγνοίας. Ἀλλ' εἰ μὲν βλέπων ὁπωσοῦν ἐγὼ, πῶς τυφλὸν ὁδηγὸν τοῖς πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐθέμην ἐπειγουμένοις; Οὐ γὰρ, οὐ βλέποντος τοῦτο μόνον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀλλὰ καὶ τὸ χαλεπώτατον τυφλοῦντος, ἑτέρους βλέπειν ἑλομένους· καὶ διαπλανῶντος μακρᾷ τριβῇ τῆς εὐθείας, τοὺς ὅλῳ ποδὶ μετιέναι ταύτην ἐκζητοῦντας. Εἰ τοίνυν μὴ παντελῶς ὁ ὕμνος ὄνειρος, καὶ δῶρον σκηνῆς βλέποντι παρεθέμην ἐγὼ τοὺς χειραγωγίας δεομένους· καὶ κρίσεως ἦν ἀδεκάστου ψῆφος, καὶ γνώμης εὐθύτης, ἀλλ' οὐ στοργῆς τὴν δίκην διαγελώσης, οὐδὲ σπλάγχνων, τῷ φίλτρῳ τῶν τέκνων, εἰς παράλογον προσπάθειαν διαχεομένων, τὸ τῇ σῇ τελειότητι τοὺς ἀν-

δρας παραπέμψαι l. Οὐκοῦν ἐρρέτω τὸ παρ' ἀξίαν, καὶ τὸ θαῦμα φυγὸν τὸ θαῦμα· γινέσθω τῶν συνήθων τὴν ἐν πράξεσι πρέπουσαν μεθαρμοζομένου ἀκολουθίαν, καὶ ἡμεῖς οὐδὲν τῇ σῇ κεχαρίσμεθα μακαριότητι, τῶν εἰς ἔκπληξιν ἀγόντων· ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐπὶ τὸ μέτριον διαβαινόντων. Χάριν δὲ μᾶλλον τὴν ὅτι μάλιστα ἀπειλήφαμεν, ἐν οἷς ἔσχομεν ἀδελφοὺς, ἄρτι τῆς ἐν βίῳ ζάλης ὑποχωροῦντας, ἡσυχίας καὶ φιλοσόφου ζωῆς διὰ σοῦ λιμένι ἐγκαθορμίσαι· ἡμᾶς δὲ νόσος ἔσχεν (εἴγε χρὴ ταύτην νόσον καλεῖν, ἀλλὰ μὴ θανάτου πρόθυρα) ὀξεῖα καὶ ἀπροσδόκητος· ἀλλὰ ταῖς ὑμῶν εὐχαῖς τῆς σφοδρᾶς ἀνῆκεν ἐπιθέσεως, Θεοῦ πάλιν ἄνωθεν ἡμῖν τὴν ζωὴν, ἐπὶ μετανοίᾳ ἴσως, ὃ καὶ γένοιτο, κατανεύσαντος· καὶ λοιπὸν ἤδη ζῶμεν, εἰ καὶ τὰ λείψανα τοῦ πάθους ἔτι παραλυπεῖ τὸ σωμάτιον.

A irrationales diffusis, tuæ absolutæ perfectioni homines transmittere. Eat igitur quo velit id quod præter dignitatem accidit, et admiratio fugiens admirationem. Fiat aliquid solitum, quo imitetur actionum congrua consequentia, tuæ beatitati nos nihil condonamus, quod possit ad stuporem impellere, aut quod excedat moderationem. Potius gratissimum nobis est, quod ejusmodi affectos fratres habeamus, qui de fluctibus istius vitæ emerserunt, et per te cupiunt in portum tranquillitatis et vitæ philosophicæ deduci. Me morbus habuit (si morbum tamen, et non mortis potius vestibulum dicere debeam) acutus et inexspectatus. Sed per vestras preces, de acerbitate aliquid remisit; Deo demum de cœlo mihi vitam ad pœnitentiam, quod
B optaverim factum, annuente. Quocirca vivimus adhuc, licet mihi corpusculum reliquiæ illius mali male habeant affectum.

ΕΠΙΣΤ. ϛϚ'.
Νικηφόρῳ φιλοσόφῳ μοναχῷ.

EPIST. XCVI.
Nicephoro philosopho monacho.

Montacut. (ep. 237, p. 358).

Ἀμηχανοῦντί μοι καὶ ἀπορουμένῳ, καὶ ἀσχάλλοντι περὶ τὰ κατ' ἐμαυτὸν (ἐμὰ γὰρ τὰ τοῦ ἐμοῦ αἵματος, κἂν μὴ θέλω), καὶ ὅσα πάθη συνέχει τοὺς φίλους, παραμύθιον ἦκεν (εἶδες καινὰ) ἐκ συμφορῶν πολυτρόπων ἠρτημένον φίλου. Ἐλθὲ δὴ οὖν, ὥσπερ ἤτησας· ἐλθὲ τὴν ταχίστην· ἐν μέρει μὲν ἴσως (σὺν Θεῷ δὲ φάναι) τὴν ἀπαλλαγὴν εὑρήσων τῶν παραλυπούντων· ἐν μέρει δὲ καὶ ἡμᾶς τῇ φίλῃ παρουσίᾳ τῆς πολυωδύνου κουφίζων ἀθυμίας.

Hærenti mihi dubio, et vacillanti de mearum rerum statu (mea enim sunt, velim nolim, quæ mei sanguinis sunt), et quot malis amici premerentur, venit solatium (vide rei novitatem) a multiplicibus illis malis quibus amicus urgebatur: veni autem
C juxta quod expetebas, et celerrime quidem veni ad partes inventurus, favente Deo, liberationem ab iis quæ mœrore te afficiunt: veni etiam in partes alleviandi per amicam tuam præsentiam multimodam tristitiam.

ΕΠΙΣΤ. ϛΖ'.
Τῷ αὐτῷ.

EPIST. XCVII.
Eidem.

Montacut. (ep. 238, p. 359).

Ὁ μὲν χειμὼν ἐγεγόνει, καὶ τὴν χειμέριον ὥραν, ὥσπερ ἐπιτηδὲς, τὰς σὰς προαναστέλλων τῆς βραδύτητος αἰτίας, ἀὴρ εὔδιος ὑπεδέχετο. Καὶ χειμὼν πάλιν καθ' ἡμῶν πολλὰς νιφάδας λογισμῶν ἀφιεὶς κατερρήγνυτο. Τί δὲ γέγονε; μή τι τῶν ἀδοκήτων ἀπήντησε; μήτι συνέβη τῶν μολυσμάτων m; ἆρα δὲ θερμὴν οὕτω πρὸς τὴν ἄνοδον ὁρμὴν, ἄνευ μεγάλης ἀνάγκης, ἐνῆν ἡσυχάσαι. Τοιαύταις ἡμεῖς οἱ ὑπὸ τῆς εὐδίας ἐκκλυδωνιζόμεθα φροντίσιν. Ὁ γὰρ τρόπος, οὐκ οἶδ' ὅθεν, ὑμῖν παρακύψας n, τάχα δὲ ἐκ τῆς ποιητικῆς ἐντρεχείας· συνεφείλκε γὰρ αὐτῷ καὶ στίχους τῆς ἐκεῖθεν πεποιημένους ἀδείας, ὥσπερ ἐπιγαυρούμενος τῷ γένει, καὶ ἐπιδεικνὺς ἡμῖν τὸ αὐτόνομον. Ἀλλ' οὖν οὗτος οὔπω τοῖς ἀγροικότερον ἴσως ἡμῖν, πρὸς τὰ τοιαῦτα βιοῦσιν, οὐδαμῶς παῤῥησίαν ἔσχεν ἐπεισιέναι· σχῆμα προφάσεως ὑποτρέχων μᾶλλον ἢ αἰτίαν ἔχων πόθεν ἐμφανίζειν. Καὶ οὔπω λέγω, ὡς εἰ μὲν ὁ χειμὼν ἀπεῖργε· περιττὸν ὁ τρόπος· εἰ δ' ὁ τῆς ἀνόδου τρόπος, οὐκ οἶδ' ὅπως ἀγνοούμενος, ἐπεῖχε, παρέλκουσα πρόφασις ἡ τοῦ χειμῶνος βία· οὐδ' ὅτι μετὰ πολλὰς ἡμέρας, καὶ περίοδον οὕτω μακρᾶς

Transiit hiems, et hibernam tempestatem illam admodum congrue tuæ tarditatis causas discutiens, sudum cœlum secutum est. Rursus tamen in nos hiems cogitationum nives et imbres immisit cum fragore. Quid autem factum? Num aliquid accidit insperatum? num impedimentum? num sine magna necessitate aliqua quiescere potuit tantus ille impetus atque ardor ad regressum? Talibus nos curis
D et cogitationum tempestatibus, etiam cum sudum erat, jactabamur. Modus enim, nescio unde, se vobis per crepidinem ostentavit, fortassis ab assiduitate poetica; una enim secum attrahebat versus quosdam licentiæ apud poetas usurpatæ, quasi generis elatione tumens, et nobis ostendere volens, quam sit juris sui et potestatis. Verumtamen iste modus nondum satis libertatis nactus est, ad nos ingrediendi (qui magis rustici moris sumus) speciem quamdam prætextus potius subiens, quam veram causam habens, unde manifestetur. Nondum addo, quod si prohibuit hiems, frustra est rei modus; sin ignoratus autem regrediendi modus inhibuit, hiemis

VARIÆ LECTIONES.

l ἴσ. παραπέμψαιμι. m ἴσ. κωλυμάτων. n ἴσ. παρέκυψε.

illa vis prætextus est supervacuus : non quod post multos dies et periodum tam longi propositi modi cognitio jam tandem inquiritur. Sed hoc, uti dixeram omitto ; cum jam cessaverit hiems, et cœlum sudum diem ridendo serenaverit ; nusquam tamen comparet amicus, et ideo obnubilum et tetricum rursus ejus vultum facit. Et tamen si a scena prospexerit apologia, et præclarus ille mos se una cum tempestate choreuten prodat ; mihi jucundum est, si sic vel in scena agant. Cum enim esset procul dubio aliud, quod doleret, et adventum posset detinere, per amotionem a seipsis illius causæ, liberationem et exemptionem indicavit. Gaudium porro gaudere sincerum e litteris datum est iis, qui e litteris tuis resciscunt, te meliuscule de morbo habere, a quo optarim te perfecte liberari, sub conditione B ne deinceps aliquid tale committas.

προθεσμίας, ἡ τοῦ τρόπου μάθησις νῦν ἐπιζητεῖται. Ἐῶ μὲν οὖν, ὥσπερ ἔφην, ταῦτα. Ἀλλὰ γὰρ ὁ μὲν χειμὼν ἠρέμει, καὶ γαληνὸν μειδίαμα τὴν ἡμέραν διεγέλα· παρὼν δ' ὁ φίλος οὐθαμοῦ σκυθρωπὸν αὐτῆς καὶ στυγνὸν τὸ πρόσωπον ὑπεδείκνυ· πλὴν εἰ καὶ σκηνῆς προέκυπτεν ἡ ἀπολογία, καὶ ὁ καλὸς τρόπος συγχορευτὴν ἑαυτὸν ὑπέβαλε τοῦ χειμῶνος· ἀλλ' ἡμῖν γε καὶ οὕτω χαρὰν ἐπέστησαν θεατρίσαι. Πάντως γὰρ ἄλλου παραλυποῦντος, καὶ κωλύειν ὡς ἀληθῶς τὴν ἄφιξιν δυναμένου τῇ καθ' ἑαυτῶν μεταστάσει τῆς αἰτίας, ἀπαλλαγὴν ἐμήνυε καὶ ἐλευθερίαν· χαρὰν μέντοι γε καθαρὰν ἐδίδου χαίρειν, ἐκ τοῦ γράμματος μαθοῦσι τὸ ῥᾷον σε τῶν νοσημάτων ἔχειν, καὶ εἶης ἡμῖν μετὰ τοῦ μηδὲν ἔτι τοιοῦτον διαμαρτάνειν εἰς τὸ τέλειον ἀπηλλαγμένος.

EPIST. XCVIII.

Nicephoro philosopho monachismum amplexo.

Montacut. (ep. 242, p. 365).

ΕΠΙΣΤ. ϛΗ'.

Νικηφόρῳ φιλοσόφῳ μονάζοντι.

Pavidus est ad amicitiam contrahendum ; timidior erga meam dispositionem. Tu autem vide in quantum ego tibi confido, cum nec pavescenti pepercerim, sed ulterius adhuc et alius timiditatis semina jaciam ; in quo timiditatem reprehendam et exagitem : sed tu viriliter age, vale, et me eum esse intellige, quem non existimas. Cum tamen præsens hoc tempus non tibi sufficiat, ut in opinione confirmeris, quam qui aderit, aperiet (ut cum bono Deo dicam), cum timiditatem tuam re et opere C redarguet : sed diligentem operam a te impensam in sanctam martyrem laudando, cum pro tua dignitate percenseamus, seminis Asiatici germen genuinum apprehendimus (ut id ita usurpem, absque Musarum nominis ursurpatione, et ipse tecum Asiatico more agens). Errata nulla video, nisi forsan in syntaxi ; quod et ipsum rarissime indicavi. Quod si ad sermonis verborumque pulchritudinem hoc unum laude dignum videatur deesse, tamen et sic ad congenerem de cætero pulchritudinem universam operis pulchritudinem copulavit.

Δειλὸς μὲν εἰς τὴν φιλίαν, δειλότερος δὲ περὶ τὴν ἡμετέραν διάθεσιν. Ἀλλ' ὅρα ἡμᾶς εἰς ὅσον σοι τεθαρρήκαμεν, ὅτι καὶ δειλιῶντος οὐ φειδόμεθα, ἀλλ' ἑτέρας πάλιν δειλίας ἴσως καταβαλλόμεθα σπέρματα, τὸ δειλὸν ἐπιτιμῶντες καὶ ἐξονειδίζοντες. Ἀλλ' ἀνδροίζου καὶ ἔρρωσο καὶ γίνωσκε ἡμᾶς οὐχ οἵους νομίζεις· ἀλλ' ἐπεὶ ὁ παρὼν καιρὸς οὐκ ἀποχρῶν ἐστί σοι πρὸς βεβαίωσιν οἵους ὁ προσέχων (σὺν Θεῷ δὲ φάναι) δείξει τὴν σὴν δειλίαν ἔργοις ἐλέγχοντας· τὸ δὲ εἰς τὴν μάρτυρα τῆς ὑμῶν εὐφυΐας φιλοπόνημα, κατὰ τὴν σὴν ἀξίωσιν ἐπελθόντες, τῆς μὲν Ἀσιανῆς σποράς (ὡς ἄν τις εἴποι μηδὲ τῷ Μουσῶν ὀνόματι χρώμενος, ἅμα δὲ καὶ ἀσιανίζων) γνησίαν γονὴν κατειλήφαμεν. σφαλμάτων δὲ οὐδέν, πλὴν εἴπου τι περὶ σύνταξιν· καὶ τοῦτο σπάνιον ἐπεσημηνάμεθα. Εἰ δέ τι πρὸς τὴν ἄλλην καλλονὴν τῶν ῥημάτων, καλὸν ὂν ὅμως ὑστερεῖν ἐδόκει, καὶ τοῦτο πρὸς τὴν συγγενῆ μορφὴν τὸν λόγου κάλλος μεθηρμόσατο.

EPIST. XCIX.

Eidem.

ΕΠΙΣΤ. ϛΘ'.

Τῷ αὐτῷ.

Montacut. (ep. 243, p. 365).

Quemadmodum pusillanimitatem tuam negare D non potes, ita nequis inficiari me bene satis de te persuasum, antequam suavem hanc epistolam missitares : passio ipsa ita est manifesta, ut volentem animadvertere latere non possit. At quomodo fieri possit ut in amicitia colenda pusillanimitas, in utramque partem, nempe fortunæ adversæ, et sanctæ imitationis referri possit, conjecturis adhuc assequi nequeo. Miserum me fateor, quocirca timidior in amicitia ; sed eodem modo afficitur et sanctorum cohors : a pusillanimitate non distillant dulcedo, vel voluptas, nec aliquid, quod per suam naturam oblectat per inconsequentiam, minus gratiæ habet : si enim adversa cum fortuna confligis, sanctos non poteris imitari. At si in quibus timi-

Ὡς μὲν οὐκ ἔχεις ἐξαρνεῖσθαι τὴν δειλίαν, οὐδ' ἂν ἀρνηθείης καὶ πρὸ ταύτης σου τῆς γλυκείας ἐπιστολῆς σαφῶς ἐπεπείσμην. Τοῦ πάθους γὰρ τὸ περιφανὲς, οὐδὲ λαθεῖν δυνηθῆναι συγχωρεῖ βουληθέντι. Ὅπως δέ σε τὸ περὶ τὴν φιλίαν δεινὸν, ἅμα μὲν εἰς δυστυχημάτων κλῆρον, ἅμα δὲ εἰς ἁγίαν μίμησιν ἀναφέρει, τοῦτο συμβαλεῖν οὐκέτι δυνατὸς ἐγενόμην· Οἴμοι δυστυχὴς ἐγὼ, διὸ καὶ περὶ φιλίαν δειλός· ἀλλὰ καὶ τῶν ἁγίων σύμπας ὁ χορὸς, καὶ δειλία ἄρ' οὐ γλυκεῖα ταῦτα ἡδονῆς στάζει, καὶ οὐδενὸς, ὅσα πέφυκε τῷ ἀνακολούθῳ τέρπειν, εἰς χάριν ἐλάττω. Εἰ μὲν γὰρ δυστυχεῖς, πόθεν σοι τῶν ἁγίων ἡ μίμησις ; Εἰ δ' ἐφ' οἷς δειλιᾷς καὶ τρέμεις, ἁγίων σε χορὸς ἔχει, ποῦ σου τὰ ἐν ἔθει δυστυχήματα ; Καὶ εἰ τοῦτο δυστυχήματος, τί ἂν εἴη τὸ εὐτύχημα ; Παῦ-

λος, φησίν, ὁ πτηνὸς καὶ μετάρσιος ἄνθρωπος· Πέτρος ἐφ' ᾧ τὰ τῆς πίστεως κεῖται θεμέλια· τῶν ἄλλων ἁπάντων ἁγίων ἡ πληθὺς παράδειγμά μοι τῆς δειλίας καθεστήκασιν. Ἀλλὰ φεῦ τῶν ἐμῶν κακῶν, τοσούτους ἔχων εἰκονίζειν εἰς ὅσον δυστυχῶ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ περὶ ὧν οὐκ ἴσασιν ἄλλοι τὴν δειλίαν ἐγὼ δειλιῶ. Ἆρ' εἴ τις γρίφους, ἢ τὰ Σφιγγὸς αἰνίγματα βίον εἶχεν ἐκμιμεῖσθαι, ἄμεινον ἄν, ἢ ὁ ταῦτα λέγων ἀπηλλάγη τῆς ἐπιδείξεως; Παῦλον, ὦ βέλτιστε, καὶ τοὺς κατ' αὐτόν, ὁ ἱερὸς φόβος, ὃς ἀρετῆς ἁπασής, ὡς καὶ συγγραφεῖς, κρητὶς ὑπεβέβλητο, εἰς τοὺς ἀμαραντίνους ἀπάγει στεφάνους· σὺ δὲ, οὐκ οἶδα δὲ ὅπως, ὡς μὲν Παῦλος φοβῇ, ὡς δ' Ὀδυσσεύς, ἢ εἴ τις ἄλλος δυστυχέστερος, εἰς τὰ σύνηθη δυστυχήματα τὸν φόβον ἀνάπτεις. Καὶ δέον μὲν μὴ παράδειγμα νομίζειν τὸν θεῖον Παῦλον τῆς τοιαύτης διδασκαλίας νομίζεις· δέον δὲ, εἴπερ ἐκείνου μιμητὴς ἦσθα, χαίρειν, καὶ πρὸς τοὺς στεφάνους ἐπιστρέφεσθαι, θρηνεῖς καὶ ὀδύρῃ τὴν δυστυχίαν. Δειλία σε στροβεῖ προσλαβοῦσα. Τί σοι καὶ Παύλῳ κοινόν; μέμφου σεαυτόν· ἔκστηθι τοῦ πάθους· ἀλλὰ Παύλός σοι διδάσκαλος ταύτης. Χαῖρε τῇ μιμήσει, τῶν ἄθλων εὐφραίνου· ἀλλὰ μὴ ἀκκιζόμενος καὶ ὑποκορίζων τὴν δυστυχίαν, φύρῃς πάντα καὶ συγχέῃς· καὶ τῇ τῶν ῥημάτων κοινωνίᾳ, τὰ πλεῖστον ἀλλήλων διεστῶτα εἰς τὴν αὐτὴν φύσιν βιάζῃ συνάπτειν· ὡς ἂν καλλωπίζοιτό σου, καὶ εὐπρόσωπος ἡ δειλία δοξῃ. Τί γὰρ ἔχει κοινὸν φόβος ἔνθεος, καὶ δειλία ὑβρίζουσα εἰς φιλίαν; ἢ δυστυχημάτων ὄγκος, καὶ λόγος κατορθωμάτων; Ναὶ, φησίν· ἀλλὰ Παῦλος βοᾷ Φοβοῦμαι μὴ πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. Καὶ τί τοῦτο; χωρὶς φασὶν, τὰ Μύσων καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ περὶ τὰς Δεσποτικὰς ὑποσχέσεις, ὥσπερ ὁ ἡμέτερος Παῦλος, ἄπαγε, δειλιῶν ἐφοβεῖτο· οὐδ' ἀγωνιῶν τὴν φιλίαν, οὐδ' εὐλαβούμενος μή τις αὐτοῦ τὸν ὑπέρτιμον μάργαρον, ἐκ πειρατικῆς τριβῆς καὶ μελέτης ἁφαρπάσας, ἔρημον παντὸς ἀφήσῃ. Τὰ σοφὰ ταῦτα καὶ σεμνὰ τῆς δειλίας προσχήματα· ἐν οὐδενὶ τούτων ἐκεῖνος ἐδεδίει· τοὐναντίον δὲ, πεποιθὼς μὲν ἦν καὶ θαῤῥῶν, εἴ τις πώποτε, περὶ τὰς θαυμασίους ἐκείνας ἐπαγγελίας. Βέβαιος δ' ἦν ὅλος καὶ ἀδόνητος τὴν Δεσποτικὴν φιλίαν· κοινὸν δ' ἐβούλετο τὸ ἀγαθὸν πᾶσιν προκεῖσθαι· Ἰουδαίους πρὸς κοινωνίαν τοῦ θησαυρίσματος συνεκάλει. Ἕλληνας ἐκάλει, βαρβάρους ἅπαντας, ἄρχοντας, ἀρχομένους· εἰ βούλει δὲ, καὶ λῃστὰς καὶ πειρατὰς, καὶ πᾶσαν ἁπλῶς τὴν ἀνθρωπίνην συνήγειρε φύσιν εἰς ἀπόλαυσιν τοῦ μαργαρίτου. Καὶ οὐχ ἁπλῶς οὕτως, ἀλλὰ καὶ σπεύδων καὶ τρέχων καὶ πάντα πάσχων, ἵνα πάντως τινὰ τοῦ ἐκεῖθεν κάλλους καὶ τῆς θέας ἀξιώσῃ. Διὸ καὶ σφόδρα θαῤῥῶν ἔλεγε· Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος· Ἀλλ' ἐν μὲν τούτοις τοιοῦτος ἦν ἀπτόητος καὶ στερῤῥός· ἐφοβεῖτο δὲ τι; Μήτι αὐτὸς ἐλλείπων ὀφθείη τοῦ δέοντος συνεισενεχθῆναι τοῖς ἐπαγγέλμασι. Διὰ

A dior trepidas, sanctorum accenseare choris, ubi infelicitas tuæ vitæ consistit? Sin hanc adnumeres infelicitatem, quid est, quod voces felicitatem? Paulus, ais, ille volucer et in sublimi raptus; Petrus, in quo reposita sunt fidei fundamenta; cæterorum sanctorum universa multitudo meæ sunt argumenta timiditatis: eheu mea mala, qui tot mihi possum imagines repræsentare meæ infelicitatis. Enimvero timore timeo in rebus quas alii non capiunt. Quidni qui griphos, aut Sphingis ænigmata, vitam vitalem imitari statuat, satius et melius a declaratione eorum semoveretur, quam qui hæc pronuntiat? Sanctus timor, qui virtutis cujuslibet, ut tu pronuntias, fundus est, Paulum et consocios ejus ad immarcescibiles coronas hinc abduxit. Tu B autem, nescio quomodo, ut Paulus quispiam metuis; ut Ulysses aliquis, vel alius eo infelicior in consuetas infelicitates timorem refers. Arbitrari autem minime debes esse congruum, ut sanctus Paulus in exemplum talis timoris producatur doctor. Par autem fuit, si quidem tu illum volebas imitari, gaudio ut afficereris, conversus ad coronarum intuitum, nequaquam plangeres infelicitatem; pusillanimitas te arreptum versat. Quid tu cum Paulo commune habes? Temetipsum corripe; a passione recede. Imo, inquis, hic Paulum præeuntem habeo. Lætare tum de imitatione; de certaminibus tuis exsulta; neutiquam vero muliebriter ludens infelicitatem tuam palpitare, ita ut permisceas omnia et confundas, aut per sermonis communionem, illa, C quæ ab invicem multis disparantur parasangis, pervim sub eadem natura compingas; ut te excolat et gloriosum reddat pulchra facie pusillanimitas. Quin inter se commune habent divinus timor, et pusillanimitas quæ offendit in amicitiam; vel infortuniorum gravamen, cum ratione recte factorum? Quid ita affirmas, verum voca Paulum, cujus sunt: *Vereor ne dum aliis prædico, ipse fiam reprobus* [11]. Quid hoc vult sibi? Separantur, aiunt, Mysorum termini atque Phrygum. Neque enim de promissionibus Dominicis, ut noster ille Paulus, expavescimus, quasi ille præ timore desponderet animum; non de amicitia angebatur, non metuebat ne quis inæstimabilem margaritam, piratica quadam arte et impostura abripiens exspoliatam omnibus derelinD quat. Hæc sunt proschemata illa gravitatem præferentia timiditatis. De nullo istorum metuebat ille; e contrario confidens erat, et resolutus, si quis alius, de promissis illis mirandis; firmus erat plane, et totus inconcussus in Domini amicitiam recolendo: utilitatem volebat omnibus communem exhiberi. Judæos ad communionem thesauri vocabat; vocabat gentes, omnes barbaros, principes, subditos, imo, si lubet, latrones, piratas, et universam mortalium naturam ad participationem margaritæ convocabat. Nec hoc simpliciter, sed cum conatu, cursu, et omni tolerantia, ut sic omnes

[11] I Cor. IX, 27.

vel aliquem saltem pulchritudinis inde resultantis faciat participes. Quapropter, cum multa confidentia ait : *Bonum certavi certamen ; absolvi meum cursum ; fidem conservavi ; de cætero, reposita est mihi justitiæ corona*[12]. Verum erat ille in istis tam imperterritus et obfirmatus, ut nihil metueret ; ne videretur in aliquo deficiens, aut præter congruum quidquam omisisse. Quam ob causam et cum anxietate dicebat : *Ita curro, ut non in obscuro positus ; ita concerto, ut non tanquam aerem verberem, sed subigo vibicibus corpus meum, et in servitutem redigo, ne forsan dum aliis prædico, ipse fiam reprobus*[13]. Quocirca, de proposito non erat dubius, desiderio non deliquium patiebatur, margaritam non metuit abripiendam ; sed ne quid ipse eo indignum pateretur, ne quem defectum, ne quid admittat quod mentem emoveat. Alius hic erat metuendi modus, alius qui respiceret retributiones, ille laudandus, vituperandus iste, ille fluctuantium confirmatorum iste, a brabio abducit ille, hic componit victoriæ præmia, ille erat Pauli, hic est noster. Atenim amo, inquies, ne quid nullus ego plus edicam. Metuo autem vel maxime (si quis alius) piratas in vita obeuntes, ne me spolient amicitiæ fructu, ne insidias struant margaritæ meæ. Quid, homo, tu balbutis ? amicosne malevolos facis ? nec in bonam partem, ut venustatem habeas admiratione, ut splendore coruscante ex amicitia illustratus afficiaris gaudio, et spe meliori luxuriere : sed uti proclive tibi sit, tanquam res inanimes prodere, latronum incursibus et rapinis cedens, partim ut ingestam contumeliam occultare queas perartificiose, et contemptus velo religiosæ verecundiæ famam veneris ; simul etiam ut amicos morsu graviore et profundiore corripias. Ita ut, non quomodo solent malevoli, ita et amici sint ob pusillanimitatem cavillandi ; sed ideo quod videre videor, omnem in eos potestatem, omnem voluntatis dominationem, ad mergendos fluctibus abiisse, quod insidiatores observem et naufragia. Enimvero, vir bone et laudande, artificiose procedens convicium, licet nihil tale intenderit, proderit tamen fortasse, dum foris illatum mentis tumorem compescat, frangendo illum quidem, sed et consilium adhibendo, et sedatiorem operando. At cum publice convicietur aliquis, multas superinducit absurditates, intolerandos mores, vituperium sub prætextu laudis, pudefactionem de iis quæ voluit, sed frustra, occultare. Plurima prætereo. Quod si conviciari propositum fuit, quid opus occultandi artificio ? sin clam esse et latere, certe præstitisset ab omni prorsus contumelia abstinuisse in initio. Qui vero contumeliam per margaritam occultat, nec celare novit artificiose, tamen, nescio quo pacto, a spe sua non excidit et desiderio. Neque enim latuit contumeliosius agens, et scenam illam, ne quid gravius dicam, frustra convincitur adornasse. Visne amicis

[12] II Tim. IV, 8. [13] I Cor. IX, 26, 27.

τοῦτο γὰρ ἀγωνιῶν ἔλεγεν· Οὕτως τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως, οὕτως πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων ἀλλ' ὑποπιάζω μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ, μή πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. Οὐ μὲν οὖν, οὐκ ἐδίσταζε τὴν ὑπόσχεσιν οὐκ ἠγωνία τὸν πόθον· οὐ τὴν ἁρπαγὴν ἐδειλία τοῦ μαργαρίτου· ἀλλὰ μή τι αὐτὸς ἀνάξιον τούτου διαπράξηται, μή τι ἐνδέον, μή τι σαλευομένης γνώμης ἀκόλουθον. Ἄλλος οὗτος δειλίας τρόπος, καὶ ἄλλος ὁ περὶ τὰς ἀμοιβάς. Ἐκεῖνος ἐπαινετὸς, οὗτος ψεκτός· ἐκεῖνος σαλευομένων, οὗτος ἠδρασμένων· ἐκεῖνος ἀπάγει τῶν βραβείων, οὗτος συγκατασκευάζει τὰ ἔπαθλα· οὗτος Παύλου, ἐκεῖνος ἡμέτερος. Ἀλλὰ γὰρ φιλῶ, φησὶν, ἵνα μὴ ὡς οὐδεὶς εἶπω πλέον· ὡς εἴ τις ἄλλος δέδοικα δὲ τοὺς ἐν βίῳ πειρατὰς, μή με συλήσωσι τῆς φιλίας ἀπόνασθαι· μὴ τὸν ἐμὸν μαργαρίτην λοχήσωσι. Τί λαλεῖς, ἄνθρωπε ; μαργάρους τοὺς φίλους ποιεῖς, οὐκ ἐκ τοῦ βελτίονος, ἵνα τὸ κάλλος θαυμάζῃς, καὶ ταῖς μαρμαρυγαῖς τῆς ἐν τῇ φιλίᾳ λαμπρότητος περιαστραπτόμενος χαίρῃς, καὶ τρυφᾷς ταῖς ἀμείνοσιν ἐλπίσιν. Ἀλλ' ἵνα ἐξῇ σοι τοῦτο μέν, ὡς περὶ ἀψύχων προδοσίαν πλάττειν, καὶ λῃστῶν ἐφόδους καὶ ἁρπαγήν. Τοῦτο δὲ, ὡς ἂν δυνηθείης τὸν προπηλακισμὸν κρύπτειν τῷ τεχνάσματι· καὶ τῷ ἐσχηματισμένῳ ὕβρεως, ἅμα μὲν εὐλαβείας δόξαν θηρᾶσαι, ἅμα δὲ βαθύτερόν τε καὶ πικρότερον τῶν φίλων καθάπτεσθαι· ὅτι καθ' ὃν τρόπον, οὐχ οἱ μάργαροι, λέγω, οὕτως οὐδ' οἱ φίλοι τῆς δειλίας εἰσί μοι παραίτιοι· ἀλλ' ὅτι ὁρῶ τὴν περὶ αὐτοὺς ἐξουσίαν, καὶ τὸ κράτος τοῦ βουλήματος, ὅλον εἰς τοὺς καταποντιστὰς μεταχωρῆσαν, καὶ τοὺς λοχῶντας καὶ τὰ ναυάγια. Ἀλλ' ὕβρις, ὦ καλὲ καὶ ἀγαθὲ, σὺν τέχνῃ προϊοῦσα, λανθάνουσα μὲν, τάχα τι καὶ συνήσει, τῆς ψυχῆς τὸ οἰδαῖνον ἔξω ῥηγνῦσα, παρηγοροῦσά τε καὶ διαπραΰνουσα· ἐπειδ' ἂν δὲ κατάφωρος γένηται, εἰς ταὐτὸν ἄτοπα πολλὰ συνάγει· ἦθος βαρὺ, ψογὸν ἐπαίνους ὑποκρινόμενον· αἰσχύνην, ἐφ' οἷς ὁ κρύπτων οὐκ ἔλαθεν. Καὶ παρατρέχω τὰ πλείονα. Καίτοι, εἰ μὲν ὑβρίζειν ἔδει, τίς ἡ μηχανὴ τοῦ κρύπτειν ; εἰ δὲ λαθεῖν ἐχρῆν, ἄμεινον ἦν μηδὲ τὴν ἀρχὴν εἰς ὕβρεις ἐλθεῖν. Ὁ δὲ κρύπτων μὲν ἐν τῷ μαργάρῳ τὴν ὕβριν, λαθεῖν δὲ οὐκ ἔχων τὴν τέχνην, οὐκ οἶδ' ὅπως, ὧν βούλεται οὐ διαπεσεῖται. Οὔτε γὰρ ἔλαθεν ὑβρίσας, καὶ τὴν σκηνὴν (ἵνα μηδὲν εἶπω πλέον) ἐλέγχεται μάτην διαπλώσας. Βούλει μαργαρίδας τοὺς σοὺς ἐξονομάζειν φίλους ; μὴ σαυτὸν δισταγμῷ περιτρέπεις, ὡς τὸ λευκὸν τῆς ἀγάπης καὶ λαμπρὸν, εἰς τὴν μέλαιναν διαχύσωσιν ἔχθραν· μηδὲ δειλιᾷς τὸ τῆς διαθέσεως ἔντορον, καὶ πανταχόθεν ἴσον καὶ καθαρὸν, ὡς εἰς ἀνίσους γωνίας πλαστῆς περιθραυσθήσεται γνώμης. Ἀλλὰ δειλιᾷς, μὴ ἁρπαγῇ σου τὸ τιμιώτατον. Οὐκ ἔστιν ἄψυχος οὐδὲ ἀκίνητος ὁ φίλος τὴν φύσιν· ἐκ τοῦ χείρονος ἡ τοιαύτη χρῆσις τοῦ παραδείγματος· καὶ ὁ τὴν ἁρπαγὴν λέγων δεδιέναι, τῆς εἰκόνος ἐπιβουλεύει τὸ χρήσιμον. Ἀλλὰ φοβῇ, μὴ ἅρπαγμα τοῖς λοχῶσι γένηται. Καὶ τί μὴ λέγεις ἁπλῶς ; ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴ αὐτὸς ἀποστάς

ἡμῶν μετὰ τῶν λοιχώντων γένηται· μὴ ἐπιλήσηται φιλίας, πόνων, ἄθλων, οὓς διὰ Χριστὸν καὶ τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν ἠνέγκαμεν. Οὕτως ὁ λέγων καὶ ἀποκαλύπτων τῆς ἀγωνίας τὸ αἴτιον, καὶ τὰ ἑαυτοῦ χωρὶς μηχανῆς πράττει, καὶ τὸν αἴτιον ῥᾷστα διορθοῦται, καὶ δεικνύει θαρρεῖν ἑαυτὸν, οἷς ἐπικαλεῖ. Ὁ δὲ σκηνὴν πηγνὺς, εἶτα δραματουργῶν ἐν αὐτῇ, μετὰ προσωπείου τὸ βλάσφημον, ἀντὶ τοῦ σκηνὴν ἑτέροις προβαλεῖν, λαβύρινθον ἑαυτῷ λανθάνει περιτιθείς· ὡς καὶ νῦν ὁρᾷς οὐκ ἔστιν ἐξελθεῖν. Ἀλλ' ὅθεν ἄν τις προκύψαι πειραθείη, ἁπαντῶσαν ἔχει πανταχόθεν τοῦ λαβυρίνθου τὴν κατασκευήν. Χωρὶς γὰρ τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν νῦν δειλιᾷς τὴν φιλίαν, τί μὴ ῥίπτῃς[o], ἤ σε διὰ βίου σαλεύουσα παίζει; Εἰ δὲ ἐθάρρησας, πῶς ἐκ τοῦ παρόντος, καὶ περὶ τῶν μελλόντων οὐ λαμβάνεις τὴν ἀσφάλειαν; ἀλλ' οἷς μὲν ἔχεις, οὐ χαίρεις· ἃ δ' ὑπονοεῖς, ὡς ὑπ' αὐτῶν κατειλημμένος, στένεις· μᾶλλον δ' ἄν τις ἕτερος αἰτιάσοι τὸ (οὐ γὰρ ἔγωγε ἂν φαίην) ὡς ἐξ ὧν περὶ τῶν μελλόντων τεθορύβησαι, ἔργῳ κἂν μὴ λόγῳ διομολογῇς, ὡς οὐδὲ τὰ παρόντα σοι πέπηγεν· ἀλλ' ἡμεῖς ὦ φίλος, οἷα λέγομεν, ἁπλᾶ καὶ σαφῆ συνεπισκόπει. Οὐκ ἐπιτρέπω μέν σοι προδοῦναι τὸν μαργαρίτην· ἀλλὰ μηδ' εὐπρόδοτον λογίζου· τοῦτο γὰρ πρὸ ἐκείνου πικροτέρα μᾶλλον καὶ βαθυτέρα προδοσία. Μὴ προδῷς τὸν σὸν μαργαρίτην, ἀλλὰ μηδ' ἀναίσθητον καὶ ἀκίνητον ὑπονόει, μηδὲ τοῖς ἐχθροῖς εἰς ἅλωσιν πρόχειρον· μὴ δειλία τὴν φιλίαν· ὕβρις ἐστὶ πάντως ἢ τοῦ δειλιῶντος, ἢ περὶ ὧν δειλαινόμεθα. Τὸν μὲν γὰρ μαργαρίτην ἐξαίρει τῆς αἰτίας τὸ ἄψυχον· τὸν ἄνθρωπον δὲ οὐδὲν ἕως ἂν ἄνθρωπος μένῃ, καὶ τῆς ἐπ' ἄμφω ῥοπῆς Κύριος. Τί ἄλλο; Μὴ νόμιζε τοὺς ἁγίους ταύτην τὴν δειλίαν νοῆσαι· μὴ σύ γε, ὦ βέλτιστε, μηδ' ἐπὶ ταύτῃ καθαρὸς ἀπιέναι μώμων· μὴ ὅτι γε στεφάνων σὺν αὐτοῖς τεύξεσθαι. Οὕτως ἡμεῖς σοι προσφερόμεθα· οὕτω καί σε πρέπον ἡμῖν προσφέρεσθαι· ἐπιτιμηθῆναι δεῖ; καθαρῶς ἐπιτίμησον Οὐδὲν ἀπαίτει, μηδὲ μετὰ τέχνης ἐπίβαλλε· ἀφορμὰς δεδώκαμεν δειλίας; ταύτας ἐπιδείξον· οὐκ ἔχεις εἰπεῖν· μηδὲ ἐν ἐχθρῶν προσώπῳ, καθ' ἡμῶν ῥίπτῃ τὸν ὄνειδον· καὶ μυρία δ' ἄν κατόψαιτ' ἄν τις, ἀπὸ τῶν ὑμετέρων γραμμάτων προκύπτοντα ἀλλ' ἴσως καὶ ταῦτα πλέον, ἢ κατ' ἐπιστολῆς νόμους. Τὸ λοιπὸν ἀνθρίζου τὴν φιλίαν, καὶ ἔκτεινε, καὶ κατευοδοῦ· τοὺς πειρατὰς καὶ λοιχῶντας, καὶ εἴ τι ἄλλο κακουργὸν γένος, εἰς τὴν τῆς αἰσχύνης ἀπωθῶν καὶ βυθίζων θάλασσαν· σαυτὸν δ' ἐκεῖθεν ἀνάγων, τὸν λαμπρότατόν σου λαμπρῶς περιφέρων μαργαρίτην· κἂν πᾶς ὀφθαλμὸς πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέψηται, ἢ ἐποφθαλμιῶν, ἢ ἀπολαύων τοῦ κάλλους, ὅλον ἔχειν παρὰ σοὶ κείμενον νόμιζε. Ταῦτα παίζων ἅμα καὶ σπουδάζων ἔγραψα· παίζω μέν, ἵνα γνῷς, ὡς ἐστὶ καὶ ἡμῖν καταῤῥητορευομένοις ὑπὸ τῶν σφριγώντων τὴν ῥητορίκην ἀμύνης ἀκμή, καὶ λόγος λύων σοφίσματα· σπουδάζων δὲ, ἵνα μηκέτι δειλὸς ἧς, περὶ ὧν προσ-

simos tuos palam nominare? Noli temetipsum distractioni subjicere, ita ut candorem amoris et splendorem in nigredinem convertas inimicitiarum. Noli ita meticulosus esse, ut tui instituti soliditatem, et statum undequaque æqualem, atque labe omni immunem, in angulos inæquales confictæ opinionis collidere. Sed curam dejiceris, ne forte quod pretiosissimum est violenter a te rapiatur. Amicus non est sine anima, nec immobilis natura sua; a parte deteriore deducitur hujus exempli usus. Is qui se dicit rapinam metuere, quod in ipsa imagine utile habetur, idem oppugnat ex insidiis. Metuis porro, ne insidiantibus præda fiat; quidni autem disertim affirmas? vereor ne desertor nostri ad partes se transferat insidiatorum; vereor ne B obliviscatur amicitiæ, laborum, certaminum, quæ pro Christo sustinemus et Ecclesia. Hæc qui pronuntiat, et metus sui causam sic revelat, rem suam agit sine machina, et eum facile reducit in viam rectam qui est in culpa, et se in iis spem suam ponere agnoscit, quos advocat in auxilium. At qui scenam statuit, et in illam introducit actores, qui personas maledictis incessant, pro scena quam aliis adornavit, sese induit in labyrinthum, unde, quod facile apparet, non licet extricari; sed a qua parte quis prospicere tentaverit, occursat ei labyrinthi paratura; ut ad ea, quæ allata sunt, non attendas, si adhuc nunc amicitiam reformides, quid non illam abjicis, quæ sic te per totam tuam vitam exagitando deludit? Quod si aliquando confidebas, cur non te C in præsenti, per statum eum qui est et de futuro tibi acquiris securitatem? Sed de rebus præsentibus minime lætaris, quæ suspicaris futura, non aliter gemis, quam si iisdem constrictus tenereris. Adhuc magis te accuset aliquis (is enim egomet non profiteor esse) quod utcunque non verbo re tamen ipsa profiteris, ex iis quæ ventura sunt, quod et conturbant, te ne quidem præsentibus adhibere fidem. Tu autem, amice mi, quæ a me dicuntur, simpliciter et aperte velim consideres; non permitto te tuam prodere margaritam, quæ tamen facile prodi non potest; est hæc ante illam acerbior et profunda magis proditio. Ne tuam prodas margaritam; sed nec insensatam crede vel immobilem, nec hostili direptioni expositam: amicitiam ne metuito; est D enim plane illud injuria vel metuentis, vel de quibus metuimus. Margaritam culpa eximit, quod sit inanimatum quid; hominem nihil eximet quandiu manet homo, et dominus est inclinationis suæ in utramque partem. Ecquid aliud restat? Noli accedere sanctos hunc timorem intellexisse. Neque enim tu hoc modo a reprehensione immunis abiveris; nec coronas cum illis communes consequeris: atque hoc modo ego te allocutus sum; ita et te me alloqui par est; si correptione opus sit, sincere

VARIÆ LECTIONES.

o ἴσ. ῥίπτεις.

corripias velim ; noli aliquid efflagitare ; noli quidquam artificiose adjicere ; occasiones meticulositatis dedimus ? hasce revela, sed proferre nequis. Noli igitur personatus hostis in me exprobrationem projicere : quorum satis tantam supellectilem e tuis litteris proreptantium videre licet ; et hæc forte pluribus quam secundum leges epistolicas. Quod restat, fortiter tuere amicitiam ; eam extende, recta incede ; piratas, insidiatores, et cæteros maleficos in pudoris pelagus propelle, et demerge profundo. Expedi te inde, et splendidam illam margaritam tuam splendide circumferto, oculus quicunque in eam convertetur, vel lippitudine, vel sua pulchritudine fruiscens, tu tamen apud te depositam custodito : hæc partim serio, partim joco scripsi. Et ideo quidem jocor, ut intelligas apud me rhetoricantem esse et vigere ultionis aciem, et solvendi sophismata scientem orationis vim, ab iis edoctam qui valentissime rhetoricantur : serio autem scribo, ne deinceps sis meticulosus, ubi virum temet præstare oportet. Depositum vero apud me tuum, et servatur et, noli metuere, servabitur.

ἠκεν ἀνδρίζεσθαι. Ἡ δὲ παρακαταθήκη (σὺ δὲ πάλιν δειλία), καὶ σώζεται καὶ σωθήσεται.

EPIST. C.

Eidem.

ΕΠΙΣΤ. Ρ'.

Τῷ αὐτῷ.

Montacut. (ep. 244, p. 371).

Nec scenam ego nec theatrum sub alis meis gestans prodigiose sum locutus ; sed quod æquum et justum fuit, libere pro veritate constiti ; ego non contra amicos, sed et nec contra hostes tela, arcus, belli ordines institui, nullos hostes, clypeos nullos somniavi ; ut solent illi, qui cum aere depugnant ; sed libere locutus sum pro amicis. Quod si tibi arridet, ut ab ulceribus suis Lazarus liberetur, quibus conflictatur, nec deinceps ab iis molestiam patiatur ; si omnem fluctuum ingruentium vim in caput piratarum convertas, tum demum mare vitæ istius sine metu licet navigare. Vide autem, quod ego minime tibi insidias struam per hoc exemplum ; nec indigentis voluntatem subverto, cum gemitibus divitem prosequor, et sitim inexstinguibilem, et chasma illud, et ignem, et tormenta. Non enim a parte deteriore (quanquam recte tu illud in manus sumpseris), sed in meliore sumitur ; arbitror me non frustra operam dedisse libertati linguæ ; quod si mihi virum amicissimum nancisci contigit (quod a te scriptum gaudio me replevit et lætitia), qui timiditatem qua male premebatur longe a se removit, ejus autem loco elegit sibi moribus suis et recte factis congruam et congenerem fortitudinem ; quique piratas illos cum suis artificiis et machinamentis profundo demersos obruit, ipse autem omnibus malorum ventorum flatibus et fluctibus super exstans, spe se fulcit et sublimat bona. Hæc porro exempla nequaquam mala mente a me proferuntur, et ne male multent, rationem inivi : illa autem quænam est ? Ne quis scilicet, fontem et fluvium a natura sincera in exemplum trahens (quo tuum te lapsum sustinere posse exemplo putas), deinde metuat, ne sibi veneratio dilabatur, aut deploret tanquam ab aliis per rivulos deducta, disparcat : nec metuit ne aliquando ansam illis det sibi applaudendi de furto, qui ut auferant insidiantur, aut negligat insidiatores, quibus id in votis est, ut amatores justa fruitione defraudent. Hæc nos senili consilio secundum veritatem diximus, non autem ostentandi nos gratia, aut ut juvenes solent, disseruimus. Quocirca, non hortati sumus ut abrenunties amicitiæ (absit, ut aliqua rhetoricæ gravitas

Οὔτε σκηνὴν καὶ θέατρον ὑπὸ μάλης φέροντες ἐτερατευσάμεθα· δικαίᾳ δὲ λόγων ἐλευθερίᾳ τῆς ἀληθείας προέστημεν· οὔτε κατὰ φίλων, ἀλλ' οὐδὲ κατ' ἐχθρῶν ὡπλισάμεθα βελη καὶ τόξα καὶ παρατάξεις· καὶ πολεμίους καὶ ἀσπίδας ὀνειρώττοντες, ὥσπερ οἱ πρὸς ἀέρα πυκτεύοντες· ἀλλ' ὑπὲρ φίλων ἐπαῤῥησιασάμεθα. Εἰ βούλει δὲ, καὶ ἵνα ὁ Λάζαρος ἀπαλλαγῇ τοῦ παραλυποῦντος ἕλκους, καὶ ἀνώτερος τοῦ διοχλοῦντος γένηται, πᾶσαν κυμάτων ἐπιφορὰν εἰς τὰς τῶν πειρατῶν κεφαλὰς ἐπαναστρέφων, καὶ λοιπὸν ἀδεῶς διαπλέοι τοῦ βίου τὴν θάλασσαν. Καὶ ὅρα ὡς οὐχ ἐπιβουλεύω τῷ παραδείγματι, οὐδὲ περιτρέπω τοῦ κεχρημένου τὸ βούλημα, τὸν πλούσιον ἐπιστένων, καὶ τὴν ἄστηκτον δίψαν, καὶ τὸ χάσμα, καὶ τὸ πῦρ, καὶ τὴν βάσανον. Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ χείρονος (ἀλλ' εὖγέ σοι μεταχειριζομένῳ κατὰ τὸ βέλτιον εἴληπται), οἶμαι δ' ὡς οὐδὲ μάτην ἡ παῤῥησία, καὶ τὸ ἐλεύθερον τῆς γλώττης μοι διεσπούδασται. Εἴ γε τὸν φίλτατον ἔχομεν (ὡς καὶ σὺ γράφεις χαρᾶς ἡμᾶς καὶ εὐφροσύνης πληρῶν) παρωσάμενον μὲν τὴν οὐδαμόθεν αὐτῷ προσήκουσαν δειλίαν, ἀνθελόμενον δὲ τὴν συγγενῆ τῶν ἄλλων τρόπων καὶ κατορθωμάτων ἀνδρείαν· καὶ βυθῷ μὲν τοὺς πειρατὰς, αὐταῖς μηχαναῖς καὶ τέχναις τῆς σφῶν βδελυρίας, ἐπικλύσαντα· αὐτὸν δὲ πάσης τρικυμίας πονηρῶν ὑπερανασχόντα πνευμάτων, καὶ ταῖς καλαῖς ἐλπίσιν γεγενημένον μετάρσιον. Τὰ μέν τοι παραδείγματα οὐ μὲν οὖν οὐ κεκακούργηται παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ἵνα μὴ κακουργῆται, λόγον ἀπείληφεν. Τί γε λέγω ; ἵνα μή τις πηγὴν καὶ ποταμὸν, ἐπὶ τῆς ἀκηράτου φύσεως ὑπόδειγμα λαβὼν (ὃ καὶ τὸ σὸν ἀνέχειν ὑπείληφας παρολίσθημα), ἔπειτα τὸ μὴ διαῤῥυῆναι αὐτῷ τὸ σέβας δειλιᾷ· μηδ' ὡς ὑφ' ἑτέρων παροχετούμενον κατοδύρηται· μηδ' ἔχοι φόβον, ὡς τοῖς ἐνεδρεύουσί ποτε δοίη κροτῆσαι τὴν ἄλωσιν· ἢ τοὺς λοχῶντας περιόψεται, ἀποστερεῖν ἐπιχειροῦντας τὰς ἐραστὰς αὐτοῦ τῆς δικαίας ἀπολαύσεως. Οὕτως ἡμεῖς πρεσβυτικῶς τε καὶ φιλαλήθως, ἀλλ' οὐκ ἐπιδεικτικῶς, οὐδὲ κατὰ νεκυίσκους, περὶ ὧν ἐχρῆν, διεξήλθομεν. Διόπερ οὐδὲ τὴν φιλίαν ῥίψαι προὐτρέψαμεν (μή μοι γένοιτο μὴ οὕτω τῆς πολλῆς ἡμῶν ἁπλότητος τὸ δεινὸν τῆς ῥητορίας κατευτρυφάτω), ἀλλ' ἥτις ἐστὶ τοὺς φίλους παίζουσα, ἥτις σαλεύουσα, ἐκείνην ἀποσείσασθαι, ἐκείνην ῥίψαι· ἡ

τό γε ἑαυτῆς μέρος προαπέστη, καὶ καταλέλοιπεν · ἐκείνην μὴ φέρειν ἄχθος μάταιον, τὴν λόγοις μόνον ἐπιμειδιῶσαν · ἔργῳ δὲ τὸ σκυθρωπὸν καὶ τὴν κατήφειαν μετὰ τῶν ἐχθρῶν συσκευάζουσαν. Τὰ δ' ἄλλα, ὥσπερ ᾔτησας, πτέρυγες φιλίας ἥρπασαν, καὶ προνοίας περιέπουσι θάλαμοι, καὶ οἰκειοῦμαι τὰ ἐμά · καὶ οὐκέτι δέομαι φαρμάκων, οὐδὲ θεραπείας, μηδ' ἱλεοῦντος, αὐτός γε, μηδὲ πρεσβεύοντος. Ἔχω γὰρ τὸν ποθούμενον πάσης ἀῤῥωστίας ἀνώτερον · καὶ τὸ ἴχνος αὐτὸ τοῦ νοσήματος, τὴν μικρὰν δειλίαν, εὐγενῶς τε καὶ ὥσπερ ηὐχόμην, ἀποῤῥίψαντα.

A sic simplicitati meæ insultet), sed illi nuntium remittendum, quæ illudit amicos, quæ fluctuat et vacillat ; illam rejiciendam esse, quæ quod ipsam spectat, jam recessit et reliquit sedem, cum non esset oneri sustinendo par, quæ verbis tenus arridet tantum, re autem ipsa per tetricitatem et dejectum vultum a partibus consistit hostium. Quod reliquum est, id quod volebas, alæ amicitiam abripuere, et providentiæ refocillant thalami : ego res meas mihi reddo familiares ; nec adhuc mihi medicina opus est, aut curatione ulla, vel a quoquam miseratione, nedum alicujus intercessione. Quem enim desidero, hunc possideo, omni morbo et valetudine superiorem, quique vestigium omnis ægritudinis metum vel minimum generose, ut optaverim, rejiciat.

ΕΠΙΣΤ. ΡΑ'.

Εὐσεβείᾳ μοναζούσῃ καὶ ἡγουμένῃ παραμυθητικὴ, ἐπὶ ἀδελφῇ τελευτησάσῃ.

EPIST. CI.

Eusebiæ monachæ, et hegumenæ de sororis obitu, consolatoria.

Montacut. (ep. 245, p. 372).

Εἰ μὲν ἀφ' ἡμῶν ὁ θάνατος ἤρχετο, καὶ πρῶτοι B διὰ τοῦ γένους εἰς πεῖραν αὐτοῦ καθιστάμεθα, εἰκότως ἂν ὡς ἀπροσδοκήτῳ καὶ καινῷ περιπεσόντες ἐθορυβούμεθα τῷ συμπτώματι · ἐπεὶ δὲ, ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἄνθρωποι, ζωῇ καὶ θανάτῳ μεριζόμεθα, καὶ προγονικόν ὑπάρχει τὸ ἐπιτίμιον · καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ζήσεται, καὶ οὐχ ὄψεται θάνατον · τί τὸ κοινὸν χρεὸς ἰδίαν ζημίαν λογιζόμεθα ; καὶ, ὡς καινὴν ἀπαιτηθέντες εἴσπραξιν ἀπολοφυρόμεθα ; καὶ ὃ [οὐκ] ἐστὶν ἄλλως γενέσθαι, οὐδ' ἡ φύσις ἄλλον νόμον ἐπίσταται, ὡς τι τῶν παραδόξων ὑπερεκπλησσόμεθα ; καὶ δι' ὃ μεν ἑαυτοὺς οὐκ εὐαγῶς, οὐδὲ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ πνεύματος, ὅλους τῇ λύπῃ βαπτίζεσθαι : καὶ λανθάνομεν, θάνατον συγγενῶν ὀδυρόμενοι, ἑαυτοῖς τῷ θρήνῳ τὸν θάνατον συγκατασκευάζοντες ; Καίτοι, εἰ μὲν χαλεπὸν ὁ θάνατος, τί τοῦτον ἑαυτοῖς ἐπιταχύνομεν ; καὶ τὸν ὅρον τοῦ Πλάστου φθάσαι διανιστάμεθα ; Εἰ δ' ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, τί τοὺς ἀποικουμένους, καὶ τότε κρίσει τοῦ Δεσπότου, πέρα τοῦ μετρίου κοπτόμεθα ; Ἀδελφή με, φησὶν, ἐγκατέλιπεν, ἡ μόνη μετὰ Θεὸν παραψυχή, τῶν λυπηρῶν ἡ παράκλησις, τῶν ἀλγεινῶν ἡ διάλυσις, ἡ πρώτη τῶν εὐφραινόντων ὑπόθεσις. Καὶ τί τοῦτο ; καὶ πατήρ σε καὶ μήτηρ προλέλοιπεν, καὶ συγγενεῖς ἄλλοι, καὶ τὸ μέχρις Ἀδὰμ γένος ἀναφερόμενον. Σὺ δὲ πάλιν ἄλλους καταλείψεις, καὶ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν, ὃν οὐ πλεῖστοι καταλιμπάνουσιν. Ἀδελφὴ κατέλιπεν ἀδελφήν · ἀλλ' εὗρεν τοὺς προλαβόντας γεννήτορας · κατέλιπεν ἀδελφήν, ἀλλ' εἰς τὸν κοινὸν Δεσπότην καὶ Πατέρα ἀπεδήμησεν · ἀλλὰ πρὸς ἐκείνην τὴν πολιτείαν, πρὸς ἣν καὶ ἡμεῖς πορευόμεθα. Εἶτα ὅτι μέν σε κατέλειπεν, λογίζῃ · οἵους δὲ κατέλαβεν οὐκ ἐννοεῖς ; Καὶ τὸ μὲν σῶμα στένεις ὅτι οὐχ ὁρᾷς · ἡ δὲ ψυχὴ ὅτι μᾶλλον ἀκώλυτον εὗρεν τὴν πρὸς σὲ συνάφειαν, οὐ χαίρεις συνορᾷν · καὶ ὅτι μὲν φθαρτῶν ἀπηλλάγη, δεινὰ ποιεῖς · ὅτι δὲ τῶν ἀφθάρτων ἀπολαύει, οὐ μέγα ἡγῇ. Πῶς δαὶ καὶ κατέλιπεν ; εἰ μὲν εἰς τὸ μὴ ὂν ὑπεχώρησεν, εἰ ὑπ' ἄλλην ἐξουσίαν καὶ κυριότητα γέγονεν, τότε ἂν ἡμᾶς ὡς ἀληθῶς ἐγκατέλειπεν· Εἰ δὲ τῇ αὐτῇ παλάμῃ φρουρεῖται τοῦ Πλάσαντος, καὶ τὸν αὐτὸν Κύριον δεσπόζοντά τε καὶ προνοούμενον ἐχο-

Si a nobis mors inciperet, et omnium in genere nostro primi nos illam experiremur, merito quidem, ut de re inexspectata et inusitato casu conturbaremur. At cum post homines primum natos inter vitam et mortem dividamur, cumque majoribus nostris inflictum sit supplicium, nec sit qui vivit, quin gustabit mortem : commune debitum quorsum nos ut peculiare damnum reputamus, et tanquam ad noviter superinductam solutionem adacti gemimus ? et cum aliter fieri non possit, nec legem admittat natura aliam, cur tanquam præter opinionem contingentem ad eam conturbamur, et tradimus nos mœrori immergendos, non sancto aliquo more, aut secundum leges spiritus ? Nosne latet dum mortem nobis affinium lugemus, nos mortem nobis ipsis per luctum adornare ? Quod si res adeo dura mors est, cur eam ita nobis acceleramus ? et contra legem Creatoris nostri insurgimus, ut eam præveniamus ? Sin e bonis sit et salutaribus, quorsum defunctos de Domini sententia ultra omnem modum deploramus ? Soror me reliquit, inquies, solum post Deum solamen meum, doloris lenimen, acerbitatis dissipatrix, principale lætitiæ meæ subjectum. Et quid tum postea ? Pater te et mater an non dereliquerunt, cognati quoque alii, et ab Adamo longum genus ? et tu post te relinques alios, nec invenies virum quem non plurimi deseruere. Soror deseruit sororem, sed parentes invenit præcedentes ; deseruit sororem, sed ad Dominum et parentem communem abiit ; in illam migravit rempublicam, ad quam nos quoque pergimus. Tu, quod te deseruit, commemoras ; at quos invenit, non recolis ; quod corpus non intuearis, gemis ; at quod anima non impediendam tecum conjunctionem invenit, hoc non commemoras, cum gaudio intueri non curas. Quod a corruptione expedita sit, gravatim fers ; quod fruatur incorruptione non magni facis. Verum te quomodo dereliquit ? Certe si in non ens reciderit, si in alienam jurisdictionem et potestatem abiit, tum fatebor eam nos dereliquisse. Quod si eadem Conditoris sui manibus custoditur ;

si eumdem nos et illa Dominum imperantem et procurantem habemus; si eadem habitatio et conversatio utrisque apparatur, si illam habet vita tumultuum expers, nos autem fluctibus etiamnum jactati circumferimur : quare dicenda est illa nos dereliquisse ? Si non ad eumdem quietis portum cursu directi feramur : si non eadem insistamus via : si non et nos quoque finis idem exspectet; tum ratiocinandum fuit eam dereliquisse ; tum divortium factum deplorandum fuit. Sin vero quodcumque quis consilio agitet, et agendo perficiat, eo tantum contendat : quid frustra plangimus ? Quid legi naturæ obmurmuramus, eo quod, cum mortalis exsisteret, morti subservivit ; quod æqualibus spatiis cum patre, matre, universo genere vitam hanc transivit ? An erat æquum ut nostra causa subrueretur natura, et ut creationis termini confunderentur ? Nam quid unquam prodiit per generationem, quod non demum per dissolutionem et mortem remergitur ? Omitto herbas florentes, pulchras, quibus non modo oculi, sed et sensus cæteri oblectantur: plantarum transeo decorem, et universorum animalium greges, quæ omnia temporibus tanseunt, et sortiuntur generationem eam, quæ proœmium pangit dissolutioni. Sed recole astrorum chorum bene dispositorum, quanta firmitate exornant firmamentum, illustrioribus aerem coloribus florum in morem illuminantes ; noctem qualiter funalibus exornant, dum horriditatem illius radiis emissis temperant, ita gratum hominibus spectaculum exhibentia : lunam deinceps intuere, quæ mutuata a sole lucem suam, sine dote gratis aerem illustrat, et donum acceptum impertit longe lateque, ita ut diem diei antecedaneum constituere nitatur. Sed terminum ista omnia respiciunt suum, debitum agnoscunt suum, et ad faciendam solutionem maturant. Sol ipse nonne mirabilis est aspectu, pulchritudine plane admirabilis ? de quo non aliud edixeris, quam quod *ut gigas exsultat conficere cursum suum, ab una cæli extremitate ad alteram*[14], cursu quodam ordinato, licet supernaturali, in orbis medio se explicans, tanquam in theatro manifestatur, et radiis omnia percutiens, partim vita dotata imbuit, partim fovet ; et compingit in se, quæcunque sublunaria secundum edictum conditionis suæ : neque interea, dum hoc peragit tantis et tam productis spatiis consenescit, neque decoris sui deliquium vel diminutionem patitur, non in cursu fatiscit, nihil agit, unde de dissolutione postuletur ; et tamen ille talis tantusque finem suum et consummationem non diffugit, sed decretis succumbit naturalibus. Omnia quippe immutantur, nec quidquam est, quod per generationem substantiatur, quin ante mortem aspiret immortalitatem. Quid ergo ? Hæc omnia refinguntur, et se immutant, nec de fine conditionis suæ murmurant, sed Opificis sui beneplacitum æquo animo ferunt : at nos, qui

μεν, καὶ ἡ αὐτὴ ἑκατέροις διατριβή τε καὶ κατασκήνωσις ἑτοιμάζεται· κἂν τὴν μὲν ἤδη θορύβων ἔχῃ βίος ἐλεύθερος, ἡμεῖς δὲ ἔτι τῷ κυμαίνοντι περιφερόμεθα· πῶς ἡμᾶς ἐγκατέλειπεν ; Εἰ μὴ πρὸς τὸν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς κυβερνώμεθα τῆς καταπαύσεως λιμένα· εἰ μὴ τὴν αὐτὴν ὁδὸν διανύωμεν· εἰ μὴ τὸ αὐτὸ ἡμᾶς ἐκδέχεται τέλος· ἔδει τότε λογίζεσθαι τὴν ἐγκατάλειψιν, ἔδει τότε πενθεῖν τὴν διάστασιν. Εἰ δὲ ὅσα ἄν τις καὶ βουλεύσῃ τε καὶ πράξῃ, πάντα πρὸς ἐκείνην τὴν μονὴν ἀπάγει· τί μάτην κοπτόμεθα ; τί δὲ κατὰ τοῦ νόμου τῆς φύσεως χαλεπαίνομεν, ὅτι θνητὸς ὢν τὴν φύσιν ἄνθρωπος τῷ θανάτῳ ἐλειτούργησεν ; ὅτι τὰ ἴσα καὶ ὅμοια πατρὶ καὶ μητρὶ καὶ τῷ λοιπῷ γένει τὸν παρόντα βίον διεπέρασεν ; Τί δ' ἐχρῆν ἐφ' ἡμῶν μόνον ἀνατραπῆναι τὴν φύσιν, καὶ συγχυθῆναι τοὺς ὅρους τῆς κτίσεως ; τί γὰρ προκύψαν διὰ γενέσεως, οὐ διὰ λύσεως πάλιν καὶ θανάτου καταδύεται ; Παραλείπω βοτανῶν ἄνθη καὶ κάλλη, οὐ τὴν ὄψιν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις τέρποντα. Παρατρέχω φυτῶν ὡραιότητας, ἀγέλας τε παντοδαπῶν ζώων. Ἅπαντα τῷ χρόνῳ παρέρχεται, καὶ τὴν γένεσιν εὑρίσκει προοιμιάζουσαν τὴν διάλυσιν. Ἀλλ' ἐννόει μοι τὸν εὔτακτον χορὸν τῶν ἀστέρων, ὅπως τε ποικίλλουσι τὸ στερέωμα, βαφαῖς λαμπροτέραις περιανθίζοντες τὰ οὐράνια. Καὶ ὅπως δαδουχοῦσι τὴν νύκτα, τὸ στυγνὸν αὐτῆς ὑπαυγάζοντες, καὶ τὴν θέαν ἄλυπον τοῖς ὁρῶσι παρεχόμενοι· τὴν σελήνην πάλιν ἐπισκόπει, ὅπως ἐκ τοῦ ἡλίου δανειζομένη τὸ φῶς, προίκα τὸν ἀέρα πυρσεύει, καὶ φιλοτιμεῖται τὸ δῶρον, καὶ πρὸ ἡμέρας ἄλλην ἡμέραν φιλονεικεῖ ἄπεργάζεσθαι. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα πάντα πρὸς τέλος ὁρᾷ, καὶ τὸ χρέος οἶδε, καὶ τρέχει πρὸς τὴν ἀπαίτησιν. Αὐτὸς ὁ ἥλιος οὐ λαμπρὸς μὲν ἰδεῖν, θαυμάσιος δὲ τὸ κάλλος ; καὶ τί γὰρ ἄλλο εἰπεῖν, ἢ ὅτι ὡς γίγας ἀγαλλιώμενος δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ, ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ, ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ, ἐκεῖνον τὸν ὑπερφυῆ δρόμον καὶ εὔτακτον ἐν αὐτῷ μέσῳ τῷ κόσμῳ ἀνελίττων, θεατρίζει τε καὶ ἐπιδείκνυται· καὶ τὰ σύμπαντα ταῖς ἀκτῖσι βάλλων, καὶ τοῦτο μὲν ζωογονῶν, τοῦτο δὲ θάλπων, καὶ συνέχων τὰ περίγεια λόγῳ καὶ νόμῳ τοῦ Κτίσαντος, οὐχὶ τοσούτῳ μακροῖς ταῦτα πράττων οὐ γηράσκει χρόνοις, οὐδ' ἀλλοιοῦται τὸ κάλλος, οὐδὲ τὸν δρόμον ὀκλάζει, οὐδ' ἔχει πρᾶξιν, δι' οὗ τὴν λύσιν ἀπαιτηθήσεται. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικοῦτος οὐ διαφεύγει τὸ τέλος, ἀλλ' ὑποκύπτει τοῖς νόμοις τῆς φύσεως. Πάντα γὰρ μεταβάλλεται, καὶ οὐδὲν, ὃ διὰ γενέσεως οὐσιώθη, ἐπιζητεῖ πρὸ τοῦ θανάτου μαθεῖν τὸ ἀθάνατον. Τί οὖν ; ταῦτα πάντα μεταπλάττεται καὶ μεταβάλλει καὶ πρὸς τὸν ὅρον οὐκ ἀγανακτεῖ τῆς πλάσεως, ἀλλ' εὐπειθῶς φέρει τοῦ τεχνίτου τὸ βούλημα· ἡμεῖς δὲ δι' ὧν μάτην κοπτόμεθα ; καθ' ἡμῶν τὸ Θεῖον παροργίζειν οὐκ ὀκνήσομεν ; καὶ τοσαῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες παραδείγματα, ὑπὸ τούτων μὲν οὐδενὸς ἀνανήψομεν ; ὅσα δὲ τὸ πάθος καὶ ὁ πονηρὸς ὑπαγορεύει, τούτοις ἑαυτοὺς παραδώσομεν ; Ἔλαβεν ὁ Πλάστης πρὸς ἑαυτὸν τὸ πλαστούργημα· καὶ σὺ οὐκ ἀνέχῃ ἵνα λύσῃ πόνων

[14] Psal. XVIII, 6.

καὶ φροντίδων, ἃ τῷ βίῳ πάντως συνανακύπτουσιν · καὶ σὺ δυσχεραίνεις ἵνα ἀναστήσῃ · καὶ σὺ τὴν τοσαύτην χάριν ὀλοφύρῃ ; Αὐτὸς ἀπαθανατίζει, καὶ σὺ, ὡς μηκέτι οὔσης, εἰς ὀθυρμοὺς καταπίπτεις · καὶ ποῦ ταῦτα τῆς σῆς ἀρετῆς ἄξια ; ἀλλ' ἀναλάβωμεν ἑαυτοὺς, ἐπιγνῶμεν ἡμῶν τὴν φύσιν, ἐπιγνῶμεν τὸν Πλάστην, ἐννοήσωμεν τὴν ἄβυσσον τῆς Δεσποτικῆς φιλανθρωπίας. Ἔδωκεν εἰς ἐπιτιμίου λόγου τὸν θάνατον · ἀλλ' ἀθανασίας αὐτὸν πύλην δι' ἰδίου μετεσκεύασεν θανάτου. Ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως ἀπόφασις ἦν · ἀλλὰ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ κριτοῦ μηνύει · ἀλλ' ὑπερβαίνει λογισμῶν μεθόδους τὸ ἐνόημα. Λύει μὲν γὰρ θανάτῳ τὴν φύσιν, ἥτις διὰ τοῦ προγονικοῦ συνετρίβη παραπτώματος · ἀλλ' ἡ λύσις προοίμιον τῆς ἀναπλάσεως γίνεται · Διαιρεῖ τοῦ σώματος τὴν ψυχήν · καὶ ἡ διαίρεσις ἀρχὴ συναφείας λαμπροτέρας τε καὶ θειοτέρας εὑρίσκεται. Σπείρεται γὰρ σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν · σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· Ἀναλαμβάνει τὸ φιλοτέχνημα τῶν οἰκείων χειρῶν ὁ Δημιουργὸς, ἔλκει πρὸς ἑαυτόν · χωρίζει μὲν τῶν ἀνθρωπίνων ὀφθαλμῶν, ἀλλ' ὑπὸ ταῖς ἀγγελικαῖς ἀστραπαῖς καὶ λαμπρότησιν ἐγκατοικίζει. Ποῦ ταῦτα θρήνων, ποῦ δὲ δακρύων ; πόσον ἀπέχει τούτων τὸ πένθος ; Ταῦτα διανουμένη καὶ μελέτην ἔχουσα, καὶ πρό γε τούτων ἁπάντων ἐκεῖνο λαβοῦσα τῆς μνήμης, ὅτι ἐκ βρέφους Θεῷ ἐκολλήθης, καὶ τῷ ἀφθάρτῳ καὶ ἀθανάτῳ νυμφίῳ Χριστῷ συνηρμόσθης, γεννήτορας μὲν καὶ ἀδελφοὺς καὶ συγγένειαν πᾶσαν ἀρνησαμένη, αὐτῷ δὲ μόνῳ τὸν βίον ὅλον καὶ τὴν ζωὴν καθυποσχομένη · μὴ καθύβριζε τοῖς ὀδυρμοῖς τὴν ὁμολογίαν, μηδὲ τῷ πένθει τὴν χάριν ἐκείνην ἀμαυρώσῃς, μηδὲ τῇ νῦν σκυθρωπότητι τὴν τῶν ἀγγέλων τότε χαρὰν ἀνταλλάξῃ. Ἂν γὰρ οἷς ἐκεῖνοι νυνὶ χαίρουσιν παρθένον ψυχὴν καὶ τῶν παθῶν ἀνωτέραν, εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν ἀποῤῥυέντων δαιμονίων εἰσδεξάμενοι, σὺ ταῦτα πένθους κατασκευάζεις ὑπόθεσιν. Ὅρα ὅπως τοῖς δευτέροις πικρῶς ἐξυβρίζεις τὰ πρότερα. Οὐδεὶς ἀκμάζων τῷ πρὸς τὸν νυμφίον ἔρωτι, λείπει μὲν τὸν πόθον, γίνεται δὲ τοῦ πένθους. Καὶ ὅτι μὲν ἐκεῖνον ἔχει, ἐπιλανθάνεται · θανάτους δὲ περισκοπεῖ καὶ περιεργάζεται καὶ τούτοις περιοδυνεῖται · τῷ πάθει τὸν πόθον βαπτίζων, καὶ τὴν χαρὰν προδιδοὺς τῇ λύπῃ αἰχμάλωτον. Εἰ μὲν οὖν ὁ τελευτήσας, μᾶλλον δὲ ἡμᾶς ἡ προλαβοῦσα τῶν ἀμελῶς καὶ οὐκ εὐσεβῶς βεβιωκότων ἐτύγχανεν · τάχα ἂν συγγνώμην εἶχεν ὁ στεναγμὸς καὶ τὰ δάκρυα, καίτοι γε ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ, ἡ τῆς φιλανθρωπίας πηγὴ, οὐδὲ ποὸς τούτους ἐπιστρέφεσθαι τοῖς ἀκολουθεῖν αὐτῷ προαιρουμένοις νόμον ἔθετο. Ἄφες γάρ, ἔφη, τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς · σὺ δὲ ἀκολούθει μοι. Ἐπεὶ δὲ τῶν ὁσίως καὶ θεοφιλῶς διαζησάντων, καὶ Θεῷ τὴν πίστιν καθαρὰν τετηρηκότων, τὸ παρθενικὸν ἐκεῖνο καὶ μακάριον σκεῦος ἐτύγχανεν · πῶς τὴν Δεσποτικὴν φωνὴν οὐ δυσωπούμεθα ; πῶς οὐχ εὑρίσκομεν ἐν αὐτῇ πᾶσαν κατηφείας διάλυσιν ; Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται · διὰ θανά-

A frustra plangimur, per nostram illam querelam Numen irritare non gravamur : neque cum tot habeamus præ oculis exempla, ad eorum aliquod excitati velut de somnio sapimus, sed potius nos iis tradimus exagitandos, quæ diabolus suggerit et affectus nostri. Transtulit opificium suum ad seipsum artifex ; tu autem ægre fers, ut a laboribus et curis, quæ passim per vitæ cursum occurrunt, se expediat. Pati non potes ut resurgat illa ; sed talem et tantam gratiam collatam doles. Deus illam reddidit immortalem, et tu idcirco, quasi non adhuc exstaret alicubi, in lessus te dedis et lamenta. Hæccine tuam an non dedecent virtutem ? Recolligamus nos ipsos autem, naturam nostram recolamus. Conditorem agnoscamus, abyssum divinæ misericordiæ cogitemus. Mortem ille constituit tanquam pœnam, sed per propriam suam mortem januam immortalitatis mortem constituit : sententia fuit irati, et indignantis Dei, sed tamen eximiam judicis bonitatem indicat ; rationis viam omnem exsuperat cogitatio. Per mortem natura solvitur ea, quæ conterebatur per primi parentis transgressionem ; sed illa dissolutio fit proœmium nostræ recreationis. Corpus et animam separat mors ; illa autem conjunctionis alterius et illustrioris et divinioris initium reperitur : *Seminatur enim corpus animale, surgit corpus spirituale ; seminatur corpus in dedecore, surgit in gloria* [15]. Opus enim manuum suarum assumit Opifex, ad se transfert ; seponit ab humanis oculis, sed habitare facit in coruscante illuminatione angelorum. An lacrymæ hic jam congruunt ? an lamenta ? quam longe hinc removetur planctus ? Hæc tu revolvens, et apud animum tuum cogitans, et præter hæc omnia illius imprimis reminiscens, quod Deo ab incunabulis addicta fueras, incorruptibili et immortali sponso Christo copulata, parentes, fratres, consanguineos abnegans, ipsi soli vitam universam et vivendi rationem stipulata. Noli igitur lamentando illam tuam professionem dedecorare ; noli luctu illam gratiam offuscare, ne pro præsenti tetricitate gaudium commutes angelorum. Si enim, quibus illi nunc lætantur, animam virgineam passionibus superiorem humanis, ad supplendum locum et statum dæmoniorum, qui de illo exciderunt, suscipientes, tu in argumentum doloris transtuleris, vide an non priora tua recte facta, per ista posteriora vities. Nemo amore sui sponsi inflammatus amori nuntium remittet ut se dedat luctui : oblitus quod illum amplectatur, mortes circumspicit, et curiose inquirat, et ob illas vehementer se affliget, passionibus immergens desiderium suum, et gaudium in vinculis constrictum luctui dedens : si autem illa suo fato functa, vel ut verius dicam, quæ nos antecessit, in earum fuisset numero, quæ securæ sui, nec secundum Deum vixerant, tum certe gemitibus indulgendum tibi foret. Nam Dominus et Servator noster ille fons et origo

[15] I Cor xv, 44.

humani amoris sequaces suos nequaquam permisit talibus affectionibus abduci : *Permitte*, inquiens, *mortuos suos mortuos sepelire : tu autem sequere me* [16]. Cum vero inter eos qui secundum Dei dilectionem vixerunt, et Deo fidem sinceram et illibatam servaverunt, virgineum illud et beatum vas fuerit, unde est, quod Dominicam vocem non vereamur ? Cur non in eo vase dissipationem obnubilationis requirimus potius ? *Qui credit in me, licet moriatur vivet* [17], per mortem nempe adeptus immortalitatem, per solutionem nactus indissolubile tabernaculum. Dixit iterum communis ille hominum Servator, et salvandorum sponsus : *Filii sponsalis thalami lugere non possunt, quandiu cum illis manet sponsus* [18]. Audin quid dicit ? Noli te tuamet sententia damnare, ad separationem talis Sponsi per lamenta ; nec illud in teipsum decretum sancias, quod si quis alius tulisset, injuriam non ferres irrogatam, sed in loco hostis et malum tibi machinantis habere velles, et omnimodo a te relegandum diceres. Noli tu lugendo gloriam illam, qua fruitur illa, te ipsam lacrymis dignam facere : *Lugere non possunt, qui assistunt sponso* [19]. Hoc effatum quid sibi vult ? Quid voce hac Dominica terribilius ? Deploras ? itaque disjungis a sponso ; lamentaris ? atque ita genialem thalamum contumelia afficis, id quod homines plerique et vilis multitudo facit, nempe e thalamo excidisti. Quocirca ne ut mortuam deploremus eam, quæ cum Domino vivit ; ne per ea illam de honestemus, quibus eam amore prosequi videri volumus : planctus convicium illis facit, qui cœlestes thalamos incolunt ; lacrymæ convitiantur beato illorum statui ; de fruitione dubitant, qui dubitant de resurrectione, ne dicam qui tollunt. Hoc tu ruminans, et sobrio atque jejunante velut animo perpendens, amove luctum, lætitiam exprime, passionem hanc abdica, lessus, lamenta, dolores, lacrymas. Hoc efficies, cum ad ea quæ diximus attendendo, et imprimis si te abducas penitus ab omnibus aliis, solummodo ad beatum illum et duraturum semper amorem Christi, purissimi illius et impoluti sponsi, integrum integre assumptum convertas, et nequaquam desinas sic conversa illum anhelare.

A του ζωὴν ἀθάνατον εὕρατο · διὰ λύσεως τὴν ἀδιάλυτον κατασκήνωσιν ἐκληρώσατο. Ἔφη πάλιν ὁ κοινὸς ἀνθρώπων Σωτὴρ, καὶ τῶν σωζομένων νυμφίος · Οὐ δύνανται πενθεῖν οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, ἐφ' ὅσον χρόνον μετ' αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος · ἀκούεις τί λέγει ; μὴ καταδικάσῃς σεαυτῇ, διὰ τοῦ πένθους, τοῦ τηλικούτου νυμφίου τὴν διάστασιν, μηδὲ ψῆφον κατὰ σεαυτῆς ἐξενέγκῃς, ὃ καὶ ἄλλου τολμῶντος οὐκ ἂν αὐτὴ τὴν ἐπήρειαν ἤνεγκας · ἀλλ' ἐχθρὸν, ἀλλὰ πολέμιον, ἀλλὰ πάντα κακὸν ἀπεκήρυξας · μηδὲ τὴν δόξης ἀπολαύουσαν θρηνοῦσα σεαυτὴν ἔνοχον θρήνων ἀποδείξῃς · Οὐ δύνανται πενθεῖν οἱ συνόντες τῷ νυμφίῳ. Τί ταύτης τῆς φωνῆς, μᾶλλον δὲ τῆς Δεσποτικῆς διαμαρτυρίας, φοβερώτερον ; Πενθεῖς ; ἀπέστης τοῦ νυμφίου. Ὀδύρῃ ; τὸν θάλαμον ὑβρίζεις. Τὰ τῶν πολλῶν καὶ χυδαίων πράττεις, ἐκπίπτεις τῆς παστάδος · ἀλλὰ μηκέτι τὴν ἐν Θεῷ ζῶσαν ὡς νεκρὰν θρηνῶμεν · μηδὲ δι' ὧν στέργειν αὐτὴν νομίζομεν, καὶ αὐτὴν ἐκείνην ἀτιμάζωμεν. Ὕβρις ἐστὶ τοῖς τὸν οὐρανὸν θαλαμηπολοῦσιν ὁ ὀδυρμός · καὶ τὰ δάκρυα δυσφημούντων ἐστὶν αὐτῶν τὸ μακάριον, διισταζόντων τὴν ἀπόλαυσιν, ἀμφιβαλλόντων (ἵνα μὴ ἀπιστοῦντων λέγω) τὴν ἀνάστασιν · ἃ πάντα λογισαμένη, καὶ νηφούσῃ κρίσει ἐπισκοπήσασα, ῥίψον τὸ πένθος, ἀπόθου τὸ πάθος, τοὺς στεναγμούς, καὶ τὰ δάκρυα. Ἔσται δὲ τοῦτο τοῖς τε ἄλλοις, οἷς προείπομεν, καὶ ἐνύπερ ἑαυτὴν πάντων τῶν λοιπῶν ἀποσπάσασα, μόνον τοῦ καθαροῦ καὶ ἀχράντου νυμφίου Χριστοῦ τὸν μακάριον καὶ ἀνώλεθρον ἔρωτα, ὅλον καθ' ὅλην σεαυτὴν ἀναλαβοῦσα, πρὸς ἐκεῖνον οὐ λήγεις ἐπιστρεφομένη καὶ ἀτενίζουσα.

B

C

FRANCISCI SCORSI MONITUM

IN SEQUENTEM EPISTOLAM.

(Ex præfatione ad opera Theophanis Ceramei).

Habeo in meis monumentis a P. Octavio Caetano collectis epistolam Photii missam Theophani monacho Græce scriptam manu P. Jacobi Sirmondi et Latine ab eo redditam, depromptam, ut judico, ex Bibliotheca cardinalis Sirletti, nunc ducis Altemps.

EPIST. CII.
Theophani monacho.

D

ΕΠΙΣΤ. ΡΒ'
Θεοφάνῃ μονάζοντι.

Edita a Francisco Scorso in Præfatione ad Opera Theophanis Ceramei (in-fol. Paris, 1644).

Si te humilitatis nostræ litteræ delectant, rursum accipe, desideratissime, quæ nihil quidem elegantiæ, facundiæque habeant, ut tu blande dicis ; charitatis vero symbolum sunt procul dubio : quantæque fuerint litterarum vices, tanto et charitatis

Εἰ σοί φίλον τὸ πρὸς ἡμῶν τῶν εὐτελῶν γράμμα, δέχου καὶ αὖθις, ὦ τριπόθητε, οὐδὲν μὲν ἔχον εὔπρεπὲς τε καὶ εὐφραδὲς, ὡς χάριτι φής, τὸ δ' οὖν τῆς ἀγάπης σύμβολον ὁμολογουμένως. Καί γε ὅσον ἡ ἀντίδοσις τῶν γραμμάτων γένοιτο, τοσοῦτον ἡ τῆς

[16] Matth. VIII, 22. [17] Joan. VI, 47. [18] Marc. II, 19. [19] Matth. IX, 15.

ἀγάπης διαθεσις αὔξοιτο. Οὔ τί ἂν εἴη σπουδαιότερον ; ἀλλὰ τοῦτο νῦν κείσθω ἐνταῦθα. Πρὸς δὲ τὸ ἑξῆς βαδιστέον ὁ λόγος. Τί τὸ νῦν καινοτομηθὲν ἐν τοῖς αὐτόθι ; Καὶ τίνες οἱ νεοφανῶς θοάκοντες χαρυβδηδὸν καταπίνοντες ψυχὰς μὴ ἐστηριγμένας τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας ; Αὐτὸς μὲν οὖν οὐκ ἐξωνομάτισας, ἡμεῖς δὲ καὶ πρὸ τῆς δηλώσεως τῶν γραμμάτων κατεστενάξαμεν, ὅτι μάλιστα ἐφ' ἑνὶ ἀνδρὶ αἱρετικῷ, μᾶλλον δὲ βλασφήμῳ τῷ ὄντι εἰς Θεὸν · λαχόντι ἐν τοῖς αὐτόθι παρὰ τοῦ κράτους χαρτουλαρεῦσιν, ἐκεῖνο εἰπόντες, ὅτι γε τῆς περιβοήτου Σικελίας, ἔφθασεν ὄλεθρος. Τόδε τὸ πῆμα, οὐκ ἐκ δόγματικῆς πείρας τετεχνωμένον · ἄπειρον γὰρ τὸ ἀνδριαντάριον · ἀλλὰ ἐξ ἀσεβοῦς γνώμης πεπληρωμένον, καὶ ἵνα τἀληθέστερον ῥηθείη, πρόσθεν ἐπὶ τὸ ἀσεβοῦν ἠγμένον · καὶ γε συνδόσιν ἄλλοις ὁμαίμοσιν. Ἀλλὰ τούτοις μὲν ἡ Τριὰς ἐνθέους στόμασιν οἶδ' ὅτι ἀποῤῥαπίσει ὑμῶν τε καὶ τῶν ἐνταῦθα ὑπερμαχούντων τῆς ἀληθείας. Σὲ δὲ, καὶ τὸν οἷος σὺ, μηδὲν ξενιζέτω, ἡ ἔτι λυττοῦσα αἵρεσις. Οὔπω γὰρ ἐκτέτριπται τὸ κακὸν οὔτε δεδοικίμασται ἱκανῶς τῶν πιστῶν τὸ φιλόθεον · καὶ τρίτον, οὐχ οἷοί ἐσμεν ἐμβατεύειν εἰς ἄβυσσον κριμάτων Θεοῦ, καθ' οὓς τρόπους ἀνέχεται ἀκμὴν κλύδωνίζεσθαι τῷ σάλῳ τῆς ἀπιστίας τὸν λαὸν αὐτοῦ.

Πλὴν συμπερασμοῦ τοῦ λόγου, ἵνα οἱ δόκιμοι γίγνοιντο φανεροὶ, ὡς ὁ τῆς σοφίας ταμίας Παῦλος λέλεχεν. Διὸ παρακαλοῦμεν καὶ ἀντιβολοῦμεν, μὴ ἐκκακεῖν διακατελέγχειν σε τοῖς ὑπεναντίοις ἐκ τῶν ἀδύτων ταμείων τῆς καρδίας σου, προφέροντα τὰ θεῖα διδάγματα, καὶ ὑποδεικνύοντα ἐντεῦθεν ἀριδήλως, ὅτι Χριστὸς οὐ Χριστὸς, εἰ μὴ περιγράφοντο τῇ καθ' ἡμᾶς ἰδέᾳ· Εἴπερ γὰρ σὰρξ ἐγεγόνει, πάντως καὶ ὡς σὰρξ περιγράφοιτο. Ὁ δὲ μὴ περιγράφοιτο, τοῦτο οὐκ εἶσω ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἔξω δηλονότι καὶ τόπου καὶ χρόνου, Θεὸς γυμνὸς τῇ ἀπεριληψίᾳ τε καὶ ἀοριστίᾳ, καὶ λεγόμενος καὶ νοούμενος · καὶ τοῦτο ἀραρότως εἰς ἀναμφίλεκτον ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας φυσικῆς ἀκολουθίας ἀναγκαζόμενον περιγράφεσθαι Χριστὸν κἂν τῇ εἰκόνι προσκυνούμενον, ἐπείπερ ἐν αὐτῇ τὸ ἀρχέτυπον ἐκπέφανται, ὥσπερ φησὶ θεόφαντος Διονύσιος, καὶ ἀλλαχοῦ, ἑκάτερον ἐν ἑκατέρῳ παρὰ τὸ τῆς οὐσίας διάφορον. Ὥστε ὁ ἀπαναινόμενος ἐγγράφεσθαι Χριστὸν ἤρνηται ἄνθρωπον γεγονέναι. Καὶ ὁ μὴ προσκυνῶν αὐτοῦ τὴν εἰκόνα, οὐ τύπον προσκυνεῖ αὐτὸν τὸ καθόλου, κἂν νομίζῃ προσκυνεῖν, ἐπεί φησιν ὁ ἱερὸς λόγος, Οἱ ἄπιστοι ὁμολογοῦσι Θεὸν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. Ταῦτα οὐχ ὡς ἀγνοούσῃ τῇ τιμιότητί σου ὑπεδήλωσα, ἀλλ' ὡς συνομογνώ μονούσῃ, καὶ ὥσπερ ῥανίδα ἐκ πελάγους δογμάτων ἀνελκύσας, πρὸς τὸ καὶ ἄπειρον ἐσμὸν εἶναι Πατρικῶν, μετὰ καὶ τῆς ἀρχαιολόγου ἱστορίας, ἀπ' αὐτῆς βαλβίδος τοῦ κηρύγματος εἰς σύστασιν τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν πίστεως.

A crescat affectus. Quo quidem optabilius esse quid possit? Verum hæc missa faciamus: ad sequentia pergat oratio. Quid hoc est, quod nunc apud vos innovatum audio? Et quinam hi novi dracones, charybdis instar animas absorbentes quæ veritatis verbo firmatæ non sunt? Tu quidem haud nominasti: nos vero etiam antequam litteræ tuæ significarent, vehementer planximus, unius hominis causa hæretici, sed potius revera blasphemi in Deum, qui chartularii munus istic ab imperatore adeptus est, hoc dicentes celeberrimæ Siciliæ exitium obtigisse. Pernicies autem hæc non ex dogmatica doctrina conflata est: doctrinæ enim expers ingens hæc statua: sed ab impia mente profecta, atque, ut quod verius est dicatur, ad impietatem prius B nata: et quidem cum duabus aliis consanguineis. Sed hos Trinitas divinis oribus profligabit, et vestro et aliorum, quæ veritatem ibi defendunt. Te vero et tui similes minime turbet adhuc furens hæresis. Nondum enim excussum et contusum est malum, nec satis adhuc probatus fidelium in Deum amor; ac tertio, non possumus ingredi in abyssum judiciorum Dei, quomodo populum suum infidelitatis procella usque adeo agitari sinat.

Cæterum sermonis conclusio est ut manifesti fiant electi, sicut sapientiæ dispensator Paulus ait. Quapropter hortamur et obsecramus, ne fatigeris, neque cesses adversarios coarguere ex intimo cordis tui penu divina promens documenta, atque hinc C perspicue demonstrans, Christum non esse Christum, nisi juxta figuram nostram circumscribatur. Nam si caro factus est, utique veluti caro circumscribetur. Quod vero non circumscribitur, id non intra humanitatem est, sed extra haud dubie et locum et tempus, Deus nudus, quem incomprehensibilis et indefinitæ naturæ dicimus et cogitamus. Atque hoc congruenter ad certam demonstrationem veritatis naturæ sequi necesse est, circumscribi Christum, et in imagine adorari, siquidem in ea archetypum repræsentatur, quemadmodum diviniloquus ait Dionysius, et alibi, alterum in altero, præter substantiæ differentiam. Quare qui negat depingi Christum, is natum hominem esse negavit; et qui ejus imaginem non adorat, ne ipsum D quidem prorsus adorat, licet adorare se putet: quando quidem, ut sermo sacer ait, infideles confitentur se Deum nosse, factis autem negant. Hæc ego non tanquam ignoranti reverentiæ tuæ exposui, sed tanquam una sentienti, ac veluti guttam ex dogmatum pelago hauriens, cum infinitæ præterea sint Patrum sententiæ, una cum vetere historia, ab exordio ipso evangelicæ prædicationis ad illibatæ fidei nostræ Christianæ confirmationem.

PHOTII EPISTOLARUM LIBER TERTIUS.

EPISTOLÆ AD OFFICIALES LAICOS ET MAGISTRATUS SÆCULARES.

EPIST. I.

Joanni aspathario et Philoponesi duci.

Montacut. (ep. 5, p. 69).

Adverso flumine, quod proverbio dicitur, in præsenti negotia ferri videntur: Joannes enim ille quondam laudatus bonusque subito non est is qui fuit ante (religio enim mihi est adhuc dicere aliter), non est qui fuerat, nec qualem manere eum in votis mihi erat, sed cum hac ætate sit, et ad vitæ occasum jamjam devergat, immutatur. Defluxere res præclaræ, mortua est virtus, oblivionis tumulo occultatur amicitia: amicus communi calculo censetur, non ille qui quod loquitur ex tota anima loquitur, et sine dolo diligit per totius vitæ cursum, sed is qui subdola et sublesta mente, coram et in faciem tranquilliter et jucunde conversatur, at cum extra fuerit oculorum conspectum, omnimodos fluctus malum intentando concitat.

ΕΠΙΣΤ. Α'.

Ἰωάννῃ ἀσπαθαρίῳ καὶ στρατηγῷ Φιλοπονήσου.

Ἄνω ποταμῶν, ἡ παροιμία, ἐπὶ καιροῦ ἂν φαίη τὰ πράγματα· Ἰωάννης ὁ καλός τε καὶ ἀγαθὸς, ἐξαίφνης (ἔτι γὰρ εὐλαβοῦμαι αὐτὸ τοὐναντίον εἰπεῖν) οὐκ ἔστιν οἷόσπερ ἦν, οὐδ' οἷον αὐτὸν μένειν εὐχόμεθα· ἀλλ' ἐνταῦθα ἡλικίας ἐλθὼν, καὶ πρὸς δυσμὰς ἐλαύνων βίου, μεταβέβληται. Ἔρει p τὰ καλὰ : τέθνηκε δ' ἀρετὴ, καὶ λήθης τάφῳ φιλία καλύπτεται· καὶ φίλος ἐκεῖνος, οὐχ ὅστις ἐξ ὅλου λέγει τοῦ νοῦ, καὶ ἀδόλως διὰ βίου μένει φιλῶν, ἀλλ' ὅστις ὑφάλῳ γνώμῃ, κατὰ πρόσωπον μὲν ἡδέως γαληνιῶν ὁμιλεῖ, ἔξω δὲ γενόμενος ὀφθαλμῶν, τρικυμίας ἁπάσας ἐγείρει πονηριῶν.

EPIST. II.

Sergio magistro, et Dromi logothetæ.

Montacut. (ep. 10, p. 73).

Non quidem contra nos, ut tute scribis, sed pro nobis dicta, quæ dicebantur a te, reputamus; atque ideo veniam dictis precari non erat opus. Si quidem quæ protulisti vera sunt, commodo, non incommodo me affecisti, dum culparum instituis reprehensionem, quæ solet procurare emendationem; sin falsa protuleris, magis quidem magisque profueris, eo quod falso culpaveris; res enim magis attendere, et in præcinctura stare nos fecisti; non tantum ut ab operibus iis abstineamus quæ retulisti, sed ut et a pravis cogitationibus quantocius quam longe recedamus; eo quod retributio a cœlis reposita est iis, qui cum proposito mentiendi verba impia protulere. Noli igitur de dictis erubescere; tantum abest ut te nos ob illa incusemus, ut etiam scripto consignatas habeamus gratias.

ΕΠΙΣΤ. Β'.

Σεργίῳ μαγίστρῳ καὶ λογοθέτῃ τοῦ Δρόμου.

Οὐ καθ' ἡμῶν, ὥσπερ ἔγραψας, ἀλλὰ ὑπὲρ ἡμῶν, τὰ λαληθέντα σοι λογιζόμεθα· οὐκοῦν οὐδὲ συγγνώμην, οἷς ἐλάλησας, προσῆκεν αἰτεῖν. Εἰ μὲν γὰρ ἀληθῆ τὰ ῥηθέντα, ὠφέλησας, ἀλλ' οὐκ ἔβλαψας, ἔλεγχον τῶν ἡμαρτημένων ποιησάμενος, ἐξ ὧν εἴωθε διόρθωσις περιγίνεσθαι· εἰ δὲ ψευδῆ, πολὺ μᾶλλον ὠφέλησας, μάτην αἰτιασάμενος. Προσέχειν τε γὰρ οὕτω μᾶλλον, καὶ περιστέλλειν ἑαυτοὺς, οὐ τῶν ἔργων μόνον, ὅσα μὴ δεῖ, διανέστησας, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον σπεύδειν ἀναχωρεῖν καὶ τῶν μὴ καλῶν ὑπολήψεων. Ἄλλως τε δὲ, ὅτι καὶ μισθαποδοσίαι τοῖς ἐπὶ ψεύδεσι ῥῆμα πονηρὸν ὑφισταμένοις, ἐκεῖθεν ἀπόκεινται. Μηκέτι οὖν ἐπερυθριῶν τοῖς σοι λαληθεῖσιν ἐπιδείκνυσο· ἡμεῖς γὰρ τοσοῦτον ἀπέχομεν περὶ τούτων ἐπικαλεῖν, ὥστε σοι καὶ χάριν ὁμολογεῖν ἐγγράφως ἤδη συντιθέμεθα.

EPIST. III.

Basilio patricio urbis præfecto.

Montacut. (ep. 13, p. 74).

Diffluxit virtus, abiit ejus gratia, obtinet impietas, et mendacium alis pullulantibus crescit, veritatis alæ floresque decidunt. Unde autem hæc invaluit malorum Ilias? Nimirum aiunt quod tu sis cum imperio, et qui multo digniores sunt ut tibi imperent, tuum tolerare et trahere jugum cogantur. Moderata certe videtur improbitas quæ vitam ipsis penitus non absciderit; hoc est quod fures passim et carnifices per urbem scatent. Hæc ego de te nullus prædico; is autem qui in præsenti patrat ea quæ per omnium ora et aures celebrantur, ipse est qui (licet ego conticescam) istiusmodi titulis dignus est. Tu porro, si quod referunt, illa agis, odio potius habeto actionem ipsam, de perpe-

ΕΠΙΣΤ. Γ'.

Βασιλείῳ πατρικίῳ καὶ ἐπάρχῳ πόλεως.

Ἔῤῥει τὰ καλὰ, καὶ τῆς ἀρετῆς ἡ χάρις οἴχεται, κακία δὲ πολιτεύεται· καὶ τὸ μὲν ψεῦδος πτεροφυεῖ q, φυλλοβολεῖ δὲ τὰ πτέρα ἡ ἀλήθεια. Πόθεν οὖν ἡ τοσαύτη τῶν κακῶν Ἰλίας; Ὅτι σὺ μὲν; ὥς φασιν, ἄρχεις· οἱ δέ σου πολὺ κρείσσους ἄρχειν, τὸν σὸν βαρὺν ἕλκειν ζυγὸν ἀναγκάζονται· καὶ μετρία τούτοις κάκωσις, ἡ μὴ πᾶσαν αὐτῶν τὴν ζωὴν περικόπτουσα· τοῦτό ἐστιν ὁ ἐν πόλει λῃστὴς, καὶ ὁ πάνδημος δήμοις. Ἐγὼ μὲν οὐ λέγω ταῦτα περὶ σοῦ· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὰ νυνὶ πάσῃ γλώσσῃ καὶ ἀκοῇ πάσῃ περιᾀδόμενα, ἐκεῖνός ἐστι (κἂν ἐγὼ σιωπήσωμαι) ὁ τούτων τῶν ὀνομάτων ἄξιος. Σὺ δὲ, εἰ μὲν πράττεις ἃ φασιν, μίσησον μᾶλλον τὴν πρᾶξιν, καὶ τοῖς πραττομένοις αἰσχύνθητι, ἢ τοῖς ὀνομάζουσι

VARIÆ LECTIONES.

p ῖσ. ἔῤῥει. q ῖσ. πτερορυεῖ.

μνησικάκησον. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως τὰς πράξεις, ἀλλ' ἢ τοῖς οἰκείοις ἐξονομάζειν ὀνόμασιν. Καὶ τῷ δυσχεραίνοντι ταῖς κλήσεσιν, πολλῷ πρότερον ἡ φυγὴ διαπονεῖται τῶν πράξεων. Εἰ δὲ τὰ ψευδῆ σου καταχέουσι· σπεῦσον ὥσπερ ἔφυγες τὴν πρᾶξιν, οὕτω φυγεῖν σε καὶ τὸ ἐγγὺς τυγχάνειν τῆς πράξεως. Τὸ μὲν γὰρ κολάσεως, τὸ δὲ οὐκ ἐπαίνων ἄξιον· καὶ οὐχὶ τὸ πῦρ λυμαίνεται μόνον τοὺς ἁπτομένους, ἀλλὰ καὶ ὁ καπνὸς, τῶν μὴ πόρρω τοῦ πυρὸς ἀφεστηκότων θριμύσσων τὰς ὄψεις καὶ ἀμαυρούμενος.

tratis pudefias, quam memineris ut punias eos qui sic loquuntur. Sunt enim actiones propriis suis nominibus designandæ. Qui quemcunque titulum in malam partem capit, is potius id agere debebat, ut actiones ipsas evitaret : sin autem te mendaciis onerant, id agas oportet, ut quemadmodum recesseris ab agendo male, ita et omnem devites ejus propinquitatem. Illud supplicium meretur, laudem istud non meretur. Non modo lædit ignis arripientes, sed et fumus eorum oculos perstringit et fuliginat qui non longe ab igne consistunt.

ΕΠΙΣΤ. Δ'.

Σεργίῳ μαγίστρῳ καὶ λογοθέτῃ.

EPIST. IV.

Sergio magistro et logothetæ.

Montacut. (ep. 14, p. 75).

Ἐχθρῶν εἰσιν αἱ ἐπιβουλαὶ καὶ αἱ λοιδορίαι, καὶ τὰ βάραθρα· φίλων δὲ, τὸ ὑπεραspίζειν, καὶ προκινδυνεύειν, καὶ κωλύειν τοὺς ἐπηρεάζοντας, ὅση δύναμις. Μέτριος οὖν τῶν ἐχθρῶν ἐκεῖνος, ὁ τῶν προειρημένων ἑαυτὸν καθυφείς· καὶ μήτε συκοφαντῶν, μήτε δόλους, μήτε ἐπιβουλὰς σκευαζόμενος. Καὶ ἄθλιος τῶν φίλων ἐκεῖνος (εἴγε φίλος ὅλως) ὁ μήτε ὑπερασπίζων, μήτε προκινδυνεύων, μήτε ἀνακόπτειν σπεύδων τοὺς προαιρουμένους ἐπιτίθεσθαι. Τοῦτο γὰρ καὶ τῶν ἐχθρῶν ἂν (ὥσπερ ἔφην) ποιήσῃ ὁ μέτριος. Σκόπει οὖν, οἷς ὑπὲρ σοῦ λέγεις, τίνι σεαυτὸν συντάττεις. Οὐχ ὕβρισα γάρ, οὐδὲ τῶν διασυρόντων, φήσεις, γέγονα, οὐδὲ κατὰ σοῦ δόλους ἐρράψάμην. Ἐγὼ δ' εἰ μὴ τὸ φορτικὸν ὑλαβούμην, ἰσχυρισάμην ἂν, ὡς οὐδὲ τοῦτο τῆς σῆς ἕνεκα φιλοτιμίας καὶ γνώμης· ἀλλ' ὅτι μηδ' ἔχεις, ἐξ ὧν σοι ταῦτα, μὴ λίαν ἀσχημόνως καὶ ἐπιγελάστως, συμπλασθήσεται.

Ab hostibus insidiæ, convicia, barathra parantur, amicorum est, indignis modis multatos tueri velle, periculis se ob eos offerre, et vim illatam prohibere, quantum quidem in ipsis fuerit. Inter inimicos modestus est, qui ab ante memoratis se expeditum tenens, nec sycophanta, nec dolosus, nec insidiarum structor erit. Improbus autem amicus ille (si modo talis amicus dicendus) qui nec protegit, nec periclitatur pro amico, nec festinat eos repellere, qui in amicum ejus irruere secum statuerunt. Id enim vel qui inter inimicos modestus est (ut dixi) efficiet. Vide sis ergo cui ipsorum te annumeres, per ea quæ pro te allegas. Te non affeci contumeliis, inquies, nec iis annumerabar qui te irridebant ; nullos in te contexui dolos. Ego certe, nisi quod odiosum hoc fore verear, confirmare auderem hoc nullo modo ut æstimationi tuæ consuleres, aut sententiæ factum. Imo vero nullam habes occasionem tibi suppeditatam unde ista, nisi admodum absurde et ridicule, confingere possis.

ΕΠΙΣΤ. Ε'.

Ἠλίᾳ πρωτοσπαθαρίῳ.

EPIST. V.

Eliæ protospathario.

Montacut. (ep. 16, p. 77).

Ἠτήσω· συνεθέμεθα· γέγονεν· εὐχαριστεῖ οὖν Θεῷ τῷ χορηγῷ καὶ αἰτίῳ πάντων τῶν καλῶν, τῆς βαρυτάτης φορολογίας ἀπαλλαγείς.

Supplicasti : condescendi : factum est. Gratias age Deo igitur largitori et causæ bonorum omnium, quod liber sis a tributo gravissimo colligendo.

ΕΠΙΣΤ. ϛ'.

Θεοφυλάκτῳ πατρικίῳ, καὶ στρατηγῷ Ἀρμενιακῶν.

EPIST. VI.

Theophylacto patricio, et duci Armeniacorum.

Montacut. (ep. 21, p. 82).

Τρία μισεῖν οἶδα, καὶ τοὺς ἄλλους μισεῖν παραινῶ, ψεῦδος, καὶ δόλους, καὶ ἀγάπης διαφθοράν. Ἀλοίην ἂν τοῖς τρισὶν, εἴ τί μοι, παρ' ἃ διεπράχθη, καὶ κατὰ νοῦν ἔχω, ἄλλως ἐρεῖν μελετήσω. Ἐγώ σε φίλον ἐποιησάμην, φίλον μὲν ὄντα Θεοῦ, ὅσα γε εἰς εὐσεβεῖς ἥκε λογισμούς, φίλον δὲ πιστὸν τοῖς φιλοχρίστοις βασιλεῦσιν ἡμῶν· οὐδὲ τὰ πρὸς ἡμᾶς δὲ παρὰ ταῦτα (ὡς γε αὐτοὺς ἤγομεν εἰς πειθώ), ἀλλὰ τὸν ὅμοιον τρόπον διακείμενον· ἀλλὰ τότε μὲν οὕτως εἴχομέν τε καὶ πεπείσμεθα, ἔχομεν δὲ ὡσαύτως καὶ νῦν. Πῶς οὖν ἡδύς εἰμι τοῖς σοῖς συκοφάνταις ; Αἰσχύνομαι γὰρ εἰπεῖν, πῶς ἦλθον ἐπὶ σὰς διαβολάς· οὐδὲ γὰρ τὸ ἀπολύειν ἐμαυτὸν ὑπολήψεως τοιαύτης, ἄνεκτον ἐμοί· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐχθρὸς, ἐκεῖ-

Tria odio prosequi certum est, et alios hortor ut similiter exosa habeant, mendacium, dolos, interitum amoris. Si quid aliter efferre proposuerim quam quomodo gestum est, et apud animum meum cognitum, tribus istis ego culpabilis fiam. Ego te mihi amicum conciliavi, Dei amicum exsistentem (in quantum pia cogitatione assequi potuerim), amicum autem fidelem, regibus nostris a Christo dilectis : nec te reputabam, quod persuasum habebam, aliter in nos etiam animatum ; bene verum tunc quidem ita forte persuasum habebam, imo et etiamnum eodem modo affecti sumus. Quare igitur gratus sum et acceptus tuis sycophantis ? pudet enim dicere me ad te accusandum descendisse,

nec mihi certe tolerandum videtur ab hujusmodi suspicione me expedire : verum ille hostis, ille sycophanta omnigena malitia repletus est, qui talem, tantam machinationem instruxit, ut te penitus spoliatum amicis redderet, et nos tum etiam in maleficorum extrema regione locare destinarat, nimirum ut principium non violenter manuum illatarum, sed improbi animi, a nobis procederet (unde multo majorum malorum origo quam a manibus procedunt violentis), ut pro dilectione odium potius exspectaremus, et dolos refugium nobis in omnibus statueremus. Omnia in nos per hoc ipsum ingerit; coincidunt etenim in se ista, cum malum nos amicis machinari statuit, et tamen hæc ipsa effutire non horruit apud eos quibus optime nostri mores noti erant, utcunque de ridiculo habebatur. Quis demumcunque fuerit, manifestum illum facito : sic certe te a mala bestia expediveris quæ clanculum cum teipsum tum etiam amicos deprædatur et admordet, et sub prætextu benevolentiæ multiplices instimulat inimicitias. Sin abscondes illum, ego tanquam in conspectu Dei, apologiam dedi, me credere quidem et profiteri amicum te nostrum Deo, et piissimis imperatoribus devotum, non minus in præsenti quam ab olim. Improbus autem ille homo haud quadam, mihi crede, malitia destituetur, qua res tuas pessimo loco statuat. Consulerem ego tibi certe, ne velis communem illum hostem occultare. Certe autem si diffidas iis quæ dicta sunt per me, scio te illum occultaturum, et in amici censu habiturum ; passus interim me longas ineptias agere et desipere frustra : sin propalam feceris, credidisti mihi ; quod in vobis est, utrique certe nostrum conducturum.

A νος συκοφάντης, ἐκεῖνος πάντα κακὸς, ὁ τηλικαύτην πλάσας συσκευὴν, καὶ σε φίλων καὶ τῶν ὅτι μάλιστα σπουδάσας ἔρημον πονεῖν, καὶ ἡμᾶς εἰς τὸν ἔσχατον τῶν κακουργῶν χώραν τάττειν οἰηθεὶς, ἄρχειν ἀδίκων, οὐ χειρῶν, ἀλλὰ γνώμης (ὃ πλειόνων αἰτία κακῶν, ἢ χερσὶν ὑβρίζειν), μῖσος δὲ πρὸ τῆς ἀγάπης τιμᾷν, καὶ τὸν δόλον ἔχειν εἰς ἀποφυγήν· ἅμα πάντα φέρων καθ' ἡμῶν (συντρέχει γὰρ ταῦτα εἰς αὐτὸ τῷ κακόν τι τοῖς φίλοις ἐθέλειν ποιεῖν, ἃ λέγει ἐκεῖνος), καὶ τοι γελωτα ὀφλισκάνων, τοῖς ἡμᾶς εἰδόσι, καὶ τὸν ἡμέτερον τρόπον, ὅμως οὐκ ἐνόκνησε τολμᾷν, Δήλου τοῦτον ὅστις ἂν ᾖ r. ἀπαλλαγείης γὰρ ἂν οὕτω θηρίου κακοῦ, καὶ σὲ καὶ τοὺς φίλους λάθρα λυμαινομένου καὶ δάκνοντος, καὶ ἐν προσ- B ποιήσει εὐνοίας πολλὴν ἐκκενοῦντος s τὴν δυσμένειαν. Εἰ δὲ κρύψεις τοῦτον, ἡμεῖς μὲν, ὡς ἐπὶ Κυρίου, ἀπολελογήμεθα, καὶ φίλον σε καὶ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων πάλαι τε καὶ νῦν, καὶ πιστεύομεν, καὶ κηρύσσομεν. Ὁ δὲ κακὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, εὖ ἴσθι, ὡς οὐκ ἀπορήσει κακίας, δι' ὧν τὰ σὰ χείρω διαθήσει. Ἐγὼ δέ σοι ἔτι συμβουλεύσαιμι ἂν μὴ κρύπτειν τὸν κοινὸν ἐχθρόν· καὶ εἰ μὲν ἀπιστεῖς, ὧν ἔγραψα, εὖ οἶδ' ὅτι κρύψεις· φίλον γὰρ νομίσεις· ἐμὲ δὲ μακρὰ ληρεῖν καὶ φλυαρεῖν μάτην. Εἰ δὲ θριαμβεύσεις, ἐπίστευσας ὅπερ εὔχομαί τε, καὶ ἀμφοῖν λυσιτελήσει.

EPIST. VII.

Pantoleonti protospathario.

ΕΠΙΣΤ. Ζ'

Παντολέοντι πρωτοσπαθαρίῳ.

Montacut. (ep. 22, p. 83).

Qui vergis ad occasum vitæ tuæ, propellis te in illorum insolentes audacias quibus sanguis bullit. Quin quod verius est ut proferam, latronum facinora ut leviora habeantur præstas. Totos enim dies, noctes integras, in cædendis hominibus transmittis ; nec vel tantillum temporis omittis improbe gloriari de illorum pœnis quos puniendos tenes. Phalaris forte aliquis, aut Dionysius, aut si qui ob crudelitatem barbaram celebrius nomen habent, in certamen prodire ambitiosius tentas. Nec tibi vita vitalis habetur, si te æqualem illis præstes, nisi multis excedas parasangis. Ast certe cum viris in certamen descendit puer. Nam sine illis quæ magnifice alioquin gerebantur ab illis tyrannis, tibi tyrannis haud videtur, licet omni opere in id innixus fueris, et tempus similia perpetrandi non longe absit. Leges profecto, quarum beneficio vivunt respublicæ, haud adhuc emortuæ sunt, nec diutius tolerabit hæc justitiæ oculus. Cum enim qui per montes latrocinantur fures, pro meritis dignum supplicium sufferant, haud æquum est, ut qui per civitates multo impudentius homicidiis dant operam, cum improbius deliquerint, tranquillius agant.

Ἐπὶ βίου δυσμὰς ἥκων, εἰς τὰ τῶν σφριγώντων ἐλαύνεις νεκνιεύματα· μᾶλλον δὲ ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἧττον φοβερὰ τὰ τῶν λῃστῶν δεικνύεις τολμήματα· ὅλος νύκτας καὶ ὅλας ἡμέρας δαπανῶν εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων μάστιγας· καὶ μικροῦ μηδὲ λιπὼν, οὓς ἔτι κολάζων ἔχεις, κακὸς εἶναι σεμνύνεσθαι. Φάλαρις ἴσως σοι, καὶ Διονύσιος, καὶ οἷς ἐπὶ ὠμότητι μεῖζον ὄνομα, εἰς ἀγῶνα προκεῖσθαι περιλοτίμησαι· καὶ οὐχ ὅτι τούτοις σεαυτὸν ἐναμιλλον, ἀλλ' εἰ μὴ μακρῷ παραδρόμοις τούτους, τὸν βίον σοι ἀβίωτον νομίζεις. Ἀλλὰ παῖς πρὸς ἄνδρα t ἀγωνίζεται· χωρὶς γὰρ τῶν, ἅπερ ἐκείνοις ἄλλως τε καὶ μεγαλείως διαπέπρακται, οὐδ' ἡ τυραννὶς, σοὶ τυραννὶς κἂν λίαν ἐκβιάζῃ, καὶ τοῦ παθεῖν ὁ χρόνος, ὧν πράττεις, τὰ ὅμοια οὐ μακράν· οὔτε γὰρ οἱ νόμοι, καθ' οὓς αἱ πολιτεῖαι ζῶσι, τεθνήκασι, καὶ ὁ τῆς δίκης οὐκ ἀνέξοιτ' ἂν ἔτι ὀφθαλμὸς, ὥστε τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι λῃστῶν, τὴν ἀξίαν διδόντων ποινηλασίαν, τοὺς ἐν ταῖς πόλεσιν ἀναιδέστερον μιαιφονοῦντας, ὧν χείρω τελολμήκασιν, ἀδεέστερον βιώσεσθαι.

D

VARIÆ LECTIONES.

r ἴσ. εἴη. s γο ἐκκεντοῦντος. t ἢ ἄνδρας.

ΕΠΙΣΤ. Η'.

Λέοντι σπαθαρίῳ τῷ ἐπιλεγομένῳ Δράκοντι

EPIST. VIII.

Leonti spathario, cognominato Draconi.

Montacut. (ep. 29, p. 87).

Πολλοὶ πρὸς ἡμᾶς λύκοι τὴν γνώμην παρεγένοντο, προβάτων ἐνδύματα φοροῦντες, καὶ τῷ ἔξωθεν σχηματισμῷ τὴν ἔσωθεν περιστέλλοντες κακίαν· ἀλλὰ τούτων οἱ πλείους οὐκ ἔλαθον ἐπιπολύ, τοῦ χρόνου φωράσαντος αὐτῶν τὴν τέχνην, καὶ τὴ περιβολὴν τῆς δορᾶς, οὐκ εἰς μάτην μόνον ἐπινοηθεῖσαν, ἀλλὰ καὶ διπλὴν ἐπιδεικνύντος, τοὐναντίον ἥπερ ἐβούλοντο, τὴν προστοῦσαν αὐτοῖς πονηρίαν τήν τε κρυπτομένην φημὶ καὶ τὴν κρύπτουσαν. Ἡ δὲ σὴ μεγαλειότης, ὡς ἔοικεν, ἐκ πολλοῦ τοῦτο καὶ μελετήσασα καὶ τεχνώσασα, σοφὴ τοῦ καλύπτειν ἐγένετο τὸ θηρίον, καὶ μέχρις ἂν ἀρνίῳ περιέτυχε, τὴν δορὰν οὐκ ἀπέδυτο· ἐπιτυχοῦσα δὲ, καὶ ἀπεδύσατο, καὶ τὸν θῆρα ἔδειξε· καὶ τοσοῦτον, τό γε αὐτῆς μέρος, τὰ προστυχόντα διέφθειρεν, ὅσον οὐδὲ τὰ προφανέστατα τῶν ἀγριωτάτων θηρῶν ἐλυμήνατο ἄν. Ἀλλὰ χαίρομεν κἂν τούτῳ, ὅτι λαθοῦσα προέλαβεν ἡμᾶς κρυπτομένη κακία, ἢ προκατελάβομεν ἡμεῖς κολάσαι ὑπονοουμένην μοχθηρίαν· τὸ μὲν γὰρ καὶ σφάλοι ἂν πολλάκις οὐκ ἐπ' ὀλίγον· τὸ δὲ καὶ λαθὸν, τὴν ὑστάτην οὐκ ἂν φύγοι δίκην· ἀλλὰ ταῦτα γράφομεν, οὐχ ἵνα ἐπιστραφῇς (ἐπιστραφήσῃ γὰρ καὶ μὴ θέλων), ἀλλ' ἵνα γνῷς ὡς οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἔλαθες ἂν ἡμᾶς, εἰ μὴ συνεργὸν εὗρες τὴν ἡμετέραν φιλανθρωπίαν. Τὰ δ' ἄλλα ἐρρῶσθαί σε τὴν ψυχὴν μᾶλλον ἢ τὸ σῶμα ἐπευχόμεθα· καὶ τῶν τετολμημένων διὰ μετανοίας τὰ στίγματα ἀπαλείψαντα, καὶ οὐ τὸ πρόβατον, ἀλλὰ τὸ θηρίον εἰς τὸν παντελὲς ἀπεκδυσάμενον, μήτε ἐνταῦθα, μήτε ἐκεῖθεν εὐθύνας ὑφέξειν.

Multi ad nos animitus lupi accesserunt, ovium indumenta gestantes, quique per externum habitum internam vestierunt improbitatem. Sed horum plerique diu non celabantur : revelavit enim tempus artificium ipsorum, et amictum pelliculæ non tantum in vanum excogitatum monstravit, sed insuper, quod minime volebant factum, duplicem ipsis adesse iniquitatem, absconditam nimirum et abscondentem. Tua autem magnificentia, quod par est credere, cum a longo tempore meditata, et artificiose construens fueris istud, prudenter bestiam occultavit ; neque pellem deposuisti priusquam in agnum arreptum incidisti : illo potitus, et exuisti, et te bestiam professus es. In tantum vero oblata, quod tuas partes attinebat, discerpsisti, ut nec crudelissimæ bestiæ publica devorarent. Lætamur hoc ipso tamen, quod celata improbitas prius nos occupavit, quam ad coercendam suspectam tantum accingeremur ; illud enim licet sæpenumero aberret, non tamen in minimis ; hoc, si latuerit, postremo vindictam non elongabit. Et hæc quidem scribo, non ut convertaris (nam licet invitus olim converteris), sed ut plane intelligas, quod ne quidem ab initio nos latueris, sed cooperantem nostram expertus sis clementiam. Cæterum te animo magis quam corpore valere cupiam, et ut per pœnitentiam stigmata impressa eluas, nec velis ovem, sed bestiam penitus deponere, ita ut, nec in hoc, nec futuro sæculo ad calculos voceris et reddendam rationem.

ΕΠΙΣΤ. Θ'.

Ἰωάννῃ σπαθαρίῳ τῷ χρυσοχέρῃ.

EPIST. IX.

Joanni spathario, chrysocheri.

Montacut. (ep. 39, p. 98).

Οὐκ ἐγράψαμεν ἵνα θαυμάζῃς, ἀλλ' ἵνα στηριχθῇς ἐν οἷς τὸν σάλον ὑπέμεινας. Εἰ δ' ἀῤῥαβῶνα τοῦ στηριχθῆναι τὸ θαῦμα παρέχεις, ἡδέως ἀποδεχόμεθα. Οὐδὲ γὰρ ἐξ ἑαυτῶν προφέρομεν ἅπερ λέγομεν, ἀλλ' ἐξ ὧν τῆς ζωηφόρου πηγῆς ἀπηντλήσαμεν· ἥτις μετὰ τῆς ἐν πίστει δίψης τοῖς προσιοῦσιν ἄφθονα προχέειν τὰ τῆς σωτηρίας ἐπηγγείλατο ῥεύματα.

Nequaquam eo fine scripsimus ut mirareris, sed ut stabilem te redderem in iis quibus fluctuabaris ; si in pignus confirmationis tuæ affers admirationem, lubenter admitto. Nam non a nobis proferimus quæ dicimus, sed ab iis unde de fonte in vitam salienti hausimus : qui præ se fert et profitetur, iis qui fidem sitiunt, atque ideo adeunt ut eam expleant, abundantissimos salutis latices subministrare.

ΕΠΙΣΤ. Θ'.

Λέοντι γεγονότι λογοθέτῃ τῷ Μαδιάμ.

EPIST. X.

Leonti logothetæ Madiam.

Montacut. (ep. 46, p. 101).

Εὐτύχημα μὲν καὶ τὸ φίλους ἔχειν ἐν καιρῷ πειρασμῶν, καὶ χρείᾳ[u] τὸ τῆς φιλίας παρέχοντας χρησιμόν· οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι φανέντες, οὐδὲ οὗτοι τῷ ἀγαπήσαντι ἄχρηστοι, ἀλλ' ὅσον αὐτοὶ τῆς φιλίας ἀπελείφθησαν, τοσοῦτον τὴν ἀρετὴν τοῦ ἠγαπηκότος παριστῶσιν ὑπερθαύμαστον ὅτι καὶ τοι-

Felicitas est amicos possidere tentationis tempore usum atque debitum amicitiæ utile exhibentes : sed nec amanti plane sunt inutiles qui tales se non præstant. Nam in quantum amicitiæ deerint, in tantum diligentis virtutem valde præstant admirabilem : eo quod etiam tales nihilominus dilexerit,

VARIÆ LECTIONES.

[u] γρ. χρέος.

quod non omnia ex intuitu retributionis præsti- A
terit, sed gratis amare novit, et Patrem, qui in
cœlis est, imitari in eo, quod nec vel inimicos
averselur. Quocirca nec amoris nostri legem solvere
poteris, utcunque (quod rumor est) ingratus ex-
stiteris, et ementiaris amicitiam. Etenim quantum-
vis ingratus exstiteris, nos tamen, ut videre potes,
occasiones nobismetipsis ministravimus, ut ne
vel sic quidem odio te habeamus. Tu quid de te
homines opinentur considera : et ante alia, tuam
ipsius conscientiam, et futurum olim judicium
recolito.

οὑτους ὄντας, ὅμως ἐφίλησε, καὶ οὐ πάντα χάριν ἀμοιβῆς ἔπραττεν, ἀλλ' ᾤδει καὶ προῖκα φιλεῖν, καὶ τὸν ἐν οὐρανοῖς μιμεῖσθαι Πατέρα, οἳς ν οὐδὲ τοὺς ἐχθροὺς ἀπεστρέφετο . Οὐκ ἂν οὖν λύσῃς αὐτὸς τὸν ἡμέτερον τῆς ἀγάπης νόμον, κἂν ἀγνώμων, ὡς φημίζουσι, φανῇς, καὶ τὴν φιλίαν ψευδόμενος. Καὶ γὰρ καὶ δι' ὧν ἀγνωμονήσεις, ἀφορμὰς, ὡς ὁρᾷς, ἡμῖν ἑαυτοῖς πεπορίσμεθα, δι' ἃς οὐδὲ οὕτω σε μισεῖν ὑπαχθησόμεθα. Σὺ δὲ τὴν περὶ σὲ τῶν ἀνθρώπων δόξαν ἐπισκόπει · μᾶλλον δὲ πρὸ ταύτης τὸ σὸν συνειδὸς καὶ τὸ ἐκεῖθεν κριτήριον.

EPIST. XI.

Alexandro comiti.

ΕΠΙΣΤ. ΙΑ'.

Ἀλεξάνδρῳ κόμητι.

Montacut. (ep. 46, p. 100).

Alexander Macedo, qui in summam sublimitatem B
evexit Macedoniæ regnum, eo die principatum
abdicasse videbatur, quo neminem beneficio ornasse
dicebatur. Rarissime hoc illi ita contingebat ; ut-
pote qui in illud omni studio incumbebat, ut bene-
faceret hominibus. Quod si interdum ita contingebat
ut nihil præstaret, dolens dicebat : *Hodie non re-
gnavi*. Sed paganus ille fuit et inter paganos rex,
et voluptati atque luxui deditus, et ob felicitatem
ebrius, quique sibi consimiles deos suarum actio-
num inspectores fecerat. Tu autem Christianus cum
Christianis vivens, et (ut secundum leges agas)
cum imperio exsistens, sæpius in vitæ cursu fluctibus
agitatus obrueris, in ipsis sacris, inter sacerdotes,
idque cum temperantiam et virtutem honorare te
non neges, sed et unum illum verum Deum actio- C
num omnium inspectorem fallere non posse putes.
Quid hinc sequatur, gravor ego dicere. Illud autem
affirmo, neminem e tuo subditis regimini esse, quin
loco alicujus beneficii aut benignitatis quam agno-
scere vellet, non supplicia deplorat inaudita irrogata,
aut damnum illatum inexspectatum. Alius aliud
insigne facinus dextræ tuæ tragico cothurno dignum
deplorans refert. Cum Alexander cum dolore profes-
sus fuerit : *Hodie quidem rex non fui* : tu, quod
videtur, non præterlabi tibi diem patieris, in quo
non verearis dicere : *Hodie tyrannus non fui.*

Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν, καὶ Μακεδόνων ἄρας εἰς ὕψος τὴν βασιλείαν, κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐδόκει παύεσθαι τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν εὐεργετήσας οὐδένα ἐδείκνυτο. Σπάνιον δὲ αὐτῷ τὸ τοιοῦτο συνέπιπτεν, ἅτε μελέτην ἄγοντι ἀνθρώποις εὐποιεῖν. Εἰ δέ ποτε καὶ συμπέσειεν, ἀνιώμενος ἔλεγε · Σήμερον οὐκ ἐβασίλευσα. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἕλλην, καὶ ἐν Ἕλλησι καὶ βασιλεύς · καὶ ἡδονῶν, καὶ τρυφῆς καὶ εὐτυχίαν μεθύων ἄνθρωπος, καὶ θεοὺς τοιούτους τῆς οἰκείας πολιτείας ἐφόρους ποιούμενος. Σὺ δὲ πιστὸς, καὶ ἐν πιστοῖς καὶ μετὰ τῶν νόμων ἄρχειν τεταγμένος, καὶ πολλὰ προσπταίων τοῦ βίου τοῖς κύμασι · καὶ ἐν μέσοις αὐτοῖς ἱεροῖς καὶ ἱερεῦσι, καὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀρετὴν τιμᾷν οὐκ ἀρνούμενος · ναὶ δὴ καὶ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ἐπόπτην τῶν πραχτέων, οὐ μὲν οὖν οὐκ ἂν δυνάμενος παραγράψασθαι. Ἀλλά τί τὸ ἐντεῦθεν ; Ἐγὼ μὲν εἰπεῖν ἀποκνῶ. Πλὴν οὐκ ἔστιν ἰδεῖν οὐδένα τῶν ὑπὸ σὲ, ὃς ἀντὶ τοῦ χάριν εὐεργεσίας ἤ τινος ἄλλης φιλανθρωπίας ὁμολογεῖν, οὐχὶ τιμωρίαν οὐκ ὀδύρεται ἄκριτον ἢ ζημίαν ἀπροφάσιστον. Καὶ ἄλλος ἄλλο τι ἔργον τῆν σῆς δεξιᾶς τραγικῆς σκηνῆς θέαμα κατολοφυρόμενος διεξέρχεται · ἀλλ' Ἀλέξανδρος μὲν ἀνιώμενος ἔλεγέ ποτε· Σήμερον οὐκ ἐβασίλευσα· σὺ δ', ὡς ἔοικεν· οὐ περιλείψεις ἡμέραν σαυτῷ ἐν ᾗ θαρρήσεις εἰπεῖν · Σήμερον οὐκ ἐτυράννησα.

EPIST. XII.

Basilio quæstori

ΕΠΙΣΤ. ΙΒ'.

Βασιλείῳ κοιαίστορι.

Montacut. (ep. 47, p. 101).

Si justa cum mensura contendentes invicem judi- D
caveris, haud te auri pallor majore pudore suffun-
deret, temetipsum quam illos qui tibi offerunt.

Εἰ τῷ δικαίῳ μέτρῳ χρώμενος τοὺς διαμφισβητοῦντας ἀλλήλοις ἐδίκαζες, οὐκ ἄν σε ἡ τοῦ χρυσοῦ ὠχρότης πλέον αἰσχύνεσθαι τοὺς πλέον αὐτὸν χορηγοῦντάς σοι, παρεσκεύαζεν.

EPIST. XIII.

Joanni patricio et sacellano.

ΕΠΙΣΤ. ΙΓ'.

Ἰωάννῃ πατρικίῳ καὶ σακελλαρίῳ.

Montacut. (ep. 48, p. 102).

Illustri laudum præconio ob ea quæ geris apud vi-
ros probos et honestos dignus es. Neque ignorare te

Λαμπρῶν ἐπαίνων, δι' ὧν πράττεις, παρὰ τοῖς σπουδαίοις τυγχάνων ᶻ δίκαιος ἂν εἴης · μηδὲ τούτου

VARIÆ LECTIONES.

ᵛ γρ. ὅς. ᶻ ἴσ. τυγχάνειν.

ἐν ἀγνοίᾳ εἶναι, ὅτι ὅσον ὑψηλὸν καὶ θαυμάσιον τὸ ἐν τούτοις κλέος, τοσαύτης καὶ τῆς ἀσφαλείας καὶ ἐπιμελείας δεῖται. Πολλὰ μὲν γὰρ κατὰ τῶν εὐδοκιμούντων, ἀπὸ τῆς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῆς ἀφίεται y βέλη· οὐδὲν δὲ ἔλαττον, καὶ ὁ ἐξ ἀνθρώπων ἀνερεθιζόμενος φθόνος, τὸν ἰὸν ἐχχέει. Ἀλλὰ σύ γε τὸν τῆς ἀρετῆς οὐκ ἐνδιδοὺς τόνον, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν δὲ τοῖς προτέροις ἀγῶνα σὺν μετρίῳ καὶ ταπεινῷ ἐναποδυόμενος τῷ φρονήματι, τῶν μὲν κωφὰ θᾶττον διελέγξας τὰ μέλη z εἰς ἐσχάτην αἰσχύνην καὶ ἀπορίαν μᾶλλον αὐτοὺς περιστήσεις· τὸν δὲ, εἰς τοὺς τεκόντας, μετὰ πλείονος πικρίας ἐπαναστρέψαι παρασκευάσεις· καὶ τὸν τῆς ἐχίδνης μῦθον ἐν αὐτοῖς ἐνεργούμενον ἐπιδείξεις· δείξας, οὐχ ἑτέρους, ἀλλ' αὐτοὺς γε τοὺς γεννήσαμένους κατεσθιομένους μᾶλλον καὶ διαφθειρομένους, ὑπὸ τοῦ καλοῦ γεννήματος αὐτοῖς τοῦ φθόνου, δι' ὧν σεαυτὸν λαμπροτέρας εὐφημίας καὶ ἀναῤῥήσεως μάλιστα ἀξιώσεις.

A paret æquum est, quod quanto sublimior et admiratione dignior ab istis gloria comparatur, tanto majori illa cura et sedulitate custodienda, et sarta tectaque præstanda est. Plurima siquidem in eos qui prosperiore fama florent per insidiantes diabolos immittuntur tela ; neque multum deficiunt his homines, qui invidiæ suæ virus prurigine quadam excitatum effundunt. Tu autem nihil de virtutis cursu remittis, et ad eademmet ipsa, quæ jam olim adisti certamina, te apparas cum moderata et humili affectione animi ; tela irrita reddidisti, et insuper ipsos in extremam desperationem atque verecundiam adduxisti ; invidiam autem in auctores ipsos cum majori amaritudine retorquendam curasti. Certe fabulam quæ de vipera fertur, apud ipsos vim obtinere suam declarabis ; dum ostenderis haudquaquam illam alios sed ipsos parentes exedere et disperdere, ita pulchra propago est invidia. Tu tamen hanc ob causam illustriori quadam deprædicatione publicationeque te dignum imprimis arbitraris.

B

ΕΠΙΣΤ. ΙΔ'.

Ἰωάννῃ πατρικίῳ καὶ σακελλαρίῳ κατὰ τοὺς Ἀγγουρίους.

EPIST. XIV.

Joanni patricio et sacellano per Angurios.

Montacut. (ep. 49, p. 102).

Τῷ Ἄττιδι μέν σε ἀναφέρουσι, Γάλλον καλοῦντες, οἱ παρ' Ἕλλησι σοφισταί· τῇ γυναικωνίτιδί σε κατακλείουσιν, ἀνδρόγυνον καὶ εἰδότες καὶ ὀνομάζοντες, οἱ ἡμέτεροι σοφοί. Πόθεν οὖν σὺ τοὺς ἑκατέρωθεν ὅρους ὑπερβὰς εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ μυστήρια παρεισέφρησας, ἄνω καὶ κάτω πάντα ποιῶν· καὶ τὸ ἐν τῇ σῇ παραφθόρῳ φύσει ἄκαρπόν τε καὶ ἄχρηστον ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ γονιμωτάτῃ καὶ πολυτέκνῳ Ἐκκλησίᾳ, φιλονεικεῖς καταπράξασθαι ; ἀλλ' ἴσθι σαφῶς, ὅτι ᾄδου μὲν καὶ τῶν αὐτοῦ πυλῶν, δι' ὧν πράττεις ἀναιδέστερον, σεαυτὸν a ἐστηλίτευσας· ὅτι δὲ καὶ ἀσθενέστερος ἦσθα, ἡμεῖς καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ σὺν ἡμῖν πολυάνθρωπος καὶ ἅγιος χορὸς, κἂν λυπήσωμεν, διελέγξομεν. Εἰ δ' ἐκεῖνον τὸν ἀρχιτέκτονα τῶν πονηρευμάτων, μετὰ τῶν αὐτοῦ πυλῶν (ὧν μία τάχα τυγχάνεις αὐτὸς, ὅλον ἐκείνῳ τὸ στόμα καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φωνὴν χαρισάμενος), ὅμως σύμπασαν αὐτοῦ τὴν παράταξιν ἀνισχύρους καὶ ἀπράκτους κατὰ b Ἐτῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ Χριστὸς ἡ ἀλήθεια ἀπεφήνατο· μέχρι τίνος οὐκ ἐνδίδως ἀναιδευόμενος, καὶ εἰς οὐρανοὺς τὰ τῆς ἀπονοίας βέλη μετὰ πολλῆς τῆς ἀναισθησίας ἀφιείς ; δι' ὧν, γέλωτα μὲν τοῖς συμπράττουσι δαίμοσι κινεῖς, λύπην δὲ ἐπὶ τῇ σῇ ἀπωλείᾳ τοῖς ἁγίοις προξενεῖς, μισητὸν δὲ τὸ σὸν γένος νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον καὶ διαβόητον ἐπὶ κακίᾳ παριστᾷς.

Sunt qui te comparant Atti, Gallum nominantes : nimirum Græcanici sophistæ. Nostri nasutiores, qui et sciunt Androgynon, et ita nominant, Gynæcio includendum tradunt. Unde ergo factum ut utrinque terminos circumscriptos transiliens, in Ecclesiæ te sacraria injecisti ? omnia susque deque habes. Naturæ autem tuæ corruptissimæ quidquid sine fructu et inutile adhærebat, in fecundissima Christi Ecclesia et liberis quamplurimis feta, summam per impudentiam inserere voluisti. Sed clarissime intelligas oportet, quod per ea quæ operaris impudentissime, te palam declarasti quod ad infernum et inferni portas spectes. Quod porro sis quam illæ fores infirmior, nos et nobiscum una numerosissimus Christi grex, licet nostro cum dolore, manifestum facimus. Cum vero malorum omnium architectum illum, una cum ipsius portis (quarum fortassis tu una es, cum in solidum ipsi os, linguam, vocem concesseris), et omnes ipsius exercitus invalidos, et nihil agentes contra Ecclesiam, Christus ipsa veritas nobis confirmaverit : quousque tu de impudentia tua nil remittis ? quousque non omittes impudentiæ tuæ tela furioso more in cœlum ejaculari ? unde risum et ludibrium auxiliantibus diabolis ministras, dolorem vero de tua perditione sanctis suffundis. Genus porro tuum, ultra quam olim fuerat, odio haberi et detestationi facis, et ob improbitatem diffamatum.

C

D

ΕΠΙΣΤ. ΙΕ'.

Ἀναστασίῳ φορολόγῳ.

EPIST. XV.

Anastasio tributi collectori.

Montacut. (ep. 51, p. 106).

Οὐκ ἔστι σοι πάροδος εἰς τὴν τῆς βασιλείας πύλην, διότι σοι ταύτην ἀπετείχισεν ὁ τῆς φιλαργυρίας ἔρως.

Haud tibi patet ingressus per ostium in regnum : pecuniarum quippe amor eum tibi occlusit. Quod

VARIÆ LECTIONES.

y ἐφιέται. z γρ. βέλη. a ἑαυτόν. b μετὰ Hœsch.

si murum interjectum quo excluderis, per paupe- A rum amorem submoveris, quantocius te recipiet eleemosynæ destinata habitatio.

Εἰ δὲ τὸ μεσότοιχον διὰ φιλοπτωχείας λύσεις, θᾶττον ἡ τῆς ἐλεημοσύνης ὑποδέξεταί σε κατοικία.

EPIST. XVI.
Eidem.

ΕΠΙΣΤ. ΙϚ′
Τῷ αὐτῷ.

Montacut. (ep. 52, p. 106).

Nullum admittunt inter se commercium avaritia et humanitas. Longe abest enim vir misericors ab odio fraterno, quo laborant divites. Quocirca hiatus ingens constituir inter infernum et cœlorum regnum.

Οὐκ οἶδε συνοδον ἀλλήλων, πλεονεξία καὶ φιλανθρωπία. Μακρὰν ἀπέχει ἀνὴρ ἐλεήμων τῆς των πλουτούντων μισαδελφίας. Διὰ τοῦτο καὶ μέγα χάσμα ἐστήρικται μεταξὺ γεέννης καὶ βασιλείας.

EPIST. XVII.
Eidem.

ΕΠΙΣΤ. ΙΖ′.
Τῷ αὐτῷ.

B

Montacut. (ep. 53, p. 107).

Divitias evacuas, et vehementer gaudeo, quod tibi cœlorum regnum ædificatum videam : sed et una evacuentur affectus illi, qui divitias prius possederunt : ut non modo thalamus tibi regalis contingat, sed et sponsus etiam prodeat pulchre exornatus.

Κενοῖς τὸν πλοῦτον· καὶ μέγα χαίρω ὅτι σοι βασιλείαν οὐρανῶν ὁρῶ οἰκοδομουμένην. Ἀλλὰ κενούσθω σοι καὶ ἃ προκατεῖχε τὸν πλοῦτον πάθη· ἵνα μὴ μόνον ἡ παστὰς ὑπάρχῃ βασιλικὴ, ἀλλὰ καὶ ὁ νυμφίος ἐξωραϊσμένος.

EPIST. XVIII.
Galatoni, a secretis.

ΕΠΙΣΤ. ΙΗ′.
Γαλάτωνι ἀσηκρῆτις.

Montacut. (ep. 55, p. 110).

Archetypon (opinor) est, nec ad imitationem aliorum institutum, præclari amici tui mendacium. Neque enim persuaderi ipsi possit, ut cum poetis C vel amantissimis fictionum, ne dicam comicis aut tragicis, comparetur ; multo magis qui res heroum gestas metro paronymo (hoc est, heroico) persecuti sunt. Cum vero poetas omnes in extemporalibus figmentis transgreditur, idque cum supercilio, historicus quispiam aut prosa scriptor, hic opus est, ut in memoriam revocetur ei, et ex adverso componatur strenuus quispiam mendaciorum sartor, ut ita magnum et dubium subeant certamen. Quis autem ille tandem erit ? Certe nec inter Græcos, sed neque barbaros versari dignabitur ille. Sed opus autem est uti investiges terram hominibus incognitam, potius quæ nusquam habetur, et gentem aliquam innominatam ; inde huc peregrinus adveniat ; et cum terribili quodam super- D cilio, secretorum enarrator, fabulis præsideat enarrandis. Timoclem forte aliquem, cum vel puer vel adolesceus diciplinarum scholas adires, audivisti, aut Clonthaconthlon ophicianum (nam monstra nobis nominum formanda sunt) Ophicianorum, quos sibi confixit, nationis naturam, politiam, pugnas, victorias, vitæ sæcula, ætates, felicitates, neque hominum tantummodo, sed et plantarum animalium, maris, et terræ, aerisque, hyperbolice mentientem, et prodigiose prosequentem. Certe si præclarus ille tuus amicus, in certamen de mentiendo, cum isto homine descenderet, judices et præmiorum distributores, ad istiusmodi certamina

Ἀρχέτυπον, οἶμαι, καὶ οὐ πρὸς μίμησιν ἑτέρων μεμηχανημένον, τοῦ καλοῦ σου φίλου τυγχάνει τὸ ψεῦδος. Ποιηταῖς μὲν γάρ, καίτοι φιλομυθοῦσιν (οὐ λέγω κωμικοῖς, ἀλλ' οὐδὲ τραγικοῖς), οὐκ ἂν πεισθείη συγκρίνεσθαι. Πολλῷ δὲ μᾶλλον, οὐδ' οἷς τὰ ἡρώων παρωνύμῳ μέτρῳ ἐξήρηται. Ὅπου δὲ, ποιητῶν ἁπάντων, ἐν τῷ σχεδιάζειν, ὑπερωφρύωται, τίς ἱστορικῶν ἢ συγγραφέων εἰς μνήμην χρεία καὶ παράθεσις ; πρὸς ἕνα τινὰ, λοιπὸν, γενναίων, οἶμαι, τὰ ψευδῆ, μέγας αὐτῷ καὶ ἀμφήριστος ὑπολείπεται ὁ ἀγών. Τίς οὖν ἐστιν οὗτος ; Οὐκ ἐν Ἕλλησιν, οὐδ' ἐν Βαρβάροις ἀξιοῖ πολιτεύεσθαι· γῆν δὲ ἄγνωστον ἀνθρώποις, μᾶλλον δ' ἀνύπαρκτον ὅλως, καὶ γένος ἀκατονόμαστον ἐπιζητήσας, κακεῖθεν ἐπιδημῶν, τοῖς μύθοις, τῶν ἀπορρήτων ὑφηγητὰς, μετὰ φοβερᾶς τῆς ὀφρύος προκάθηται. Τιμοκλέα ποτὲ, μᾶλλον δὲ Χλονθάκονθλον τὸν Ὀφιοκανὸν (δεῖ γὰρ, ὡς ἔοικε, καὶ τὰ ὀνόματα τερατεύεσθαι) κουρίζων ἴσως ἢ μειρακίζων τοῖς μαθήμασιν, ἤκουσας, Ὀφιοκανῶν ἐκείνων, οὓς αὐτὸς ὑπεστήσατο, γένος, καὶ φύσιν, καὶ πολιτείαν, καὶ μάχας, καὶ νίκας, καὶ βίων αἰῶνας [c], καὶ ἡλικίας, καὶ εὐδαιμονίας· οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ φυτῶν, καὶ ζώων, καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης, καὶ ἀέρος, καὶ ὑπερβολὴν ψευσμάτων τερατευσάμενον. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτον, εἰς τοὺς περὶ τοῦ ψεύδους ἀγῶνας, ὁ καλός σου φίλος εἰ ἀποδύσαιτο, εἰς μεγίστην ἂν ἀπορίαν τοὺς ἀθλοθέτας καὶ κριτὰς τῶν τοιούτων ἀγωνισμάτων περιστήσειεν, ὁποτέρῳ τῶν δύο τὴν νικῶσαν ἐπιψηφίσωνται. Ἔα τοίνυν τὸν ἀνεφγμένον τάφον τῶν ψευσμάτων (ἄμεινον γὰρ ἐκ τῆς ἀληθοῦς σοφίας ἐξεικονίσαι ἅμα καὶ στηλιτεῦσαι

VARIÆ LECTIONES.

[c] ἴσ. ἀγωγάς.

τὸν ἄθλιον) καὶ τῆς ἐκεῖθεν δυσωδίας, σαυτὸν ἀπόστησον. Εἰ γὰρ οὐδὲ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ, οὐδὲ χειρὸς (ἅπερ δύναται φίλων δεξιότης, τῶν μὲν ὁρᾷν τὸ συμφέρον, τῶν δὲ μεταχειρίζεσθαι συνεργούντων καὶ συμπροθυμουμένων, καὶ ὑπλῶς πρὸς ἅπαντα μὲν τὰ τοῦ βίου χρησιμευόντων, ἄλλως δὲ πρὸς κακίαν ὑποσυρόντων), οὐδὲ τούτων φείδεσθαι παρακελευόμεθα, ἀλλὰ διασχίζεσθαι θᾶττον αὐτῶν καὶ διατέμνεσθαι προσταττόμεθα· τί χρὴ ποιεῖν περὶ τοῦ σεσηπότος, καὶ οὐ νῦν, ἀλλὰ διαπαντὸς καὶ ἀχρήστου καὶ πάλαι διαιρεθέντος, καὶ οὐ μέλους ποτὲ γεγονότος, ἀλλὰ πολλὰ τῶν μελῶν ἀπαρχῆς τραυματίσαντος.

A constitutos, in ambiguis sententiis distractos videremus, cui e duobus victoriæ calculum ascribere deberent. Omitte autem tu patens illud sepulcrum mendaciorum (satius fuerit a veraci sapientia mutuantes repræsentare, simul et propalare miserum illum), et ab exhalante inde fetore temet quam longissime submove. Si enim nec dextero oculo, aut etiam manui parcere jubemur [20], sed eruere et abscindere quantocius utrumque (quibus intelligi videtur amicorum dexteritas, qui partim quod conducit nobis cernere possint; partim libenter et prompto animo cooperari et adjutores esse possunt, in iis quæ accepimus, quique simpliciter ad omnes vitæ partes nobis utiliter inserviunt, etiam ubi periculum est, ne ad vitia abripiamur), quid putas faciendum in putrefacto, et non nunc primum, sed semper inutili, olim divulso, neque unius membri quod fuerat, sed multorum membrorum, et quidem ab initio, vulneribus infami.

ΕΠΙΣΤ. ΙΘ'.

Ἰωάννῃ σπαθαρίῳ.

B

EPIST. XIX.

Joanni spathario.

Montacut. (ep. 56, p. 112).

Ἄριστον μέν, κρείττονα φαύλης ὑπονοίας νομίζεσθαι· εἰ δὲ μή, ὑπονοηθέντα καὶ κριθέντα μὴ ἁλίσκεσθαι. Ὁ δὲ καὶ κριθεὶς καὶ ἁλούς, κἂν δίκην οὔπω δίδωσιν ἑτέραν, ἀλλ' οὖν τὴν χαλεπωτάτην, τὸ κακὸς ὀφθῆναι καὶ δίκην ὀφείλειν, δέδωκε. Πράττε τοίνυν αὐτὸς, ἐπεὶ μηκέτι σοι ῥᾷστον ἀποσκευάσασθαι τὴν ὑπόνοιαν, οὐχ ὅπως μὴ δίκην δῷς, ἀλλ' ὅπως μὴ τῶν δίκην ὀφειλόντων ἐλεγχθῇς.

Optimum quidem est ultra omnem mali suspicionem locari. Quod si non illud contigerit, at suspectum et examini subditum, non reum deprehendi. Qui autem sic judicium subierit, ut in culpa inventus fuerit, licet aliam pœnam non tulerit, at certe, quæ gravissima est, dedit; nempe quod improbus inventus, et dignus qui supplicio subjiciatur, habeatur. Age igitur, quandoquidem haud tibi in promptu est suspicionem amoliri, non ut ne pœnas des, sed ut ne pœnas juste meruisse convincaris.

ΕΠΙΣΤ. Κ'.

Μιχαὴλ πατρικίῳ καὶ σακελλαρίῳ.

C

EPIST. XX.

Michaeli patricio et sacellario.

Montacut. (ep. 57, p. 112).

Εἰ μὲν φιλεῖς, ἀδικεῖς· εἰ δὲ μὴ φιλεῖς, πλέον ἀδικεῖς· τὸ μέν, ὅτι τῶν φιλουμένων ἐν ταῖς συμφοραῖς ὀλιγωρεῖς· τὸ δὲ, ὅτι οὐδὲ τοὺς φιλοῦντας φιλεῖς. Ταῦτά σοι ὁ πάλαι μὲν σός, νῦν δὲ καὶ κοινὸς φίλος, τοῦτο μὲν φιλικῶς ἐλέγχων, τοῦτο δὲ δυσωπῶν, δι' ἡμῶν χρηματίζει καὶ διαμαρύτρεται.

Si diligis, injuriosus es; si non diligis, magis injuriosus. Illud; quod amatos calamitatibus obsessos negligas. Hoc; quod amantes haudquaquam amas. Ita quidem ille olim tuus, in præsenti, noster communis amicus, partim amanter reprehendendo, partim me advocato, intercedendo, et profitetur, et testimonio protestatur dato.

ΕΠΙΣΤ. ΚΑ'.

Ἀρσενίῳ μοναχῷ.

EPIST. XXI.

Arsenio monacho.

Montacut. (ep. 59, p. 113).

Πολλοὶ καὶ τῶν παρ' Ἕλλησιν εὐδοκιμησάντων, καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἀριστευσάντων, ἐμαρτύρησαν δι' ὧν ἔδρασαν, ἄμαχον εἶναι καὶ χρησιμώτατον τὴν ἀρετήν. Εἰ δ' ὁ παρὼν καιρὸς μονονουχὶ βοᾷ, ὡς οὐδὲν ἀσθενέστερον καὶ ἐπικινδυνότερον αὐτῆς (ἐλαύνεται μὲν γὰρ καὶ προπηλακίζεται πᾶσα ἀρετή· θαυμάζεται δὲ καὶ περιπτύσσεται πᾶσα κακία), μηδὲν θαυμάσῃς. Ἀρετὴ γὰρ ὡς ἀληθῶς, καὶ ἀρετῆς τῆς πρώτης μάλιστα ἄνθος, τὸ μετὰ κινδύνων καὶ θλίψεων καὶ παρευδοκιμουμένην ὑπὸ τῆς κακίας ἀσπάζεσθαι τὴν ἀρετήν. Ὁ δὲ καιρὸς βοῶν τἀναντία, τῆς μὲν ἰδίας μοχθηρίας τὴν ὑπερβολὴν καὶ ἀπόνοιαν λαμπρῶς ἐλέγχει· τῶν δὲ σπουδαίων μᾶλλον τὸ ἀξιοθαύμαστον καὶ ἀήττητον, παντὸς λόγου ἐναργέστερον ἀνακηρύττει.

D

Multi qui apud Græcos cum fama vixerunt, et etiam qui inter nos virtutis laude floruerunt, per res a se gestas, testimonium perhibuerunt, virtutem esse rem inexpugnabilem et utilissimam: utcunque præsentium rerum status, tantum non clara voce pronuntiat, nihil vel infirmius, vel periculosius esse, quam ipsa est. Impellitur enim et conviciis, quasi luto injecto, proscinditur omnis virtus. In admiratione et osculis est quælibet improbitas. Noli autem mirari. Est enim virtus certo certius, et quidem virtutis primæ flos....

[20] Matth. VII, 2.

EPIST. XXII.

Joanni patricio, et Græciæ duci.

ΕΠΙΣΤ. ΚΒ'.

Ἰωάννῃ πατρικίῳ καὶ στρατηγῷ Ἑλλάδος.

Montacut. (ep. 60, p. 113).

Si amas, infirmus es: si non amas, injustus es. Sin amans, non infirmaris, certe amicos injuria affectos negligis. Ego quidem Deum oro, ne tu talibus calamitatibus et necessitatibus distinearis: et si in eas incideris, ut ne talem benevolentiam aut auxilium consequaris, qualem tu tuis amicis præstas. Tu autem utrumque in memoriam revoca Domini oraculum, quo declaratur: *Qua mensura aliis metiatis eadem et vobis metietur* [21].

Εἰ μὲν φιλεῖς, ἀσθενεῖς· εἰ δὲ μὴ φιλεῖς, ἀδικεῖς. Εἰ δὲ φίλων, καὶ μὴ ἀσθενῶν, οὕτως ἄδικα τῶν φίλων πασχόντων, ὀλιγωρεῖς· ἐγὼ μὲν εὔχομαί σε μήτε τοιαύταις ἀνάγκαις περιπεσεῖν, μήτε περιπεσόντα καὶ δεηθέντα, τοιαύτης εὐνοίας καὶ ἐπικουρίας, οἵαν σὺ τοῖς φίλοις παρεχεις, ἐπιτυχεῖν. Ἀλλὰ σύ γε τὸν Δεσποτικὸν ὅμως ἀναλογίζου χρησμὸν, Ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν, σαφῶς διαγγέλλοντα.

EPIST. XXIII.

Bardæ patricio, et Macedoniæ duci.

ΕΠΙΣΤ. ΚΓ'.

Βάρδᾳ πατρικίῳ καὶ στρατηγῷ Μακεδονίας.

Montacut. (ep. 67, p. 119).

Impera potius cum aliorum desiderio et affectu, quam per timorem. Est enim impossibile ut non in odium timor hic mutetur. Illud autem subditorum benevolentiam omnibus vestigiis insequitur. Patet autem inter utrumque differentia, in omni actione et usu necessario. Quod si animum tuum subjecit opinio, futurum ut inde humile quid, abjectum, et contemptibile enascatur, unde tardius et invitus ad hoc consilium accedas: tu contra oppones mores constitutos et stabiles, sententiam obfirmatam, et quod assentationibus et scurris non attenditur, gravitatem in deliciis habitam opponendo. Notum porro tibi sit, quod tuo subditi imperio, pudorem suavem militari sagulo prælaturi sint, et te eo indutum magis illustrem iis appariturum. Hoc tu lenocinio, subditos tibi, quocunque volueris, perduces, multo efficacius et constantiori tenore, quam qui de fastu supercilioso, et morum asperitate, magnos sibi sumunt spiritus.

Ἄρχε ποθούμενος μᾶλλον ἢ σὺν φόβῳ· τὸ μὲν γὰρ οὐκ ἔστι μὴ οὐχὶ εἰς μῖσος ἀποκριθῆναι· τὸ δὲ τὴν τῶν ἀρχομένων εὔνοιαν εἴωθε θηρεύειν· δῆλον δὲ τὸ ἐν πάσῃ καὶ πράξει καὶ χρείᾳ διάφορον ἑκατέρου. Εἰ δέ τι ταπεινὸν καὶ εὐκαταφρόνητον, ὡς ἂν ἐκεῖθεν, ἐπιφύεσθαί σοι μέλλον ὑποτρέχει τοὺς λογισμοὺς, καὶ πρὸς τὴν συμβουλὴν ὀκνηρότερον παρασκευάζει· ἀλλὰ σύ γε τὸ βεβηκὸς τῶν τρόπων, καὶ τὸ ἐστηριγμένον τῆς γνώμης, καὶ τὸ μὴ προσαναισθάνεσθαι κόλαξι καὶ βωμολόχοις τούτοις, ἀντιτάξας σεμνότητα φίλην· εὖ ἴσθι παρὰ τοῖς ἀρχομένοις, καὶ γλυκεῖαν αἰδὼ, τῆς στρατηγικῆς χλανίδος, λαμπρότερον ὀφθήσῃ περιβεβλημένος· καὶ τῶν ἐπὶ σοβαρότητι καὶ ὀγκῳ τραχύτητι μέγα φρονούτων εὐσταθέστερον κατὰ πολὺ καὶ βεβαιότερον ἐπιδειχθήσῃ τὸ ὑπήκοον περιάγων.

EPIST. XXIV.

Joanni patricio et sacellario apud Angurios.

ΕΠΙΣΤ. ΚΔ'.

Ἰωάννῃ πατρικίῳ καὶ σακελλαρίῳ κατὰ τοὺς Ἀγγουρίους.

Montacut. (ep. 73, p. 122).

Omnino mihi recte et sapienter olim dictum videtur, ascendisse quidem multos in arborem illam, quæ tyrannis nominatur: descendit autem nullus denuo, sed singuli ruina præcipitantur. Itaque quid adeo intumescis et exsultas tu? Tu nondum super ramos hujus arboris, gravis utcunque et tumidus conscendisti, sed insipienter in ipsis caulium foliis eveheris.

Λίαν ἔμοιγε δοκεῖ καλῶς καὶ συνετῶς ὁ πάλαι λεγόμενος ἔχειν λόγος, ὡς ἀνέβησαν μὲν ἤδη πολλοὶ ἐπὶ τὸ δένδρον τοῦτο ὃ καλούμενόν ἐστι τυραννίς· κατέβη δὲ οὐδεὶς πάλιν, ἀλλὰ καταπίπτουσιν ἅπαντες. Εἰ δὲ τοῦτο, τί γαυριᾷς καὶ σκιρτᾷς αὐτὸς, οὐδ' ἐπὶ τοῖς τοῦτου κλάδοις, καὶ ταῦτα βαρὺς ὢν καὶ σοβαρὸς καὶ φλεγμαίνων, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς τῶν φύλλων αὐτοῦ πετάλοις ἀνοήτως ὀχούμενος;

EPIST. XXV.

Tarasio fratri.

ΕΠΙΣΤ. ΚΕ'.

Ταρασίῳ ἀδελφῷ.

Montacut. (ep. 78, p. 126).

Ad summa perducitur passio, et intenditur malum. Ac præter Deum et a Deo spem, nulla superest consolatio; insidiæ, minæ, terrores, qui experientiam fecerunt faciliorem, undique apparent. Quis hæc sistet? Fortassis illa ipsa quam contra nos parturiunt mors, vel illos privabit potestate et supplicia ingerendi, vel nos liberatura est a tribulationibus.

Ἀκμάζει τὸ πάθος, καὶ τὸ κακὸν ἐπιτείνεται· καὶ πλὴν Θεοῦ καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἐλπίδων, παραμύθιον οὐδὲν· ἐπιβουλαὶ δὲ, καὶ ἀπειλαὶ, καὶ φόβοι, τῶν προλαβόντων τὴν πεῖραν κουφοτέραν ἀποφαίνουσι· τίς στήσει ταῦτα; ἀλλ' ἴσως, ὃν αὐτοὶ καθ' ἡμῶν ὠδίνουσι θάνατον, ἢ τοῦ τιμωρεῖν καὶ κολάζειν ἐκείνους, ἢ ἡμᾶς ἀπάγων τῶν θλίψεων.

[21] Matth. vii, 2.

ΕΠΙΣΤ. ΚϚ'.

Ἰωάννῃ σπαθαρίῳ.

A

EPIST. XXVI.

Joanni spathario.

Montacut. (ep. 79, p. 127).

Οὐκ ἐλυπησας ὅτι ἠπάτησας · καὶ συχνὸς ὁ χρόνος ἐξ οὗ τὸν ὄφιν ὑπ' ἀνθρώπου μορφῇ κατεῖχες κρυπτόμενον · ἀλλ' ὅτι κακὸς ἐφάνης, καὶ φίλων ἐχθρός, καιροῖς δουλεύων, καὶ ἀπάτῃ ἐπερειδόμενος. Εἰ δέ σε μὴ κακὸν ἡ πρᾶξις ἐδείκνυ, καὶ εἰς ζῆλον εἶλκε τοῦ προδότου τὸ κακοῖς τὸν εὐεργέτην ἀμείβεσθαι, εὖ ἴσθι, ὡς καὶ εὐφρανας ἂν ἐκ τοῦ πάσχειν ἡμᾶς, οἷς καθαιρόμεθα, αὐτός τι τῶν ἀγαθῶν ἐκκαρπούμενος.

Non dolore affecisti, quod fraudasti, et tempus satis longum est, ex quo serpentem sub humana forma latentem occultas ; improbus apparuisti, amicis inimicus, temporibus serviens, fraudibus innixus : si te iniquum ista actio non manifestavit, et ad imitationem attraxit proditoris Judæ, ut benemeritum malis pensatum habeas, illud habe cognitum, quod si lætitia affeceris ob ea quæ patimur, aliquid inde boni tu consequeris.

ΕΠΙΣΤ. ΚΖ'.

Κωνσταντίνῳ σπαθαρίῳ γένους ὄντος Τυῤῥηνῶν καὶ δυστροπευομένῳ.

B

EPIST. XXVII.

Constantino spathario Tyrrheni generis perversis moribus prædito.

Montacut. (ep. 80, p. 127).

Τὰ Τυῤῥηνῶν δημόσια ἔργα, καὶ ἐφ' οἷς σεμύνονται, ἀρχαῖος ὁ λόγος, οὐδὲ τοῖς ἀσελγεστάτοις τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, οὐδὲ χωρὶς αἰσχύνης ὄργια γίνεται. Ὅρα οὖν ὅπως αὐτὸς νῦν πόλιν Κωνσταντίνου μετοικῶν ἄριστα βιώσεις. Ἂν γάρ τί σε καὶ μικρὸν τῆς ὀρθῆς παρατραπέντα συναίσθωνται πολιτείας, καπνὸν Τυῤῥηνικὸν ἰδόντες, καὶ τὸ πῦρ, κἂν οὐκ ἀνάπτῃς εἰς μέγα φλογὸς ὑποτοπήσουσιν αἴρεσθαι. Ἃ χρὴ διευλαβούμενον, ἀπρόσκοπον πᾶσιν, ὡς οἱ θεῖοι θεσμοὶ διακελεύονται, καὶ εἶναι καὶ φαίνεσθαι.

Publica Tyrrhenorum opera, de quibus gloriantur, vetus habet verbum, orgia fiunt, ne quidem ab impudicissimis hominum sine pudore. Cogita idcirco ut cum urbem inhabitas Constantini vitam optime instituas, si enim te intellexerint cives, vel tantillum a recte vivendi ratione declinasse, ubi fumum Tyrrhenorum animadverterint, suspicabuntur et ignem, licet haud succenderis, in magnam flammam attollendum. Quod dum sedulo præcaves, sine lapsu, quemadmodum divina jubent oracula, coram omnibus ut incedas nitendum est.

ΕΠΙΣΤ. ΚΗ'.

Λέοντι λογοθέτῃ γεγονότι, καὶ μονάσαντι, ὑπὸ δοκοῦντος φίλου παραλυπηθέντι.

C

EPIST. XXVIII.

Leonti, qui cum esset logotheta monachus fiebat, et ab amico mœrore affecto.

Montacut. (ep. 81, p. 128).

Ἀμβλὺς τὸ ἦθος, καὶ μαλακὸς τοὺς πόνους, γνώμην τε οὐ βέβαιος, καὶ λημμάτων ἥττων, καὶ τῆς ἡδονῆς ἀνδράποδον ἄνθρωπος, οὔτ' ἄν τι τῶν ἀγαθῶν γενναῖον ἐργάσαιτο, καὶ εἰς κακὸν οὐκ ἂν ἀποβαίη μέγα · ὅσοι δὲ φύσιν μὲν ὀξεῖς, καρτερεῖν δὲ πρὸς πάντα δεινοί, ὑπερόπται δὲ καὶ χρημάτων καὶ ἡδονῶν, καὶ γνώμην ἐξαγαγεῖν ἀμετάστρεπτοι. Τούτοις δὲ ἄρα καὶ ἰσχύος ποθὲν περιτεθείσης, καὶ εἰς ἀγαθὸν ἡ ῥοπὴ τὰ μέγιστα ἐξανύσειε, καὶ πρὸς τὸ φαῦλον ἐπειδὰν ἀποκλίνωσιν ἀφόρητοί τε καὶ ἀπαραίτητοι καὶ φίλοις καὶ οἰκείοις καὶ πᾶσι καθίστανται. Οὐ χρὴ τοίνυν δυσφορεῖν, ὅτι μὴ τὰ βέλτιστα παρὰ τοῦ ποτε γενναίου φίλου ἐκκαρπούμεθα · ἀλλ' εὐχαριστεῖν, ὅτι οὐχὶ μόνον μηδὲν λυπηρὸν, ἀλλ' ἐφ' οἷς μηδὲ τῶν εἰς ὑπερβολὴν ἡκόντων δυσχερῶν, ἐκεῖθεν πειρώμεθα. Εἰ δ' ἐπιστρέψει ποτὲ, καὶ πρὸς τὰς συγγενεῖς μετὰ τῆς φιλίας ἀναδράμοι ἀρετὰς, ἴσως ἀποκρύψει τοῖς εὐφραίνουσιν ἀγαθοῖς καὶ ὅσα τῶν λυπούντων ἡμᾶς προκατέλαβεν.

Moribus piger, ad labores mollis, mens inconstans, succumbens donis, voluptatem mancipium, nec aliquid boni generosive faciet ; sed nec in magnam nequitiam emanabit. Natura celeres, ad omnia sufferenda impigri, divitiarum voluptatumque contemptores, et qui facile e sententia dimoveri nolunt ; isti, accedente aliquanto potestate, vel ad virtutem magno futuri sunt momento, vel ad malum cum inclinent, intolerandi, implacabiles amicis familiaribus, singulis exsistunt : Quocirca non est ægre ferendum, quod optima quæque ab amico generoso non semper impetramus, sed gratiæ sunt agendæ, eo quod non tantum nihil triste reportamus, sed potius quod nihil ab eo proficiscatur quod inter summe tristia et molesta numeretur. At si revertatur aliquando, et ad cognatas cum amicis virtutes recurret, fieri potest ut bona quæ deinceps oblectant, omnia illa mala et tristia evanescere faciat, quibus pridem occupabamur.

ΕΠΙΣΤ. ΚΘ'.

Βασιλείῳ πράκτορι.

D

EPIST. XXIX.

Basilio practori.

Montacut. (ep. 82, p. 128).

Κείρουσιν οἱ παλαιοὶ λόγοι Προμηθεῖ τὸ ἧπαρ, ἀετὸν ἐφιστῶντες τὸν κείροντα · καὶ ἡ αἰτία, ὅτι θεόθεν τὸ πῦρ ἐκκλέψας, φησὶ, πόνων καὶ καμάτων ἀνθρώποις ἤνεγκεν αἴτιον · Εἰ δέ σε εἶλον οἱ ποιηταὶ

Veterum fabulæ depastum Prometheo hepar ferunt ab aquila detondente ; causam dant, quod de cœlo furatus ignem, laborum et defatigationum causas hominibus dedit. Quod si te ceperint poetæ

tantum malorum pyram in patriam construentem, non illi aquilarum, milvorum, accipitrum species in te concitarent, quæ viscera depascerent tua; sed et pardos, leones, et cæteras bestias in tua intestina immittere non desisterent. Tu autem cogita, quod licet poetæ non exsistant, qui hæc talia confingant, veritatis tamen Christianæ exacta ratio non cesset supplicium magis formidolosum intentare, ignem indefectibilem, tenebras exteriores, stridorem dentium, multitudinen vermium peccatoribus dum substernit. Quod si te timor futurorum in præsenti non coerceat, nec a cursu inordinato et irrationabili avertit; attamen Sodomæ et Gomorrhæ quæ litteris traditur perpessio inconsolabilis, et commune illud omnium hominum naufragium, diluvium; et quotidiana providentiæ opera, animum, et cogitationes, ad sobriam et sapientem cogitationem reforment.

A τοσαύτην κακῶν πυρὰν τῇ πατρίδι ἀνάψαντα· οὐκ ἀετῶν γένη, καὶ ἰκτίνων, καὶ ἱεράκων τοῖς σπλάγχνοις ἂν διεβόσκησαν· ἀλλὰ καὶ παρδάλεις, καὶ λέοντας, καὶ θηρία πάντα οὐκ ἂν τοῖς ἐγκάτοις, ἐπαφιέντες ἀπέκαμον. Σὺ δὲ σκόπει ὡς εἰ καὶ τὸ ποιητῶν γένος ταῦτα σχηματίζειν ἐπιλέλοιπεν, ἀλλ' ἥ γε καθ' ἡμᾶς τῆς ἀληθείας ἀκρίβεια, οὐκ ἀπέστη, φοβερωτέραν τὴν τιμωρίαν ἐπανατείνουσα· πῦρ ἀτελεύτητον· καὶ σκότος ἐξώτερον· καὶ βρυγμὸν ὀδόντων· καὶ σκωλήκων πλῆθος ὑποστρωννῦσα τοῖς ἁμαρτάνουσιν. Εἰ δέ σε καὶ τῶν μελλόντων οὔπω συστέλλει ὁ φόβος, οὐδὲ τῆς ἀτάκτου καὶ ἀλόγου φορᾶς ἀνακόπτει· ἀλλὰ κἂν γοῦν τὸ Σοδόμων καὶ Γομόρρας ἀνάγραπτον καὶ ἀπαράκλητον πάθος· καὶ τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων ναυάγιον ὁ κατακλυσμός· καὶ τὰ καθημερινὰ τῆς προνοίας ἔργα, εἰς σώφρονα τοὺς λογισμοὺς μεταῤῥυθμιζέτω μελέτην,

B

EPIST. XXX.

Michaeli protospathario.

ΕΠΙΣΤ. Λ'.

Μιχαὴλ πρωτοσπαθαρίῳ.

Montacut. (ep. 85, p. 131).

Corpus morbis, patiendo anima, vita denique tota ab hominibus contumeliis afflicta despondet se: amicorum paucitas et absentia, servorum tortiones et vincula, cognati minarum acerbitate divulsi, rerum necessariarum ablatio, librorum direptio, sacrorum ædium expilatio, quas expiatoria nobis futura constitueramus, dum caneretur, legeretur, divinis in eisdem inserviretur; contra omnes sententiæ acerbæ sunt et decreta dura edita, ita ut nemo ad nos propius accedere audeat. Quid opus commemorare quotidianas excussiones, decisiones, condemnationes; in quibus nemo testis comparet, nemo pro tribunali judex, nemo accusator; non dixero contra memet, sed contra amicos, consanguineos, servos omnino omnes, quos aliqua suberat cogitatio, me omnino non negligere. Quod si tandem cessarunt, investigantes quæstiones, non fit id ex animi ipsorum sententia, aut propter aliquam virtutem meam; sed ab excelsa fit et profunda Dei misericordia, a qua sola pendemus, et sub qua in vita agitamur; his tot tantis talibusque exhausti fluctibus, pro cognatis autem, pro amicis, pro famulis, pro canentibus Psalmos, pro quocunque humano solatio; milites, custodia tribuni, vicarii, militares copiæ nos circumsistunt. Unde poterit anima tot malorum falcibus divisa, a corpore non abripi, et aufugere, certe et hoc mihi summam dubitationem movet.

Τὸ σῶμα ταῖς νόσοις· ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς παθήμασιν· ὁ δὲ βίος ὅλος ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπηρείαις ἀπεῖπε ταλαιπωρούμενος. Φίλων ἠρεμία, θεραπόντων αἰκισμοὶ καὶ αἰχμαλωσίαι, συγγενεῖς τῇ τῶν ἀπειλῶν βαρύτητι [d]· στερήσεις καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων· ἁρπαγαὶ βιβλίων, ἱερῶν ἐκποριθήσεις οἴκων, οὓς ἱλαστήριον ἡμεῖς ἐστησάμεθα, ψαλλόντων, ἀναγινωσκόντων, ἐν πᾶσι θείοις ὑπηρετούντων· κατὰ πάντων ἁπλῶς ἀποφάσεις πικραὶ, καὶ ψηφίσματα, ἵνα μηδεὶς μηδὲ τοῦ παραγενέσθαι πρὸς ἡμᾶς πλησίον γένηται. Τί δεῖ τὰς ἐφημερίους ἀνακρίσεις λέγειν, καὶ κρίσεις, καὶ κατακρίσεις· ὧν οὐδεὶς οὔτε μάρτυς, οὔτε κριτὴς, ἀλλ' οὐδὲ κατήγορος οὐ καθ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ φίλων, καὶ κατὰ συγγενῶν, καὶ θεραπόντων, καὶ κατὰ πάντων ἁπλῶς εἰς οὓς αὐτοὺς ἡ τοῦ μελετᾷν καθ' ἡμῶν ἐλαύνει ἐπίνοια. Εἰ δὲ καὶ ἐξέλιπον [e] ἐξερευνήσεις ἐξερευνῶντες, οὔτε τῆς ἐκείνων γνώμης οὔτε τῆς ἡμῶν ἀρετῆς, ἀλλὰ τῆς βαθείας καὶ ὑψηλῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ ἧς μόνης ἠρτήμεθα, καὶ ἐφ' ᾗ τὸν βίον σαλεύομεν· τοσούτοις καὶ τηλικούτοις περιαντλούμενοι κύμασιν, ἀντὶ δὲ συγγενῶν, ἀντὶ φίλων, ἀντὶ δὲ θεραπόντων, ἀντὶ ψαλλόντων, ἀντὶ δὲ πάσης ἀνθρωπίνης παραμυθίας, τί; στρατιῶται καὶ κουστωδία, καὶ τριβοῦνοι, καὶ βικάριοι, καὶ στρατιωτικοὶ λόχοι περικάθηνται. Πῶς οὖν ἡ ψυχὴ τοσούτοις κακῶν δρεπάνοις διαιρουμένη τοῦ σώματος οὐκ ἐῤῥάγη καὶ ἐξέφυγε, τοῦτο καὶ ἡμᾶς εἰς ἀπορίαν περιίστησιν.

C

D

EPIST. XXXI.

Joanni patricio et sacellano apud Angurios.

ΕΠΙΣΤ. ΛΑ'.

Ἰωάννῃ πατρικίῳ, καὶ σακελλαρίῳ, κατὰ τοὺς Ἀγγουρίους.

Montacut. (ep. 86. p. 131).

Talem ego mihimet amicum conjungere optarem, per quem neque superbiens aliqua gratia et excelsa

Ἑλοίμην ἂν ἔγωγε φίλον ἐμαυτῷ συζεῦξαι, ἐξ οὗ, μήτε τῶν ὑπερηφάνων μοι χαρίτων καὶ ὑψηλῶν

VARIÆ LECTIONES.

[d] διαστώμενοι. [e] ἴσ add. ποτε.

μηδὲν ἔσοιτο, μήτε δεδιὼς εἴην, μήποτε πνεύσας ἐκ τοῦ ἐναντίου συγκατασπάσῃ, καὶ ἃ μηδὲ ὄναρ ἐκεῖθεν ἤλπισα. Πόθεν οὖν εἰς ταύτην ἐξέπεσα τὴν βούλησιν ; αἱ σαὶ πράξεις, τοῦ ποτε φιλοῦντος ἡμᾶς, ἐπὶ ταύτην ἤγαγον.

A impertiatur, neque a quo timeam, ne ex adverso mihi aliquid affletur unde disjiciantur res meæ, et ea in me contrahantur, quæ ne per somnum quidem cogitaram. Ast unde mihi hoc consilii aboritur ? tuæ me actiones impulerunt in hanc sententiam, qui olim me diligebas.

ΕΠΙΣΤ. ΑΒ'.

Βαάνῃ πραιποσίτῳ καὶ πατρικίῳ.

EPIST. XXXII.

Baanæ præposito et patricio.

Montacut. (ep. 91, p. 133).

Ἦν ποτε κρύφιος φίλος ὁ Ἰωσήφ, καὶ νυκτερινὸς μαθητὴς τοῦ ἐμοῦ Δεσπότου καὶ Θεοῦ · ἀλλ' ὕστερον τοὺς δεσμοὺς ἀποῤῥήξας τῆς δειλίας, τῶν εἰς τὸ φανερὸν φιλούντων θερμότερος καὶ θαῤῥαλεώτερος γέγονε · καὶ τὸ Δεσποτικὸν ἐφ' ὕδρει κρεμάμενον σῶμα τοῦ ξύλου καθελών, τῆς δυνατῆς θεραπείας οὐκ ἠμέλησε. Μέχρι τίνος τοίνυν καὶ αὐτὸς διὰ νυκτὸς ἡμᾶς ἀγαπήσας, ἀλλὰ μὴ φωτὸς καὶ ἡμέρας υἱὸς γεγονὼς, ῥήξεις ἀξίαν φωνὴν τῆς Ἰωσὴφ παῤῥησίας, καὶ καθελεῖς οὐκ ἀπὸ ξύλου τὸ σῶμα, ἀλλὰ μυρίων πειρασμῶν καὶ θλίψεων καὶ ταλαιπωρίας καὶ πικροῦ ῥυόμενος καὶ καθημερινοῦ θανάτου [f] ; Εἰ δέ σε ἡ τοῦ κόσμου φιλία, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν συμπάθεια οὐκ ἐᾷ, μάτην εἰς καταφυγὴν καὶ παράδειγμα ὁ Ἰωσὴφ ἐπενοήθη καὶ προκομίζεται.

Erat aliquando Joseph, latenter amicus et nocturnus discipulus Dei et Domini mei ; sed ruptis postea vinculis meticulositatis, inflammatius et confidentius se gessit, quam illi, qui amabant palam : Dominicum corpus contumeliose suspensum, de ligno sustulit, et quo potuit modo curavit. Quousque tu et me per noctem dilecturus es, et non lucis atque diei factus filius, vocem dignam rumpes Josephi fortitudine, et non quidem corpus de ligno auferes, sed de mille modis tentationum, afflictionum, miseriarum, acerba et quotidiana morte expedies. Quod si te impediat amicitia mundi et affectus erga mundum, frustra tibi excogitasti Josephum, et in medium adducis tanquam receptaculum et exemplar.

ΕΠΙΣΤ. ΑΓ'.

Ἰωάννῃ πατρικίῳ καὶ στρατηγῷ Ἑλλάδος.

EPIST. XXXIII.

Joanni patricio, et Græciæ duci.

Montacut. (ep. 93, p. 134).

Εὔνομος ᾄδων ἐσεμνύτετο, φασὶ, ὁ Λοκρός. Καὶ ἦδε γὰρ θέλγων, καὶ κηλούμενος τοὺς ἀκροατάς. Μιᾶς δέ ποτε ῥαγείσης αὐτῷ χορδῶν, τέττιξ ἐπὶ τὸν πῆχυν καθίσας, τὸν φθόγγον ἀνεπλήρου τῆς ῥαγείσης χορδῆς, καὶ ἦν Εὐνόμῳ πάλιν ᾄδειν, ὡς τὸ πρότερον, ἐμμελῶς. Εἰ δέ γε ἡμῖν, ἀντὶ τέττιγος καὶ ξένης ᾠδῆς, τῆς σῆς φιλίας οὐκ οἶδ' ὅθεν περιῤῥαγείσης, ἀποκαταστήσας, πάλιν ἐντείνεις τὴν νευρὰν, ἴσως ἂν εἰς τὴν προτέραν ἡμῶν ὁλοκληρίαν ὁ βίος ἐπανελθὼν, καὶ συμφωνίαν ἀρίστην ἀναλαβὼν, ᾄσεταί τι μέλος εὐδαιμονίας, ἀντὶ τῆς νῦν τραγῳδίας, ἡδὺ καὶ τερπνόν · καὶ τοῖς ἔπειτα τῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ Εὔνομος καὶ κιθαρῳδὸς, καὶ τέττιξ μουσουργὸς, μύθου πλάσμα παλαιοῦ, ἀλλ' ἀρχιερεὺς Θεοῦ [g] φίλος ἔνθεος, καὶ καλὸς, εἰς παράδειγμα καὶ παροιμίαν ἐξαρκέσει ἀληθινήν.

Celebris habetur Eunomus Locrensis cantor. Cum caneret, oblectabat audientes, et deliniebat ; at cum aliquando una e fidibus rumperetur, cicada jugo citharæ insidens, chordæ diruptæ vices adimplebat, ita ut cum concentu Eumelus uti et prius caneret. Quod si tu loco cicadæ et cantus alieni tuæ amicitiæ chordam nescio quo pacto diruptam resarcias, et intendas, fieri potest, ut vita nostra, ad priorem integritatem reducta optimam conficiet harmoniam, et pro præsenti tragœdia, concinet cantilenam felicitatis alicujus, quæ suavis, et cum delectatione sit : et futuro sæculo non aliquis Eunomus citharedus aut cicada musices operatrix, vetustæ cujusdam fabulæ figmentum, sed Dei pontifex amicus divinus et bonus sufficiet, qui in proverbium abeat verum et exemplar.

ΕΠΙΣΤ. ΑΔ'.

Λέοντι καὶ Γαλάτωνι ἀδελφοῖς καὶ ἀσηκρήτις.

EPIST. XXXIV.

Leonti et Galatoni fratribus et a secretis.

Montacut. (ep. 105, p. 150).

Εἰ τὰς πρὸς ἔριν παρασκευὰς ἐξελύσατε, τὰς ἡμετέρας ἐντολὰς, κἂν νῦν γοῦν, ἐπεὶ μὴ πρότερον, ἐκπληρώσατε, καὶ τὸ βιβλίον διορθώσασθε · σφαλμάτων γὰρ αὐτὸ μᾶλλον ἢ γραμμάτων, ὁρᾷν ἔστι τοῖς ἐντυγχάνουσι [βιβλίου ·] οὕτω δὲ οἶμαι κατὰ σπουδὴν πράξασι, καὶ ἡ ἐπὶ τῇ προτέρᾳ παρακοῇ συγγνώμη, μὴ πλέον οὖσα συγγνώμης, ἀλλὰ τὸν ὀρθὸν φυλάττουσα λόγον, ἐπακολουθήσει.

Si apparatus vestros ad contentionem missos fecistis, at nunc, siquidem non prius, præcepta mea observate, et librum corrigite. Nam qui eum in manus sumpserint, magis erroribus scatere quam litteris videbunt. Quod si gnaviter in hoc incubueritis veniam consequimini de præterita insuper habitione et neglectu, nec ultra veniam quid consequimini, nam secundum rectam rationem indulgebitur vobis.

VARIÆ LECTIONES.

f ἴσ. add. τὴν ψυχήν. g καί.

EPIST. XXXV.

Damiano hospiti.

A

ΕΠΙΣΤ. ΛΕ'.

Δαμιανῷ ξενοδόχῳ.

Montacut. (ep. 108, p. 153).

Venit ad me hesterno die, cum jam luminaria accenderentur (urgentior ejus miseria ab intempestivo accessu videbatur), homo indigens, cum ejulatu, et voce calamitatem testante, ita ut mollefacere et exorare posset ferarum animos ; tunica illum lacera vitæ opertura tegebat ; vultus plagas impactas hominum pugno præ se ferebat, quæ imprimis contuentes in compassionem et luctum adigerent ; me imprimis ita male habuerunt, quod intelligerem, illum pauperem ista passum, a mihi notis ; at causam cum rescivi, propter quam perpessus hæc insufferenda fuit ; cum nimirum ideo hæc luisse in corpore, eo quod cum silentio et voluntarie nolebat, terram ipsis tradere, quæ licet fluctuantem, vitæ tamen spem ipsius fovebat ; hæc ubi velut cumulum cæteris adjecit, confusus ego omnino constiti, ne quidem minus, quam ipse ille pauper, ut ne dicam magis, et profecto qui meum dolorem de homine injuria affecto, et te considerabit, omnino dicturus est, duplicatum esse. Quare, mi homo, miseriam pauperi condona, redde quod injuste tenes, vulnera curato beneficentiæ oleo. Quod si pauperem despicatui habes, at meum dolorem et calamitatem dele, si non potius tuam ; certe, tua, et pauperis, et meam excedit, licet nondum, ut reor, communen illius sensum habeas.

Ἦκε χθὲς, ὡς ἡμᾶς, περὶ λύχνων ἁφὰς (μεῖζον γὰρ αὐτῷ καὶ τῆς ὡρίας τὸ πάθος ἐτύγχανεν) ἄνθρωπος πένης κλαίων, καὶ φωνὰς ἠφίει πάσας [h] ἐπ' ἐλέῳ, αἳ μαλάττειν καὶ δυσωπεῖν ἴσχυον καὶ γνώμην θηρίων · χιτωνίσκος ἦν αὐτῷ περιερρηγμένος, κάλυμμα τοῦ βίου · καὶ πληγὰς τὰς ἐξ ἀνθρώπων ἔφερεν ἐπὶ τοῦ προσώπου · ἃ μᾶλλον τῶν ἄλλων εἰς οἶκτον καὶ θρῆνον τοὺς ὁρῶντας παρεκάλει · ἐμὲ δὲ πλέον, ὅτι καὶ γνωρίμων ἔργα τὰ [i] πάθη τοῦ πένητος ἐπυνθανόμην · ὡς δέ μοι καὶ ἡ αἰτία, δι' ἣν τὰ ἀνήκεστα πάθοι, δήλη ἐγεγόνει, ὅτι ποινὰς ἔτισε ταῦτα, ἀνθ' ὧν μὴ σιγῇ μηδὲ ἀγαπῴτο γήδιον αὐτὸ ἐφ' ᾧ ὃ τὰς τοῦ ζῆς ἐσάλευεν ἐλπίδας προηδικημένος · ὡς οὖν καὶ ταῦτα τοῖς ἄλλοις προσετέθη, ὅλος σφόδρα συνεχύθην, καὶ οὐδὲν ἧττον τοῦ πένητος (οὐ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν, μεῖζον) τὴν ψυχὴν διετέθην · πλὴν εἰ μή τις τὴν ἐμὴν ἀλγηδόνα ἐπί σοί τε καὶ τῷ ἠδικημένῳ γινομένην βλέπων διπλῆν ἀποφαίνῃ. Λῦσον ἄνθρωπε τῷ πένητι τὴν συμφοράν, ἀποδιδοὺς τὸ ἀδίκημα, καὶ τὰ τραύματα θεραπεύων εὐεργεσίας ἐλέῳ [j] · Εἰ δὲ τοῦ πένητος ὑπερορᾷς · ἀλλ' οὖν τὴν ἐμὴν λῦσον συμφοράν · μᾶλλον δὲ τὴν σήν · ἡ σὴ γὰρ μείζων, καὶ τῆς τοῦ πένητος καὶ ἡμῶν, κἂν οὔπω ταύτης, οἶμαι, συναίσθησιν ἔχῃς.

EPIST. XXXVI.

Michaeli protospathario.

C

ΕΠΙΣΤ. ΑΣ'.

Μιχαὴλ πρωτοσπαθαρίῳ.

Montacut. (ep. 109, p. 153).

Institutionis possessio, ætate provectiori vitæ baculus firmissimus est, et ætate florentem juvenili, sine tristitia ad virtutis transmittit tempestatem. Quocirca tuos liberos prudentia imbuito et virtute ; ut adhuc adolescentes maturam exhibeant conversationem, et sic cum consenuerint, aliorum auxilio non indigebunt.

Τῆς παιδείας ἡ κτῆσις τῷ γεγηρακότι κρατίστη γίνεται βίου βακτηρία · καὶ τὸν ἀνθοῦντα τὴν νέαν ἡλικίαν, εἰς ἀρετῆς ὥραν ἀλύπως διαβιβάζει. Παίδευε τοίνυν σοφίαν καὶ ἀρετὴν τοὺς σοὺς παῖδας · ἵνα καὶ νεάζοντες, ὡραίαν ἔχωσι τὴν πολιτείαν, καὶ γεγηρακότες μὴ δεήσονται [k] τῆς ἑτέρων βοηθείας.

EPIST. XXXVII.

Nicetæ protospathario.

D

ΕΠΙΣΤ. ΑΖ'.

Νικήτᾳ πρωτοσπαθαρίῳ.

Montacut. (ep. 114, p. 154).

De nobilibus te natum parentibus gloriaris, at ego te potius juberem magnos tibi spiritus sumere si virtute tua mereres, ut generis princeps exsistas ipse ; illud enim nequissimus allegabit, at hoc nisi optimus nemo dicet.

Αὐχεῖς, ὅτι γονέων ἔφυς εὖ γεγονότων · ἐγὼ δέ σε ἠξίουν μᾶλλον μέγα φρονεῖν εἰ τοῦ γένους ἡγεμόνα σαυτὸν δι' ἀρετῆς προετίθεις · τὸ μὲν γὰρ, ἔσθ' ὅτε, καὶ ὁ χείριστος ἔξει λέγειν · τὸ δὲ, μόνου καθέστηκε τοῦ ἀρίστου.

EPIST. XXXVIII.

Banæ præposito et patricio.

ΕΠΙΣΤ. ΑΗ'.

Βαάνῃ πραιποσίτῳ καὶ πατρικίῳ.

Montacut. (ep. 120, p. 156).

Erat olim apud Romanos, sed et Græcos (nam quid opus Christianos nominare ?) etiam contra inimicissimos, nedum bene meritos malefaciendi terminus, et modus statutus. Quin et barbari solent

Ἦν ποτε Ῥωμαίοις, ἀλλὰ καὶ Ἕλλησι (τί γὰρ δεῖ λέγειν, Χριστιανοῖς ;), καὶ κατὰ τῶν ἐχθίστων, μὴ ὅτι γε κατὰ τῶν εὐεργετησάντων, ὅρος κακώσεως · οἷδε καὶ τὸ βάρβαρον μὴ ὑπερβαίνειν νόμους κολά-

VARIÆ LECTIONES.

[h] πικράς. [i] ἴσ, τις ἦν ἔνθα τά. [j] ἐλαίῳ. [k] δεήσωνται, Hœsch.

σεων · καὶ πολλὰ δέ φασι τῶν θηρίων, ὥσπερ εὐλαβεῖσθαι καὶ ὑποστέλλεσθαι, πρὸς τοὺς ἐν συμφοραῖς ἐσχάταις κειμένους, καὶ τὸ θηριῶδες οὐκ ἐπιδείκνυσθαι. Ἡμεῖς δὲ νῦν, ὦ φιλανθρωπότατος, ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔργων ὑμῶν, καὶ νόσῳ κείμεθα · καὶ ἰατρὸν ἡ νόσος ἐπιζητεῖ · καὶ ἡμέραι τῇ νόσῳ τριάκοντα παρετάθησαν, καὶ πολλοὶ πολλάκις ὑμῶν ἐδεήθησαν, ἰατροῦ συγχωρῆσαι παρουσίαν · ἀλλ' (ὦ φύσις ἀνθρώπων, καὶ Ῥωμαίων, ὅποι γῆς ἐστε νόμοι, καὶ κλῆσις Χριστιανῶν ;) οὐκ ἐδυσωπήθητε. Ἀλλ' ἡμεῖς μὲν, βαρβάρους ὑμᾶς ἢ θηρίσια νομίζειν, οὔπω πειθόμεθα · ὑμέτερον δ' ἐστὶν ἐπισκοπεῖν, δι' ὧν εἰς ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς, τὰς ὑπερορίους ταύτας καὶ καινὰς ὑπὸ τὸν ἥλιον τιμωρίας, ἐπενοήσατε, τίνα προσηγορίαν, ἀντὶ τοῦ Χριστιανοί, καὶ Ῥωμαῖοι, καὶ Ἕλληνες, καὶ βάρβαροι, καὶ θηρία, ὀνομάζεσθαι, ταῖς ὑμετέραις πράξεσιν ἁρμόζουσαν, ἐξευρήσετε · ἡμεῖς δὲ, κἂν τῇ νόσῳ νικηθῶμεν, λαμπρότερον, εὖ ἴστε, τὸ καθ' ἡμῶν [1] στήσομεν τρόπαιον · τὸν ἡμέτερον βίαιον θάνατον, τῷ παντὶ βίῳ, στήλην τῆς ὑμῶν μιαιφονίας ἐναπολείποντες ἀνεξάλειπτον.

A leges suppliciorum statas non excedere ; imo bestias non paucas narrant, revereri quodammodo et submittere se extremas inter angustias conclusis, nec feritatem in prostratos exercere. Ego in præsenti, o clementissime, pertuam operam ultra alia, et ex morbo decumbo ; medicum flagitat illa ægritudo quæ dies jam triginta me afflixit, multi interea multis apud te intercesserunt medici, ut præsentiam concedas mihi ; sed (o communem hominum naturam ! o leges Romanas ! o Christianorum titulos ! ubi estis ?) non impetrarunt : et tamen nondum mihi subiit sententia, te cum barbaris, aut bestiis annumerare ; cogitare autem te tua interest, quamobrem in me vilem et abjectum, peregrina hæc, nova, nec sub sole adhuc visa supplicia excogitaveris, quam tibi denominationem aliam pro Christiani titulo, Romani, Græci, barbari hominis, imo bestiæ, quæ tuis respondeat actionibus excogitare velis. Ego autem si morbo succumbam, exstinctus splendidiorem de te scias velim triumphum reportaturus sum : mortem enim mihi violenter illatam columnæ vicem obeuntem indelebilis, contra tuam sanguinariam crudelitatem statuam sum relicturus.

B

ΕΠΙΣΤ. ΛΘ'.
Θεοφίλῳ πραιποσίτῳ.

EPIST. XXXIX.
Theophilo præposito.

Montacut. (ep. 121, p. 163).

Τὸ μὲν, ἀγαπᾷν τους μισοῦντας, ἀρετῆς, καί θεῖον · τό δὲ, τοὺς ἀγαπῶντας, ἀνθρώπινον καὶ κοινόν · τὸ δὲ μισεῖν καὶ τοὺς ἀγαπῶντας οὐδὲ θηρίων οἶμαι. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀγαπᾷν σε δι' ἔργων δεικνύομεν, οὐ νῦν, ἀλλὰ καὶ πάλαι, τὰ τε ἄλλα (οὐ γὰρ ἐμὸν ὥσπερ οὐδ' ὀνειδίζειν, οὕτως οὐδ' ἀριθμειν χάριτας), ἀλλὰ καὶ γράφοντες, καὶ προσαγορεύοντες, καὶ παραινοῦντες τὰ δέοντα. Εἰ δ' αὐτὸς αγτπῶντας ἐμίσησας, ἡμᾶς μὲν εἰς μείζονα βαθμὸν, ὡς ὁρᾷς, φέρων ἔστησας. Εὑρήσεις δὲ καὶ σὺ τὸν σαυτοῦ ὡς εἴθε μὴ ὄφελες.

C Odio habentes diligere, virtutis opus, et divinum ; diligentes, humanum et vulgare ; sed diligentes odio prosequi haud est, opinor, belluarum. Ego re ipsa docui me te diligere ; nec nunc primum, sed jamdudum, cum in cæteris (sed non ego soleo vel exprobrare, vel enumerare gratias) tum vel maxime scribendo, alloquendo, adhortando, et quæ tibi conveniunt suggerendo. Sin tute diligentes odio habes, certe me, quod vides, in superiorem gradum extulisti ; invenies autem, quod nolueris, et qui te ita tractabit.

ΕΠΙΣΤ. Μ'
Ἡλίᾳ πρωτοσπαθαρίῳ.

EPIST. XL.
Heliæ protospathario.

Montacut. (ep. 122, p. 163).

Οἱ πειρασμοὶ πειραζομένων γινονται πειρασμοί · μὴ πειραζομένων δὲ, στεφάνων καὶ βραβείων παραίτιοι.

D Tentationes tentantibus tentationes fiunt ; non tentantibus causant coronas et brabia.

ΕΠΙΣΤ. ΜΑ'.
Θεοφίλῳ πρωτοσπαθαρίῳ.

EPIST. XLI.
Theophilo protospathario.

Montacut. (ep. 123, p. 164).

Ταχὺ μανθάνεις τοὺς φίλους · ταχύτερον δ' ἀπομανθάνεις · ἀλλ' ἔρρωσο · μήτε μάνθάνων ῥᾷον, μήτ' ἀπομανθάνων. Τὸ μὲν γὰρ προπετοῦς καὶ κούφης διανοίας, τὸ δὲ γνώμης, ἵνα μηδὲν εἴπω φαυλότερον, ἀβεβαίου · κρίσει δὲ συνέσεως διδοὺς τὸ πρακτέον, ἵστασο μένων ἐν οἷς ἔδοξας μεμαθηκέναι.

Citissime amicos ediscis : dediscis autem multo citius : vale autem, et ne cito disce, nec citius eorum obliviscere ; est enim illud animi leviculi, nimium properantis ; et incerti, ut ne quid gravius dicam, judicii illud ; intelligentiæ tribunali ubi quod agendum stiteris, consiste firmus in iis quæ videris addidicisse.

VARIÆ LECTIONES.

[1] lege ὑμων.

EPIST. XLII.

Theodoto spatharocandidato.

A

ΕΠΙΣΤ. ΜΒ'.

Θεοδότῳ σπαθαροκανδιδάτῳ.

Montacut. (ep. 124, p. 164).

Humana omnia simul diffluunt cum tempore et evanescunt; virtus autem, ut igne et ferro, et omnibus rebus inconsumptibilis est, quibus omnia succumbunt quæ generantur; ita quoque tempus, pathos, mortem ipsam superat. Sin intuearis perspicacius, a tempore et morte ipsa magis reviviscit, et egerminat; proprium splendorem gloriamque magis admirabili modo et illustriori immoriente iterum invidia reassumit. Quid tu igitur erga ea quæ statim nunquam erunt, ac si semper perdurarent, B sis affectus? æterna interim susque deque habes, non aliter quam defluxura. Nonne aurum pro ære, quod in poesi est, permutas? Certe breviusculum est peccatum, quod natura fluida et corruptibilis sit: sed mutatur incorruptibile pro corrumpendo, sapientia pro insania, gloria pro dedecore, gehenna pro cœlorum regno.

Ἅπαντα μεν τὰ ἀνθρώπινα συγκαταῤῥεῖ τῷ χρόνῳ καὶ ἀφανίζεται· ἀρετὴ δὲ, ὥσπερ πυρὶ καὶ σιδήρῳ, καὶ πᾶσιν οἷς ὑπείκει τά ἐν γενέσει πάντα, ἀνάλωτος· οὕτω καὶ χρόνου καὶ παθῶν καὶ αὐτοῦ θανάτου περιγίνεται. Εἰ δ' ἀκριβέστερον ἴδοις, τῷ χρόνῳ, καὶ τῷ θανάτῳ μᾶλλον ἀναζῇ καὶ βάλλει, καὶ τὸ οἰκεῖον κλέος, καὶ τὴν εὐπρέπειαν, ἐναποσβεσθέντος αὐτοῖς τοῦ φθόνου, λαμπρότερόν τε καὶ θαυμασιώτερον ἀναδέχεται. Τί οὖν σὺ τῶν μὲν μετ' ὀλίγον οὐκέτι ὄντων, ὡς ἀεὶ μενόντων, ἀντιποιῇ; ὀλιγωρεῖς δὲ τῶν ἀϊδίων, ὡς ῥεόντων; οὐ χρυσῷ χαλκὸν, τὸ ποιητικὸν, ἀμείβων; Βραχὺ γὰρ τὸ ἁμάρτημα, ὅτι φθαρτῆς ἑκάτερον καὶ ῥεούσης ὕλης, ἀλλὰ φθορὰν ἀφθαρσίας, καὶ φρονήσεως ἄνοιαν, καὶ δόξης αἰσχύνην, καὶ γέενναν οὐρανῶν βασιλείας ἀνταλλασσόμενος.

EPIST. XLIII.

Joanni patricio et sacellano apud Angurios.

ΕΠΙΣΓ. ΜΓ'.

Ἰωάννῃ πατρικίῳ καὶ σακελλαρίῳ κατ' Ἀγγουρίους.

Montacut (ep. 130, p. 171).

Molestias intueri, volentem me oportuit; nolentem autem tu docuisti: et quid tibi adhuc reliquum est, quam ut sub omnium oculis et testimonio convictus tenearis, multa adhuc duriora in me machinari, quia per quotidianum exercitium, ea omnia cum minore dolore subire edoctus sum. C

Πρὸς λύπας ὁρᾷν, καίτοι ἑκόντας ἐχρῆν, ὅμως καὶ ἄκοντας ἐδιδάξατε. Τί δὴ νῦν ὑμῖν ἔσται πλέον, πλὴν τοῦ κακοὺς κρίνεσθαι ὑπὸ μάρτυσι τοῖς πάντων ὀφθαλμοῖς, πλείονα ἐπινοοῦσι τὰ καθ' ἡμῶν λυπηρὰ, ὅτε διὰ τῆς καθημερινῆς γυμνασίας καὶ ἀλυπώτερον αὐτὰ φέρειν ἐπαιδεύθημεν;

EPIST. XLIV.

Tarasio patricio fratri.

ΕΠΙΣΤ. ΜΔ'.

Ταρασίῳ πατρικίῳ ἀδελφῷ.

Montacut. (ep. 131, p. 171).

Defunctus est nobis secundum corpus amicus, sed nec ipse tu inficias iveris quin reliquit columnam universæ suæ vitæ virtutem: quocirca beatum prædicabimus eum, et tunc quemnam pro illo lessum meditabimur.

Τέθνηκεν ὁ φίλος τῷ σώματι· ἀλλ' οὐδ' ἂν αὐτὸς ἀρνηθείης, ὡς οὐχὶ ἀθάνατον ἀφῆκε στήλην, παντὶ τῷ βίῳ, τὴν αὐτοῦ ἀρετήν. Ἆρα οὖν εὐδαιμονίσομεν ὅλως τινὰ, ἂν τοῦτον θρηνεῖν μελετήσωμεν;

EPIST. XLV.

Manueli patricio.

ΕΠΙΣΤ. ΜΕ'.

Μανουὴλ πατρικίῳ.

Montacut (ep. 146, p. 203).

Fortassis ob ea confidentior exsistis, quæ D a me, cum splendide in tuo theatro conspicarer, dicebantur: *Domine*, nimirum *ne imputes eis hoc peccatum, nesciunt enim quid faciunt* [22]. Atque adeo flatus tuos contra me non cessas. Ego autem, prout tunc temporis beatam illam precem proferre dignus habitus fui, ita et adusque idem votum emitto sine intermissione. Scias autem, o bone, quod quemadmodum, ut ego mihimet legem præscripsi, talibus remunerare convicialores meos; ita et tu quoque teneris, cum homo sis (ne dicam Christianus), licet sero, tandem tamen a crudelitate recedere; sin minus feceris, ne sic quidem ego orare desinam, scilicet, ne cœlesti adoptione excidam (inde et nunc ad te admonendum pro-

Ἴσως θαῤῥεῖς, οἷς ἡμεῖς, ἐπὶ τοῦ λαμπροῦ ὑμῶν θεάτρου προπηλακιζόμενοι, ἐφθεγξάμεθα· Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι· καὶ διὰ τοῦτο πνέων καθ' ἡμῶν, οὐ λήγεις. Ἀλλ' ἡμεῖς μὲν, ὥσπερ τότε τὴν μακαρίαν ἐκείνην εὐχὴν ἠξιώθημεν εὔξασθαι, οὕτω καὶ μέχοι νῦν ἀδιαλείπως εὐχόμεθα. Ἴσθι δὲ, ὦ βέλτιστε, ὅτι καθάπερ ἡμῖν, τοιούτοις ἀμείβεσθαι τοὺς ὑβριστὰς νενομοθέτηται· οὕτω καὶ ὑμῖν, ἀποστῆναι τῆς μιαιφονίας (κἂν ὀψέ ποτε τοῦ καιροῦ), ἀνθρώποις οὖσιν (ἵνα μὴ λέγω Χριστιανοῖς), κεχρεώστηται. Εἰ δὲ μὴ, ἡμεῖς μὲν οὐδὲ οὕτω, τῆς ἡμετέρας εὐχῆς ἀποστησόμεθα, ἵνα μὴ τῆς ἄνωθεν υἱοθεσίας ἐκπέσωμεν (τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ νῦν ἡμᾶς πρὸς τὴν ὑμετέραν παραίνεσιν διανέστησεν). Ὑμῶν δὲ ἐστι λοιπὸν

[22] Rom. v, 13.

ὁρᾷν (οὐ γὰρ ἂν ἀλλοτριώτερόν τι τῆς ἐμῆς εὐχῆς εἴποιμι) ὅπως καὶ ὑμῖν τὰ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ συμφέρον μεθοδευθήσεται.

A cessi). Tuum est videre (ne longius ab oratione aberrem mea) ut exinde tute tibi omnia commodissime ordines.

ΕΠΙΣΤ. ΜΣ'.

Ἰωάννῃ πρωτοσπαθαρίῳ καὶ δρουγγαρίῳ τοῦ πλοίμου.

EPIST. XLVI.

Joanni protospathario, et dungario ploimi.

Montacut. (ep. 150, p. 206.

Οὐ τοσοῦτον χαλεπὸν, εἰ τυφλὸν[m] ὁ Πλοῦτος, κατὰ τὸν καλῶς αὐτὸν κωμικευσάμενον Ἀριστοφάνην· ἀλλ' ἐκεῖνο παγχάλεπον, εἰ καὶ αὐτὴ κάθηται τυφλὴ ἡ Δίκη, μὴ ἔχουσα δι' οὗ τοῖς ἀδικουμένοις ἐπιβλέψει. ἀλλὰ νῦν διὰ τῆς σῆς ἀρχῆς, εἰς τὸ ὁρᾷν ἐπανελθοῦσα, δειξάτω τὸν Πλοῦτον, μὴ τυφλὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄφωνον· ὑπερηχεῖ τῷδε[n] τα δίκαια, κἂν πένητος εἴη, τῶν, χρυσῷ παντὸς δικαίου φωνὴν ἐθισθέντων ἀπελαύνειν τοῦ σεμνοῦ ταύτης[o] καὶ περιβλέπτου βήματος.

Haud ita res dura est, si cæcus sit Plutus, ut comicus eum fingit scite Aristophanes : sed illud plane intolerandum arbitror, si astat illi Justitia cæca, nec oculos habeat, quibus injuria affectos intueatur. At nunc per te magistratu præditum, cum restituta sit oculis suis, ostendat illa Plutum non modo cæcum, sed et mutum : etiam majorem sonum reddat Justitia in causa pauperis, quam in illorum qui propter aurum assolebant omnimodæ justitiæ sonum ablegare ab hoc venerando et suspiciendo tribunali.

ΕΠΙΣΤ. ΜΖ'.

Ταρασίῳ ἀδελφῷ.

EPIST. XLVII.

Tarasio fratri.

Montacut. (ep. 153, p. 208).

Τί δεῖ πλέον γράψειν, ὑπὲρ οὗ γράφω; ἂν ἴδῃς τὸν ἄνδρα, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἀρετήν, οὐκ οἶδα πότερόν σοι δόξω ἐκείνῳ χαριεῖσθαι, ὅτι τῇ σῇ τοῦτον συνιστῶμεν δεξιότητι· ἢ σαυτῷ μᾶλλον, ὅτι σε τηλικούτου ἀνδρὸς καὶ τοσαύτης ἀξίου φιλανθρωπίας, εὐεργέτην ὀφθῆναι παρεσκευάσαμεν.

Quid opus est ut verba addam ulterius, rei de qua scribo ? si hominem vidisti, et virtutem hominis attendisti, nescio an tibi visus fuerim in ejus gratiam scripsisse, cum tuo recto judicio eum commendaverim ; et non potius tibi gratificatus fuisse quod, ut ejus benefactorem te præstes, induxerim, qui talis tantusque est, et tua tanta dignus humanitate.

ΕΠΙΣΤ. ΜΗ'.

Βασιλείῳ κυαίστωρι.

EPIST. XLVII.

Basilio quæstori.

Montacut. (ep. 154, p. 209).

Οἶδά ποτε τὸ δίκαιον, καὶ τὸν χρυσὸν, ἐν τῇ σῇ διαμερισθῆναι ψυχῇ· ἀλλ' οὐκ οἶδα, εἴτε καταιδεσάμενος ἡμᾶς ὁ χρυσὸς, εἴτε σοῦ τὴν ἀρχὴν, ἐν ἀρχαῖς, τῷ ἀδωροδοκήτῳ[p] τιμῶντος. Πολλοὺς γὰρ ὁρῶ ταύτην τὴν μέθοδον, θηράματι κερδῶν μειζόνων, μετερχομένους· ὅμως ὁ χρυσὸς ἀπῆλθεν, ἔχων τὸ ἔλαττον· καὶ τὸ δίκαιον λαμπρὰν ἀνεδήσατο τὴν νίκην. Νῦν δὲ πάντα σὲ φασι χρυσῷ πράττειν· καὶ οὐ πείθομαι. Χρυσός σοι, φασὶν, αἱ χεῖρες, ἡ γλῶσσα, τὸ δίκαιον. Ἀλλ' ὥσπερ οὐ πείθομαι, οὕτως εἶναι καὶ ψευδῆ τὴν φήμην εὔχομαι. Δείξει δ' ὁ τὴν ἐπιστολὴν κομίζων πένης, ἢ ψευδῆ ταύτην, ἢ ὅπερ ἀπηυξάμην, ὑπάρχουσαν.

Intelligo justitiam et aurum apud animum tuum contendere; sed ignoro num me in tantum reveritum aurum, aut imperium potius tuum, qui ab initio magistratus tui, locum tuum honoraveris per tuam a muneribus accipiendis aversionem. Multos enim novi hanc viam institisse, dum lucra majora venantur ; verum abiit hinc aurum cum præjudicio, et quod justum est splendidam reportavit victoriam. At nunc ob pecuniam te omnia facere aiunt : Ego illis haud credulus sum. Aiunt, aurum tibi sunt manus, est lingua et justitia aurum. Sed ut ipse non credo, ita falsam esse famam exoptarim quoque. Is qui reddet epistolam, pauper, docebit, falsane fuerit, an, quod nollem, vera fama.

ΕΠΙΣΤ. ΜΘ'.

Ἀλεξάνδρῳ κόμητι.

EPIST. XLIX.

Alexandro comiti.

Montacut. (ep. 158, p. 213).

Εἰ τὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως γνώμην ἔστεργες, οὐκ ἂν εἰς τὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ χαλκέως ὕβριν ἐξέπιπτες. Ὁ μὲν γὰρ, οὐδὲ κατὰ τῶν ὑπηκόων, ὡς ἔτυχε, τὰς διαβολὰς προσεδέχετο· θάτερον

Si regis Alexandri sententiam amplexarere, haud excideres in contumeliam ferrarii Alexandri. Ille non admisit promiscuas quasvis accusationes ne contra subditos ; sed dum accusator diceret, alte-

VARIÆ LECTIONES.

[m] τυφλός [n] ὑπερηχείτω δέ. [o] τούτου. [p] ἀδωροδόκητον.

ram auriculam obturabat: symbolice ostendens, quod qui accusabantur, et judicandi erant, tribunal invenirent purum a convicio solitario, nec linguæ detractionem admittens. Iste autem cum non egeret criminationibus, aut eas desperaret se reperire potuisse, seipsum, loco linguæ et manuum exhibuit contra eos, a quibus maximis beneficiis affectus fuerat. Quod nisi me præveniens divinus Paulus, venturum in te supplicium per eum, qui moribus tibi similis erat clarissime præsignasset, omnino idem et tibi iisdem ipsis verbis denuntiassem.

A δὲ τῶν ὤτων, ἐν τῷ τοὺς κατηγόρους λέγειν, ἀπέφραττε· δεικνὺς ἐν τῷ συμβόλῳ, ὡς καθαρὸν μονομεροῦς λοιδορίας, καὶ διαβόλῳ γλώσσῃ ἀνεπίβατον, εὑρήσουσι οἱ κατηγορηθέντες, τὸ κριτήριον. Ὁ δὲ, μηδὲ διαβολῶν δεηθείς, ἢ μηδὲ εὑρεῖν ἐλπίσας, οἶμαι, αὐτὸς, κατὰ τῶν τὰ μέγιστα εὐεργετησάντων, καὶ γλῶσσαι καὶ χεῖρες, ἐγίνετο. Ἀλλ' εἰ μὴ προλαβὼν ἡμᾶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος, τὴν μέλλουσάν σοι τιμωρίαν, διὰ τοῦ ὁμοτρόπου, τρανῶς προεμήνυσε, πάντως ἂν ἡμεῖς σοι ταύτην, διὰ τῶν αὐτῶν ῥημάτων, διεμαρτυράμεθα.

EPIST. L.

Tarasio patricio fratri.

ΕΠΙΣΤ. Ν'.

Ταρασίῳ πατρικίῳ ἀδελφῷ.

Montacut. (ep. 160, p. 214).

Si illum expertus cognosceres, pro quo scribo non me intercessorem pro illo haberes, sed illo uterere pro multis aliis advocato: adeo confido tuæ facilitati et bonati, ita ejus virtuti et dexteritati.

B Εἰ τοῦ ἀνδρὸς πεῖραν λάβοις, περὶ οὗ γράφω. οὐκέτι πρεσβευτὴν ὑπὲρ ἐκείνου ἐμὲ ἕξεις· ἀλλ' ἐκεῖνον ὑπὲρ ἄλλων πολλῶν. Οὕτω καὶ τῇ σῇ εὐμενείᾳ, καὶ χρηστότητι, καὶ τῇ ἐκείνου ἀρετῇ καὶ δεξιότητι, πεποιθώς εἰμι.

EPIST. LI.

Pantoleonti aspathario.

ΕΠΙΣΤ. ΝΑ'.

Παντολέοντι ἀσπαθαρίῳ.

Montacut. (ep. 168, p. 243).

Ægyptiaca mulier fuit, quæ ab efflorescente Josephi pulchritudine flamma concepta incendebatur, Sed erat ille licet puer, Israelita, qui lasciviendis amoris omnes aditus et accessus declinabat. Nec cupidinem, jaculis suis tantum, faculis et igne, ac aliis quibus illum fabulæ exornant, spoliavit: sed manifestius declaravit nullam omnino illa existentiam possidere: si non ab affectibus malis inescati homines amplecterentur et foverent. Vereor autem ne te, qui es Israelita secundum gratiam, et ad vitæ tuæ terminum provectum, barbara cupiditas, et non illa amoris, acerbum vero et turbulentum amatorem possidens, clanculum et paulatim in extremam proruat perniciem, et exinde ne contra quam Josephi, vitæ tuæ exitus enarretur. Senex amat meretricem barbaram, illa decipitur aut excutitur, sed ille amorem suum in eo consistere fecit, usque dum illa effetum amatorem, satietate et importunitate aversior, profundo

C Αἰγύπτιον ἦν τὸ ἀναφλεγόμενον γύναιον εἰς τὴν ἀνθοῦσαν ὥραν τοῦ Ἰωσήφ. Ἀλλ' Ἰσραηλίτης ἦν ἐκεῖνος, εἰ καὶ παῖς, ὁ πάσας τοῦ ἀκολάστου ἔρωτος στρεψάμενος τὰς προσβολάς. Καὶ οὐ μόνον τῶν βελῶν, οἷς αὐτὸν ὁπλίζουσιν οἱ μῦθοι, γυμνώσας, καὶ τῶν πτερῶν, καὶ τοῦ πυρὸς, ἀλλὰ μηδ' ἂν ὑπάρξαι διελέγξας ὅλως, εἰ μὴ συνεῖχον αὐτὸν καὶ περιέθαλπον αἱ τῶν τοῖς αἰσχροῖς ἡδομένων ὁρμαί. Σὲ δὲ καίτοι τῆς χάριτος Ἰσραηλίτην ὄντα, καὶ πρὸς βίου βαθύνοντα πέρας, δέδοικα μὴ ἡ βάρβαρος πλεονεξία, οὐκ ἐρῶσα, πικρὸν δὲ καὶ ὀχληρὸν ἐραστὴν κτησαμένη, λάθῃ κατὰ μικρὸν εἰς ἔσχατον ἀπωλείας συνεφέλκουσα, καὶ καταλείψῃ τοῦ σώφρονος Ἰωσὴφ ἀντίστροφον τῷ βίῳ διήγημα. Γέρων ἥρας βαρβάρου μαχλάδος· ἡ δὲ διεκρούετο· ἀλλ' ἐκεῖνος μέχρις ἐκείνου τὸν ἔρωτα ἔστησε μέχρις ἐκείνη τὸν ἔξωρον ἐραστὴν τοῦ κόρου καὶ τῆς ὀχλήσεως μυσαχθεῖσα, βάθει τοῦ ὀλέθρου βαράθρῳ κατέῤῥαξε συνωθήσασα.

perditionis barathro, una cum ipso præcipitata, allisit.

EPIST. LII.

Constantino notario.

ΕΠΙΣΤ. ΝΒ'.

Κωνσταντίνῳ νωταρίῳ.

Montacut. (ep. 172, p. 244).

Momus certe (nam ut video, quod dolendum est, frustra in præsenti de Divinis Oraculis adhibentur admonitiones) duplicem eamque discrepantem sortitur naturam. Nam si is qui calumniam impingit, cum veritate conjunctam infert, adversarium suum convictum mœrore afficit. Sin mendaciter vicinum impetit, ab illo oppugnato calumnia resiliit, et in illo consedet, qui impulavit; in ipsummet ea omnia convertit quæ nequiter in illum contexuerat, qui reprehensioni justæ non dedit aditum. Tu igitur, qui calumnias illi incessas,

Ὁ Μῶμος (περιττὸν γὰρ νῦν ὁρῶ τὰς διὰ τῶν Θείων Λογίων, οἶμοι, παραινέσεις) διπλῆν πως ἔχει καὶ ἀντικειμένην τὴν φύσιν. Ἂν μὲν γὰρ ὁ φέρων αὐτὸν, ἀληθεύοι καθ' οὗ τίθησιν, ἐλέγχει καὶ λυπεῖ τὸν ὑπαίτιον· ἂν δὲ ψευδόμενος αὐτὸν κατὰ τὸν πλησίον ἀποτίθοιτο, ἐκείνου μὲν ἀποπηδᾷ, ἐπικάθηται δὲ τῷ κομίσαντι, ἐπ' αὐτὸν ἅπαντα στρέφων, ὅσαπερ αὐτὸς κατὰ τοῦ μὴ δεδωκότος τῇ αἰτίᾳ τὴν πάροδον, ἐπονηρεύσατο. Ὅρα οὖν καὶ σὺ εἰς ἀνδρὸς ἐμβαίνων μώμους, ὃν οἱ τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταὶ, γνήσιον τῆς ἀρετῆς ἐραστὴν ὁρῶσιν, τί μέλλεις πράττειν· ἐπειδὰν

ὁ κατ' αὐτό γε τοῦτο δικαιότατος Μῶμος, οὐκ ἔχων ὅπως ἐναπερείδοιτο τῷ μάτην αἰτιαθέντι (οὐ γὰρ αἱ σκιαὶ τῶν κατηγοριῶν ἀλλ' αἱ πράξεις ἵδρυμα τῷ Μώμῳ) εἰς τὸν ἀδίκως αἰτιασάμενον, μετὰ πολλῆς τῆς πεποιθήσεως καὶ ἰσχύος ἐπαναστρέψας, ἀθάνατον αὐτῷ διαφυλάττοι τὸ δίκαιον ὄνειδος.

A quem, qui pro pietate certamen ineunt, germanum virtutis amorem agnoscunt, vide et considera sis, quid attentas. Cum enim Momus justissimus in hoc arbiter, non invenerit in eo, qui frustra accusatur ubi resideat (neque enim calumniarum umbræ, sed realiter actitata Momi sedes sunt) in eum qui injuste hominem accusavit magna cum confidentia et violentia resultans immortale ei dedecus justum comparat, nec injuria.

ΕΠΙΣΤ. ΝΓ'.

Ἰωάννῃ πατρικίῳ.

EPIST. LIII

Joanni patricio.

Montacut. (ep. 182, p. 273).

Τῷ μὲν φίλῳ, ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω, ὡς καὶ πρόσθεν ἔγνως, περὶ ψυχήν ἐστιν ὁ ἀγών· σὺ δὲ, ὡς ἐκεῖνον ὁρᾷν ἔστι, κἂν λέγει, Λεσβίαν αὐτῷ δεξιὰν προτείνεις. Ἂν μὲν οὖν αὐτὸς οὐδέποτε πάθει περιέπεσας τοιούτῳ, μέγα μὲν λέγεις· μᾶλλον δὲ, διότι μὴ πέπονθας, χρεώστην σεαυτὸν τοῦ οἰκτείρειν ἀποφαίνεις· φοβερὸν γάρ πως ἐστιν ἐν τῇ φύσει ἐν ἄλλοις μάλιστα προορώμενα τὰ ἀλγεινά, ἄλλως τε εἰ κρεῖττον μέχρι νῦν τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐτυρήθης δυσχερειῶν· οὐ γὰρ εὐπρόσοδον τῷ πρεσβευτῇ ἀθρόον ἐμβαίνειν εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῶν λυπηρῶν, ἀλλ' οὖν ἀσφαλίσαι τὸ μέλλον διὰ τῆς συμπαθοῦς περὶ τὸ ὁμόφυλον σπουδῆς. Εἴωθε γάρ πως τὰ δεινὰ, τοὺς μέχρι πολλοῦ διαφυγόντας αὐτὰ, μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐποφθαλμιᾷν καὶ σφοδρότερον, ἢ οὓς πολλάκις κατελάβοντο, διώκειν· καὶ οὐδὲν ὁρῶ τοιοῦτο πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἐν ἀνθρώποις περιστάσεων, ὡς τὸ τοῖς ἐμπεσοῦσιν ἵστασθαι βοηθόν. Εἰ δ' ἄνθρωπος ὢν καὶ αὐτὸς, ἐκοινώνησας τοῖς ἀνθρώποις q, ἐκεῖνα λογίζου, ἃ σε τότε διεστρόβει, καὶ συνέστρεφε τὰ σπλάγχνα, καὶ ὅλον πικρῶς ἐπεβόσκετο, θανάτου βαρυτέραν ἀποφαίνοντα τὴν ζωήν· μέμνημαι γάρ ποτε καὶ ἐγὼ, εἴ τι μὴ ὑπὸ τῆς συνεχείας τῶν κακῶν εἰς ὀνείρους ἀποφέρομαι, τοιοῦτόν τι (ὃ μὴ γένοιτο τοῦ λοιποῦ) καὶ περὶ τὴν σὴν εὐκληρίαν ἀπαντῆσαν· ὁτε τὸ ὄμμα ξηρὸν πρὸς πάντας ἀνέῳκτο, πάσης συμφυοῦς λιβάδος ἀπαναλωβείσης τοῖς δάκρυσι· καὶ χεῖρες πρὸ τῶν λόγων τὴν ἱκεσίαν προὐβάλλοντο τὸ πρόσωπον συντηκόμενον εἰς πολλὴν τοὺς ὁρῶντας, καὶ πρὸ τῶν χειρῶν, ἐκάλει συμπάθειαν· καὶ ὅλον εἶχε σύγχυσις καὶ κατήφεια καὶ γνόφος· καὶ κρεῖττον ἡ σιγὴ τοῦ τότε διηγήματος. Ταῦτα δή, ταῦτα (ὦ μηκέτι μηδαμῶς τοιαῦτα παθεῖον σε ἴδοιμι) σωφρόνως ἀναμνησθεὶς (πολλαχοῦ γὰρ εὔχρηστον ἡ μνήμη τῶν λυπηρῶν), γενοῦ σωτὴρ, οἷον κύχου σοι γενέσθαι τότε (οὐ γὰρ ἐμὸν εἰπεῖν, οἷον εὗρες), τῷ νῦν εἰς τὰς ὁμοίας συμφορὰς καταπεσόντι. Εὖ γὰρ ἴσθι, ὡς ἐμοί τε τὸ χρέος ἀποδεδώκως εἴης, καὶ τὸν βοηθούμενον, ἐν οἷς ἂν βούλῃ, χρεώστην ἀπροφάσιστον εὑρήσεις. Καλὸν δὲ ἐν βίῳ πολλοὺς χρεώστας, καὶ τότε εὐγνώμονας χαρίτων ἔχειν.

B

C

D

Amicus ille, cujus ago causam, quod jamdudum recte intelligis de vita sua periclitatur : Tu porro, quod in illo licet intueri, Lesbiam, utcunque nihil dicat, manum porrigis : si ipse nihil tale aliquando perpessus es, magnum est quod dicis ; sed tamen in eo quod perpessus nihil tale fueris, debitor misericordiæ faciendæ multo magis obligaris : naturaliter formidolosum est futura mala prævidere, imprimis, si quæ hominibus adversa contingere solent, seque ad hunc diem observata notasti. Non est legatione fungenti congruum constipatim proruere in malorum commemorationem, sed futurum oportet præcavere, per affectum et studium erga eos, qui sunt ejusdem naturæ participes. Usu enim ita comparatur, ut adversa illos invido magis animo intueantur, qui prospera fortuna diu usi sunt : quam illos, quos frequentius ea incursavit : nihil eo intelligo magis conducere ad avertendas ab hominibus calamitates, quam fuisse afflictis auxilio. Si homo cum sis, communicaveris cum hominibus, illa recolito, quæ te et ipsum tunc vexatum habebant, et viscera quæ subverterunt, et vitam ipsam morte gravius depascebant. Memini aliquando (nisi forte malorum magnitudo me somniare fecerit) aliquid tale (utinam non et denuo l tuam quoque felicitatem invasisse : cum sicci oculi in omnia aperirentur, humore congenito penitus per lacrymas desiccato ; cum manus verba præcederent, et preces manus tenderent, facies et vultus dejectus præ manibus intuentes vocaret multis modis ad misericordiam : cum te totum possideret confusio, dejectio, tenebræ ; præstat cætera tacere, quam profari, quæ te tunc contingebant. Hæc ipsa, quæso (o utinam unquam te denuo eadem patientem intuear !), moderate recordare (conducit etenim quamplurimum multoties malorum commeminisci) : sis illius exhibitor, inquantum tunc desiderata expetebas, ei qui in similes incidit calamitates. Quid inde lucratus, non dicam scias velim, quod et mihi debitum persolveris, et eum cui auxilium attulisti in quibuscunque volueris, debitorem habebis. Bonum est autem et utile multos per vitam habere debitores præsertim gratiam redhibentes possidere.

VARIÆ LECTIONES.

q ἴσ. ἀνθρωπίναις.

EPIST. LIV.

Mariano patricio et domestico scholarum.

Si quis unquam optaverit offerri sibi in vita occasionem talem : per quam et amicitiæ et justitiæ simul opera perficiat, non ille potiorem aliquando inveniet illa, quam in præsenti tibi offero. Injuria affectus, pro quo intervenio, non est adhuc tibi notus : causa ejus est eximie justa : si in quem intenditur actio, amicus est tibi et pauper : et non fortassis quia malus est, sed quia pauper, injustitiæ faciendæ pronus : Tu judex, bene moratus, et quod utroque non est minus, utramque virtutem illustrando dispositus : Deum habes, qui te divitiis circumfluentem custodit, nec custodiet tantum, sed, ut qui veritatem prodere non solet, propter misericordiæ actiones tuas, easdem tibi accumulabit redundantius. Quomodo quis periclitanti amico secundum leges dilectionis veræ adesse poterit ? et injuriam passo alter justitiæ oculus factus manum porrigat auxiliatricem, si ut tute fecisti et recte incedisti, quod speramus (spes enim me futurum tanquam præsens intueri facit), injuriam passo injuriam resarciet : amicum vero, domi debitum amicitiæ continens, a faciendo liberabis : Vide autem ut res illa, ad quam te hortamur, cum sit unica, et duo tibi ista repræsentans, testimonium reddat, et amori diviti, et justitiæ invictæ, cujusvis et pulchritudo in te relucens celeberrime per totam vitam prædicabitur : ita ut archetypum te et exemplum præstet virtutem amantibus imitatione dignum, et quod maximum est, inter bona quæ nominari queunt, atque caput : quod cœlestes portas hoc tibi adaperiet, ad ingrediendum immaculatum et felicem thalamum divinæ æternæ fruitionis, eo transmisso, cujus fruitione claritatis sim ego dignus.

EPIST. LV.

Eidem.

Declarasti, quantum et amicitiæ, et justitiæ tribuas, vir consummate, præsertim cum tot præterfluxerint generationes, in quibus nullum utrius-libet actum sincerum viderimus : ego certe cum ob celeritatem, tum ob magnitudinem istius rei optime gestæ gaudeo : nec gaudere cum exsultatione desistam, quia priusquam litteris explorarem an molestus tibi essem, tantum dignatus es mihi attribuere : in præsenti, adeo attollor et allatus incedo, ob promptitudinem optimæ tuæ voluntatis : et in tantum efferor ob actum plane admirabilem, sine ulla excusatione, quod verear, ne plures tibi tales ministrem occasiones, unde et meam gratiam multiplicabo, et tuam virtutem reddam illustriorem : et pro eo, quod videbor molestus, ne parcus nimium tibi, quod molestum erit mihi, te judice, censear. Sed vale in Domino, etiamsi apud ipsum, multas ejusmodi actiones inveniens, et gloriam tibi per vitæ cursum acquirens, me minime captante experimentum.

ΕΠΙΣΤ. ΝΔ'.

Μαριανῷ πατρικίῳ καὶ δομεστίκῳ τῶν σχολῶν.

Montacut. (ep, 189, p. 287).

Εἴ τις ηὔχετο διὰ βίου τοιαύτῃ περιτυχεῖν ὑποθέσει, δι' ἧς ἅμα καὶ φιλίας καὶ δικαιοσύνης ἐργάτης δόκιμος ἀναφανείη, οὐκ ἂν ἀμείνω τῆς νῦν σοι παρ' ἡμῶν προτεινομένης ὀφθείη εὑράμενος. Ὁ μὲν ἀδικούμενος, ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω, τῶν μήπω μέν σοι ἐγνωσμένων ἐστί· λαμπρὸν δὲ τὸ δίκαιον ἔχει· ὁ δὲ πρὸς ὃν ἡ δίκη, φίλος τέ ἐστι καὶ πένης, καὶ οὐδ' ἀπὸ κακίας ἴσως, ἀλλ' ἐξ ἀπορίας ὁρᾷ πρὸς τὸν ἄδικον. Σὺ δὲ καὶ κριτὴς, καὶ τρόπους χρηστὸς, καὶ ὁ μηδ' ἑτέρου ἧττον, ἑκατέραν, τῶν ἀρετῶν λαμπρῶς ἐπιδείξασθαι· τὸν Θεὸν ἔχεις ἐν ἀφθονίᾳ πλούτου τὸν βίον συνέχοντα· οὐ συνέχοντα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οὐκ ἂν σφαλείην τῆς ἀληθείας, διὰ τὰς ἐπ' ἐλέῳ σου πράξεις ἴσῃ προσθήκῃ τοῦτον ἤδη πλεονάζοντα. Πῶς ἂν τις καὶ τῷ φίλῳ κινδυνεύοντι κατὰ τοὺς νόμους τῆς ὡς ἀληθοῦς ἀγάπης βοηθήσῃ ; καὶ τῷ μὲν ἀδικουμένῳ δίκης ἄλλος ὀφθαλμὸς γενόμενος χεῖρα ἐπίκουρον προτείνοι· εἰ ὥσπερ σὺ διαπραξάμενος καὶ κατορθώσας, ὅπερ ἀξιοῦμεν (ἐλπὶς γὰρ με, τὸ μέλλον ὡς παρὸν ὁρῶσα), οὕτω λέγειν ἀναπείθει, τῷ μὲν ἀδικηθέντι τὸ ἀδίκημα ἀποκαταστήσει· τὸν δὲ φίλον, οἴκοθεν κατατιθεὶς τὸ ὀφείλημα τῆς εἰσπράξεως, ἐλευθερώσει· καὶ ὅρα ὡς ἡ πρᾶξις, ἐφ' ἣν σε παρακαλοῦμεν, μία οὖσα καὶ δύο ταῦτά σοι περιποιοῦσα, προσμαρτυρεῖ ἀγάπης πλοῦτον καὶ δικαιοσύνης ἄμαχον ἰσχύν, καὶ καλὸν τῷ βίῳ διήγημα ἐγκαινίζουσα, ἀρχέτυπόν σε τοῖς φιλαρέτοις καὶ ἀξιοζήλωτον ἐπεισάγει παράδειγμα, καὶ τὸ μέγιστον καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ὅσα τις ἀγαθὰ καὶ εἴποι καὶ ἐπινοήσοιτο κεφάλαιον, ὅτι τὰς οὐρανίους πύλας αὕτη ὑπανοίγει σοι, πρὸς τὸν καθαρὸν ἐκεῖνον καὶ μακάριον θάλαμον τῆς θείας καὶ ἀϊδίου ἀπολαύσεως, μετὰ πολλῆς προπέμπουσα (ἧς πῶς ἂν ἀξιωθείην ἔγωγε ;) φαιδρότητος.

ΕΠΙΣΤ. ΝΕ'.

Τῷ αὐτῷ.

Montacut. (ep. 190, pag. 288.)

Ἔδειξας εἰς ὅσον ἥκει καὶ φιλίας καὶ δικαιοσύνης ἡ σὴ τελειότης καὶ τότε γενεαῖς τοιαύταις ἐν αἷς οὐδ' ἑτέρας αὐτῶν, οὐδὲ τὴν συνήθη πρᾶξιν καθαρὰν ὁρῶμεν. Καὶ ἔγωγε ἐπὶ τοσοῦτον, καὶ τῷ τάχει, καὶ τῷ μεγαλείῳ, χαίρω τοῦ κατορθώματος, καὶ χαίρων οὐ λήγω τῆς ἀγαλλιάσεως, ὅτι πρὶν μὲν γράφων ἐσκοπούμην, μή πως ἄρα ὀχληρός σοι δόξω, εἰς τοιαύτας εὐθὺς ἀναβαίνων ἀξιώσεις. Νῦν δ' οὕτως ἀνεπτέρωμαι καὶ μετέωρος ὅλος εἰμὶ τῷ προθύμῳ τῆς ἀρίστης γνώμης, καὶ ἀπροφασίστῳ τῆς θαυμασίου σου πράξεως ἐπαιρόμενος, ὅτι δέδοικα μὴ πολλὰς ἔχων σοι τοιαύτας προσάγειν ὑποθέσεις, δι' ὧν καὶ τὴν ἐμὴν χαρὰν πολυπλασιάσω, καὶ τὴν σὴν ἀρετὴν λαμπροτέραν ἐπιδείξω· ἀντὶ τοῦ δοκεῖν ὀχληρὸς εἶναι, μὴ ἀφιλόκαλος, καὶ τότε παρὰ σοί κριτῇ γε (τὸ βαρύτατον) νομισθείην. Ἀλλ' ἔρρωσό μοι ἐν Κυρίῳ, κἂν μὴ δοκιμάζωμεν ἡμεῖς, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ, πολλὰς τοιαύτας ἀνευρίσκων πράξεις καὶ ταύταις ἐλλαμπρυνόμενος διὰ βίου.

ΕΠΙΣΤ. ΝΣ'.

Θεοφίλῳ ἀσπαθαρίῳ καὶ σακελλαρίῳ.

Τὸ μὲν δίκην ἀπαιτεῖν τὸν ἠδικηκότα, ἀνθρώπινον· τὸ δὲ μὴ ἀμύνεσθαι, φιλόσοφον· τὸ δὲ καὶ εὐεργεσίαις ἀμείβεσθαι, λοιπὸν ἤδη θεῖον· καὶ μιμητὰς τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς τοὺς γηγενεῖς ἀποφαίνον. Τὸ μέντοι χειρῶν ἄρχειν ἀδίκων, ἐπεὶ χώραν ἐν τοῖς εἰρημένοις οὐδεμίαν ἔχει, ἢ θηρίων πάντως, ἢ δαιμόνων πρᾶξιν ἐμφανίζει, κἂν ἀνθρώπινον εἴη σχῆμα περιδεδυκὼς ὁ πράξας. Τεσσάρων οὖν χαρακτήρων ταῖς πράξεσιν ἐνθεωρουμένων, αὐτὸς κατὰ σεαυτὸν τὸν προσφυῆ τύπον τῇ νυνί σου πράξει περιαρμόσας· εἶτα κατιδὼν ὄψῃ, κἂν ἄλλος σοι μὴ ὑποδεικνύει (φεῦ τοῦ αἰσχίστου θεάματος!) τίνος σεαυτῷ τοῖς ἔργοις διεκόλαψας εἰόνα.

ΕΠΙΣΤ. ΝΖ'.

Ἠλίᾳ ἀσπαθαρίῳ καὶ δρουγγαρίῳ τοῦ πλοίμου.

Εἶπεν ἄν τις τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν· Τὸ τάχος μόνης τύχης. Ἐγὼ δ' ἂν φαίην, ὡς εἰ μὴ θείας ἐστὶν ὁρμῆς, ἢ καιρῶν ἀνάγκης, μόνης ἀβουλίας. Σκέψασθαι δεῖ τοιγαροῦν περὶ ὧν ἐπείγῃ, καὶ μὴ τῷ προπετεῖ τὴν πρᾶξιν πιστεῦσαι. Καὶ γὰρ ἂν μὲν εἰς συμφέρον ἀποβαίη, ὥσπερ τὰς ἐκ τοῦ τέλους ὠφελείας, οὕτω δὴ καὶ τοῦ βουλεύσασθαι κερδανεῖς τοὺς ἐπαίνους· ἂν δὲ τοὐναντίον, τοῦ μὲν βεβουλεῦσθαι οὐδ' οὕτω τὴν κρίσιν ἐζημιώθης, τοῦ δέ γε μὴ ὠφελεῖσθαι, ὃ μέγιστόν ἐστιν ἐν πᾶσι τοῖς τοιούτοις παραμύθιον, οὐ σαυτὸν αἰτιάσῃ.

ΕΠΙΣΤ. ΝΗ'

Σεργίῳ ἀσπαθαρίῳ ἀδελφῷ.

Ἔλεγχος ἄκρατος εἰς δύο περιίσταται ταῦτα· ὃ μὲν βούλεται ποιεῖν, οὐ περαίνει· καὶ οἷς μὴ βούλεται, περιπίπτει· βούλεται μὲν γὰρ εἰς μετάνοιαν τὸν ἐλεγχόμενον ἄγειν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἐξανύει· περιίσταται δὲ αὐτῷ τὰ τῆς σπουδῆς εἰς τοὐναντίον· ἐκτραχύνει γὰρ μᾶλλον, καὶ εἰς ἀπόνοιαν περιτρέπει· ἑαυτόν τε δίδωσι νομισθῆναι, ὡς οὐχὶ φιλανθρώπῳ γνώμῃ, καὶ συμπαθεῖ διαβέσει, ἐπιχαιρεκακοῦντα δὲ τῷ πταίσματι τοῦ πλησίον τοῖς ὀνείδεσιν ἐπεμβαίνειν. Διὸ συνετῶς ἄγαν καὶ σοφῶς, καὶ Νάθαν ὁ προφήτης τῷ Δαβίδ, καὶ Μιχαίας τῷ Ἀχαάβ, ὑπὸ προσωπείῳ τοὺς ἐλέγχους προσενηνόχασιν· ἅμα μὲν πραοτέροις ὑπολεαίνοντες λόγοις· ἅμα δὲ καὶ διὰ τοῦ ἀγνοεῖν, εἰς ὃ τείνει καὶ ἀφορᾷ τὸ τοῦ δράματος, αὐτοὺς ἐκείνους κριτὰς ἀδεκάστους τῶν παρὰ σφίσιν αὐτοῖς ἡμαρτημένων, λαμβάνοντες. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μὲν ἤνυσε τὸ πᾶν (ἄνδρα γὰρ ἀρετῆς ἐραστὴν, εἰ καὶ παρωλισθηκότα, ἐν νουθεσίᾳ διήλεγξεν)· ὁ δὲ, ὡς πρὸς τηλικοῦτον θηρίον, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως, ἀλλ' οὖν μεγάλα ἐξήνυσεν· εἰς ἄλγος γὰρ καὶ δάκρυα παραυτίκα, εἰ καὶ πρὸς τὰ τῆς δυσσεβείας μετ' ὀλίγον ἐπαλινδρόμησε, συνέστειλεν αὐτοῦ τῆς γνώμης τὸ ἀπονενοημένον καὶ φυσώμενον. Καὶ σὺ τοίνυν, ἐν οἷς ἡ χρεία καλεῖ, ἐπιεικείᾳ κιρνῶν τοὺς ἐλέγχους, καὶ ὑπὸ προσφόρῳ παραπετάσματι τοῖς νουθετουμένοις προσφερόμενος, μᾶλλον ἐξανύσεις τὸ σπουδαζόμενον.

EPIST. LVI.

Theophilo aspathario et sacellario.

Montacut. (ep. 193, p. 292).

Actionem instituere contra injustitiam, humanum est: non ulcisci, philosophicum: at benefactis compensare, divinum: quo Patris, qui in cœlis est, terreni homines filii per imitationem fiunt. Violentas manus injicere non provocatum cum inter superius memorata locum non habeat, belluinam aut dæmoniacam actionem notat: licet actor sub humana figura fuerit. Quocirca cum quatuor sint rerum notæ: tute per temet formam actioni tuæ congenerem adapta, re perspecta intelliges, licet alius non subindicet, est enim visu res turpis, cujusnam imaginem tibi per opera tua insculpseris.

EPIST. LVII.

Heliæ aspathario, et drungario ploimi.

Montacut. (ep. 197, p. 294).

Dixit quispiam Græciæ sapientum: *Celeritas soli fortunæ convenit.* Ego dixerim, quod si non a divino motu procedat, aut temporis necessitate, celeritas inconsulta est. Considerandum ergo illud est, quod instat, nec præcipitationi res concredenda. Nam si satis commode inciderit, quod finalem attinet utilitatem, laudem eo consequeris, quasi rectum consilium ceperis. Sin contra evenerit, quam consilio capto opinabaris, judicii detrimentum non sic subibis, nec quod utilitatem non ceperis, te juste incusabis, quod in talibus solamen non exiguum erit.

EPIST. LVIII.

Sergio aspathario fratri.

Montacut. (ep. 200, p. 295).

Immoderata redargutio in hæc duo incidit: quod intendit, haud perficit: quibus nollet, incidit. Intendit, ad resipiscentiam inducere redargutum: hoc non præstat; studium divertitur in contrarium, exacerbat potius et ad desperationem adigit: opinionem de se suscitat, quod opprobriis indulget, quasi malis vicini sui gavisus, non quod humano affectu aut compassione tangatur. Quocirca consulto et sapienter, cum Nathan Davidi, tum Michæas Achabo, personatam repræsentant redargutionem: molliori sermone delinientes; et quia nesciebant quo scena tenderet, ipsos judices habentes criminum ab ipsis patratorum. Ideo Nathan perfecit quod volebat. Virum enim virtutis amantem, licet ab ea exorbitaverat, admonendo redarguit: alter autem, licet similiter apud talem bestiam non profecit, multum tamen fecit; in mœrorem protinus et in luctum conjecit, utcunque statim ad pristinam impietatem revertebatur, tamen desperatum ejus animum et inflatum coercuit. Tu autem quoties necesse fuerit, reprehensionibus admisce comitatem et sub parato velamento, admonitis te applica, atque ita magis, quod conaris, perfectum dabis.

EPIST. LIX.

Theophylacto aspathario.

Montacut. (ep. 224, p. 333).

Orarem, ut nunquam si fieri ita posset, morbo labores, nec medica arte indigeas : sin, quia homo es, necessario ægrotas, secundo, te cito convalescere, et talibus me donis remunerare, nempe Deo ingentes habentem gratias, pauperibus opitulantem, debitoribus condonantem debita. Talibusmodi ingentibus sane donis nequaquam exsaturari vel lætari desinam.

EPIST. LX.

Manueli patricio.

Montacut. (ep. 226, p. 334).

Non latebis, etiamsi lateas, Dei oculum non latibilem, qui ea agis, et apparas, quibus me per vim e vita extrahas. Qui præter ordinatam mortem, per aliam viam vita homines privat, licet manu ensem non teneat, nec tingat illum sanguine, est nihilominus homicida ; etiam cum carnificem non appellet. Si talia patrare, tribunalia cœlestia reddat implacabiliora, quousque tu te non expedies ab illis, qui tam acerbe olim ibi, quod ego nollem tibi contingere, ne quidem si adhuc magis in me feraris, frustra tamen et sine fructu, ad quæ homines undique gementes transmittuntur.

EPIST. LXI.

Leonti et Galatoni fratribus, a secretis.

Montacut. (ep. 232, p. 346).

Anatolio illo bono (nescio an ipse fictiones illas commentus est, an alterius fetum suppositium in suum adoptat ?) Pontus impletur ; tam vehementes, tam frequentes sunt mendaciorum venti ; ita undique perflant, ut nec Argoæ puppis Nautæ celebrentur, nec vellus aureum, nec spirantes ignem tauri, vel multiformes dracones, nec quæ sunt aliæ monstrosæ fabulæ deinceps fingantur. Novitia mendaciorem hyperbole efficiet, ut illa absoleta fere fidem mereantur, neque enim ante quinque dies, non ante duos, imo ne ante unam horam ad nos accessit aliquis inter eos numeratus, qui sunt cum imperio, nec qui imperio parent ; non tabellarius, non litteras annotans, non bonorum nuntius, non adversantium famulus ; imo quæ nunc in promissis dabantur, cum prioribus disperiere, aerem tantum verberantia ? Quid dico in promissis ? non enim promittebantur tantum, sed placituris isthisce clare ob oculos repræsentabantur, utcunque ne per insomnium cernebantur. Nam ab initio per imaginationes haud alicubi subsistentes conficta, circa easdem quoque diffluxere : verumtamen, quod nullus arbitror, mendacii continuatio cuivis de iis divinandi faciet potestatem exaccuratam. Quod si, contra opinionem, cum veritate coinciderint ; om-

ΕΠΙΣΤ. ΝΘ'

Θεοφυλάκτῳ ἀσπαθαριῳ.

Εὐξαίμην αν, ειπερ ἐνῆν, μηδέποτε σε περιπεσεῖν νόσῳ, μηδ' ἀκεστορίης ἐπιδεᾶ γενέσθαι τέχνης. Εἰ δ' ἄνθρωπον ὄντα, καὶ νοσεῖν ἀνάγκη · ἀλλ' οὕτω τε ῥᾳδίου τυγχάνειν τῆς θεραπείας, καὶ τοιούτοις ἡμᾶς ἀμείβεσθαι δώροις · Θεῷ μὲν μεγάλας ἀναφέροντα τὰς εὐχαριστίας, πένησι δὲ βοηθοῦντα, λύοντα δὲ καὶ τοῖς χρεωστοῦσι δίκας τὰς ὀφειλάς · ταῖς γὰρ τοιαύταις οὐδὲ κόρον ἴσμεν ἡδόμενοι μεγαλοδωρεαῖς.

ΕΠΙΣΤ. Ξ'.

Μανουὴλ πατρικίῳ.

Οὐκ ἂν λαθοις, οὐδ' ἂν λάθοις, τὸν ἀλάθητον ὀφθαλμὸν τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, δι' ὧν ἡμᾶς ἐξάγοις βίᾳ τοῦ ζῆν. Ὁ γὰρ παρὰ τὸν ὁρισθέντα τῇ φύσει θάνατον, ἕτερον τρόπον ἐλαύνων ἀνθρώπους τοῦ βίου, εἰ καὶ μὴ τῇ χειρὶ τὸ ξίφος φέρων βάπτοι τῇ σφαγῇ, ἀλλ' οὖν ἀνδροφόνος ἐστί · κἂν μήπω τὸν δήμιον ὁρᾷ. Εἰ δὲ καὶ τὸ τ ταῦτα διαφυγεῖν, χαλεπώτερα τὰ ἐκεῖθεν δικαιωτήρια ποιεῖ, μέχρι τίνος οὐκ ἀποστήσῃ σαυτὸν τῶν ἐκεῖσε, πικρῶς οὕτω, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἔγωγε βυληθείην, οὐδ' ἂν πλέον ἐπιβουλευθείην, μακρὰ καὶ μάτην οἰμώζοντα, καὶ κατολοφυρόμενον, παραπεμπόντων.

ΕΠΙΣΤ. ΞΑ'.

Λέοντι καὶ Γαλάτωνι ἀδελφοις ἀσηκρήτις.

Τῶν Ἀνατολίου τοῦ καλοῦ πλασμάτων (οὐκ οἶδα δὲ πότερον αὐτός ἐστι πατὴρ, ἢ ὑποβόλιμαίους ἑτέρων ποιεῖται γονάς) πλήρης ὁ πόντος ἐγένετο · καὶ οὕτω μὲν σφοδραί, οὕτω δὲ συνεχεῖς αἱ τοῦ ψεύδους αὖραι καταπνέουσιν, ὡς μηδ' οἷς ἡ τῶν ἐν Ἀργῷ πλωτήρων πλάνη σεμνύνεται, τὸ χρυσόμαλλον δέρας, καὶ τοὺς πυριπνόους ταύρους, καὶ τοὺς πολυμόρφους δράκοντας, καὶ τὴν ἄλλην τερατείαν, μηδὲ ταῦτα λοιπὸν εἰς μύθους ἀναφέρεσθαι · τῇ γὰρ νεωτέρᾳ τοῦ ψεύδους ὑπερβολῇ, ἔσχεν ἀνελθεῖν ἐκεῖνα τὰ παλαιὰ εἰς εἰκόνα τοῦ πιστεύεσθαι. Οὐδὲ γὰρ, οὐδ' ἡμερῶν πρὸ πέντε, οὐδὲ πρὸ δύο, οὐ μὲν οὖν ἀλλ' οὐδὲ πρὸ μιᾶς ὥρας, οὐδεὶς ἀφίκετο πρὸς ἡμᾶς, οὐ τῶν ἄρχειν λαχόντων, οὐ τῶν ἑτέροις πειθαρχούντων · οὐ γραμματηφόρος · οὐκ ἐπισημότερος γραμμάτων · οὐκ ἀγαθῶν ἄγγελος · οὐχ ὑπηρετούμενος τοῖς ἐναντίοις · ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ νῦν ὑπεσχημένα τοῖς ἔμπροσθεν συναπώλετο, τὸν ἀέρα μόνον κτυπήσαντα. Τί δὲ δεῖ λέγειν ὑπεσχημένα; οὐ γὰρ ὑπεσχημένα μόνον, ἀλλά γε τοῖς χαριεστάτοις τουτοισὶ καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν λαμπρῶς κείμενα, εἰ καὶ μηδ' ὀνείροις ὡράθησαν · καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν, εἰς ἀνυπάρκτους διαπεπλασμένα φαντασίας, περὶ αὐταῖς καὶ κατερρύηκεσα · πλὴν ἀλλ', ὅπερ οὐχ ἡγοῦμαι, ἡ συνέχεια δὲ τοῦ ψεύδους, τὴν ἐπ' αὐτοῖς μαντικὴν παντὶ παρέχεται ἀκριβώ-

VARIÆ LECTIONES.

ἴσ. καὶ μετὰ τό.

σασθαι. Ἀλλ' οὖν εἰ καὶ παρὰ δόξαν, ὅμως εἴ ποτε πρὸς ἀλήθειαν περιτραπείησαν, ἔσοιτο πάντα παρ' ἡμῶν τῷ ἀνδρὶ, ὅσα γενέσθαι αὐτῷ δι' ὑμῶν παρητήσατο. Ἐρρῶσθε.

nia ille apud me obtinebit, quæ per vos ut obtineret recusavit. Valete.

ΕΠΙΣΤ. ΞΒ'.

Ἀρσαβὴρ Ἀσπαθαρίῳ.

EPIST. LXII.

Arsaber aspathario.

Montacut (ep. 233, p. 347).

Τὸ μὲν δῶρον, μεγαλοπρεπὲς ὄν, καὶ χωρὶς τῆς ἄλλης διαθέσεως ὃ καὶ ἄλλους ἂν ἐπεπείκει, μεγαλοπρεπῶς ἡμᾶς παρεσκεύασε δέξασθαι. Ἡ δὲ διάθεσις καὶ χωρὶς τοῦ δώρου τὸ οἰκεῖν ποιεῖν διανοουμένη, ἅτε δὴ μείζων μὲν πάσης ἄλλης φιλοτιμίας, μείζων δὲ παντὸς εὐεργετήματος καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι μεγαλοφρονοῦσα οὐδενὶ ἑτέρῳ τῶν πρωτείων ὑπεξίσταται. Εἰ δὲ ταῦτα ἄν τε παρῇ τὰ δῶρα, κἂν μέγιστα ᾖ, οὐδὲν ἐκείνη δι' αὐτῶν περιβάλλεται μέγα, ἄν τε μὴ παρῇ, τῇ μονώσει πλέον ἀπαστράπτει. Ὥσπερ νέφος ἥλιος τὴν ὕλην διαφυγοῦσα καὶ καθαρὰς καὶ ἀύλους τὰς αὐγὰς τῆς φιλικῆς προ[σ]αγορεύσεως ἐκ τοῦ δεχομένου ἀντανακλῶσι τῷ πέμποντι. Διὸ μηκέτι σοι δώρων ἀπορίᾳ ἡ πρόσρησις βραδυνέτω, ἀλλ' ἐποχουμένη τῇ διαθέσει καὶ τὰς σὰς συνεπικομίζουσα ὑγείας θᾶττον ἀφικνείσθω. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδ' οὐ μὴ ἔσοιτο τῆς δι' αὐτῆς ἡμῖν ἐγγινομένης χαρᾶς καὶ θυμηδίας οὐδὲν τῶν περιγείων δῶρον [s] χαριέστερον.

Munus quidem cum sit magnificum, et quod sine dispositione alia quosvis allexisset, me, ut magnifice acciperem, invitavit. At dispositio, semoto quidem dono, cum quod suum erat peragere cogitaret, utpote aliam quamlibet honorandi causam excedens, omni beneficio majus, et cum pro tali censeri et nominari magnopere cuperet, in nulla re a primis deficit. Si ejusmodi munera afferantur, utcunque eximia sint, nihil per illa tamen voluntati accedet magnum, nisi et illa adsit ; solitudine magis illustratur : ut sol a nube subductus, et materiam illam dispellens, illimes, et puros et defæcatos amicæ compellationis radios, ab accipiente refractos admittentem mittunt. Quare non ulterius propter munerum indigentiam affari te tardabo. Sed salutatio in animi affectu evecta, et una secum tuas apportans salutationes, citius advolet : non est, nec erit terrenorum donorum aliquod magis jucundum, aut quod oblectationem majorem et gaudium operetur.

ΕΠΙΣΤ. ΞΓ'.

Ταρασίῳ Πατρικίῳ ἀδελφῷ παραμυθητικὴ ἐπὶ θυγατρὶ τεθνηκυίᾳ.

EPIST. LXIII.

Tarasio patricio, fratri, de obitu filiæ suæ consolatoria.

Montacut (ep. 234, p. 347).

Ὦ ποῦ νῦν Ἠλίας ; ποῦ δὲ Ἐλισσαῖος ; ποῦ δὲ Πέτρος, ἢ Παῦλος, ἤ τινες τῶν κατ' ἐκείνους ἱερῶν καὶ ἁγίων ἀνδρῶν ; οὐ γὰρ ἂν ἐπιστολῆς ἐδεήθην, αὐτῶν δέ τινος λαβόμενος τῶν ποδῶν, ἐπεὶ τὴν χάριν οὐκ ἔχω τῶν χειρῶν, οὐκ ἂν ἀπέστην ἅπαντα ποιῶν, ἕως ἂν ζῶσαν τοῖς γεννησαμένοις παρέθεντο τὴν παῖδα. Νῦν δὲ τί ; οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ ταῖς τηλικαύταις συμφοραῖς τοῦ γένους, ἡ καθ' ἡμῶν ὑπερόριος φυγὴ δυσωπεῖται. Ἐπιστολῆς δέομαι, ἐπιστολῆς, οἵ μοι ! θρῆνον ἀδελφοῦ, ἐπι θυγατρὶ κειμένῃ διαπραυνούσης · ὅτε τέκνων παρῆσαν ἐλπίδες, καὶ τὸν γάμον εἶχε δυσφημία · ὅτι μὴ θᾶττον τὴν παῖδα μητέρα ἐδείκνυ, μηδὲ παιδὸς παῖς χερσὶ προπατόρων ἐναθύρει τε καὶ ἐνάλλεται, περιλαλῶν τοῖς ψελλίσμασιν. Ἀλλ' ὅτε τὰ μείζω ἠλπίζετο, τότε καὶ ἃ κατείχομεν ἀνηρπάζετο · οἵ μοι τῶν παλαιῶν προπατόρων ἀπάτη καὶ παράβασις καὶ δίκη ! Πῶς εἰς τὸν παράδεισον εἵρπυσεν ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος καὶ σκολιὸς ὄφις ; πῶς ἔπεισεν [t] ; ἢ πῶς ἐκεῖθεν μέχρι τοῦ νῦν τὸ πικρὸν τοῦ θανάτου παρατείνεται κέντρον ; ἔφθασεν αὕτη καὶ καθ' ἡμῶν ἡ πληγὴ βέλους ὀξύτερον, σκηπτοῦ φοβερώτερον · καὶ κεῖται παῖς, ἄρτι τὴν ὥραν ἀνθοῦσα, δεινὸν καὶ σκυθρωπὸν ὀφθαλμοῖς τεκόντων θέαμα · ὅτε τὸ ἄνθος ἐφύετο τῆς παιδοποιίας, τότε αὐτὸ τὸ φυτὸν συν-

Ubi nunc Elias ? ubi Elisæus ? ubi Petrus, Paulus aut aliquis similis sanctus et sacer homo ? Certe non esset epistolam scribere opus, si vel pedes illorum alicujus apprehenderem, neque enim res manibus agetur, sane omnia tentarem, nec absisterem, donec vitæ restitutam parentibus suis puellam traderent. At nunc quid ? certe talibus consanguineorum ærumnis exsilium nostrum non alleviatur. Epistola opus est, hei mihi, qua luctum mei fratris ob filiæ excessum leniam. Cum liberorum spes esset, et accusarentur nuptiæ, quod citius filiam matrem non declararent ; nec filii filius in avorum manibus ludit, et circumsaltat, crepundiis blandiens : sed cum majora sperabantur, tum quæ habebamus, eripiebantur. Hei vetustissimorum proavorum fraudem, transgressionem, pœnam : quomodo in paradisum se insinuavit ille malus et perversus serpens ? quomodo persuasit ? quomodo exinde ad hunc usque diem acerbus ille mortis stimulus extenditur ? Ad nos transivit ista plaga, telo velocior, fulgure terribilior ; ita ut jaceat defuncta puella vix horæ spatio efflorescens, grave et aversandum parentum oculis spectaculum ; quo primum momento puerperii flos exeruit se, eodem exaruit, etiam radicitus. Natura

VARIÆ LECTIONES.

[s] Ἴσ. δώρων. [t] Πῶς εἶπεν.

parata est ad germinationem, et falx mortifera visceribus altius immissa vitæ vitam demessuit. Quæ suffecturæ huic casui lacrymæ ? luctus, lamenta, gemitus qualis ? os longo illo et fugiendo silentio obturatur, clauduntur labia, non gravitatem demonstrantia, non mores compositos referentia, sed ad dissolutionem conclusa : at quid ? oculi, heu, passio hæc silentium superat, nec admittit consolationem, oculi (quomodo id exprimam ?) omnem vitalem liquorem evacuantes, reliquias immittunt in cilia ; malas pro rubicunda tinctura naturali tenebrosus et mortifer inungit color, formæ omnem exspolians venustatem. Vultus denique totus ut in tali casu, spectaculum intuentibus timendum exhibet et terribile. Quæ hæc invidia ? quæ injuria ejusmodi in nos contorquet tela ? ubi transiit luctus B unus, insequitur alter vehementior ; ille lactantem infantem occupavit, hic matrem mox futuram, nisi prævenisset mala mors. Undenam tot et tantæ plagæ ? ab hominibus plagæ, ab occultis inimicis, undique circumsistunt mala, mittuntur in nos jacula, in liberos ; tragœdiis scena fimus, chorum in nos saltant luctus, dolor, tristitia, vultus dejectio, omnis plane malorum Erynnis : Clotho, nescio quæ, ut videtur, chorum in nos ducit, fusus et infelices illius glomi vitam nostram actibus innectunt, et argumenta ministrant tragicorum modorum acerbis choreutis. Sed quid mihi accidit ? quo ego feror ? qui institueram consolationem scribere, nescio quo pacto, luctu una abreptus, cum non valeret ratio, contra cursum mali in contrarium obnixi, quo C nollem delatus sum ; et solatii sermonem exorsurus, ad lacrymas plangentium abripiebar. Sed revertar ad meipsum ; nec mœroris profundo immergar : multos dolor pessumdedit, non modo corpus destruens, sed lethaliter ipsam animam vulnerans. Hostibus ne gratificemur ; oblectat hostes nostra dejectio injuriis affectorum ; ne committamus in paterna fortitudinis certamina : viderunt illi liberorum mortes, mortes non ejusmodi nostræ sunt, Deus avertat! Horum proles ignis, aqua, lacus diviserunt ; exsilium acerbissimum et intolerandum incubuit ; omnibus amicis et affinibus destituti erant. Nihil denique non auferebatur, quod tantillum solatii afferre posset ; et tamen gratias agentes tulere, et tamen supernum numen venerabantur ; quod res D humanas, ultra hominum cogitationes gubernaret. Cogitemus, qui sumus : unde orti, non e mortalibus mortales ? nonne e non exsistentibus, mox futuri ipsi quod non sumus ? ubi pater ? ubi mea mater ? annon postquam pauxillum in hac vitæ scena colluserant, nisi quod martyrum illos corona et patientiæ cohonestabat, quantocius theatro excesserunt ? Reges autem et tyranni, supercilio, et tumore immortales, annon cum suis potestatibus morte submersi sunt ? Natura omnis humana utcunque

A ἀπεμαραίνετο ταῖς ῥίζαις · ἡ φύσις πρὸς βλάστην εἱστήκει, καὶ τὸ τοῦ θανάτου δρέπανον ἐμβαθυνόμενον τοῖς σπλάγχνοις, καὶ αὐτὴν ζωὴν ἐξεθέριζε τοῦ βίου. Ποῖον δάκρυον ἀρκέσει τῷ πάθει ; τίς στεναγμός ; ὀδυρμὸς δὲ ποῖος ; σιγᾷ στόμα τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ φευκτὴν σιωπήν, καὶ χεῖλη μέμυκεν, οὐ σεμνότητα διηγούμενα, οὐδὲ τὸ τοῦ ἤθους κόσμιον ἀπαγγέλλοντα, πρὸς δὲ λύσιν συστελλόμενα · ὀφθαλμοὶ δὲ τί ; φεῦ πάθους καὶ σιγὴν νικῶντος καὶ λόγων οὐκ ἀνεχομένου ! ὀφθαλμοὶ (πῶς εἴπω) ; πᾶσαν ζωτικὴν λιβάδα κενώσαντες, νεκραῖς ταῖς βλεφαρίσι τὰ λείψανα περιστέλλουσι · τὰς παρειὰς ἀντὶ ἐρυθήματος, καὶ βαφῆς ἐμφύτου σκοτεινὸν καὶ νεκρὸν ὑπαλείφει χρῶμα, μορφῆς ἁπάσης ἐξαφανίζον εὐπρέπειαν · τὸ πρόσωπον ὅλον, ὡς ἐκ τοιούτων, φρικτὴν καὶ φοβερὰν τοῖς ὁρῶσι τὴν θέαν παρέχεται. Τίς βασκανία ; τίς ἐπήρεια τοιαῦτα καθ' ἡμῶν ἀκοντίζει τὰ βέλη ; οὔπω παρῆλθε τὸ πρότερον πένθος, καὶ πάλιν ἕτερον ἐπέπεστε μεῖζον. Τὸ μὲν εἶχεν ὑπομάζιον παῖδα · τοῦτο δὲ καὶ μητέρα ἐπὶ ἂν θᾶττον τὸ κακὸν ἐπέστη. Πόθεν αἱ τηλικαῦται καὶ τοσαῦται πληγαί ; πληγαὶ ἐξ ἀνθρώπων · πληγαὶ ἐξ ἀδήλων μηνιμάτων. Πανταχόθεν ἕστηκε τὰ δεινά · τὰ βέλη φέρεται εἰς ἡμᾶς αὐτούς, εἰς παῖδας. Γεγόναμεν σκηνὴ τραγῳδίας, καὶ χορεύουσιν ἐν ἡμῖν θρῆνος καὶ πένθος καὶ λύπη καὶ κατήφεια, καὶ πᾶσα κακῶν ἐρινύς · συνάγει δ' ἄρα, ὡς ἔοικε, τὸν καθ' ἡμῶν χορὸν Κλωθώ τις καὶ ἄτρακτοι [u], καὶ τὰ δυστυχῆ ταύτης νήματα, τόν τε ἡμέτερον βίον τοῖς δράμασι διαπλέκουσα, καὶ χορηγοῦσα τὰς ὑποθέσεις τῶν τραγικῶν ᾀσμάτων τοῖς πικροῖς χορευταῖς. Ἀλλὰ τί ἔπαθον ; ποῖ φέρομαι ; γράφειν ἀρξάμενος παραμύθιον, αὐτὸς, οὐκ οἶδ' ὅπως, τῷ πένθει συναρπασθείς, οὐκ ἀντισχόντων τῶν λογισμῶν πρὸς τὴν φορὰν τοῦ δεινοῦ, εἰς τοὐναντίον, ὧν ἐσκόπουν, παρεσύρην · καὶ παραψυχῆς εἰσηγούμενος λόγον, εἰς τὰ τῶν ὀδυρομένων ἀπηνέχθην δάκρυα. Ἀλλὰ γενώμεθα ἡμῶν αὐτῶν, μηδὲ τῷ βυθῷ τῆς λύπης βαπτιζώμεθα · πολλοὺς ἀπώλεσε λύπη, οὐ σῶμα μόνον διαφθείρασα, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς αὐτῆς λυμηναμένη τὰ καίρια. Μηδὲ τοῖς ἐχθροῖς χαριζώμεθα · μέγα γὰρ ἐχθροῖς εἰς θυμηδίαν, ἡ κατήφεια τῶν ἐπηρεαζομένων · μηδ' εἰς τοὺς πατρικοὺς τῆς καρτερίας ἐξυβρίζωμεν ἄθλους. Εἶδον ἐκεῖνοι θανάτους παίδων · θανάτους, οὐχ οἷοι παρ' ἡμῖν, μηδὲ γένοιτο τούτων τὰ ἔκγονα, πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ λάκκος ἐμερίζετο, καὶ τότε πικρᾶς καὶ βαρείας τῆς ὑπεροπίας ἐπικειμένης, καὶ πάσης ἐρημίας φίλων συγγενῶν περιεστηκυίας, καὶ πάντων ἁπλῶς ὅσα ψυχαγωγίαν τινὰ φέρει περιῤῥημένων · ἀλλ' εὐχαρίστως ἤνεγκαν · ἀλλ' ἐδόξασαν τὸν κρεῖττονα [v] ἢ κατὰ λογισμοὺς ἀνθρώπων τὰ ἀνθρώπινα διακυβερνῶντα. Ἐννοήσωμεν τίνες ἐσμὲν, πόθεν γεγόναμεν· οὐκ ἐκ θνητῶν θνητοί ; οὐχὶ ἐξ οὐκ ὄντων μετ' ὀλίγον οὐκ ἐσόμενοι ; ποῦ μοι πατήρ ; ποῦ δέ μοι μήτηρ ; οὐχὶ μικρὰ τῷ βίῳ προσπαίξαντες, πλὴν ὅσα μαρτυρικὸς αὐτοὺς καὶ τῆς ὑπο-

VARIÆ LECTIONES.

[u] Ἀτροπός. [v] Ἴσ. τὸν Θεὸν. κρεῖττον.

μονῆς διεκόσμει στέφανος, θᾶττον λιπόντες τὸ θέατρον ὤχοντο ; Οἱ δὲ βασιλεῖς καὶ τύραννοι, οἱ τῷ φρυάγματι καὶ ταῖς ὀφρύσιν ἀθάνατοι, οὐχὶ τῷ θανάτῳ δυναστείαις αὐταῖς καταδύονται ; Πᾶσα φύσις ἀνθρώπων, κἂν ἐξουσιάζουσα ᾖ, κἂν ἰδιῶτις, κἂν γερόντων, κἂν νέων, κἂν ἀνδρῶν, κἂν γυναικῶν, θανάτῳ πάντως τέμνεται τοῦ βίου · καὶ οὐδὲν οὐ μὴ διαφύγῃ τὸ ἐκείνου δρέπανον · οὐδὲν καινόν, οὐδὲ παράδοξον, οὐδὲ τῆς φύσεως ὑπέστημεν ὑπερόριον. Θνητὴ προελήλυθεν ἐκ σπλάγχνων θνητῶν καὶ τῷ θνητῷ βίῳ νόμῳ φύσεως λειτουργήσασα, τῷ αὐτῷ τῆς φύσεως νόμῳ πρὸς τὴν ἀθάνατον πολιτείαν ἀπεδήμησεν. Οὐκ ἔλιπε παῖδας ὀδυρομένους ὀρφανίαν · οὐκ ἀπῆλθε τὸν περὶ τὰ ἔκγονα πόνον πικρότερον τοῦ θανάτου συνεπιφέρουσα κέντρον · οὐκ ἔλαβε πολλὴν πεῖραν τῶν ἀνιαρῶν · οὐκ ἐξήτησε θάνατον, οὗ πολλοὶ πολλάκις συμφοραῖς ἀφύκτοις περιστοιχηθέντες [x] ἐπεθύμησαν. Γονεῦσι προσομιλοῦσα τῆς ζάλης ἐξῆλθε τῶν προσκαίρων · χερσὶ μητρικαῖς ἀπῆλθεν ὑπηρετουμένη · χερσὶ τεκόντων ἐναπέθετο τὸ πνεῦμα. Ἐκηδεύθη τὸ σῶμα · παρεδόθη τάφῳ, καλοῖς ἐνταφίοις εὐσεβείᾳ καὶ σωφροσύνῃ καὶ πολλῶν εὐχαῖς ἐλεημένων προπεμπομένη · ἀπῆλθεν εἰς χῶρον, ἐξ οὗ πᾶσα λύπη καὶ στεναγμὸς ἀπελήλαται. Τί πλέον ἔδει ; εἰς τοὐναντίον μοι τρέπει τὸ ἄλγος, τὰ περὶ τὸ μακάριον ἐκεῖνο θυγάτριον οἰκονομηθέντα · καὶ μακαρίζω ταύτην τῆς ἀποδημίας, καὶ τὸν θρῆνον εἰς δόξαν Θεοῦ μεταβάλλω, καὶ τὴν ἀμηχανίαν εἰς εὐχαριστίαν, οὕτως αἰσίως καὶ ὡς ἄν τις μόλις εὔξαιτο ἀπηλλαγμένην ὁρῶν τῶν παρόντων. Ἀλλ' οὐ πολὺν ἐπεβίω χρόνον · καὶ τί διαφέρει ἄν τε πλείους, ἄν τε ἐλάττους τὴν ζωὴν ἡμῶν διαμερίσωσιν ἡμέραι, ὅτε καὶ τὸ πλεῖον καὶ τὸ ἔλαττον, εἰς τὰς αὐτὰς τοῦ θανάτου πύλας διαβιβάζει ; Οὐδεὶς ἥδεται τοῖς παρελθοῦσι, τὸ μέλλον οὐκ ἔστι, τὸ παρὸν ἐν ᾧ ἄν τις καὶ τὸ ἥδεσθαι θείη παντελῶς ἀχαριαῖον · ὥστε καὶ ὁ μακρὸς καὶ βραχὺς τοῦ βίου χρόνος, τῷ παρόντι μόνον τὴν αἴσθησιν τῶν ἡδέων περικλείων, εἰς ἴσην καὶ ὁμοίαν ἀπόλαυσιν, τόν τε εἰς γῆρας βαθύνοντα, καὶ τὸν ἐναχμάζοντα τῇ νεότητι συνάγει, ἑκατέρου μὲν τὴν αἴσθησιν τῇ παρούσῃ τέρψει διαπλανῶν, οὐδενὸς δὲ, οὔτε τῶν παρεληλυθότων, οὔτε τῶν μελλόντων, οὐθεμιᾶς ἡδονῆς, οὐδ' ἑτέρῳ μετέχειν ἐνδιδούς. Οὕτως ἀδιάφορον πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον ἐμβιῶναι · μᾶλλον δὲ οὐδ' ἀδιάφορον. Εἰ γὰρ οὐδεὶς ἄνθρωπος ἀπὸ ῥύπου καθαρὸς εἴρηταί τε, καὶ τοῖς ἔργοις ὁρᾶται πιστούμενον, οὐδ' ἄν εἰ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτῷ, ὁ ἐν ἐλάττονι χρόνῳ τὸ πήλινον τοῦτο σκήνωμα καταλιπὼν, ἔλαττον ἔχων ἀπῆλθε καὶ κηλίδων τῶν σωματικῶν. Οὐκ οὖν ὁ πενθῶν τὴν ἀπελθοῦσαν, ὅτι θᾶττον ἀπήλλαξε τῶν παρόντων, ὅτι ἔλαττον μετέσχε τῶν μολυνόντων, τοῦτο δάκρυον ποιεῖται, καὶ τὸ καθαρωτέραν αὐτὴν τῷ ἐκεῖθεν ὀφθῆναι Νυμφίῳ, νομίζει[ς] συμφοράν · ἀλλὰ πρὸ ὥρας μετέστη · μή μοι γένοιτο τοιαύτην φωνὴν ἀκοῦσαι · φωνὴν ῥηθῆναι μὲν τολμηράν · ἐννοηθῆναι δὲ τολμηροτέραν. Πρὸ

A potentia fruatur, licet privati, senes, juvenes, viri, mulieres, per mortem de vita tollitur, nec est quod ejus falcem evitare queat. Novum non est, aut paradoxum, quod naturæ exsilio subjiciamur, mortalis illa prodiit e visceribus mortalibus, et vitæ mortali ubi juxta legem naturalem inservisset, per eamdem legem ad immortalem statum peregrinatur : liberos haud reliquit orphaniam gementes suam ; non excessit una secum desiderium circa prolem asportans morte acerbiorem stimulum, experientiam miseriarum multiplicem non habuit, mortem non quæsivit, quam multi multoties malis inevitabilibus oppressi optarunt, cum parentibus versata et temporali procella exiit, exiit ministerio maternarum manuum, in manibus parentum emisit spiritum : B curabatur corpus, mandabatur sepulcro fasciis tumularibus egregiis involuto pietate et modestia, multorum miserantium precibus comitata in regionem abiit, unde exsulat luctus et gemitus universim. Et quid ultra desiderari potest ? In contrarium dolorem me adigunt, quæ circa beatam illam filiam tuam administrabantur ; excessum hunc illius felicem prædico ; luctum in Dei gloriam muto, infortunium in gratiarum actionem : cum tam feliciter, ita ut vix optares, videam præsentibus liberatam. Verum haud ita diu in vita fuit ; quid interest si plures, an pauciores dies vitam nostram dividant ; cum minus et magis in easdem mortis portas nos transmittant ? Præteritis nemo delectatur ; quod futurum est, nondum est ; præsens, in quo omnis oblectatio, momentaneum est. Longum ergo vitæ, C et breve tempus, cum delectamentum præsenti tantum circumscribat, una et eadem fruitione illum, qui longævam attigit senectutem, et qui juventa floret, constringit ; utriusque sensum oblectamento præsenti errabunde definiens ; nullius autem vel e præteritis, aut futuris, voluptate gaudere cuivis permittens, adeo res indifferens est, longo vel brevi spatio superesse. Imo potius haud est indifferens ; si enim a maculis nemo prorsus est immunis, quod et dicto et facto confirmatum videmus, ne si vita ejus sit unius diei, certe qui et abbreviato magis tempore istius vitæ exuit tabernaculum luteum, cum paucioribus corporis sordibus hinc excedit. Quocirca qui luget illius obitum, eo quod a præ- D sentibus tam cito liberatur, eo quod minus maculārum participavit, polluentium lacrymas fundit, et inter calamitates computat, quod splendidior sponso præsentetur. Sed excessit ante tempus. Quin hanc ego vocem nullus audiam, dictu audacem, cogitatu audaciorem. Ante tempus, ais ? Cum nasceretur, cur non dicitur ante tempus in lucem edita ? Nascebatur de divino nutu et tempestive. An nosmet nos statuemus arbitros de tempore, quod ad conditorem hinc abibit ? Annon ille opifex produxit in tempore, ad se assumet nesciens, opportunum tem-

VARIÆ LECTIONES.

x περιτυχόντες.

pus? de gutta in carnem solidavit, in utero formavit, in lucem produxit, ab infantia ad ætatem puerilem custodivit, ad thalamum, ad perfectam ætatem, ecquid horum intempestive ? ut cum in æternum vitam permutat, tum solum agit intempestive? sit longe a lingua pietatem meditante hæc blasphemia, longe ab animo moderato ; dignum id est longis lamentis, et multis lacrymis, obrutum hominem tali cogitationum nequitia; non autem mortalia immortalibus mutare : quocirca lugere non oportet illam quæ corpus mortale reliquit, sed illum qui mortificat mentem immortalem, non quam thalamus cœlestis complectitur; sed qui spe mortifera animam sepelivit : sed prævenit abiens parentes ; et quid tum ? operata forsitan patris et matris interitui, hinc tunc excedere debuit tot plagis cæsa. Hæc B qui ait, non patris viscera, sed novercæ affectum refert, non patris aut matris certe amorem ; magis illum, qui quod se oblectet quærat, quam quod filiæ exsistat gratum, quique sub desideriis filiæ sui ipsius curam meditatur. Quid tristitiæ est intueri mortem amatorum ? excessit hinc filia, a morte libera, hoc triste non est : et quid nos tum consumimus tristitia? si rediviva tibi adesset nata, et astans manum manui misceret, si blando et exhilarante vultu oscula daret et alloqueretur. Quid te affligis, pater ? quid lamentaris, quasi mala me excedentem ambirent ? Habitare paradisum sortita sum, jucundum oculis spectaculum, jucundius fruitione, experientia omnem excedit fidem ; paradisus ille sedes paterna et principalis nostri generis, in C quo Dominicæ manus opificium naturale primi nostri parentes, antequam insibilaret serpens, hoc est, beatam vitam agebant : hunc campum ille nequam et incurvus serpens illabi nequit adhuc, nec insusurratos sermones insinuare fraudulenter. Inest ibi nobis mens omni machina superior, omni arte major, non est ibi oculus aperiendus aut majoris oblectationis fruendæ desiderium. Sumus omnes sapientia divina et cœlesti sapientes ; vita omnis transigitur in inenarrabilibus nec invidendis bonis, inde tota nobis festivitas et panegyris : splendidi splendide in corporibus incorruptibilibus et purissimis versantes, Deum videmus, quomodo homini videre fas est Deum, illus inexplicabile et incomprehensibili pulchritudine, quasi luxuriantes con- D tinuo tripudiamus, nec satietas adest : luxuriæ abundantia illius summitas sit dilectionis, et illam comitata fruitio inenarrabile illud gaudium, et inexplciabilem exsultationem operatur : adeo ut amor me inmensus eo revehat, dum tecum hos sermones fero, nec possum illorum partem vel minimam referre. Accedes tu aliquando eo cum dilecta mea matre, et tum me pauca quædam de multis, et minutiora enarrasse censebis, teque ipsum de hac tristitia accusabis, qui me in talibus bonis versantem deploras : verum, dilectissime pater, de cætero me lætus præmitte isthinc, nec diutius detine, ne plus incommoderis, et idcirco vehementius affligaris. Si

A ὥρας · καὶ πῶς ὅτε τὰς μητρικὰς ἔλυσεν ὠδῖνας, οὐκ ἐνομίζετο λύειν πρὸ ὥρας ; ἀλλ' ἐτέχθη μὲν νεύσει Θεοῦ καὶ καθ' ὥραν. Ἀπελθεῖν δὲ πρὸς τὸν Πλάστην ἡμᾶς αὐτοὺς καθίζομεν ὁροθέτας ; καὶ προάγει μὲν ὁ Δημιουργὸς καθ' ὥραν, λαμβάνει δὲ πρὸς ἑαυτὸν οὐκ εἰδὼς τὴν ὥραν ; ἀπὸ σταγόνος ἔπηξεν εἰς σάρκα, διέπλασεν ἐν μήτρᾳ, προήνεγκεν εἰς φῶς, ἐκ βρέφους διετήρησε μέχρι παιδὸς, μέχρι παστάδος, μέχρι τελείας ἡλικίας · τούτων οὐδὲν οὐ καθ' ὥραν ; Ὅτε δὲ πρὸς τὸν ἀθάνατον ἀμείβει βίον, τότε μόνον οὐ καθ' ὥραν · πόρρω γλώσσης εὐσέβειαν μελετώσης ἡ τοιαύτη δυσφημία · πόρρω φρονήματος σωφρονοῦντος · τοῦτο θρήνων μακρῶν, τοῦτο δακρύων πολλῶν ἐγκαταχωσθῆναι τὸν ἄνθρωπον τηλικαύτῃ μοχθηρίᾳ λογισμῶν, ἀλλ' οὐχὶ τὸ διαμεῖψαι τὰ ἄφθαρτα τῶν φθαρτῶν. Οὐ μὲν οὖν οὐχὶ πενθεῖν τὴν διαφυγοῦσαν σῶμα θνητὸν δεῖ, ἀλλὰ τὸν νεκρώσαντα τὸν ἀθάνατον νοῦν · οὐδ' ἣν οὐράνιος παστὰς θαλαμεύει, ἀλλ' ὃς ἐνέθαψε τὴν ψυχὴν ἐλπίσι νεκραῖς. Ναὶ, φησὶν, ἀλλὰ τεκόντων προαπῆλθε · τί δαὶ ἄρα, ἐβούλετο δέ τις αὐτὴν μητρὸς καὶ πατρὸς θανάτῳ προκατεργασθεῖσαν πρότερον, οὕτως ἀπελθεῖν, τηλικαύταις πληγαῖς μεμαστιγωμένην ; πατρὸς οὔ μοι σπλάγχνα, μητρυιᾶς διάθεσιν οὗτος, ἀλλ' οὐ πατρὸς οὐδὲ μητρὸς φίλτρον, ἀπαγγέλλει, καὶ ζητοῦντος τὸ οἰκεῖον ἡδὺ ἢ τὸ τῇ θυγατρὶ κεχαρισμένον, καὶ σοφιζομένου πόθῳ παιδὸς τὴν ἑαυτοῦ θεραπείαν. Τί γὰρ λυπηρὸν ἰδεῖν στεργομένων θάνατον ; οὐκ οὖν ἀπῆλθεν ἡ παῖς ἐλευθέρα τούτου · ἀλλ' οὐ λυπηρόν. Καὶ τί δαπανῶμεν ἑαυτοὺς τῇ λύπῃ ; Εἰ δ' αὖτη σοι παρῆν ἐκεῖθεν ἡ παῖς ἐπιστᾶσα, καὶ χειρὶ χεῖρα ἐμβαλοῦσα, ἱλαρῷ δὲ καὶ χαίροντι προσώπῳ κατεφίλει τε καὶ προσεφθέγγετο, Τί δὲ ἄρα κόπτεις σεαυτὸν, ὦ πάτερ ; τί δὲ θρηνεῖς, ὡς ἐπὶ κακοῖς, ἀπελθοῦσαν ; ἐμοὶ παράδεισος ἔλαχεν οἰκεῖν. Γλυκὺ μὲν τι θέαμα ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν · γλυκύτερον δὲ ἐναπολαῦσαι · μείζω[ν] δὲ πίστεως ἁπάσης ἡ πεῖρα. Παράδεισος ἐκεῖνος ἡ πρώτη καὶ θαυμασία τοῦ γένους πατρὶς, ἐν ᾧ πάλαι τῆς Δεσποτικῆς παλάμης τὸ φιλοτέχνημα τῆς φύσεως οἱ προπάτορες, πρὶν ἢ τὸν ὄφιν ὑποψιθυρίσαι, τῆς εὐδαίμονος καὶ μακαρίας ἀπήλαυον ζωῆς. Ἀλλὰ νῦν οὐδὲ ὁ σκολιὸς ἐκεῖνος καὶ πονηρὸς ὄφις, χώραν ἔχει ὑφερπῦσαι, οὐδέ τινας ψιθύρους λόγους ὑπομηχανᾶσθαι · ἀλλ' οὐδ' ἐν ἡμῖν ἐστί τις, οὗ μή ἐστιν ἡ γνώμη μηχανῆς ἁπάσης καὶ τέχνης ἀμείνων · οὐδ' ὀφθαλμούς δὲ τις ἀνοιχθῆναι δεῖται ἢ τινος μείζονος ἐπιθυμίας ἀπολαῦσαι. Ἐσμὲν γὰρ ἅπαντες σοφοὶ μὲν τὴν θείαν καὶ οὐράνιον σοφίαν · ἐν ἀφθόνοις δὲ καὶ ἀνεκλαλήτοις ἀγαθοῖς · ὁ δὲ πᾶς βίος ἡμῖν ἑορτὴ καὶ πανήγυρις. Λαμπροὶ δὲ λαμπρῶς ἐν ἀφθάρτοις καὶ καθαρωτάτοις πολιτευόμενοι σώμασι, Θεὸν ὁρῶμεν, ὡς ἔστιν ἀνθρώπῳ δυνατὸν ἰδεῖν, καὶ τούτου τῷ ἀφράστῳ καὶ ἀπερινοήτῳ κάλλει ἐντρυφῶντες, διαπαντὸς ἀγαλλόμεθα, καὶ κόρος τούτων οὐδεὶς, ἀλλὰ τὸ ἄφθονον τοῦ τρυφᾶν ἀκμὴ γίνεται τοῦ ἐρᾶν, καὶ τῷ ἔρωτι συμπροϊοῦσα ἡ ἐξουσία τῆς ἀπολαύσεως, ἄφατόν τινα καὶ ἀνεκδιήγητον, ὡς ἀληθῶς, τὴν χαρὰν ἐκείνην καὶ ἀγαλλίασιν ἐργάζεται · ὡς καὶ νῦν ἔμοιγε ταῦτά σοι προσομιλούσῃ,

δεινὸς καὶ ἀμήχανος πρὸς ἐκεῖνα ἔρως ἐπιστρέφει, καὶ οὐδὲ τὸ βραχύτατον αὐτῶν παραχωρεῖ διηγήσασθαι. Ἐλεύσῃ δέ ποτε καὶ αὐτὸς ἐκεῖσε ἅμα φίλῃ μητρί, καὶ τότε πολλὰ μὲν ἐμὲ τοῦ μικρὰ περὶ τηλικούτων εἰπεῖν· πολλὰ δὲ σαυτὸν τοῦ πένθους αἰτιάσῃ· οἵων καλῶν κἀγαθῶν ἡμῖν κατωδύρου Ἀλλά με λοιπόν, ὦ φίλτατε πάτερ, χαίρων ἔα καὶ πρόπεμπε· μηδὲ πλέον κατέχῃς, ἵνα μὴ πλέον ζημιώσῃς, καὶ διὰ τοῦτο πικρῶς ἀνιάσῃς. Εἰ ταῦτα δὲ καὶ τοιαῦτα ἕτερα τὸ μακάριον ἐκεῖνο θυγάτριον διεξήει, ἆρ' οὐκ ἂν δυσωπηθεὶς καὶ τὸν ὀδυρμὸν ἀπέθου καὶ χαίρων χαίρουσαν ἀπιέναι προέπεμπες; Εἶτα ἂν μὲν ἡ παῖς ταῦτα λέγῃ, βελτίους ἐσόμεθα καὶ τοὺς θρήνους ἀποῤῥίψομεν; ἂν δ' ὁ κοινὸς Πλάστης καὶ Δεσπότης βοᾷ· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται· καὶ ὅ τε ἡτοίμασεν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. ὡς ἀπιστοῦντες οὐδὲν ἄμεινον διακείσόμεθα, ἀλλ' ἐπὶ πλέον θρηνήσομεν; Καὶ ποῦ τοῦτο καλόν; ποῦ δὲ δίκαιον; ποῦ δὲ λογισμῶν ἐγγὺς ἑστηκότων τοῦ πρέποντος ἢ συμφέροντος; Εἶτα οὐδὲ τὴν ἐμὴν αἰσχύνῃ κοσμιωτάτην νύμφην, εἰς τὰ τῶν θηλέων δάκρυα τὸ ἀῤῥενωπὸν διαχέων καὶ καταφερόμενος· οὐδὲ φείδῃ τῆς γυναικείας ἀσθενείας, οὐδ' ἡ περὶ αὐτὴν εὔλογος συμπάθεια καὶ ὠφέλιμος τὴν παράλογον διαλύει καὶ ἀσύμφορον. Εἰ γὰρ ἄνδρες, παρ' ὧν ταῖς γυναιξὶν ἡ ἀνάκτησις, ἴσα γυναίοις κόψονται· τί τὸ περὶ αὐτὰς ἔσται; πόθεν τὸ παραμύθιον ἕξουσι; τίνας δὲ παροινέσομεν εἰς καρτερίαν μιμεῖσθαι, πρὸς τίνας ἀφορᾷν; ἀλλὰ μὴ σύ γε, μηδὲ σεαυτοῦ ἀνάξιον πάθοις, μηδὲ τοῦ γένους, ἵνα τι καὶ τοῦ καιροῦ φιλοτιμώτερον εἴπω, νόθον καὶ ἀλλότριον. Μὴ δὴ τοῦ καλοῦ πλέον εἰς οἰμωγὰς ἐκφερώμεθα, μηδὲ γυναικιζώμεθα τῷ πάθει ἄνδρες πολλαχοῦ ἐν πολλοῖς καὶ χαλεπωτάτοις πειρασμοῖς ἀναφανέντες. Ἔλαβε πρὸς ἑαυτὸν ὁ Πλάστης τὸ πλάσμα· ἀλλ' ἔδωκε πλείους ὧν ἀφεῖλε (καὶ εἴησάν γε ἐπὶ μακρότατον εὖ βιοῦντες, καὶ τοὺς τεκόντας εὐφραίνοντες) υἱοὺς καὶ θυγατέρας. Λυπεῖ τὸ παρελθόν· εὐφραινέτωσαν οἱ παρόντες· εὐχαριστήσωμεν ὑπὲρ ὧν ἀφεῖλεν, ἵνα οἷς ἐχαρίσατο χαίρειν καὶ ἀγαλλιᾶσθαι βεβαίαν ἔχωμεν τὴν ἀπόλαυσιν. Καλὸν ἔχειν τῷ βίῳ γένους διαδόχους· ἔχομεν· καλὸν παρέχειν ἀπαρχὰς τῷ κοινῷ Πλάστῃ, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων δοτῆρι προσηνέγκαμεν· πρὶν μὲν ἄδηλον ἦν τίνες τῶν παίδων εἰς ἀπαρχὰς Θεῷ, τίνες δὲ εἰς διαδοχὴν γένους λογισθήσονται. Νῦν δὲ ἂν μόνον εὐχαρίστως τὴν ἀπαρχὴν οἴσωμεν, οὐκέτι ἐν ἀδήλοις τὰς ἐλπίδας σαλεύτομεν, ἀλλ' ἐν τῷ βεβαίῳ πεπηγότες ἐσόμεθα. Οὐδέ ποτε λαβὼν οὐ παρέσχε φιλοτιμότερον· ἀεὶ δὲ μείστοις καὶ ἀνελπίστοις ἀγαθοῖς τὰ ἐλάχιστα δικμείβεται. Εἰ δὲ θρήνοις, ὡς ἀδικούμενοι, τὰς ἀπαρχὰς καθυβρίσωμεν, ἀλλ' ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἐρῶ δυσχερὲς, ἐπεὶ μηδ' ὑμᾶς ἐλπίζω τοῦ λοιποῦ θρήνους καὶ λύπας καὶ τοιαῦτα πάθη, ἃ τοῦ δυσχεροῦς ἐστιν αἰτία, περιβάλλεσθαι. Εἴη δέ μοι καὶ τὸ Θεῖον

A apud te hæc vel similia tecum beata tua filiola colloqueretur, annon permotus inde gemitus abigeres, et lætus lætam abire permitteres? Deinde si filia hæc diceret, an meliori statu erimus, et lamenta rejiciemus? sin communis Conditor, et Dominus clamet: *Qui credit in me, etiamsi morietur vivet*[21*]; *et qui præparavit diligentibus se, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit*[22]; tanquam infideles nihilo erimus meliores, et plus dolebimus? ubi bonum, justum, ubi ratiocinationes conjunctæ cum decenti aut utili? Ulterius, nonne pudet ornatissimam meam sponsam virilem conditionem in muliebres lacrymas diffundendo et irruendo, femineæ imbecillitatis curam omittere, ne rationabilis et conducens compassio

B dissipet irrationalem et inutilem. Si viri, per quos feminæ firmantur, non minus quam feminæ plangunt, undeillæ solamen acquirent? quos laudandos proponemus ob strenuitatem imitandos? ad quos respiciemus? Verum noli tu quidquam te ipso vel genere tuo indignum perpeti, aut, ut magis tempori congruum dixero, adulterinum: in luctum ne ultra decorum efferamus, nec cum viri sumus, muliebriter passionem feramus, cum multoties multis in locis fortes nos præstiterimus: Opifex ad se transtulit opificium; sed plus dedit quam abstulit: et subsistant precor diu viventes, et parentes gaudio afficientes filii alii filiæque: dolet quod præteriit; lætitia afficiant præsentes, gratias de ablatis agamus, ut stabiliter fruamur iis quos habemus, deque iis

C gaudium et exsultationem habeamus: pulchrum est successuros possidere, possidemus: præclarum est primitias largitori consecrare et omnium datori, quod fecimus, offerre. Incertum prius erat, quos e liberis Deo primitias dare, quos generis destinare successioni oporteret. Nunc si gratanter primitias dederimus, non inter incerta vacillabit spes, sed immoto in statu defixi erimus: Deus nunquam accepit, quin amplius largiatur; semper vel minima maximis et iusperatis bonis remunerat. Sin planctu, ut injuria affecti primitias dedecoremus: quanquam nihil ego proloqui infaustum velim, quippe qui sperem te de cætero nullam talem passionem, lamenta, mœrorem admissurum, unde infausti quidquam procuretur: mihi Numen et spe et suffragio

D faveat; favet autem, et libertatem loquendi concedit, te ab animi mœrore in gratiarum actionem converso, plurima cum antiqua tum recentia exempla, quæ solamen afferant, repræsentare possum. Quin ut quod res est dicam, tota hominum vita hujus est exemplum, quam cogitatione rememorans facile dejectionem omnem amolietur. Majus adhuc dixero, et tremendum illud; ad quos pertinet defunctos deplorare? hic ipse non dicam, sed orbis præconem compello, ut voce sua enuntiet cœleste decretum: *De dormientibus nolo vos ignorare, fratres: ut ne tristitia vos ita afficiemini, quemadmodum et cæteri,*

[21*] Joan. XI, 24. [22] I Cor. II, 9.

qui spem non habent[23]. Paulus horum est buccinator, cœlesti institutus ludolitterario, qui totum mundum obivit prædicando : Christi os clamat, infideles decere, de defunctis tristitia affici, resurrectionis spem exstinguere, non credendo virtutem mysterii secundum Christum. Tristitiam igitur exuamus, ne reatum contrahamus tanti mali ; ne filiam tuam vero damno afficiamur ; nam nunc Abrahami sinu fovetur, ibidem non ita longo posthac tempore illam lætam et exsultantem intuebimur : sin contra Domini legem puellam defleo, ab illo pulchro spectaculo expellor. Visne ergo filiam intueri, repelle luctum, per actionem gratiarum declara te dignum lætitia illa? si luctibus adhuc indulgeamus, desiderato nos privamus. Lætitia inibi ploratus nescit. Exsultationis et gaudii nuptialis thalamus locum lugentibus non concedet; nec admittet lacrymantes, quos hæredes gaudii inexplicabilis habet. Visum est factori figmentum refingere ad immortalitatem ; hanc felicem ego sortem puellæ non invideo, nec sententiam contra murmurabo eam, quam amplecti deberem : Dominicam largitatem in argumentum ingratitudinis non traxero. Morbo aliquando laborabat filiolus magni regis David, morbus sepulcrum monstrabat. Ille morbum calamitatis loco habens, pronus sternitur, lacrymas implorat numen, a cibo et omni corporis cultu abstinet. At ubi excessit puellus, statim deponebat luctum. Orabat prius ut viscerum stirps subsisteret; postquam vidit Victorem determinasse abitum, per luctum judicis sententiam violare non erat ausus : sed sublimiorem se omni dejectione præstans, voces emisit gratias agentes, et usitato more se refecit. Ita non affectos esse decet; si infirmatur filius cognatus, amicus, si morbus mortem parturiat : Deum veneror, ut auferat morbum, det, donet desiderantibus desiderium suum : sed translationem ille utiliorem judicat ; decet deinceps de illa dispensatione gratias agere, contentos esse, nec luctu et gemitibus Creatoris judicium violare. Si quis nobis insidietur dæmon, et Jobum rursus deposcit, si malevolum cum servo suo committere Deus velit, si patientiam vult explorare ad convictionem adversarii, si stadium certamini aperit, ut pudefaciat antagonistam, athletam coronet : mœstitiæ argumentum virtutis deprecationem facere non oportet, nec tempus coronarum lamentorum tempus constituere, non certaminis diem, diem lacrymarum ; non per eos quos coronavit patientia ; non per coronas ipsas immarcescibiles et splendidas : hæc generosum tuum animum dedecent, judicium solidum, virtutes reliquas. Quocirca, stemus viriliter; stemus confidenter, ut milites cœlestis regis cum hoste congrediamur. Agonothetæ testimonium ne pudefaciamus ; nec adversarii audaciæ in maleferendo applaudamus : nec si quid a principio viriliter gessimus, posterioribus mollefaciamus ; ne simus fortes ad movendam hostis

A τῇ τε ψήφῳ, καὶ τῇ ἐλπίδι συνεφαπτόμενον · καὶ ἔστι γε · αὐτός μοι τὴ παῤῥησίαν χορηγεῖ ὑμῶν, ὅπερ ἔφην, ἀπὸ τῆς ἀθυμίας εἰς εὐχαριστίαν ἀνενεγκόντων, πολλὰ δὲ καὶ νέα καὶ παλαιὰ τοῦ συνενεχθέντος εἰς ψυχαγωγίαν ὑποδείγματα · μᾶλλον δ' ἀληθέστερον εἰπεῖν, ὅλος ὁ βίος τούτου παράδειγμα, ὃν τοῖς λογισμοῖς ἐπιδιελθόντα, πᾶσαν ἔστι ῥᾷον ἀποθέσθαι τὴν κατήφειαν. Εἶπω τὸ μεῖζον, μᾶλλον δὲ τὸ φρίκης γέμον · τίνων ἐστὶ τὸ λυπεῖσθαι τοὺς ἀποιχομένους ; μᾶλλον δὲ οὐδ' αὐτὸς ἐρῶ, τὸν κήρυκα δὲ τῆς οἰκουμένης καλῶ, διὰ τῆς οἰκείας φωνῆς ἀπαγγεῖλαι τὸ ἐπουράνιον ψήφισμα · Οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε καὶ ὑμεῖς, καθὼς καὶ οἱ λοιποί, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. Παῦλός ἐστιν ὁ σαλπίζων ταῦτα,
B ὁ τῷ οὐρανίῳ παιδευθεὶς διδασκαλείῳ, ὁ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν περιλαβὼν τῷ κηρύγματι, τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα, ἀπίστων εἶναι βοᾷ τὴν ἐπὶ τοῖς τελευτῶσι λύπην, σβεννύντων τῆς ἀναστάσεως τὴν ἐλπίδα, ἀπιστούντων τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν. Ἀλλ' ἀποθώμεθα τὴν λύπην, ἵνα μὴ τηλικούτοις κακοῖς ἔνοχοι φανῶμεν · ἵνα μὴ ὡς ἀληθῶς τότε τὴν παῖδα ζημιωθῶμεν. Νῦν μὲν γὰρ κόλποι θάλπουσιν αὐτὴν Ἀβραμιαῖοι · κἀκεῖ ταύτην, εὐφραινομένην καὶ χαίρουσαν, μετ' ὀλίγον θεασόμεθα. Ἐὰν δὲ παρὰ τοὺς Δεσποτικοὺς θεσμοὺς ἐγὼ τὴν παῖδα θρηνῶ, ἐλαύνομαι τοῦ καλοῦ θεάματος ἐκείνου. Ποθεῖς τὴν παῖδα θεάσασθαι ; ῥῖψον ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην · δεῖξον σεαυτὸν, δι' ὧν εὐχαριστεῖς, ἄξιον τῆς ἐκεῖθεν εὐροσύνης · ἀλλ' εἰ ἔτι
C στέργομεν τοὺς θρήνους, ἑαυτοὺς στερίσκομεν τοῦ ποθουμένου · οὐκ οἶδε θρήνους ἡ ἐκεῖθεν εὐφροσύνη · οὐδ' ὁ τῆς ἀγαλλιάσεως καὶ χαρᾶς νυμφὼν ἀνέχεται γενέσθαι χωρίον πενθούντων · οὐδ' ἐθέλει παραδέχεσθαι τοὺς ὑπὸ δάκρυσι τιθέντας, οὓς αὐτὸς ἀνεκλαλήτου χαρᾶς ἔχει κληρονόμους. Ἔκρινεν ὁ Πλάστης τὸ πλάσμα πρὸς ἀθανασίαν μεταπλάσαι · μὴ βασκαίνωμεν τῆς εὐδαιμονίας τὴν παῖδα, μηδὲ τῆς κρίσεως ἣν ἔδει θαυμάζειν καταγογγύζωμεν · μηδὲ τὴν Δεσποτικὴν φιλοτιμίαν εἰς ὑπόθεσιν ἀγνωμοσύνης βιαζώμεθα. Ἐνόσει ποτὲ παιδίον τοῦ μεγάλου βασιλέως Δαβὶδ, καὶ ἡ νόσος τὸν τάφον ἐδείκνυ. Ὁ δὲ συμφορὰν τὴν νόσον ποιούμενος, πρηνὴς ἔκειτο,
D καὶ δάκρυσιν ἐξεμειλίσσετο τὸ θεῖον, τροφῆς τε αὐτῆς ἀπεχόμενος καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας τοῦ σώματος, ἀλλ' ὅτε τὸ παιδίον ἀπῆλθεν, αὐτίκα συνεπέθετο καὶ τὴν λύπην · πρὶν μὲν γὰρ ἱκέτευε παραμένειν τὸ φυὲν τῶν σπλάγχνων · ἐπεὶ δὲ κρίναντα τὴν ἀναχώρησιν τὸν Πλάστην εἶδεν, οὐκ ἐτόλμησε τοῦ κριτοῦ τὴν ψῆφον ἐγκαθυβρίσαι τῷ πένθει · ἀλλ' ἀνώτερον ἑαυτὸν πάσης παρασκευασάμενος κατηφείας, εὐχαριστηρίους ἠφίει φωνὰς, καὶ τῆς συνήθους εἴχετο διαίτης · οὕτω χρὴ διατίθεσθαι καὶ ἡμᾶς · ἀσθενεῖ παιδίου, συγγενὴς ἄλλος, ἢ τῶν φίλων τις, καὶ ἡ νόσος θάνατον ὠδίνει · δέομαι Θεοῦ παρελθεῖν τὴν νόσον δοῦναι, παρεῖναι τὸ ποθούμενον τοῖς ποθοῦσιν · ἀλλ' ἄμεινον αὐτὸς τὴν μετάστασιν

[23] I Thess. vi, 12.

ἡγεῖται· εὐχαριστεῖν λοιπὸν οἷς ᾠκονόμησε προσ- A invidiam, in fine autem vincere inepti, et desides
ήκει· στέργειν τὸ πραχθὲν καὶ μὴ τῷ θρήνῳ καὶ τοῖς convincamur : hostis proclivis ad lapsum, cum vi-
ὀδυρμοῖς ἐγκαθυβρίζειν τὴν κρίσιν τοῦ Κτίσαντος. deat ferre nos patienter tentationes, ocius absistit
Εἰ δέ τις καὶ ἡμᾶς ἐνεδρεύει δαίμων, καὶ τὸν Ἰὼβ a tentando, videns hominem firmiter a fortitudine
πάλιν ἐξαιτεῖ, καὶ Θεὸς ἀφίησι τῷ θεράποντι βάσα- fundatum. In proximo stat qui coronas donat, splen-
νον y συμπλακῆναι, καὶ δοκιμάζει τὴν ὑπομονὴν didis remunerat agonistam coronis ad se susceptum,
ἐπ' ἐλέγχῳ τοῦ ἀντικειμένου, καὶ ἀγώνων στάδιον nec ulterius permittit eum hoste impetendum; quin
ἀνοίγει, καταισχῦναι μὲν τὸν ἀνταγωνιστήν, στεφα- illum longius amovet. Quod si impudentius instet,
νῶσαι δὲ τὸν ἀθλητήν· οὐδ' οὕτω χρὴ ἀνίας ὑπόθεσιν artes ejus et insidias difflat; patientis dolores remu-
τῆς ἀρετῆς τὴν ἀνακήρυξιν, οὐ μὲν οὖν οὐδαμῶς nerat felicitate et gaudio multiplicato. Horum om-
ποιεῖσθαι, οὐδὲ καιρὸν θρήνων ἀποφαίνειν τὸν καιρὸν nium exemplum præbet beatus rursus Job, cujus
τῶν τροπαίων· οὐδὲ ἡμέραν δακρύων, τῆς ἀθλήσεως participes velut et plagarum facti sumus, gaudii,
τὴν ἡμέραν· οὐ μὰ τοὺς δ' ὑπομονῆς στεφανωθέν- gloriæ, et resplendentiæ, vel fiemus saltem, vel in
τας, καὶ τοὺς ἀμαραντίνους αὐτοὺς καὶ λαμπροὺς præsenti, vel in sæculo interminabili, intercedente
στεφάνους· οὐκ ἔστιν ἄξια ταῦτα τῆς σῆς γενναίας gloriosissima Domina nostra, Deipara, semper Vir-
ψυχῆς, οὐδὲ τοῦ εὐσταθοῦς φρονήματος, οὐδὲ τῆς B gine Maria, cum omnibus sanctis. Amen.
ἄλλης ἀρετῆς. Τοιγαροῦν στῶμεν ἀνδρείως· στῶμεν εὐθαρσῶς, ὡς τοῦ οὐρανίου στρατιῶται βασιλέως τῷ
ἐχθρῷ προσπλεκώμεθα· μηδὲ καταισχύνωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀγωνοθέτου· μηδὲ τοῦ ἀντιπάλου τὸ
θράσος ἐν τῷ δυσφορεῖν συγκροτήσωμεν· μηδ' εἴτι πρότερον ἡμῖν ἀνδρείας z κατωρθώθη, τοῖς ὑστέροις
ἐκθηλύνωμεν· μηδὲ κινῆται μὲν φθόνον ἐχθροὺ γενώμεθα ἀγαθοί· νικῆσαι δὲ δι' ὑπομονῆς εἰς τέλος
ἐλεγχθῶμεν ὀκνηροί· ἕτοιμος εἰς πτῶσιν ὁ πολέμιος, ὅταν εἴδῃ μακροθύμως φέροντα τοὺς πειρασμούς,
θᾶττον ἀφίσταται τῆς πείρας, ὁρῶν τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ στερρᾶς τῆς καρτερίας ἑδραζόμενον· ἐγγὺς ὁ
στεφοδότης, λαμπροῖς τοῖς στεφάνοις ἀντὶ τῶν ἄθλων δεξιούμενος τὸν ἀγωνιστήν· καὶ οὐκέτι συγχωρεῖ
προσβαλεῖν τὸν ἐχθρόν· πόρρω δὲ τούτου ἐλαύνει· κἂν ἔτι δόξῃ ἀναισχυντεῖν, σὺν αὐταῖς ἁπάσαις
τέχναις καὶ ἐπιβουλαῖς· ἀμείβει δὲ καὶ τὰ ἀλγεινὰ πολλαπλασίονι τῇ εὐδαιμονίᾳ καὶ χαρᾷ, καὶ τούτων
ἁπάντων ἀπαράγραπτος μάρτυς, αὐτὸς πάλιν Ἰώβ, οὗ, σώπερ ταῖς πληγαῖς ἐκοινωνήσαμεν, οὕτω καὶ
τῆς εὐφροσύνης, καὶ τῆς δόξης, καὶ τῆς λαμπρότητος ἀπολαύσομεν, νῦν τε καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους
αἰῶνας, πρεσβευούσης τῆς ὑπερενδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάν-
των τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤ. ΞΔ'.

Κωνσταντίνῳ νοταρίῳ.

EPIST. LXIV.

Constantino notario.

Montacut. (ep. 239, p. 360).

Βραδὺς μὲν ἦσθα πρὸς μνήμην τῶν ἐπεσταλμένων· βραδύτερος δὲ πρὸς πρᾶξιν τῶν ἐπηγγελμένων· τῇ μὲν οὖν περὶ τὰς ἐντολὰς λήθῃ, ἔστι τι καὶ συγγνώμης· τὸ δὲ μηδὲν σε τῶν ὑπεσχημένων ἐκτελέσαι, ἂν μὴ προπετείας ἦν ὑπόσχεσις δῶρον, μόνης ἐστὶν ἀμελείας.

Tardus fuisti in memoria missorum recolenda; tardior ad promissa exsequenda; de oblitis mandatis concedenda est tibi venia; at quod promissum non præstiteris, si fervoris cujusdam donum erat, ad negligentiam solam spectat.

ΕΠΙΣΤ. ΞΕ'.

Νικήτᾳ Ἀσπαθαρίῳ καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδικοῦ ὑπὲρ τῶν μητροπολιτῶν τοῦ Κυζίκου καὶ τῆς Λαοδικείας.

EPIST. LXV.

Nicetæ aspathario, et de rebus privatis pro metropolitis Cyzici et Laodiceæ agenti.

Montacut. (ep. 240, p. 360).

Οἶδα μὲν τὴν φιλόθεόν σου ψυχὴν αὐτοπροάκλητον D οὖσαν πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ συμπάσχουσαν ἐμφύτῳ διαθέσει τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ τὰ ἔσχατα πάσχουσι. Πλὴν ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἐγκαυχᾶσθαί σου ταῖς ἀρεταῖς ποιούμεθα μέγα, καὶ συναλγεῖν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν καὶ ἀδελφοῖς χρέος ἀπαραίτητον ὁρῶμεν· διὰ ταῦτα τὴν διάνοιαν πρὸ τῶν λόγων, καὶ πρὸ τῆς χειρὸς τοὺς λόγους, καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν χεῖρα πρὸς ἱκεσίαν κινοῦμεν. Ἀρκεῖ ταῦτα πρός σε, οἶδα, καὶ δυσχεραίνεις ἴσως, ὅτι βραδύνω τὴν αἴτησιν, καὶ ἀγωνιᾷς τὴν παράκλησιν, καὶ μήπου ἄρα τῆς σῆς ἐπιλελήσμεθα τελειότητος, καὶ ὅτι πολλαχοῦ προφθάνων

Animam ego tuam Dei amantem novi sua sponte in bonum ferri, et ab ingenita dispositione illis compati, qui pro Christo patiuntur. Sed propterea quod magni faciam de tuis virtutibus gloriari, et debitum a me illud exigi videam, ut commembris et fratribus compatiar : idcirco, ante orationem cogitationes, ante manus orationem, et una cum iis manum supplicem prætendo. Hæc apud te sufficient, scio ; et fortassis fers ægerrime, quod petitionem non exponam, et laboras de admonitione meæ intercessionis, ne scilicet fortassis tuæ perfectionis me oblivio ceperit, cum tu multoties in-

VARIÆ LECTIONES.

y ἴσ. βάσκανον. z ἴσ. ἀνδρείως.

tercessionem præveneris, non exspectata admonitione : et mihi quidem ista sunt persuasissima. Sed dolor mihi conceptus de coathletis et concaptivis meis ita me disponit, ut a longe exordiar intercessionem ; at nunc expediam, Dei veri sacerdotes, et nostri consacerdotes ab æstu et frigore consumuntur. Subeat tibi cogitatio, quanto jam tempore decurso de emendicata stipe, et pecunia gravissimis usuris mutuo accepta vix vitam sustinuerint, coacti non aliter quam volucres cœli nidos sibi construere, et aliquod vitæ solatium vel exiguum procurare. Ostende teipsum non dissimilem tui, et Dei desiderium tibi inhærens extra te diffunde ; dum illorum miserearis, leniorem nobis redde maxima ex parte dolorem, illorum solando indigentiam. Animæ procurat indulgentiæ veniam, si quis animabus pro Christo afflictis, auxilium ferat. Quid autem aliud ego scribo ? quam ut is qui supplicat rogando, concessa petitione gratias agat ; propterea quod in cæteris mei bene memor fueris, et præsentem petitionem fervide, et sine prætexta excusatione adimpleveris potiusquam adimplebis : Christus omnis misericordiæ et consolationis Dominus ad omne tui voti desiderium aurem apertam omnigentis bonis adaugeat ? usque dum regni illius, ubi nulla est successio, beati participem faciat.

A ὤφθης τὴν δέουσαν οὐχ ἀναμείνας παραίνεσιν. Πείθομαι ταῦτα· ἀλλὰ τὸ περὶ τοὺς συναθλητὰς καὶ συναιχμαλώτους ἄλγημα, οὕτω με ποιεῖ διατίθεσθαι, καὶ μακρότερον τῆς ἱκεσίας ἐφάπτεσθαι. Ἐρῶ δὴ ἤδη· οἱ τοῦ Θεοῦ τῷ ὄντι ἀρχιερεῖς, καὶ ἡμῶν τῶν ταπεινῶν συναρχιερεῖς χειμῶνι καὶ ἡλίῳ διατηκόμενοι· λογίζου μοι χρόνος ὅσος ἠναγκάσθησαν ἐξ ἐράνου καὶ χρεῶν βαρυτόκων, εἰ μή τι ἄλλο, ἀλλ' οὖν ὥσπερ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἑαυτοῖς περινοήσασθαι κατασκηνώσεις, καὶ ζωῆς τινος μικρὰν παραμυθίαν, οὐκέτι λέγω πολλά. Δεῖξον σεαυτὸν ἀπαράλλακτον σεαυτοῦ, καὶ τὸν ἔνδοθέν σου περὶ τὸ Θεῖον πόθον προχεόμενον ἔξω, διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς συμπαθείας, πράϋνον ἡμῶν τὸ πολὺ τοῦ ἄλγους, τὴν αὐτῶν παραμυθούμενος ἀπορίαν. Ψυχῆς ἐστιν ἄφεσις καὶ λύτρον, τὸ ψυχαῖς ἐπικουρῆσαι διὰ Χριστὸν ταλαιπωρουμέναις. Τί ἄλλο γράφω ; ἢ ὡς τὴν αἴτησιν ἔχων, λοιπὸν πληρουμένην εὐχὴν[a], καὶ εὐχαριστίαν ἀνθ' ὧν, τά τε ἄλλα μνήμην ἡμῶν ἀγαθὴν ἔχεις, καὶ πρὸς τὴν παροῦσαν αἴτησιν ἀπροφάσιστος καὶ θερμὸς (πῶς εἴπω ;) γέγονας πληρωτὴς, ἡ γίνῃ. Εἴη σοι Χριστὸς, ὁ τοῦ ἐλέους καὶ πάσης παρακλήσεως Κύριος, ἐπὶ πάσῃ μὲν δεήσει τὸ οὖς εὐήκοον παρέχων, καὶ τὸν ἄλλον δὲ βίον παντοδαποῖς ἀγαθοῖς συναύξων τῆς ἀδιαδόχου καὶ μακαρίας ἐκείνης μέτοχον ἀναδεικνὺς βασιλείας.

B

EPIST. LXVI.

Stauratio spatharocandidato præfecto insulæ Cypri.

ΕΠΙΣΤ. ΞϚ'.

Σταυρακίῳ σπαθακανδιδάτῳ (1) ἐπάρχοντι τῆς Κυπρίων νήσου.

C

Cotoler. (Monumenta Eccles. Græc., t. II, p. 104).

Piscis capito in paludibus plerumque vitam agit. Is, prout marina constat experientia, ventri strenue imperat, temperatumque victum in natatili servat natura. Unde in nullum animal insurgit, neque eorum quæ ad capturam promptissima sunt : sed ei natura est, erga omne marinum genus, instar caducei, et mos instar fœderis ac inviolabilis jurisjurandi. Adeo autem iis quæ diximus custodiendis operam dat, ut si quando ventorum vis et maris procellæ ipsum a consueto pastu abegerint, simulque ingruens fames e patria abduxerit, atque

Τῶν ἰχθύων ὁ κέφαλος (2) ἐπὶ τοῖς ἕλεσι τὰ πολλὰ τὸν βίον ἀνέχει. Οὗτος, ὡς ἡ θαλαττία πεῖρα βούλεται, γαστρὸς τε νεανικῶς κρατεῖ, καὶ τὴν σώφρονα δίαιταν νηχομένη φύσει πολιτεύεται. Διὸ ζώῳ μὲν οὐδενὶ οὐδὲ τῶν εἰς ἅλωσιν ἑτοιμοτάτων ἐπιτίθεται· ἀλλ' ἔστιν αὐτῷ ἅπαν τὸ ἐν θαλάσσῃ γένος ἡ φύσις κηρύκεων, καὶ σπονδαὶ (3) τὸ ἔθος καὶ τῶν ὁρκίων τὸ ἀπαράβατον. Τοσοῦτον δ' αὐτῷ τῶν εἰρημένων ἡ φυλακὴ διεσπούδασται, ὥστε κἂν πειδὰν ἀνέμων βία καὶ θαλάττιοι τάραχοι τῆς ἐθίμου νομῆς ἀπελαύνωσι, τὸν δὲ λιμὸς συνεπιτιθέμενος ἀπάτῃ τῆς

VARIÆ LECTIONES.

[a] Ἴσ. ἔχῃ.

NOTÆ.

(1) Σπαθακανδιδάτῳ. Rectius σπαθαροκανδιδάτῳ. Ita in jure Græco-Romano mentio habetur Βασιλείου σπαθαροκανδιδάτου, per Eustratium CP. p. 268, idque nomen explicant, aliisque testimoniis firmant optima Glossaria. Græcum Meursii, et Latinum Fresnii. Porro spatharii erant imperatorii satellites. Quocirca δορυφόροι Sozomeni lib. I. cap. 14, et Theodoriti lib. III, cap. 14, in Historia tripartita sunt *spatharii* σπαθαρικὸν ἀξίωμα in Orientalium synodica ad Theophilum imperatorem, quam edidit Combefisius, p. 121. Sicque vocati sunt a σπάθη, quæ est longior ensis, spatha, spata, spada. Unde factum est ut lancea Dominicæ passionis σπάθη appellata fuerit a Gelasio Cæsariensi apud Theodoritum Dialogo 3. Atque hæc pauca addidimus ad aliorum observationes.

(2) Κέφαλος. Capito, cephalus, labeo, mugilum genus piscis, notus, et pietate, justitia, innocentia conspicuus. De quo vide cum cæteris Rittershusium ad Oppianum.

(3) Σπονδαί. Superius σπονδὰς mutavimus in σπουδάς. Nunc vice versa σπουδὰς in σπονδάς, apud Philonem De confusione linguarum p. 326, C. Κατὰ τῶν σπονδὰς λύειν ἐπιχειρούντων, καὶ σύγχυσιν ὁρκίων αἰεὶ μελετώντων. *Adversus eos qui fœdera solvere conantur, et conturbationem pactorum jurejurando firmatorum semper meditantur.* Et σπουδὴν in σπονδήν, in eodem magno Judæo lib. Quis rerum divinarum hæres, p. 506. C. προσηκόντως ὅλως εἰς ἱερὰν σπονδὴν ἀναστοιχειωθείς. *Decenter omnium ad sacrum fœdus reformatus*, p. 298. Georgii Syncelli non πονδίων, neque κονδύων sed σπονδείων, ex Josepho.

πατρίδος, καὶ πλανᾶται κατὰ τροφῆς ζήτησιν ὁ κέφαλος, οὐδ' οὕτως αὐτῷ τὰ τῆς πατρίδος παραλύεται νόμιμα, ἀλλὰ καὶ μετανάστης γενόμενος, καὶ τῆς τροφῆς ἂν οὕτω τύχοι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν πολλάκις ἐγκειμένης, καὶ τοῦ λιμοῦ λῦσαι τοὺς νόμους ἐπαναγκάζοντος, οὔτε τῷ φαινομένῳ δελεάζεται, οὔθ' ὑπείκει τῷ βιαζομένῳ· ἀλλ' ὡς ἔφημεν καὶ πρὸ τῆς ὄψεως ἐγκειμένου τοῦ θηράματος, αὐτὸς σωφρονεῖ, καὶ λιμοῦ καὶ γαστρὸς καὶ τοῦ κινοῦντος τὴν ὄρεξιν ἔξωθεν, ἐπικρατεστέραν τὴν ἔμφυτον φιλοσοφίαν ἐπιδείκνυσι. Δι' ὃ ἂν μὲν ἔτι ζῇ τὸ προκείμενον, οὐ φθείρειν τὸ ὁμόφυλον ἀνεχόμενος, οὐδαμῶς τῆς θοίνης ἐφάπτεται. Ἂν δὲ τῆς ζωῆς ἠρημωμένον πρόκειται, τῷ μηκέτι ὄντι, μηδ' ἀλγηδόνα λαμβάνοντι, τούτῳ τοῦ λιμοῦ τὴν βίαν παραμυθεῖται καὶ διαλύεται. Ὁ μὲν οὖν κέφαλος ὁ ἰχθὺς οὐδὲ τῶν ἀναισθήτων σωμάτων, ἂν μὴ λίαν ὁ λιμὸς ἐπιτίθηται καὶ νικᾷ τὴν φύσιν, οὐμενοῦν οὐ προσάπτεται. Σὺ δὲ ζῶντας ἀνθρώπους ὅλους αὐταῖς περιουσίαις, καὶ τότε τρυφῶν. Τί γάρ με δεῖ λέγειν μηδεμιᾶς ἀνάγκης ἐπικειμένης; ἀνέδην οὕτω καὶ πρὸς αὐτῆς τῆς πατρίδος ὀφθαλμοῖς, χανδὸν καταπίνων καὶ ἀκορέστως καταβοσκόμενος (4) τίνα λόγον ἐκεῖθεν ἕξεις, ὅτε παραβάλλεθαι;

A oberrat capito ad quærendum cibum; neque tunc ab eo solvuntur patriæ jura; verum etiam exsul, et sæpe alimento, si ita casus tulerit, ob oculos posito, ac fame compellente ad violationem legum; neque per oblatum illicitur, neque vim inferenti cedit, sed prout diximus, etiam præda in conspectu posita, ipse abstinet, insitamque philosophiam ostendit tum fame tum ventre tum eo quod escæ desiderium extrinsecus movet fortiorem. Quocirca si adhuc vivit quod sese obtulit, non sustinens perdere sibi congener, nequaquam dapem attingit. Sin vero vitæ expers adsit, per id quod non amplius est nec dolorem sentit, violentiam famis solatur ac dissolvit. Capito itaque piscis, ne sensu quidem destituta tangit corpora, nisi valde urgeat fames naturamque vincat. Tu vero qui vivos homines cum facultatibus suis integros, idque inter delicias (quid enim me oportet dicere, nulla compellente necessitate?) adeo impudenter et coram ipsius patriæ oculis, deglutis inhianter atque insaturabiliter devoras, quam in alia vita excusationem habiturus es, cum ne in hac quidem locum invenias ut cum piscibus conferaris?

B

ΕΠΙΣΤ. ΞΖ'.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖν πρὸς τὰ ἐν τῷ βίῳ λυπηρὰ ἐπιστρέφεσθαι (5).

EPIST LXVII.

Quod non oporteat ad præsentes vitæ molestias attendere.

Coteler. (l. c. p. 106).

Ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ βίος ἄλυπος, χαλεπὸν δὲ τυχεῖν, μᾶλλον δὲ τοῖς γε τὴν κρίσιν μὴ ἔχουσιν ἀπ' ὀρθῆς διαίτης προϊοῦσαν, ἀδύνατον. Οἷς μὲν οὖν ἡδόμεθα, τῷ πλάσαντι καὶ χορηγοῦντι τὴν ἀνεύθυνον ἡδονὴν χάρις. Ἃ δὲ ἀνιώμεθα, ἐν ἑαυτοῖς ἔστιν εὑρεῖν, ὥσπερ τούτων τὸ αἴτιον, οὕτω καὶ τὸ φάρμακον τῆς ἰάσεως. Τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν λυπηρῶν, οὐκ ἐξ ἑαυτῶν τὴν πληγὴν ἐπάγει, ἀπὸ δὲ τῆς ἡμετέρας κρίσεως λαμβάνει τὸ πλήττειν. Ἐστε ῥήθη τις πλούτου; τί δύναται ἡ στέρησις λυπῆσαι; ἀλλ' ἐγὼ τὴν στέρησιν βαρὺ νομίζω· δῆλον ὡς αὐτὸς ἐγὼ καὶ τὴν οὐδὲν κατ' ἐμοῦ κινοῦσαν ὁπλίζω πικρὸν ἀφεῖναί μοι βέλος. Ὁ μὲν γὰρ φθόνος, ἢ κοινόν τι πόλεως ἢ πατρίδος πάθος, ἢ ἄλλο τῶν ἔξωθεν, ἴσχυσέ με καὶ μὴ βουλόμενον πένητα ποιῆσαι· λυπῆσαι δὲ οὐδὲν τούτων οὐδαμῶς οὐκ ἂν δυνηθείη, εἰ μὴ ἐγὼ βουλοίμην. Ἀλλὰ φίλτατοι παῖδες ἀπέστησάν μοι τῶν κόλπων, καὶ οὓς ὁρῶν ἡδόμην καὶ τὰς ἐλπίδας πάσας ἀνῆπτον τοῦ βίου, οὗτοι τὸ χρεὼν ἁθρόον ὑπῆλθον; οὐδ' ἐκεῖνοι πλήττειν οἴδασιν ὅλως, μάλιστά γε φύσεως ὥσπερ ἐν τῇ γενέσει, οὕτω κἀν τῇ ἐξόδῳ λειτουργήσαντες νόμοις. Ἀλλ' ἐγὼ τοὺς τὰ ἔσχατα ἠρεμοῦντας ὡς ἐν

C

Grata res homini est, vita sine dolore tranquilla, sed obtentu difficilis, imo ex sententia eorum quorum judicium a recta ratione non aberrat, impossibilis. Ob ea ergo quibus delectamur, Creatori et voluptatis inculpatæ largitori gratiam habeamus; circa molestias autem, in nobis invenire est, ut earum causam, ita et remedium ad curationem. Nam tristium pleraque, non ex seipsis plagam inferunt, sed a nostra opinione accipiunt quod feriant. Privatus est aliquis divitiis? Quid potest privatio contristare? At ego privationem rem gravem puto: patet quod ipse ego nihil adversus me moventem armo, ut in me acerbum emittat jaculum. Siquidem vel invidia, vel commune civitatis aut patriæ infortunium, vel ex externis aliud quidpiam, potuit me etiam nolentem ad paupertatem redigere; at tristitiam inferre nihil horum ullatenus poterit, nisi ipse voluero. Verum charissimi liberi e sinu meo abscesserunt, et in quos intuens gaudebam, omnesque vitæ spes appendebam, ii subito fatale decretum subierunt? Neque illi omnino ex se habent percellere, cum præsertim sicut in nativitate, ita et

D

NOTÆ

(4) Χανδὸν καταπίνων καὶ ἀκορέστως καταβοσκόμενος. Hæc verba nos admonent illorum Cyrilli in Habacuc n. 15, t. III, p. 530. A. Κατὰ τὸν ἴσον ἰχθύσι τρόπον τοὺς ἀσθενεστέρους κατανέμεσθαι, καὶ οἷον ἀλλήλους καταῤῥοφεῖν ἀθύρῳ τε καὶ ἀπλήστῳ στόματι, σκληρὰν δὲ οὕτω καὶ ἄμικτον ζωὴν ἐπιτηδεύειν, ὡς ἑρπετῶν τῶν ἐν ὄρεσι καὶ χεῖ ὀλίγα διενεγκεῖν, ut promamus nostram conjecturam, χειροαμεῖς *Paricum piscibus more, infirmiores absumere, et ore patulo ac insatiabili se mutuo velut deglutire; adeo vero duram et a commercio alienam vitam persequi, ut a reptilibus quæ in montibus et cavernis versantur parva sit differentia.*

(5) Inter epistolas Photianas refertur in ms. cum alias characterem epistolæ non habeat.

in exitu legibus naturæ paruerint. Ast ego in summa tran-quillitate degentes, tanquam magna tempestate procellaque vexatos *reputans*, meisque ductus cogitationibus, et commiserationem conciens nihil illis conferentem, mihimet ipsi vulnus infligo inutile. At mihi concidit domus ? Quid ergo ? Si me quoque comprehendit, nihil ad me : neque enim sentio. Quod si multis cadentibus, ego casum evasi, quo modo qui ægre fero collapsa esse inanima, cum gratias agere deberem quod ereptus fuerim, non ipse mihi molestiam concilio ? Ita sane et in reliquis omnibus. Nam quæ velut in his exemplis prolata sunt, communia sunt cunctis, erga quæ humana vita quotidie, alia sursum alia deorsum agens, versatilem suum volutat circulum. Unum igitur est duntaxat inter hujusce vitæ cuncta, de quo oportet gravem dolorem suscipere, et a quo liberari satagendum est. Cætera vero fere omnia quæcunque contigerint, equidem si mala esse judicem, tanquam molesta mihi incumbent; sin autem ad ea non attenderim, eorum nullum aliquam mihi valet affigere anxietatem. Quidnam ergo est de quo me oportet esse sollicitum, non autem de dolore curam gerere ? Animam conservare intactam et liberam a peccatorum spiculis : et si quod eorum ad illam pertigerit, plagamque protulerit ad cicatricem, excitari ad curandum vulnus, sanitatemque

A μεγάλῳ κλύδωνι καὶ σάλῳ ταλαιπωρουμένους, τοὺς ἐμοὺς ποιῶν λογισμούς, καὶ τὴν μηδὲν αὐτοῖς συνεισάγουταν συμπάθειαν ἀνακινῶν, ἐμαυτῷ τὴν πληγὴν μηδὲν ὠφελῶν ἐπιφέρω. Οἰκία δέ μοι συνέπεσε ; Τί οὖν ; εἰ μὲν καταλαβοῦσα κἀμέ, οὐδὲν πρὸς ἐμέ · οὐδὲ γὰρ αἰσθάνομαι. Εἰ δὲ πολλῶν πεσόντων, ἐγὼ τοῦ πτώματος κρείττων ἐγενόμην, πῶς ἀντὶ τοῦ χάριν ἔχειν οἷς ἐρρύσθην, ὑπὲρ ὧν ἄψυχα κεῖται δυσφορῶν, οὐκ ἐμαυτῷ προξενῶ τὴν λύπην ; οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. Ἃ γὰρ ὡς ἐπὶ παραδειγμάτων τούτων εἴρηται, κοινὰ πάντων ἐστὶν ὅσα καθεκάστην ὁ βίος (6), τὰ μὲν ἄνω φέρω, τὰ δὲ κάτω (7) τὸν ἑαυτοῦ πολύστροφον (8) ἑλίσσεται κύκλον. Ἓν οὖν ἐστι μόνον τῶν ἐν τῷ βίῳ πάντων, περὶ οὗ χρὴ καὶ τὴν ἀλγηδόνα βαρεῖαν δέχεσθαι, καὶ σπουδὴν εἰσάγειν ταύτης ἀπαλλάττεσθαι. Τὰ δ' ἄλλα μικροῦ πάντα ὅσα συμβῇ, ἂν μὲν ἐγὼ κρίνω φαῦλα ταῦτα εἶναι, ὡς λυπηρά μοι ἐπιτίθεται · ἂν δ' οὐκ ἐπιστρέφωμαι πρὸς αὐτά, οὐδὲν αὐτῶν ἰσχύει προστάψασθαι οὐδεμίαν μοι θλῖψιν. Τί οὖν ἐστι περὶ οὗ με δεῖ φροντίζειν, καὶ οὐ πρὸς τὴν ἀλγηδόνα ἐπιστρέφεσθαι ; τὸ ταῖς ἀκίσι των ἁμαρτημάτων ἀπαθῆ τὴν ψυχὴν (9) καὶ ἀνάλωτον (10) συντηρεῖν · κἄν τι προσάψηται ταύτης, καὶ πρὸς μώλωπα τὴν πληγὴν ἐκτείνῃ, διανίστασθαι τὸ τραῦμα θεραπεύειν καὶ πρὸς ὑγίειαν ἀνακαλέσασθαι. Τὰ δ' ἄλλα πάντα, δόξα καὶ πλοῦτος, κάλλος καὶ ἰσχύς, δυναστεία καὶ

NOTÆ.

(6) Ὁ βίος. Locus communis de instabilitate vitæ humanæ : in quo peculiari animadversione digna mihi visa sunt verba Clementis Alexandrini, quia mutila, ut hic ex verisimili per uncos complerentur. Sic inchoat summus vir librum. *Quis dives salutem consequatur* : Οἱ μὲν τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους τοῖς πλουσίοις δωροφορούντες, οὐ μόνον κόλακες καὶ ἀνελεύθεροι δικαίως ἂν ἔμοιγε κρίνεσθαι δοκοῖεν, ὡς ἐπὶ πολλῷ προσποιούμενοι χαρίσασθαι τὰ ἀχάριστα · ἀλλὰ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἐπίβουλοι · ἀσεβεῖς μέν, ὅτι παρέντες αἰνεῖν καὶ δοξάζειν τὸν μόνον τέλειον καὶ ἀγαθὸν Θεὸν, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα, περιάπτουσι τὸ [θεῖον] γέρας ἀνθρώποις ἐν ἀστ[άτῳ] βίῳ κυλινδομένοις, [καὶ] τὸ κεφάλαιον, ὑποκειμένοις τῇ κρίσει τοῦ Θεοῦ. *Qui Encomiorum munera divitibus tribuunt, ii vero mihi non solum adulatores et illiberales merito esse videntur, qui magno se gratificari simulent quorum nulla gratia ; verum etiam impii et insidiosi : impii quidem, quod posthabitis Dei laudibus et gloria, qui unus perfectus ac bonus est ; ex quo omnia et per quem omnia et in quem omnia, divinum honorem attribuunt hominibus in vita instabili volutantibus, et quod caput est, judicio Dei obnoxiis.* Accedat huc Theophylacti epistola 12, ipsa quoque corrigenda, πᾶσαν τὴν ἀστατοῦσαν κτίσιν (male editum et versum κρίσιν) καὶ μόνον ἀκίνητον τὸ ἀεικίνητον ἔχουσαν. Et Parænesis Eucherii n. 10. Vita *hæc brevis, ita brevissima, ut ærumnosissima : quæ undique circumstantium dolorum urgetur incommodis, et deficientibus* (an *indeficientibus*) *fatigatur malis, dum accidentium jactatur injuriis*, etc.

(7) Ἄνω, κάτω. Affirmare nihil dubito, in homilia Leontii presbyteri CP. apud Gretserum *De Cruce* c. 1587. B. ubi de Filio Dei agitur, legendum esse, καὶ ἄνω καὶ κάτω μηδαμοῦ λειπόμενος. *Et in superioribus et in inferioribus nullatenus esse desinens.*

(8) Πολύστροφον ἑλίσσεται κύκλον. Apposite in theca reliquiarum Joannis Baptistæ Perpinianensi, Πραγμάτων ἑλίξεις (aut εἰλήσεις. Ita legendum, ut paulo ante τιμωρεῖν) τε καὶ στροφὰς βίου.

(9) Ἀπαθῆ τὴν ψυχήν. Quid novi ad ἀπάθειαν, rem innumeris innumerorum commentariis illustra. tam proferam ? Pro more criticas observationes ς Primo itaque lego Epist. 186, lib. 1 S. Nilli, ἄπωμὴ ἀπευδοκήσῃς τοῦ χαρίσματος τῆς ἀπτοησίας, καὶ τῆς τελειωτάτης ἀπαθείας. Et verto, *ut ne desperes de charismate intrepiditatis, et perfectissimæ imperturbabilitatis.* Deinde vero Eusebium Meursii corrigo *in Canticum canticorum* p. 10. Τοσοῦτον δεῖ καθαρεύειν τὸν λαλούμενον Θεῷ, ὡς τὰς ἐμπαθεῖς ἀφορμὰς ἀπαθείᾳ ὑποτίθεσθαι. Hoc est, *Adeo autem purus esse debet qui cum Deo loquitur, ut affectuum impetus vacuitate perturbationes subjiciat.*

(10) Ἀνάλωτον. Non me latet plerasque meas Notas magis esse observationes ad alios auctores, quam elucidationes ad meos. Id si quis vitio verterit, potest eas non legere. Contra ego censeo, in hoc genere operis atque in hac luce litterarum, pauca declaranda esse : nullam autem intermittere occasionem adjuvandi eos qui veteres libros versant, mendarum scrupulos removendo, hoc vere in laude pono. Igitur Nota præsens erit ad Joannem Calecam Sermone habito Dominica ante exaltationem S. Crucis, apud Gretserum c. 1371 Καὶ ἁπλῶς τοὺς Ἰουδαίους διήγειρε καὶ παρώτρυνε συκοφαντῆσαι τοῦτον καὶ καταδικάσαι ὡς κακοῦργον καὶ θανατῶσαι. Ἀλλὰ καὶ οὕτως εὗρεν αὐτὸν ἀήττητον καὶ ἀνάλλωτον. Nempe longe præstantiorem fore lectionem, ἀνάλωτον quam ἀναλλοίωτον *immutabilem. Judæosque universim impulit* diabolus, *ut calumniis eum* Christum *incesserent, et tanquam maleficum condemnarent, mortique adjudicarent. Verum sic quoque invictum et inexpugnabilem reperit.*

ῥώμη σώματος, καὶ κράτος λόγων τιμιώτερον, παῖδές εἰσιν ἐν βίῳ παίζοντες· μᾶλλον δὲ οὐδὲ παῖδες, σκηνὴ δὲ παίδων ὑποκρινομένη δρᾶμα, καὶ εἴ τι τούτων ἀπατηλότερον.

A revocandam. Reliqua vero omnia, gloria et divitiæ, potentia et robur corporis, quodque pretiosius est, dicendi facultas, pueri sunt in vita ludentes, imo potius ne pueri quidem, sed scena fabulam puerorum repræsentans, vel si quid his est fallacius.

ANG. MAI ANIMADVERSIONES

DE ERRORIBUS MONTACUTII IN EDENDIS PHOTII EPISTOLIS.

(*Spicileg. Rom.* t. X, p. XXIII.)

Hic ego, pro meo veritatis studio, facere non possum, quin data occasione, nonnullos Angli Montacutii errores, in epistolarum Photii ab eo editarum epigraphis coarguam. 1. Ac primum non jurgabor cum editore, quod in voluminis fronte Latine *sanctissimi* titulum patriarchæ Photio addiderit, est enim id officii potius ac dignitatis, quam virtutis epithetum, et quidem apud Græcos pervulgatissimum. Quæro tamen cur in eadem libri fronte non legatur Græce ἁγιωτάτου ? Oblivionene aliqua, an codicis haud reprehendendo defectu factum est ? 2. In quintæ Photianæ epistolæ [nunc 1ª tertii libri] epigraphe, et sæpe in aliis, Græce ἀσπαθαρίῳ ponit Montacutius, Latine autem *aspathario*; atque in ejusdem epistolæ scholio judicat eumdem esse *aspatharium* atque *spatharium*. Verumenimvero quis unquam nisi apud Montacutium *aspatharii* vocabulum audiit ? En autem erroris causam. In Vaticano Nicolai nostri codice ep. 69, scribitur in epigraphe α' σπαθαρίῳ, lineola superposita litteræ α', ob significandam, ut fieri solet, notam numeralem primam. Est igitur David Camulianus *protospatharius*, ut nos Græce quoque scripsimus: de qua re ne dubitemus, eidem Davidi in subsequentis epistolæ epigraphe non per numeralem litteram α', sed explicatis litteris tribuitur in codice titulus πρωτοσπαθαρίῳ. Rursus in Nicolai epp. 84 et 103, æque scribitur in codice Vat. α' σπαθαρίῳ, lineola super α' posita. Nihil ergo evidentius dici potest contra vitiosam Montacutii lectionem, in cujus codice cum pariter scriberetur α' σπαθαρίῳ, ipse incaute unum vocabulum fecit ἀσπαθαρίῳ : quanquam ab aliis ejusdem codicis locis v. gr. ep. 110, coarguebatur, ubi explicate scriptum erat πρωτοσπαθαρίῳ. Nemo igitur, ne in mixobarbara quidem lexica, ἀσπαθάριος vel *aspatharius* vocabula inferat. 3. Sane apud eumdem Montacutium lectio quoque Φιλοπονήσου et *Philoponnesi*, tam Græce quam Latine solœca est, pro Πελοποννήσου et *Peloponnesi* : quam ego quidem typothetæ culpam existimare maluissem, nisi in scholio quoque editoris sic legeretur (Peloponnesi præses aut dux, στρατηγός, occurrit in Nicolai nostri epistolis). 4. Denique in eadem adnotatione mendose scribitur *Germania* pro *Germanicia* Nestorii patria (*a*). 5. Nollem item a Montacutio vocabulum Λέοντι in epigraphis sæpe et in scholiis *Leonti* Latine dici, sed potius *Leoni*. 6. (Et quoniam de scholiis dixi, nollem item p. 46, scribi ab eo *septimarum synodorum* pro *septem synodorum*). 7. In epigraphe epistolæ 12 [nunc 69ª libri secundi], scribit Montacutius μονάζοντι E. πεσόντι, Latine autem *monacho E. collapso*. Atqui ego judico scribendum esse μονάζοντι ἐκπεσόντι, *monacho lapso*. Nempe apud eumdem Photium p. 119, ep. 68 [nunc 78 secundi libri], legitur παραπεσόντι. 8. Epistolæ 82 [nunc tertii libri 29], epigraphen Βασιλείῳ πράκτορι Latine scribi video *Basilio practori*, pro *exactori* vel *quæstori*. Cur id, inquam, præsertim cum significatum πράκτορος Montacutius in scholio agnoscat ? Sane idem homo in epp. 47 [nunc tertii libri 12ª], et 154 [nunc tertii libri 48ª], dicitur κοιάστωρ, quod Græcis litteris est Latinum *quæstor*. 9. In epigraphis voc. ξενόδοχος modo *hospes* redditur modo *hospitalarius*. Malim hoc alterum, sed certe interpretis constantiam requiro. 10. Item in titulo epistolæ 60 [nunc tertii libri 22ª], mallem ab interprete dictum *Helladis*, quam nimis generatim *Græciæ*. Legatur Constantinus in thematibus. 11. Nolo ego post ducentos annos scribere dicam Montacutio : cæteroquin non probo quod in suis ad Photium adnotationibus p. 46 Diodorum Tarsensem ac Theodorum Mopsuestenum labe hæreseos infectos non judicet, contra quos passim prisci Patres clamarunt, nominatimque sanctus Cyrillus Alex. integro opere nunc deperdito, cujus fragmenta nos aliquot dedimus, atque alia posthinc daturi sumus. Concedo, illos nonnisi post obitum damnatos fuisse ; verum id minime impedit, quominus ipsorum scripta doctrinis hæreticis, ut satis constat, redundaverint. 12. Neque licet Montacutio Iconomachis p. 97, et p. 118, aperte favere, quos non Photius solus oderat, sed œcumenicæ synodi decretis solemnibus condemnarunt. 13. Neque rursus est ferendum quod Montacutius p. 159, latrocinalem appellet octavam synodum œcumenicam, in qua deposito Photio Ignatius restitutus est. 14. Neque prudenter tot laudibus Photium cumulat, a cujus ambitione ac violentia magnum, quod adhuc permanet, schisma sumpsit initium. 15. Contra vero dum plurimis maledictis Baronium onerat, alienum se non æquitate solum, sed etiam omni mansuetudine Christiana demonstrat. 16. Inconsiderate etiam, vel potius irate, Anastasii Bibliothecarii biographias verbis contumeliosis summoque contemptu persequitur p. 244, a quo tamen auctore, fatentibus passim eruditis, pretiosiorem ac certiorem historiæ pontificalis partem habemus.

(*a*) Montacutii notas ut veneno tinctas inutilesve rejecimus. EDIT. PATR.

INDICES IN PHOTII EPISTOLAS

I.

SYNOPSIS EPISTOLARUM PHOTII A MONTACUTIO EDITARUM IN FOL. LONDINI 1651, PROUT NUNC IN HAC NOSTRA EDITIONE SUNT DISPOSITÆ.

—

Edit. Montacutii.		Editio nova.				Edit. Montacutii.		Editio nova.			
Epistola	1	Epistola	lib.	I,	8	Epistola	62	quæstio	203		
—	2	—	—	I,	13	—	63	—	204		
—	3	—	—	I,	4	—	64	—	205		
—	4	—	—	I,	5	—	65	epist.		lib.	II, 76
—	5	—	—	III,	1	—	66	—		—	II, 77
—	6	—	—	I,	6	—	67	—		—	III, 23
—	7	—	—	II,	68	—	68	—		—	II, 78
—	8	—	—	I,	7	—	69	—		—	II, 8
—	9	—	—	II,	1	—	70	—		—	II, 9
—	10	—	—	III,	2	—	71	—		—	II, 10
—	11	—	—	II,	2	—	72	quæstio	206		
—	12	—	—	II,	69	—	73	epist.		—	III, 24
—	13	—	—	III,	3	—	74	quæstio	207		
—	14	—	—	III,	4	—	75	—	208		
—	15	—	—	II,	46	—	76	—	209		
—	16	—	—	III,	5	—	77	—	210		
—	17	—	—	II,	3	—	78	epist.		—	III, 25
—	18	—	—	I,	11	—	79	—		—	III, 26
—	19	—	—	I,	12	—	80	—		—	III, 27
—	20	—	—	II,	70	—	81	—		—	III, 28
—	21	—	—	II,	6	—	82	—		—	III, 29
—	22	—	—	III,	7	—	83	—		—	II, 55
—	23	—	—	II,	4	—	84	—		—	II, 79
—	24	—	—	II,	5	—	85	—		—	III, 30
—	25	—	—	II,	71	—	86	—		—	III, 31
—	26	—	—	II,	72	—	87	—		—	II, 11
—	27	—	—	II,	73	—	88	—		—	II, 56
—	28	—	—	II,	6	—	89	—		—	II, 57
—	29	—	—	III,	8	—	90	—		—	II, 80
—	30	nuncquæst.	171			—	91	—		—	III, 32
—	31	—	172			—	92	—		—	II, 81
—	32	epist.		—	II, 47	—	93	—		—	III, 33
—	33	quætio	173			—	94	—		—	II, 58
—	34	—	193			—	95	—		—	II, 12
—	35	—	194			—	96	—		—	I, 13
—	36	—	195			—	97	—		—	I, 16
—	37	—	196			—	98	—		—	I, 17
—	38	—	197			—	99	—		—	II, 59
—	39	epist.		—	III, 9	—	100	—		—	II, 60
—	40	—		—	II, 7	—	101	—		—	II, 61
—	41	—		—	II, 74	—	102	quæstio	211	—	
—	42	—		—	II, 75	—	103	epist.		—	II, 82
—	43	quæstio	198			—	104	—		—	II, 62
—	44	epist.		—	III, 10	—	105	—		—	II, 34
—	45	—		—	II, 53	—	106	—		—	II, 14
—	46	—		—	III, 11	—	107	—		—	II, 15
—	47	—		—	III, 12	—	108	—		—	III, 35
—	48	—		—	III, 13	—	109	—		—	III, 36
—	49	—		—	III, 14	—	110	—		—	III, 37
—	50	quæstio	199			—	111	—		—	II, 16
—	51	epist.		—	III, 15	—	112	—		—	II, 63
—	52	—		—	III, 16	—	113	—		—	II, 64
—	53	—		—	III, 17	—	114	—		—	III, 38
—	54	quæstio	200			—	115	—		—	II, 17
—	55	epist.		—	III, 18	—	116	—		—	II, 18
—	56	—			III, 19	—	117	—		—	II, 83
—	57	—		—	III, 20	—	118	—		—	II, 84
—	58	quæstio	201			—	119	—		—	II, 85
—	59	epist.		—	III, 21	—	120	—		—	III, 39
—	60	—			III, 22	—	121	—		—	III, 49
	61	— et quæstio 202			II, 54	—	122	—		—	II, 86
						—	123	—		—	III, 41

Edit. Montacutii		Editio nova.			Edit. Montacutii		Editio nova.		
Epistola	124	Epistola	lib.	III, 42	Epistola	187	quæstio 101		
—	125	quæstio 212			—	188	espit.	lib.	I, 15
—	126	epist.	—	II, 19	—	189	—	—	III, 54
—	127	quæstio 213			—	190	—	—	III, 55
—	128	epist.	—	II, 87	—	191	—	—	II, 30
—	129	quæstio 214			—	192	quæstio 102		
—	130	epist.	—	III, 43	—	193	epist.	—	III, 56
—	131	—	—	III, 44	—	194	—	—	II, 31
—	132	quæslio 215			—	195	—	—	II, 67
—	133	—		216	—	196	quæstio 103		
—	134	—		217	—	197	epist.	—	III, 57
—	135	—		222	—	198	—	—	II, 32
—	136	epist.	—	II, 65	—	199	—	—	II, 33
—	137	quæstio 218			—	200	—	—	III, 58
—	138	— 219			—	201	—	—	II, 34
—	139	— 220			—	202	—	—	II, 35
—	140	epist.	—	II, 20	—	203	quæstio 104		
—	141	—	—	II, 21	—	204	epist.	—	II, 90
—	142	—	—	II, 48	—	205	quæstio 105.		
—	143	—	—	II, 49	—	206	epist.	—	II, 36
—	144	quæstio 221			—	207	—	—	II, 44
—	145	— 81			—	208	quæstio 106		
—	146	epist.	—	III, 45	—	209	—	—	107
—	147	quæstio 82			—	210	—		108
—	148	epist.	—	II, 22	—	211	—		109
—	149	—	—	II, 88	—	212	epist.	—	II, 92
—	150	—	—	III, 46	—	213	quæstio 110		
—	151	quæstio 83			—	214	—		111
—	152	— 84			—	215	epist.	—	II, 37
—	153	epist.	—	III, 47	—	216	quæstio 112		
—	154	—	—	III, 48	—	217	epist.	—	II, 91
—	155	quæstio 85			—	218	—	—	II, 45
—	156	— 86			—	219	quæstio 113		
—	157	- 87			—	220	epist.	—	II, 38
—	158	epist.	—	III, 49	—	221	—	—	II, 39
—	159	—	—	II, 50	—	222	—	—	II, 40
—	160	—	—	III, 50	—	223	—	—	II, 41
—	161	quæstio 88			—	224	—	—	III, 59
—	162	— 89			—	225	—	—	II, 42
—	163	— 90			—	226	—	—	III, 60
—	164	— 91			—	227	—	—	II, 43
—	165	— 92			—	228	quæstio 114		
—	166	— 93			—	229	epist.	—	II, 51
—	167	— 94			—	230	—	—	II, 52
—	168	epist.	—	III, 51	—	231	—	—	II, 93
—	169	—	—	II, 23	—	232	—	—	III, 61
—	170	—	—	II, 66	—	233	—	—	III, 62
—	171	—	—	II, 24	—	234	—	—	III, 63
—	172	—	—	III, 52	—	234	—	—	II, 94
—	173	—	—	II, 25	—	236	—	—	II, 95
—	174	—	—	I, 14	—	237	—	—	II, 96
—	175	—	—	II, 26	—	238	—	—	II, 97
—	176	quæstio 95			—	239	—	—	III, 64
—	177	— 96			—	240	—	—	III, 65
—	178	— 79			—	241	quæstio 115		
—	179	epist.	—	II, 27	—	242	epist.	—	II, 98
—	180	quæstio. 98			—	243	—	—	II, 99
—	181	— 99			—	244	—	—	II, 100
—	182	— 100			—	245	—	—	II, 101
—	183	epist.	—	II, 89	—	246	quæstio 116		
—	184	—	—	II, 28	—	247	— 117		
—	185	—	—	III, 53	—	248	—	—	118
—	186	—	—	II, 29					

II.

PHOTII EPISTOLARUM ORDO NOVUS PROUT IN HAC NOSTRA EDITIONE DISPONUNTUR.

—

	LIBER PRIMUS.		Edition. novæ epist.	30	Montacutii epist. —
dition. novæ	1a Latine, Baronius ad an. 859; Græce, Jager, *Histoire de Photius*, pag. 433.		—	31	—
			—	32	—
—	2 Latine, Baronius ad an. 861 nº 34; *Jager loc. cit.* pag. 452, cum supplemento ex Ang. Mai *Biblioth. nov.* t. IV, p. 53.		—	33	—
			—	34	—
			—	35	—
			—	36	—
			—	37	—
—	3 (*Memoratur tantum.*)		—	38	—
—	4 Montacut.	3	—	39	—
—	5 —	4	—	40	—
—	6 —	6	—	41	—
—	7 —	8	—	42	—
—	8 Montacutii I et apud Canisium *Antiquæ lectiones*, t. II, part. II, pag. 382 ed. Basnagii.		—	43	—
			—	44	—
			—	45	—
—	9 Latine, Mai, *Spicileg. Rom.* t. X, part. II, pag. 440-459.		—	46	—
			—	47	—
—	10 Latine, Mai *ibid.*, pag. 400-462.		—	48	—
			—	49	—
—	11 Montacutii	18	—	50	—
—	12 —	19	—	51	—
—	13 Montacut.	2	—	52	—
—	14 —	174	—	53	—
—	15 —	188	—	54	—
—	16 —	97	—	55	—
—	17 —	98	—	56	—
—	18 Mai, *Scriptor. vet. nov. collect.*, t. I, part. II, pag. 216.		—	57	—
			—	58	—
—	19		—	59	—
—	20		—	60	—
—	21 Montacut. *appendice*, p. 385 seq.		—	61	—
—	22		—	62	—
—	23		—	63	—
—	24 Combefis. *Auctar. novissim.* t. I, pag. 527.		—	64	—
			—	65	—
			—	66	—
			—	67	—
	LIBER SECUNDUS.		—	68	—
dition. novæ epist.	1	Montacutii epist. 9	—	69	—
—	2	— 11	—	70	—
—	3	— 17	—	71	—
—	4	— 23	—	72	—
—	5	— 24	—	73	—
—	6	— 28	—	74	—
—	7	— 40	—	75	—
—	8	— 69	—	76	—
—	9	— 70	—	77	—
—	10	— 71	—	78	—
—	11	— 87	—	79	—
—	12	— 95	—	80	—
—	13	— 96	—	81	—
—	14	— 106	—	82	—
—	15	— 107	—	83	—
—	16	— 111	—	84	—
—	17	— 115	—	85	—
—	18	— 116	—	86	—
—	19	— 126	—	87	—
—	20	— 140	—	88	—
—	21	— 141	—	89	—
—	22	— 148	—	90	—
—	23	— 169	—	91	—
—	24	— 171	—	92	—
—	25	— 173	—	93	—
—	26	— 175	—	94	—
—	27	— 179	—	95	—
—	28	— 184	—	96	—
—	29	— 186	—	97	—

Edition. novæ epist.	98	Montacutii epist.	242	Edition. novæ epist.	30	Montacutii epist.	85
—	99	—	243	—	31	—	86
—	100	—	244	—	32	—	91
—	101	—	245	—	33	—	93
—	102	Edita a Francisco Scorso in præfatione ad opera Theophanis Ceramei, fol. Paris. 1644.		—	34	—	103
				—	35	—	108
				—	36	—	109
				—	37	—	110
				—	38	—	114
				—	39	—	120
				—	40	—	121
				—	41	—	123
				—	42	—	124
				—	43	—	130
				—	44	—	131
				—	45	—	146
				—	46	—	150
				—	47	—	153
				—	48	—	154
				—	49	—	158
				—	50	—	160
				—	51	—	168
				—	52	—	172
				—	53	—	185
				—	54	—	189
				—	55	—	190
				—	56	—	193
				—	57	—	197
				—	58	—	200
				—	59	—	224
				—	60	—	226
				—	61	—	232
				—	62	—	233
				—	63	—	234
				—	64	—	239
				—	65	—	240
				—	66	Colelerius,	*Monumenta Eccles. Græc.* t. II, pag. 104, 105.
				—	67	*Ibid.* pag. 106-108.	

LIBER TERTIUS.

Edition. novæ epist.	1	Montacutii epist.	5				
—	2	—	10				
—	3	—	13				
—	4	—	14				
—	5	—	16				
—	6	—	21				
—	7	—	22				
—	8	—	29				
—	9	—	39				
—	10	—	44				
—	11	—	46				
—	12	—	47				
—	13	—	48				
—	14	—	49				
—	15	—	51				
—	16	—	52				
—	17	—	53				
—	18	—	55				
—	19	—	56				
—	20	—	57				
—	21	—	58				
—	22	—	60				
—	23	—	67				
—	24	—	73				
—	25	—	78				
—	26	—	79				
—	27	—	80				
—	28	—	81				
—	29	—	82				

INDEX ANALYTICUS

IN LIBROS QUATUOR ADVERSUS MANICHÆOS, IN SPIRITUS SANCTI MYSTAGOGIAM,

IN HOMILIAS, ODAS, NEC NON ET IN LIBROS TRES EPISTOLARUM PHOTII.

Revocatur lector ad columnas editionis nostræ. Litteræ, a, b, c, d, *inchoantem, mediam et desinentem paginam signant.*

—

A

Abbati quæ debeatur a monachis reverentia, 883 b, c.

Abrahamus Deum credebat mortuos excitare posse, 154 b.

Abstinentiæ donum cum summa cura custodiendum; ad passiones retundendas utilissimum, 895 c.

Acacius monachus et medicus, 895 b; 898 a.

Actio acquirit vires per imitationem, 666 c. Actionem quamcunque consilium præcedat, 674 c.

Adamantus, Manetis discipulus, 42 b.

Adamus in paradiso collocatus; illius tentatio et lapsus, 558 b. c.

Adimantus, discipulus Manetis, 42 b.

Adrianus papa, 650 c.

Adulatio fugienda; morbos exulcerat, et reddit insanabiles, 898 a.

Adulatores fugiendi; 670 b, c.

Adversa forti animo toleranda, 682 b; adversis dejici, secundis attolli, levitatis et insipientiæ est, imo et pusillanimitatis, 691 b.

Affectio superat naturam, 534 b.

Agapetus papa, 646 c.

Agapius Manetis discipulus, heptalogum conscripsit, 42 b.

Agatho, pontifex Romanus, sextam synodum æcumenicam per legatos collustravit. 367 a.

Alexander Alexandriæ archiepiscopus, vir rebus sancte et præclare gestis eximius, 631 c.

Alexander comes; illius maleficia Alexandri Magni munificentiæ opponuntur, 935 b, c; 958, 959.

Alexander Constantinopolitanus archiepiscopus, vir canitie et prudentia venerabilis, 631 b.

Alexander Macedo; illius sententia de mulieribus, 687 b.

Alexander qui Cyropoleos archiepiscopatum tenuit, contra Paulicianos scripsit, 34 a.

Alexius Comnenus, imperator sapientissimus, 399 a.